

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

16. YÜZYIL KASİDELERİNDE METHİYE

HAZIRLAYAN
Deniz YAĞCI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mahmut KAPLAN

MANİSA
2007

ÖZET

Methiye, Divan Edebiyatı'nda en önemli nazım türlerindedir. Şairler tarafından devlet ve din adamlarını övmek için yazılır. Şairler, genellikle devlet adamlarının makamına, adaletine, kahramanlığına, halifeliğine, cömertliğine ve şairliklerine övgüde bulunmuşlardır. Övgülerini mübalâğalı bir şekilde ifade etmişlerdir. Övgü kalıpları oluşturmuşlardır ve bu övgü kalıplarında teşbih ve telmih sanatlarını kullanmışlardır.

Devlet adamlarının vasıflarını görebilen şairler, onları ya övmüşlerdir ya da bu yanlarına hiç değinmemişlerdir. Bazen de onlarda göremedikleri vasıfları överek onlara bir mesaj vermek istemişlerdir.

Her şair, padişah ve sadrazamların farklı vasıflarını övmüştür. Biri kahramanlığını överken diğeri cömertliğini övmüştür; fakat hepsinin ifadeleri birbirine yakındır. Bu durum onların bakış açısını ortaya çıkarması yönünden önemlidir.

Kısacası, şairler devlet adamlarını övdüklerinde hem onların gerekli vasıflarını belirtmişler, hem de caizeler alarak istek ve arzularına kavuşmuşlardır.

ABSTRACT

Eulogy is the most important the sort of poetry in The Literature of Divan. It is written by poets to praise statemen and religionmen. The poets usually praise positions, justices, heros, caliphs, generousities and profeesion of arts of the statemen. They explain their praises exaggerated. They make up the praise forms and usually use likening and allousion arts in these praise forms.

The poets that can see statemes's qualities either praise or not touch on them. Especially, they sometimes praise their lacking qualities. So they want to send them a message.

Each poets praise their different qualities. One of them praise their heros, the other of them praise their generousities. But all of their expressions are nearly same. This situation shows to visual angles of the poets that is important.

In short, when poets praise statemen, both they point out their necessary qualities of them and they have baksheesh from statemen. So, they attain their desires and requests.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**16. YÜZYIL KASİDELERİNDE METHİYE**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Deniz YAĞCI

Tarih

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

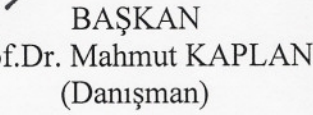
Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 25/09/2007 tarih ve 17/36 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Yüksek Lisans programı öğrencisi Deniz YAĞCI'nın "16.Yüzyıl Kasidelerinde Methiye" Konulu tezi incelenmiş ve aday 26/10/2007 tarihinde saat 14.30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin

BAŞARILI olduğuna	☒	<u>OY BİRLİĞİ</u>	☒
DÜZELTME yapılmasına	☐ *	<u>OY ÇOKLUĞU</u>	☐
RED edilmesine	☐ **	ile karar verilmiştir.	

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN
Prof.Dr. Mahmut KAPLAN
(Danışman)

ÜYE
Prof.Dr.Adem CEYHAN

ÜYE
Yrd.Doç.Dr. Mustafa KORKMAZ

<u>Evet</u>	<u>Hayır</u>
☐	☐
*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir	
☐	☐
Tez, mutlaka basılmalıdır	
☐	☐
Tez, mevcut haliyle basılmalıdır	
☐	☐
Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.	
☐	☐
Tez, basımı gereksizdir.	
☐	☐

ÖN SÖZ

Türk Edebiyatının tarihî tekamülü içinde yaklaşık altı asır boyunca varlığını sürdüren, Türk İslam medeniyetine verdiği zengin manzum ve mensur eserleriyle katkıda bulunan Eski Türk Edebiyatı'nda kaside, gazelden sonra gelen en önemli nazım şeklidir. Hemen hemen bütün divan şairleri, divanlarında tevhid, naat, münâcât, mersiye ve methiye nazım türünde kasideler yazmış, bunlara divanlarının baş taraflarında yer vermişlerdir.

Divan şairleri, yazdıkları kasideleri devlet büyüklerine sunmuş, onlardan bir çeşit telif ücreti olarak caizeler almışlardır. Bu açıdan methiye nazım türü Eski Türk Edebiyatı'nın tarihi seyri içinde önem kazanmıştır. Şair padişahlarla bazı mutasavvıf şairler dışında hemen hemen her divan şairi, devlet büyüklerine kasideler sunmuştur.

Eski Türk Edebiyatı'nda önemli bir yere sahip olan methiye nazım türü üzerinde geniş, ayrıntılı çalışmalar yapılmamıştır. Çoğu zaman bazı kesimler tarafından methiyeler, şairlerin devlet büyüklerinden sırf caize almak için yazılmış ürünler olarak görülmüş ve Eski Türk Edebiyatı'na “bahşiş edebiyatı” damgası vurulmuştur. Bu yargının haklı olup olmadığını tespit etmek için tezimizi bu konuda seçtik; fakat bu çok geniş bir konuyu, araştırmak ve incelemek için zamanımız sınırlı olduğundan Eski Türk Edebiyatı'nın zirvede olduğu 16. yüzyıl kasidelerinde, padişahlara ve sadrazamlara sunulan kasidelerin methiye bölümleri ile sınırladık. 16. yüzyılda padişah ve sadrazamlara kaside sunan şairlerin yazma ve basma divanlarına ulaşmaya çalıştık. Ulaşabildiğimiz divanlarda padişahlara ve sadrazamlara sunulan kasidelerin methiye bölümlerini fişledik. Geniş bir konuyu ihtiva eden çalışmamızda ulaşamadığımız divanlar olmuştur. Ulaşıp da Arşî, Şihabî gibi padişahlara ve sadrazamlara kaside sunmayan şairlerin divanlarını, padişahlara ve sadrazamlara kaside sunup da tam olarak kimi övdüğünü tespit edemediğimiz şairlerin bazı kasidelerini çalışmamızın dışında tuttuk; fakat bunların çok az olduğunu belirtmek isteriz. İki yazma ve otuz biri basma divan olmak üzere toplam otuz üç divan üzerinde çalıştık. Üzerinde çalıştığımız şairler şunlardır: Vafî (ö. 1513), Tâcizâde Câfer Çelebi (ö. 1515), Amrî (ö.1523), Lâmiî Çelebi (1472-1532), Figânî (ö. 1532), Hayretî (ö.1534), Usulî (ö. 1534), İbn-i Kemâl (1468/1469-1536), İshâk Çelebi (1464/1465-1542), Zâtî (1471-1546) Cemilî (1464-1543), Edirneli Nazmi (ö. 1555), Fuzûlî (1480-1556), Hayalî (1494/1495-1557), Sehâbî

(ö.1563/1564), Behiştî (ö. 1570), Âşık Çelebi (1519-1571), Ubeydî (ö. 1572), Aşkî (ö.1576), Şemsi Ahmed Paşa (ö. 1580), Taşlıcalı Yahya (ö. 1582), Azmî (ö.1582), Derzizade Ulvî Çelebi (ö. 1585/1586), Cinânî (ö. 1595), Nev'î (1533-1599), Bâkî (1526-1600), Gelibolulu Mustafa Âli (1541-1600), Bağdâdlı Ruhî (1548-1605), Hakânî Mehmed Beğ (ö.1606), Haşimî, Hüdâyî, Kütahyalı Rahimî, Zaifî.

Çalışmamızı üç bölümde değerlendirdik Birinci bölümde 16. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin siyasi ve kültürel hayatı, Osmanlı sahası Türk Edebiyatı ve kaside nazım şekli ile ilgili bilgiler vermeye çalıştık.

İkinci bölümde padişahlara sunulan methiyeleri inceledik. Padişah kavramı ve 16. yüzyıl Osmanlı padişahlarının hayatları hakkında kısaca bilgi verdik. Padişahlara sunulan methiye beyitlerini hükümdarlık, cömertlik, halifelik, adaletli oluş ve şairlik olmak üzere altı bölümde değerlendirdik. Hükümdarlığını ifade eden vasıfları sıraladık. Diğer bölümlerdeki bütün açıklamalar hükümdarlığı ifade ettiği için bu konuda ayrıca bir açıklama yapmadık. Yukarıdaki bölümleri ifade eden beyitleri sayarak grafikler oluşturduk. Padişahların şairlere göre övülüşünü grafik halinde gösterdik. Padişahlara sunulan kaside sayılarını ve methiye beyitlerini grafik ve tablo halinde verdik.

Üçüncü bölümde ise sadrazamları değerlendirdik. Sadrazam kavramı ve incelediğimiz divanlarda, kendisine kaside sunulan 16. yüzyıl sadrazamlarının hayatı hakkında kısaca bilgi verdik. Sadrazamlara sunulan kasidelerinin methiye beyitlerini vezirlik, kahramanlık, cömertlik, dindarlık ve adaletli oluş olmak üzere beş bölümde değerlendirdik. Padişahların halifeliğine karşılık sadrazamlara sunulan methiyelerde dindarlık kavramının daha uygun olduğunu gördük. Sadrazamları şairlik yönünden öven herhangi bir beyte rastlanmadığından şairlik bölümüne yer verilmemiştir. Sadrazamların vezirliğini ifade eden beyitlerde bir sadrazamda olması gereken ve yukarıdaki bölümler dışında kalan vasıflarını ifade eden beyitleri bu bölüm içinde açıkladık. Sadrazamlara yapılan övgüleri grafik halinde verdik. Sadrazamlara sunulan kaside sayılarını ve methiye beyitlerini hem tablo hem de grafik halinde verdik.

İkinci ve üçüncü bölümlerde beyitlerden seçmeler yaparak her bir şairin padişah ile sadrazamları nasıl övdüğünü, üçüncü şahıs anlatıcısı bakış açısıyla verdik. Divanlardan alınan beyitlerin imlasını aynen koruduk.

Tasnifleri yaparken padişahları başlıklar halinde değil, yukarıdaki bölümleri ana başlık halinde verdik ve her bir padişahı o bölüm altında değerlendirdik. Zira burada

önemli olan bir padişahın değil, tüm padişahların şairler tarafından nasıl övüldükleridir; fakat sadrazamların sayı bakımından çok olmaları ve bazı sadrazamların sadece bir şair tarafından övülmesi sebebiyle her bir sadrazamla ilgili hususları ana başlık hâlinde verdik ve bölümleri alt başlıklara ayırdık

Yukarıdaki bölümlere ait methiye beyitlerinde geçen övgü kalıplarını çıkardık. Kaside sayısı, beyit sayısı ve sayfası ile övgüyü yapan şairin adını parantez içinde belirttik ve övgü kalıplarını günümüz Türkçesiyle nesre çevirdik.

Çalışmamızda mutlaka eksikliklerimiz, hatalarımız, gözümüzden kaçırdığımız hususlar olacaktır. Bunları düzeltecek yapıcı eleştiriler, teklif ve görüşlerden yararlanacağımızı ifade etmek isteriz.

Bana bu konuda çalışma fırsatı veren, çalışmalarım esnasında benden yardımlarını eksik etmeyen, Eski Türk Edebiyatı'nın yüksek sanat zevkini bana tattıran değerli hocam Prof. Dr. Mahmut KAPLAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Deniz YAĞCI

Manisa, 2007.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Giriş	I-II
BİRİNCİ BÖLÜM	
I. I. 16.YÜZYIL OSMANLI TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ	1
I. II. 16.YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NDE KÜLTÜREL HAYAT	5
I. III. KASİDE	8
III. 1- TANIMI	8
III. 2- TARİHÇESİ	9
III.1.a- <i>Arap Edebiyatında Kaside</i>	9
III.1.b- <i>İran Edebiyatında Kaside</i>	10
III.1.c- <i>Türk Edebiyatında Kaside</i>	11
III. 3- BÖLÜMLERİ	12
III.3.a- <i>Nesib</i>	12
III.3.b- <i>Girizgah</i>	12
III.3.c- <i>Methiye</i>	13
III.3.ç- <i>Fahriye</i>	13
III.3.d- <i>Tegazzül</i>	14
III.3.e- <i>Dua</i>	14
İKİNCİ BÖLÜM	
II. I. PADİŞAH	15
II. II.16. YÜZYIL PADİŞAHLARI	16
II.1- <i>II. Bayezid</i>	16
II. 2- <i>Yavuz Sultan Selim</i>	17
II. 3- <i>Kanunî Sultan Süleyman</i>	18
II. 4- <i>II. Selim</i>	19
II. 5- <i>III. Murad</i>	19
II. 6- <i>III. Mehmed</i>	20
II. III.16. YÜZYIL KASİDELERİNDE METHİYE	20
II. IV. HÜKÜMDARLIK VASIFLARIYLA PADİŞAHLAR	20
IV. 1- II.BAYEZİD	20
<i>Lâmîi Çelebi, Tâcizâde Câfer Çelebi, Ubeydî, Vasfî</i>	

IV. 2- YAVUZ SULTAN SELİM	21
<i>İshâk Çelebi, Lâmiî Çelebi, Tâcizâde Câfer Çelebi Ubeydî, Yahya Beğ, Zâtî</i>	
IV. 3- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN	22
<i>Âşık Çelebi, Aşkî, Bâkî, Behiştî, Cemilî, Edirneli Nazmi, Figânî, Fuzûlî, Hayâlî, Hüdâyî, İbn-i Kemâl, Kütahyalı Rahimî, Lâmiî Çelebi, Nev'î, Sehâbî, Şemsi Ahmed Paşa, Taşlıcalı Yahya, Usulî, Zâtî</i>	
IV. 4- II. SELİM	25
<i>Aşkî, Bâkî, Derzizade Ulvi Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âli, Kütahyalı Rahimi, Nev'î</i>	
IV. 5- III. MURAD	26
<i>Bâkî, Cinânî, Derzizade Ulvî Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âli, Haşimî, Nev'î</i>	
IV. 6- III. MEHMED	27
<i>Bağdâdlı Ruhî, Bâkî, Cinânî, Gelibolulu Mustafa Âli, Hakanî Mehmed Beğ, Nev'î</i>	
II. V. KAHRAMANLIĞI BAKIMINDAN PADİŞAHLAR	28
V.1- II.BAYEZİD	28
<i>Lâmiî Çelebi, Tâcizâde Câfer Çelebi, Ubeydî, Vasfî</i>	
V. 2- YAVUZ SULTAN SELİM	34
<i>İshâk Çelebi, Lâmiî Çelebi, Tâcizâde Câfer Çelebi Ubeydî, Yahya Beğ, Zâtî</i>	
V. 3- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN	40
<i>Âşık Çelebi, Aşkî, Bâkî, Behiştî, Cemilî, Edirneli Nazmi, Figânî Fuzûlî, Hayâlî, Hüdâyî, Kütahyalı Rahimî, İbn-i Kemal, Lâmiî Çelebi, Nev'î, Sehâbî, Şemsî Ahmed Paşa, Usûlî, Yahya Beğ, Zâtî</i>	
V. 4- II.SELİM	66
<i>Aşkî, Bâkî, Derzizade Ulvî Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âli, Kütahyalı Rahimî, Nev'î</i>	

V. 5- III.MURAD	72
<i>Bâkî, Cinânî, Derzizade Ulvî Çelebi, Haşimî, Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	
V. 6- III.MEHMED	79
<i>Bağdatlı Ruhî, Bâkî, Cinânî, Gelibolulu Mustafa Âli, Hakani Mehmed Beğ, Nev'î</i>	
II. VI. CÖMERTLİĞİ BAKIMINDAN PADİŞAHLAR	87
VI. 1-II.BAYEZİD	87
<i>Lâmii Çelebi, Tâcizâde Câfer Çelebi, Ubeydî, Vasfî</i>	
VI. 2- YAVUZ SULTAN SELİM	91
<i>İshâk Çelebi, Lâmiî Çelebi, Tâcizâde Câfer Çelebi, Ubeydî, Yahya Beğ, Zâtî</i>	
VI. 3- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN	94
<i>Âşık Çelebi, Aşkî, Bâkî, Behişfî, Cemilî Edirneli Nazmi, Figâni, Fuzûlî, Hayâlî, Hüdayî, İbn-i Kemal, Kütahyalı Rahimî, Lâmiî Çelebi, Nev'î, Sehâbî, Şemsî Ahmed Paşa, Usûlî, Yahya Beğ, Zâtî</i>	
VI. 4- II.SELİM	108
<i>Aşkî, Bâkî, Derzizâde Ulvî Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âli, Kütahyalı Rahimî, Nev'î</i>	
VI. 5- III.MURAD	115
<i>Bâkî, Cinânî, Derzizade Ulvî Çelebi, Haşimî, Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	
VI. 6- III.MEHMED	121
<i>Bağdatlı Ruhî, Bâkî, Cinânî, Gelibolulu Mustafa Âli, Hakani Mehmed Beğ, Nev'î</i>	
II. VII. ADALETLİ OLUŞU BAKIMINDAN PADİŞAHLAR	125
VII. 1- II.BAYEZİD	125
<i>Lâmii Çelebi, Tâcizâde Câfer Çelebi, Ubeydî, Vasfî</i>	
VII. 2- YAVUZ SULTAN SELİM	128
<i>İshâk Çelebi, Lâmiî Çelebi, Tâcizâde Câfer Çelebi, Ubeydî , Yahya Beğ, Zâtî</i>	

VII. 3- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN	131
<i>Âşık Çelebi, Aşkî, Bâkî, Behiştî, Cemilî, Edirneli Nazmi, Figâni, Fuzûlî, Hayâlî, Hüdâyî, Kütahyalı Rahimî, İbn-i Kemal, Lâmiî Çelebi, Nev'î, Sehâbî, Şemsî Ahmed Paşa, Usûlî, Yahya Beğ, Zâtî</i>	
VII. 4- II.SELİM	145
<i>Aşkî, Bâkî, Derzizâde Ulvî Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âli, Kütahyalı Rahimî, Nev'î</i>	
VII. 5- III.MURAD	148
<i>Bâkî, Cinânî, Derzizade Ulvî Çelebi, Haşimî, Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	
VII. 6- III.MEHMED	151
<i>Bağdatlı Ruhî, Bâkî, Cinânî, Hakani Mehmed Beğ, Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	
II. VIII. HALİFELİĞİ BAKIMINDAN PADİŞAHLAR	154
VIII. 1-II.BAYEZİD	154
<i>Lâmiî Çelebi, Tâcizâde Câfer Çelebi, Ubeydî, Vasfî</i>	
VIII. 2- YAVUZ SULTAN SELİM	155
<i>İshâk Çelebi, Lâmiî Çelebi, Tâcizâde Câfer Çelebi, Ubeydî, Yahya Beğ, Zâtî</i>	
VIII. 3- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN	157
<i>Âşık Çelebi, Aşkî, Bâkî, Behiştî, Cemilî, Edirneli Nazmi, Figâni, Fuzûlî, Hayâlî, Hüdâyî, Kütahyalı Rahimî, İbn-i Kemal, Lâmiî Çelebi, Nev'î, Sehâbî, Şemsî Ahmed Paşa, Usûlî, Yahya Beğ, Zâtî</i>	
VIII. 4- II.SELİM	165
<i>Aşkî, Bâkî, Derzizâde Ulvî Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âli, Kütahyalı Rahimî, Nev'î</i>	
VIII. 5- III.MURAD	166
<i>Bâkî, Cinânî, Derzizade Ulvî Çelebi, Haşimî, Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	

VIII. 6- III.MEHMED	169
<i>Bağdatlı Ruhî, Bâkî, Cinânî, Gelibolulu Mustafa Âli, Hakan Mehmed Beğ, Nev'î</i>	
II. IX. ŞAİRLİĞİ BAKIMINDAN PADİŞAHLAR	170
IX. 1-II.BAYEZİD	170
<i>Lâmîi Çelebi, Tâcizâde Câfer Çelebi, Ubeydî</i>	
IX. 2- YAVUZ SULTAN SELİM	171
<i>İshâk Çelebi, Lâmîi Çelebi, Tâcizâde Câfer Çelebi, Ubeydî, Yahya Beğ, Zâtî</i>	
IX. 3- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN	171
<i>Âşık Çelebi, Bâkî, İbn-i Kemal, Lâmîi Çelebi, Şemsî Ahmed Paşa, Usûlî, Yahya Beğ, Fuzûlî, Zâtî, Figânî, Nevî, Hayalî, Edirneli Nazmi, Kütahyalı Rahimi, Aşkî, Sehâbî, Behiştî, Cemilî, Hüdâyî</i>	
IX. 4- II.SELİM	176
<i>Aşkî, Bâkî, Derzizâde Ulvî Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âli, Kütahyalı Rahimî, Nev'î</i>	
IX. 5- III.MURAD	177
<i>Bâkî, Cinânî, Derzizade Ulvî Çelebi, Haşimî, Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	
IX. 6- III.MEHMED	178
<i>Bağdatlı Ruhî, Bâkî, Cinânî, Gelibolulu Mustafa Âli, Hakani Mehmed Beğ, Nev'î</i>	
II. X. GRAFİK ve TABLOLAR	179
X. I. PADİŞAHLARA SUNULAN KASİDE SAYILARI	179
I. 1- II. BAYEZİD	179
I. 2- YAVUZ SULTAN SELİM	179
I. 3- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN	180
I. 4- II. SELİM	180
I. 5- III. MURAD	181
I. 6- III. MEHMED	181
X. II. PADİŞAHLARA SUNULAN TOPLAM KASİDE SAYILARI	182

X. III. PADİŞAHLARA SUNULAN METHİYE BEYİTLERİ SAYILARI	182
III. 1- II. BAYEZİD	182
III. 2- YAVUZ SULTAN SELİM	183
III. 3- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN	183
III. 4- II. SELİM	184
III. 5- III. MURAD	184
III. 6- III. MEHMED	185
X. IV. PADİŞAHLARA SUNULAN TOPLAM METHİYE BEYİTLERİ SAYILARI	185
X. V. TABLOLAR	186
V. Tablo I	186
V. Tablo II	187
X. VI. ŞAİRLERE GÖRE PADİŞAHLAR	187
VI. 1- ŞAİRLERE GÖRE II. BAYEZİD <i>Lâmîi Çelebi , Tâcizâde Câfer Çelebi, Ubeydî, Vasfî</i>	187
VI. 2- ŞAİRLERE GÖRE YAVUZ SULTAN SELİM <i>İshâk Çelebi, Lâmîi Çelebi, Tâcizâde Câfer Çelebi, Ubeydî, Yahya Beğ, Zâtî</i>	189
VI. 3- ŞAİRLERE GÖRE KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN <i>Âşık Çelebi, Aşkî, Bâkî, Behiştî, Cemilî, Edirneli Nazmi, Figânî, Fuzûlî, Hayâlî, Hüdâyî, İbn-i Kemal, Kütahyalı Rahimî, Lâmîi Çelebi, Nev'î, Sehâbî, Şemsî Ahmed Paşa, Usûlî, Yahya Beğ, Zâtî</i>	192
VI. 4- ŞAİRLERE GÖRE II. SELİM <i>Aşkî, Bâkî, Derzizâde Ulvî Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âli, Kütahyalı Rahimî, Nev'î</i>	202
VI. 5- ŞAİRLERE GÖRE III. MURAD <i>Bâkî, Cinânî, Derzizade Ulvî Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âli, Haşimî, Nev'î</i>	205
VI. 6- ŞAİRLERE GÖRE III. MEHMED <i>Bağdâdli Ruhî, Bâkî, Cinânî, Gelibolulu Mustafa Âli, Hakani Mehmed Beğ, Nev'î</i>	208

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. I. SADRAZAM (VEZİR-İ A'ZAM)	211
III. II. YÜKSELİŞ DÖNEMİ SADRAZAMLARI	213
III. III. DURAKLAMA DÖNEMİ SADRAZAMLARI	213
III. IV. II. BAYEZİD DÖNEMİ SADRAZAMLARI	214
III. V. I.SELİM (YAVUZ SULTAN SELİM) DÖNEMİ SADRAZAMLARI	214
III. VI. I.SÜLEYMAN (KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN) DÖNEMİ SADRAZAMLARI	214
III. VII. II. SELİM DÖNEMİ SADRAZAMLARI	214
III. VIII. III. MURAD DÖNEMİ SADRAZAMLARI	214
III. IX. III. MEHMED DÖNEMİ SADRAZAMLARI	214
III. X. 16 YÜZYIL KASİDELERİNDE METHİYESİ YAPILAN SADRAZAMLAR	215
X. 1- <i>Çandarlızade İbrahim,</i>	215
X. 2- <i>Mesih Paşa</i>	215
X. 3- <i>Hadım Ali Paşa,</i>	215
X. 4- <i>Koca Mustafa Paşa</i>	216
X. 5- <i>Dukakinzade Ahmed Paşa</i>	216
X. 6- <i>Hadım Sinan Paşa</i>	217
X. 7- <i>Piri Mehmed Paşa</i>	217
X. 8- <i>Ayas Mehmed Paşa</i>	218
X. 9- <i>İbrahim Paşa</i>	218
X. 10- <i>Rüstem Paşa</i>	219
X. 11- <i>Semiz Ali Paşa</i>	220
X. 12- <i>Ahmed Paşa</i>	221
X. 13- <i>Lala Mustafa Paşa</i>	221
X. 14- <i>Koca Sinan Paşa</i>	222
X. 15- <i>Siyavuş Paşa</i>	223
X. 16- <i>Özdemiroğlu Osman Paşa</i>	223
X. 17- <i>Ferhad Paşa</i>	223
X. 18- <i>Damad İbrahim Paşa</i>	224
X. 19- <i>Cağalızade Yusuf Sinan Paşa</i>	225

X. 20- <i>Sokullu Mehmed Paşa</i>	226
X. 21- <i>Şemsi Paşa</i>	227
III. XI. VEZİRLİĞİN ÖVÜLMESİ BAKIMINDAN SADRAZAMLAR	227
XI. 1- ÇANDARLIZADE İBRAHİM PAŞA	227
<i>Lâmîi Çelebi</i>	
XI. 2- MESİH PAŞA	228
<i>Lâmîi Çelebi</i>	
XI. 3- HADİM ALİ PAŞA	228
<i>Hâşimi, Tacizade Cafer Çelebi, Vasfî, Zâtî</i>	
XI. 4- KOCA MUSTAFA PAŞA	230
<i>Zâtî, Vasfî</i>	
XI. 5- DUKAKİNZADE AHMED PAŞA	231
<i>Zâtî</i>	
XI. 6- HADİM SİNAN PAŞA	232
<i>Hâşimî</i>	
XI. 7- PİRİ MEHMED PAŞA	232
<i>Fuzûlî</i>	
XI. 8- AYAS MEHMED PAŞA	233
<i>Aşkî, Fuzûlî, Zâtî</i>	
XI. 9- İBRAHİM PAŞA	237
<i>Amrî, Aşkî, Figânî, Hayâlî, Hayretî</i>	
XI. 10- RÜSTEM PAŞA	238
<i>Fuzûlî</i>	
XI. 11- SEMİZ ALİ PAŞA	238
<i>Bâkî, Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	
XI. 12- AHMED PAŞA	241
<i>Azmî, Derzizâde Ulvî Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âli</i>	
XI. 13- LALA MUSTAFA PAŞA	243
<i>Gelibolulu Mustafa Âli</i>	
XI. 14- KOCA SİNAN PAŞA	244
<i>Bağdâdlı Ruhî</i>	

XI. 15- SİYAVUŞ PAŞA	245
<i>Nev'î</i>	
XI. 16- ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA	246
<i>Nev'î</i>	
XI. 17- FERHAD PAŞA	247
<i>Zaifî</i>	
XI. 18-DAMAD İBRAHİM PAŞA	247
<i>Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	
XI. 19- CAĞALAZADE YUSUF SİNAN PAŞA	248
<i>Nev'î</i>	
XI. 20- SOKULLU MEHMED PAŞA	248
<i>Bağdâdlı Ruhî, Nev'î, Zaifî</i>	
XI. 21- ŞEMŞİ PAŞA	249
<i>Nev'î</i>	
III. XII. KAHRAMANLIĞI BAKIMINDAN SADRAZAMLAR	250
XII. 1- ÇANDARLIZADE İBRAHİM PAŞA	250
<i>Lâmîi Çelebi</i>	
XII. 2-MESİH PAŞA	250
<i>Lâmîi Çelebi</i>	
XII. 3-HADİM ALİ PAŞA	251
<i>Hâşimi , Tacizade Cafer Çelebi, Vasfî, Zâtî</i>	
XII. 4- KOCA MUSTAFA PAŞA	253
<i>Vasfî, Zâtî</i>	
XII. 5-DUKAKİNZADE AHMED PAŞA	254
<i>Zâtî</i>	
XII. 6- HADİM SİNAN PAŞA	255
<i>Hâşimî</i>	
XII. 7- PİRİ MEHMED PAŞA	255
<i>Fuzûlî</i>	
XII. 8- AYAS MEHMED PAŞA	255
<i>Aşkî, Fuzûlî, Zâtî</i>	

XII. 10- İBRAHİM PAŞA	259
<i>Figânî, Hayâlî, Hayretî, Amrî, Aşkî</i>	
XII. 11- RÜSTEM PAŞA	262
<i>Fuzûlî</i>	
XII. 12- SEMİZ ALİ PAŞA	262
<i>Bâkî, Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	
XII. 13- AHMED PAŞA	263
<i>Azmî, Derzizâde Ulvî Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âli</i>	
XII. 14- LALA MUSTAFA PAŞA	264
<i>Gelibolulu Mustafa Âli</i>	
XII. 15- KOCA SİNAN PAŞA	264
<i>Bağdâdlı Ruhî</i>	
XII. 16- SİYAVUŞ PAŞA	267
<i>Nev'î</i>	
XII. 17- ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA	267
<i>Nev'î</i>	
XII. 18- FERHAD PAŞA	268
<i>Zaifî</i>	
XII. 19- DAMAD İBRAHİM PAŞA	268
<i>Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	
XII. 20- CAĞALAZADE YUSUF SİNAN PAŞA	269
<i>Nev'î</i>	
XII. 21- SOKULLU MEHMED PAŞA	271
<i>Bağdâdlı Ruhî, Nev'î, Zaifî</i>	
XII. 20- ŞEMSİ PAŞA	272
<i>Nev'î</i>	
III. XIII. CÖMERTLİĞİ BAKIMINDAN SADRAZAMLAR	272
XII. 1- ÇANDARLIZADE İBRAHİM PAŞA	272
<i>Lâmîi Çelebi</i>	
XIII.2- MESİH PAŞA	273
<i>Lâmîi Çelebi</i>	

XIII. 3- HADİM ALİ PAŞA	274
<i>Hâşimi , Tacizade Cafer Çelebi, Vasfî, Zâtî</i>	
XIII. 4- KOCA MUSTAFA PAŞA	276
<i>Vasfî, Zâtî</i>	
XIII. 5- DUKAKÎNZADE AHMED PAŞA	278
<i>Zâtî</i>	
XIII. 6- HADİM SİNAN PAŞA	278
<i>Hâşimî</i>	
XIII. 7- PİRİ MEHMED PAŞA	278
<i>Fuzûlî</i>	
XIII. 8- AYAS MEHMED PAŞA	278
<i>Aşkî, Fuzûlî, Zâtî</i>	
XIII. 9- İBRAHİM PAŞA	281
<i>Amrî, Aşkî, Figânî, Hayâlî, Hayretî</i>	
XIII. 10- RÜSTEM PAŞA	286
<i>Fuzûlî</i>	
XIII. 11- SEMİZ ALİ PAŞA	286
<i>Bâkî, Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	
XIII. 12- AHMED PAŞA	288
<i>Azmî, Derzizâde Ulvî Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âli</i>	
XIII. 13-LALA MUSTAFA PAŞA	289
<i>Gelibolulu Mustafa Âli</i>	
XIII. 14- KOCA SİNAN PAŞA	291
<i>Bağdâdlı Ruhî</i>	
XIII. 15- SİYAVUŞ PAŞA	293
<i>Nev'î</i>	
XIII. 16- ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA	294
<i>Nev'î</i>	
XIII. 17- FERHAD PAŞA	294
<i>Zaifî</i>	
XIII. 18- DAMAD İBRAHİM PAŞA	295
<i>Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	

XIII. 19- CAĞALAZADE YUSUF SİNAN PAŞA	297
<i>Nev'î</i>	
XIII. 20- SOKULLU MEHMED PAŞA	297
<i>Bağdâdlı Ruhî, Nev'î, Zaiî</i>	
XIII. 21- ŞEMSİ PAŞA	300
<i>Nev'î</i>	
III. XIV. ADALETLİ OLUŞU BAKIMINDAN SADRAZAMLAR	301
XIV. 1- ÇANDARLIZADE İBRAHİM PAŞA	301
<i>Lâmîi Çelebi</i>	
XIV. 2- MESİH PAŞA	301
<i>Lâmîi Çelebi</i>	
XIV. 3- HADİM ALİ PAŞA	302
<i>Hâşimi, Tacizade Cafer Çelebi, Vasfî, Zâtî</i>	
XIV. 4- KOCA MUSTAFA PAŞA	303
<i>Vasfî, Zâtî</i>	
XIV. 5- DUKAKİNZADE AHMED PAŞA	304
<i>Zâtî</i>	
XIV. 6- HADİM SİNAN PAŞA	304
<i>Hâşimî</i>	
XIV. 7- PİRİ MEHMED PAŞA	305
<i>Fuzûlî</i>	
XIV. 8- AYAS MEHMED PAŞA	305
<i>Aşkî, Fuzûlî, Zâtî</i>	
XIV. 9- İBRAHİM PAŞA	308
<i>Amrî, Aşkî, Figânî, Hayâlî, Hayretî</i>	
XIV. 10- RÜSTEM PAŞA	310
<i>Fuzûlî</i>	
XIV. 11- SEMİZ ALİ PAŞA	311
<i>Bâkî, Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	
XIV. 12- AHMED PAŞA	312
<i>Azmî, Derzizâde Ulvî Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âli</i>	

XIV. 13- LALA MUSTAFA PAŞA	313
<i>Gelibolulu Mustafa Âli</i>	
XIV. 14- KOCA SİNAN PAŞA	313
<i>Bağdâdlı Ruhî</i>	
XIV. 15- SİYAVUŞ PAŞA	314
<i>Nev'î</i>	
XIV. 16- ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA	314
<i>Nev'î</i>	
XIV. 17- FERHAD PAŞA	314
<i>Zaiî</i>	
XIV. 18- DAMAD İBRAHİM PAŞA	315
<i>Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	
XIV. 19- CAĞALAZADE YUSUF SİNAN PAŞA	315
<i>Nev'î</i>	
XIV. 20- SOKULLU MEHMED PAŞA	316
<i>Bağdâdlı Ruhî, Nev'î, Zaiî</i>	
XIV. 21- ŞEMSİ PAŞA	318
<i>Nev'î</i>	
III. XV. DİNDARLIĞI BAKIMINDAN SADRAZAMLAR	318
XV. 1- ÇANDARLIZADE İBRAHİM PAŞA	318
<i>Lâmîi Çelebi</i>	
XV. 2-MESİH PAŞA	319
<i>Lâmîi Çelebi</i>	
XV. 3-HADİM ALİ PAŞA	319
<i>Hâşimi, Tacizade Cafer Çelebi, Vâsfî, Zâtî</i>	
XV. 4- KOCA MUSTAFA PAŞA	320
<i>Vâsfî, Zâtî</i>	
XV. 5-DUKAKİNZADE AHMED PAŞA	320
<i>Zâtî</i>	
XV. 6- HADİM SİNAN PAŞA	321
<i>Hâşimî</i>	

XV. 7- PİRİ MEHMED PAŞA	321
<i>Fuzûlî</i>	
XV. 8- AYAS MEHMED PAŞA	321
<i>Aşkî, Fuzûlî, Zâtî</i>	
XV. 9- İBRAHİM PAŞA	324
<i>Amrî, Figânî, Hayâlî, Hayretî, Aşkî</i>	
XV. 10- RÜSTEM PAŞA	325
<i>Fuzûlî</i>	
XV. 11- SEMİZ ALİ PAŞA	325
<i>Bâkî, Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	
XV. 12- AHMED PAŞA	325
<i>Azmî, Derzizâde Ulvî Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âli</i>	
XV. 13- LALA MUSTAFA PAŞA	325
<i>Gelibolulu Mustafa Âli</i>	
XV. 14- KOCA SİNAN PAŞA	325
<i>Bağdâdlı Ruhî</i>	
XV. 15- SİYAVUŞ PAŞA	325
<i>Nev'î</i>	
XV. 16- ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA	326
<i>Nev'î</i>	
XV. 17- FERHAD PAŞA	326
<i>Zaifî</i>	
XV. 18- DAMAD İBRAHİM PAŞA	326
<i>Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	
XV. 19- CAĞALAZADE YUSUF SİNAN PAŞA	327
<i>Nev'î</i>	
20- SOKULLU MEHMED PAŞA	327
<i>Bağdâdlı Ruhî, Nev'î, Zaifî</i>	
21- ŞEMSİ PAŞA	327
<i>Nev'î</i>	
XVI. GRAFİKLER	328
XVI. I. SADRAZAMLARA SUNULAN KASİDE SAYILARI	328

XVI. II. SADRAZAMLARA SUNULAN METHİYE SAYILARI	328
XVI.III. ŞAİRLERE GÖRE SADRAZAMLAR	330
III. 1- ÇANDARLIZADE İBRAHİM PAŞA	330
<i>Lâmiî Çelebi</i>	
III. 2- MESİH PAŞA	330
<i>Lâmiî Çelebi</i>	
III. 3- HADİM ALİ PAŞA	331
Hâşimi , Tacizade Cafer Çelebi, Vasfî, Zâtî	
III. 4- KOCA MUSTAFA PAŞA	333
<i>Zâtî, Vasfî</i>	
III. 5- DUKAKİNZADE AHMED PAŞA	334
<i>Zâtî</i>	
III. 6- HADİM SİNAN PAŞA	334
<i>Hâşimî</i>	
III. 7- PİRİ MEHMED PAŞA	335
<i>Fuzûlî</i>	
III. 8- AYAS MEHMED PAŞA	335
<i>Aşkî, Fuzûlî, Zâtî</i>	
III. 9- İBRAHİM PAŞA	337
<i>Amrî, Aşkî, Figânî, Hayâl, Hayretî</i>	
III. 10- RÜSTEM PAŞA	339
<i>Fuzûlî</i>	
III. 11- SEMİZ ALİ PAŞA	340
<i>Bâkî, Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	
III. 12- AHMED PAŞA	341
<i>Azmî, Derzizâde Ulvî Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âli</i>	
III. 13- LALA MUSTAFA PAŞA	343
<i>Gelibolulu Mustafa Âli</i>	
III. 14- KOCA SİNAN PAŞA	343
<i>Bağdâdlı Ruhî</i>	
III. 15- SİYAVUŞ PAŞA	344
<i>Nev'î</i>	

III. 16- ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA	344
<i>Nev'î</i>	
III. 17- FERHAD PAŞA	345
<i>Zaifî</i>	
III. 18- DAMAD İBRAHİM PAŞA	345
<i>Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î</i>	
III. 19- CAĞALAZADE YUSUF SİNAN PAŞA	346
<i>Nev'î</i>	
III. 20- SOKULLU MEHMED PAŞA	347
<i>Bağdâdlı Ruhî, Nev'î, Zaifî</i>	
III. 21- ŞEMSİ PAŞA	348
<i>Nev'î</i>	
SONUÇ	349
ÖVGÜ KALIPLARI SÖZLÜĞÜ	356
BİBLİYOGRAFYA	420

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.m.	: Adı geçen makale.
Bkz.	: Bakınız.
C	: Cilt.
s.	: Sayfa.
ö.	: Ölüml.
TDV	: Türk Diyanet Vakfı.

GİRİŞ

16. yüzyılda Osmanlı Devleti siyasî, sosyal, ekonomik ve kültürel yönden gelişmiş dünyanın tek devleti idi. Bu yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin en geniş sınırlara ulaştığı yüzyıldır. Asya, Afrika ve Avrupa'ya yapılan seferlerin çok azı mağlubiyetle sonuçlanmıştır. Bu yüzyılda Yavuz ve Kanunî gibi güçlü padişahlar, Sokullu Mehmed Paşa ve İbrahim Paşa gibi başarılı sadrazamlar gelmiş, ülkenin dört bir yanını bayındır etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin zirvede olduğu bu yüzyılda edebiyat sahasında da güçlü şahsiyetler yetişmiş, İran şairlerini geride bırakacak çok zengin manzum ve mensur eserler verilmiştir.

Böyle bir yüzyılda şairler, padişah, sadrazam ve diğer devlet büyüklerine kasideler sunarak onları övmüş, şiirlerinde olması gereken ideal devlet adamı portresi çizmişlerdir. İyi bir devlet adamında bulunması gereken vasıfları mübalağalı bir şekilde överek onlara mesajlar vermişlerdir. Hiç sefere katılmadığı halde kahramanlığı, adaletsizliğine karşı adaletli oluşunu övmüşlerdir. Örneğin hiç sefere katılmamış; hatta bir zaman sonra Cuma namazlarını bile cemaatle kılmayan III. Murad'ın kahramanlığı övülmüştür. Yine Yavuz Sultan Selim dönemi karışıklıkların ve kargaşaların olduğu bir döneme rast gelmesinden ve onun yiğit kişiliğinden dolayı kahramanlık vasfı diğer vasıflarından daha çok övülmüştür. Kanunî Sultan Süleyman her yönüyle övülen bir padişah olmuştur. Bu örneklerden anlaşılıyor ki şairler kasidelerinde, padişahlarda bulunması gereken vasıfları ifade etmeye çalışmışlardır.

Şairler, yazdıkları kasidelerini istek ve arzularını iletmek için bir araç olarak da kullanmışlardır. Bu açıdan kaside nazım şeklini alıcı ve verici arasında bir ileti olarak düşünebiliriz. Kullandığı edebi dil, kanal; kasidenin kendisi mesaj; methiyeler bağlam; aldıkları caizeler ise dönüttür.

Divan edebiyatına yapılan tenkitlerin başında şairlerin dönüt olarak caize almalarıdır. “Bir yerde kendini gösteren bir bilgin ve sanatkarda, şan u şeref ve refahını, büyük ve zengin hükümdarların sarayında, lutuf ve inayetinde arardı”¹ Bundan dolayı kaside nazım şekli dalkavukluk yapmak için yazılan nazım şekli olarak görülmüştür. Bu eleştiriyi yapanlar, şairlerin sırf caize almak için devlet büyüklerine dalkavukluk yaptığını düşünmüşlerdir. Elbette bir iletişim modelinde dönüt önemli bir öğedir. Zira

¹ Halil İNALCIK, Şair ve Patron, Ankara 2005, s. 13.

tüm öğelerin amacına ulaşp ulaşamadığı dönüt ile belli olur. Kasideler de devlet büyükleri ile iletişim kurmak için kullanılan nazım şeklidir. Şairler elbette vermek istedikleri mesajın dönütünü almak isteyecektir. Nitekim bu dönütü alabilmek için birbirleriyle kıyasıya yarışmışlar, birbirlerini kıskanmışlar, hatta entrikalar düzenlemişlerdir. “ Patrimonyal devlette her türlü nimet ve mertebe, yalnız ve yalnız hükümdardan kaynaklandığı için, buna erişmek isteyen namzetler arasında kıyasıya bir rekabet, hased, anrtika ve yaltakçılık egemendi”² Hatta bazı şairler, dalkavukluk yaparak kasidelerinde istek ve arzularını açıkça ifade ederek gelecek dönütü de belirlemişlerdir; fakat bu, şairin şairlik gücünü sarsan bir durum olarak görülmüş, hoş karşılanmamıştır.

Divan edebiyatına yöneltilen tenkitlerden biri de onun toplumdan uzak, soyut bir edebiyat olduğudur. Hiçbir sanatçı içinde yaşadığı dönemden ve toplumdan ayrı yaşayamaz. Tam aksine toplumda yaşanan her olay, sanatkarı etkiler. Divan edebiyatında methiyeler bunun en güzel örneğidir. Şairler, methiye bölümlerinde devlet büyüklerini överlerken aynı zamanda ülkenin ve milletin huzur ve refah içinde yaşaması yönündeki dilek ve fikirleri de ifade etmeye çalışmışlardır. Dua bölümünde devletin ve milletin ömrünün uzun olması için hayır dualar ederler.

O halde, kasidelerin methiye bölümlerini okurken bize iletilen mesajdaki bağlamı sırf dönütüne bakarak değerlendirmemiz yanlış olur.

² Halil İNALCIK, a.g.e., s. 17

BİRİNCİ BÖLÜM

I. I. 16.YÜZYIL OSMANLI TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

16. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin yükseliş devrini yaşadığı ve yükselişinin doruğa çıktığı yüzyıldır. Bununla birlikte gerilemenin ilk izlerini de bu yüzyılda başladığını görmekteyiz. Yüzyılın tarihini belirleyen Osmanlı padişahları; II.Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, II.Selim(Sarı Selim), III.Murad ve III.Mehmed'dir.

16. yüzyılın başında II. Bayezid'in on iki yıl hüküm sürdüğü tarihler, dört oğlunun birbiriyle yaptığı taht kavgalarıyla geçmiştir. Bu mücadeleler, Şiilerin Anadolu'da faaliyetlerine fırsat sağlamış; yüzyılın başında Şahkulu isyanı patlak vermiştir.

Tahta, oğlu Ahmed'in geçmesini isteyen II.Bayezid, oğlu Selim ile yaptığı çatışmada galip gelmiş; fakat yenicilerinin, Selim'in tahta çıkması için baskılarını arttırmaları sonucunda II.Bayezid tahtı Selim'e bırakmak zorunda kalmıştır.¹

Tahta çıkan Yavuz Selim, ilk olarak kendisine rakip olan kardeşlerini öldürtmüştür. Selim, istediğini elde etmek için şiddete başvurmaktan çekinmeyen, diktatör bir padişahı. "Padişahlık hasletlerini tamamiyle şahsında topladığı, sert ve şaşmaz bir disipline, tuttuğunu koparır bir azim ve iradeye, son derece cevval bir dinamizme sahip olduğu için, Osmanlılarca 'Yavuz' namıyla"² anılmıştır.

Kardeşlerini öldürterek saltanatını sağlamlaştırıp otoritesini sağladıktan sonra Anadolu birliğini tehdit eden Şah İsmail ile onun Şiilik faaliyetlerini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. " Şah İsmail, 16. yüzyılın başlarında Irak, İran ve Azerbaycan bölgelerini hakimiyeti altına alıp Osmanlı topraklarına göz dikmiş, Anadolu'daki Alevileri kışkırtarak Anadolu birliğini bozmaya çalışmıştır. "³ Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'in üzerine gitmeden önce Anadolu'da ve Rumeli'de Şiileri bertaraf ederek sefere çıkmış,⁴ Çaldıran Ovası'nda 1514'te Şah İsmail'i bozguna uğratmıştır. İran'ın başkenti Tebriz'i alarak adına hutbe okutmuş, birçok ganimetle birlikte İran'ın tanınmış bilim adamlarını ve sanatçılarını İstanbul'a götürmüştür.⁵

¹ Yılmaz ÖZTUNA, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C.1, İstanbul 1986, s.149.

² Ziya Nur AKSUN, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, İstanbul 1994, s. 204.

³ Halil Erdoğan CENGİZ, *Divan Şiiri Antolojisi*, Ankara 1983, s.279.

⁴ Ord.Prof.İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, C. 2, Ankara 1951, s. 246.

⁵ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 154 -155.

Yavuz Sultan Selim, doğunun güçlü devleti olan İran'ı yendikten sonra gözünü Mısır'a çevirmiş, Mercidabık ve Ridaniye savaşlarıyla Memlûklüleri yenerek Mısır'ı Osmanlı topraklarına katmıştır. Ayrıca halifelik Osmanlılara geçmiş, Yavuz Sultan Selim ilk Osmanlı halifesi olmuştur.⁶

Yavuz döneminde Suriye, Lübnan, Filistin, Hicaz, Kızıldeniz kıyıları, Libya'nın doğusu, Eritre, Kenya, Sudan, Somali, Yemen Osmanlı hakimiyetine girmiştir⁷. Hicaz'daki kutsal emanetler İstanbul'a gönderilmiştir.⁸

Karada böyle başarılar elde eden Osmanlıların denizde de kuvvetli olmalarını ve aynı zamanda geniş sahilleri sebebiyle Akdeniz'i bir Türk denizi yapmak isteyen Selim, Memlûklüler zamanında Kızıldeniz'de donanma kumandanı olan Selman Reis'i huzuruna kabul etmiş ve bu denizciden istifade etmiş, İstanbul'da Haliç tersanesi kurmuştur.⁹

1520'de sırtında çıkan şirpençe (aslan pençesi) denilen çıbandan vefat eden Yavuz Sultan Selim'in yerine tek oğlu Şehzade Süleyman tahta oturmuştur.¹⁰

Sekiz yıllık saltanatında Yavuz Sultan Selim, Batı'ya hiç sefer düzenlememiş, bütün politikasını doğu üzerine yapmıştır. Şehzade Süleyman tahta çıktığında ona çok büyük, zengin bir devlet bırakmıştır. Sultan Süleyman da kırk altı yıllık saltanatında bu mirasa sahip çıkmış, milletin ve devletin bekası için çalışmıştır. Babası Yavuz Sultan Selim'in sert yapısına karşılık oldukça nazik, hak ve adalete son derece saygılı olan Sultan Süleyman, ülkesini hak ve adaletle yönetmek için kanunlar koymuştur. Bu yüzden Osmanlılarca "Kanunî" ünvanıyla anılmıştır.

Kanunî Sultan Süleyman babasının aksine Batı'ya yönelmiştir. Doğu'ya sadece üç sefer düzenlemiştir. Batı hakimiyetini sağlamak için ilk olarak Avrupa'nın ve Akdeniz'in kilit noktası olan Belgrad¹¹ ile Rodos ve civarındaki on iki adayı¹² Osmanlı topraklarına katmıştır. Belgrad'ın alınmasıyla Avrupa kapıları açılmış; 1526'da yaptığı Mohaç Savaşı'yla da bütün Macaristan'ı Osmanlı hakimiyetine sokmuştur.¹³ Viyana'yı kuşatmış; ancak mevsim şartlarının olumsuzluğu yüzünden başarılı olamamıştır. Yine

⁶ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 156-159.

⁷ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 165-166.

⁸ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 165.

⁹ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 284-285.

¹⁰ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 167.

¹¹ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 300.

¹² Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 186.

¹³ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 187.

de bu kuşatma sonucunda pek çok ganimet elde edilmiş, Macaristan'ın askeri ve ekonomik gücü sarsılmış, Hırvatistan'ın tamamı ile Slovenya'nın bir kısmını Osmanlı topraklarına katılmıştır.¹⁴

Kanunî Sultan Süleyman Avrupa'dayken Irak ve İran'da meydana gelen karışıklıklardan dolayı doğu seferine çıkmış, Bağdat'ı alarak Osmanlı topraklarının bütünlüğünü sağlamaya çalışmıştır.¹⁵

Bu arada Fransa'ya "kapitülasyon" denilen bir takım imtiyazlar verilmiştir. Kanunî Sultan Süleyman döneminde geçici süreyle verilen bu imtiyazlar daha sonraki yüzyıllarda süresiz verilerek Osmanlı Devleti için zararlı hale gelecektir.

Avrupa'da Alman-İspanyol İmparatorluğu'na karadan darbe indiren Kanunî Sultan Süleyman, Preveze ile Cerbe deniz savaşlarının galibiyetiyle Akdeniz'de Venedik hakimiyetini çökerterek Akdeniz'i bir Türk gölü haline getirmiş, Avrupa'nın Akdeniz'deki gücünü sarsmıştır. Ayrıca Hint Okyanusu'na donanma göndererek İspanya ile Portekiz'in yayılmacı politikasını önlemiştir.¹⁶

Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatında yaptığı en büyük hata, eşi Hürrem Sultan ile Rüstem Paşa'nın, Şehzade Mustafa'ya kurdukları entrikaya inanıp oğlunu boğdurması olmuştur. Bu olay bütün orduyu etkilemiştir. Diğer oğlu Cihangir Han da üzüntüsünden hastalanıp vefat etmiştir.

Hürrem Sultan'ın kendi oğlu olan Şehzade Selim'in tahta çıkması için çevirdiği entrikalar sonucunda Şehzade Selim, kardeşi Bayezid ile yaptığı çatışma da onu yenerek tahta geçmiş, İranlılara sığınan kardeşini daha sonra idam ettirmiştir. Bütün bu taht kavgaları Kanunî Sultan Süleyman'ın itibarını sarsmıştır. Bütün rakiplerini ortadan kaldıran Şehzade Selim, tahtın tek hâkimi olmuştur.¹⁷

Kanuni Sultan Süleyman, hasta olduğu halde Avrupa'ya yaptığı seferinde vefat etmiştir. Naaşı, ilk önce Belgrad'a, daha sonra İstanbul'a getirilerek Süleymaniye Camii'ndeki türbesine defnedilmiştir.

II. Selim tahta çıktığında orduya verdiği tavizlerden, ayrıca zevk ve sefaya düşkün oluşundan dolayı otoritesini kaybetmiş, disiplini sağlayamamıştır. Bu yüzden

¹⁴ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 193.

¹⁵ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 336-340-348.

¹⁶ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 351.

¹⁷ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 391-397.

devletin bir çok işi Sokullu Mehmet Paşa'ya bırakmış, kendisi hiçbir sefere katılmamıştır.¹⁸

Bu dönemde Yavuz Sultan Selim devrinde düşünülen Hazar Deniz'i ile Karadeniz'i kanalla birleştirme projesi gerçekleştirilmeye çalışılmış; ama bir sonuç alınamamıştır.¹⁹ Kıbrıs²⁰ ve Tunus²¹ fethedilmiş; Kıbrıs'a Anadolu'dan getirilen Türkmenler yerleştirilerek Türk nüfusu arttırılmıştır.²² İnebahtı Deniz Savaşı'nda mağlup olunca Akdeniz'deki Osmanlı hakimiyeti tehlikeye girmiş, Osmanlı donanması yakılmıştır. Fakat kısa zamanda yeni donanma yaptırılarak Akdeniz'deki hakimiyet tekrar sağlanmıştır. Moskova fethedilmiştir.²³

II.Selim, sarayın hamamında yıkanırken ayağının kayıp düşmesiyle beyin kanamasından vefat edince²⁴ tahta oğlu Şehzade Murad çıkmıştır. III. Murad da babası gibi devlet işlerini Sokullu Mehmet Paşa'ya bırakmıştır. Bu dönemde Afrika'ya sefer düzenlenerek Orta Afrika tamamen Osmanlı hakimiyetine alınmıştır.²⁵ Avrupa'da gelişen en önemli olay, Lehistan'ın Osmanlı hakimiyetine alınması olmuştur.²⁶ Bu arada Rusya kendisini göstermeye başlamış, Hazar Denizi'ne kadar inip Özbek Hanlığı'nı tehdit etmeye başlamıştır. Fakat Rusya üzerine gidilmemiş, bu sorun bir süre askıya alınmıştır. Bu dönemde İran'la yapılan ve tarihte "Meşaleler Savaşı" adıyla anılan savaş sonucunda İran'ın zaptettiği bütün topraklar geri alınmıştır.²⁷ Osmanlı Devleti böylece en geniş topraklara III.Murad zamanında ulaşmıştır.

Mesane hastalığından vefat eden III.Murad'ın²⁸ yerine on dokuz kardeşini öldürterek tahta geçen III.Mehmed,²⁹ zayıf karakterli, aşırı dindar, tasavvufa meyilli, iftira ve yalanlara çabuk kanan, saray kadınlarının etkisinde kalan bir padişahı.³⁰

Bu dönemde Kanunî Sultan Süleyman zamanında fethedilen Estergon kalesi kaybedilmiştir.³¹ Eğri kalesi fethedilmiş, Haçova ve Kanije savaşları kazanılmış olsa³²

¹⁸ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi C. 3, I. Kısım*, Ankara 1951, s.40.

¹⁹ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 258-259.

²⁰ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 260.

²¹ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 266.

²² Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 261.

²³ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 265.

²⁴ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 269.

²⁵ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 277.

²⁶ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 279.

²⁷ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 291.

²⁸ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 306.

²⁹ Baron Joseph Von Hammer Purgstall, *Osmanlı Devleti Tarihi C. 7*, İstanbul 1985, s. 2179.

³⁰ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 119.

³¹ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 310.

da bu savaşlar neticesinde Osmanlı askeri teşkilatının can damarı olan akıncılar sınıfı ortadan kalkmıştır.³³ Avrupa’da bu gelişmeler olurken Doğu’da Rusya Kafkasya’ya inmiş, oradaki hanlıkları Osmanlı Devleti’ne karşı kışkırtmaya başlamıştır.

Yüzyılın sonunda Anadolu sipahileri yeniçerilere verilen imtiyazlardan kendilerine verilmeyince Celali isyanları çıkmıştır.³⁴

III.Mehmed, oğlu şehzade Mahmud’u idam ettirmesi sonucu üzüntüsünden ölmüş,³⁵ yerine on dört yaşındaki şehzade Ahmed tahta çıkmıştır. şehzade Ahmed tahta çıkınca tek kardeşi şehzade Mustafa’yı öldürtmeyip veliaht tayin ederek kardeş katli geleneğini bozmuştur.

Sonuç itibariyle 16. yüzyıl Osmanlı Devleti’nin en şaşaalı yüzyılı olmuştur. Devletin toprakları en geniş sınırlara ulaşmıştır. Sınırların aşırı genişlemesi bir takım sıkıntılara neden olmuştur. Özellikle ilmî ve askerî teşkilatta çözümler başlamıştır. Fakat bu çözümler ülkenin üç kıtadaki hakimiyetini ve zenginliğini fazla etkilemediği için önemli görölmemiş; geçici önlemler alınarak geçiştirilmiştir. Sonraki yüzyıllarda dengeler değişecek, güçlenen Batı’ya karşın Osmanlı Devleti zayıflayarak 16. yüzyılda kazandığı gücünü kaybedecektir.

I. II. 16.YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ’NDE KÜLTÜREL HAYAT

Osmanlı Devleti’nin siyasî gelişmesine paralel olarak kültürel hayatın da geliştiğini görmekteyiz. 16. yüzyılda sadece edebiyat değil, minyatür, tarih, hat, tezhip, musiki ve diğer sanatlar da klasik devrini yaşamıştır.

Başta İstanbul olmak üzere Edirne, Bursa, Konya, Kastamonu, Bağdat gibi şehirler birer kültür merkezleri olmuştur. Bu şehirlerde ilim ve sanat adamlarının toplantı yerleri birer akademik muhit manzarası almıştır.³⁶

Mimaride Mimar Sinan’ın adı bu yüzyılda yükselmiştir.³⁷ Nakkaş Sarhoş İbrahim, Hattat Karahisarlı şemseddin ve onun öğrencisi olan Hasan Çelebi, Nakkaş Osman, Lütfü Abdullah, Abdullah Kirmani ve Hasan Paşa yüzyılın hattat ve nakkaşları, Tarihçi Matrakçı Nasuh ve Nakşi Beğ de minyatürcüleri ve ressamlarıdır. şeyhüliislam

³² Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 312-315.

³³ Baron Joseph Von Hammer Purgstall, a.g.e., s. 2185.

³⁴ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 321.

³⁵ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 119-120.

³⁶ Nihad Sami BANARLI, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi C. 1* İstanbul 1971, s. 557.

³⁷ Nihad Sami BANARLI, a.g.e., s. 558.

İbn Kemal, Vezirazam Damat Lütfi Paşa, Şeyhülislam Hoca Saadettin Efendi, Gelibolulu Mustafa Ali, Selanikli Mustafa Efendi, Mustafa Cenabi, Abdülkadir Efendi, Matrakçı Nasuh bu yüzyılın tarihçileri; Piri Reis, Seydi Ali Reis coğrafyacılığı; Yusuf bin Kemal, Hacı Muhyiddin bin Mehmed, Derviş Mehmed bin Lütfi, Cezayirli Ali bin Veli, Hızır Halife Mustafa Zeki, Abdullah bin Perviz, Hafız Mehmed bin Ali, Takuyyiddin Mehmed matematik ve astronomicileri; Ahi Mehmed Çelebi, Kayzünizade Mehmed Çelebi, Sinanüddin Yusuf, İlyas bin İsa, Atufi Hayreddin, Cerrah İbrahim Derviş Nidai, Perhiz Abdullah tabipleri; Nefiri, Behram Aga, Hasan Can Çelebi, Şeyh Abdülali, Kemeñeci Şahkulu, Emir-i Hacc, Tanburi, Hacı Kasım, Gazi Giray da dönemin ünlü bestecileridir.³⁸

Zâtî, Hayalî, Fuzulî, Bâkî, Edirneli Nazmî, İshak Çelebî, Emrî, Figanî, Rahimî, Hayretî, Nev'î, Duaî, Lami'î, Fevrî, Gazalî, Hâkânî, Hudâyî, Cinânî, Âzerî İbrahim, Taşlıcalı Yahya ,Âgehî, Bağdatlı Rûhî, Mesihî, İbn-i Kemal, Benli Hasan Çelebi, Hâtemî, Nihânî, Revânî, Tâliî, Hataî, Mealî, Usulî, Nazmî, Şem'î, Şâhidî, Za'ifî, Muidî, Ubeydî, Mekâlî, Ulvî, Kabulî, Meylî, Âli dönemin en tanınmış şairleridir.³⁹

Bütün bu sanatkâr ve alimlerin yetişmesinde Osmanlı Devleti'nin kültürlü, âlim ve sanatkâr devlet adamlarının himayelerinin büyük rolü olmuştur. Osmanlı sarayında şairlerin korunması bir gelenek halini almıştı. Yalnız padişahlar değil; şehzadeler, sadrazamlar, vezirler ve diğer devlet ileri gelenleri de şairleri koruyorlar, içlerinden bir kısmı özellikle divan şiiri için gerekli bilgilere sahip yüksek öğrenim görmüş olanlar şiir yazmakla da uğraşıyorlardı.⁴⁰ Bu yüzyılda hükümdarlar divan oluşturacak kadar şiirle uğraşıyorlardı. II.Bayezid (Adlî), Yavuz Sultan Selim, Kanunî (Muhibbî), II.Selim, III.Murad (Muradî) başlıca şair padişahlardır.⁴¹

Şehzade Mehmed, Şehzade Mustafa şair şehzadeler; Damad İbrahim Paşa, Damad Makbul İbrahim Paşa, Pirî Mehmed Paşa ve Damad Lütfi Paşa şair vezirlerdendir.⁴²

16. yüzyıl Divan edebiyatı kuruluş dönemini tamamlayıp klasik edebiyat konumuna gelmiştir.⁴³ Divan şairleri kendi duyuş ve düşünüş şekilleriyle yerli

³⁸ Refik ÖZDEK, *Türklerin Altın Kitabı*, C. 3, s. 589-592.

³⁹ Ahmet KABAKLI, *Türk Edebiyatı*, C.2, İstanbul 1978, s. 315-316.

⁴⁰ Halil Erdoğan CENGİZ, a.g.e., s. 283.

⁴¹ Faruk Kadri TİMURTAŞ, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul 1981, s. 201.

⁴² Yılmaz ÖZTUNA, *Türkiye Tarihi* C. 6, İstanbul 1983, s. 242.

⁴³ Kenan AKYÜZ, "Türk Edebiyatı maddesi" *İslam Ansiklopedisi*, C. 12/2, Eskişehir 1997, s. 551.

malzemeyi kullanarak örnek aldıkları İran edebiyatını aşmış, kendilerine özgü bir şiir anlayışı oluşturmuşlardır.⁴⁴

Divan edebiyatı İslam kültürüne dayandığından şairler, Arapça ve Farsça kelimeler kullanmış, bu dillerle yazmayı hüner saymışlardır.⁴⁵ Gazel ve mesnevilerin dili kasidelere nazaran daha sadedir. Nesir dilinde ise süslü nesir, sade nesir ve orta nesir olmak üzere üç yol izlenmiştir. Buna karşılık geçen yüzyılda Aydınlı Visali ile Edirneli Nazmi Türkî-i Basit'i savunmuş olsalar da istedikleri başarıya ulaşamamışlardır.⁴⁶

Bu yüzyılda Türk şairleri en fazla gazel ve kasidede başarı göstermişlerdir.⁴⁷ Zâtî, Fuzulî, Bâkî bu devrin en büyük üstatlarındandır.⁴⁸ Mesnevi türü de büyük gelişmeler göstermiştir. Bu yüzyılda Lamiî Çelebi, Riyazî, Fazlî, Taşlıcalı Yahya, Muidî hamse sahibi şairlerimizdir.⁴⁹

Bu yüzyılda şehrengiz yazmanın moda olduğu görülmektedir. Zâtî'nin Edirne Şehrengizi, Lami'î'nin Bursa Şehrengizi bu türün en önemli örnekleridir.⁵⁰

Gazalî, Basirî, Edirneli Sâî, Lami'î, Sânî, Nihâlî, Sagârî vb. şairler bu yüzyılda manzum hicivler, Edirneli Emrî, Furuğî, Fehmî, Misâlî, Rumûzî, Mîrî gibi şairler muammalar⁵¹ Arşî, Kandî, Sâî, Nazmî, Haşimî'nin manzum tarihler⁵² yazdığını görmekteyiz.

Edebiyat tarihi açısından önem arzeden şura tezkirelerinin arttığı görülür. Sehi Beğ Heşt Behiştî, Latifî Tezkiretü'ş-şuarayı, Bağdatlı Ahdî Gülşen-i Şuarayı, Âşık Çelebi Meşariü'ş-şuarayı, Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-şuarayı, Beyânî Tezkiretü'ş-şuarayı bu yüzyılda kaleme almıştır.⁵³

Bu dönemde halk edebiyatı da gelişim göstermiş, anonim halk edebiyatı ile tekke edebiyatının yanında âşık edebiyatı teşekkül etmiştir. Daha önce kullanılan ozan kavramı, bu yüzyılda yerini âşık kavramına bırakmıştır. Halk şairleri halk şiirinin klasik dönemini bu asırda yaşatmışlardır. Âşık tarzının bilenen şairlerine bu asırda özellikle

⁴⁴ Ahmet KABAKLI, a.g.e., s. 315.

⁴⁵ Hasibe MAZIOĞLU, "Türk Edebiyatı (Eski)", *Türk Ansiklopedisi*, C. 32, Ankara 1974, s. 113.

⁴⁶ Hasibe MAZIOĞLU, a.g.m., s. 113.

⁴⁷ Halil Erdoğan CENGİZ, a.g.e.,s. 284.

⁴⁸ Kenan AKYÜZ, a.g.e., s. 554.

⁴⁹ Hasibe MAZIOĞLU, a.g.m., s. 119.

⁵⁰ Halil Erdoğan CENGİZ, a.g.e., s. 286.

⁵¹ Hasibe MAZIOĞLU, a.g.m., s. 113.

⁵² Kenan AKYÜZ, "Türk Edebiyatı maddesi", *İslam Ansiklopedisi*, MEB, C. 12/2, s. 555.

⁵³ Hasibe MAZIOĞLU, a.g.m., s. 113.

Anadolu ve Rumeli'nin büyük merkezlerinde, sınır boylarında, Suriye ve Mısır, Kuzey Afrika sınırlarında rastlanmaktadır. Bu asırda Bahşi, Ozan, Kul Mehmed, Öksüz Dede, Köroğlu, Hayalî, Geda Muslu, Çırpanlı, Armudlu, Kul Çulha, Oğuz Ali bu asrın son şairleridir.⁵⁴

I. III. KASİDE

III. 1- TANIMI

Kaside; niyet etmek, yaklaşmak anlamlarında “kasada” kökünden gelen Arapça bir kelimedir. Bir kişiyi övmek ve genellikle karşılığında yardım istemek için yazılan şiirlere denir.⁵⁵ Kasideye kasîd de denir. Çokluğu kasâiddir.⁵⁶

Kaside Türk Divan edebiyatında daha çok din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla kaleme alınmıştır.⁵⁷ Dinî konularda yazılanların dışında şairlerce bir geçim kaynağı olarak kullanılmıştır.⁵⁸ Kaside, divan şairine bir caize kapısı olmuş; sarayların, kibar meclislerin kapıları onlara kasideleri yolu ile açılmıştır.⁵⁹

Şair, kasidelerde memduhunu mübalâğalı bir şekilde övdüğü gibi kızdığı, gözden düşürmek istediği kişiyi yerebilir.⁶⁰

Kasideler yazılış amacına göre de başka başka isimler alır.⁶¹ Allah'ın birliğini öven kasidelere “tevhid”, Allah'a yalvarmak amacıyla yazılan kasidelere “münacat”, peygamberleri öven kasidelere “naat”, ilk dört halifeye, Mevlana'ya, padişahlara, vezirlere ve diğer devlet büyüklerine yazılan kasidelere “mehdiye” denir. Bazı şairler Hazret-i Ali'ye yazdıkları medhiyeye “na ‘t-ı Ali” adını vermişlerdir.⁶² Birini yermek için yazılan kasideye “hicviye”, bir kimsenin ölümü dolayısıyla yazılan ağıtlara “mersiye” denir.⁶³

Kaside nazım şeklinin nazım birimi beyittir.⁶⁴ Dokuz beyitten yüz beyite kadar aynı aruz kalıbıyla yazılmış ve gazel gibi aa ba ca da ... şeklinde kafiyelenmiştir.⁶⁵

⁵⁴ Fuad KÖPRÜLÜ, *Türk Saz Şairleri I*, Ankara 1962, s. 53-58.

⁵⁵ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul 1994, s. 28.

⁵⁶ “Kaside”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C. 5*, İstanbul 1985, s. 205.

⁵⁷ “Kaside”, *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi C. 18*, İstanbul 1994, s. 238.

⁵⁸ Haluk İpekten, a.g.e. s. 30.

⁵⁹ İskender PALA, “Kaside”, *TDV İslam Ansiklopedisi, C. 9*, İstanbul 199 s. 408.

⁶⁰ Atilla ÖZKIRIMLI, “Kaside”, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi C. 3*, İstanbul 1983, s. 731.

⁶¹ Ahmet KABAKLI, a.g.e., s. 606.

⁶² “Kaside”, *Büyük Türk Klasikleri C. 1*, İstanbul 1985 s. 243.

⁶³ Ahmet KABAKLI, a.g.e., s. 606.

⁶⁴ Ahmet KABAKLI, a.g.e., s. 605-606.

⁶⁵ Haluk İpekten, a.g.e., s. 29.

Teoride beyitlerin otuzdan aşağı ve doksan dokuz beyitten yukarı olmaması icap etse de⁶⁶ daha az ya da çok sayıda beyitten oluşan kasideler de vardır.⁶⁷ En az yirmi en çoğu beş yüz beyiti aşan kasideler yazılmıştır. Divan şiirinde yüz beyiti aşan kasidelere rastlanmakla beraber çoğunlukla kırk beş ile yetmiş beyit arasındadır.⁶⁸ Kaside nazım şeklinde genellikle aruzun uzun kalıpları kullanılmıştır.⁶⁹

III. 2- TARİHÇESİ:

III. 1.a- Arap Edebiyatında Kaside: Kaside Arapların en eski nazım şeklidir.⁷⁰

Arap edebiyatının başlangıcını ve parlak bir devrini oluşturan Cahiliye devri şiiri, kasidelerden ibarettir.⁷¹ Daha önceden birkaç beyitlik manzumeler yazan Araplarda, ilk defa uzun manzume yani kaside tanzim eden Mühelhel namındaki şair olduğu rivayet edilir.⁷² Mühelhel'in şiirlerini alan torunu İmrü'l-Kays, bunlara âşıkâne ve şâirâne tasvirler ilave ederek Arap kasidesinin temelini atmıştır.⁷³

Cahiliye şiirinde iki tür kaside görülür. Birincisi en önemli örneklerini muallakaların oluşturduğu, birden çok konuyu kapsayan uzun ve tam şiirlerdir. Kaside denince de akla gelen bunlardır. İkincisi ise iče doğduğu şekilde nazmedilmiş, Cahiliye hayatını yansıtan tek konulu kısa kasidelerdir.⁷⁴ Bunlara recez adı verilirdi.⁷⁵

Cahiliye devrinde bütün Arap yarımadasının şairleri yılda birkaç kez Ukaz denilen yerde kurulan panayıra kasidelerini getirir, şiir yarışmasına girerlerdi. Burada en çok beğenilenler altın haflerle yazılıp Mekke kapısına asılır, halka ilan edilirdi. Bu yüzden bu kasidelere müzehhebât (altınla işlenmiş) ve muallakât (talik edilmiş,asılmış) adı verilmiştir.⁷⁶

Hazret-i Peygamber ve Dört Halife devirlerinde kasideciliğe pek önem verilmemiştir.⁷⁷

⁶⁶ E.J.GIBB, *Osmanlı şiir Tarihi* C.1, İstanbul 1943, s.72.

⁶⁷ "Kaside", *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi* C.18, İstanbul 1994, s.238.

⁶⁸ Prof.Dr.Mehmet ÇAVUŞOĞLU, a.g.e., s. 20.

⁶⁹ "Kaside", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C.5,İstanbul 1985, s. 210.

⁷⁰ Ahmet KABAKLI, *Türk Edebiyatı* C. 1, İstanbul 2002, s. 607.

⁷¹ "Kaside", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 5, DERGAH, İstanbul 1985, s. 205.

⁷² "Kaside", *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2,İstanbul 1972 , s. 207.

⁷³ "Kaside", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 5 s. 205.

⁷⁴ Hüseyin ELMALI, "Kaside", *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 24 ,İstanbul 1994, s. 562.

⁷⁵ Prof.Dr.Mehmet ÇAVUŞOĞLU,*Türk Dili Divan şiiri Özel Sayısı*, İstanbul 1986, s. 17.

⁷⁶ Haluk İPEKTEN, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul 1994 s. 30.

⁷⁷ "Kaside", *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* C.2, s. 207.

Kasidenin " medh-i ekâbir " yani büyükleri övme amacına münhasır bir şiir halini alması, İslam tarihinde saray ve saltanat geleneğinin başlangıcı olan Emevîlerle başlamıştır.⁷⁸ Ebu Nuvas bu dönemin en önemli şairidir.⁷⁹

Abbasiler döneminde Arap edebiyatında Ebu Temmâm, Buhturî ve Mütenebbî yetişmiştir.⁸⁰

Emevîler ve Abbasiler kendilerini methettirmiş, kasidecilere bol bol paralar vermişlerdir. Halifelerin bu temayülü devlet erkânına sirayet etmiş; Arap, Acem ve Türk ülkelerindeki şairler, nazım sanatını âdetla dilencilik derekesine düşürmüşlerdir.⁸¹

Tam ve mükemmel bir kaside üç esas bölümü ihtiva eder.⁸² Kasidenin giriş kısmını oluşturan ve daha eski dönemde nazmedilmiş aşk neşidelerinden doğmuş olması ihtimalinden söz edilen nesib/teşbib bölümünde sevgiliye duyulan özlem dile getirilir.⁸³ Çöl yolculuğuna çıkan şair, tasvir bölümünde bu yolculuğu sırasında rastladığı yaban hayvanlarını tasvir eder ve karşılaşılan tehlikeleri dile getirir.⁸⁴ Kasidenin şiir değeri taşıyan kısımları nesib ve teşbib bölümleri olmakla birlikte esas amaç medih kısmıdır. Bu bölümde övülen kişi asalet, cömertlik, vefakarlık, kahramanlık vs. vasıflarıyla övülür.⁸⁵

Kaside, Endülüs Arapları aracılığıyla İspanyol şiirine de geçmiş ve İspanyolların balad türü olan romansları meydana getirmiştir.⁸⁶

Kaside, Araplardan İran edebiyatına geçmiş, saray ve konaklarda övgü şiirlerinin dili olmuş ve Türk edebiyatına da o haliyle geçmiştir.⁸⁷

III. 1.b- İran Edebiyatında Kaside: İran'da kasidenin başlangıcı Sasaniler devrine rastlar.⁸⁸ Kasidenin muhtevasının zenginleşmesi ve bir nazım şekli olarak büyük önem kazanması İran edebiyatı içinde olmuştur.⁸⁹ 875-1000 yılları arasındaki

⁷⁸ "Kaside", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C. 5, İstanbul 1985, s. 206.

⁷⁹ a.g.e. s., 206.

⁸⁰ a.g.e., s. 206.

⁸¹ "Kaside", *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* C. 2, s. 207.

⁸² F.Krenkow,"Kaside", *İslam Ansiklopedisi* C. 6, Eskişehir 1987, s. 388.

⁸³ Hüseyin ELMALI, a.g.e.m., s. 562.

⁸⁴ a.g.m. s. 563.

⁸⁵ a.g.m. s. 563.

⁸⁶ Ahmet KABAKLI,*Türk Edebiyatı* C. 1 İstanbul 2002, s. 607.

⁸⁷ Ahmet KABAKLI,a.g.e. s. 607.

⁸⁸ "Kaside", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C. 5, İstanbul 1985, s. 207.

⁸⁹ Prof.Dr.Mehmet ÇAVUŞOĞLU, a.g.e., s. 18.

Samanoğulları zamanının, bu türün en parlak devri olduğu söylenir.⁹⁰ Rudekî bu devrin en büyük şairidir.⁹¹

Bu nazım biçimi, altın çağını Gazneli Mahmud'un sarayında yaşamıştır. Yaklaşık dört yüz kadar maaşlı şairin bulunduğu söylenen Gazne sarayında başta sultanü'ş-şuara Unsurî olmak üzere Ferruhî, Minuçehr, Esedî gibi şairler kaside nazım biçimiyle Sultan Mahmud için sayısız methiyeler kaleme almışlardır.⁹² Kaside yazmak, bir meslek, bir gelir kaynağı haline gelmiştir.⁹³

Bir övgü şiiri olarak kasidenin İran edebiyatında üslupça en sanatlı, en ağır ve özentili şekline ulaşması Selçuklular döneminde olmuştur. Bu dönemde yetişen şairler arasında Enverî en büyük üstat sayılır. Ayrıca Hâkânî, Kemâl-i İsfahânî, Sadî-i Şirâzî, Hacı-yı Kirmanî, Selman-ı Savecî, Hafız-ı Şirâzî ile Harezmsâh sarayındaki Reşidüdin Vatvat, Zahirüddin Faryabî ünlü kaside şairleridir.⁹⁴

İran edebiyatında övgü amacıyla yazılan kaside nesib, teşbih veya tegazzül adlı giriş bölümü, tahallus ya da giriz (medhe geçiş) bölümü, medhiye bölümü, dua bölümü şeklinde kurulur.⁹⁵

Kasidenin beyit sayısı konunun önemine, seçilen kafiye ve şairin sanat gücüne bağlıdır. Beyit sayısı 7-25 arasında değişmekle birlikte 70-80 beyit hatta daha uzun kasideler bile vardır.⁹⁶

Fars edebiyatında kasideler teşbih bölümünde ele alınan konuya göre bahariyye, hazaniyye, şairin kasidede işlediği konuya göre medhiye, şekvaiyye, hicviyye gibi adlar alır.⁹⁷

III. 1.c- Türk Edebiyatında Kaside: Kaside nazım şekli Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiştir. 13. yüzyılda Mevlâna'nın Divan-ı Kebîr'inde üç yüz kaside vardır. 15. yüzyıla gelinceye kadar Türk edebiyatında kasidede ustalık gösteren şair hemen hemen yok gibidir. 15. yüzyılın başında yaşayan Şeyhî, gazelde olduğu gibi Türk

⁹⁰ Prof.Dr.Mehmet ÇAVUŞOĞLU, a.g.e., s. 18.

⁹¹ "Kaside", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1985, s. 207.

⁹² "Kaside", *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, s. 238.

⁹³ Prof.Dr.Mehmet ÇAVUŞOĞLU, a.g.e., s. 18.

⁹⁴ "Kaside", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C. 5, İstanbul 1985, s. 207.

⁹⁵ Mehmet VANLIOĞLU, "Fars Edebiyatı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 1994, s. 564.

⁹⁶ Mehmet VANLIOĞLU, a.g.m., s. 564.

⁹⁷ Mehmet VANLIOĞLU, a.g.m., s. 564.

kasidesinin de kurucularından sayılabilir.⁹⁸ Yine bu yüzyılın büyük şairlerinden Ahmed Paşa da kasidede üstat sayılmıştır.⁹⁹

Kaside nazım şeklinin kendisine has kurallarının iyice belirlendiği 16. yüzyılda memduh mübalağalı bir şekilde övülmüştür. İran edebiyatının örnekleri aşılmaya başlanmıştır. Fuzulî, Bâkî, Nev'î, Hayalî, Bağdatlı Rûhî kasideleriyle ünlü şairlerimizdir.¹⁰⁰ Bâkî ile Fuzulî nesiblerinde başarılıdır. Hayâlî hayal unsurlarında, Bağdatlı Rûhî, Nev'î akıcı üslubuyla dikkati çeker.¹⁰¹

III. 3- BÖLÜMLERİ

Kaside nazım şekli altı bölümden oluşur:

III. 3.a-Nesib: Kasidenin giriş bölümüne nesib denir.¹⁰² Bu bölümde tasvir edilecek herhangi bir konu işlenir.¹⁰³ Eski belagatçılar nesibi kasidenin başında söylenilen gazele denilir diye tarif etmişlerdir. Bu kasidedeki tegazzül bölümü başta bulunursa nesib adını alıyor demektir.¹⁰⁴ O halde nesib bölümünde aşıkane konular işlenmiştir.¹⁰⁵ Eğer şair başka konular işliyorsa buna teşbib denir. Teşbib bölümünde çöl, vaha, at, deve, hazan, bahar, yaz, kış, saray, kasır, köşk, yalı, ramazan bayramı tasvirleri yapılır. Hakimane düşünceler, cömertlik, kahramanlık gibi faziletler; Şiraz, Bağdat, İstanbul gibi şehirler ve buralardaki bağ ve bahçelerin güzelliği, tarihi, içtimaî ve estetik bir çevre içinde anlatılır.¹⁰⁶ Nesib ya da teşbib bölümü adı verilen bu ilk bölüm 15-20 beyitten oluşur.¹⁰⁷

Nesib bölümü şairin genel kültürünü sergilemesine en uygun ve kasidede de oldukça uzun bir bölümdür.¹⁰⁸

III. 3-Girizgâh: Kaçamak yolu, saklanacak yer; söze girmeden önceki başlangıç; bir eserde esas konuya geçmeden evvelki giriş¹⁰⁹ anlamına gelir. Şair, nesib

⁹⁸ Kaside, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C. 5, İstanbul 1985, s. 207.

⁹⁹ a.g.e., s. 207.

¹⁰⁰ İskender PALA, "Kaside", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, s. 565.

¹⁰¹ "Kaside", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C. 5, İstanbul 1985, s. 207.

¹⁰² "Kaside", *Büyük Türk Klasikleri*, C. 1, İstanbul 1985, s. 243

¹⁰³ Seyit Kemal Karaalioğlu, *Türk Şiir Sanatı*, İstanbul 1980, s. 183

¹⁰⁴ Prof.Dr.Mehmet ÇAVUŞOĞLU, a.g.e., s. 21

¹⁰⁵ "Kaside", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C. 5, İstanbul 1985, s. 211

¹⁰⁶ a.g.e., s. 211

¹⁰⁷ İskender PALA,,a.g.e., s. 565

¹⁰⁸ Prof.Dr.Mehmet ÇAVUŞOĞLU, a.g.e., s. 21

¹⁰⁹ Seyit Kemal Karaalioğlu, a.g.e., s. 184

veya tegazzül bölümünün sonunda bir münasebet düşünerek asıl konuya girer. Yani sözü öveceği kişiye getirir.¹¹⁰ Girizgah konuya uygun ve nükteli olmalıdır.¹¹¹ Bir veya birkaç beyit¹¹² olabilir.

III. 3.c-Methiye: Övmek gayesiyle yazılan yazı veya söylenen söz¹¹³ anlamına gelir. Kasidenin en önemli bölümüdür. Bu bölüme maksat da denir.¹¹⁴ Şair bu bölümde din büyüklerini, padişahları, sadrazamları, şeyhülislâmları, kâtipleri, defterdarları, padişah hocalarını ve analarını iyi vasıflarla bol bol över. Bazen de şair cimri birisini cömert; bir zalimi merhametli; korkak birini kahraman olarak da övdüğü görülmüştür.¹¹⁵

Şairler böylece devlet adamlarında ideal nitelikler aramışlar ve bu niteliklere teşvikte bulunmuşlardır.¹¹⁶ Methiye bölümünde basma kalıp ve mübalağalı benzetmeler bulunur. Kasidenin yapmacık bölümü¹¹⁷ olduğu kabul edilir.

Şairler bu bölümde elinden geldiğince övgüde bulunmaya çalıştığından beyit sayısı diğer bölümlerden daha fazladır.

III. 3.ç- Fahriye: Şairin, memdühunun övgüsünü yaptıktan sonra kendisini övdüğü bölümdür. Fahriye övünme, bir şeyden kendine şeref çıkarma; iftihar etme, tefahür, kendi kendini övme¹¹⁸ anlamlarına gelir. Bu bölümde şairlik yeteneğinden, hünerli bir insan olduğundan bahseder ve övdüğü kişiyi kendisi gibi hiç kimsenin övemeyeceğini ve diğer şairlerden üstün olduğunu belirtir. Bazen de içinde bulunduğu sıkıntılı durumu, arzu ve isteklerini dile getirir ve övdüğü kişinin ihsanını bekler.

Şair, kısa olan fahriye bölümünü dua bölümü ile birleştirebildiği gibi ona kasidenin başında da yer verebilir.¹¹⁹

¹¹⁰ “Kaside”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C. 5, İstanbul 1985, s. 211

¹¹¹ “Kaside”, *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi* C. 18, İstanbul 1994, s. 238

¹¹² Prof.Dr.Mehmet ÇAVUŞOĞLU, a.g.e., s. 21

¹¹³ Seyit Kemal Karaalioğlu, a.g.e., s. 184

¹¹⁴ “Kaside”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C. 5, İstanbul 1985, s. 211

¹¹⁵ Prof.Dr.Mehmet ÇAVUŞOĞLU, a.g.e., s. 21-22

¹¹⁶ Prof.Dr.Mehmet ÇAVUŞOĞLU, a.g.e., s. 21-22

¹¹⁷ Ahmet KABAKLI, a.g.e., s. 606

¹¹⁸ Seyit Kemal Karaalioğlu, a.g.e., s. 186

¹¹⁹ “Kaside”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C. 5, İstanbul 1985, s.211

III. 3.d-Tegazzül: Şairin, kasidenin monotonluğunu kırmak için araya sıkıştırdığı gazele denir. Ya nesib bölümünde ya da medhiye bölümünde bulunabilir.

Bu bölümde aşk duyguları dile getirilir. Her kasidede bulunmayabilir.¹²⁰ Uzunluğu 5-12 beyit arasında değişebilir.¹²¹

III. 3.e-Dua: Şairin memduhu ile ilgili dua ve iyi dileklerde bulunduğu son bölümdür.

Kaside nazım şekli bu bölümlerin belirtilen sıraya göre uygulanmasıyla bir düzene girmiş ve klasik bir şekil almıştır. Fakat bu kurala uymadan yazılan kasideler de mevcuttur.

¹²⁰ Ahmet KABAKLI, a.g.e., s. 606

¹²¹ “Kaside”, *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi* C. 18, İstanbul 1994, s. 238

İKİNCİ BÖLÜM

II. I. PADİŞAH

(Hân, Hâkan, Hâkanü'l-havâkin, Sultân, Sultânü's-selâtin, Halife-yi Ruy-ı Zemin, Emirü'l-Mü'minin, Zıllulahi fi'l-Ard, Halife-i Ru'b-ı Meskûn, Şâh, Hunkâr, Hudavendigâr, Pâdişâh-ı cihân, Pâdişâh-ı âlem-penâh, Zât-ı şâhâne, Zât-ı akdes-i humâyun, Kayser, Kayser-i Rum, Melikül-guzat, Şevketlü, Şevketme'âb...)

Osmanlı Devleti'nde padişahın taşıdığı sıfatlar sayılamayacak kadar çoktur. Başta, “Dört ayrı imparatorluk tacı taşımaktadır: Türklerin büyük hükümdarı olarak hakandır, İslam dünyasının lideri ve Peygamber'in meşru halefi olarak halifedir, Doğu Roma imparatoru olarak kayserdir, Mısır hükümdarı olarak sultandır.”¹²²

Padişah, ülkenin tek sahibi olduğundan “ tebaasının canı ve malı üzerinde tasarruf hakkı vardı; vasıtalı ve vasitasız bunu kullanırdı.”¹²³ Tüm güç padişahındı. Yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin tek sahibiydi. “Osmanlı Devleti'nin tüzel kişiliğini siyasi ve hukuki tüm yetkileri tek başında elinde bulunduran padişah simgeler.”¹²⁴ Fakat padişah, bu kadar geniş yetkilere sahip olmasına rağmen bunları kullanmakta rahat değildi. Bunları “keyfi olarak değil, kanun, nizam ve ananelere dayanarak ve muamelâtın icaplarına göre yürütürdü.”¹²⁵ Devlet işleri önce divanda incelenir, en son kararı padişah verirdi. “Hükümdarın herhangi bir mesele hakkında verdiği kara ve kat'i olarak beyan ettiği fikir kanundu”¹²⁶

Padişahlar, orduların başkomutanı idiler. Savaşlara giderlerdi, savaşa gitmedikleri andan itibaren de kendi adına “serdar-ı ekrem” unvanıyla vezir-i azamı gönderirdi.¹²⁷

Padişah, Allah'ın isteği üzerine tahta oturmuştur ve Allah'a karşı sorumludur. İslam dininin lideridir. Bu yüzden padişah, ülkesi ve tebaası için karar verirken çok hassas olmalıydı. Halkını adalet ve doğrulukla yönetmeliydi. Halkını huzur içinde, rahat yaşatmalıydı. İslam dinini ve Müslümanları din düşmanlarına karşı korumalıydı. Şairler,

¹²² Yılmaz ÖZTUNA, *Osmanlı Devleti Tarihi* C. 2, İstanbul 1986, s. 10.

¹²³ Prof.Dr. Yusuf HALAÇOĞLU, *XIV.-XVII.Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1991, s. 2.

¹²⁴ Erol ÖZBİLGİN, *Bütün Yönleriyle Osmanlı, Âdâb-ı Osmâniye*, İstanbul 2004, s. 44.

¹²⁵ Prof.Dr. Yusuf HALAÇOĞLU, a.g.e., s. 2

¹²⁶ Prof.Dr. Yusuf HALAÇOĞLU, a.g.e., s. 2

¹²⁷ Prof.Dr. Yusuf HALAÇOĞLU, a.g.e., s. 3

padişahın bu özelliklerini onlara sundukları kasidelerinde dile getirmiş, onları bu vasıflarıyla övmüşler; böylece istenilen ideal padişah modelini çizmişlerdir.

Bütün padişahların ortak bir takım vasıfları vardır. Korkusuzdurlar, dine saygıları sonsuzdur. Devlet işlerini ciddiye almışlardır. Çok merhametli insanlardır. Hemen hemen hepsi güzel sanatlarla ilgilenmişlerdir. Bir çoğu divan sahibidir. Musiki ve hat sanatlarıyla da uğraşmışlardır.¹²⁸

Biatü'l-hassa, biatü'l-amme, cülûs bahşişi, hutbe, sikke, tabl, bayrak ve sancak, tuğ, tuğra-i humâyun, mühr-i humâyun, fermân-ı humâyun ve hatt-ı humâyun, mehterhâne-i humâyun, şevketlü, hakan ve hünkâr yalnız padişaha kullanılan ünvanlar, muayede, huzur-ı humâyun, Cuma selamlığı, saltanat kayığı, üniforma, otağ-ı humâyun, sancak-ı şerif, taht, kavuk, kılıç kuşanmak padişah alâmetlerdir.¹²⁹

II. II. 16. YÜZYIL PADİŞAHLARI

II. 1- II. BAYEZİD (1481-1512)

Otuz iki yıllık saltanatı olan Fatih Sultan Mehmed'in oğlu II.Bayezid, Osmanlı sultanlarının en âlimlerindedir. “Ulûm-ı diniye, riyaziye ile astronomiye, tasavvufa pek meraklı olduğu, Arapça ile Farsçayı iyi bildiği, Çağataycaya vakıf olduğu rivayet edilmiştir. Kendisi Divân sahibi bir şair, besteleri olan bir musikişinas, eserleri olan bir hattattı.”¹³⁰ Âlimleri korumuş, onlara ayrı bütçe oluşturup eserler vermelerini teşvik etmiştir.¹³¹ İlmî ve tenkil konulara çok önem veren Bayezid, babası gibi açık fikirli değildi.¹³² “İstanbul ilim merkezi olmakla birlikte kendi kafasına uygun mutaasıp âlimler yüzünden babası zamanındaki serbest münazara kapısı kapanmıştı.”¹³³ Ayrıca okçuluğa merak etmiş, çok kaliteli oklar ve yaylar yapmıştır.¹³⁴

Bayezid, çocuklarını da en iyi şekilde yetiştirmiştir. Onun devrinde inşa ve imar işleri hızlanmış, ilim, kültür ve vakıf binaları yapılmış, güzel sanatlar gelişmiştir. Kara ve deniz kuvvetleri güçlenmiştir.¹³⁵ Onun çağında “tıpta Hekimşâh, matemetikte Mirim

¹²⁸ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 11-12

¹²⁹ Bkz. Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 13-19, Erol ÖZBİLGİN, a.g.e., s. 45-63.

¹³⁰ Ziya Nur AKSUN, *Osmanlı Tarihi* C. 1, İstanbul 1994, s.200.

¹³¹ Ziya Nur AKSUN, a.g.e., s. 201.

¹³² Ord.Prof.İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 517.

¹³³ Ord.Prof.İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 518.

¹³⁴ Ziya Nur AKSUN, a.g.e., s. 201.

¹³⁵ Ziya Nur AKSUN, a.g.e., s. 201.

Çelebi, inşa sanatında Tacizâde Cafer ve Sâdi Çelebiler, tarihçilikte bir İdris-i Bitlisî ve Neşrî, hat sanatında bir Şeyh Hamdullah yetiştirir.¹³⁶

II. 2- YAVUZ SULTAN SELİM (1512-1520)

Sekiz yıllık saltanat süren Yavuz Sultan Selim, “uzuna yakın orta boylu, sert bakışlı, sakalsız, palabıyıklı, cesur, mâhir avcı, süvari silahşör”¹³⁷ bir padişahı. “Sultan Selim’in güçlü bir dinamizme sahip bulunduğu, dünyevî lezzetlerden hoşlanmadığı, gayet az uyku uyuduğu rivayet edilir. Üç dört saatlik bir uykuyla iktifa eden Selim Han’ın tâ şehzâdelik zamanından beri kendini tarih mütalaasına ve tefekküre, âlimlerle sohbet verdiği kaynaklarda yazılıdır.”¹³⁸ Yapacaklarını uzun uzun düşündükten sonra kesin kararını verirdi. Kararına zıt bir fikre de tahammül edemezdi.¹³⁹ Kesin kararının dışında söz söyleyenleri öldürürdü. “İrade ve azim kudreti, derin gürüşü ve yüksek dehasıyla babası zamanında uyusuk ve durgun bir hale gelmiş olan iradeyi pek kısa zamanda cevval bir hale getirmiş ve buna mani olmak isteyenleri tepelemiştir.”¹⁴⁰ Bu kadar hiddet ve şiddete rağmen kadirşinas idi.¹⁴¹

Yavuz Selim âlimleri ve sanatkârları toplar; onları himaye ederdi. Farsçayı şiir yazacak kadar iyi bilirdi. Farsça şiirleri Türkçe şiirlerinden daha fazladır. “Şair, filozof ve mutasavvıf bir hükümdardı.”¹⁴² “Matematik, felsefe, edebiyat, doğu dilleri ve ulûm-ı İslamiye’yi derinlemesine tahsil etmiş olup bazı bahislerde âlimdi.”¹⁴³

İhtişamlı törenler haricinde sade giyinen, debdebeyi sevmeyen, israfa karşı bir padişahı. Devlet işlerinin düzenli işlemesine dikkat ederdi. Bütçeye önem verirdi. Devlet hazinesini dolu tutmaya bakardı. Kendisine özel masraflar yapmazdı. İyi bir devlet adamı, politikacı ve yöneticisi olan Sultan Selim, aynı zamanda iyi bir askerdi. Atlara merakı çok fazlaydı. Donanmaya, topçuluğa, askeri tekniğe çok önem vermiştir.¹⁴⁴ Yavuz Sultan Selim devrinde, Osmanlı Devleti bir cihan devleti olmuştur.

¹³⁶ Ziya Nur AKSUN, a.g.e., s. 203.

¹³⁷ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 168.

¹³⁸ Ziya Nur AKSUN, a.g.e., s. 234.

¹³⁹ Ord.Prof.İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 518.

¹⁴⁰ Ord.Prof.İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 289.

¹⁴¹ Ord.Prof.İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 290.

¹⁴² Ord.Prof.İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 291.

¹⁴³ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 168.

¹⁴⁴ Ziya Nur AKSUN, a.g.e., s. 236.

II. 3- KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN (1520-1566)

Kırk altı yıllık saltanatı olan Kanuni Sultan Süleyman uzun boylu, esmer çehreli, geniş ve yüksek alınlıydı. Babası gibi çatık kaşlı sert görünümlü olmamasına rağmen az gülerdi. Ciddi ve ağırbaşlı bir yapısı vardı.¹⁴⁵ Doğu dilleri ile Sırpçayı bilen Kanunî Sultan Süleyman, divan sahibi bir şair, hattat, hukukçu ve âlimdi. Muhibbî mahlasıyla şiirler yazmış, Ebussuud Efendi ile beraber kanunlar çıkarmıştır.¹⁴⁶ Koyduğu kanunlarla kapıkulu ocaklarını ve eyalet güçlerini düzene sokmuş,¹⁴⁷ kanunları koyup adalet ve doğrulukla bunları uyguladığı için de kanunî ünvanını almıştır. Nitekim “Avrupalıların zamanında ve sonradan verdiği “büyük”, “muhteşem” gibi lakapları kanuniliği yanında ehemniyetsiz görülmüştür.”¹⁴⁸

Kanunî Sultan Süleyman zamanında inşa ve imar işlerine çok önem verilmiş, ülkenin her yerine binlerce eser yapılmıştır. “Camiler, medreseler, hastaneler, imaretler, su kemerleri, köprüler, dergahlar, ilim müesseseleri, Osmanlı Devleti’nin hakim olduğu bütün yerlerde bir mantar gibi yükselmiştir.”¹⁴⁹

Kanunî dönemi, Türk kültür ve sanat hayatının doruğa çıktığı dönem olmuştur. “Mimarî, minyatür, musikî, minyatür, tezhip, nakış şubelerinde en mûtenâ eserler ve sanatkârlara bezendiği bir devirdir. Şiirde Bakî ve Fuzûlî, mimaride Sinan, hat sanatında Karahisari Kanunî asrının sanat âbideleridir.”¹⁵⁰

Sanat ve kültür hayatında yaşananlar ilmî hayatta da yaşanmıştır. “Onun devri ilimde Zenbili Ali Efendi, İbn Kemal, Ebussuud Efendi; tarihte Selaniki Ali, Celâlîzâde Nişancı Mehmed; coğrafyada Piri Reis, Seydi Ali Reis; denizcilikte Hayreddin, Turgut, Piyale Paşaların yetiştiği, her bakımdan verimli zamandır.”¹⁵¹

Askerî alanda Osmanlıların en güçlü olduğu dönemdir. Kara ve deniz kuvvetleri en ileri tekniklerle donanmıştır. Avrupa ve Asya’da bir çok zaferler kazanmış, ülke sınırlarını genişletmiştir. Fakat en geniş sınırlara onun döneminde değil, III. Murad döneminde ulaşılmıştır. Kanunî dönemi bu geniş coğrafyanın en iyi şekilde yönetildiği dönemdir.¹⁵²

¹⁴⁵ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 251.

¹⁴⁶ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 251.

¹⁴⁷ Ord.Prof.İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 518.

¹⁴⁸ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 252.

¹⁴⁹ Ziya Nur AKSUN, a.g.e., s. 333.

¹⁵⁰ Ziya Nur AKSUN, a.g.e., s. 333.

¹⁵¹ Ziya Nur AKSUN, a.g.e., s. 334.

¹⁵² Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 253.

II. 4- II. SELİM (1566-1574)

Sekiz yıl saltanat süren II.Selim, kaynaklara göre uzuna yakın orta boylu, açık alınlı, ela gözlü, sarışındı. Çok usta avcı ve yaycıdır. Şehzadeliği dönemlerinde babası ile birlikte seferlere katıldığı halde hükümdarlığında hiç sefere katılmamış; devlet ve hükümet işlerine fazla karışmamıştır. Bunda, dönemindeki seferlerin deniz aşırı olması ve devlet işlerini Sokullu Mehmed Paşa'ya bırakması etkili olmuştur.¹⁵³

Sultan Selim, çok iyi bir eğitim görmüştür. Özellikle şairliği oldukça iyiydi. Selimî mahlasıyla şiirler yazmıştır.¹⁵⁴ “ Nazik, duygulu, mütevazi, içkiyi seven, fazla çalışmaktan hoşlanmayan, devlet fikrine sahip bir hükümdardı.”¹⁵⁵ Devrinde âlimlere, kadınlara çok bağlı kalmıştır. Onları ekonomik yönden kalkındırmış, ilimle uğraşmalarını sağlamıştır.¹⁵⁶

II.Selim de inşa ve imar işleriyle uğraşmış; vakıf binalarına önem vermiştir. Su yollarını yeniden restore etmiş, Kabe avlusuna üç yüz altmış kubbe yaptırıp tezyin ettirmiştir. Daha bir çok cami, köprü ve hayır kurumları yaptırmıştır.¹⁵⁷

II. 5- III. MURAD (1574-1595)

Yirmi yıllık saltanatı olan III. Murad, “orta boylu, yakışıklı, şefkat ve merhamet sahibi, gâlip, âdil, rakik, letâife meyyâl, kültürlü, hatta âlim, okumaktan zevk alan, tasavvufa meraklı, şeyhlerle musâhabetten hoşlanan bir zat idi.”¹⁵⁸ “Zayıf iradeli, re’sen direktif vermekten aciz, muhtelif tesirler altında hareket eden bir hükümdardı.”¹⁵⁹ Sarayında kapalı bir hayat yaşamıştır. Eğlenceye ve kadına düşkün bir yapısı vardı.

Güzel sanatlara önem vermiş, Murâdî mahlasıyla şiirler yazmıştır. Tasavvufî fikirlere sahipti. Bu alanda eserler vermiştir. Ayrıca hat sanatıyla da uğraşmıştır.¹⁶⁰

III.Murad döneminde de inşa ve imar işleri devam etmiş, bir çok ilde cami, medrese ve hayır kurumları inşa edilmiştir.¹⁶¹

¹⁵³ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 270.

¹⁵⁴ Ziya Nur AKSUN, a.g.e., s. 367.

¹⁵⁵ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 270.

¹⁵⁶ Ziya Nur AKSUN, a.g.e., s. 367.

¹⁵⁷ Ziya Nur AKSUN, a.g.e., s. 368.

¹⁵⁸ Ziya Nur AKSUN, a.g.e., s. 422.

¹⁵⁹ Ord.Prof.İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., C. 3 I.Bölüm, s. 118.

¹⁶⁰ Ord.Prof.İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 118-119.

¹⁶¹ Ziya Nur AKSUN, a.g.e., s. 421.

Osmanlı Devleti'nin en geniş sınırlara ulaşması III.Murad devrine rastlar. Bu devirden sonra devletin bünyesinde zayıflıklar görülmeye başlar. Enflasyon artar. Saray kadınları devlet işlerine karışır. Rüşvet alıp verme olayı görülür. Lüks yaşamla birlikte israf artar. Tımarlı Sipahilerde disiplin kalmaz. Celali isyanları baş gösterir.¹⁶²

II. 6- III. MEHMED (1595- 1603)

Dokuz yıl saltanat süren “Eğri Fatih” III.Mehmed, Osmanlı kaynaklarında “halîm, selîm, kerîm, edib ve vakur” gibi sıfatlarla anılmıştır.¹⁶³ Yalnız yaratılışı itibariyle iradesi zayıf ve gönüllü saf idi. Bu yüzden kendi iradesiyle hareket etmekten ziyade annesi Safiye Sultan'ın sözlerini tesiri altında kalmıştır.¹⁶⁴ Aşırı dindar bir padişahı. Namazlarını her zaman cemaatle kılardı. Peygamber Efendimizin adını duyduğunda ayağa kalkardı.¹⁶⁵

O da diğer padişahlar gibi şairdi. Adlı mahlasıyla şiirler yazmıştır. Şiirlerinde samimi, ince bir dil kullanmıştır.¹⁶⁶

II. III. 16. YÜZYIL KASİDELERİNDE METHİYE

16. yüzyıl şairlerinin padişahlara sunduğu kasidelerin methiye bölümlerini kendi içinde hükümdarlık, kahramanlık, halifelik, cömertlik, adalet, şairlik alt başlıklarıyla inceleyeceğiz.

II. IV. HÜKÜMDARLIK VASIFLARIYLA PADİŞAHLAR

Aşağıdaki sıfatlar, padişahların bütün vasıflarını ihtiva ettiği için hükümdarlıkları ile ilgili açıklamalar yapılmamış, sadece ifadeler kalıp halinde verilmiştir.

IV.1- II. BAYEZİD

Lâmiû Çelebi: Sultân-ı bahr u ber, şâh-ı cihân, şehinşâh-ı felek-pertev, Şeh Bâyezid Muhammed Hân, Şâh, husrev-i sâhib-kıran, şehriyâr, hüsrev.

Tâcizâde Câfer Çelebi: Pâdişâh, sultân-ı ‘âli-pâye, hudâvend, şâh-ı devlet, şâh-ı dâd-ger, şehriyâr-ı nâm-ver, husrev-i Cemşîd u hurşîd-iktidâr, sultân-ı bezm ü rezm,

¹⁶² Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 306.

¹⁶³ Ziya Nur AKSUN, a.g.e., s. 465.

¹⁶⁴ Ord.Prof.İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 119.

¹⁶⁵ Ziya Nur AKSUN, a.g.e., s. 465.

¹⁶⁶ Ord.Prof.İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 119.

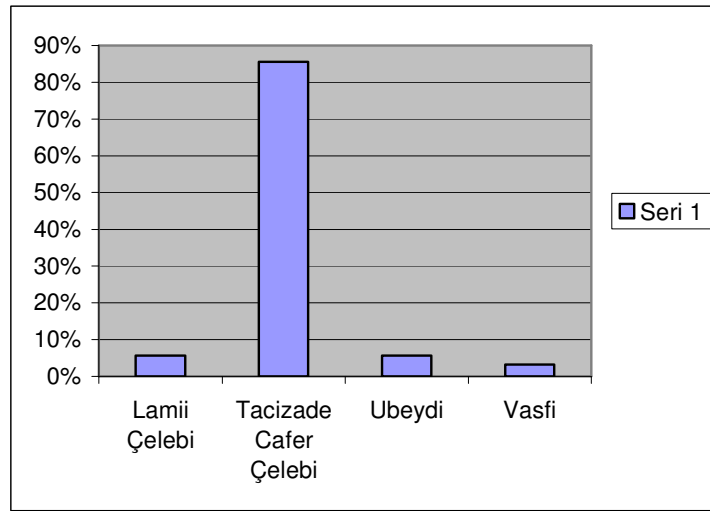
şehinşâh-ı taht u baht, hâkân-ı berr u bahr, hidîv-i hudâyigân, server-i zamâne, şâh-ı kâm-rân, şâh-ı zafer-yâb, pâdişâh-ı heft-kişver, hazret-i Şeh Bâyezid, pâdişâh-ı kâm-kâr, sultân-ı gerdûn-iktidâr, şeh-i kişver-güşâ, husrev-i kişver-güşâ, şâh-ı Behrâm-intikâm, şeh-i Cemşîd-fer, şâh-ı kirâm, husrev-i iklim-i saltanat, şeh-i dindâr, şâh-ı cihân-bahş, şâh-ı cihân-baht u cihân-dâr, şâh-ı hümâ-sâye, cihângîr, şehriyâr-ı kâm-yâb, şâh-ı cihân, şâh-ı devrân, şâh-ı din-perver, husrev-i kaza-fermân, şâh-ı pür-hüner, sultân-ı bahr u ber, şâh-ı alem.

Ubeydî: Hâkân-ı ‘âli-sitân, sultân-ı şâh, şeh-i iclâl ü ferruh-fâl, şâh-ı cihân, Hazret-i Şehzâde, sultân Bâyezid-i kâmkâr, sultân-ı ‘âli-mertebet, hüsrev-i ‘âli-mekân, pâdişâh-ı kâmurân, şeh-i iklim-i cûd, dâver-i giti-sitâ.

Vasfî : Şeh-i sıgâr u kibâr, Şeh Bâyezid-i deryâ-dil, şehensâh-ı ‘alem.

II. BAYEZİD

HÜKÜMDARLIK

IV. 2- YAVUZ SULTAN SELİM

İshâk Çelebi: Sultân Selîm-i şâh-ı cihân, hüsrev-i yegâne, şâh-ı kâmrân, şâh, şehriyâr, şeh-i ferhunde, şeh-i Cemşîd-iktidâr, pâdişâh-ı devlet-iktirân.

Lâmii Çelebi: Şeh-i velâyet, şehriyâr-ı a‘zam, şehriyâr-ı ekrem, hüsrev, şâh-ı Sikender-der .

Tâcizâde Câfer Çelebi: Hüsrev-i Cemşîd-fer, şah-ı cihân Sultân Selîm Şâh, şâh-ı kerîm, şehriyâr, şeh-i sitâre-sipeh, hüsrev-i felek-mikdâr, şâh-ı Müşterî-dîdâr, hüsrev-i dindâr, Şâh Selîm, şeh-i felek-mikdâr, şâh-ı nîkû-kâr.

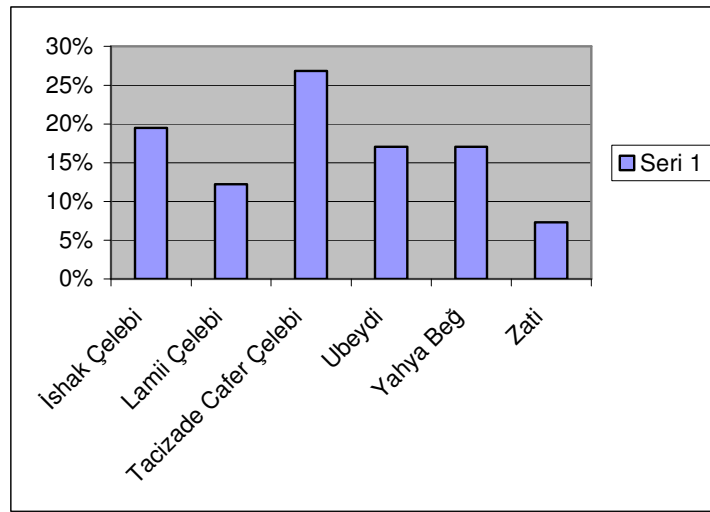
Ubeydî: şâh-ı dehr, pâdişâh-ı leşker-i encüm-şümâr, sultân-ı kâm-kâr, şeh-i ma'delet-penâh, hâkân-ı tâc-dâr-ı dilârâ-yı saltanat, Hazret-i Sultân Selim Şâh, şeh-i 'âla-yı saltanat.

Yahya Beğ: Şehenşeh, pâdişâh-ı Rûm u Şâm, şeh-i sâhib-kırân, Kabe sultanı, sultân-bin-sultân, Sultân Selîm-i kâmrân, şâh-ı cihân.

Zâfî : Sultân-ı cihân , sultan-ı ebu'l-feth Selîm-i Şeh-i devrân, şâh-ı dilâver.

YAVUZ SULTAN SELİM

HÜKÜMDARLIK

IV. 3- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN

Âşık Çelebi: Sultân Süleymân, şehriyâr, şâh-ı bahr u ber, pâdişâh.

Aşkî: Şâh-ı zafer-yâb, server-i milket, server-i din, şeh-i merdân-ı gazâ, pâdişâh, şâh-ı mübârek, şâh-ı cihân-dâr, şâh-ı cihân, hüsrev-i kiti-sitân, şeh-i kişver-güşâ, şems-i burc-ı saltanat sultan Süleymân, şâh-ı 'âdil Hazret-i Sultân Süleymân, şeh-i 'izzet-nişîn, şâh-ı gâzî Hazret-i Sultân Süleymân, âdil şehriyâr, pâdişâh-ı bahr u ber, sâhib-kırân-ı rûzigâr, şeh-i kişver-sitân, şeh-i kâmkâr, şeri'ât şâhı, Süleymân-ı zamân, şâh-ı kâmrân, sultân-ı 'âlem.

Bâkî: Şah-ı cihan-sitân, sultân-ı şark u garb, şehenşâh-ı bahr u ber, şeh-i ferhunde-hisâl, daver-i devr-i zamân, hüsrev-i Cem-'azamet, dâver-i Hâkân-satvet, Şâh-ı Cem-haşem, Husrev-i hurşîd-'âlem, ser ü serdâr-ı ser-efrâz-ı selâtîn-i zamân, Hân Süleymân-ı Gâzî, Şeh-i âsmân-taht u hurşîd-efser, hudâvend-i kâmil, şehenşâh-ı 'âdil, cihândâr-ı mukbil, şeh-i dâd-güster, şâh-ı felek-kadr, şeh-i 'âdil Süleymân Hân-ı Gâzî,

mu‘izzü’ d-devle, sultânü’-selâtin, ilm-i ü ‘irfân-ı ‘Alî, hilm-i hayâ-yı ‘Osmân, sıdk u safâ-yı Sıddîk, pâdişâh-ı ‘âdil, husrev-i sâhib-dîvân, dâver-i dîn-perver, pâdişâh-ı ‘âli-şân, şâh-ı encüm.

Behiştî: Şâh-ı cihân-dâr, şâh, şâh-ı selâtin-i cihân, şeh-i kâm-kâr-ı heft iklîm.

Cemilî: Süleymân-ı zamân, sultân-ı âlem, şâh-ı gâzi, şâh-ı kerem.

Edirneli Nazmî: Han Süleymân, hân, ulu hân, hânlar hânı, görklü hân.

Figânî: Şeh-i Kahramân-ı ceng, sultân-ı berr ü bahr, Süleymân-ı şark u garb, sâhib-kıran-ı dehr, şehensâh-ı nîk-neng, şeh-i gerdûn-kevkebe, şeh-i hâver, sultân-ı hâver-i felek-i lâciverd-reng, şâh-ı yegâne, dâver-i devrân, Süleymân-ı zamân, husrev-i İrân ü Turan, şeh-i gerdûn-haşem, şâh-ı cihân.

Fuzûlî: Sultân-ı ‘âdil, Şâh-ı din Sultân Süleymân-ı sa‘âdet-mend, sultân-ı din, şâhenşâh-ı rûy-ı zemîn, server-i Cemşîd-şân Dârâ vü İskender-nişân, husrev-i sâhib-kıran, pâdişâh-ı bahr ü ber, sultân-ı Rûm, şeh-yâr, şehensâh-ı felek-tâbi’, pâd-şâh-ı bahr u ber, Sultân Süleymân-ı velî, server-i sâhib-nazar, şâhenşeh-i şefkat-şi’âr.

Hayalî: Şah-ı zamâne, şeh-i diyâr-ı kerem, şeh-i mülk-i bahâr, Hazret-i Süleymân Hân, Hazret-i Sultân Süleymân Şâh, hüsrev-i gitîsitân, şeh-i Cem-nihâd, şeh-i serîr-sitân, şâh-ı cihân, sultân-ı bahr u ber, husrev-i vilâyet-bahş, husrev-i Rûm u Arab, şâh-ı Süleymân-ı Acem, şeh-i dehr, Süleymân-ı şark u garb, şâh-ı cihân-dâr, şâh-ı humâyûn, husrev-i devrân, hâkân, şeh, şâh-ı gazî.

Hüdâyî: Şeh Süleyman, zübde-i Âl-i Osman.

Kütahyalı Rahimî: Şeh-i kişver-sitân, sipîhr-i saltanat Sultan Süleymân, Hüsrev-i a’zam, şehriyâr, şâh-ı âdil, şâh-ı cihân.

İbn-i Kemâl: Şâh- zafer-yâb, şâh, ahd-i şâhenşâh, şeh.

Lâmîi Çelebi: Şâh-ı âlem, hüsrev-i sâhib-kıran, Sultân bin Sultân Şeh Süleymân, şâh-ı cihân, şeh, hüsrev-i âfâk-ı zıllullâh Süleymân Şâh, Şehr-iyâr, şeh-i devrân, şehriyâr-ı rub’-ı meskûn, hüsrev-i rû-yı zemîn, şeh-i Cem-menzilet, sultân-ı bahr u berr, şehinsâh-ı şark u garb, hüsrev-i sahib-kıran, şeh-i kâmrân.

Nev’î : Şeh-i Kahramân-nihâd, şâhenşâh-ı zamâne, şehriyâr-ı baht, şeh-i din.

Sehâbî: Şâh-ı kâm-yâb, sultân-ı mülk-i şer’, Süleymân-ı şark u garb, fermân-dih-i mülûk u selâtin, server-i sâhib-kıran, şâh-ı Süleymân-menkabet, penâh-ı halk-ı cihân, şeh-i zemin ü zamân, hidiv-i pâdişâhân, Hazret-i Süleymân Hân, server, server-i

rûy-ı zemin, şehenşâh-ı gazanfer-savlet, sultân-ı âlem, şâh-ı cihân-güşâ Süleymân, server-i zamâne, şeh-i sâhib-kırân, sultân-ı din Süleymân Hân.

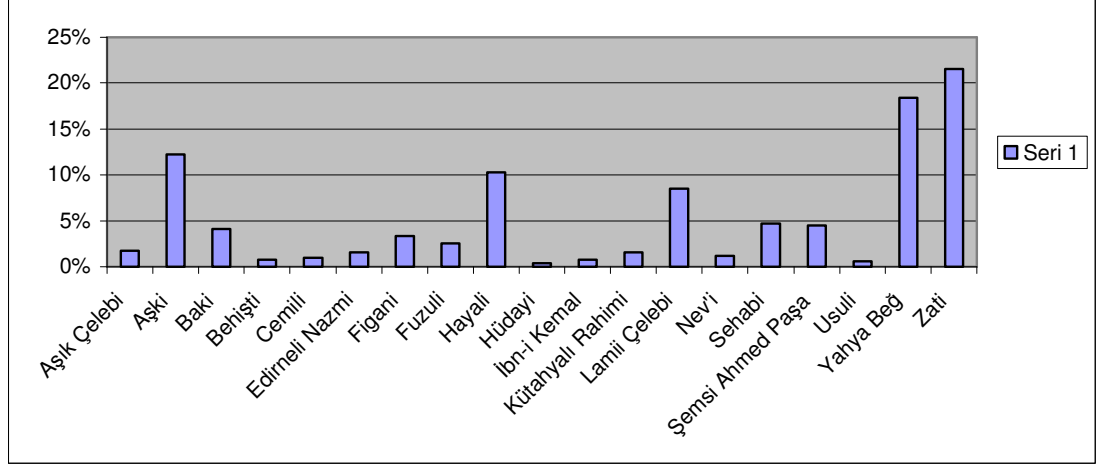
Şemsi Ahmed Paşa: Hazret-i pâdişâh-ı zıllullah, şâh-ı sâhib-kıran-ı rûy-ı zemîn, şeh Süleymân Hân ibn-i Selîm, şâh-ı Cem-iktidâr, şeh-yâr, hüsrev, şâh-ı cihân, şâh-ı kâm-yâb, sultân-ı heft-kişver, hâkân-ı bahr u ber, pâdişâh-ı bahr u ber, Mevlâ-yı mülûk-i Rûm, şâh, sultân-ı âdil.

Taşlıcalı Yahya: Sultân-ı ehl-i iktidâ, pâdişâh-ı sâlihîn, şâh-ı kerîm, şâh-ı ehlullâh, sultân-ı cemîl, şeh-i sahib-kıran, şâh-ı şâhân, şâh-ı merdân, gazîlerün hanı, gazîlerün şâhı, pâdişâh-ı Osmânî, Muhammed ümmetinün şâhı, şeh-i mülk-i azamet, Süleymân-ı zamân, şâh-ı cihân, şâh-ı cihân u memâlik-sitân Süleymân Hân, şehenşâh, iki cihân sultânı, iki cihânun serveri, pâdişâh-ı bahr u ber, sultân-ı bahr u ber, bahr u berrün sultânı, şâh-ı kâmkâr, pâdişâh-ı Cem-sehâ, sultân-ı Cemşid-iktidâr, şâh-ı tâcdâr, Süleymân Şâh, ser-i serverân-ı Osmânî, padişâh-ı cihân, âlemün Süleymânı, sahib-kıran-ı rûy-ı zemîn, şeh-i Süleymân-ı zamân, pâdişâh-ı ümmet-i Ahmed, şâh-ı güzîn, şâh-ı Haremeyn, şâh-ı Sıdık-dil, sultân-ı selâtin Süleymân-ı ümem, şâh-ı ‘adîmü’l-emsâl, şâh-ı âlişân, şâh-ı nûrânî,

Usulî: Şeh-i ferruh-likâ-yı rüzgâr, pâdişâh, Süleymân.

Zâfî: Âl-i Osmân hazret-i Sultân Süleymân bin Selîm, Sikender saltanat, Sultan Süleymân şâh, Süleymân şâh, şâh-ı cihân-dâr, Hazret-i şâh-ı Süleymân-ı hüdâvend-i zamân, server, şâh-ı çarh-ı heftümîn, Sikender-der, gül-i gül-zâr-ı devlet, serv-i bâg-ı saltanat, kutb-ı çarh-ı saltanat, pâdişâh, şâh-ı cihân, sultân-ı âlem, şâh-ı cihân-ârâ, Cemşid-râ, şâh-ı Süleymân-ı kâm-yâb, şâh-ı pür-kerem, hüsrev-i kişver-küşâ, pâdişâh-ı Rûm, şâh-ı âlem hazret-i Sultân Süleymân bin Selîm, sultân-ı kamer-peyker, hüsrev-i hâver, sultân-ı bahr ü ber, server-i âlem, şeh-i cümle cihân, sultan-ı âdil, pâdişâh-ı bârgâh-ı Kibriyâ-yı saltanat, sultân-ı erbâb-ı safâ-yı saltanat, Süleymân-ı zamân, bedr-i dücâ-yı saltanat, şeh-i mülk-i cihân, sultân-ı âlî, sultân-ı heft-iklîm, şâh-ı dehr, sultân-ı zafer, server-i âlem, şâh-ı keyvân-menzilet, server-i leşker-şiken, sultân-ı feth, ruh-i cism-i saltanat, dâver-i devrân-ı feth.

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN HÜKÜMDARLIK

IV. 4- II. SELİM

Aşkî: Şeh-i mülket-i cûd, der-i sultân-ı sehâ, himmet-i şâh, şeh-i merdân-ı kerem, Hazret-i Sultân Selîm.

Bâkî: Hüdâvend-i cihân, pâdişâh-ı âsmân-rifat, cenâb-ı şâh-ı Selîm-i sâni ibni Süleymân hân-ı Osmânî, sultân-ı 'âdil, şâh-ı deryâ-dil, şehenshâh-ı hümâyûn-tâli u ferhunde-tal'at, sa'âdet tahtının hânı, şâh-ı leşger-i encüm, şâh-ı cihân.

Derzizade Ulvî Çelebi: Sultân Selimi-i sâni, şeh,hüsrev, şeh-i dehr, şeh-i hurşid-cenâb, sâ'âdet tahtınuñ hânı, sâhib-kıran, şeh-i mülk-i salâbet, server, şâh-ı cihân, şâh Selim Hân, Sultân-ı cihân, şâh-ı felek-rifat, şâh-ı serîr-i der-i Osmânî, Şâh Selîm, şehinşâh-ı cihân, sâhib-i tîr ü kemân, mâlik-i seyf ü kalem, hüsrev-i iklîm-i himem, berr ü bahruñ pâdişâhı.

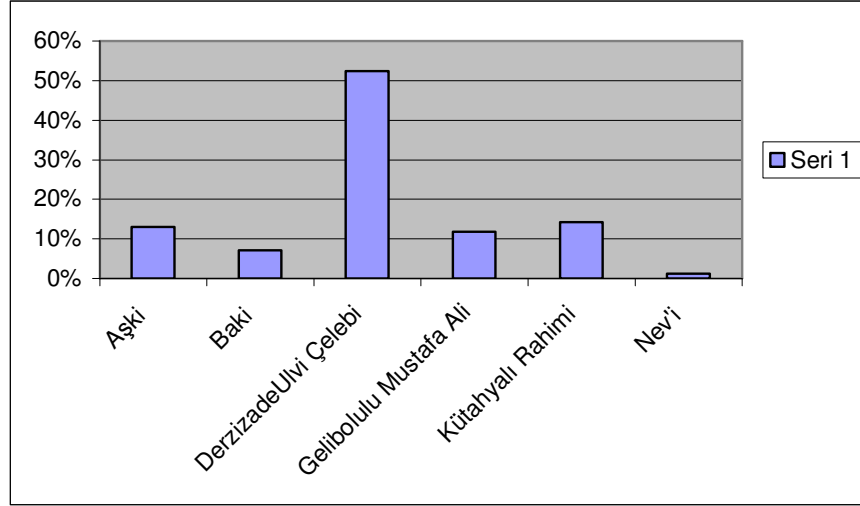
Gelibolulu Mustafa Âli: Hazret-i Sultân Selim Hân bin Süleymân Şâh, şâh-ı güzin, pâdişâh-ı kâmrân, server, pâdişâh, şâh-ı cihân, şeh-i evreng-i vegâ, dâver-i devrân, şâh-ı zarifâne.

Kütahyalı Rahimi: Şâh, Hazret-i Sultân Selim hân, şeh-i kân-ı kerem, sâhib-küleşeh, şâh-ı Cem-zînet, şâh-ı devrân, şehenshâh-ı cihân, Sultân Selim Hân, şâh-ı fazl u dâd, şehriyâr-ı 'âdil, sultân-ı kişver-gîr, pâdişâh, şâh-ı 'âdil, Sultân Selim-i Şâh, şâh-ı yegâne, Sultân-ı mülk-perver, hâkân-ı dâd-ger, sâhib-kıran-ı şâh-ı kerem, ma'dilet-şi'âr, mâlik-i emlâk-ı bahr u ber, şâh-ı kâmkâr.

Nev'i: Kanunî'nin hükümdarlığını överken sadece Hân-ı Selim ifadesini kullanmıştır.

II. SELİM

HÜKÜMDARLIK

IV. 5- III. MURAD:

Bâkî: Şehenşâh-ı âli-şân, Hân Murâd, hudavend-i cihân-bân, şâh-ı 'âdil Hân Murâd, şâh-ı cihân, husrev, server.

Cinânî: Şeh-i kişver, şâh-ı zafer-yâb, dâver-i 'âli-neseb, fermân-güzâr-ı şark u garb, hüsrev-i Dârâ-der ü Cem-haşmet ü Sencer-'alem, pâdişâh-ı heft-kişver, server, şâh-ı felek, dehrüñ şehi, şeh-i 'âli-şân, dâver-i Cem-azâmet, hüsrev-i Dârâ-şevket, şeh-i şâhen-şân, pâdişâh-ı şâhen-şâh, şâh-ı cihân, hüsrev-i gerdûn, şehensâh-ı kerem, dâver-i Dârâ-şevket, hüsrev-i Cem-azamet, sâhib-i seyf ü kalem, fâtih-i iklîm ü husûn, fâtih-i mülk-i Acem, şeh-i devrân, şeh-i serîr-i sa'âdet, şeh-süvâr-ı dîn ü devlet, şâh-ı felek-rütbet.

Derzizade Ulvî Çelebi: Dâver-i Efridûn-fer, şeh, şeh-süvâr, şehinşâh-ı felek-rif'at, pâdişâh.

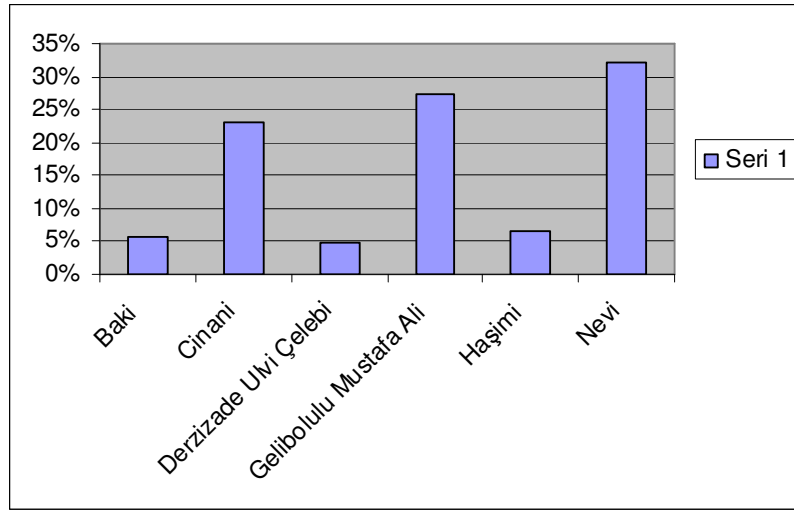
Gelibolulu Mustafa Âli: Ser-efrâz-ı gazanfer-fer, şeh-i Efrasiyâb-efser, şehensâh-ı Sikender-der, hüdâvend-i kazâ-kudret, cihânüñ tâze sultânı, selâtinüñ cihân-bânı, cihân-dâr-ı muzaffer, hüsrev, hüsrev-i sâhib-kırân, şeh-i kişver-sitân, hâkân-ı dehr, şâh-ı ser-firâz, şâh, şâh-ı 'âlem, server, şâh-ı nüktedân, hidîv-i pâk-güher, husrev-i Feridûn-fer, şehensâh-ı felek-rütbet, şehensâh-ı 'âlem, şâh-ı şâhân.

Haşimî: Sultân-ı âlem, şeh-i yâr, şâh-ı yegâne, Hazret-i Sultân Murâd Hân, şâh-ı âlem, serdâr-ı kâmkâr, şâh-ı cihân.

Nevî: Şeh-i âfitâb-ı sipihr-i sa'âdet, şâh-ı cihân, şeh-i bahr u ber, şehriyâr-i 'âlem-i ma'nâ vü sûret, şâh-ı felek-câh u melek-mertebe, sultân-ı din ü devlet, dilîr-i arsa-i devlet, emîr-i rûy-ı zemin, şeh-i devrân, şâh-ı âdil, şeh-i deryâ-kerem, husrev-i sâni, şâh-ı muhterem, sultân-ı kâmkâr, hidîv-i kerem-güzâr, şâh-ı vâcib-me'âsir, şâh-ı zamân.

III. MURAD

HÜKÜMDARLIK

IV. 6- III. MEHMED

Bağdâdlı Ruhî: Şeh-i sipihr-i makâm, şâh-ı vakt, şeh-i 'âlem, şeh-i bülend-nazar, şeh-i cihân.

Bâkî: A'zam-ı şâhân-ı tâc-dâr, şâh-ı huçeste-tâli' u ferhunde-ruzgâr, şâh-ı cihân-bân, Hazret-i Sultân, şâhenşâh-ı 'âli-şân, şeh-i kişver-sitân, şâh, hudâvend, Mehmed hân-ı Gazi, şâh-ı sâhib-kerem, şâh-ı yegâne, şeh-süvâr.

Cinânî: Hüdâvend-i zafer-rehber, şehensâh-ı kerem-güster, hidiv-i bahr u ber, Sultân Mehmed Hân-i 'Osmânî.

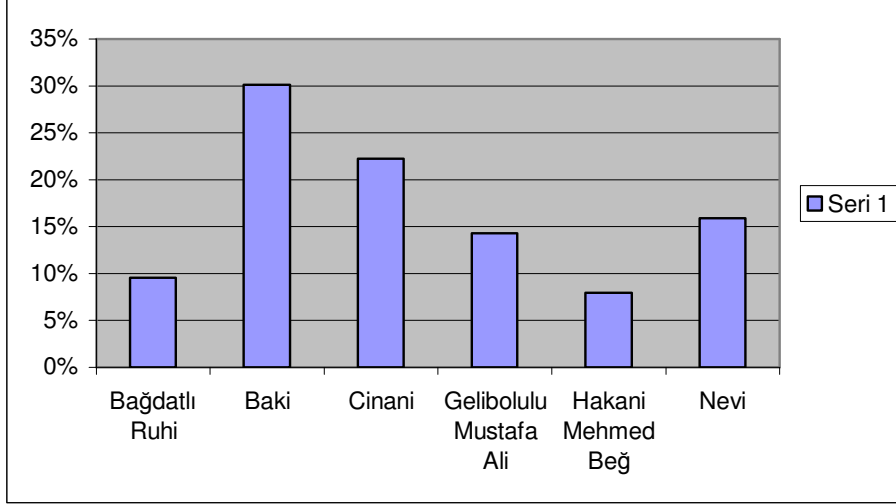
Gelibolulu Mustafa Âli: Şâh-ı cihân, şâh-ı 'âdil, Sultân Mehmed ibn-i Murâd.

Hakanî Mehmed Beğ: Sâhib-kırân-ı din, hüsrev-i ferhunde-kâl, şeh-i sâhib-kırân.

Nev'î: Şâh-ı kad-i bâlâ, şeh-i çâbük-süvâr-ı feth, şâh-i âlem-penâh, Hazret-i sultân Mehmed, şeh-i 'âdil-sened.

III. MEHMED

HÜKÜMDARLIK

II. V. KAHRAMANLIĞI BAKIMINDAN PADİŞAHLAR

V. 1- II. BAYEZİD

Lâmiî Çelebi:

Lâmiî Çelebi, II. Bayezid'in kahramanlığını överken tarihî şahsiyetlere teşbih etmemiş, beyitlerde kozmik unsurları kullanmıştır. Lâmiî Çelebi, II. Bayezid'a sunduğu bir kasidesinde onun kahramanlığını överken güneş ile ilgili teşbihler yapar.

Şarşar-ı qahrûndan itmiş şöyle şâhâ havf kim

Dem-be-dem ditrer hazân bergi gibi muztar güneş (X-30/105)

Çaresiz kalmış güneş, onun kahrının şiddetli rüzgarından öyle korkmuş ki sürekli hazan yaprağı gibi titrer. Şair, görüldüğü gibi padişahın kahrını şiddetli rüzgara benzetir ve güneşin şualarının titremesinin sebebini padişahın kahrının şiddetli rüzgar olduğunu söyler.

Şair, güneşi ve ışınlarını şekil bakımından kılıç ve kalkana, rengi bakımından altına benzetir. Altın suyundan yapılmış kılıç ve kalkanını satmak için onun yüce ordusuna çadır kurduğunu belirtir.

Yıldızlar, felekle düşmana karşı top taşlarını toplar. Güneş de bu taşları düşman kalesine atar. Akan yıldızlar da her gece düşman kalesine ateşler atarak yakar. Yine güneş her sabah düşmanı öldürmek için hançer çeker.

Her gice gerdün ile top taşların tartar nücüm
Her seher atar 'adū hışnına ser tâ ser güneş (X-45/106)

Od atup her gice hâsmüñ kal'asın yaçar şihâb
Her seher kaçd-ı 'adūiçün çeker hançer güneş (X-47/107)

Kısacası o daima zaferler kazanan bir padişaktır. Daha şeref burcunda onun gibi bir padişah doğmamıştır.

Tâcizâde Câfer Çelebi:

Tâcizâde Câfer Çelebi, II.Bayezid'in kahramanlığını överken âfitâb-ı feth ü nusret, matla'-ı subh-ı zafer, Erdeşîr-i şîr-dil, İskender-i zamân, Dârâ-yı dâr u gîr, sultân-ı bezm ü rezm, şehsüvâr, rezm ile Rüstem ü İsfendiyâr, şâh- zafer-yâb, Ömer-heybet, âsümân-ı feth ü nusret, şeh-i kişver-güşâ, şâh-ı Behrâm-intikâm, şeh-i Cemşîd-ferr, Cihângîr, Pâdişâh-ı heft-kişver gibi kahramanlık ile ilgili övgü ifadelerini kullanır.

Tâcizâde Câfer Çelebi, methiyelerinde II. Bayezid'i fetih ve zafer güneşine, zafer sabahının doğduğu yere benzetir.

Kahramanlık vasıflarını överken onu tarihî şahsiyetlere benzeterek onlarla karşılaştırır.

Ey Erdişîr-i şîr-dil İskender-i zamân
Dârâ-yı dâr u gîr Süleymân-ı ins ü cân (5-46/31)

Sultân-ı bezm ü bezm şehinşâh-ı taht u baht
Hâkân-ı berr ü bahr Hîdiv-i hüdâygân (5-47/31)

Fahr-i mülük-ı rüy-ı zemîn Şâh Bâyezîd
Ser-hayl-i serverân-ı selâfîn-i kâmrân (5-48/31)

O, aslan gönüllü Erdşir¹⁶⁷, zamanın İskenderi, savaş ve kavganın Dârâsı¹⁶⁸, insanların ve cinlerin Süleymanı'dır. Savaş meydanlarının ve eğlence meclislerinin sultanı, tahtın ve bahtın en büyük hükümdarların emiridir.

Rezm ile sen ki Rüstem ü İsfendiyârsın

Çadrüñ menâzilindedür eflâk heft-hân (5-55/32)

O savaş meydanlarının Rüstemi¹⁶⁹ ve İsfendiyarıdır. Felekler, onun yüce duraklarında yedi konaklık yoldur. Heft-han, Rüstem ile İsfendiyar'ın geçtikleri yoldur.

Cemşid-i mâh-çal'at Behrâm-intiķâm

Çurşid-i burc-ı salţanat u sâye-i Hudâ (21-3/117)

O, Cemşid¹⁷⁰ gibi ay yüzlü, intikam almada Behram'dır.¹⁷¹

Şair, onun kahramanlığına övgülerde bulunurken sancağını, kılıcını, okunu, gürzünü, kemendini vs. savaş aletlerini kullanır ve bir takım benzetmeler yaparak anar.

Çüb-ı râyātuñ 'asâ-yı Müsevîdür çün n'ola

Gözine fir'avn-ı ĥasmuñ ejderhâ olursa ger (4-26/24)

Müsâ 'asâsı gibi şehâ ejderhâ-şifat

Görindi ceng içinde çü keffüñdeki sinân (5-86/35)

Onun sancağının sopası Hazret-i Musa'nın¹⁷² esasına benzer ve savaşta düşmanın gözüne ejderha gibi görünür.

Elüñde şeşper aķ zanbaķ gibidür mağz-ı düşmenden

Şanavber şâĥı olmışdur rimâhuñ ķalb-i a'dâdan (22-27/123)

¹⁶⁷ Erdşir (Erdşîr), eski İnan hükümdarlarının bir kaçının adı olup içlerinden en meşuru Behmen lakabıyla tanınandır. Sasaniler devrinde de üç Erdşir hükümdarlık etmiştir. İskender PALA, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1995, s. 171

¹⁶⁸ "Dara (Dârâ), İnan Keyâniyân sülalesinin dokuzuncu hükümdarı olan Kaykubad'dır." İskender PALA, a.g.e., s. 131.

¹⁶⁹ " Rüstem İnan'ın ünlü kahramanıdır. Eski şiirimizde kahramanlık, acı, kuvvet ve yenilmezlik sembolü olarak kullanılmıştır." İskender PALA, a.g.e., s. 455. "Rüstem'e tehemten, Rüstem-i destan, Pür-ı Zâl-ı Zûr, Rüstem-i Hefthân-ı Acem derler." Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı*, İstanbul 1984, s. 166.

¹⁷⁰ "Cemşid, Pişdâyiyan sülalesinin dördüncü hükümdarı olup İnan mitolojisine göre yedi yüz yahut bin yıl yaşamıştır. Nuh peygamber zamanında yaşadığı söylenir. İslam edebiyatlarında zevk ve eğlence, iktidar ve ululuk sembolüdür." İskender PALA, a.g.e., s. 108-109.

¹⁷¹ " Behram, Sasaniler soyundan bir hükümdardır. Gûr, yani yaban eşegi avına merakından dolayı kendisine Behrâm-ı Gûr denilmiştir. Gûr, aynı zamanda mezar anlamına gelir. İnan mitolojisinde Merih savaş tanrısıdır. Bu bakımdan şairler Behrâm'ın adını hem kahraman hem de savaş ilahı olarak anarlar." İskender PALA, a.g.e., s. 80-81.

¹⁷² "Allah, Tur-ı Sina'da Musa'ya yaklaşarak elindeki asayı yere bırakmasını emreder. Hazret-i Musa elindeki asayı yere bırakınca asa büyük bir yılan olur." Agâh Sırrı Levend, a.g.e., s. 140.

Onun mızrağı düşman kalbinde sanavber dalı, şeşper de düşman dimağında bir ak zanbaktır. Şair, padişahın gayretinin devletin hümasını avlayan bir doğan olduğunu şöyle ifade eder:

Himmetüñ bir bâzdur devlet hümâsın kıldı şayd
Rāyetüñ bir şāhdur kim aña nuşret şemer (4-28/25)

Ayrıca onun sancağı bir dal, zafer de onun meyvesidir. Kahramanlığının sembolü olan kılıcı düşman kanını öyle bir dökmüştür ki dünyayı üzerinde taşıdığına inanılan öküzün karnı, erguvan çiçeğinin dalı olmuştur. Düşman saflarını yaran o padişahın kılıcı arşın üzerine asılmıştır. Kılıcı doğudan batıya kadar her yeri ele geçirmiştir.

Ḥusrev-i kişver-küşā-yı ‘ahd Sulṭān Bāyezīd
Kim kılıcından yacanur Rüstem ü Destān u Sām (14-56/88)

Rüstem, Destan ve Sam¹⁷³ ülkeler kuşatan padişahın kılıcından sakınmaktadır.

Şair, padişahın kılıcını gökyüzünde çakan parlak şimşeğe, zafer ve fetih güneşine benzetir. Zafer bir gelin, kılıcı da o gelinin yüzünü dünyaya gösteren bir aynadır. Düşmanları Yecüc, onun kılıcı da İskender’in seddidir.

Şair, padişahın kılıcını bir bahçeye benzetir. Hilalin de o bahçede altın çengel olmak istediği için yüzünün sararıp boyunun iki büküm olduğunu söyler. Elindeki hançeri ve yayı şekil bakımından hilale benzetir. Hançeri, denize aksetmiş bir hilaldir. Gökyüzü onun çadırının kubbesinde bir çenber, Süha yıldızı, kılıcının kabzasında bir yaldız olmuştur.

Güneş ışınlarını da kılıca benzeterek onunla beraber düşmana kılıç çektiğini belirtir.

Gökyüzündeki yıldızları savaş zamanında onun top taşına ve ateşli oklarına benzetir. Yıldızlar taş, hilal de sapandır. Yıldızlar ayrıca düşmanın gözüne birer mil olmuştur.

Adı bārān oldı kıtre kıtre çün düşdi yire
Berķ-i tıgüñ heybetinden zehre-i ebr olub āb (23-16/126)

Onun şimşek gibi kılıcının heybetinden bulutun ödü su olup damla damla yere düşmüş ve adı yağmur olmuştur. Şimşek savaş gününde onun elindeki kılıcı görünce kıskanıp bulut içinde yer tutmuştur.

¹⁷³ “Sam, Şehname’de adı geçen bu kahraman, Feridun zamanında yaşamıştır. Neriman’ın oğlu olup çok kuvvetliymiş. Zal’in da babasıdır.” İskender PALA, a.g.e., s. 465.

Gürzü düşmanın tenine dokunduğunda kemikleri un, her değdiği yer de kalbur gözü olur. Onun devletinin sağlam ipini tutmayanın başı ya atının terkisinde ya da mızrağının başında olur.

Sitâre-leşker ü meh-râyet ü sipihr-otak

Simāk-rumh u şühüb-nâvek ü hilâl-kemân (26-83/146)

Askerleri yıldız, sancağı ay, çadırı güneş, süngüsü yıldız, okları akan yıldız, yayı da hilaldir.

Şair, çiçekleri kullanarak da padişahın övgüsünü yapar. Menekşe, onun ordusunun çıkardığı tozdan baharı seyretse gökyüzünün sabit yedi gezegeni olur. Onun düşmanlarıyla savaşmak için masmavi demire batarak saflar bağlamış ve savaşta kafirlerin sancaklarını, onun eşiğine baş aşağı getirmiştir. Şehir şehir, kasaba kasaba gezdirmek için düşmanın başını mızrağın başına geçirmiştir.

Dil-i ‘adûda dem-âlûd olup durur tîrûn

Gören şanur ki bitürmiş durur hâcer lâle (27-30/154)

O padişahın oku, düşmanın gönlünü öyle kana bulamıştır ki gören taşın lale bitirdiğini zanneder.

Nişâmı kanlu kefendür gâzâlaruñda senüñ

Şehîd olupdur eyâ şâh-ı pür-hüner lâle (27-31/154)

Lale, o hüner dolu padişahın savaşlarında şehit olmuştur. Bunun alâmeti ise kanlı kefendir.

Şehâ ‘adûñ ile ceng itmek ârzûsından

Gül-i ter oldı siper-düz u tîr-ger lâle (27-38/154)

Padişahın düşmanı ile savaşmak arzusuyla taze gül, siper kazıyıcı; lale de ok yapan bir sanatkâr olur. Lale, padişahın düşmanı ile savaşmak için sancak çekip çiçek ordusuna rehber olmuştur. Yine goncalar okuna peykan, laleler de ok gezinin yolu olmak ister.

Kısaca onun heybetinin sesi dünyayı o kadar çok korkutmuştur ki yeryüzü kendinden geçmiş, gökyüzüne sıkıntılar ve elemeler düşmüştür. Şafakta görünenler yıldız değil, onun korkusundan göklerin dudağında çıkmış sayısız uçuklardır.

Ubeydî:

Ubeydî, II.Bayezid’in kahramanlığını överken “dâver-i gîfî-sitân” ifadesini kullanmış, tarihî şahsiyetlere teşbihte bulunmamıştır.

Şair, II.Bayezid'a sunduğu tek kasidesinde onun celalini bir köşke benzetir ve kerpiçleri de cennetin kapıcısı olan büyük meleğin tahtı olduğunu şöyle ifade eder:

Hişt-ı evvân-ı celâlün taht-ı rızvân-ı behişt
Câm-ı kaşr-ı bî-kusûruñ dîde-i hür-ı cenân (1-30/3)

Vasfî:

Vasfî, II.Bayezid'in kahramanlığını anlatırken tarihi şahsiyetlere telmihte bulunur; fakat onlara benzetmez. Kahramanlıkta onlardan daha üstün olduğunu belirtir. Savaş aletlerini överek öfke dolu bir padişah modeli çizmiştir.

Şair, II.Bayezid'in kahramanlığını överken öfkesini ateşli bir rüzgara benzetir. Kahrının ateşli rüzgarının bahar rüzgarını yakıp mum gibi erittiğini şöyle ifade eder:

Yaşup kıarda vü hâkister ide şem' gibi
Semûm-ı âteş-i kahrına irse bâd-ı bahâr (1-25/25)

Öyle ki tunç bedenli Ruyinten¹⁷⁴ de onun gazabının ateşini görse yumuşar, erir. Zal oğlu Rüstem'in taş kalbini kanla doldurur.

Rûyînten âteş-i ğazabuñ görse nerm olur
Tîğüñle kan olur dil-i sengîn-i pûr-ı Zâl (2-22/29)

Kılıcının ateşinden bir kıvılcım düşse gökyüzünün duman, güneşin de duman içinde kıvılcım olduğunu şöyle belirtir.

Ne yirde k'âteş-i tîğüñden ire bir şu'le
Felek duhân görünür anda âfitâb şîrâr (2-30/25)

Şair, düşman göğsüne saplanmış keskin mızrağını fidana; fetihi o fidanda bir yaprağa; zaferi de meyveye benzetir. Oku da devamlı düşman avlayan bir doğandır.

Zemîn-i sîne-i düşmanda remh-i ser-tîzûñ
Nihâldür ki aña fetğ berg ü nuşrat bâr (1-32/25)

Ne şâhbâz durur tîr-i cân-şîkârûñ kim
Ne yire kim vara eyler hayât-ı haşm-ı şîkâr (1-33/25)

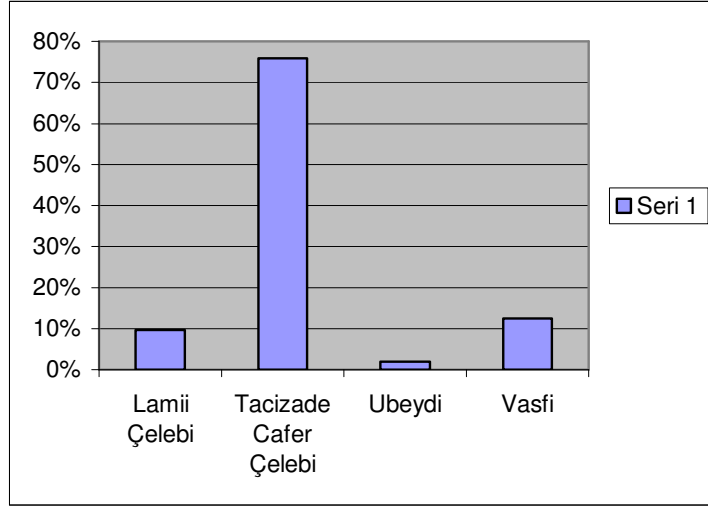
Ayrıca şair intikam almada Mirrih¹⁷⁵ gezenine benzetir.

¹⁷⁴ “Ruyinten, İran şahlarından İsfendiyar'ın oğludur. Keyâniyân sülalesinden olup Zaloğlu Rüstem ile yaptığı savaşlarla ünlüdür. Bu sebeple hemen daima ikisi birlikte anılırlar.” İskender PALA, a.g.e., s.453.

¹⁷⁵ “Mirrih, güneşin etrafında bulunan gezegenlerden beşincisinin adıdır. Eskilere göre bu yıldızın tabiatında yiğitlik, hiddet, sefahat, hiyanet ve gazap vardı. Aynı zamanda bu yıldız uğursuz sayılırdı.” Tahsin YAZICI, *Ariflerin Menkıbeleri* C. I, İstanbul 1964, s. 604.

II. BAYEZİD

KAHRAMANLIK

V. 2- YAVUZ SULTAN SELİM

İshâk Çelebi:

İshak Çelebi, sunduğu kasidelerde genellikle onun kahramanlığını övdüğü görülmektedir. Tarihte kahramanlıklarıyla ünlü şahsiyetlerden daha güçlü olduğunu belirtmiştir. Kılıcı ile ilgili teşbihler yaparak onun öfkesini, gücünü, haşmetini dile getirmiştir.

‘Adûña yümn ile ‘azm idecek revân götürür
Zafer peyâmını sen şâh-ı nev-cuvâna sürûr (4-18/26)

Dikildi râyet-i fetühî riyâz-ı cennette
İrişdi ravza-i Ğâzî Murâd Hâna sürûr (4-20/26)

O, genç padişah düşmanla savaşmak istese sevinç hemen ona zafer haberini getirir. Onun fetih sancağı cennet bahçelerine dikilmiş; Gazi Murâd Han’ın bahçesine mutluluk erişmiştir.

‘Aduñi devr-i zamâne ölince güldüremez
Bilür yaraşmaduğın haşm-ı bed-gümâna sürûr (5-10/38)

Zaman, fena düşünceli düşmanına mutluluğun yaraşmadığını bildiği için hasmını ölünceye kadar güldüremez.

İshâk Çelebi, kılıç ile ilgili tasvirler yaparak hükümdarın kahramanlık vasfını övmeye devam eder. Kılıç padişahın yanında durmakla değer kazanmış ve dünya ülkesinin düzenine merkez olmuştur.

Şâhâ yanuñda bulmağ ile i'tibâr tîğ
Oldı nizâm-ı mülk-i cihâna medâr tîğ (5-1/28)

Çeşm-i 'adû-yı ahvel-i pür-mekr ü hîleye
Rezm içre görünür nitekim Zülfikâr tîğ (5-3/29)

Kılıcı, düşmanın hile ve aldatma dolu şaşı gözüne savaş meydanında zülfikâr¹⁷⁶ olarak görünür. Zülfikâr, yarısından itibaren ucu çatallaşan bir tür kılıçtır.

Rezm içinde şanasın şeh-i zulmetde berkdür
Şâhâ elüñde görinen ol şu'ledâr tîğ (5-4/29)

İcrâ-yı hükümñ itmege hıdmet kuşağını
Biline iki yerden ider üstüvâr tîğ (5-4/29)

Sen şehriyâr öniñde taqup boynına kemend
Taqsîr-i hıdmet için ider i'tizâr tîğ (5-7/29)

Elinde görünen ışık saçan kılıcı, savaş meydanında karanlık gecede bir şimşektir. Onun hükümlerini yerine getirmek için hizmet kuşağını beline bağlar. Hizmette kusur ettiğinde önünde boynuna kement takıp özür diler.

Bir deste gül içindeki bir kıatre jâledür
Şâhâ elüñde ol görinen âbdâr tîğ (5-8/29)

Elinde görünen parlak kılıç, sanki bir deste gül içindeki bir damla çiğ tanesidir. Onun mübarek adının nakışı kılıcın alnında yazılmasaydı, dünya ülkesinde şöhret bulamazdı. Onun mübarek elini öpmekle her zaman övünür.

Görse özin mehâbet-i tîğinden utanup
Kuşanmaz idi Rüstem ü İsfendiyâr tîğ (5-12/29)

¹⁷⁶ “Hazret-i Ali'nin kılıcıdır. Peygamberimiz tarafından Hazret-i Ali'ye verilmiştir. İlk defa Uhud savaşında kullanılmıştır.” İskender PALA, a.g.e., s. 586.

Alşa eline ol şeh-i Cem-iktidâr tîg

Şunar 'adūya câm-ı mey-i hoş-güvâr (5-24/31)

Onun kılıcının ululuğu karşısında Rüstem ile İsfendiyar kılıç kuşanmazdı. Cem gibi güçlü padişah eline kılıç alsa; kılıç, düşmana şarabın kadehini sunar. Onun kılıcının şarabının kadehinden içenler kıyamete kadar sarhoş ve humar olur.

Lâmiî Çelebi:

Lâmiî Çelebi, Nerimân-haşmet, Sikender-der, Süleymân-rütbet gibi ifadeler kullanarak onun kahramanlığını övmüş, rütbesi bakımından Hazret-i Süleyman'a, heybetliği bakımından Neriman'a benzetmiştir. Savaş meydanlarında gösterdiği kahramanlıkları dile getirmiştir. Kılıcına övgüler yağdırmıştır. Ayrıca kozmik unsurlar kullanarak çeşitli benzetmeler yapmıştır.

İskender'e benzeyen padişahın demir kılıcı, bütün düşman yecüclerine set çekmiştir.

Sensin ol 'âdil-dil ü şâh-ı Sikender-der bugün

Çekdi tîg-i aheninin sedd-i ye'cüc-i belâ (XII-7/111)

Dünyanın gül renkli güzel yüzü onun dergahının toprağındandır. Zamanın mutlu yanağı onun ordusunun tozundandır. Atının ayağının toprağı gözlere kuvvet ve parlaklık veren bir sürmedir. Onun kılıcının ateşi iki dünyanın yüzünün suyudur. Kılıcı yeme içme meclisinde dünyaya saki olmuştur. Kendisine mutluluk şarabı, düşmanına matem kanı sunar. Düşmanın taştan kalesine ateş gibi girse, o anda hemen kılıcını çıkarıp onu toprağa gömer. Yıldızlar birer ateş, gökyüzü de ordugahıdır. Gayretinin ülkesinde Keşmir, Kandehar, Çin, Hıta ve Deylem gibi ülkelerin hepsi bir avuç topraktır. Kılıcı düşmana karşı kesin bir delildir.

Âyât-ı fetḥ u nuşret şānuñda oldı nāzil

Bünyān-ı 'izz u şevket devründe oldı muḥkem (XIII-17/113)

Fetih ve zafer ayetleri onun şanında inmiştir. Zamanında yücelik ve büyüklük binaları sapasağlam olmuştur.

Tâcizâde Câfer Çelebi:

Tâcizâde Câfer Çelebi, husrev-i Cemşid-ferr, cihângüşâ memâliksitân gibi ifadeleri kullanarak Yavuz Sultan Selim'in kahramanlığını övmüştür. Güç bakımından

tarihî şahsiyetlerden Cemşid'e benzetmiştir. Dünyayı kuşatan, memleketler fetheden bir padişah olarak niteler.

Cihân-güşây memâlik-sitân Şâh Selîm

Ki rây-ı rûşendür âfitâb-ı fethe medâr (30-43/173)

Bî-pâ vü ser toğa anda kamu eţfâl

Ne mülke uğrarsa bir kez kılıcı sâ'ika-vâr (30-61/175)

Onun kılıcı bir ülkeye yıldırım gibi bir kez uğrasa orada bütün çocuklar başsız ve ayaksız doğar. Onun kahrının parlak hayali denizlerin gönlünden geçse o zaman yedi deniz buhar olur.

Ubeydî:

Ubeydî, Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkışını anlattığı kasidesinde kardeşleriyle yaptığı taht kavgalarındaki başarısından bahseder. Döneminde başına kara belalar geldiğini; fakat kılıcıyla bütün bu belaları kesip attığını belirterek geçmişteki sultanların onun kadar cesur ve yiğit olmadığını söyler.

Hiç şeci' degül yanında selâî'n-i sâlife

Aña müfevvez olalı eşyâ-yı saltanat (2-4/5)

Meydân-ı ma'rekeñde giyüp leşkerün zırh

Mevc urdı anda lücce-i deryâ-yı saltanat (2-18/6)

Savaş meydanında zırhlarıyla çıktığında saltanat denizinin dalgaları o anda çoşarak dalgalanır. Şair, saltanatın parlak kılıcının ebediyen padişahın yanında kalacağını belirtir.

Yahya Beğ:

Yahya Beğ, Yavuz Sultan Selim'e sunduğu bir kasidesinde onun her zaman başarı ve üstünlükler kazanan bir padişah olduğunu vurgular. Onun için şehbâz-ı nusrat-âşiyân, şeh-i sâhib-kıran, gâzî-i devr-i zemân gibi ifadeler kullanır. Tarihî şahsiyetlere telmihte bulunur ve onlardan üstün olduğunu şöyle belirtir:

Hüsrev¹⁷⁷, Rüstem, İskender ve Kahraman¹⁷⁸ onun düşkünleri ve en hakir kullarıdır.

¹⁷⁷ "Hüsrev, İran padişahlarından Nuşirevan'ın torunudur. Sasaniyan sülalsenden bir padişah olup perviz lakabıyla bilinir. Perviz, balık demektir. Bu padişah balığı çok severmiş. 589 yılında tahta geçmiş olup

Ḥusrev ü Rüstem der-i dergâhınuñ üftâdesi
Çâkeri İskender ü ednâ kılıdır Ḳahramân (2-22/25)

Kesmege da‘vâsını ehl-i ‘inâduñ dâyimâ
Oldı her hükmi anuñ güyâ ki tîğ-ı zer-nişân (2-27/25)

Düşmanların iddialarını kesen onun altın işlemeli kılıcıdır. Ay ve güneşin ışınlarının titremesi onun öfkeli kılıcından dolayıcıdır.

Mihr ü mâh-ı âsumâna lerze düşse yiridür
Ditredi tîğ-i celâlinde anuñ kevn ü mekân (2-29/25)

Şair, Yavuz Selim’in Şah İsmail ile olan mücadelesini dile getirir. Şah İsmail onun kapısında köle olmazsa başından kara gün eksik olmayacağını söyler. Onunla karşılaştırılması satranç oyununda fil ile şahı karşılaştırmak gibi olduğunu şöyle ifade eder.

Fi’l-meşel şatrenc-i ‘âcî şâh olmak gibidür
Saña nisbet begliği güyâ kızılbaşuñ hemân (2-34/26)

Zâtî:

Zâtî, sultân-ı ebü’l-feth, şâh-ı dilâver ifadelerini kullanarak onun bir kahraman olduğunu vurgulamıştır. Savaş aletlerine teşbihlerde bulunarak onun kahramanlığını mübalağalı bir şekilde ifade eder. Kahraman şahsiyetlere teşbih etmediği görülür. Kozmik unsurlardan Mirrih gezegenine telmihte bulunur. Yavuz Sultan Selim’i fatih babası olarak görür.

Sultân-ı Ebu’l-feth Selîm-i şeh-i devrân
Nûr-ı meh-i burc-ı ‘azamet sâye-i bârı (29-16/98)

Yalın kılıç aldıkça ele sanki hevâda
Bir berk durur leşkerinüñ cümle süvârı (29-30/99)

Ermen prensesi Şirin’e olan aşkı dillere destan olmuş ve gerçek kişiliği hakkında bir çok rivayetler uydurularak efsanevi bir kişiliğe büründürülmüştür.” İskender PALA, a.g.e. s., 267.

¹⁷⁸ “ Kahraman, İran mitolojisinde adı geçer. Pişdadiyân sülalesinden Tahmurs’un oğlu imiş. Devler tarafından çocukken kaçırılıp onlar arasında büyümüştür. Ergenlik çağına gelince suda aksini görüp devlere benzemediğini anlamış ve bir gergedana binerek insanların bulunduğu yere gelmiş. Orada bir çok kişiyi öldürmüştür. Rüstem’e yenilmiş. Katil lakabıyla anılmış.” İskender PALA, a.g.e.,s. 306.

Onun usta at binicisi olan askerleri ellerine yalın kılıç aldığında sanki havada şimşek çakar. Başındaki fetih camisinin kubbesidir. Elindeki mızrakları da yanında fener kulesidir. Düşman padişahın keramet kılıcından istese, obir anda sağı solu kırmızı lal ile doldurur. Atının kıvılcım saçan nalı savaş gecesinde yeni ayın çevresini yıldızla süsler.

Sihriyle sinānuñ şal eyā şâh-ı dilâver

Düşmenlerinüñ sîne-i vîrânına mârı (29-31/99)

O yiğit padişah, mızrağını düşmanın harabe olmuş göğsüne sihirle yılan olarak gönderir. O, dünyanın savaş meydanında güzel bir ağaçtır. Fetih ile zafer de onun yaprakları ve meyveleridir.

Bir bâğ durur ‘arsa-i heycâ ki o bâğuñ

Düşmelerinüñ başıdur eyvâsı enârı (29-32/99)

Savaş meydanı da bir bahçe; düşmanların başı da o bahçenin ayvası ve narıdır. Hastalıklı ve zayıf düşmana şifa veren onun şesşerinin yaprağıdır.

Çahrı cellâdı ki Mirrihe ura bir zahmı

Çan ile ‘arsa-i eflâki ide mālâmâl (46-15/153)

Padişahın kahrı Mirrih’e öyle bir yara açmıştır ki feleklerin meydanı kan ile dolmuştur.

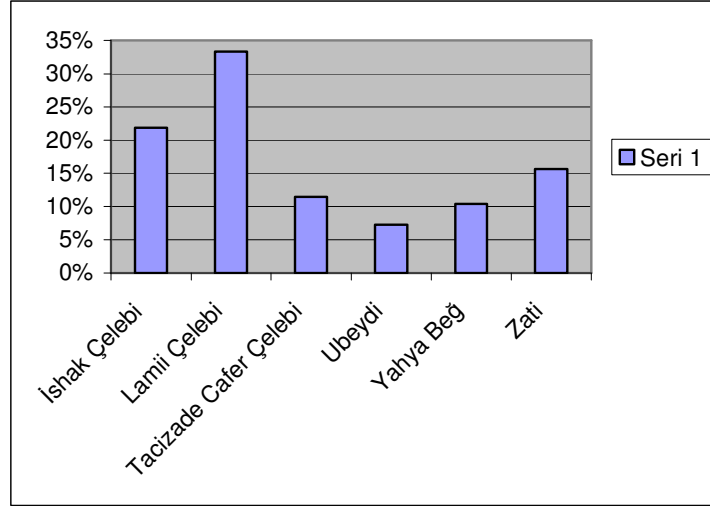
Şair, kanına susayan kişinin onunla savaşa girmesini söyler.

Çanına kim ki susar girsün anuñla cenge

Tiği anuñ içürür düşmene zehr-i kattâl (46-17/153)

Zira onun kılıcı düşmana en öldürücü zehiri içirir.

YAVUZ SULTAN SELİM KAHRAMANLIK

V. 3- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN

Âşık Çelebi:

Âşık Çelebi Kanunî Sultan Süleyman'ın Eğri kalesini fethi üzerine yazdığı kasidesinde onun kahramanlığını övmüştür. Askerlerinin başarısını dile getirmiştir. Şair, Kanunî'nin kahramanlığını överken kahramanlıklarıyla ünlü şahsiyetlerden Dara'nın, Feridun'un adını zikreder. Onlardan daha kuvvetli olduğunu vurgular. Fetih sırasında düşmanın mağlubiyetini anlatırken çeşitli benzetmeler kurar, onun kahraman kişiliğini öne çıkarır.

Ğazā yolında her toz ki kıpar atun ayağından

Melekler gözlerine kuş idinür hur-ı pîrāya (13-8/113)

Savaş yolunda onun atının ayağından kalkan tozları melekler, hurilerin gözüne sürme edinir.

Saḡa ol 'asker-i mensûrı verdi Ḥaqq Ta'āla kim

Müyesser olmamışdur ne Ferīdūna ne Dārāya (13-9/113)

Allah ona öyle zaferler kazanan askerler nasip ettirmiştir ki böyle askerler ne Feridun'a ne de Dara'ya nasip olmuştur. Askerleri gökyüzünün burcuna aydan ve güneşten kumbara atarlar. Ayaksız tahta samanyolundan merdiven kurarlar. Kahrının topunun sesleri Roma'nın çanına ot tıkmıştır.

Atarlar mihr-i mähdan qumbara burc-ı semevâta
Qurarlar kehkeşândan nerdibân evreng-i bî-pâya (13-10/113)

Giriv-i top-ı qahruñ çañına ot tıqdı Bîm-pâpûn
Qaçar nâkûs anuñ çün tahta erbâb-ı çelîpâya (13-14/113)

Der-i deyr üzre şubh u şâm çañlar şanmañ
Bilüp yıkılacağı matem eylerler kilisâya (13-15/113)

Kilise kapısının üstünde sabah akşam çalınan çan değildir.Yıkılacağını bildiği için matem etmektedir.

Şair, seherde gökte dünyayı süsleyen güneşi görünce hisar üzerine padişahın sancağının dikildiğini sandığını şöyle ifade eder:

Hisâr üzre dikilmiş pâdişahuñ sancağı şandum
Seher gökde nazâr kıldukda mihr-i ‘âlem-ârâya (13-12/113)

Sakız’un kâfiruñ çekmişler azğından dil almışlar
Ne Kıbrıs u ne Malta döyerimiş bu tonanmaya (13-18/114)

Ne Sakız, ne Malta, ne Kıbrıs onun donanmasına dayanabilmiştir. Nitekim şair Cabülka ile Cabülsa¹⁷⁹ şehirlerinin bile ona boyun eğdiğini, Peç kalesi ile Malta’yı hiçbir zorluk çekmeden alabileceğini şöyle ifade eder:

Gerek himmet ki Câbülkâ vü Câbülsâ ola râmuñ
Ne minnet qal’a-i Peç fethine teşhîr-i Malta’ya (13-19/114)

Qaşuñ çîn eyleyüp bir göz ucıyla egri baqmışdur
Yıqılsun qal’a-i Egri el urma hiç ok u yâya (13-16/113)

Kısacası o kaşını çatıp bir göz ucuyla baksa Egri kalesini hiç yay ve ok kullanmadan fetheder.Şair, padişahın kaşını yaya, kirpiğini oka benzetmiştir.

Aşkî:

Aşkî Kanunî’ye sunduğu kasidelerinde şâh-ı zafer-yâb, şeh-i merdân-ı gazâ, şâh-ı cihân-dâr, husrev-i kîû-sitân, şeh-i kişver-güşâ, Kahramân-heybet, sâhib-kırân-ı

¹⁷⁹ “Câbülsâ, en uzak Doğu’da bin kapısı olan efsanevi bir şehir. Câbülkâ, en uzak Batı’da bin kapısı olan efsanevi bir şehirdir.” Ferit DEVELLİOĞLU, *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, Ankara 1993, s. 121.

rûzigâr, şeh-i kişver-sitân, şehsüvâr, şeh-i gâzi gibi ifadeler kullanmıştır. Şair, Kanunî'nin kahramanlığını öven beyitlere çok yer vermiştir. Özellikle savaş zamanında gazilerin başarı ve üstünlüklerini över. Tarihi şahsiyetlerden üstün olduğunu dile getirir.

'İyd-ı fetihünde eya hüsrev-i dîvân-ı gazâ
Hûn-ı küffâr çeker gâzilere hân-ı gazâ (17-1/22)

Top-ı fetihün göğe gün gibi ağubdur şâhâ
Yed-i kudret şunalı destüñe çevgân-ı gazâ (17-2/22)

Şehsüvârâ daği sen urmadın el çevgâna
Toldı top ser-i a'dâyıla meydân-ı gazâ (17-3/22)

Onun fetih bayramında, kafirlerin kanı gazilere gaza sofrası çeker. Kudret eli onun eline gaza çevganımı sunalı, fetih topu güneş gibi gökyüzüne çıkar. Usta at binicisi olan padişahın savaş meydanında her yer top gibi düşman kafasıyla dolar.

Bezm-i rezmünde edüp kâse-i serden câmı
Hûn-ı küffârı çeker mey diyü mestân-ı gazâ (17-6/22)

Gaza sarhoşları, onun bir eğlence meclisi olan savaş meydanlarında düşman kafasından bir kadeh yapıp ondan kafirlerin kanını şarap diye içerler.

Askerleri azametiyle zafer bahçesine tazelik katar. Dünya da zaferle gaza gül bahçesindeki servi ağacına döner. Ay gibi ordusu zafer çerağının kaynağı, ışık saçan mızrakları da gaza gecesinin mumudur.

Osmanlı Devleti'nin herkesi acze düşüren padişahının adı, gazalarıyla birlikte arşın levhasına yazılmıştır. Gaza madeninin sultanı, incisidir. Büyüklük ve cömertlikle savaş meydanlarının padişahıdır.

Eyledi hayli gazâ gerçi selâtîn-i selef
Sende hatm oldu eya hayr-i halef şân-ı gazâ (17-15/23)

Açup mücâhidine ganîmet hazînesin
Dest-i 'atâ-yı şâh kıldı hişâr feth (19-8/26)

İki mürîd-i dîn dürür nuşret ü zafer
Oldı tarîk-i hağda aña ihtiyâr feth (19-9/26)

Saña muşahhar oldı eya şehriyâr fetḥ
Kılduñ sa‘âdet ile yine bî-şümâr fetḥ (19-11/26)

Etdi egerçi ‘âleme destân adını
Kılmadı böyle Rüstem ü İsfendiyâr fetḥ (19-15/26)

Gelmiş geçmiş sultanlar da fetihler ve zaferler kazanmışlardır; ama gazaların şanı onda son bulmuştur. Mücahitlerine ganimet hazinesini açarak bağış eliyle hisarlar fethetmiştir. Güç ile zafer ona iki din mürididir. O, fetihleri ele geçirmiş, mutlulukla sayısız fetihler kazanmıştır. Rüstem ile İsfendiyar tarihe destanla adlarını yazdırmış; fakat onun gibi fetihler yapamamışlardır.

Tîgüñle yazdı âyet-i “Fethân mübîn”i Hâk
Her müşgilâtuñ eyledi ol Kirdgâr fetḥ (19-21/26)

Allah, Fethân mübin¹⁸⁰ ayetini onun kılıcıyla yazmış ve böylece bütün işleri fetih olmuştur. Fetih, onun şerefli adıyla kıyamete kadar şöhret bulacaktır.

Şair Kanunî'nin kılıcına okuna övgülerde bulunarak kahramanlığını yüceltmıştır. Allah'ın kılıcı ona sunulmuştur.

Tâb-ı hürşid-i cemâlûñle münevver ‘âlem
Âb-ı tîgüñle ter ü tâze gülistân-ı gazâ (17-16/23)

Tîgüñ götürse ebr gibi çehreden niķâb
Gün gibi kendüzini kılar âşikâr fetḥ (19-25/27)

Gazanın gül bahçesi onun kılıcının suyuyla tazelik kazanmıştır. Kılıcı, bulut gibi yüzden peçeyi kaldırırsa fetih kendisini güneş gibi gösterir. Onun zamanında fetih, Kaf dağı gibi o kadar vakar buldu ki başı göğe erişmiş, bu dünyaya sığmamıştır. Kılıcıyla düşman illeri lale bahçesine dönmüş, ırmaklar lal renginde akmıştır. Güneş kılıcının korkusundan her zaman titrer.

Sensin ol kim oldı simşîrûñ hilâl-i ‘ıyd-ı fetḥ
Rezm-gâhuñ ‘ıyd-geh düşmenlerûñ qurbân-ı ‘ıyd (22-16/34)

Kılıcı, fetih bayramının hilali; savaş meydanı, bayram yeri; düşmanları da bayramın kurbanlığıdır. Şimşeğe benzeyen kılıcının sesi ülkelerinde duyulunca

¹⁸⁰ Feth Sûresi, 1. âyet.

kafirlerin o anda kanı damarlarından çekilir. Parlak kılıcı öfkelenildiğinde Umman denizi bile buz kesilir.

Yalın yüzlü güzeldür mey çeker şan bezm-i rezmünde
Kılıcuñ hûn-ı a'dâyı içer yalmanı yalmanı (26-17/43)

Onun savaş meydanı, eğlence meclisi; kılıcı da o mecliste güzel yüzlü bir güzeldir. Kana kana içtiği şarap da düşman kanıdır.

Mazhar-ı sırr-ı 'Alisüñ çün senüñ şânuñdadur
'Lâ fetâ illâ 'Alî lâ Seyfe illâ Zülfekâr' (24-19/39)

Elindeki zülfikar kılıcıyla Hazret-i Ali'nin sırrına mahzar olmuştur.

Virdi sipihre zîveri meşşâta-i zamân
Şimşîrüñ ile olalı âyine-dâr fetḥ (19-18/26)

Kılıcıyla fetihlere ayna tutunca zamanın gelin süsleyicisi, gökyüzünü süslerle bezemiştir. Fetih, onun şerefli adıyla kıyamete kadar şöret bulacaktır.

Nîze çekseñ hışm ile a'dâya sahn-ı ma'reke
Olur ol dem ejder-i tîzüñ dilinden pür-şerâr (19-21/39)

Savaş meydanında düşmana öfkeyle mızrak çekse, o anda sanki hızlı ejderhanın dilinden ateşler çıkar. Kahraman gibi heybetli ceylanlar, onun okuyla avlanmak için can verirler.

Meger kim meşrebüñ mazhar düşüpdür Hazret-i Nûh'a
Gazab vaqtinde dünyâya koparur seyl ü tûfânı (26-11/43)

Diğer şairlerden farklı olarak Kanunî'yi Hazret-i Nuh'a benzetmiştir. Öfkelenildiğinde Hazret-i Nuh gibi dünyada sel tufanı koparır.

Nice yüz biñ ser ü cân-ı 'adüvvi pâymâl eyler
Diyâr-ı harbe şevketle semendüñ kılsa cevîânı (26-18/43)

Atıyla savaş meydanına heybetle dolaşsa yüz binlerce düşmanın başını ve canını ayakları altında çiğner.

Savaşta zafer, fetih ve üstünlük arkadaşıdır. Yiğitlik ona Hazret-i Ali'den armağan kalmıştır. Savaş günü, dünyayı aydınlatan kılıcıyla Hazret-i Ali gibi binlerce düşman kanı döker. Velhasıl her zaman başarı ve üstünlükler kazanan Sultan Süleyman, elindeki gayret mührüyle bütün fetihleri ele geçirmiştir.

Bâkî:

Bâkî, Kanunî'ye sunduğu kasidelerinde şâh-ı cihân-sitân, ma'reke-i 'arsa-i Keyân, Dârâ-yı dâr u gîr, İskender-i zamân, Dârâ-yı dehr, Dâver-i Hâkân-satvet, Şehr-iyâr-ı muzaffer gibi ifadeler kullanarak tarihî şahsiyetlere teşbih etmiştir.

Onu savaş meydanlarının yiğidi olarak nitelendirmiştir. Kahramanlığın bir sembolü olan kılıcıyla ilgili çeşitli teşbihler yapmıştır.

Bâkî, Kanunî'nin kahramanlığını överken tarihte savaş ve kavganın temsilcisi olan Dârâ'ya ve İskender'e benzetir.

Bālâ-nişîn-i mesned-i şâhân-ı tâc-dâr

Vâlâ-nişân-ı ma'reke-i 'arşa-i Keyân (1-13/4)

Cemşîd-i 'ayş u 'işret ü Dârâ-yı dâr u gîr

Kisri-i 'adl ü re'fet ü İskender-i zamân (1-14/4)

Sultân-ı şark u garb şehensâh-ı baħr u ber

Dârâ-yı dehr Şâh Süleymân-ı kâm-rân (1-15/4)

O, zamanın Dara'sı ve İskender'idir. Şair, kahramanlığından bahsederken kılıcıyla benzetmeler kurarak övgüde bulunmaktadır.

Tîguñ 'adem diyârına rüşen çarîkdur

A'dâ-yı dîni çurma kılıçdan geçür hemân (1-23/5)

Bâkî, onun kılıcını yokluk diyârına giden aydınlık bir yola, düşmanların başlarını, kılıcının ucunda birer topa benzetmiştir. Kılıcı, yokluk ülkesini aydınlatan bir yoldur. Yokluk ülkesi ise ölümdür. Padişahın din düşmanlarını kılıçtan geçirip bu yokluk ülkesinin karanlık yolunu aydınlatmasını isteyerek onun İslam dininin halifesi ve yayıcısı olduğunu vurgulamak istemiştir.

Āteş-i şu'le-i şemşîr-i cihân-tâbından

Küfr ü ilhād kütüb-hânesin itdi sūzân (2-19/8)

Düşmanların başı, kılıcını kana boyamıştır. Kılıcını dünyayı aydınlatan bir ateşe benzetmiş; bu kılıç ile küfür ve dinsizlik kütüphanesini yakıp yıkmıştır.

Felek-i saltanatuñ seb'a-i seyyâresidür

Kâm-kârâ o yedi ser-'alem-i nûr-efşân (2-21/8)

Eyledi leşker-i mansûruñ o bayraklar ile
Vādî-i nuşret ü deşt-i zaferi lāle-sitān (2-22/8)

Gāzîler pāy-ı semendin yine ħunnāladılar
Ĥün-ı ad‘āyı o dem k‘eylediler seyl-i revān (2-23/8)

Nur saçan yedi sancağı, saltanatının gökyüzündeki yedi gezegendir.¹⁸¹ Bâkî Kanunî'nin sancaklarını bu yedi gezegene benzetmektedir. Bu bayraklar ile askerleri, üstünlük vadisini ve zafer çölünü lale bahçesine dönüştürmüştür. Lale bildiğimiz gibi kırmızı renktedir. Bâkî burada hem Osmanlı sancaklarının kırmızı rengini hem de düşman kanlarını düşünerek böyle bir imaj oluşturmuştur. Yine gaziler, düşman kanlarıyla padişahının atının ayağını kınaladılar diyerek ne kadar çok düşman kanı döktüklerini söylemektedir. Savaş meydanında kılıcı ile din düşmanlarını nasıl perişan ettiğini, başlarını nasıl kana buladığını şöyle anlatmaktadır.

Töp idüp kellerin ‘arşada tîğün dāyim
Düşmen-i dîni bu üslûba kıılır sergerdān (2-24/9)

Ser-i a‘dāñı boyar kıana dem-ā-dem kıılıcuñ
Anlara ħalk anuñ‘çün didiler sürĥ-serān (2-24/9)

Menzil-i zendeķa vü mecma‘-ı ilĥād olalı
Sarşar-ı kıahruñ ile ħıttā-ı Īrān vīrān (2-25/9)

Maĥv olupdur ser-i şemşīr-i cihān-gīrūñ ile
Levh-i ‘ālemde olan naķş-ı đalāl u tuĥyān (2-31/9)

Şair onun kahrını bir fırtınaya benzetmiştir. Bu fırtınayla o, tüm İran memleketini viran etmiştir. Dünyada ne kadar azgınlık, taşkınlık varsa hepsini cihangir kılıcıyla mahvetmiştir.

¹⁸¹ “Felek, gökyüzü demektir. Eskilere göre yedi kat gök vardır. Birinci katta Ay, ikinci katta Utarit, üçüncü katta Mirrih, dördüncü katta Güneş, beşinci katta Zühre, altıncı katta Müşteri, yedinci katta Zuhâl vardır. Bu yedi kat gök birbirini kaplamıştır. Yedincisini kaplayan sekizinci katta sabiteler burçlar vardır. Bu göğü de kaplayan atlas adındaki dokuzuncu kat ise bütün gökleri kaplamıştır.” Abdülbaki GÖLPINARLI, *Hafız Divanı*, İstanbul 1968, s. 668.

Behiştî:

Behiştî şâh-ı cihân-dâr ifadesini kullanarak onun dünyayı zapteden bir padişah olduğunu ifade etmiştir. Tarihî şahsiyetlere değinmemiştir. Kanunî'nin savaş aletlerini överek onun kahraman kişiliğini övmüştür.

Biñ zînet ile nesi şeklini gören dir

Mahbûb-ı bülend olmasa bu âfet-i devrân (4-49/186)

Onun binlerce süsle bezenmiş olan mızrağının şeklini gören bu âfet-i devrân yüksek boylu sevgili olmasa diyerek onun mızrağını över. Ardından kılıcı ile okunu övmeye devam eder.

Tîği suyunuñ hâb-ı ecelden semerâtı

Gâfildür egerçi buradan zümre-i tuğyân (4-50/186)

Destinde kemân tut ki hemân kavs-i kazâdur

Sem katresidür ejder-i tîrindeki peykân (4-51/186)

Kılıcının suyunun ecel uykusunun verimlerinden günahkarlar gafildir. Elindeki yay kaza yayıdır. Ejderhaya benzeyen okunun ucundaki temren de zehir damlasıdır.

Râyetlerüni dir gören âyât-ı zaferdür

Zâtuñ olalı memleket-i şevket-i sultân (4-60/187)

Onun kişiliği sultanın heybetli memleketi olalı, sancaklarını gören onlara zafer ayeti der.

Şair, gökyüzü kavramları ile Kanunî'nin vasıflarını övmeye devam etmektedir.

Zer-baft döşer şems-i felek zirâ

Nur olsa yeridür tapunâ zînet-i meydân (4-62/187)

Gökyüzünün güneşi onun yoluna sırmalı kumaş döşer. Onun huzuruna meydan süsü olmuştur. Şair güneş ışınlarının huzmelerini bir kumaşın sirmalarına benzetmiştir.

Göklerde melek tâbiş-i hasretde kalupdur

Sen şâh olalı yeryüzine sâye-i Rahmân (4-64/187)

O, yeryüzünde Allah'ın gölgesi(halife) olalı melekler iştihak parıldayışında kalmıştır. Felekler onun düşmanını toprağa salmak için beline yeni aydan keskin hançer takmıştır. Keyvan gezegeni de gökyüzü burcunda onun düşmanını toprağa salmak için gökkuşağını elinde yay yapmıştır. Hilal şekil bakımından hançeri andırmaktadır. Şair,

hüsn-i tal'lil sanatı ile Kanunî'nin üstün bir hükümdar oluşuna ve kahramanlığına değinmektedir.

Gülzâra döner zînine bindükçe 'asâkir
Ol gülşene mehterler olur murg-ı hoş-elhân (4-68/187)

Mehterleriniñ zemzemesi ceng gününde
Küffârûñ ider işlerini nâle vü figân (4-69/187)

Askerleri atlarının eyerlerine bindikçe gülbahçesine döner ve mehterler o gülbahçesine hoş ezgili kuş olurlar. Savaş gününde mehterlerinin nağmeleri, kafirlerin işlerini ağlamak ve inlemek yapar. Düşmanın can kuşu ne kadar kaçmaya çalışırsa çalışsın, onun kaza şahinine benzeyen atlı bölüğünden kendini kurtaramaz.

'Asker yürüyüp tab' ü tüfeng edilse revân
Benzer aña kim 'arşda âteş saça su'bân (4-71/188)

Çün ma'reke-i remzi tuta sarsar-ı kahruñ
Bir lâle-i bî-reng ola biñ şâh-ı Horasân (4-72/188)

Askerleri topla tüfekte yürüyüp akın ettiğinde gökyüzünde ateş saçan ejderhaya benzerler. Onun kahrının fırtınası savaş meydanlarını tuttuğunda binlerce Horasan padişahı renksiz laleye döner. Zira onun vücudunun yanında kafir nedir ki? Parlak güneş ışık saldıığında karanlık mı kalır?

Ey şâh-ı selâtîn-i cihân mîr-i cevân-bâht
Her yerde kazâ-dârûñ ola himmet-i pîrân (4-74/188)

O, dünya sultanlarının padişahı, bahtı genç bir emirdir. Şair, ermişlerin, ulu erenlerin her yerde senin kazadığın olsun diyerek methiye bölümüne son verir.

Cemilî:

Cemilî, şâh-ı gâzi ünvanını kullanır. Avrupa ülkelerinde gösterdiği başarıları dile getirmiştir. Kılıcının gücüne değinir.

Şaire göre yiğitlik ile yüz binlerce Rüstem destanları yazılır; fakat onun kılıcının darbesiyle hepsi yerle bir olduğunu şöyle ifade eder.

Ger şecâ'at birle yüz ming Rüstem-i destân bolur
Körse tîging d'arbını ok hâk ile yeksân bolur (1-2/72)

Tā ebed pāyende bol ay şāh-ı gāzī kim sening

Ĥükü ü tedbiring bile fetĥ-i Frengistān bolur (1-10/72)

O gazi padişahın hüküm ve tedbirleriyle Avrupa ülkesi fethedilir. Kısacası Avrupa, Horasan, Çin, Maçın, Hitay hatta Hürmüz ile Hindistan onun emirlerine bağlıdır.

Edirneli Nazmi:

Edirneli Nazmi, Kanunî'nin kahramanlığına doğrudan değinmemiş, onun hükümdarlığını övmüştür.

Figâni:

Figânî Kanunî'ye sunduğu kasidelerinde şeh-i Kahramân-i ceng, İskender-i vegâ, Nerîmân-ı kâr-zâr, İsfendiyâr-ı ma'reke, Efrâsiyâb-ı ceng, Sâhib-kırân-ı dehr, Kahramân-heybet, Ferîdûn-satvet, İskender-sıfat, Sencer-i Dârâ-salâbet, Keykubâd-ı Cem-haşem gibi ifadeler kullanmıştır. Savaş aletlerine övgüler yağdırır.

Figânî, Kanunî'nin kahramanlığını överken onu savaş meydanında İsfendiyar ve Kahraman, kavgada İskender, savaşta düşman üstüne şiddetle saldıran Neriman,¹⁸² Efrasiyab ve Feridun¹⁸³ olarak nitelemiştir.

İskender-i veğâ vü Nerîmân-ı kâr-zâr

İsfendiyâr-ı ma'reke Efrâsiyâb-ı ceng(1-5/3)

Kem kullaruñ durur ki şalınmışdur uçlara

Sultân-ı Mısr şāh-ı 'Acem Erdel ü Fireng (1-8/4)

O, dünyanın her zaman zaferler kazanan iyi şöhretli padişahlar padişahıdır. Mısır sultanı, Acem şahı, Erdel ve diğer Avrupa kralları sınır boylarına yerleşmiş alçak ve hakir kullarıdır. Dünyada hüküm süren şahlar, krallar ve sultanlar onun kapısında birer köledir.

Azm-i şikâr idince şeh-i Kahramân-ı ceng

Ser-geşte oldı ĥavf ile bu nîl-gün neheng (1-1/3)

¹⁸² “Nerimân, Rüstem'in dedesi olan Sam'ın babasıdır.” İskender PALA, a.g.e., s. 427

¹⁸³ “Feridun, Pişdadiyân sülalesinden altıncı hükümdar olan İranlı ünlü padişah. Cemşid'in sülalesinden olup Dahhak'ın öldürülmesinden sonra tahta geçmiştir. Feridun ihtiyarlayınca ülkeyi üç oğlu arasında pay etmiş Turan'ı Tur'a, Arap ülkesini Sam'a İran'ı da İrec'e vermiştir. Tur ile Selm İrec'i kıskanıp onu öldürünce Feridun da İrec'in torunu Minuçehr'i kendisine veliahd tayin etmiştir. Feridun'un lakabı Ferruh'tur. Feridun kelimesi Bir Hintli mabut veya melek olarak bilinen Teriton'dan bozmadır. Bu melek yeryüzüne musallat olan Azi Dahhâkâ adlı ejderhayı öldürmüştür. Edebiyatta Feridun bir adalet timsali olarak tanınır.” İskender PALA, a.g.e., s. 186

Aldı kemān-ı Rüstemi Zāl-i felek ele
Derende cān-verlere atmağ için hadeng (1-2/3)

Çavş-i kızağ kınadı vü minķarı māh-ı nev
Anķā-yı çarha cirm-i dıraşān-ı mihr çeng (1-3/3)

‘Anķā iken hamāme gibi çizginür döner
Ser-geşte oldı havfüñ ile çarh-ı neheng (1-4/3)

O, savaş meydanının Kahramanı’dır. Avlanmak istediği zaman lacivert renkli timsah korkudan şaşkına döner. Şair mavi renkli timsah ile dünyayı kastetmektedir. Gökyüzü Zal’e benzetilmiştir. Bu Zal, derede yırtıcı hayvanlara ok atmak için Rüstem’in yayını eline alır. Diğer beyitte de gökyüzü Anka¹⁸⁴ kuşuna benzetilmiştir. Gökkuşağı, ona kanat; hilal, gaga; güneşin parlak cismi de pençe olmuştur. Fakat Kanunî’nin korkusuyla şaşkına dönmüş güvercin gibi dönüp durmaktadır.

Figânî, onun kılıcı, oku ve yayı ile ilgili benzetmeler kurarak kahramanlığını övmüştür. Mesela; gökyüzünde bulutla savaşan kaplan onun kılıcının şimşeğini görünce ümidini kesmiştir.

Cāndan ümîd kesdi görüp berķ-i tıġuñı
Gökde bulutla ceng ü cidāl eyleyen peleng (1-11/4)

Cān atdı havf ile Sîmurg bāl açup
Pervāz idince nāvek-i şāh-ı huceste neng (1-14/4)

Oku havalanınca Simurg korkusundan kanatlanıp canını Kaf dağına atmıştır. Oku adeta bir panzehirdir.

Midhat-i tıġuñ şehā Lā Seyfe illā Zülfikār
Vaşf ü şān-ı tîr ü kıavsün āyet-i Nūn ve’l-ķalem (2-9/7)

Kılıcının övgüsü la seyfe illa zülfikar; okunun ve yayının özelliği ve şanı nun vel kalem ayetidir.¹⁸⁵

¹⁸⁴ “Anka kuşu, Kaf dağında yaşadığı varsayılan, tüyleri renkli, yüzü insana benzer, asla yere konmayıp daima yüklerde uçan ve kendisinde her kuştan bir alamet bulunduran, adı var kendi yok kuştur.” İskender PALA a.g.e., s. 38.

¹⁸⁵ Kalem Sûresi, 1. âyet.

Fuzûlî:

Fuzûlî, Dârâ-yı İskender-nişân, husrev-i sâhib-kıran, Keyhusrev-i nusret-kârin ifadelerini kullanarak Kanunî'nin kahramanlığını öven beyitler yazmıştır. Kılıcını övmüştür. Daima zafer ve üstünlük kazanan bir padişah olarak nitelemiştir.

Sarsar-ı kahr-ı cihân suzundan âgah olalı

Açmaz oldu bû-sitân-i fitne-i eşrâr gül (9-41/46)

Dünyayı yakan kahrının şiddetli rüzgarından haberdar olalı, kötülük isteyenlerin fitne bahçelerinde gül açılmaz olmuştur.

O her ne yana gitmek istese fetih ve zafer sağ yanında, kurtuluş ve ferahlık da sol yanında bir sancak altında toplanmıştır. Öyleki onun ordusu düşman ordusundan az olması önemli değildir. Çünkü melekler ona yardım için pusu kurmuşlardır.

Kılıcını düşmana karşı bir kaleye benzetmiştir. Âlemi fetheden kılıç gücünü onun kudretli, fethedici elinden almaktadır. Kafirler, onun kahramanlığı karşısında eli kolu çaresiz kalmışlardır.

Kanunî'nin kahrının olduğu yeri cehenneme, kahraman kişiliğini de zafer gül bahçesinde meyve vermiş taze bir hurma ağacına benzetmiştir.

Hayâlî:

Hayâlî, hurşîd-i Mirrîh-intikâm, husrev-i gîtîsitân, saf-der-i gazanfer-ceng, bebr-i vegâ, şâh-ı cihândâr, şîr-i hasm-efken, dilâver, altun benekli câme ile kaplan, Dârâ-yı Efrîdûn-neseb, Murtazâ, şâh-ı gâzi ifadelerini kullanarak Kanunî'nin kahramanlığını en çok öven şairlerdendir. Şair, diğer şairlerden farklı olarak gücü temsil eden hayvanlara teşbih ettiği görülmektedir. Kozmik unsurları kullanmıştır. Savaş aletlerinden kılıcını övmüştür. Savaş meydanlarında gösterdiği yiğitlikleri mübalağalı bir şekilde anlatmıştır.

Hayâlî, Kanunî'yi yiğitlik ve cömetlik tahtının hanı olarak nitelendirmektedir. Savaş meydanlarında Hazret-i Ali'ye benzetmektedir. Öc almakta Mirrih gezegenine benzetmiştir.

Özellikle Kanunî'nin kılıcına ve diğer savaş aletlerine övgülerde bulunmaktadır. Kılıcı güneş gibi dünyayı sararak küfrün karanlığını gidermiştir.

Âb-ı tîgin edeli ehl-i hevâ olanı hâk

Havfdan kendisine taşı hisâr eyledi nâr (2-16/30)

Kılıcının suyu arzu ve heves ehlini toprak edince, ateş, korkusundan kendisine taştan kale yapmıştı. Onun kılıcının suyu kuru bir ağacı bile yetiştirir. O, düşmanın

ululuğunu elinden alıp yok eder ve bunda kılıç bir bahane olur. Öyle ki zaman içinde onun kılıcını gören akıl, heybetli ve hiddetli file kılıç bağlandığını söyler.

Fark-ı adûsu kule-i kûh-i belâ durur

Benzer o kule üzre çekilmiş dumana tîğ (6-15/34)

Düşmanın başı, bela dağının tepesi gibidir. Onun kılıcı da o tepe üzerine çekilip yükselen dumana benzer. Kılıç, temiz kalbi ve saf yaratılışı ile onun kölesidir.

Rezm hengâmında görmüş tîg-i âteş rengini

Benzi sararmış dahi ol korkudan titrer güneş (5-16/33)

Havf-i tîginden eyâ Hurşîd-i Mirrîh-intikâm

Çarhı kalkanın sipihrin yüzine tutar güneş (5-17/33)

Güneş savaş sırasında onun ateş renkli kılıcını görünce korkudan benzi sararmıştır. Mirrih gezegeni gibi öc alan kahraman bir padişaktır. Güneş, onun kılıcının korkusundan gökyüzünün yüzüne kalkanını tutar.

Burnundan ettiğini getirdi adûlerin

Kan akıtıp su yerine ol nâvdâna tîğ (6-19/34)

Onun kılıcı düşmanın burunlarından su yerine kan akıtarak düşmanı bin pişman etmiştir. Onun can alan kılıcı o kadar parlaktır ki ona uğrayanın başını hemen ayağına gönderir. Kısacası savaş sırasında kılıcını eline alıp karanlık geceyi dağıtan güneş gibi düşmanlarını dağıtır.

Şehâ sen ol gül-i tersin ki bâg-ı rezminde

Şükûfe gürzdürür gonca zahm u nîze nihâl (9-9/40)

Öyle taze bir gül ki onun savaş bahçesinde çiçek, gürz; gonca, yara ve filiz de mızrak olmuştur.

Sensin ol şâh-ı cihân kim hışm edip bir kez desen

Mâh-ı gerdûn ile kûyum nice seyr eyler güneş (5-19/33)

Bahr-ı simâbide seyrân etmeye fülk-i hilâl

Bezm-i mevcudatda gezdirmeye sagar güneş (5-20/33)

O dünya padişahı, bir kez öfkelenip güneş ile ay kapımda nasıl gezinebilir dese hilal gemisi, gümüş denizinde gezinemez. Güneş de varlıklar meclisinde kadehini gezdiremez. Hilal bir gemiye, gökyüzü de gümüş renkli denize benzetilmiştir.

Havayı topu, Rodos'u bir anda yerle bir ederek kafirlerin çanlarına ot tıkamıştır. O havayı top, onların değirmenlerini yerle bir edince her birinin yerlerinde yeller esmeye başlamıştır.

Kanunî'nin mızrağını överken farklı imajlar kurar.

Şehâ adun eğer isterse ser-firâz olmak

Serin sinânına diksin ki göğe erer (3-9/31)

Düşman başını dik tutmak istediğinde, başını onun süngüsüne dikerse isteğine ulaşır ve başı göğe erer. Yine onun mızrağının ucunda kana boğulmuş düşmanın başını düzgün bir fidanın ucundaki güle benzetmiştir. Savaş meydanını bir ormana benzetmiştir. Kanunî de o ormanda düşmanı yenen bir aslan, mızraklar da o ormanda birer sazlıktır.

Sanur ki bâd-ı bahâr itdi lâle-zâra güzer

Gören atınla seni rezm içinde rûz-ı kıtâl (9-12/40)

Savaş günü onu atıyla savaş meydanında gören, bahar rüzgarının lale bahçesinden geçtiğini zanneder.

Sa'âdet bîşesinde ol dilâver

Şikâr-endâz genc arslana benzer (18-9/55)

Kaçan altun benekli câme giyse

Sipihre atılır kaplana benzer (18-10/55)

Aslan gibi savaşır düşman saflarını yaran yiğittir. Altın benekli bir elbise giyince gökyüzüne saldıran bir kaplana benzer.

Şu denlü kıssa-ı remzini zikr eder râvi

Ki seyyid Gâzinin oldı hikâyeti battâl (9-10/40)

Kısacası Hayalî'ye göre Seyyid Battal Gazi'nin kahramanlık hikayeleri onunkilerinin yanında önemsiz ve değersiz kalır.

Hüdâyî:

Hüdâyî, Kanunî'ye sunduğu kasidesinin bir beyitinde Kanunî'nin kahramanlığını överken kılıcının suyu ile bütün kötülüklerin yıkanıp gittiğini, dünyanın huzur bulduğunu şöyle ifade eder:

Âb-ı şimşirüñle yuñdı cihândan gitdi

Gerd-i zulm ü keder ü fisk u fücür u isyân (1-19)

Kütahyalı Rahimî:

Kütahyalı Rahimî, Süleymân-haşmet, Dârâ-râ, Ferruh-fer, Sikender-‘azm, Rüstem-rezm, şeh-i kişver-sitân ifadelerini kullanmıştır. Kahramanlıklarıyla ünlü şahsiyetlere teşbih ederek Kanunî’nin kahramanlığına kısaca değinmiştir.

Adaletli padişahın zamanında düşmandan şaşılmaz. Zira onun dergahında Anka kuşuyum diyenler bir sinekten de değersizdir. Rüstem gibi savaşıyor, ülkeleri zapteden bir padişahdır.

Sikender-‘azm ü Rüstem-rezm ü ‘âlî-ğadr ü ‘âdil-dil
Şehi kişver-sitân Hüsrev-revân Hâkân-i a‘zam (5-14/63)

‘Adûdan lâ-yuhaf devr-i zemân-ışâh-ı ‘âdildür
Ki dergâhında ‘anğâyum diyenler bir megesden kem (5-11/63)

İbn-i Kemal:

Şairin Kanunî’ye sunduğu “hançer” redifli kasidesinde hançerine övgülerde bulunur. Kahramanlığını ifade ederken şah-ı zafer-yâb ifadesini kullanmıştır.

Elindeki hançer ne zaman şimşek gibi çaksa, görenler denizden bir balığın atıldığını sanır. Yine elindeki hançer su gibi aksaydı, gökyüzündeki hilal denizdeki balığa benzerdi. Padişah, kapısındaki kullarına hançer kuşatmasaydı gökyüzü de hilalden hançer takılmazdı

Hitâb-ı kâhruñı fehm itmez idi kalb-i ‘adû
Ger olmasa idi ara yerde tercemân hançer (2-19/7)

Eğer ara yerde hançer olmasaydı onun kahrının hitabını düşman kalbi duymazdı.

Öñüñde şu ‘le-i şem‘-i zaferdurur inler
Nesîm-i nuşretüñ esdükçe nâ-gehân hançer (2-23/7)

Çeküp yanuña idinseñ muğarreb anı n’ola
Öñüñde başını çün itdi der-miyân hançer (2-25/7)

Hançer, zafer mumunun parıltısıdır. Başarı ve üstünlük rüzgarı ansızın estikçe padişahın önünde inler. Hançer onun önünde başını ortaya koymuştur.

‘Adūnuñ eyledi çün nağd-i ‘ömrini ğâret
Ne girdise eline itdi der-miyân hançer (2-30/8)

Düşmanın ömür servetini yağmalamak için eline ne girdiyse ortaya koymuştur. Mızrak onun önünde başlarla oynayıp bütün savaş âletlerinin en üstünü olunca hançer, hemen başlar ve canlar saçmaya başlamıştır. Hançer, düşmanın kanını su gibi içtiğini görünce kılıcının ağzının suyu hemen akıvermiştir.

Lâmî Çelebi:

Lâmî Çelebi, hüsrev-i sâhib-kırân, Sikender-der, Ferîdun-fer, Saf-der, Ferîdun-fer, saf-der, demür yürekli cihân pehlivânı, Sikender-i giti-sitân ifadelerini kullanmış, onu kahramanlıklarıyla ünlü şahsiyetlere teşbih etmiştir. Kılıcını överek savaşlardaki üstünlüklerini dile getirmiştir.

Şair, en fazla onun kahramanlık yönünü övmüştür. O, bir yiğitlik madenidir.

Rûz-ı rezm a'dâya tîguñ hüccet-i kâtı' durur

Vakt-i bezm olsa kefüñ cûd u kerem ummânıdur (XIV-59/117)

Savaş zamanında kılıcı, düşmanı yok eden en keskin delildir. Eğlence zamanında da eli, cömertlik ve ihsan denizidir. Savaş meydanlarında öyle bir atıcıdır ki attığı her ok, düşmana gelen bir kaza okudur. Okun ucundaki temren, düşmanın ölümünü getirir. Düşmanın başı da kılıcının önünde dönen bir oyun topudur.

İki biçer ufuk gibi bilinden ol nefes

Çaşd-ı 'adûya himmeti çünkim kuşana tîğ (XIX- 21/128)

Padişah ne zaman kılıç kuşanıp düşmanın üzerine saldırmak istese o anda ufuk gibi düşmanın belini ikiye ayırır. O padişah, demir yürekli cihan pehlivanıdır. Her zaman başarı ve üstünlükler kazanan o padişaha, kılıç kul olur ve ne zaman savaş meydanlarına çıksa onun pazusunu arkasına alarak düşmanların göğüslerini yaralar. Kapı kolu kapıyı nasıl açarsa; kılıç da fetih kapılarını öyle açar. Fakat kılıç, herkese bu fetih kapısını açtırmaz. Düşmanın savaş meydanlarındaki mağlubiyeti bunun en güzel örneğidir. Kılıç, dünyayı cennet bahçesine çevirse yeridir; çünkü kılıç padişahın hizmetinde yüz suyunu elde etmiştir. Dünyanın düzeni onun kişiliği sayesinde kurulmuştur. Bunu bazen kalemiyle (adaletli kanunlarıyla) bazen de kılıcıyla sağlamıştır.

Şehbâz gibi şalsañ elüñden şikâr için

Farğ-ı 'adûñı ol dem ider âşiyâne tîğ (XIX- 31/128)

Nitekim o, kılıcı avlanmak maksadıyla bir doğan gibi elinden salıverse o zaman hemen düşmanın başını keserek kendisine yuva yapar. Dostları için bir hayat çeşmesidir; fakat düşmanı bu çeşmeden durmadan kan içmektedir.

Çan idelden hançerüñ tîzâbı düşmen bağrını

Gördüğince mihr-i ‘âlem berg-veş lertzânidür (XIV-62/117)

Hançerinin kezzabı düşmanın kanını akıttığından beri dünyayı aydınlatan güneş onu görünce yaprak gibi titrer.

Ol Sikender-der Ferîdûn-fer Süleymân Şâh kim

Yüz sürüb pâyine hâkânlar iderler iftihâr (XV-23/118)

Ger sefer kıldıysa İskender cihândan ğam degül

Yirine oldu bi-hamdillâh Süleymân şeh-i yâr (XV-23/118)

O, İskender kadar yüce, Feridun kadar güçlü kuvvetli padişaktır. İskender bu dünyadan göçüp gittiyse üzölmeye ne gerek var. Allah’a şükürler olsun ki onun yerine Sultan Süleyman padişah oldu diyerek tarihi şahsiyetlere telmihte bulunur.

Fitne-i ye’cücına yok suddeñ gibi sedd-i sedîd

Hayret erbâbınadur kapuñ bugün hısn-ı haşîn (XVII-2/124)

Yecüc kavminin (düşmanlarının) fitnelerine onun kapısı gibi doğru bir set yoktur. Kapısı bugün hayret sahiplerine en sağlam kaledir.

Tâb-ı qahruñ âteşi dem ursa ejderhâ gibi

Heft-deryâyı kül ide yana nü-h-çarğ-ı berîn (XVII-9/124)

Kahrının hararetinin ateşi, bir an ejderha gibi ateş vursa yedi deniz ile yüce dokuz feleği yakıp kül eder. Güneş ile ay gül rengini onun kılıcının ateşinden alır.

Nev’î:

Nev’î, Kanunî’ye sunduğu tek kasidesinde onun kahramanlığına kısaca değinmiştir. Tarihi şahsiyetlere teşbih etmiş, bazen de onlardan üstün olduğunu ifade etmiştir.

Mağv itdi bir nefesde ‘adû bî-şümâr iken

Gûyâ ki tîğ-i qahr-ı şeh-i Çahramân-nihâd (XI-3/30)

Aldı sevâd-ı şâmı olup tîğ-ı hûr ‘ıyân

Rûm illeri bu havf ile gösterdi inqıyâd (XI-2/30)

O Kahraman yaratılışlı padişahın kahrının kılıcı, sayısızca düşmanı bir nefeste mahvetmiştir. Rum illeri Kanunî'nin korkusundan ona boyun eğmiştir.

Zîr-i nigîn-i devletidür kişver-i zafer

Râm-ı zimâm-ı şevketidür tevsen-i murâd (XI-6/30)

Serheng-i kemter olmaya cünd-i sipâhına

Nûşirevân ü Sencer ü Dârâ vü Keykubâd (XI-7/30)

Zafer ülkesi, onun devletinin mührü altındadır. Nuşirevân, Sencer, Dara ve Keykubad onun ordusunun askerlerinin başında hakir bir çavuş bile olamazlar.

Rezmüñde sümm-i esbüñ ile hâşm olur helâk

Gûyâ ki bâd-ı sarsar-ı kahr ile kavm-i 'Âd (XI-21/31)

Ad kavmi, kahredici şiddetli rüzgarıyla helak olduğu gibi savaş meydanında düşman da onun atının tırnaklarıyla helak olur.

Şehâbî:

Şehâbî, Hüsrev-i gazi, Şehenşâh-ı gazanfer-savlet, Haydar-tüvân, şâh-ı cihân-güşâ, kâm-yâb-ı nusret, kâm-rân-ı zafer, şeh-i sâhib-kıran ifadelerini kullanmıştır. Diğer şairlerden farklı olarak kahramanlıklarıyla ünlü şahsiyetlerden sadece Hazret-i Ali'ye teşbih etmiştir.

Şair, Kanunî'ye sunduğu kasidelerinde en fazla onun kahramanlığını övmüştür. O, daima başarı ve üstünlük kazanan bir padişaktır. Talihsiz düşman askerlerinin onun zafer kazanan askerleri karşısında, yıldız olsa yine de payidar olamayacağını şöyle dile getirir:

Leşker-i menkûb-ı 'ada asker-i mansûrına

Pây-dâr olmaz olursa fi'l-mesel encüm-misâl (2-13)

Çana batmış darb-ı tîğünden ayakdan başa dek

Şanma başında Kızılbaş bildüğün tâc u âl (2-14)

Ne vaqt kim itse hışm ile şarşar-ı kahrûñ

Olu mübâriz-i eflâk bîd-veş lertzân (2-20)

Bezm-i dil-ḥāhında Zühre mutrib destān-serā

Rezm-i cān-gāhında Mirrih-i felek bir ā-tüvān (4-26)

Ayrıca düşman başındaki kızılbaş diye bilinen tac değildir. Onun kılıcının darbesiyle baştan ayağa kadar hepsi kana batmıştır. Kahrının fırtınası ne zaman öfke ile esse felekler söğüt yaprakları gibi titrer. Can alan savaş meydanlarında feleğin Mirrih'i bile aciz kalır.

Ol şehensâh-ı Gazanfer-savlet haydar-tüvân

Kim kapusıdur penâh-ı vahş u tayr u ins ü cān (4-23)

Düşmana aslan gibi saldıran padişahlar padişahıdır. Hazret-i Ali gibi güçlüdür. Kapısı insanlar, cinler ve vahşi hayvanların sığınağıdır.

Şâh-ı cihân-güşâ-yı Süleymân ki lâ-yezâl

Bâbında feth bendedür vü pâsbân zafer (5-9)

O ülkeler zapteden padişaktır. Şüphesiz fetih, kapısında köle; zafer de bekçidir. Yine üstünlüğün ve zaferin mutluluğu onun mızrağının gölgesindedir.

Rezm içre kime kim içirür âb-ı tiğünü

Eyler anı kıyâmete dek ser-girân zafer (5-13)

Zafer, savaş meydanlarında onun kılıcının suyunu kime içirirse onu kıyamete kadar sarhoş eder.

Zeyn itdi gül gibi dem-i a'dâ-yı dinle

Meydân-ı rezmi eyledi bir gülistân zafer (5-15)

Zafer, din düşmanlarının kanıyla gül gibi savaş meydanlarını süslemiş, gülbahçesine çevirmiştir. Başarının adı ve zaferin destanı onun atının üzengisindedir. Zamanın komutanları fetih ile mutlu oldularsa hepsi onun sayesinde. Kısacası o zamanın en üstün komutanıdır.

Şemsî Ahmed Paşa:

Kanunî'nin kahramanlığını öven şairlerden Şemsî Ahmed Paşa, onu yeryüzünde daima zaferler ve üstünlükler kazanan bir hükümdar olarak görmektedir. Onun kapısında her köle bir bey; sultanlar da önünde birer köledir. Kim onun yüce dergahına bağlanırsa, ebedî mutluluğa erişir.

Çudretüñ çevgânına şems-i felek bir tōpdur

Himmetüñ rahşına meydân mā-verā-yı her diyār (1-2/200)

Gökyüzünün güneşi, onun kudretinin çevganına bir top, bütün diyarların ötesi de onun himmet atına bir meydandır.

Ey ahramān ıtdı cihānı Őalābetūn

DüŐmān senūnle cāmı mı var eyleye cidāl (3-6/206)

O, Kahraman'dır. Onun gücü tüm dünyayı kaplamıştır. Hiçbir düşmanın onunla savaşmaya gücü yoktur.

Ejder görürse hayrete varır sinānuñı

Tîĝuñ işitse gökde esed eyler ıztırāb (2-16/204)

Ejderha, onun mızraĝını görünce ŐaŐırır. Aslan da kılıcının sesini havada işitince ıztırıp çeker.

Oldı bit yollar keser keskin harāmī hançerūn

Biledür her ande 'azm itseñ yoluñ bekler ılıç (7-4/320)

Düşmenūnden Őanma kim yüz döndüre rüz-ı vegā

Bir uluñdur yoluña cānıyla baş oynar ılıç (7-5/320)

Hançeri harami gibi yollar keser. Her nereye gitse kılıç onunladır; onun yolunu bekler. Kılıcı, savaş gününde düşmanından kesinlikle yüz çevirmez. Kılıç, onun yoluna canını ve başını feda etmekten çekinmeyen bir kölesidir.

Usūlî:

Usūlî, Kanunî'ye sunduĝu kasidelerinde onun kahramanlık yönüne övgülerde bulunmamıştır. Sadece İskendere benzetmiŐ, ikinci İskender demiŐtir.

Yahya Beĝ:

TaŐıcalı Yahya Kanunî'nin kahramanlığını överken mehdî-i sâhib-kırân, Şeh-i sâhib-kırân, ebü'l-fütûh, gazâda gâzîlerin hânı, Şâh-ı merdân, Şecâ'at ile 'Alî, sâhib-i seyf ü kalem, Haydar-ı Kerrâr-misâl, Şâh-ı merdân-ı vilâyet, Şîr-i erbâb-ı gazî, gâzîler sultânı, gazâ erenlerinin serveri vü serdârı, Sikender-i sâni, Şâh-ı Şîr-hamle, Şîr-i Hüdâ, peleng-i gazâ, Efrâsiyâb-ı ma'reke, İskender-i cihân, reh-nümâ-yı gâzîyân, Sikender-likâ, sâhib-kırân-ı rûy-ı zemîn, Ebü'l-feth, Mücâhid ifadelerini kullanmıştır. Kahramanlıkta en çok Hazret-i Ali'ye teşbih ettiĝi görölmektedir. Ayrıca Şair, onu gücü temsil eden hayvanlardan aslana ve kaplana benzetmiştir.

Şair, Kanunî'nin en fazla kahramanlık yönünü övmüştür. Ona göre Kanunî devrin her zaman zaferler kazanan mehdisidir.

Nazîri yoğ Şeh-i Őāhib-ķırān gibi anuñ

Vāhid-i mülk-i cihān u ferīd-i devrāndur (4-25/33)

Onun gibi daima zaferler ve üstünlükler kazanan bir padişah yoktur. O dünya ülkesinin ve zamanının tek hükümdarıdır. Fetihlerin ve zaferlerin babasıdır.

Cemāli leŐker-i islāma nūr-ı Rabbāni

‘Adūya tiđ-ı cihān-tābı nār-ı sūzānı (4-34/33)

Mücāhidine emir ü müsāfirine zahir

Ėazāda Ėāzileruñ ĥānı Őāh-ı merdānidur (4-35/33)

‘Alel-ĥuŐuŐ vilāyetde Őāh-ı devrānum

Őecā‘at ile ‘Ali’dür Güzin-ı erkāndur (4-37/34)

Şir-i Ėudā peleng-i Ėazā Ėaydar-ı Őēhā

Efrāsiyāb-ı ma‘reke Cemşid-i kārzār (10-17/53)

Dünyayı aydınlatan kılıcı, düşmanlarına yakıcı bir ateŐtir. Din düşmanlarıyla savaşan bir mücahittir. Savaşta gazilerin hanı ve savaş meydanlarının yiğidir. Yiğit bir padiŐahtır ve yiğitlikte Hazret-i Ali’dır. Allah’ın aslanı, savaşın kaplanı, savaş meydanlarının Efrasiyab’ı ve Cemşidi’dır.

Żalām-ı zulmi güneŐ gibi kıldı nā-peydā

Şu‘ā-yı tiğ-ı ile açdı kāfiristānı (6-22/40)

Güneş gibi zulüm karanlığını ortadan kaldırmıştır. Kılıcının ışığı ile bütün kafirlerin memleketini fethetmiştir.

Bulut gibi dökilür yaşı ‘ayn-ı a‘dānuñ

Ėazā güninde ki berķ ura tiği yalmanı (5-33/37)

Niĥe bān oğlı bān ile niĥe kıral oğlı

Serir-i salĥanatında sipāhi oğlanı (5-41/37)

Budinde Ėāzileruñ atı ŐarŐara beñzer

Elem deñizlerine Ėarķ ider Alamanı (5-43/37)

Savaş meydanında kılıcıyla düşmanın gözünün yaşını bulut gibi indirir. Birçok kralın oğlu onun saltanatının tahtında sipahi oğlanı olmuştur. Gazilerinin atı Budin illerinde bir fırtına gibidir. Oralarda Almanı elem denizlerine batırır. İslam askerlerinin padişahı; Osmanlı topraklarının cengaver yiğitidir.

Żalām-ı zūlmi güneş gibi kıldı nā-peydā
Şu‘ā-ı tiğı ile açdı kāfiristānı (6-22/40)

Güneş gibi zulüm karanlığını ortadan kaldırmıştır. Kılıcının ışığı ile bütün kafirlerin memleketini aydınlatmıştır. Savaş meydanlarına Hızır gibi yetişir.

Görinen tuğları murg-ı hümā-yı rif’at
Atınuñ izleri fetḥ ü zaferuñ bāb u deri (7-19/43)

Şair, onun tuğlarını, yüce hüma kuşuna; atının izlerini fetih ve zaferin kapısına benzetmiştir.

‘Asākiri benek benek altunlı cāmeler geyüben
Ġazā güninde olur kūh-ı Kāf ḳaplanı (9-32/50)

Alındı ‘avni ile niçe biñ ḳıla‘-ı fireng
Yıḳıldı emri ile engürüs bünyānı (9-35/50)

Elindedür Ḳızıl Elmayı ḳılsa zir ü zeber
Nite ki mülk-i Ferenduş ile Alaman’ı (9-36/50)

Birisi mağribe gitdi birisi maşrıḳa dek
Ḳaçurdı Şāh-ı Ḳızılbaşı Ḳarabuğdanı (9-37/50)

Askerleri savaş zamanında benek benek altın elbiseler giydiklerinde Kaf dağının kaplanı olurlar. Onun yardımıyla binlerce Avrupa kalesi alınmış, emri ile Macarların binaları yıkılmıştır. Kızılbaş şahını doğuya, Karaboğdan prensini batıya sürüklemiştir. Kızıl Elma’yı Ferenduş ve Alman ülkelerini alt üst etmesi onun elindedir.

Mehābetiyle ġazā günlerinde top eyler
Ser-i ‘adū-yı siyeh-rūyı tıḡi çevgānı (9-39/50)

Savaş gününde heybetiyle siyah yüzlü düşmanın başını kılıcı ve çevganıyla kesip onunla top gibi oynar.

Sürse şikâr-gâh-ı gâzâya semendini
A'dâ kaçar hemîşe öñinde gâzâle-vâr (10-20/53)ü

Bir şâhdur ki fırsat ve nuşrat aña qarîn
Bir bâzdur ki murg-ı sa'âdet kıılır şikâr (10-23/53)

Kimse deminde ergilik itmez zemânedede
Zülf-i nigâr ile meger ebrû-yı müşg-bâr (10-25/53)

O savaş meydanlarında atını sürse düşman ceylan gibi kaçır. O öyle bir sultandır ki fırsat ve zafer hep onunladır. O öyle bir doğan kuşudur ki her zaman mutluluk kuşunu avlar. Onun zamanında sevgilinin kıvrık saçları ile misk kokulu kaşları dışında kimse eğri değildir.

Gürz-i girân-ı şâh-ı ebü'l-feth u zıll-ı Hağ
Eksük degül durur ser-i düşmânda zämme-vâr (10-27/54)

Allah'ın yeryüzündeki gölgesi ve fetihlerin babası olan padişahın ağır gürzü düşmanın başında bir ötre¹⁸⁶ gibi devamlı başındadır. Şair, şekil bakımından gürz ile ötre arasında bir benzetme yapmıştır.

Şemşir gibi kolını 'uryân ider yürür
Rüz-ı gâzâda kıullaruñ ey şâh-ı kâmkâr (10-29/54)

Göz yaşı gibi düşe yüz üzre 'adûlaruñ
Çekseñ gâzâ güninde 'Ali gibi Zü'lfikâr (10-30/54)

Hıfz itmege şeri'ati ezdâd-ı fitneden
Şemşir-i cân-şikâruñı kılduñ demür hisâr (10-31/54)

Ağkâm-ı şer' ü 'adlûñ iledür 'ale'd-devâm
'Unvân-ı nâme nâmuñ ile oldı nâmdâr (10-33/54)

Savaş gününde bütün kulları kılıç gibi kollarını sıvarlar. Kendisi de Hazret-i Ali gibi Zülfikar'ı çıkardığında düşmanlarını gözyaşı gibi yüzlerinin üzerine düşürür.

¹⁸⁶ “Ötre (damme) hareke, harfin üstüne konan, Arap harflerinden vav (و) harfine benzeyen, fakat ondan küçük olan bir işaret (◻)dir. İnce harfleri ü, kalın harfleri de u sesi ile okumamıza yarar.”, Doç. Dr. İsmail KARAÇAM, *Tecvid bilgisi ve Kur'an-ı Kerim'in Kıraati*, İstanbul 1994, s.25-26.

Şeriatı fitnelerden korumak için can avlayan kılıcını demir bir hisar yapmıştır. Bütün dünya her zaman onun şeriatı ve adaletiyle yönetilecektir.

Seyf-i İslâmından anuñ cümleten a'dâ-yı dîn

Çağre-i eşk-i garîbân gibi olur târmâr (11-19/57)

Kendü fetḥ itdüğü kâfir illerinde bi-hisâb

Niçe faẓl ehli müderris niçe kâmil kıâdi var (11-9/57)

Bütün din düşmanları onun İslam kılıcıyla tıpkı gariplerin döktükleri göz yaşlarının damlası gibi, darmadağın olur ve bu fethettikleri topraklara faziletli müderrisler, olgun kadılar göndererek İslam'ın nuruyla aydınlatır.

Sancağı güneş gibi göklere ulaşmıştır. O sancak, kanatları nurdan şanı yüce bir melektir. Tuğları nurlu bir pir, erenler de onun rehberi olmuştur. Altın kılıcındaki mücevherler, mücevher değil; hilal ile mutluluk ayının birleşmesidir adeta. Bir çok kale düşmanın karga yuvası iken onun gazileri onları mutluluk yıldızı yapmıştır.

Şu gibi yirlere geçse n'ola ḥavfile 'adū

Gösterür âyine-i tîği anuñ rûy-ı celâl (14-26/68)

Rûz-ı rezm içre ele alsa kemânın her bâr

Bir oğ atım yir ider fetḥ ü zafer istiğbâl (14-27/68)

Kılıcının aynası onun öfkeli yüzünü düşmana gösterdiğinde korkudan su gibi yerlere geçer. Yine savaş zamanında eline bir yay alsa bir ok atımıyla fetih ve zafer kazanır.

Remze 'azm itdükçe pervâzı olur gūyâ zebân

Sûre-i Fetḥi şabâ ile oğur ezber livâ (15-15/70)

'Askeri deryâ-yı rahmet rehberi Hızır-ı Nebi

Yelken keşti-i mağşûdı bâlâ-ter livâ (15-16/70)

Göge irmezdi başı mihr-i cihân-ârâ gibi

Toğrulug ile ḳuluñ olmasa ey server livâ (15-17/70)

Padişah savaşmak istese sancağının dalgalanarak uçuşu bir dil olup Fetih suresini ezbere okur. Askeri, rahmet denizi; Hızır, rehberi; sancak da istek gemisine

yelken olmuştur. Sancak ona doğruluk ile kul olmasaydı başı dünyayı süsleyen güneş gibi göğe çıkmazdı.

Zâtî:

Zâtî, Kanunî'nin kahramanlığını överken Sikender-der, Sikender-i Gazanfer, Rüstem-dil, Şâh-ı cihândâr, çâbü-k-süvâr, şîr-i Hüdâ, server-i divân-ı feth, 'Îsî-i devrân-ı feth, meh-i râhşân-ı feth, Rüstem-i destân-ı feth, dâver-i devrân-ı feth, server-i 'âlem ifadelerini kullanmıştır. Savaş aletleri ve kozmik unsurlarla teşbihler yapar.

Şair, Kanunî'yi kahramanlığı bakımından Rüstem'e, İskender'e ve Hazret-i Ali'ye benzetir. Yiğitlikte İskender; güçte, sağlamlıkta Hazret-i Ali'dir. Allah'ın aslanıdır. Rüstem gönüllüdür, fetih destanının Rüstemi'dir; şair bir taraftan böyle derken bir taraftan Rüstem ile Sam onun zamanında yaşamış olsaydı onun kahramanlığının yanında kahrolurlardı, diyerek Rüstem'den daha güçlü olduğunu vurgulamıştır. Savaş meydanlarında çabukluk ve zafer onunla arkadaş olmuştur:

İşidüp ahramân-ı ahruñı hep ahr olurlardı
Zamānuñda getirse dehr eger kim Rüstem ü Sāmi (7-28/17)

Sikender-i Ğazanferdür Süleymān şāh u Rüstem-dil
Görüp sultān-ı encüm dıtrer ol şāh-ı cihān-dārı (8-19/20)

Zâtî, Kanunî'nin kahramanlığını, kılıcının keskinliğiyle açıklamaktadır. Kılıcı İskender'in seddine benzer. Fitne saçan (yecüc) düşmanlar bu yüzden ülkesine kılca bile zarar veremezler.

Viremez kılca zarar milkete ye'cüc-i fiten
ılıcuñ sedd-i İskender bigi eyler ta'vī (9-24/25)

Kılıcı düşmanın kalbini paramparça eder. Onun zamanında hiç kimse asla delikanlılık, kabadayılık, haramilik etmez.

Ne ser-tīz ü ne āfetdür senüñ ol tī-i bürrānuñ
Cihān serkeşleri anuñ serāser cümle vehhāmı (7-27/17)

Zâtî onun okunun övgüsünü de yapar. Mesela, felek okunu düşmanın üzerine yağmur gibi yağdırınca fetih bahçesi cennet bahçesinden daha taze olur.

Zâtî, Kanunî'nin kahramanlığını överken kozmik unsurlarla ilgili imajlar kurar. Nitekim dünyayı zapteden öyle bir yiğittir ki yıldızların sultanı onu görünce titrer, felek onun kılıcının kahrını görseydi korkusundan yerin dibine geçerdi:

Göreydi ahrunuñ tıgın geeydi yire avfından

Felek cellād idinmişdür dili Mirrī-i ūn-ārı (8-31/21)

Düşmanın askerlerini gece sürüsü gibi dağıtmak için gökyüzü başına her gün başına altınlı bir miğfer giyer:

ayl-i şeb bigi tağıtmaga ‘adūnuñ leşkerūñ

Başına her gün giyer altunlu miğver āsumān (10-42/29)

Sabah vakti güneşin ışınları yıldızların gözünü kör ettiği gibi onun kılıcının ışıltısı da düşmanın gözünü kör eder. Elindeki kılıç ile ok, yay çeken ay ile kılıç vuran güneştir.

Zâtı, Kanunî’nin kahramanlığını renkli sıfatlarla da övmektedir:

Yarar ey şāh disem tıgıña yarar yoldaş

Tîz irer düşmeninūñ albine virür tefrī (9-20/24)

Bir şalabet odı kim sende üdā ağ ile āş

Savetūñ yili ki esse ağla mānend-i daı (9-22/24)

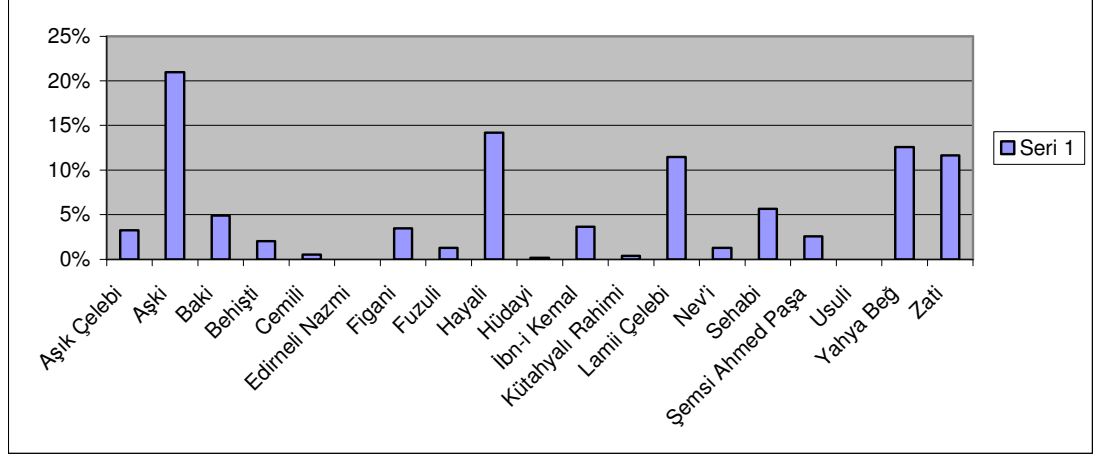
Kılıcı düşmanın kalbine hemen ulaşarak onları ayırır. Allah ona öyle bir kuvvet vermiştir ki şiddetinin rüzgarıyla dağ ve taşlar hemen toz haline geliverir.

Yanar od bigi eger yaluñ ılıç alsañ ele

Düşmenūñ almaz dimāğında hevā-yı salanat (14-32/44)

Eline ateş gibi yanan yalın bir kılıç alsa düşmanda saltanat arzusu kalmaz. Onun kahrının damgası, bütün düşmanın alnına bir damga, atının ayağının tozu da fetih gözlerinin sürmesi olmuştur. Düşmanları candan, sevdikleri ise gam nehrinden elini yıkamıştır. Düşmanı baştan başa fetih tufanı ile gazap dalgalarında boğmuştur. Kısacası Zâtı, Kanunî’yi zafer mimarı olarak nitelendirmektedir.

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN KAHRAMANLIK:

V. 4- II. SELİM

Aşkî:

Aşkî, II.Selim'e sunduğu kasidesinde onun kahramanlık yönünü övmemiştir.

Bâkî:

Bâkî Kanunî'ye sunduğu kasidesinde onun kahramanlığını överken İskender-i sâni, çâpük-süvâr-ı mülk ü devlet, şâh-ı leşger-i encüm ifadelerini kullanmıştır. Kahramanlıklarıyla ünlü şahsiyetlere teşbih etmiştir. Savaş aletlerini övmüş, savaş meydanlarındaki yiğitliğinden bahsetmiştir. Ayrıca kahramanlığın sembolü olan atını övmüştür. Kasidesinde en çok onun kahramanlık yönüne değinmiştir.

Elinde Hazret-i Dāvūd'uñ âhendür ki mum oldu
Ziyâ-bağş olsa âfâka n'ola şemşîr-i bürrânı (5-10/17)

Şu gibi nâr-ı kahrından erir bir demde Rūyin-ten
Töğinsa şu'le-i şemşiri nerm eyler Nerimānı (5-11/17)

Hazret-i Davud'un elinde demir mum olmuştu. Onun keskin kılıcı da ufuklara ışık bağışlasa şaşılmaz. Ruyinten kahrının ateşinden bir anda su gibi erir. Kılıcının kıvılcımını dokunsa Neriman'ı yumuşatıverir.

İner seyf âyeti gibi ser-i a'dāya şemşîri
Hadîs-i tîğ-ı pulâdın nice şerh ide Kirmānî(5-12/17)

‘Alevlerdür duhan içre görünür tığler gūyā
Ne dem gerd-i siyāhı rezm-gāhı kılsa zūlmāni (5-13/17)

İderler reh-nümālıklar ‘adem mülkine a‘dāya
Ĝuzātuñ ellerinde nizeler şem‘-i şeb-sitāni (5-14/17)

Kılıcı düşmanın başına seyf ayeti gibi iner. Çelik kılıcının hadisini Kirmanî nasıl açıklasın. Savaş meydanı göz gözü görmeyecek kadar tozu dumana kattığında o duman içinde kılıçlar alev gibi görünürler. Gazilerin ellerinde mızraklar, gece kandili olup düşmana yokluk ülkesini gösteren kılavuz olur.

Ĥüdāvendā sen ol çāpük-süvār-ı mülk ü devletsin
Ki raşş-ı himmetüñ evvel kıdemde aldı meydāni (5-16/17)

Semender-veş semendüñ yanar od içre atar kendin
Şu gibi aşıdur şirār-ı na‘li sindāni (5-17/17)

O, devletin ve memleketin en iyi at binicisidir. Gayretinin atı çok önceden meydanı almıştır. Semendi, semender gibi kendini ateş içinde yakar. Nalının kıvılcımları değse örsü su gibi akıtır.

Derzizāde Ulvî Çelebi:

Derzizāde Ulvî Çelebi, II.Selim’in kahramanlığını överken sâhib-kıran, Skender-der, Esed-heybet, Haydar, sâhib-i tîr ü kemân, fâris-i meydân-ı vegâ, mâlik-i seyf ü kalem, husrev-i iklîm-sitân, sâhib-i tîg ü kalem, mâh-ı rikâb gibi ifadeler kullanmıştır. Hazret-i Ali’ye benzetmiş, İran kahramanlarından daha üstün olduğu vurgulamıştır. Savaş aletlerini överek savaş meydanlarında gösterdiği başarı ve üstünlükleri mübalağalı bir şekilde dile getirmiştir.

Rezme binseñ düşmene emr eylesen mûra şehâ
Mûr mâr u mâr ejder ejder âteş-bâr olur (5-14/57)

Savaşa girse ve karıncaya emretse karınca yılan; yılan ejderha; ejderha da ateşler saçar.

Âb-ı tîgüñ n’ola âteş gibi pür-sûz olsa
Âteş ü âb ile perverdedür ey mâh-ı rikâb (6-32/60)

Özengisi aya benzeyen padişahın kılıcının suyu ateş gibi yakıcı olsa şaşılmaz. Zira kılıcı ateş ile su besler. Şair, kılıç, balta vs. yapılırken demire su verilmesi olayına değinmektedir.

Şehâ meydân-ı rezmin kim şecâ'at gülsitâmidur

Zırhlar cûy-ı dil-cûdur siperler verd-i hândânı (7-20/63)

Onun savaş meydanları, yiğitlik gül bahçesidir. Zırhlar, o gül bahçesinde gönül çeken ırmaklar; siperler de açılmış güllerdir. Kılıcı düşmandan can alır, düşman da ona can u gönülden can verir. Oklar, kılıçlar hararetle kimi ağız açmış, kimi dil uzatmış vaziyette fesat ve inatçı düşman kavmi arar.

Sen ol şâhib-kıransın Rüstem-i dehri zebûn itdün

Ne cân ile muşâbil ola saña düşmenün cânı (7-24/64)

Hep başarı ve üstünlükler kazanan padişah zamanın Rüstemi'ni aciz ve güçsüz bırakmıştır. Hiçbir düşmanın canı ona direnemez; çünkü hiçbirinin onunla savaşacak gücü yoktur. Onun için savaşa çıkmak, ava çıkmaktır. Savaş meydanları onun için bir kırdır. Düşmanlar da avladığı binlerce hayvandır.

Düşman onunla savaşıp Şirvan iline sığınmayı düşününce kılıcıyla onların haset dolu göğüslerinden binlerce şirvanı kesip atmıştır. Onlara sığınacak bir yer bırakmamıştır. Onun semendi, savaş meydanına atılınca kötülük isteyen düşmanın başına tozlar koparmıştır. Mızrağı ululuk bahçesinde baş çeken servi olalı, düşmanın acele giden ömrü su gibi akıp gitmiştir. Tuğunun siyah kakülleriyle bütün gönülleri ve canları perişan eden güzel bir sevgilidir.

Kaşları yaya benzeyen o padişah oklarıyla savaş meydanına çıkınca, düşmanın göğsüne fetih yağmuru yağar. Kahrının altı dilimli topuzu, zengi ordusunu birbirine katmıştır.

Hükûmetle şecâ'atle vecâhatle 'adâletle

Enüşirvân-ı ferruh-ruh Ğazanfer-fer Skender-der (8-25/68)

Hükümetle yiğitlikle itibarla Nuşirevan gibi uğurlu, Gazanfer ve İskender gibi güçlü padişaktır. Yardımcısı devletin taht ve tacı, zaferin fethidir. Dünya emirlerinin emirleri kapısında hakirdir. Geyumers, Siyamek, Huşenk, Tahmuras hepsi onun kulu kölesidir. Bahadır Han, Cengiz Han, Hulagu, Bayıngur hepsi ona tabi olmuştur. Hakan, Sasan, Saman, Sencer onun biçareleridir. Rüstem, Kahraman, Güstehem,

Behrem, Kasım hepsi zayıf ve güçsüzdür. Neriman, Sührab ile Erdeşir en hakir kullarıdır.

Asker ile sancak onun kafasında ve bakışlarında birbirinin yerini tutmuştur. Sağında solunda altı dilimli topuz ile hançeri hazırdır.

Savaşta ondan ona yardım etmek ve üstünlüğünü korumasını sağlamak amacıyla felek cevşen, yıldızlar zırh, güneş siper, ay da miğfer olmuştur.

Süvâr-ı esb-i kahr u heybet u hışm u gâzab olsañ

Dil ü cân hayrete varur zemîn ü âsmân ditrer (8-39/69)

Öfke, kızgınlık, heybet ve kahır atının binicisi olsa gönül ve can hayret eder, yeryüzü ve gökyüzü korkusundan tir tir titrer. Zira heybet ve hücum onun arkadaşı; mutluluk ve ululuk dostudur. Daha zafer, fırsat, güç, asker hepsi onundur. Doğuya ve Batı'yı zaptetmek ve fethetmek için sefere çıksa kafir müslüman hepsi can u gönülden en hakir kölesi olur. Bütün fetih ve zaferle birlikte bütün beyler ve askerler onun yakını, rehini, yardımcısı, esiridir.

Sancağı servi ve semen gibi salınınca fesatçı kavimler hayretten gölge gibi toprağa düşer. O, Süleyman tahtının saltanatına layıktır.

Şâhib-i tîr ü kemân fâris-i meydân-ı vegâ

Mâlik-i seyf ü kalem husrev-i iqlîm-sitân (13-12/52)

O, ok ve yay sahibi, savaş meydanını usta at binicisi, kalem ve kılıç sahibi, memleket alan padişaktır. Şairin gözünün halkası onun yayına yüzük, dili de lalden bir oktur. Yayı hilal kaşlı, oku da servi boylu gonca ağızlı bir güzeldir. O yay, can kuşuna kurulmuş bir tuzaktır. Elinde yay iki başlı ejder, ok da ok yılanı, kendisi de gizli bir hazinedir. Yay eğlence meclislerine benzeyen savaş meydanlarında kemeçe ve tardır. Oklar da onun yayıdır.

Getirip kuvvet-i bâzûya kemânın çekseñ

Tir-i Vaqqâs idemez tirüñe mânend-i kırân (13-25/83)

O kuvvetli pazısıyla yayını çekse Vakkas'ın oku onun okunun yanından bile geçemez. Rüstem'in yayı ona bir talim yayı bile olamaz.

Şair, onun kaşlarını ve kirpiklerini vafettiğinde şiirinde ok ve yay şekillerinin görüldüğünü söyler.

Ebrûvânuñla müjgânuñı vaşf eyleyeli

Nazmum içre görünür tîr ü kemân şûretân (13-26/83)

Kaşuña kimi kemândur kimi nûn kimisi yâ
Tîrdür ğamzene kimi kimi tîg-i bürrân (13-27/83)

Kaşı ya nun ya da ya harfidir. Gamzesi ok ve keskin kılıçtır. Bütün ok, yay, hançer, kılıç hepsi bir araya gelerek her biri şairin canına bir aman bile vermez.

Hayret olur kalem ve tîğüñ elünden düşüre
Kalem ü tîğını yâķûtla görse Rüstem (14-15/85)

Rüstem, kalem ve kılıcını yakutla görse hayretinden kalem ve kılıcını elinden düşürür. Feleĝin Behramı, kılıç ve kalem sahibi Sultan Selim'e kul olup elinde kılıç, kalem ve ok tutar.

Kalem ü tîĝ ile sen Haydar-i kerrâr olduñ
Zü'l-feķâr oldu elüñde tîĝ ile kalem (14-14/85)

Elindeki kalem ve kılıç Zülfikar, kendisi de Hazret-i Ali olmuştur. Parmakları kalem, kirpiĝi zulüm kılıcıdır. Kalem ve kılıcı ile gayret ülkesinin padişahıdır. Kalemi, şeker kamışı; kılıcı, arı bir sudur. Her insanın onun kalemine ve kılıcına, gönlü susamıştır.

Şâh-ı güldür kalemüñ âb-ı muşaffâ süsen tîğüñ
Kalem ü tîĝüñ ile oldu cihân bâĝ-ı İrem (14-23/86)

O padişahın kalemi, gül dalı; kılıcı, susam goncasıdır. Dünya, onun kalemi ve kılıcıyla İrem baĝına dönmüştür.

Tîĝüñ irişdi Dımışk'a kalemüñ Bağdâd'a
Baş eger tîĝuña mânend-i kalem Hind ü 'Acem (14-24/86)

Kısacası, kılıcı, Şam'a; kalemi, Bağdât'a erişmiştir. Hint ve Acem ülkeleri kalem gibi kılıcına baş eĝmiştir.

Gelibolulu Mustafa Âli:

Gelibolulu Mustafa Âli Behmen-i ceng, Dârâ-dil ifadeleriyle II. Selim'in kahramanlığını dile getirir. Diĝer şairlerden farklı olarak savaş aletlerinden kılıcıyla birlikte tüfeĝini de över. Doĝu ve Batı'ya hakim olduğunu belirtir.

Şair, II.Selim'in kahramanlığını överken onu savaş tahtının sultanı olarak niteler. Onu tarihi şahsiyetlerden Dârâ ile Behrâm'a benzetir.

Şeh-i evreng-i vegâ hazret-i Sultân Selîm
Ol durur var ise Dârâ-dil ü key Behmen-i ceng (44-9/124)

Ayrıca İran padişahlarının göğsü, onun okunun deliği, Avrupa ülkelerinin sultanları da kılıcının maktulleridir. Yeryüzünün gözyaşı, onun kılıcının korkusundan titremektedir. Oku, gökyüzünün Zal'ini hiç rahat bırakmamaktadır.

Akıdur eşkini bârân gibi 'ayn-ı a'dâ

Ra'd-veş düşse vegâ kûhna ejvâl-ı tufeng (44-9/124)

Tüfeği yıldırım gibi savaş meydanına düşse düşmanın gözyaşlarını yağmur gibi akıtır.

Kütahyalı Rahimî:

Kütahyalı Rahimî II.Selim'e sunduğu kasidelerinde Sultân-ı kişver-gîr, Dârâ-yı dehr, sâhib-kıran-ı şâh ifadelerini kullanarak onun kahramanlığını övmüştür. Kahramanlıklarıyla tarihte adı anılan şahsiyetlere teşbih etmiştir.

Şaire göre o savaş meydanlarının Rüstem'i, zamanın Dârâ'sıdır. Her zaman başarı ve üstünlük kazanan cömert bir padişaktır. Dünya bugün onun kahrının rüzgarından baştan başa sonbahar kesilmiştir.

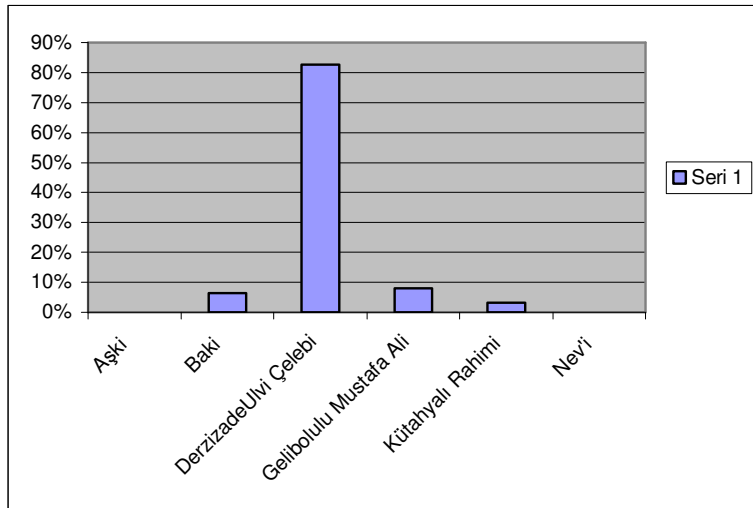
Cihân sulţânların şu gibi akıtmağa çapuña

Çemen sahnında şâhâne kızıl sancağ diker lâle (2-37/52)

Ayrıca lale, onun kapısında dünya sultanlarını su gibi akıtmak için çimenlikte padişaha kızıl bir sancak diker.

Nev'î, II.Selim'in kahramanlığına övgülerde bulunmamıştır.

II. SELİM KAHRAMANLIK

V. 5- III. MURAD

Bâkî:

Bâkî, III.Murad'a sunduğu kasidelerinde en fazla onun kahramanlık yönünü övmüş; fakat övgü kalıplarına yer vermemiştir. Kahramanlıklarıyla ünlü Sam ile Neriman'a teşbih etmiştir. Kılıcını över. Düşman üzerindeki başarısını dile getirmiştir. Güç ve kudrette aslana benzetir. Ayrıca övgüsünü yaparken çeşitli tabiat unsurlarıyla çeşitli benzetmeler yapmıştır.

Zür-1 dest-i devleti gürz-i girân-1 şaṭveti

Düşmen üzre ḥamle-i Sām u Nerīmān eyledi (7-19/23)

Sillesiyle kendüye geldi şecā 'at lā-cerem

Düşmen-i dīne hücum-1 şīr-i garrān eyledi (7-20/23)

Devletin elinin gücü, ezip geçen bir gürzdür ve düşmanın Sam¹⁸⁷ ve Neriman'ın¹⁸⁸ hamlesi gibi hamle yapmıştır. Din düşmanlarının üstüne bir aslan gibi kükreyerek hücum etmiştir.

Şeb-çerāg-1 zulmet-i zulm eyledi şemşīrūñi

Çarḥ-1 gerdān tīgūñ elmāsın dıraḥşān eyledi (7-28/23)

Allah, onun kılıcını zulüm karanlığını aydınlatan mum yapmıştır. Dönen felek de kılıcının elmasını parlatmıştır.

Memālik zıll-1 rif'atde ḥalā'ıḳ ḥāb-1 rāhatde

Cihān āsūde 'adlinde zamān emn ü emān üzre (8-12/25)

Hirāsān oldı a'yān-1 Ḥorāsān gözlerin açdı

Düşelden şu'le-i şemşiri Âzerbāycān üzre (8-13/25)

Dilerse aḳıdur āb-1 revāñi ḥāk-i Tebrize

Dilerse ḥāk-i Tebrizi döker āb-1 revāñ üzre (8-14/25)

¹⁸⁷ "Sam, Neriman'ın oğlu olup çok kuvvetli imiş." İskender PALA, a.g.e., s. 465

¹⁸⁸ "Neriman, Rüstem'in dedesi olan Sam'ın babasıdır. İran mitolojisinde adı oğlu Sam'ın yiğitliği ile anılır. Özellikle kasidelerde övülen kişi kahramanlığı bakımından Neriman'a benzetilir." İskender PALA, a.g.e., s. 427

Kılıcının kıvılcımları Azerbaycan üzerine düştüğünden beri zaman dinsiz düşmanın harmanını ateşe vermiştir. İsterse, Tebriz toprağına akarsu akıtır. Dilerse Tebriz toprağına akarsu üzerine döker.

Cinânî:

Cinânî, III.Murad'a sunduğu kasidelerinde şâh-ı zafer-rehber, dâver-i âli-neseb, fermân-güzâr-ı şerk u garb, husrev-i Dârâ-der, Cem-haşmet, Sencer-alem, şîr-i vegâ, seyf-i hudâ, Dârâ-haşem, husrev-i Dârâ-şevket, Kahramân-zûr, Sikender-der, şîr-i kuhsâr-ı vegâ, Dâver-i Dârâ-şevket, sâhib-i seyf ü kalem, Fâtih-i iklim u husûn, Pâdişâh-ı Cem-haşmet, Hijabr-i kûh-ı vegâ, Şîr-i pîşe-i heycâ gibi ifadelerle en fazla kahramanlığına övmüştür. Sancak redifli kasidesinde sancak ile ilgili çeşitli imajlar kurarak onun kahramanlığına atıflarda bulunmuştur.

Dâver-i 'âlî-neseb fermân-güzâr-ı şark u garb

Hüsrev-i Dârâ-der ü Cem-haşmet ü Sencer-'alem (1-8/9)

Soyu yüce insafı bir hükümdardır. Doğudan batıya kadar her yere fermanı ulaşır. Dara gibi güçlü, Cem gibi haşmetli, Sencer gibi sancaklıdır.

Pâdişâh-ı heft-kişver Hâzret-i Sulţân Murâd

Kim bulur nâmiyla anun zînet ü zîver 'alem (1-9/9)

Sancak, yedi ülkenin padişahı Sultan Murad'ın namıyla süs ve bezek bulmuştur. Saba rüzgarı, onun postacısı olup dünyayı gezer. Sancak da ona köle olmuştur.

O, İslam milletini korumak için gelmiştir. Sancak onun üstüne hüma kuşu gibi kol kanat germiştir. Gökyüzü de tepesinde mavi renkli çadırını kurmuştur. Sarı ışıklarıyla güneş de yüce gölgesinde sancak dikmiştir. Bahar dalı ise ona hizmet etmeye niyet edip şereflendirmek için gül bahçesinde serviden yeşil sancak dikmiştir. Sancak, güneşin ateşi ve ışığından sakınması için başına çadır kurar.

İşigin mevâ' kıllaldan müntehâdur sidreden

Çubbe-i eflâk ile olmuş durur hem-ser 'alem (1-16/10)

Sancak, onun eşiğini yurt edineli en yüksek makama¹⁸⁹ ulaşmıştır. En yüksek makam olan sidretü'l-müntehâ arşın sağ yanında bir ağaçtır ki ötesine hiçbir mahluk geçemez. Feleklerin kubbesiyle arkadaş olmuştur. Sancak onun savaşında ne zaman

¹⁸⁹ “Südtü'l-müntehâ, arşın sağ yanında bir ağaçtır ki ötesine hiçbir mahluk geçemez. Sidretü'l-müntehâ'yı, beşerî ilmin son haddi olarak îzâh edenler vardır; ötesi Allah'ın zât âlemidir.” Ferit DEVELLİOĞLU, a.g.e., s. 591.

kırmızı parçasını açsa o anda dünyayı kanla doldurur. Çünkü doğrulukla onun yanında yer edinmiş, onun yolunda eteğini ortaya koymuş hizmet eder. Savaş olsa üstüne titreyerek onu bir ayak üstüne dikilmiş olarak akşama kadar bekler. Dünyanın savaş meydanını baştan başa gezse başını top yapıp meydana koymaktan asla kederlenmez. Boynuna tılsımlar takıldığı için düşmanın keskin kılıcından korkmaz. Öyle bir dilaverdir ki yerinde sabit durup bekler. Bu yüzden başına altın ve gümüşten miğfer takılsa şaşılmaz.

Sancak, onun kulları, gölgesinde dünya ülkesini seyretsin diye İskender'in aynası olmuştur.

Hûn-ı düşmen baħr-ı aħdar rezm-gāhuñ keştidür

Bād-bān ile aña olmuş durur lenger 'alem (1-35/11)

Düşmanın kanı yeşil deniz, savaş meydanında gemidir. Sancak da ona yelken ile çapa olmuştur. Ayrıca onun üstünlükler kazanmış askerleriyle düşman ordusunun tepesine direk ve minber olmuştur. Bazen ağzını açıp bir anda düşmanı yutar. Savaş zamanı düşmana yedi başlı ejderha görünür.

Dāver-i Cem-'azāmet Husrev-i Sulţān Murād

Çahramān-zūr u Sikender-der ü Cemşid-mekān (22-27/74)

Ululukta, büyüklükte Cem, Dara ve Hüsrev gibidir. Kahramanlıkta ve güçte Kahraman ve İskender gibidir. Cemşid mekanlıdır.

Şīr-i kuhsār-ı vegā Ĥazret-i Sulţān Murād

Bendesi şāh-ı 'Acem dergehinüñ bir kulu Hān (22-28/75)

O, savaş dağının aslanıdır. Acem padişahı, dergahının kölesi, Hān da kuludur.

Nāvek-i çahrı ile çavm-i 'adū mūte'sil

Tīğ-i ser-tīzi ile çaşm-ı 'adū müstehlek (23-25/78)

O, kahrının oku ile düşman kavmini kökünden koparıp atar. Keskin kılıcı ile düşmanını tüketip bitirir. Öyle ki düşmanı güneş olsa, onun yanında bir zerre kadardır. Diğer memleketlerin padişahları onun kulu kölesidir. Her biri binlerce hediyeler gönderir.

Kabza-i kudretine çavs-i çuzaç şekl-i kemān

Destine nīze-i Mirriħ felek de nāvek (23-29/79)

Gök kuşağı kudretinin kabzasına yay, Mirrih eline mızrak gökyüzü de oktur. Mayası bozuk, soysuz düşman savaşına başlasa, her köşeden kulağına en nusrete lek

ayeti erişir. Nereye gitse fetih ve zafer onun kılavuzdur. Nereye gitmeyi arzu ederse doğruluk yolu ona yol olur.

Görünen her gice encümle sipihri şanmañ

Çekmege çarh aña ihzâr ider altunlu bilek (23-33/79)

Her gece yıldızla görünen gökyüzü değildir. Felek, ona altınlı bilek çekmek için hazırlanmaktadır.

Nesr-i t̄â'ir şaķınup lerze ider t̄irinden

Haşm için alsa ele 'arşa-i rezm içre kemân (25-33/87)

Savaş meydanında düşmanı için eline yay alsa, Batı yönünde görülen yıldız onun okunun korkusundan sakınıp tir tir titrer.

Hijabr-i küh-ı veġâ ş̄ir-i p̄iše-i heycâ

Cenâb-ı Hâzret-i Sultân Murâd-ı 'Osmânî (26-23/89)

Osmanlı Devleti'nin padişahı Sultan Murad Hazretleri, savaş dağının ve ormanının aslanıdır. Doğunun ve batının bekçisidir. Tebriz vilayetini ve Kaşan şehrini alarak kızılbaşın gözünden kanlı yaşlar akmıştır. Onun bir kölesi serdar olup doğu memleketinin padişahının sülalesini ayağına kadar getirmiştir. En hakir kuluna kır al deyip emretse zafer kılıcıyla kralı kırıp alır.

Atını ne tarafa sürse binlerce şahı mat eder. At sürme nazı ona verilmiştir. Devletin atı, Arap atının arkadaşıdır. Horasan atı ona denk olamaz. Padişahlık kösü, savaş turasıyla çalınsa Avrupalıların ve Rusların gönlüne titreme düşer. Savaş meydanında dolaşsa kimse onun üzengisine yapışamaz.

Derzizade Ulvî Çelebi:

Derzizade Ulvî Çelebi onun kahramanlık yönünü överken dâver-i Efrîdûn-fer ifadesini kullanarak güç ve kudrette Feridun'a benzetir. Padişahın kılıcına ile kemerine dikkat çeker, övgüler yağdırır. Onun kemeri üstünlük, kılıcı da zaferdir. Kemerindeki kılıcının şemsesine bakıldığında görülür ki kemeri bir gök kuşağı, kılıcı da parlak bir yıldızdır. Göğüs, onun kemeri ve kılıcıyla na'l-i eliftir. Ciğer, kılıcı ve kemeriyle yaralarla lale bahçesine dönmüştür.

Hân-ı Murâd'ı kemer-i tiġ ile gördükde didüm

Biri nuşret kemeridür birisi tiġ-ı zafer (16-20/92)

Kemeri kıavs-i kıuzah tıg-i kemeri itdi kemend
Kemeründe idegör Şemse-i tıgına nazır (16-22/92)

Sine bir na'l-i elifdür kemer ü tıgüñ ile
Lâle-zâr oldu ciger dâg ile çün tıg u kemer (16-23/92)

Tıg-i Dahhâk ile bakmaz kemer-i Cemşid'e
Kemer u tıg ile ol dâver-i Efrîdûn-fer (16-24/92)

Feridun gibi güçlü hükümdar, kılıç ve kemerle Cemşid'in kemerine Dahhak'ın kılıcıyla bakmaz.

Böyle Şâh-âne kemer böyle güzel tıg olmaz
Gerçi tıg ü kemere mâlik olupdur niçeler (16-28/92)

Bir çok padişah kılıç ve kemere sahip olmuştur; ama onunki gibi güzel bir kılıç ve kemere sahip olamamışlardır.

Gelibolulu Mustafa Âli:

Gelibolulu Mustafa Âli İskender-i sâni, ser-efrâz-ı Gazanfer-fer, Şeh-i Efrasiyâb-efser, Şeh-i sikender-der, cihân-dâr-ı muzaffer, hüsrev-i Şâhib-kıran, husrev-i Feridûn-fer, Sikender, hüsrev-i cihândâr, Şehriyâr-ı cihândâr gibi ifadeler kullanarak onu kahramanlıklarıyla ünlü Şahsiyetlere teşbih eder.

Şair, onu, güç ve kudrette Hazret-i Ali'ye ve İskender'e benzetir.

Ser-efrâz-ı Gazanfer-fer Şeh-i Efrasiyâb-efser
Şehenşâh-ı Sikender-der Güzîn-i Âl-i OŞmânî (17-20/58)

Hazret-i Ali gibi kuvvetli ve üstün bir padişah, Afrasiyab taçlı, İskender gibi güçlü padişahlar padişahı, Osmanlı Devleti'nin seçkinidir. Kaza gibi kuvvetli, feza gibi geniş, kader gibi kudretli padişaktır. Dünyanın genç sultanı, sultanların sultanıdır.

Şair, kılıç üzerine tasvirler yaparak onun kahramanlığını över.

Zannum budur ki böyle ŐehenŐâha irmedi
Gerçi yanaŐdı çok Şeh-i kişver-sitâna tıg (24-21/78)

Kılıç, ülkeler zapteden bir çok padişaha yanaŐmıştır; ama onun gibi padişahlar padişahına ulaşamamıştır.

Kimdür ol pâdiŐâhdur ki gülîstân-ı 'adlinüñ
Her berk-i süsenî görünür dūŐmâna tıg (24-22/78)

Virse nesîme hürmen-i ihsânı giyâh

Reşk elleriyle çağ çekilür Kehkeşâna tîğ (24-23/78)

Onun adalet gülbahçesindeki her bir susamın yaprağı, düşmana kılıç gibi görünür. Hançerinin sesi ayyuka ermiş, öfkesinin seli yer ve zamana kılıç çekmiştir. Devletin büyüklüğü, padişaha yakışır bir kılıç olmuştur.

Ey şâh-ı ser-firâz ele alma kemânuñı

Câyiz ki havf idüp düşe vehm ü gümâna tîğ (24-27/78)

Başını yukarıda tutan o padişah eline yay aldığı anda kılıç bile korkudan vehim ve şüpheye düşer. Onun savaş meydanlarındaki hücumundan zamanın saf çekenleri ölür. Fil gibi yürekli her kişi onun sert ve haşin atından kaçar.

Cihânuñ erd-i şîri Hâzret-i Sulţân Murâd ol kim

Şerâr-ı tîği hâlâ âteş-endâz oldu Şîrvâna (38-14/108)

Sultan Murad hazretleri dünyanın öfkeli aslanıdır. Onun kılıcının kıvılcımları Şirvan'a ateş saçar.

Kemânı baş eger yanındaki şemşîr-i ser-tîze

Hadengi cân atup canlar virürdi bulsa kurbâna (38-16/109)

Yayı, yanındaki keskin kılıca baş eğer. Oku, can atıp bulsa kurbana canlar verir.

Haşimî:

Haşimî, III.Murad'ın kahramanlığını överken Erdişîr-i şîr-sıfat, Keykubad Sâmi, pençe-i bâzû-yı kuvveti ifadelerini kullanmıştır. Güç ve kudrette aslana benzetmiştir. Savaş aletleriyle ilgili teşbihler yapmıştır.

Şaire göre o kahrının ateşiyle düşmanları yakıp kül eden bir Keykubad'dır.

Bir Keykübâddur ki yaqup nâr-ı qahr ile

Düşmenleri kül eyledi dâğ-ı siyâseti (6-6/52)

Bir Erdişîr-i şîr-sıfatdur ki dâ'imâ

Ġâlib cihâna pençe-i bâzû-yı kuvveti (6-7/52)

Bir Sâmi'dur ki sâmi-süvârı zebûn ider

Meydâna çıksa gün gibi raqş-ı sa'âdeti (6-8/52)

Bir mārduki māhi-i deryā-yı hūn olur
Heycā deminde nāvek-i ejder mehābeti (6-9/52)

Bir kūy-i zerle beñzerdi kıyruklı yılduza
Ferķ-ı felekde perçem-i tuğıyla rāyet (6-10/53)

Aslan gibi Erdişîrdir. Daima kuvvetinin pazısının pençesi dünyaya galip gelmiştir. O öyle bir Samidir ki onun mutluluk atı, güneş gibi meydana çıksa Sam gibi at binicisini bile aciz bırakır. Bir yılandır ki savaş meydanında ejdere benzeyen oku, korkunçluğu ile kan denizinin balığı olur. Tuğunun ve sancağının perçemi, feleğin başında bir altın topla kuyruklu yıldızın benzer.

Nev'î:

Nev'î Dârâ-yı dâd-ger, haşmet-i İskender, heybet-i Zâl, dilîr-i 'arsa-i devlet ifadelerini kullanarak III. Murad'ı tarihte kahramanlıklarıyla ünlü şahsiyetlere benzetmiştir. Bazen de onlardan daha üstün olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca padişahın öfkesini kullanırken çeşitli benzetmeler kurmuş, mübalağalı bir şekilde övmüştür.

Şaire göre III.Murad daima zaferler kazanmış bir önder; insafılı, kahraman bir Dârâ; İskender gibi haşmetli, Zal gibi heybetlidir.

Nedür bu tal'at-i hürşîd ü fıtnat-ı Cemşîd
Nedür bu haşmet-i İskenderî vü heybet-i Zâl (XXIX-9/91)

Bâğ-ı luţfuñdan sekiz cennet şemîm-i kemterîn
Nâr-ı kaħruñdan yidi duzâh şerâr-ı muhtaşar (XII-4/33)

Bir elinde hâtem-i devlet bir elde tûğ-i zafer
Muşahhar oldu saña milket-i yemîn ü şimâl (XXIX-18/92)

Nev'î, III.Murad'ın öfkesini bir ateşe benzetir ve onun yanında cehennemin bir kıvılcım olduğunu belirtir. Yiğitlik, onun huyundan bir parçadır. Bir elinde devletin mührü, bir elinde zafer kılıcı ile memleketin kuzeyini ve güneyini ele geçirmiştir.

Senüñ yed-i zaferüñ muşt-ile ider hâmun
Ser-i 'adûya eger miğfer olsa kûh-misâl (XXIX-19/92)

Taḥammül eyleyimez bildi zûr-ı bâzuña

Çekildi çarḥ-ı berîne kemân-ı Rüstem-i Zâl (XXIX-20/92)

Düşmanın başında dağ gibi miğfer olsa, onun zafer eli bir yumrukla onu dümdüz bir ovaya çevirir. Öyle ki Zal oğlu Rüstem'in yayı, onun pazısının gücüne dayanamayacağını anlayınca feleğin en katına çıkmıştır.

Vücûd-ı ḥaşmuñı 'âlemde mün'adim kılduñ

Mişâl-i mûy-ı miyân u dehân-i mehrûyân (XXXVIII-27/118)

Düşmanın vücudunu, ay yüzlülerin ağızları ve ince belleri gibi bu dünyada yok etmiştir. Savaş meydanında düşmana karşı durup kılıcın dili küllü men 'aleyhâ fân ayetini okur.

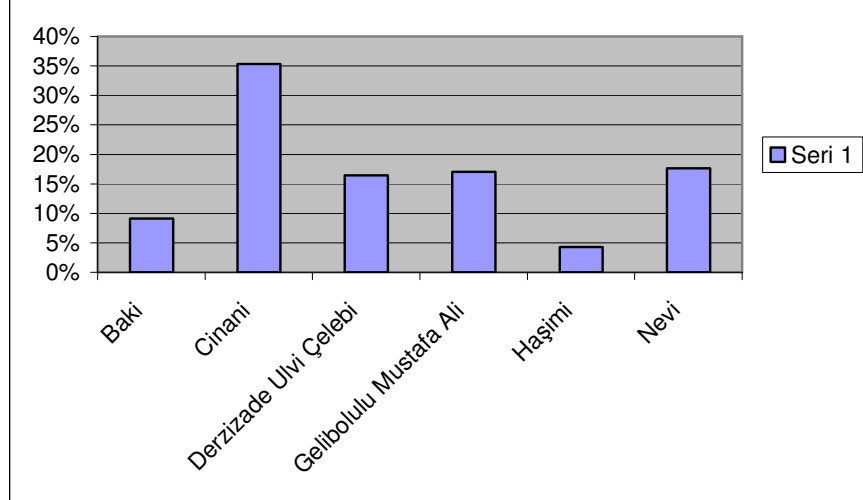
Eger işâret-i ḳahr ide çîn-i ebrûsı

Ne rây-ı Hind ü ne fagfûr ḳala ne ḥâkân (XXXVIII-11/117)

O, kaşının kıvrımıyla bir öfke işareti yapsa ne Hind'in ve Çin'in ne de Hakan bayrağı kalır.

III. MURAD

KAHRAMANLIK

V. 6- III. MEHMED

Bağdatlı Ruhî:

Bağdatlı Ruhî, bir beyitinde yiğitliğin ona verildiğini, ona inat eden düşmanın cahil olduğunu şöyle söyler:

‘Adū-yı evletüni cehldür iden serkeş
Başında devleti olsa olurdu emrüne rām (16-76)

Bâkî:

Bâkî, III. Mehmed’in kahramanlığını överken Ali-sıfat, ser-efrâz-ı cihân, İskender-i zamân, şeh-i kişver-sitân, rûz-ı vegânun şâh-ı Merdânı, Dârâ-yı devrân, Mehmed Hân-ı Gâzi âl-i Osmanun ser-efrâzı, ser-firâz ifadelerini kullanmıştır. III.Mehmed’i onun ülkeler alan bir padişah olarak niteler. Tarihi şahsiyetlere teşbih eder. Güç ve kudrette aslana benzetir. Ayrıca şair, onun kahramanlığını överken kılıcına ve okuna övgülerde bulunmuştur.

Nusret yüzini aldı nümâyende ‘âleme
‘Âyine-veş elinde o şemşîr-i âb-dâr (9-12/26)

O parlak kılıç elinde ayna gibi dünyaya zafer yüzünü göstermiştir. Evvelden beri dünya depremlerden hâli değilken dünya ülkesine kılıcıyla bir ölçü vermiştir.

Eyler hücûmı düşmen-i dîne ‘Alî-sıfat
Şemşîr-i hûn-feşânı kılur kâr-ı zü’l-fekâr (9-15/27)

Din düşmanlarına Hazret-i Ali gibi saldırır. Elindeki kan saçan kılıcı da Zülfikar kılıcının işini görür. Öfke ve kin duyduğu zaman kükreyen aslan gibi pençe salar. Savaş zamanı yabani bebre¹⁹⁰ karşı durur.

Dâg-ı vefâ vü mihri gönülde şüküfte gül
Tîr-i hadengi cân-ı ‘adûda şikeste hâr (9-19/27)

Onun vefa ve sevgi yarası, gönülde açılmış gül; oku da düşman canına kırılmış bir dikendir.

Bâkî III.Mehmed’e sunduğu “Tehniye-i Kudûm-ı Sultân Mehmed Hân-ı Gâzi Ez-sefer-i Huceste-eser” başlıklı doğrudan methiye bölümüyle başladığı kasidesinin otuz üç beyitinde onun kahramanlığını över. Onun zafer kazanıp dönmesiyle halkın başına güneş doğmuştur. Atının üzengisinin parlaklığı ile tüm dünyayı aydınlatmıştır. Işıklar kol kanat olmuş, güneş etrafını süsleyip İrem tavusu gibi sabah vakti dolaşmaya çıkmıştır. Parlak köşkü, aydınlık sabahın sancağı gibi altın başlı ve gümüş kaftanlı sancak yapmıştır.

¹⁹⁰ “Bebr, bebir; eski kitaplara göre, Hindistan’da ve Afrika’da bulunur, kediyeye benzer, gayet büyük, üstü yol yol tüylü, saldırdığı zaman derisindeki tüyleri kabarıp korkunç bir manzara arzeden, aslanın bile korktuğu azgın bir canavarmış. Ferit DEVELLİOĞLU, a.g.e., s. 75.

Cihān emn ü emān buldı yine şemşīr-i pūlādın

Belā Ye‘cūcına sedd eyledi İskender-i sānī (14-5/33)

Çelik kılıcıyla dünya yine güven kazanmıştır. İkinci İskender olan padişah bela yecücüne (din düşmanlarına) set çekmiştir. Düşmanın bahtının evi yıkılmış, barbat olmuştur. Onun fethinin rüzgarıyla Süleymanlık tahtı can kazanmıştır.

‘Adūyı dil-figār itdi peleng-āsā şikār itdi

Muhal āşikār itdi neberd-i şir-i Yezdānı (14-12/34)

Ülkeler zapteden padişah keskin kılıcıyla düşman ırkını katletmiştir. Düşmanın gönlünü yaralamış, kaplan gibi avlamıştır. Kısacası Hazret-i Ali'nin savaşını ortaya koymuştur.

Süleymān gibi haşr oldı livāsı zıllına ‘ālem

Ziyāde leşger-i mūr u melāḥdan ādem oğlanı (14-11/34)

Sancağı, Süleyman gibi karınca ve çekirge ordusundan ziyade insanoğlunu dünya gölgesine toplamıştır.

Didi Behrām-ı düşmen-kām gördi darb-ı şemşīrin

Ḳoluña kuvvet ey rüz-ı vegānuñ Şāh-ı Merdānı (14-13/34)

O, savaş gününün şâh-ı merdânidir. Düşmana kavuşmuş Behram, onun kılıcının kuvvetini görünce koluna kuvvet demiştir.

Süreyyā şanmañ üstinde görünce şīr-i gerdūnı

Atıldı āsmāne kūhsār-ı ḳahrı ḳaplānı (14-14/34)

Gökyüzündeki feleğin aslanı Süreyya değildir. Öfke dağının kaplanı gökyüzüne atılmıştır. Elindeki boz doğanı o kadar düşman yemiştir ki Kızılelma (Viyana) onu ansızın işitince eyvahlar koparmıştır.

Çalındı ḳūs lar ḫabl u naḳāre şaldı āvāze

Dügün bayram idi gūyā gūzāta ceng meydānı (14-16/34)

Ser-encām-ı ‘adū āhır ne ḫāle irişür dirken

Hezārān kelleler ḫop itdi nā-geh çarḫ çevgānı (14-18/34)

Dilāverler oyunlar oynadı küffāre ol gün kim

Gören bāziçe-i taḳdirüñ oldı deng ü ḫayrānı (14-19/34)

Çıkup yelkenlüler Rūmi siperden bād-bānlarla
Yine gösterdiler cūş u ħurūş-ı baħr-ı ‘ummānı (14-20/34)

Neheng-āsa dil-āverler ‘adūyı yutdılar gitdi
‘Aceb deryā imiş ħaqqā bu leşger-gāh-ı ‘Oşmānı (14-21/34)

Seferde kösler ve davullar çalmış, savaş meydanı gazilere düğün bayram gibi gelmiştir. Feleğın çevganı binlerce kelleleri koparıp top yapmıştır. Yiğit gaziler, kafirlerle oyun oynamışlardır. Onları görenler hayran kalmışlardır. Yelkenliler, denizde çoşmuştur. Düşmanı timsah gibi yutmuşlardır.

Dem-i ‘adā ile deşt-i cihānı lāle-zār itdi
Sipāh-ı berķ-reftār-ı Tatāruñ tir-bārānjı (14-24/35)

Mişāl-i ħalka-i zūlf-i girih-gir-i ħam-ender-ħam
Biri birine koydı tiğ-i ħahruñ kāfir-istānı (14-27/35)

Düşman kanyla dünya çölü lale bahçesine dönmüştür. Kıvrım kıvrım düğümlü saçın halkası gibi öfkeli kılıcı, kafirlerin memleketini birbirine katmıştır.

Cinânî:

İskender-i sâñî, Hudâvend-i zafer-rehber ifadelerini kullanan şair, III.Mehmed’in kahramanlığını savaş aletleriyle çeşitli benzetmeler yaparak över. Kahraman bir hükümdar olarak Hazret-i Süleyman’dan daha güçlü bir maiyetinin olduğunu belirtir.

Cinânî, III.Mehmed’i kahramanlıkta kahramanlığıyla ünlü İskender’e benzetir. Rehberi zafer olmuştur

Ĥudâvend-i zafer-rehber şehensāh-ı kerem-güster
Ĥidiv-i baħr u ber Sultān Meħemmed Ĥān-ı ‘Oşmānı (21-12/70)

Görinse ġurre gibi üstine ħalk ızdıħām eyler
Hilālidür sipihr-i nuşretüñ şemşir-i bürrānı (21-21/70)

Fitilidür dıraħtı mehçe-i zerrinidür şū‘le
Olupdur bezm-i rezmüñ rāyet-i şem‘i şebistānı (21-26/71)

Onun keskin kılıcı, zafer göğünün hilalidir. Sancağı, savaşın yeme içme meclisinde geceyi aydınlatan mumdur. Sopası fitil, altından hilali de ışığı olmuştur.

‘Adūnuñ mülkini almağ her ne deñlü müşkil olursa
Çeküp tīg-i cihān-gīrin alur ber-vech-i āsānī (21-29/71)

Düşmanın memleketini almak her ne kadar zor olsa da o dünyayı zapteden kılıcı ile çekip kolaylıkla alır. Öyle ki imkan çölünü baştan başa gezenler bilirler ki onun kadrinin ağır yüküne dağlık yerler bile denk olamaz. Bakış gücü kuvvetli olan ulak, çölleri geçse de bu dünyada onun bir benzerini bulmaya kadir değildir.

Yanık fetħi gibi dāğ-ı cigerdür ħalb-i düşmende
‘Adūnuñ bāşına tigi yağupdur nār-ı sūzānı (21-34/71)

Dökildi ħun-ı surħı nice demler tig-i ħahıyle
Kızılbaşuñ ħara başına yoğdur şimdi dermānı (21-36/72)

Kılıcı, düşmanın başına yanan ateşi yakmıştır. Kahrının kılıcıyla nice zaman kırmızı kan dökülmüş, Kızılbaşın kara başına artık derman kalmamıştır.

Ṭolar dīvānı her gün bī-tevağğuf Ehrimenlerle
Süleymānuñ da el ħağ ṭurmamışdur böyle dīvānı (21-36/72)

Divanı her gün durmadan devlerle dolar. Doğrusu Süleyman’ın divanı bile böyle toplanmamıştır.

Gelibolulu Mustafa Âli:

Gelibolulu Mustafa Âli, III.Mehmed’in kahramanlığını överken şîr-i rûz-ı neberd, sebük-süvâr-ı cihân, İskender-i zamân, şâh-ı cihân-sitân ifadelerini kullanır.

Şair, padişahı usta at binicisi olarak niteler. III.Mehmed’i İskender’e, düşmanları ise yecüc kavmine benzetmiştir. Yine düşmanları Firavun’a, padişahı Hazret-i Musa’ya benzetmiştir. Kısacası şaire göre onun gibi dünyayı zapteden padişah gelmemiştir.

Yeter koyıldı re‘âyaya gürk Fir‘avûnı
Kelîm-i ħağ gibi zî-şân bir şebân geldi (39-20/111)

Ḥurûc-ı leşker-i Ye‘cüc-i fitne midür (kim)
Bu mülke çünki bir İskender-i zamân geldi (39-23/112)

Ne mülk böyle memâlik güşâya malâk olur
Ne bir bunuñ gibi şâh-ı cihân-sitân geldi (39-27/112)

Hakani Mehmed Beğ:

Hakani Mehmed Beğ, III. Mehmed’i överken neheng-i ma’reke, sahib-kırân-ı ejder-i ceng, serîr-i bebr- mehâbet, peleng-i şir-efgen, şeh-i sâhib-kırân ifadelerini kullanır. Diğer şairler genellikle padişahı kahramanlıklarıyla ünlü tarihi şahsiyetlere benzetirken şair, güçlü hayvanlara benzetmiştir. Kahramanlıklarıyla ünlü şahsiyetlerden güç ve kudrette üstün olduğunu ifade etmiştir.

Şair, III.Mehmed’i savaş meydanının timsahı, savaşın her zaman başarı ve üstünlük kazanan ejderhası olarak niteler. Ululuk tahtının bebridir. Aslanı yere çalan bir kaplandır.

Neheng-i ma’reke şahib-ķıran-ı ejder-i ceng
Serir-i bebr-i mehâbet peleng-i şir-efgen (2-13/88)

Kemân-ı qahr-ı cihân-süzına qazâ-ķabze
Ėadeng-i hışm-ı ‘adû qahrına qader-demren (2-16/89)

Şair, dünyayı yakan kahrını yaya benzetmiş, kazayı da ona kabza yapmıştır. İskender, Huşenk, Siyamek ve Behmen onun kölesi, dilencisidir.

Ėulâm-ı halka-begüşı Sikender u Hüşenk
Gedâ-yı güşe-i kûmı Siyâmek ü Behmen (2-16/89)

Luhrasb na‘l-i esbini başına tâc ider
Güştasb halka-i seg-i kûyın kıllur kemin (3-12/91)

İķbâl gör ki hırmen-i qadrinde
Dârâyı peyrev eyledi Cemşidi hüşeçin (3-13/91)

İskender ve Huşenk onun kulağı halkalı kölesi, Siyamek ve Behmen, Kum köşesinin dilencisidir. İranlı padişahlar onun atının üzengisini öpmek için boyun eğmiştir. Luhrasb, onun atının nalını başına taç yapar. Güştasb mahallesinin köpeğinin halkasını pusu yapar. Talih, onun kadrinin harmanında Dara’yı izinde yürüyen, Cemşid’i de başak toplayan biri yapmıştır.

Nev’î:

Nev’î, III.Mehmed’e Eğri kalesinin fethi üzerine sunduğu “Berây-ı Sultân Mehmed Der Vaf-ı Feth-i Egri” başlıklı kasidesinin on iki beyitinde onun

kahramanlığını öoverken Şeh-i Çâpük-süvâr-ı feth, mihr-i zafer-semiyyi, ebu'l-feth, ser-firâz, ebu'l-cihâd, mücâhid-i ekber ifadelerini kullanır.Şair, padişahın fetih başarılarını dile getirir.

Sürdi semendin ol Şeh-i Çâpük-süvâr-ı feth
Kıldı diyâr-ı düşmeni bî-intizâr (X-1/28)

Toğruldu Egri fethine luşf-ı Hüdâ'yı gör
Zamm oldu aña kesr-i 'adûdan hezâr feth (X-2/28)

Nasrun mina'llah ana [hemin] dest-yârdur
Kim zûr-ı pençesinden olur her diyâr feth (X-3/28)

O, fethin en iyi at süren padişahıdır. Semendini fethi beklemeksizin düşman diyarına sürmüştür. Allah'ın lutfu olan o padişah Egri fethine doğrulmuş, düşmanı bozguna uğratarak binlerce fetih kazanmıştır. Yardım Allah'tandır¹⁹¹ ayeti onun yardımcısıdır. O güçlü pençesiyle her diyarı fetheder.

Bir Şâh böyle feth'e dağı mâlik olmadı
Olalı töp-ı mihr-ile bu nüh hisâr feth (X-4/28)

Bu dokuz hisarı, güneş topuyla fethetmiştir. Hiçbir padişah böyle bir fetih yapmamıŐtır.

Tiğ ile bıkır-ı memleketin kâfirüñ açup
Kodı 'arûs-ı devlete bir yâdigâr-ı feth (X-5/28)

O, kılıç ile kâfirin memleketinin el deęmemiŐ kızını devletin düğününe bir fetih hediyesi olarak sunmuştur. Mızrağı kalelerin kapısına kitabeler yazmıŐtur. NakŐedilmiş her kitabenin harfinde fetih vardır.

Şair, Egri kalesinden sonra düşman başını kana bulayıp atının üzengisine Kızıl Elma'yı fetih yurdu yapsın diyerek o dönemin Kızılması olan Viyana'yı kasteder.

Mihr-i zafer-semiyyi Ebu'l-feth kim anuñ
Kıldı naŐıb aña Hüdâ iŐtihar-ı feth (X-8/28)

O, zaferle adaŐ olan bir güneştir. Fetih babasıdır. Allah, fetih Őöhretini ona nasip etmiştir.

¹⁹¹ Âl-i İmrân Sûresi, 126. âyet.

Sultân Mehemmed ol ki hücûm itse bir nefes
Çarhuñ toquz kıla‘ın ider târ-û-mâr-ı fetḥ (X-9/28)

Kesr-i ser-i ‘adû eşer-i d arb-ı şeşperi
Oldı şikâf-ı tiği ile âşikâr fetḥ (X-10/28)

Her qal‘anuñ sürüp qomayup kâfirin qovar
Qalmadı oldı hep Qoraman Ulkuvar fetḥ (X-12/29)

O bir an hücum etse, göğün dokuz kalesini fetih ile darmadağın eder. Düşman başını kırma, şeşper darbesinin izi ve kılıcının yarığı ile fetih ortaya çıkmıştır. Her kalenin düşmanını sürüp kovmuş, Koraman, Ulkuvar gibi bütün düşman illerini fethetmiştir.

Nev‘î, III.Mehmed’in Eğri kalesinin fethi üzerine yazdığı ve adeta zafer çığılığını dile getirdiğı Berây-ı Sultân Mehemmed Der Kudûm-ı Âvâz-ı Sefer-i Egri başlıklı kasidesinde onun kahramanlığını, dünyanın kendisine boyun eğişini anlatmaktadır. O, devletinin zamanında inatçı zamanı üzengisine bağlamış, boyun eğdirmiştir. O zafer tacının incisi, devlet silsilesinin üstünlüğüne kuvvet ile düzen vermiştir. Kafirler ordusunu tamamen kılıçtan geçirmiştir. Kılıcının yolu düşmana tamamiyle kıyameti koparmıştır.

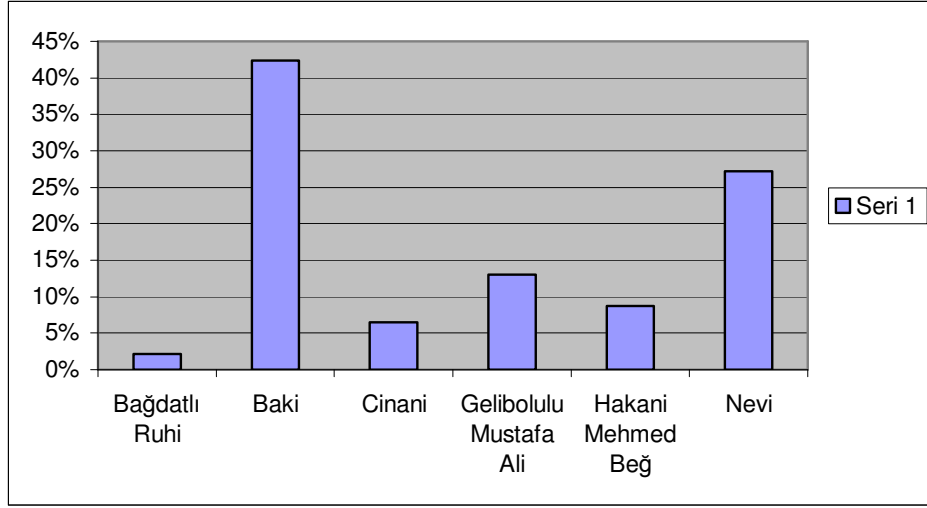
Zamanın padişahına zafer oku düşmüştür. Düşman ordusunun nasibi ise mızrak ve süngü yarası olmuştur. İskender gibi keskin kılıcıyla yecüc düşmanını yok etmiştir.

Ebü‘l-cihâd lakabı aña gökden indi bugün
Egerçi bir de Ebü‘l-feth diyü kondı nâm (XXXII-12/101)

Cihad‘ın babası lakabı ona bugün gökten inmiştir. Bir de ona fethin babası diye bir ad da verilmiştir.

III. MEHMED

KAHRAMANLIK:

II. VI. CÖMERTLİK BAKIMINDAN PADİŞAHLAR

VI. 1- II.BAYEZİD

Lâmii Çelebi:

Lâmii Çelebi, cömertliğini övdüğü şu beyitinde II. Bayezid'in inciler saçan elini gulsuyuyla yıkamak istediğinde ayın gümüşten bir ibrik, güneşin de altından leğen tuttuğunu söyler:

Her kaçan dest-i güher bâruñ gülâbıyla yusañ

Simden ibrik meh-zerden legen çutar güneş (X-140/106)

Tâcizâde Câfer Çelebi:

Tâcizâde Cafer Çelebi, kalbi bir nazarda zer-i hâlis idici kîmyâ, cân tabîbi, zahma merhem, derde devâ, dâriü'ş-şifâ, menba'-ı lutf u kerem, kân-ı lutf u mekremet, deryâ-yı cûd u ma'delet, menba'-ı hulk u mürüvvet, lutfı Hüseyin, deryâ-yı cûd, kân-ı kerem, lutf u mürüvvet ma'deni, mekremet ebri, atâ bahri, sahâvet kânı iafedelerini kullanarak II. Bayezid'in cömertliğini över. Övgülerinde onu cömertliği bakımından denizlere ve madenlere benzetir. Bazen eş tutar bazen de onlardan daha cömert olduğunu vurgular. Çeşitli benzetmeler yaparak cömertliğini mübalağalı bir şekilde över.

Şair, II.Bayezid'in cömertliğini överken onu can tabibine benzetir:

Yaraşur saña dirsem cān ṭabībi
Ki zaḥma merhem ü derde devāsın (2-12/19)

Virürsin her mizāca göre şerbet
Açub luṭf-u-kerem dārü'ş-şifāsın (2-13/19)

Yaralara merhem, dertlere deva olan bir can doktorudur. Lutuf ve iyilikler saçarak her mizaca göre şerbet veren bir şifa yurdudur. Lutuflarıyla Hazret-i Hüseyin'dir. Lutfu ölmüş gönülleri diriltir, aydınlatır.

Şair, onu cömertlik ve iyilik madeni, cömertlik ve iyilik denizine benzetir.

Cāh u 'izzet menba'ı luṭf u mürüvvet ma'deni
Mekremet ebr-i 'aṭā bahri şahāvet kāmıdır (25-28/136)

Cömertliğini deniz gibi coşan bir buluta benzetir. Ümit dalı, bu buluttan beslenmezse cömertlik bahçesinde meyve vermeyeceğini şöyle söyler.

Ebr-i deryā-bār-ı ihsānuñdan olmazsa meded
Virmeye şāh-ı emel bāğ-ı kerem içinde ber (4-31/25)

Ayrıca gökyüzündeki bulut, onun altın bağışlayan eline benzemek için şimşekler çakıp altınlar ve inciler saçar.

Berk-ü-bārāndan ki dür-bār u zer-efşāndur sehāb
Şanki şāhuñ dest-i zer-baḥş u güher-efşānıdır (25-26/135)

Şair, onun cömertliğini yağmura benzetir. Yeryüzünde cimrilik ve sitemin temelini yıkanın onun keskin kılıcı ile cömertliğinin yağmuru olduğunu söyler.

Ḥāne-i buḥl-ü-sitem bünyādını vīrān iden
Āb-ı tīz-i tīgüñ ile cūduñ bārānıdır (25-45/137)

Güneş, onun cömertliğinin suyuyla dünya bahçesini sulamak için yakut testisini firuze renkli dolabı üstüne asar.

Āb-ı cūduñdan cihān bāğın şuvarmağa güneş
Kūze-i yākūt aşar fīrūze dōlāb üstüne (6-16/39)

Mavi renkli dokuz kubbe de onun cömertliğinin denizinde bir su kabarcığıdır.

Kulzümünde cūduñuñ nüh ḳubbe-i nīlī ḥabāb
Meş'alinde rāyunuñ heft aḥter oldı bir şerer (4-37/25)

Şair, onun ihsan sofrasında gökyüzündeki ayla güneşin ekmek oluşunu şöyle söylemektedir.

Nān-ı māh-ı āsumān u urş-ı urşīd-i felek
Sofra-i isānuñuñ içinde ān-ı mā-azar (4-34/25)

Gūşe-i na'l-i semendūñ alka-i gūş-ı hilāl
Tūtīyā-yı gerd-i rāhuñ sürme-i çeşm-i amer (4-35/25)

Cömertliğini bir meyveye benzetir. Onun bu meyvesinden gökyüzünün sırtı iki büklüm olmuştur.

Bir şehriyār-ı rūy-ı zemīndür ki rūz u şeb
Bārından oldı pūşt-i felek cūdunuñ dü-tā (21-30/119)

Cömertliği bir ışıktır. Süheyl¹⁹² yıldızının ışığı onun cömertliğinin ışığı yanında bir zerreden de değersizdir.

Pertev-i luţfuñ atında zerreden kemdür Süheyl
Ger acerden kem degülsem adre irgür beni sen (11-50/70)

Yıldızlar da hep akçe döküp padişahın ihsanını bekler. Bu yüzden her gece sabaha kadar gözüne uyku girmez.

Cümle itmek ister isānuñ döküb encüm direm
Şuba dek budur işi her gice görmez çeşmi āb (23-17/126)

Yıldızlar yine halkın bayram yağması için samanyolu sofrasına kaseler diker. Şair, dağlık bölgelerde görünenler lale goncası değil, onun cömertliğinin nimetinin meyvesinin altındaki kandır der.

onca-i lāle degül peydā olan kuhsārda
Zīr-i bār-ı ni'met-i cūduñda an derler cibāl (7-25/44)

Ayrıca maden ocağı edepsizlik ederek onun cömert eline benzemeye çalışınca dünya halkı maden ocağının malını alıp onu ayakları altında çiğnemiştir.

Bī-edeplik eyleyüb çün keffūñe öykündi kān
Mālın alub alk-ı 'ālem itdi anı pāymāl (7-37/45)

Şair, onun cömertliğini bir gölgeye benzetir. Bu gölgenin akıl sahiplerinin üstüne düştüğünü; böylece devletindeki faziletin artmasına neden olduğunu belirtir.

¹⁹² "Süheyl, güney yarım kürede bulunana parlak ve büyük bir yıldızın adıdır." İskender PALA, a.g.e., s. 490.

Ubeydî:

Ubeydî, II.Bayezid'in cömertliğini överken sehâb-ı keff-i cûd, şeh-i iklim-i cûd ifadelerini kullanır ve onun cömertliğini mübalağalı bir şekilde anlatır.

Şair, denizin her bir damlası bir inci olsa da yine onun dünyaya bağışladığı inciler kadar olamaz der. Onun cömertliği o kadar büyüktür ki gökyüzündeki aydan denizdeki balığa kadar ulaşır. Şair, ayrıca cömert padişahın elini buluta benzetir. Cömert elinin bulutu, denizlere sofralar çeker.

Mâhdan mâhiye irişse nevâlün n'ola kim

Lücce-i bahre şehâb-ı keff-i cûduñ çekdi hân (1-33/3)

Vasfî:

Vasfî, II.Bayezid'in cömertliğini överken deryâ-dil, kef-i muhît-i nevâl, kef-i sehâ, ebr-i lutf, sipihr-i kerem, bârân-ı cûd ifadelerini kullanır.Cömertliğini tabiat unsurlarına teşbih ederek anlatır.

Onun cömertlik ve iyilik göğü olduğunu vurgular. Gönlünün deniz kadar engin olduğunu söyler. Cömertliğini denize ve rüzgara benzetir. Onun lutfunun rüzgarı esmeseydi; bahar rüzgarı, dünyaya bir yumuşaklık veremezdi. Cömertliğinin rüzgarı, cömertliğinin denizini dalgalandırdığında dünyayı incilerle doldurur.

Ger bâd-ı luḡfuñ itdüre baḡr-ı sehâña mevc

'Âlem şâdef dehânı gibi ola pür-le'âl (2-23/29)

Bir damla cömertliği, yıllarca deniz gibi dalgalanır. Deniz dalgaları, onun cömert elini gördüğü zaman ağlayarak aman diler. Maden ocakları da kesesinde neyi varsa boşaltmıştır; bu yüzden dağlar yankılanıp onun elinden figan etmektedirler.

Bârân-ı cûdı ebre ger ideydi terbiyet

Her dem iderdi dâmen-i deryâyı pür-le'âl (2-16/28)

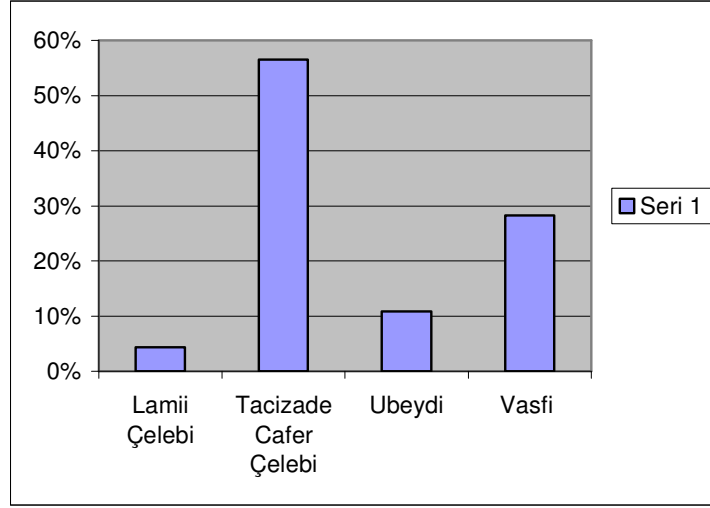
Cömertliğinin yağmuru, buluta terbiye verirse denizi incilerle doldurur. Şair ayrıca denizlerde görülen adaların onun cömert elinin izi olduğunu şöyle ifade eder.

Nişânedür bu cezâyir kef-i şehâsında

Başına acıyuban hâk koyduğına [biḡâr] (1-19/24)

Onun devrinde dilenci soru sormadan cevap olarak altın bahşişler aldığını söyler.

II. BAYEZİD CÖMERTLİK:

VI. 2- YAVUZ SULTAN SELİM

İshâk Çelebi:

İshâk Çelebi bir beyitinde Yavuz Sultan Selim'in lutfunu bir eteğe benzetir. Kılıcın onun lutuf eteğini elden bırakmadığını, böylece altın ve gümüş denizine battığını şöyle ifade eder:

Elden kıomadı dâmen-i luṭfını sen şehüñ
Gark olsa baḥr-ı sîm ü zere vechi var tîğ (5-34/31)

Lâmii Çelebi:

Lâmii Çelebi, Yavuz Sultan Selim'in cömertliğini överken bâb-ı lutf, ebr, feyz-i ihsân, sehâb, cûd u keremde Hatem ifadelerini kullanır. Övgülerinde tabiat unsurlarına teşbihler yapar. Tarihî şahsiyetlerden cömertliği ile ünlü Hatem'e benzetir.

Şair, Yavuz Sultan Selim'in cömertliğini denize benzetir.

Baḥr oḡurdum ṭab'uña baḥr olmasa sâil-nihâd
Kân diridüm keffüñe kân olsa ger ehl-i şehâ (XII-17/112)

Luṭfuñ ile 'âlemi sîr-âb iderseñ ṭañ midur
Sebzeler neysân ile lâbûd bulur neşv ü nemâ (XII-28/112)

Bir fütüvvet çeşmesi yüz biñ günah âlûdeyi

Bir mürüvvet eşmesinden baħr olur yüz kerbelâ (XII-28/112)

O, tüm dünyayı lutfunun suyuyla kandırmıştır. Bütün yeşillikler onunla tazelik kazanır. O, yiğit, cömert ve temiz soylu bir çeşmedir. Onun bu çeşmesinden yüz binlerce günahkar temizlenir, yüzlerce Kербela deniz olur.

Yoğdurur devründe bir ħûnin-ciger illâ kadeh

Eylemez ahdünde nâlişler meger barbut sezâ (XII-15/111)

Onun devrinde kimsenin ciğeri kanla dolu değildir. Devrinde hiç kimse inleyip feryat etmez.

Feyz-i ihsânun ider dürri şadef içre sîm

Neş-i luţfuñ gülşen-i bî-berki eyler pür-nevâ (XII-22/112)

Cömertliği, sadef içindeki inciye gümüş yapar. Lutfunun yayılması ile yapraksız gül bahçesi zenginliklerle dolmuştur.

Lâmii Çelebi, padişahı cömertliği bakımından Hatem'e¹⁹³ benzetmiştir. Onun cömertliğinin Zühal yıldızı gibi parladığını söyler.

Tâcizâde Câfer Çelebi:

Tâcizâde Câfer Çelebi, Yavuz Sultan Selim'in cömertliğini överken âb-ı cûd, lutfi suyu, lutf-ı enfâs-ı Mesih, mu'ciz-i dest-i Kelim, şâh-ı kerîm, cûd u kerem burhânı, tabib-i hâzık-ı lutf ifadelerini kullanmıştır. Peygamberlerden Hazret-i İsa ile Hazret-i Musa'ya teşbih etmiştir.

Şair, onun cömertliğini suya benzetir. Onun bu cömertliğinin suyu, cömertlik bahçesini yemyeşil yapmıştır. Cennetteki selsebil¹⁹⁴ bile onun cömertliğinin suyundan utanmaktadır.

Luţfi şuyından utanır cennet içre Selsebil

Çahır odından kızub yanmağdadur nâr-ı cahîm (29-16/166)

Hazret-i İsa'nın nefesinin lutfu, onun dudaklarındadır. Hazret-i Musa'nın mucizeli eli¹⁹⁵, onun ellerinde parlamaktadır.

Her nefes la'lünde zâhir luţf-ı enfâs-ı Mesîh

Her zamân keffünde rûşen mu'ciz-i dest-i Kelîm (29-17/166)

¹⁹³ "Hatem, Arap kabileleri arasında cömertliğiyle tanınmış olan İbn Abdullah b. Sa'd'ın lakabıdır." İskender PALA, a.g.e., s. 240.

¹⁹⁴ "Selsebil, cennette tatlı bir suyun adıdır." İskender PALA, a.g.e., s. 475.

¹⁹⁵ "Ona: Elini koynuna sok; elin beyaz olarak çıkar, dedi. İşte yed-i Beyzâ da buna işarettir." Agah Sırrı LEVEND, *Divan Edebiyatı*, İstanbul 1984, s. 141.

Vücudu, cömertliğin ve iyiliğin delilidir. Bağışları maden ve deniz gibidir. Onun lutfuyla rüzgarlar eziyetten kurtulur. Altın saçan cömert eli, bütün rızıkları böler. Bir avuç toprağa bile ihsanlarda bulunur.

Kef-i cevād-ı zer-efşānı asımu'l-erzā

Dem-i Hüsām-ı ser-efşānı atı'u'l-a'mār (30-45/173)

Ubeydî:

Ubeydî, Yavuz Sultan Selim'in cömertliğini bir gölgeye benzetmiş, dünyanın da onun bu gölgesinde huzur içinde olduğunu şöyle belirtmiştir.

Āsūde ıldı sāye-i lufiyle 'ālemi

Ol serv-i sebze-zār-ı muarrā-yı salanat (2-3/5)

Zâtî:

Zâtî, Yavuz Sultan Selim'in cömertliğini överken katarāt-ı reşehāt-ı yem-i cūd, yem-i cūd, kefi cūd, Halil ifadelerini kullanır.

Zâtî, Yavuz Sultan Selim'i daima cömertlikle gönül Kabeleri yaptıından Allah ona halilim¹⁹⁶ dese yeridir der.

Bennâ-yı cihân aña halilüm dise lāyık

Dil Ka'besibi yapmak anuñ luf ile kârı (29-19/98)

Görsün katarāt-ı reşehāt-ı yem-i cūduñ

Görmek dileyen ulzüm-i bî-add ü kenârı (29-23/98)

Şair, kenarı sonsuz deniz görmek dileyen senin cömert elinin damlalarını görsün diyerek onun cömertliğini över.

Dāmānına āfākuñ ider micmer-i ulkuñ

Yüz luf ile pür rāyıa-yı misk-i Tatârı (29-24/99)

Onun yaratılışının buhurdanlığı, feleklerin eteğine yüzlerce lutuf ile Tatar miskinini kokusunu doldurur.

Bir kulzüm-i bî-add ü girāndur yem-i cūduñ

Dirsem yiridür arh-ı mu'allāya buhârı (29-35/99)

Onun cömert eli, ağır ve sınırsız bir denizdir. Yüce felek de onun buharıdır. Ayrıca saba rüzgarı onun eline benzemese, el vura vura denizin yüzünü masmavi etmezdi.

¹⁹⁶ “ Halil, samimi dost. İbrahim peygamberin lakabı.” İskender PALA, a.g.e., s. 225.

Olur ‘adedi eyledüğüñ luḡ u ‘atānuñ

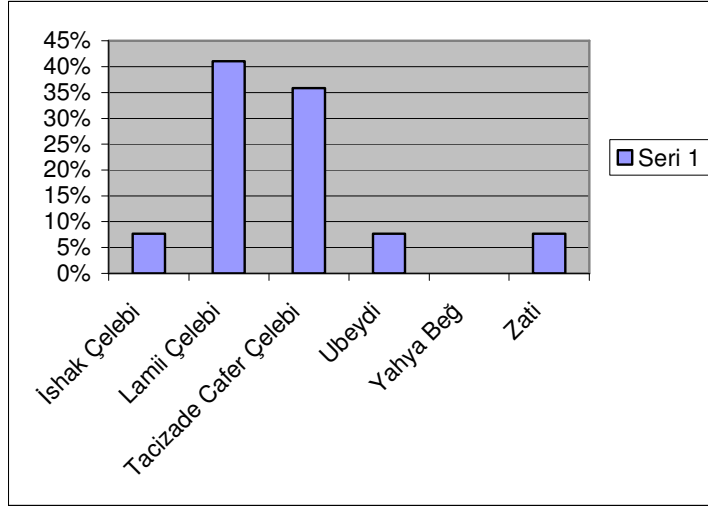
Ger reml-i bihāruñ ola ‘ālemde şümārı (29-37/100)

Kısacası, onun yaptığı lutuf ve bağışın sayısı dünyada denizlerin kumu sayısındadır

Yahya Beğ, methiyesinde Yavuz Sultan Selim’in cömertliğini övmemiştir.

YAVUZ SULTAN SELİM

CÖMERTLİK:

VI. 3- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN

Âşık Çelebi:

Âşık Çelebi Kanunî'nin cömertliğini överken sipihr-i sehâ, Ali-sehâ ifadelerini kullanır. Şair diğer şairlerden farklı olarak cömertlikte Hazret-i Ali'ye benzetmiştir. Şaire göre o bir cömertlik göğüdür.

Eyâ sipihr-i sehâ âfitâb-ı burc-ı celâl

Ḥuceste-tâli' u ferḡunde-fer u Ferruḡ-fâl (5-1/66)

'Alî-sehâ vü me'âli-medâr ü âlî-şân

Ḥâsen- ḡışâl ü ḡâsen-ḡulḡu sâḡibü'-efzâl (5-3/66)

Sürür-ı şâdiye ḡark oldı ḡalḡ ser-tâ-ser

Şafâ vü 'işret ile oldı dehr mâl-â-mâl (5-12/67)

Halk baştanbaşa sevince gark olmuştur. Dünya zevk ve sefa ile yaşamaktadır.

Aşkî:

Aşkî, menba‘-ı adl ü atâ, deryâ-yı cûd, ayn-ı cûd, lutf-ı şâh, âb-ı ihsân, ebr-i kef, dest-i lutf, atâ vü cûd-ı zıllu’llâh, hân-ı lutf, mürüvvet menba‘ı, lutfun nesîmi, cûdun nesîmi ifadelerini kullanarak Kanunî’nin cömertliğini överken tabiat unsurlarına benzetmiştir. Cömertlikte herhangi bir şahsa telmihte bulunmamıştır. Genellikle sofrasının bereketinden bahseder.

Luft ile kılsa nazar nâgâh bir kem zerreye
Âsumân-ı âsitânında olur yek-ser güneş (20-13/28)

Bulmadı deryâ-yı cûdıyla eşigü gibi câ
Nice yıllardur tolanur gerçi baır u ber güneş (20-15/28)

Bir zerreye lutuf ile bir an baksa, sarayının göğünde baştan başa güneş kesilir. Güneş, yıllardır denizleri ve karaları dolaşmaktadır; fakat onun cömertlik denizi gibi bir yer bulamamıştır.

Bûy-ı lutf-ı şâhdur düşdi cihân gülzârına
Şanmañuz tıtdı meşâmı nûkhet-i reyhân-ı ‘ıyd (22-7/33)

Şâh-ı ‘âdil Hazret-i Sulţân Süleymân kim anuñ
Vuşş u tıyra âsitânundan çekilür hân-ı ‘ıyd (22-10/34)

İşiginde ‘ıyd-ı maşşûda irer bây u gedâ
Yılda bir kere degül her gün olur ihsân-ı ‘ıyd (22-12/34)

Dünya gülbahçesine düşen, bayramın reyhan kokusu değil, padişahın lutfunun kokusudur. Hazret-i Sultan Süleyman’ın bayram sofrası herkese kurda kuşa açıktır. Bütün zengin ve fakir eşiginde sadece yılda bir kez değil, her gün bayramının ihsanına ulaşır. Bütün insanlar ve cinler onun bayramına en büyük bayram diye niyazda bulunurlar.

Feyz-i cûduñdan irür çeşm-i cihâna rûşenâ
Âb-ı ihsânuñla her gün şulanur meydân-ı ‘ıyd (22-17/34)

Dünyanın gözü, onun cömertliğinin bereketiyle aydınlanır. Bayram meydanı her gün onun ihsan suyuyla sulanır. O, dünyaya elinin bulutuyla ihsan yağmuru yağdırır.

Ka'be-i dergâhına yüz süren olmaz nâ-murâd
Cür'a-i el'âfınuñ cûyendesidür mûr u mâr (23-11/36)

Kısacası onun dergahının Kabesine yüz süren mutlaka isteğine ulaşır. Bütün karıncalar ve yılanlar onun lutuflarının tortusunu aramaktadır.

Bâkî:

Bâkî, Kanunî'nin cömertliğini överken Cemşîd-i 'ayş ü 'işret, sâhib-vücûd-ı memleket-i lutf u cûd, güher-i kân-ı kerem, kân-ı kerem, matar-ı lutf, sehâb-ı kerem, cihân-ı kerem ifadelerini kullanmıştır. Kanunî'nin iyilik ve ihsan sahibi oluşundan bahsederken çeşitli benzetmeler yapmıştır. Cömertlikte Cemşîd'e benzetmiştir. Tabiat unsurlarıyla çeşitli benzetmeler kurmuştur.

Şâhib-vücûd-ı memleket-i luţf u cûd o kim
Mebzûl hân-ı luţfına maḥşûl-ı baḥr u kân (1-18/4)

Kanunî, lutuf ve cömertlik memleketinin sahibidir. Onun lutuf sofrası bütün madenlerin ve denizlerin mahsulü kadar boldur. Cömertlik madenin cevheridir. Kerem dünyasıdır.

Ḥalk râḫatda sehâb-ı keremüñ feyzinden
Belî uyḫu getirür ṭab'a hevâ-yı bārân (2-32/9)

Onun cömertliği ve lufu bir buluta benzer ve onun bereketiyle halk rahata ermiştir.

Ravza-i dîn ü çemen-zâr-ı şerî'at olalı
Maṭar-ı luţfuñ ile milket-i Rûm âbâdân (2-29/9)

Yine onun bu yağmuruyla Rum ülkesi bayındır hale gelmiştir. Kısacası o cömertlik ve iyilik madenidir.

Behiştî:

Behiştî, Kanunî'nin cömertliğini överken keff-i yed-i cûd, lutfun nefesi Mesîh olarak niteler. Diğer şairler gibi onu deniz ile kıyaslar. Deniz, onun cömert eline benzeyemez. Bu yüzden de istek incisini dalgalar üzerinde saçamaz.

Gül-i berg-i teri tut ki sabâ aldı çemende
Esb üzre gelüp kılsa cihân bâğını seyrân (4-48/186)

Şair, Kanunî'nin at üstünde dünya bahçesini gezmeye gelmesini, çimenlikte saba rüzgarının taze gül yaprağını koparıp almasını istemektedir.

Onun zikriyle gökyüzünün kubbesi güm güm ötmektedir. İmkanlar ülkesi onun adıyla nağmelerle dolmuştur. Kanunî'nin kendisinden sonrakilere örnek oluşunu şöyle açıklamaktadır.

Sen geldün öte silsilenün zübdesi sensin

Olsa Ramazan üzre mukaddem n'ola Şaban (4-59/187)

Şaban ayı Ramazan ayının nasıl karşılayıcısı ise Kanunî de kendisinden sonra geleceklerin karşılayıcısı olacaktır. O kendisinden sonra geleceklerin özü ve en seçkinidir.

Cemilî:

Cemilî'ye göre Allah Kanunî'yi dünyanın sultanı olarak yaratmış. Allah lutuf, cömertlik, ihsan, iyilik vasıflarını ona vermiştir. Zengin fakir herkese ondan ihsanlar gelir. Bundan olayı o, her kuluna lutuf ile baksa hepsi sultan olur.

Haş seni sulţân-ı 'âlem kılmış ol nev' ile kim

Her ılunğga luţf ile kim kılsang nazâr sulţân bolur (1-9/72)

Şair de onun cömertlik padişahı olarak niteler ve her kim fakirliğine derman arasa onun lutuf ve ihsanlarıyla derman bulur.

Hâtem-i Tay birle Cemşid-i cihân-bağş olsa ming

Bağşışing deryâsı girdâbında ser-gerdân bolur (1-14/73)

Kısacası, cömertliğiyle tanınmış Hatem-i Tay ile dünya bahşeden Cemşid gibi binlercesi olsa, hepsi onun bahşişinin girdabında başları döner.

Figânî:

Figânî, Kanunî'ye sunduğu iki kasidesinde onun cömertliği ile ilgili övgülerde bulunmamış; fakat yazdığı sûriyye kasidesinde sünnet düğünündeki ihtişamı överek anlatmıştır.

Fuzûlî:

Fuzûlî, şâhenşeh-i şefkat-şî'âr, İhsân ü mürüvvet kânı, Halvet-i lutf, Evsâf-ı lutf, Hâzin-i lutf, Kerem deryâsı, feyz deryâsında bir pâkize dürr-i şâh-vâr gibi ifadelerle Kanunî'nin cömertliğini över.

Şair, Kanunî'nin cömertliğine dair övgülerde bulunurken çeşitli mefhumlarla açıklamıştır. Mesela cömertliğini bir mutfağa benzetmiştir. Sünbülü de bu mutfağın dumanın kölesi, gülü de bu mutfağın çalı çırpı toplayıcısı yapmıştır.

Matbah-ı cûduna kim dûduna sünbûldür gulâm

Hâr-keşlik san' atın tutmuş değil bî-kâr gül (9-47/47)

Şair, onun özündeki cömertliğini gül suyunun özündeki güzel kokuyla karşılaştırır. Cömertliğini bir muma benzetir. Dünyayı süsleyen ay, parlaklığını onun cömertlik mumunun ışığından alır.

Ol kerem deryâsı ihsân ü mürüvvet kâmı kim

Yok ana benzer felek dürcünde bir dürr-i şemin (10-4/48)

O, cömertlik denizi, iyilik ve yiğitlik madenidir. Cömertliğiyle memleketin göğünü firdevs cennetine çevirmiştir. Onun lutfunun olduğu yer cennettir.

Der-geh-i kadrine bin Dârâ vü İskender gedâ

Hırmen-i lutfuna bin Fağfur ü Hâkân hûşe-çîn (10-11/48)

Çin hükümdarı ve Türkistan hakanı gibi binlerce sultan, onun cömertliğinin harmanında başak toplarlar.

Hayâlî:

Hayâlî, Kanunî'nin cömertliğini överken şeh-i diyâr-ı kerem, gülbün-i bâğ-ı kerem, hân-ı ihsân, bahr-ı sehâ, kef- deryâ-nişân, husrev-i vilâyet-bahş, kân-ı kerem, ma'den-i lutf, hırmen-i ihsân, envâr-ı lutf, fasl-ı cûd, zikr-i ihsân ifadelerini kullanmıştır. Kanunî'nin cömertliğini tabiat unsurlarından ve kozmik unsurlardan faydalanarak övmüştür.

Hayâlî'ye göre de o cömertlik diyarının padişahıdır.

Geleydi karşına Cem ey Şeh-i diyâr-ı kerem

Yasavulun aña der idi kim ırakdan dur (1-23/28)

İran şahı Cemşid, onun karşısına çıksa muhafızları daha uzaktan ona dur der. Yiğitlik ve cömertlik tahtının hanıdır. İyilikleri ile bütün dünyaya kol kanat germiştir. Cömertlik denizi, olgunluk dağıdır.

Gülbün-i bâğ-ı kerem Şâh Süleymân ki anun

Var durur bencileyin bülbül-i gûyâsı hezâr (2-11/29)

O cömertlik bahçesinin gül fidanıdır ki şairin kendisi gibi onun için öten binlerce bülbül vardır.

Onun devrinde bahçenin goncasından başka kimse sıkıntı çekmemiştir. Bülbüllerin ahlarından başka kimse ah etmemiştir. Çiçeklerin veziri olan gül de onun cömertlik kitabından bir sayfadır.

Nesîm-i lutfun eserdse şitâda ey yüzi gül

Bitüre hâr-ı mugaylânda gonca-i ahmer (3-11/31)

Diğer şairler gibi Kanunî'nin cömertliğini rüzgara benzetmiştir. O gül yüzlü padişahın lutfunun rüzgarı kışın bile esse çöl dikeninde kırmızı gonca bitirir.

Sipihr-i kevkebe şâh-ı cihân Süleymân Şâh

Ki mihr-i evc-i sehâ oldı mâh-ı bürc-i kemâl (10-9/41)

Ayrıca şair, cömertlik doruğunun güneşine, olgunluk burcunun ayına benzetmiştir.

Açdı himmet dolusun bir nice muhtâclara

Dergeh-i şehden idüp meclis-i şâhâne kerem (15-10/49)

Cömertlik, padişahın dergahında padişahlara yakışacak tarzda bir meclis kurup bütün muhtaçlara yardım ambarlarını açar.

Dîdeye nûr durur Şâh-ı cihân-dâra sehâ

Zîver-i mülk durur dâver-i devrâna kerem (15-3/49)

Hayalî'ye göre cömertlik, dünyayı zapteden padişahın gözünün nuru, zamanın insafı ve âdil hükümdarına dünyanın süsüdür.

Hüdâyî:

Hüdâyî'nin Kanunî'ye sunduğu bir kasidesinde onun yaptırdığı çeşmeleri anlatırken onun cömertliğini över. Yüce Osmanlı soyunun özü, şehre çeşmeler yaptırarak lutfunun bereketiyle şehir halkını susuzluktan kurtarmıştır. Çeşmelerden akan sular sanki cenneteki Tesnim suyudur. Ab-ı hayat o çeşmeler karşısında ağzının suyunu akıtır.

Barmağı her biri bir lülû-yı ser-çeşme-i cûd

Dâ'imâ andan ider âb-ı letâfet cereyân (1-12)

Parmağı cömertlik pınarının incisidir. Letafet suyu hep ondan akar. Şair, onu cömertlik iklimi olarak nitelendirir. Halk onun ihsanlarını gökte ararken yerde bulmuştur. Kısacası, onun cömertliği karşısında deniz sadece bir katredir. Onun felek kadar yüce olan lutfunun karşısında güneş bir zerredir.

Kütahyalı Rahimî:

Kütahyalı Rahimî, Kanunî'nin cömertliğini mürüvvet kânı, ihsân ma'deni, feyz-i lutfundan bihâr-ı dehr bir şeb-nem, Hâtem-i cûd u sehâ ifadelerini kullanarak övmüştür.

Şaire göre o, cömertlik kaynağı, bağış ve iyilik madeni, hikmet denizidir. Onun lutfunun bereketinin bolluğu karşısında dünyanın denizleri bir çığ tanesidir.

Mürüvvet kâni ihsân mâ'deni 'ummân-ı hikmetdür
Kim anuñ feyz-i lutfından bihâr-i dehr bir şeb-nem (5-16/63)

Cihânda Hâtem-i cûd u şehâsın şâha lâyıkdur
Bilürsin mâl ü mülk issi degüldür Husrevâ Hâtem (5-17/63)

Dünyada cömetliğin ve doğruluğun Hatemi ona layıktır. Kanunî'nin de onun gibi dünya malında gözü yoktur.

Lamii Çelebi:

Lamii Çelebi, Kanunî'nin cömertliğini kân-ı kerem, cûd u mürüvvet ma'deni, kefüñ cûd u kerem unvânı, âfitâb-ı mekrimet, bâd-ı lutf, tâb'-ı cûd u mihr-i lutf, dest-i cûd, pertev-i iksîr-i cûd, âb-ı lutf, âb-ı dest, cû-yı eltâf, ebr-i lutf, bezl ü cûdun sofrası yidi gök bir deste sebz, mihr-i cûdun hürmeninden mâh u encüm hûşe-çîn ifadeleri ile över. Şair, tabiat ve kozmik unsurları çok kullanmış, çeşitli ve zengin benzetmeler yapmıştır.

Şaire göre Allah'ın yarattığı nimetler, Kanunî'nin eliyle halka ulaşır. Onun sofrası halkın sofrasıdır.

İtdi Razzâku'n-ni'am keffüñ kefil-i ins ü cân
İrişen el-hamdüli'llâh halka hulkun hânıdur (XIV-54/115)

Mâ-ğazar bir girdedür sufrañda nân u mihr ü mâh
Âsümân tarhuñ aña Şevr ü Hamel büryânıdur (XIV-55/115)

Ay ve güneş onun sofrasında ekmek ve açılmış bir yufkadır. Gökyüzü onun için tuzla otu, Boğa ve Koç burçları da onun kebabıdır.

Sensin kân-ı kerem cûd u mürüvvet ma'deni
Kim dü-'âlem mülki kemter bendeñüñ ihsânıdur (XIV-56/115)

O ihsan kaynağı, cömertlik ve iyilik madenidir. Eğlence zamanında da eli, cömertlik ve ihsan delilidir.

Kim devât-âyîn açarsa ağzını ihsânuna
Hânesini pür harîr eyler serâpâ rûzgâr (XV-49/119)

Her kim devat gibi onun iyiliklerine ağzını açarsa, zaman o kişinin evini baştan başa ipeklerle doldurur. Yine her kim, onun huzuruna defter gibi yüzünü ak olarak çıkarırsa göz bebeği gibi itibar kazanır.

O, cömertlik güneşidir. Bütün çorak yerler, onun lutuf suyu ile yemyeşil olmuştur.

Cûy-ı elţâfuñdan ey şeh bîd ü serv içseydi âb

Vire idi ol güher eşmâr bu ezhâr gül (XVI-49/122)

Öyle ki servi ağacı ile söğüt ağacı onun lutuflarının nehrinden su içseydi meyveler elmas, çiçekler gül verirdi. Kısacası bahar mevsimindeki yeşilliğin sırrı onun lutuf bulutlarındandır.

Bezî-i cûduñ şufrasında yidi gök bir deste sebz

Luţf-ı tab'ıñ gül-şeninde çâr-'unşûr çâr gül (XVI-59/122)

Gökyüzünün yedi tabakası, onun cömertliğinin bol olduğu sofrasında bir deste yeşillik; alemin dört unsuru (hava, su, ateş, toprak) da yaratılışının lutfu olan gülbahçesinde dört güldür.

Ĥalka şan nâr-ı Ĥalîl ü nefĥa-i 'Îsâ durur

Ĥâk-i pâyuñ gül-fişân u bâd-ı luţfuñ cân-sipâr (XV-32/119)

Onun ayağının toprağı halka Hazret-i İbrahim'in ateşi gibi güller saçar. Lutuf rüzgarı da Hazret-i İsa'nın nefesi gibi can verir. Hazret-i İbrahim, Nemrut tarafından ateşe atıldığında odunlar Allah tarafından güle dönüşür. Hazret-i İsa da nefesiyle ölüleri diriltirdi.

Dehre enfâs-ı Mesîhâñı gül-efşân itmege

Mîrveĥañ olsa yaraşur şeh-per-i rûĥu'l-emîn (XVII-15/124)

Zamana Hazret-i İsa'nın nefeslerini gül gibi saçmak için Cebrail'in kanadı ona yelpaze olur. Yaratıcı onu gönüller açsın diye yaratmıştır. Her kim güneş gibi yüzünü onun ayağının tozuna sürse, dünyada gökyüzündeki ay gibi bir alna sahip olur.

Bezî ü ĥilmüñ iy dürr-i yekdâne-i 'âlî-güher

İtdi baĥr-ı garĥ-ı ĥayret kıldı kûhi seng-sâr (XV-54/119)

Cömert ve ağırbaşlı olması karşısında deniz bile hayret edip içindeki bütün taşlarını inci haline getirir.

Besleyelden tâb-ı cûd u mihr-i luţfuñ tûğ-i ĥahr

Maĥzen-i zerdür cibâl u ma'den-i dürdür biĥâr (XV-59/119)

Şair, ayrıca padişahın cömertliğini güneşe benzetmiştir ve bu güneş, dünyayı besleyeli, denizler altın mahzeni ve inci kaynağı olmuştur. Onun cömertliği o kadar çoktur ki yeryüzü ile gökyüzünün eteğini incilerle doldurur.

Âb-ı luţfuñ kılsa bir dem milh ü zehri terbiyet

Ola ol şâfi şeker bu ola şâfi engebîn (XVII-13/124)

Tuz ve zehir bir an onun lutfunun suyundan terbiye alsın biri saf şeker diğeri ise şifa veren bal olur. Yine lutfu değersiz sivrisineğe bir an terbiye verse bal arısı olur.

Sehâbî:

Sehâbî, Kanunî'nin kahramanlığını överken dest-i güher, dest-i güher-feşân, güher-i dürc-i mürüvvet, nesim-i lutf, mekan-ı kerem, bihar-ı cûd, bahr-ı eltaf, lutf u ihsanun nesimi, dest-i lutf, kef-i cûd, tab'-ı güher-feşân ifadelerini kullanır.Övgüsünde tabiat unsurlarını çok kullanmıştır.

Sehâbî'ye göre Kanunî, cömertlik hokkasının incisidir. Denizin dalgaları rüzgarın eseri değil, onun inci saçan elidir. Yağmur damlaları parlak inci olsaydı onun inci saçan eline benzerdi.

Dest-i güher-feşânuna benzerdi fi'l-mesel

Olsaydı ebr-i katreleri lu'lu-yı hoş-âb (1-7)

Şarap, ruh cevherini cilalayıp parlattığı gibi, onun lutufları da gönüldeki bütün kederleri parlatır. Onun lutfunun rüzgarı bir an kıvılda kırılmış gönüllere ve dostlara gül gibi açılır. Bahar mevsimi de onun denize benzeyen lutuflarından esen rüzgarın bir eseridir. Yine o adalet rüzgarının lutf ve ihsanının rüzgarı dünyaya güven ve emniyet müjdesi vermiştir.

Ol adalet nevbaharı sanki virdi âleme

Lutf u ihsânun nesimi müjde-i emn ü emân (4-30)

Sen ol mekân-ı keremsin ki virülür her gün

Kapunda sayılı mahsûl-i bahr u hâsıl-ı kân (3-24)

O, kerem mekanıdır. Deniz ve maden mahsulü her gün kapisında sayılı verilir. Hatem-i Tây'ın cömertliği onun cömertliğinden bir nümunedir.

Şemsî Ahmed Paşa:

Şemsî Ahmed Paşa, bâd-ı lutf, câm-ı lutf, câm-ı cûd ifadelerini kullanarak Kanunî'nin cömertliğine kısaca değinmiştir. Şair, diğer şairlerden farklı olarak

cömertliği ve iyiliği kadehe benzetmiştir. Tarihî şahsiyetlere telmihte bulunmamıştır. Allahın onun adaletini ve ihsanını herkese göstermek için yüce kişiliğine bir çok üstünlük verdiğini belirtir.

Gül-sitāna itmeseydi bād-ı luṭfuñdan nesīm

Goncayı bir laḫza ḫandān olmağa ḫomazdı ḫār (1-9/200)

Şemsi Ahmed Paşa da onun cömertliğini bir rüzgara benzetmiştir. Onun lutfunun rüzgarı gül bahçesinde esmeseydi, diken, goncayı bir an bile güldürmezdi

Hil’at-i ḫāşşıñdan irdi lāleye la’lūñ ḫabā

Nergisūñ çeşmi olupdur cām-ı luṭfundan ḫumār (1-10/200)

Ayrıca cömertliğini bir kadehe benzetmiştir ve nergis çiçeğinin gözü, onun lutfunun kadehinden sulanır.

İḫsān u luṭfuñı görüben bilmeyen denī

Pes lāyık ola ol sege yüz biñ bilā-‘ıḫāb (2-18/204)

Kısacası onun iyilik ve lutfunu görmeyen birisi alçaktır.

Usûlî:

Usûlî, Kanunî’nin cömertliğini herhangi bir şahsiyete benzetmemiş, çeşitli benzetmeler ile övmüştür.Şaire göre onun tatlı sözleri ölü gönüllere can bağışlar. Sözleriyle can hastalığına şifa verir. Onun lutfunun kokusu can ve gönül burnunu güzel kokularla doldurur.

Ey ki mürde dillere şîrîn-keîâmın rûh-baḫş

Mantıkından illet-i cāna şifâ-yı rûzgâr (1-38/61)

İtr-ı lutfunla mu’attardır meşâm-ı cân u dil

Tayb-ı hulkundan mutayyebdir hevâ-yı rûzgâr (1-39/61)

Leşker-i cûdun cihân mülküne kıldıkça nüzûl

Vüs’at-ı küllî bulur bu teng-nây-ı rûzgâr (1-44/61)

Cömertliğini askerlere benzetmiştir. Onun cömert askerleri dünya ülkesine indikçe bu dünyanın sıkıntısı yerine bolluk, bereket ve genişlik getirirler.

Her taraftan kapına eyler teveccüh hâs u âm

K’ışığındır kible-i hâcet-revâ-yı rûzgâr (1-46/61)

Âsitânında bulur hâkî gönüller feyz u cûd

Yeryüzünü perveriş kılar semâ-yı rûzgâr (1-47/62)

Herkes her yerden onun kapısına yönelir. Onun eşiği zamanın ihtiyaçlarını gideren bir kiblelidir. Gökyüzü nasıl yeryüzünü besliyorsa onun eşiği de toprak renkli gönülleri besler, onlara bolluk ve bereket verir.

Yahya Beğ:

Kanunî'nin cömertliğini öven şairlerden biri de Taşlıcalı Yahya'dır. Şair, şâh-ı kerîm, ehl-i sehâ, ehl-i safâ, lutfi çok, ihsânı bî-had, şâh-ı kerîm, kân-ı sehâ, kân-ı ihsân, şu'â-yı lutfi cihâna delîl ü bürhân, sipîhr-i ihsân, sehâ vü 'atâ ma'deni, kerem kânı, güneş gibi hayr u ihsânı, kerem kânı, adl ü dâd u kerem ıssı, şems-i ihsân, ma'den-i lutf u kerem, kerem ıssı, burc-ı ihsânun mehi, matla'ı lutf u mürüvvet menba'ı, sehâ vü ma'deletün ma'deni, kerem kânı, 'Alî-sehâ, Haydar-ı sehâ, lutf ile dürr-i girân-mâye kalıplarını kullanmıştır. Cömertlikte tarihi şahsiyetlerden Hazret-i Ali ile Hazret-i İbrahim'e teşbih eder. Yaptığı hayırlara değinir. Tabiat unsurlarıyla zengin imajlar kurar.

Şaire göre cömertlik ve ihsan madeni, iyilik pınarıdır. Güneş gibi lutfuyla dünya ülkesini fethetmiştir. Lütfunun ışıkları dünyaya bir delildir.

Lutfunu isteyenlerden lutfunu hiçbir zaman esirgememiştir. Onun güzel gül bahçesine rahmet bulutu erişmiş ve yakası beyaz güllerle dolmuştur.

Yaptırdığı camilerle dünyaya hayır ve bağışları güneş gibi dolmuştur.

Nesîm-i lutfi safâ-bahş-ı kâyinât oldu

Hayât virdi ekâlîme 'adli bârânı (6-23/40)

Şair onun lutfunu bir rüzgara benzetmiş ve bu rüzgar kainata mutluluk getirmiştir. Adaletini de yağmura benzetmiş ve memleketlere hayat vermiştir.

O, iksir gibi bakan bir padişah'tır ki lutuf gözüyle ayı güneş yapar. O öyle ihsan sahibi, mutluluk güneşidir ki en ufak ihsanıyla bütün taşlar inci oluverir.

Şaire göre o bağış burcunun ayı, rahmet güneşinin doğduğu yerdir.

'Aceb mi şâh-ı cihâna disem Halîl'ullâh

Ki oldu cümle ganî vü fakîr mihmânı (9-24/49)

Şair ayrıca diğer şairlerden farklı olarak halillullah lakabıyla Kanunî'yi Hazret-i İbrahim'e benzetmiş, onun misafirperverliğini ve cömertliğini övmüştür. Zira fakir zengin herkes onun misafiri olur. O, iyilik ve bağış denizini çevreleyen bir sultandır.

Yine cömertlikte ve iktidarda Cem gibidir. Kılları, lutuf ve vefa; kaftanı, cömertlik ve bağıştır.

Yanuñda Kayser ü Hâkânı anmağa utanur

Gören bu cûd u şehâyı bu yüce ‘unvânı (9-43/51)

Onun bunca cömertliğini ve yüce ünvanlarını gören ve duyan herkes, Kayser ile Hakan’ı anmaya utanır. Cömertlikte, İskender’e ve Hazret-i Ali’ye benzetmektedir.

Fi’l-cümle dest-i cûduña beñzer zerrece

Virdüği cāmeler anuñ olmasa müste‘ār (10-35/54)

Eğer onun verdiği elbiseler eğreti olmasaydı, bütünüyle, onun cömertlik eline zerre kadar ancak benzerdi.

Bu luğf ile ne dürr-i girân-māyesin ‘aceb

Gavvās-ı baħr-ı medħūñ olan bulmadı kenār (10-39/55)

Bu şehā vü bu ‘atā vü bu celāl ü cemāl

Bu kemāl ü bu hüner kim anda vardur kimde var (11-20/57)

O lutuflarıyla insanı hayrete düşüren kıymetli bir incidir. Ondaki bu cömertlik, bu bağışlama, bu yücelik, bu yüz güzelliği, bu olgunluk ve bu hüner hiç kimsede yoktur.

Zâtî:

Zâtî, menba’-ı ser-çeşme-i cûd u sehâ, matla’-ı hurşîd-i eltâf u ‘atâ, dâye-i lutf, mihr-i lutf, kulzüm-i lutf u ‘atâ, kulzüm-i mevvâc-‘atâ, sehâ zevrakınun Nûhı, ebr-i lutf, sultân-ı lutf, dest-i kerîm, şâh-ı pür-kerem, pertev-i lutf, kimyâ-yı lutf, baħr-ı cûd, kân-ı kerem, hâce-i cûd, lutf ıssı, meh-i burc-ı kerem, hisâr-ı şehri-i lutf, harîm-i bâğ-ı lutf, halîl, yed-ı lutf, ihsân-ı feth, gül-i bâğ-ı sahâvet, baħr-ı cûd ifadelerini kullanarak Kanunî’nin en çok cömertlik vasfını övmüştür. Onun lutuflarını bir sultana benzetmiştir.

Sensin ol kim serverā bu ħubbe-i fîrûze-renk

Olımaz sultân-ı fażluñ ħâtemine bir nigîn (6-27/13)

Firuze renkli bu gök kubbe, lutuf sultanının mührüne bir yüzük dahi olamaz.

Onun eşiği cömertlik pınarının kaynağı, esvabı ise bağış ve lutuf güneşinin doğduğu yerdir.

Menba’-ı ser-çeşme-i cûd u şehā ol āsitân

Matla’-ı hurşîd-i eltâf u ‘atā ol āsitân (6-30/13)

Zâtî, âb-ı hayatın insana sonsuz bir hayat vermesini onun cömertliğine bağlamaktadır.

Şair onun cömertliğini överken en çok kozmik ve tabiat unsurlarını kullanmıştır. Mesela, felekler onun lutuflarının karşısında iki kat olup döne döne saygı gösterirler. Kanunî'nin lutufları sonsuz bir denize, felekleri de orada baş aşağı dalmış dalgıçlara benzetmiştir.

Sığmaya binde biri şâhâ şümâr-ı cūdunuñ

Toğuz evrâķın eger yoklarsa defter āsumān (10-44/29)

Kanunî'nin cömertliği o kadar ileridir ki gökyüzü dokuz yapraklı defterini yoklasa onun cömertliğinin binde biri sığmaz diyerek şair, onun cömertliğinin feleklere bile sığmadığını belirtmiştir.

Ebr-i luţfuñla eger bir yerde olsa hem-niş'in

Berf yirine şaçardı yire şeker āsumān (10-40/29)

Gökyüzü onun bağışlarıyla arkadaş olsaydı kar yerine şeker saçardı. Kanunî'nin lutufları yeryüzüne rahmet olarak yağan bir bulut gibidir. Gökyüzü onun ihsan bulutuyla arkadaş olmak istemektedir.

Lutuflarının çokluğu ile nehirlere benzetmiştir. O lutuf ve bağış denizine batmıştır. O, cömertlik gemisinin Nuh'udur. Cömertlikte deniz gibidir.

Kanunî'yi Hazret-i İsa'ya benzetir. İsa peygamber lutfun gibi ölümlere can verdiği için gökyüzüne yerleşmiştir diyerek över.

Senden yaķar çerāģı meger luţf ile gelüp

Rūşen dil etdi cümle faķır ü gedāyı 'ıyd (11-23/32)

Osmanlı Devleti'nde halkın padişahın bir isteği olduğunda halk meşalelerle saraya gelir, padişah da o halkın istek ve şikayetlerini dinleyip ihsanlarda bulunmuş. Özellikle bayramlarda bunun bir adet olduğunu yukarıdaki beyitte görmekteyiz. Bayram günü padişahın ihsanlarıyla bütün fakir insanların gönlü ışıldar. Böylece cihan halkı onun cömert eli sayesinde bayramın zenginliğini tadar. O bir şah-ı pür-keremdir.

Zâtî, Kanunî'nin bayram günlerindeki bağışlarını dile getirir. Bayram günü ihsanlarıyla bütün fakir insanların gönlü aydınlanır. Böylece dünya halkı onun cömert eli sayesinde bayram zenginliğini tadar.

Bu ķadar sım ü zeri ķandan eylerdi āşikār

Devletüñde bulmayardı ķımyāyı şubķ-dem (13-25/39)

Devletinin zamanında bütün âlemi altın ve gümüşe boğduğundan kimya ilmi onun zamanında kendini bulmuştur. Sabah vakti, kimyayı senin devletinde bulmasaydı bu kadar gümüş ve altını nereden bulurdu, diyerek yine onun cömertliğini vurgulamıştır.

Lutfunun gül bahçesinden sekiz cennet sekiz gül, kahrının ocağından yedi cehennem yedi ateş korudur.

Harīm-i bāğ-ı firdevsüñ ser-ā-ser asr-ı zībāsı

iřār-ı şehr-i luında eger olsa revā hāne (15-17/47)

Onun lutfunu, bir şehre; cennet sarayını da o şehirde bir eve benzetmiştir.

Bunca la‘l u sīm ü altūn ile ey kān-ı kerem

āce-i cūduñ atında bir gedāyī řub-dem (13-31/40)

Sabah vakti de bunca altın lal ve gümüş ile onun cömertlik hocasının yanında bir dilencidir.

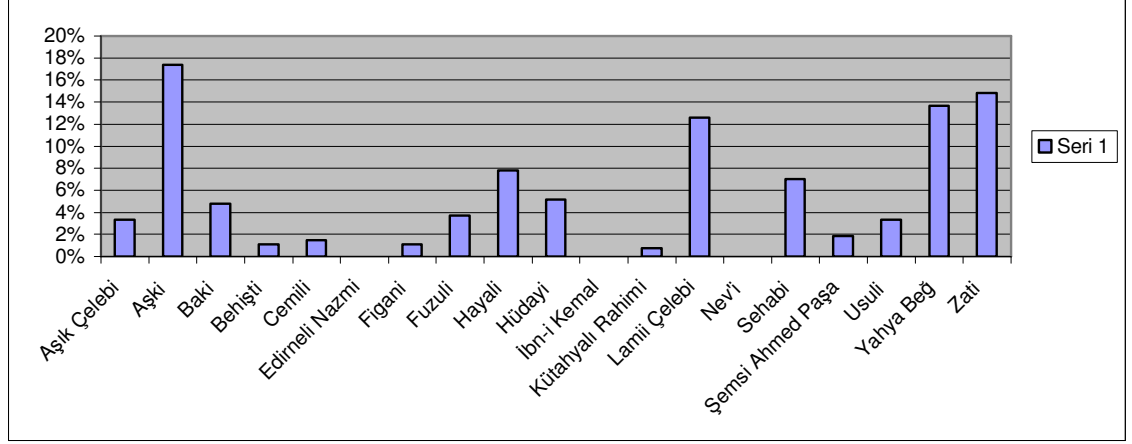
Anı ey luf ıssı teřbīh itmek olurdı saña

Ger bürüdet olmayadı mutezāyı şub-dem (13-32/40)

O lutuf sahibidir. Eğer sabah vaktinin havasında soğukluk olmasaydı ona benzetmek yerinde olurdu. Sabah vakti bilindiği gibi günün en güzel zamanıdır; fakat yapısında gecenin vermiş olduğu hafif bir soğukluk vardır. Bu yüzden Zātī, sabah vaktini Kanunī’ye benzetmekten çekinir. Kısacası Zātī, onu bir cömertlik madeni, kerem dolu padişah olarak nitelenmiştir.

Edirneli Nazmi, İbn-i Kemāl ve Nev’î Kanunī’nin cömertliğine değinmemişlerdir.

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN CÖMERTLİK:

Yukarıdaki grafiğe göre hemen hemen şairlerin hepsi onun cömertliği üzerinde durmuştur. Aşkî, Kanunî'nin cömertliğini en çok öne çıkaran şair olmuştur. Zâtî, Yahya Beğ, Lâmiî Çelebi, Hüdâyî, Hayâlî ile Şehabî de Aşkî'den sonra onun cömertliğini öne çıkaran şairlerimizdir. Fuzûlî ile Usûlî, Behiştî ile Figânî, Aşık Çelebi ile Şemsî Ahmed Paşa aynı oranda övmüşlerdir. Edirneli Nazmî, İbn-i Kemâl ve Nev'î onun cömertliğine değinmemişlerdir. Aşkî'nin hayatına baktığımızda fakirliğinden çok bahsetmiş, devamlı padişahın ihsanlarda bulunmasını istemiştir. Kendisine yakın olan Bâkî'nin cömertliğine pek fazla değinmediği görülmektedir. Zâtî de uzun ömründe Kanunî'ye kasideler sunarak geçimini sağlamış bir şairdir. Taşlıcalı Yahya da asker ve âlim bir şair olarak yazdığı kaside ve mesnevilerin hepsinde Kanunî'ye övgülerde bulunmuş, onun cömertliğini öne çıkarmıştır. Lâmiî Çelebi de padişahın ihsanlarını en çok talep eden şairlerimizdendir.

VI. 4-II. SELİM

Aşkî:

Aşkî, II.Selim'in cömertliğini överken yed-i hayât-ı sehâ, şeh-i milket-i cûd, cân-ı kerem, âb-ı cûd, şeh-i merdân-ı kerem, kefi cûd, sultân-ı kerem, kulzüm-i cûd u sehâ, kân-ı kerem, dergah-i lutf, bâb-ı 'atâ-bahş, ebr-i cûd ifadelerini kullanmıştır. Çeşitli benzetmeler ile övmüştür. Özellikle tabiat unsurlarını kullandığı görülmektedir. Aşkî bütün kasidelerinde fakirliğinden bahsederek padişahın ihsanlar bekler.

Aşkî, Sultan Selim'e sunduğu kerem redifli kasidesinde onun cömertliğini şöyle övmektedir.

Rûz-ı 'îyd kuruldı yine eyvân-ı kerem

Ûusrev-i mülk 'a'â kılmâğa dîvân-ı kerem (21-1/30)

Şair, o dünya padişahının bayram zamanlarında cömertlik sarayını ve divanını kurduğunu söyledikten sonra bütün emirlerin ve askerlerin onun nimet ve ihsanlarına gark olduğunu, cömertlik meydanının envai yiyeceklerle kurulduğunu söyler.

Oldı müstağrâk-ı in'am u 'a'â mîr ü sipâh

Ûoldı envâ'-ı ta'm ile yine meydân-ı kerem (21-2/30)

Cömertlik terzisinin eli, cömertlik elbisesini diktiğinden beri cömertlik yakası, lutuf şahidinin doğduğu yer olmuştur.

Lu'f ile bir güle ba'dıkça şeh-i milket-i cûd

Açılır bâğ-ı şehâda gül-i hândân-ı kerem (21-4/31)

Mâh-ı nev hâlka-be-gûş-ı der-i sul'tân-ı şehâ

Şems zer tâc ile derbân-ı cihân-bân-ı şehâ (21-5/31)

Cömertlik ülkesinin padişahı, bir güle lutufla baktıkça cömertlik bahçesinde cömertliğin gülü açılır. Hilal cömert sultanın kapısında bir köle; güneş altın tacı ile bir bekçidir.

Demidür sâhil-i câna irişe dürr-i murâd

Himmet-i şâh ile cûş eyleye 'ummân-ı kerem (21-8/31)

Himmetüñ olur ise rehber eya cân-ı kerem

Yönele rñh-ı Sitanbul'a bu mihmân-ı kerem (21-7/31)

İstek incisi, can sahile ulaşmasının tam zamanıdır. Cömertlik denizi, padişahın gayretiyle coşup dalgalanmaktadır. Ayrıca o kerem canı olan padişahın gayreti, cömertlik misafirine rehber olursa yönünü İstanbul yoluna çevirir.

Ûusrevâ gülbün-i ümmîd olur tâze vü ter

Âb-ı cûduñla şulandıqça gülistân-ı kerem (21-9/31)

Cömertlik gül bahçesi, onun cömertliğinin suyuyla sulandıqça ümit gülünün dalı taptaze olur.

Ablağ-ı çerh şitâb eylese geçmez öñine

Himmetüñ Döldülinüñ ey şeh-i merdân-ı kerem (21-10/31)

Feleğin atı her ne kadar hızlı koşa da cömert ve yiğit padişahın gayretinin döldülünün önüne geçemez.

N'ola ihvân-ı şafâya kıla ihsân u 'aâtâ

Oturup Mısr-ı sehâya meh-i Ken'an-ı kerem (21-13/31)

Himmetüñ olur ise rehber eya cân-ı kerem

Yöñele râh-ı Sitanbul'a bu mihmân-ı kerem (21-7/31)

Cömertlik Mısrı'nın ayı olan padişah, Mısr'a oturup ihvân-ı safâya¹⁹⁷ ihsan ve bağışlar kılsa şaşılmaz.

Ûulzüm-i cûd (u) sehâ Hazret-i Sulâtân Selîm

K'oldı nisân-ı kefi ebr-i dür-efşân-ı kerem (21-17/32)

Cömertlik denizi olan Sultan Selim'in nisan yağmuruna benzeyen eli, cömertliğin inci saçan eli olmuştur.

Şair, Sultan Selim'in övgüsünü yaptıktan sonra kendisine ihsanlarda bulunmasını arzu etmektedir. Hasta gönlünün derdine cömertliğinin derman olacağını, yıkık gönlünü lutfuyla inşa etse, Ka'be inşa etmiş gibi sevaba gireceğini söyler. Şair, borçlandığı için evi rehin olmuştur. Padişah'tan cömertlik fermanı bekler. Böyle cömert bir padişah varken evinin satılması reva değildir dedikten sonra,

Ben gubârı hele gönderme kapuñda maħrûm

Yoğ durur dergah-i luţfuñda çü pâyân-ı kerem (21-24/32)

Toz olmuş benliğini kapısından mahrum etmemesini ister. Çünkü onun lutuf dergahında cömertliğin sonu yoktur.

Şair, bu dünya halkı ihsan dolu dergahına yüz tutup kıyamate kadar cömertlik fermanının kölesi olsun diyerek methiye bölümünü bitirir.

¹⁹⁷ “İhvân-ı safâ ve hullânü'l-vefâ, Arap edebiyatında dünya çapında bir cerayan uyandırmış teşekkül olup, X. asrın ikinci yarısında Basra'da bazı müşterek fikirlere sahip bir çok filozof ve ilim adamı tarafından vücuda getirilmiş bir şii teşekkülüdür.” Ferit DEVELLİOĞLU, a.g.e., s. 422.

Bâkî:

Bâkî, II.Selim'e sunduğu tek kasidesinde onun cömert elini över. Şair, onu ziyâyı adl ü ihsân, şâh-ı deryâ-dil olarak niteler. Onun cömert elinin faziletli insanlara sağtığı ihsanları, nisan yağmurlarının gül ile nergise bile saçamadığını şöyle ifade eder.

Felekler farkına başdı kadem devründe fazl ehli
Nice pâ-mâl ide dünyayı fâni ehl-i irfânı (5-18/18)

Kef-i cüduñ keremler kim kılpudur ehl-i irfâna
Ol ihsânı gül ü nesrine kılmaz ebr-i nîsânî (5-18/18)

Faziletli insanlar onun devrinde gök yüzünün en tepesine ayak basmıştır. İrfan sahibi insanlar, fani dünyayı bin kez ayakları altında çiğnemiştir. Cömert eli bu insanlara öyle ihsanlarda bulunmuştur ki nisan yağmuru bile gül ile nergise böyle ihsanlarda bulunmamıştır.

Derzizâde Ulvî Çelebi:

Derzizâde Ulvî Çelebi,

Hân Selîm âb-ı keremle şu seper âteşüñe
Âteş-i gamla yanup dökmesün ey dil gözün âb (6-26/59)

Şair “ Ey dil! Gam ateşiyle yanıp gözün su dökmesin. Han Selim, cömertlik suyuyla ateşine su serper” diyerek padişahın adaletinin suyu, zulüm ateşini söndürdüğü gibi kendisinin de ateşine su serpip söndürmesini diler. Şair, bir yandan gönül ateşinin bir yandan göz yaşının bütün vücuduna hücum ettiğini, bu yüzden gözüne uyku girmediğini; ateş ve suyun, hayatının suyunu yakıp yıktığını söyledikten sonra padişahın lutfunun suyunu ister.

‘Aks-i âb-ı dehen ü âteş-i ruhsârûñ ile
Âteşüm deste-i gül kaçre-i âbum ‘ünnâb (6-46/61)

Onun yardımıyla gönlünün ateşi gül destesi, gözün yaşı hünnap çiçeği olacaktır.

Deyr-i âlemde bugün hüsn ile ‘İsî-demsin
Didiler cümle mülk la’lüñe Rûhü’l-Ğuddûs (10-7/72)

O, dünya kilisesinde bütün güzelliğiyle İsa nefesli bir padişaktır. Bütün dünya lale benzeyen dudaklarına Ruhu’l-kudüs demiştir. O tüm dünyaya can vermiştir.

Şair, padişahın lutfunu bahar mevsimine benzetmiştir.

Bahâr-ı luţf ile baġsan ġazân-ı ġihreme ger
ġazân bahâr ile bir yirde eyler idi ġarâr (12-15/78)

Bahâr bülbüli ġûyâ ider ġazân ġün lâl
Bahâr-ı luţf ile maġv it ġazânım ey dildâr (12-41/80)

diyerek hazana dönmüş hayatını lutuf baharıyla mahvetmesini ister.

Gelibolulu Mustafa Âli:

Gelibolulu Mustafa Âli de onun inci saçan elini denizlerle kıyaslamış ve denizlerin onun cömert elinin yanında bir damla bile olmadığını şöyle belirtmiştir.

Serverâ bir ġatrece yokdur dem-i ihsândan
Keff-i gevher-bâruña nisbet biġâr-ı bî-kerân (40-20/114)

Meclis-i ġadriünde sâġîdür niġe Cemşid-fer
Süfre-i cûduında ġâtem dâne-i ġîn olmuş ‘ayân (40-16/114)

Cömertliğinin sofrasında Hatem, apaçık bir tane toplayıcısı olmuştur.

Kütahyalı Rahimî:

Kütahyalı Rahimî, II.Selim’e sunduġu dört kasidesinde onun en fazla cömertlik yönünü övmüştür. Onun için şeh-i kân-ı kerem, kerem gülzârı, gül-i bâġ-ı letâfet, gül-i gülzâr-ı mekrümet, âfitâb-ı subh-ı kerem, âsâr-ı lutf, bâġ-ı lutf, nesîm-i lutf ifadelerini kullanır. Gül üzerine çeşitli teşbihler kurmuştur.

İşidüp bâd-ı şabâdan bûy-ı luţfuñ aldı reng
Berg-i al içre hemân dem şaġladı bûyâyı gül (1-5/42)

Gül, saba rüzgarından işitip onun lutfunun kokusundan renk almış ve kırmızı yaprağının içinde saklamıştır.

Bir eşerdür bûy-ı luţfuından nesîm-i nev-bahâr
Bir varaġdur gülsitânuından cüġâ eczâ-yı gül (1-14/43)

Şair yine onun lutfunu kokuya benzetmiş ve ilkbahar rüzgarının onun bu lutfunun kokusuyla estiğini söylemiştir.

ġilm ü ‘adl ü ‘ilm ile sen ey şeh-i kân-ı kerem
Âl-i ‘âlişânısın mânend-i bî-hemtâ-yı gül (1-17/43)

Cömertlik madeni olan padişah, tabiatındaki yumuşaklığı, adaleti, ilmi ile eş benzeri olmayan gül gibi şanı şerefi yücedir.

Sen kerem gülzârisin ol gönca-i bâg-ı murâd

Ĥamdülillâh luĤf-i Mevlâdan olur peydâ-yı gül (1-39/45)

II.Selim cömertlik bahçesi, Sultan Murad da istek bahçesinin goncasıdır.

Şehenşâh-ı cihân sultân Selîm hân şâh-ı fażl u dâd

Rebî‘-i luĤfı ile mevsim-i deyde biter lâle (2-25/51)

Sultan Selim Han dünyanın padişahlar padişahıdır. Adalet ve faziletin sultanıdır.

Onun lutfunun baharıyla kış mevsiminde lale biter.

Dem-i luĤf-ı bahâr-ı dehre fermân itse ânide

Biterdi hârdan güller virürdi her hâcer lâle (2-26/51)

Bahar mevsimine bir ferman çıkarsa dikenden hemen güller biter, her taş lale verir.

Şâh-ı ‘âdil devridür nûş eyle câm-ı lâle-reng

Sebzeler ferş-i zümürüd-fâm u zer-sâgar hâzân (3-13/56)

Adaletli padişahın devrinde yeşillikler, zümrüt renkli halı; sonbahar da altın bir kadehtir. Onun lutfuyla sonbahar cennetin baharına benzer.

Sonbahar, onun güzelliğinin baharının vasıflarını ezbere okur.

İşin altın eyledi yüz sürmek ile kapuña

Şahn-ı gülşende hâķîr u Ĥor idi ekşer hâzân (3-20/56)

Olalı dest-i ġinâ-baĤşuñ zer ü gevher-nişâr

‘Ârızın ġamdan geh aşfer ġâh ider aĤmer hâzân (3-21/56)

Berg ü bârın yoluña yüz aķlıġıyla itdi Ĥarc

Saña şûret oldu ezhâr içre ey dil-ber hâzân (3-22/56)

Sonbahar, gülbahçesinde pek hakir görülürken onun kapısına yüz sürünce içini altın eylemiştir. Onun zenginlik, bolluk baġışlayan eli altın ve inci saçalı sonbaharın yüzü ġamdan bazen sararır bazen de kızarır. Yapraġını ve meyvesini varını yoġunu onun yoluna yüz aķıyla harcamış, bir ġün bile kâr ve zarar fikrini aķlına getirmemiştir.

Ĥoş-dem nesîm-i luĤfuñ ile faşl-ı nev-bahâr

Ĥurrem fûrûġ-ı Ĥüsnüñ ile rûy-ı lâle-zâr (4-1/58)

Âsâr-ı luĤfuñ irdi yine çeşm-i gülşene

Emvât-ı sebzâra virüp cân MesîĤvâr (4-11/58)

İlkbahar onun cömertliğiyle arkadaş olmuştur. Lutfunun eserleri gül bahçesinin gözüne erişerek çimenlikteki ölümlere Hazret-i İsa gibi can vermiştir. Onun gelişine inciler saçmak için çiğden çiçek, gümüş tabaklar içinde inci tutar.

Mir‘at-ı dehre şaykal-ı cûduñ cilâ virüp

Ber-vech ile ki kalmadı âşâr-ı inkisâr (4-14/58)

Kısacası onun cömertliğinin saykalı (cila aleti) dünya aynasını cilalayıp hiçbir kırık iz bırakmamıştır.

Nev‘î:

Nev‘î, II.Selim’e bir kaside sunmuştur. Nergis redifli kasidesinin teşbib bölümünde nergis çiçeğinin tasvirini yaptıktan sonra on beyitlik methiye bölümünde onun cömert kişiliğini övmüştür.

‘Aât-yı cûd-ı kefinden hicâb idüp kılmaz

Yüzine toğrı başın kıldurup nazâr nergis (XXVIII-13/89)

Nergis, onun elinin cömertliğinden utanıp yüzüne doğru başını kaldırıp bakamaz. Onun cömertliğinin bolluğu bereketi her yeri kaplamışken, nergisin güzel kokulu ve meyvesiz olması uygun değildir. Nergis, onun izinin tozunu iksir olarak görür.

Nesîm-i terbiyetüñ esse hâk-i gülzâra

Bitüre jâle güher gül şemer hacer nergis (XXVIII-18/89)

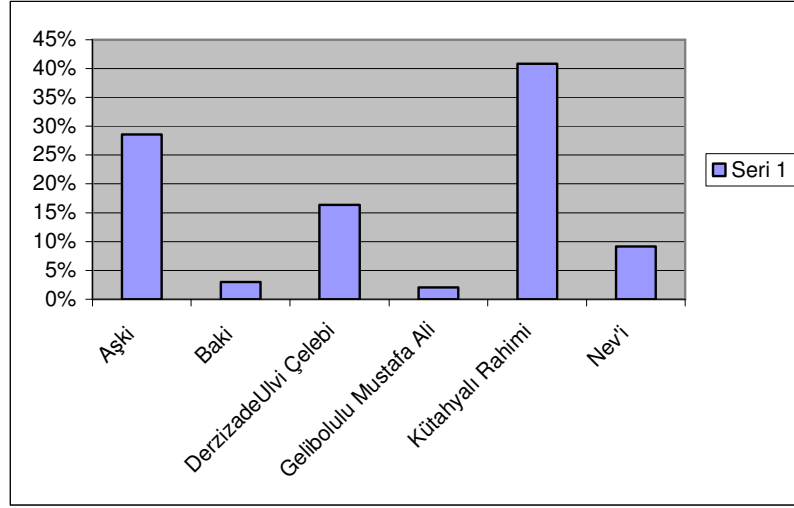
Onun terbiye edici rüzgarı, gül bahçesinin toprağına esse çiğ tanesi inci, gül meyve, taş da nergis bitirir. Yardım gözüyle nergisin haline baksa, nergis güneş gibi saygın olur, bakmasa hiçbir değeri kalmaz.

N’ola dikilse gözüm ol cenâb-ı ‘âlîye

Ki bu mu‘ameleden itmedi zarar nergis (XXVIII-21/89)

Şair, yüce padişahın huzuruna nergis gibi göz dikse yeridir. Zira nergis bu işten zarar görmemiştir diyerek sıkıntılı durumunu anlatır ve padişahın inayetini beklediğini söyleyerek II.Selim’e hayır duada bulunur.

II. SELİM CÖMERTLİK

VI. 5- III. MURAD

Bâkî:

Bâkî, Divanı'nda III. Murâd'a sunduğu, Acem padişahının gelişini kutlamak için yazdığı kasidesinin sekiz beyitlik methiye bölümünde onun hükümdarlığının üstünlüğünü över.

Hân Murâd ol kâinātuñ kıble-i ikbâli kim

Kâ'be-i dergâhına şâhân u dervîşân gelür (6-10/20)

'Âleme çekdi simât-ı ni'met-i bi-minnetin

Şâhlar şehzâdeler der-gâhına mihmân gelür (6-12/20)

Âsitânı hâkini kıldı Kıırım ânı konağ

İrte bir gün seyr idüñ hâķân-ı Türk-istân gelür (6-12/20)

Bir haķâ zann eyleyüp ebrûların çin eylese

Cân atar der-gâhına Fağfûr ile Hâķân gelür (6-12/20)

Sultan Murad, kainatın talih ve mutluluk kiblesidir. Onun dergahının Kabesine bütün padişahlar ve dervişler gelir. Dünyaya, başa kakmadığı nimetinin sofrasını açmış, bütün sultanlar, şehzadeler dergahına misafir olarak gelmiştir. Kırım Hanı, onun

eşiğinin toprağını kendisine konak edinmiştir. Bunu gören bütün Türkistan hakanları onun eşiğine gelir. Yanlışlıkla kaşlarını çatsa Fağfur¹⁹⁸ ile Hakan¹⁹⁹ dergahına can atar.

Onun ülkesinin başkentini seyreden ariflere, dünyanın bayındır ülkeleri harabe olmuş köy gibi gelir.

Şair, padişahın övgüsünü yaptıktan sonra,

Şād-mān olsun ‘Acemler gözleri aydın yine

Mīr Haydar nūr-ı çeşm-i ħusrev-i İrān gelür (6-16/21)

diyerek İran padişahının gözünün nuru Mir Haydar’ın gelişini anlatır.

Şair, III. Murad’ın Sultan Süleyman ve Sultan Selim gibi kendisine bol bol ihsanlarda bulunduğunu, başını topraktan göklere yükselttiğini, evini Keyvan sarayı yaptığını, hizmetinde şan ve şeref kazandığını, akranlarının seçkin insanlar olduğunu şöyle belirtir:

Bākīye ez‘āfın ihsān eyledi elṭāf-ı şāh

Ol kerem kim Şeh Selīm ü Hân Süleymān eyledi (7-24/23)

Anlar itdi ħākdan eflāke gerçi ser-firāz

Menzilin şāh-ı cihān eyvān-ı Keyvān eyledi (7-25/23)ü

Ḥıdmet-i hāk-i cenābından gelen ḳadr ü şeref

Ser-firāz-ı ehl-i dil mümtāz-ı aḳrān eyledi (7-26/23)

Dili dürr-i ma‘ārifden kefi bezl-i ‘avārifden

Dem-ā-dem eyler isbāt-ı fazīlet baḳr u kān üzre (8-10/24)

Gönlü, bilgi incisi, eli armağanlar, iyilikler saçarak her zaman deniz ve maden üzerinde fazilet ispatı yapar.

Cinânî:

Cinânî, III.Murad’ı ihsan denizi, cömertlik madeni olarak niteler. O, kerem sahibi, lutuf ve kerem dünyasıdır.

¹⁹⁸ “Fağfur, eskiden Çin hükümdarlarına verilen addır. Bir rivayete göre, Nuh peygamberin torunu olan Eşkan’ın soyundan gelme bir padişaktır.” İskender PALA, a.g.e., s. 177.

¹⁹⁹ “Hakan, tarihi Türk hükümdarlarına verilen addır. Genellikle Orta Asya, Moğol ve Tatar uluları anlamlarında kullanılır.” İskender PALA, a.g.e., s.223

Yedi deryâ yem-i ihsânı kıtında kıatre
Reşk ider keff-i güher-pâş ü ‘atâ-başıına kân (22-30/75)

Luţfına beñzeyemez cûd u seġâ-yı Ĥâtem
‘Adline öykünemez ma‘delet-i Nüşirevân (22-31/75)

Yedi deniz, ihsanının denizinin yanında bir damladır. Maden, onun lutuf başlayan ve inci saçan elini kıskanır. Hatem’in cömertliği, onun lutfuna benzeyemez. Cömertliğinin rüzgarı da tüm dünyaya bolluk bereket ulaştırır.

Gülü bādâm gibi aķça vü altını saçar
Her kaçan dehre nesim-i keremi itse vezân (25-29/86)

Onun cömertlik rüzgarı ne zaman esse gül ve badem aķçe ve altın saçar. O, kerem ufuklarının kutbudur. Ayrıca bayramlarda çok cömerttir. Sofrasını nimetlerle doldurur.

Derzizade Ulvî Çelebi:

Derzizade Ulvî Çelebi, Sultan Murad’ın oğlu Şehzade Mehmed’in sünnet düğününü överken cömertliğine değinir. Elleriyle altınlar ve gümüşler saçtığını söyler.

Gelibolulu Mustafa Âli:

Gelibolulu Mustafa Âli III. Murad’ın cömertliğini överken kerem deryâsı, gülzâr-ı lutf, hırmen-i ihsân, gül-i gülzâr-ı atâ, bâğ-ı ihsân, bâr-ı lutf, süfre-i cûd, dehne-i kân-ı kerem, hîn-i ihsân, pervâne-i lutf, cemâli Halilullah, halka-i ebvâb-ı ihsân, zülâl-i lutf, vücûd-ı ma’den, meh-i sipihr-i kerem, kemâl-i lutf, kerem-kâr, mahz-ı ihsân ifadelerini kullanır.

Gelibolulu Mustafa Âli de diğer şairler gibi III. Murad’ın cömertliği denize benzetmiştir.

Münâsib görmeyüp zulmetde zulm imlâsınuñ resmin
‘Adâlet mihiri toğdı şark u ġarb kıldı nûrânî (17-17/58)

O ikinci İskender, cömertlik denizini gayret ülkesinden geçirip cömertlik hükmünü yerine getirmiştir. Kimse onun gölgesinde felekten yanıp yakılmaz. Deniz ve karaların ülkeleri onun ihsan denizine batmıştır.

Gül-i gülzâr-ı ‘aġâ Hazret-i Sulţân Murâd
Bâğ-ı ihsânına bir bende-i kemter sünbül (30-18/90)

Sevinür zülfine fi'l-cümle şebih olduğıçün

Açılır ħurrem olur cilveler eyler sünbül (30-20/90)

O, lutuf bahçesinin gülüdür. Sünbül de bu lutuf bahçesinde hakir bir köledir. Ayrıca sünbül onun saçına benzediğı için açılıp sevinir, cilveler yapar. Dünyanın yükü onun lutfunun yükünden daha azdır.

Ķurş-ı bezmüñdür felek bâdâmıdur seyyâreler

Sürfe-i cûduñda gûyâ mâh-ı nev bir pâre nân (32-6/94)

Gökyüzü, eğlence meclisinin tepsisi, gezegenler bademleridir. Ay da onun cömertlik sofrasında bir parça ekmektir.

Dehne-i kân-ı kerem lûlû-yı asdâf-ı himem

Mihr-i nûr-efzâ-yı 'âlem neyyîr-i Keyvân-nişân (32-10/94)

Cömertlik madeninin sahrası, gayretler sedefinin incisi, dünyaya nur saçan, Keyvan'da oturan güneştir.

'Adl u dâduñ şöyle te'sîr eyledi eşyâya kim

İtse bir gencüñ olur mâruñ dehânun âşiyân (32-20/95)

Olmasa pervâneye pervâne-i luţfuñ sened

Bâd-ı âhından söyünür niçe şem'-i ħandân (32-21/95)

Adaleti ve cömertliğı eşyaya öyle bir tesir etmiştir ki bir hazine yapsa yılanın ağzını ona yuva yapar. Onun lutfunun pervanesi kelebeğe senet olmasa ahının rüzgarından binlerce gülen mum söñüverir. Talihsiz kimseler onun lutfunun tatlı suyuna gönlü susamıştır. Cömertlik bulutu bu yüzden acele bir şekilde yağmur olarak yağmalıdır.

Hâşimî:

Hâşimî'ye göre dünyanın sultanı olan III.Murad gönle yardım etse alçak dünyadan kimse şikayet etmez. O, bilginleri her zaman korur, lutfunu esirgemez. O öyle bir padişahdır ki onun gayreti ile cömertliğı hüma kuşu gibi her zaman göklerde dir.

Bir şehri-yârdur ki 'ulüvv-i cenâb ile

Göklerdedür hüma gibi her laħza himmeti (6-3/52)

Bir kâm-kârdur ki yanında 'aţâsınıñ

Añılmaz oldu Ħâtem ü Ma'nuñ seĥâveti (6-4/52)

O isteğine ulaşmış bir padişaktır ki onun cömertliği yanında Hatem ile Ma'nun cömertliğinin adı bile anılmaz.

Çoğ olsa kulları n'ola ol şâh-ı 'âlemüñ

Dünyâyı hep kul eyledi luğf u mürüvveti (6-21/54)

O dünya padişahının kulları çok olsa şaşılmaz. Çünkü cömertliği ve lutuflarıyla dünyayı kendisine kul eylemiştir. Dünyada herkesin isteğini yerini getiren birisi anıldığında kastedilen odur. Zira onun ulu kapısı murat kapısıdır. Kısacası o dünyada tek hükümdardır.

Nev'î:

Nev'î, inşâ-yı lutf, zâtunun feyzi, bâğ-ı lutfun, gözün ayn-ı atâ, hacâlet-i kefi cûdun, bahâr-lutf, nesîm-i lutfi, mihr-i şefkati, yem-i kefi cûd, feyz-i cûd, hıdv-i kerem-güzâr, şehriyâr-ı dâd u kerem ifadelerini kullanarak III.Murad'ın cömertliğini çeşitli benzetmelerle över. Dertlere deva olmada Hazret-i İsa'ya benzetmiştir.

Nev'î, III.Murâd'ın cömertliğini bereket olarak nitelendirmiştir.

Ey vücûd-ı mümkünât inşâ-yı luğfuñdan eşer

Cümle 'âlem mübtedâ-yı feyz-i cûduñdan haber (XXIX-26/93)

Varlıkların vücudu, onun lutfunun inşasından bir izdir. Bütün âlem onun cömertlik bereketinin varlığından haberdardır.

Lutfunu bir bahçeye benzetmiştir. Lutfunun bahçesinden sekiz cennet eksik bir kokudur. Ayrıca bahar mevsimi gibi lutufkar bir padişaktır.

Halka işigüñ Kâ'be vü bâbında ki halka

Ûullâb-ı kulûb-ı 'ulemâ vü fuzalâdur (XIV-2/47)

Eşiği halka Kâ'be, kapısındaki halka da fazılların ve âlimlerin kalplerine bir çengeldir.

Bir şâh-ı cihândur ki anuñ hâk-i cenâbı

Ûartılsa eger misk-i Hatâ-y-ile hatâdur (XIV-15/48)

O öyle dünya padişahıdır ki onun kapısının toprağının hita miskiyle tartılması hatadır.

Ne vech ile medh ideceğüm zâtuñı bilmem

Kim var ki cemâlüñ aña teşbîhe sezâdur (XIV-18/48)

Sözleri Hazret-i İsa'nın nefesi gibi her derde devadır. Lal dudağı can, sözleri cana mutluluktur. Nazlı gülüşleri ruha gıdadır. Hüner ehli, bakışının güzelliğinin kölesidir. Gözü, onlara ihsan gözüyle bakar.

Çoyup sipihri eger yüz süreydi işigüne

Ne mâha naş irişürdi ne âfitâba zevâl (XXIX-26/93)

Gökyüzünü bırakıp onun eşigine yüz sürseydi, ne aya eksiklik ne de güneşe bozulma gelirdi. Öyle ki onun cömert eli karşında deniz mustarip; ağırbaşlılık karşısında dağlar sessiz sedasızdır. Ama bunun yanında zaman yeryüzüne hazine saçsa şaşılmaz; çünkü onun cömert elinin denizinde yetişip büyümüştür.

Kifâyet itmeye hergiz nevâl-i maţbahuña

Boşansa kîse-i kân ile kâse-i ‘ummân (XXXVIII-30/118)

Maden kesesi ile denizin kasesi boşalsa yine de onun mutfağının bağışına yetmez.

Şeh-i deryâ-kerem Sulţân Murâd ol şâh-ı ‘âdil kim

Unutdurdı şafâ-yı cevheri kân ile ummânı (XLVI-8/138)

O, deniz gibi cömert ve âdil padişah ki onun incisinin mutluluğu maden ile denizi unutturmuştur.

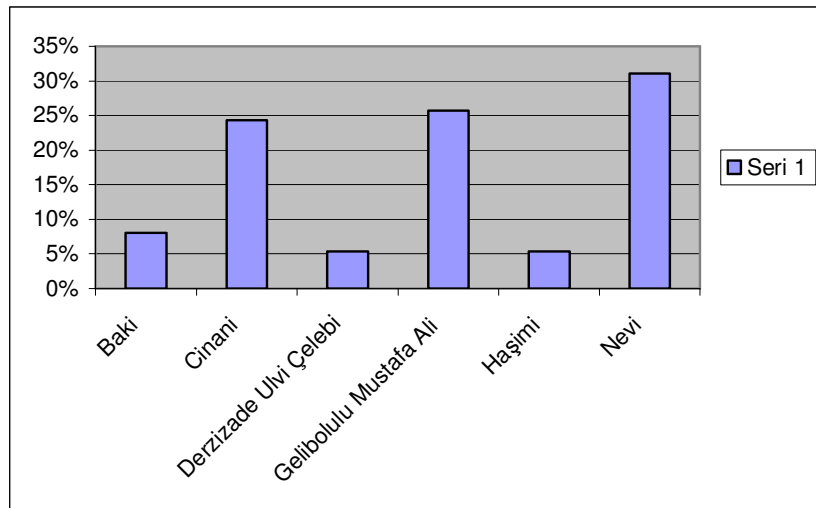
Kısacası Sultan Murad devrinde,

Zamâne râm u zemîn şâdgâm u baht be-kâm

Cihân mutî‘ ü melek bende vü felek meyyâl (XXIX-11/92)

zaman boyun eğmiş, yeryüzü çok sevinçli, talih muradına ermiş, dünya itaat etmiş, melekler köle olmuş, felek de çok isteklidir.

III. MURAD CÖMERTLİK:

VI. 6- III. MEHMED

Bağdadlı Rûhî:

Bağdadlı Rûhî, III.Mehmed'e bir kaside sunmuştur. Şair, "Der-Şân-ı Şerîf-i Sultân Muhammed Hân-ı Sâlis İbnü's-sultân Murâd Hân-ı Sâlis" başlıklı kasidesine doğrudan methiye ile girmiş, yirmi üç beyitlik bu methiyede özellikle padişahın cömertliğini çeşitli benzetmeler kurarak övmüştür.

‘Înāyet u keremi bî-kıyās u bî-ḥaddür

Ol şeh ki luḫfinadur ḥalkuñ iḫtiyācı tamām (4-75)

Yardımlı ve cömertliği ölçsüz ve sınırsızdır. Halkın bütün ihtiyacı onun lutfuyla tamamlanmıştır.

Zemīni tutsa eger irmege ‘aḫāsına kân

Yeterse başı göge yetmege kefine ḡamām (11-76)

Maden, yeryüzünü tutsa da onun cömertliğine ulaşamaz. Bulutların başı göge yetse onun eline yetmez. Dünyanın iyi söz sahiplerine o kadar altın vermiştir ki kıyamete kadar bu nam (cömertlik) yeter.

Şeh-i bülend-naẓarsın saña müsellemdür

Mürüvvet ü kerem ü luḫf u raḫmet ü in‘ām (20-76)

O öyle yüksek bakışlı bir padişaktır ki yiğitlik, cömertlik, lutf, rahmet ve nimet verme ona verilmiştir. Öyle ki dünyada onun lutfunun nefesinden zevk almayanlar ahirette toplandıklarında isteklerine ulaşamayacaklardır.

Bâkî:

Bâkî, III.Murad'ın cömertliğini överken pertev-i cûd u sehâ, deryâ-yı keff, çâre-sâz-ı derd-mendân, şeh-i sâhib-kerem, keremün gülşeni, bârân-ı sehâ, ebr-i cûd, çerâḡ-ı lutf, câm-ı kerem ifadelerini kullanır. Kozmik unsurları, madenleri ve çiçeklerle çeşitli benzetmeler yapar.

Bâkî, onun lutuflarıyla herkesin zenginlik bulduğunu söyler. O, tahta çıktığında dünya bahçesi kışta ilkbaharı yaşamıştır. Padişahlık devletinin tacı güneş gibi doğmuş, güneş gibi kainata ışık vermiş, cömertlik ışığı ile yeryüzüne ayarı tam saf altın saçmıştır.

Talihli cömert padişahın yıllık nimeti, yeryüzünü kar gibi gümüş paraya batırmıştır.

Deryā-yı keffi mevc-i ‘aṭā urdı şöyle kim
Yekbār sīm-i nāb ile zeyn oldı her kenār (9-5/26)

Onun elinin denizi öyle bir ihsan dalgası vurmuştur ki bir defada her kenar saf gümüşle süslenmiştir.

N’ola hırşīd-veş başuñ göge irdiyse hüsñ içre
Ser-firāz-ı cihān ol çāre-sāz-ı derd-mendān ol (11-8/29)

Şair, başı güzellik içinde güneş gibi göğse erse şaşılacak ne var? Dünyanın en üstünü ol, dertlilerin devası ol diyerek padişahın cömertliğini beklemektedir.

Ayağı toprağı tāc-ı ser-i eşrāf-ı cihān
Sürme-i hāk-i rehin dīde-i a’yāne çeker (12-8/31)

Onun ayağının toprağı, dünyanın şeref ve itibar sahiplerinin başının tacıdır. O, yolunun toprağının sürmesini devletin ileri gelenlerinin gözüne çeker.

Ol ki hırşīd-i cihān-tāba zekāt-ı zer virür
Kāse-gerdān olsa şehrinde meh-i tābān eger (13-10/32)

Eğer parlak ay onun şehrinde kase çevirse dünyayı aydınlatan güneşe altın zekat verir. Nur saçan güneşin gözü akmasa da onun altın bağışlayan elinin nurlarla dolu bereketi tüm dünyaya yeter.

Dür ü gevher nişār itsün yolına ebr-i bārānī
Ser-ā-ser atlas u dībā döşetsün mihr-i raḥşānī (14-8/33)

Güneşdür tal‘atı gūyā cihāndan def‘ u ref‘ itdi
Zalām-i zulm u ‘audvānı dālāl-i küfr ü tuğyānı (14-9/33)

Bāğ-ı luṭfuñda meh ü mihr iki aḥḳar nergis
Keremüñ gül-şenine sünbüle kem-ter sünbül (24-21/64)

Yağmur bulutları yoluna inciler saçar, parlayan güneş baştanbaşa süslü kumaşlar döşer. Dünyayı parlatan güzel yüzü bütün ufuklara ışık bağışlar, dünyayı durmadan aydınlatır. Ay ve güneş lutfunun bahçesinde iki tane değersiz nergis, Başak burcu da kereminin gül bahçesinde hakir bir sünbüldür.

Būy-ı hūlkuñla güzār eylemese bāğa nesim
İdemez hāḳ dimāğını mu‘aṭṭar sünbül (24-21/64)

Ebr-i cūduñdan eger irse nem-i in‘amuñ

Bitüre hāre gül ü lâle vü mermer sünbül (14-24/64)

Rüzgar onun yaratılışının kokusuyla bahçeden geçmeseydi, halkın zihnine sünbül kokusu veremezdi. Yine sünbül, onun cömertlik yağmuru ile geçip büyüye boyu sanavber ağacı gibi olur. Onun cömertliğinin bulutundan nimetinin nemi ulaşa, taş gül ve lale, mermer de sünbül bitirir.

Nūr-bağş olsa eger bāğa çerāğ-ı luţfuñ

Şem‘-vār eyleye etrafı münevver sünbül (14-26/64)

Cür‘a-rîz olsa eger gülşene cām-ı keremüñ

Ṭuta nergis-şifat elde kadeh-i zer sünbül (14-27/64)

Lutfunun çerağı bahçeye nur bağışlasa sünbül mum gibi etrafı aydınlatmaya, kereminin kadehi bir çeşit ibrik olsa sünbül nergis gibi elinde altın kadeh tutmaya başlar.

Cinânî:

Cinânî III.Mehmed’in cömertliğini överken şâhenşâh-ı kerem-güster, yem-i cūdı, bād-ı lutf, reşha-i ihsân ifadelerini kullanır ve onu cömertlik sahibi olarak niteler. III. Mehmed, etrafına cömertlik yayan kerem sahibi bir padişaktır.

Ḥudāvend-i zafer-rehber şehenshâh-ı kerem-güster

Ḥidîv-i baħr u ber Sulţān Meħemmed Ḥān-ı ‘Oşmānî (21-12/70)

O, rehberi zafer olan bir hükümdar, cömertlik sahibi padişahlar padişahı, kara ve denizlerin valisi, Osmanlı hanı sultan Mehmed’dir.

Yem-i cūdı güher-riz olduğınca bād-ı luţfıyla

Temāşā eyleyen bir kaçre şaymaz Baħr-ı ‘Ummānı (21-17/70)

Görinmez zerre ihsânına nisbet hāşılı kānuñ

Ḥicāb ile geçürdi yirlere el-hāşılı kānı (21-19/70)

Cömert eli lutuf rüzgarıyla inciler döktüğünü görenler de incileriyle meşhur Umman denizini bir damla bile saymazlar. Maden bile onun lutufları yanında bir zerre bile olamaz. Bu yüzden utancından yerlere geçmiştir.

Dükenmez ardı gördi reşha-i ihsānuñ aşlā

‘Arağ dökdi hicābından şıķıldı ebr-i nīsānî (21-24/71)

Nisan yağmuru, onun ihsan damlalarının ardı arkasının kesilmediğini görünce utancından sıkılıp ter dökmüştür.

Gelibolu Mustafa Âli:

Gelibolu Mustafa Âli mihr-i şefkat, hûşecîn-i hırmên-i ihsân, sûtûde-dâd u dihiş ifadelerini kullanarak III.Mehmed'in cömertlik yönüne övgülerde bulunur.

Luţfı vücûdından anuñ herkes ğınâ bulmuş temâm
Mâl-ı hûyla kınde şeydâlardaki sevdâ uyur (28-4/85)

Nâle kılmaz dâyeler gehvâre görmez ızdırâb
Ağlamaz tıfl-ı şîr şâm iken şeydâ uyur (28-7/85)

Cân ile ten dilhasteler dârü'sifâ-yı kûyuna
Nâleden bîzâr olup epsem yatur hattâ uyur (28-9/86)

Onun vücudunun lutfundan herkes zenginlik içindedir. Onun döneminde dadılar inleyip sızlamaz, beşik ıstırap çekmez. Süt çocuğu akşam olunca ağlamayıp kendinden geçmişesine uyumaktadır. Can ile ten, hasta gönüller onun mahallesinin şifa evine inlemekten bıkip dilsiz olup yatar, hatta uyur.

Gelibolulu Âli, III.Mehmed'e sunduğu geldi redifli kasidesinde onun tahta çıkışıyla dünyaya getirdiği güzellikleri övmektedir. İsteğine kavuşmuş padişah tahta çıktığında, dünyanın donmuş tenine taze can gelmiştir. Dünya yaşlı bir hastaya dönmüştü; fakat onun gelmesiyle sonsuz bir ömür kazanmıştır. Viran gönülleri imar etmeye gönüller alıcı, nüktedan, zarif bir sultan gelmiştir.

Harâbe dilleri yap yap imâret eylemege
Gönüller alıcı sultân-ı nüktedân geldi (39-4/110)

Hakanî Mehmed Beğ:

Hakanî Mehmed Beğ, III.Mehmed'in cömertliğinin bahar mevsiminden daha güzel olduğunu, dünyayı kapladığını belirtmiştir.

Denizin kenarını incilerle, bahçeyi de taze yasemin yapraklarıyla doldurulduğunu şöyle söyler.

Bağrûñ kenârın eyledi pür dürr-i şâh-vâr
Bâğuñ derûnın eyledi pür berg-i yâsemîn (3-17/91)

Cömertliği dünyayı kuzey rüzgarlarından kaplar.

Nev'î:

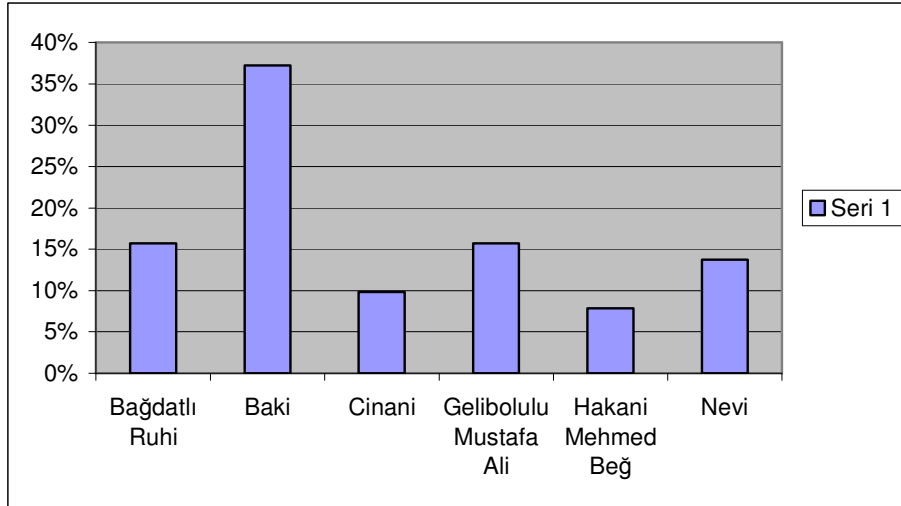
Nev'î de diğ er ş airler gibi padiş ahın cömertliğini denize benzetir. O, lutuf ve ihsan denizidir.

Yine teş rîf idüp bir mihr-i 'âlem taht-ı 'Oş mânî
Yine geldi yirine mürde iken 'âlemün câmı (XLV-1/135)

Ûudûm-ı nev-bahâr-ı luğ fı kıldı mu'tedil dehri
Meger itdi taqaddüm sâ'at-i nevrûz-ı sultânî (XLV-1/135)

Nevruz zamanında, onun lutfunun ilkbaharının gelişi dünyaya bir ılımanlık vermiştir. Nevruz zamanı, onun zamanında geç se ş aşılmaz. Çünkü onun yüzünün parlak güneşi ufuklara sıcaklık vermiştir.

III. MEHMED CÖMERTLİK:

II. VII. ADALETLİ OLUŞ U BAKIMINDAN PADIŞ AHLAR

VII. 1- II.BAYEZİD

Lâmii Çelebi:

Lâmii Çelebi, II.Bayezid'e sunduğ u kasidesinin bir beytinde ma'dilet-küster diye seslenir.

Tâli'-i naş sum şeref bulmağ iç ün urdum yüzüm
Âsitâneñ hâkine ey ma'dilet-güster güneş (X-258/108)

Tâcizâde Câfer Çelebi:

Tâcizâde Câfer Çelebi, âmil-i adl-i Ömer, adl-i Şâh, ahd-i adl, adlün âsârı, âlem-penâh, adlün eyyâmı, dergeh-i âlem-penâh, adlî-lakab, adl ile Ömer, lebi nûşînrevân, imâm-ı âlim ü âdil, adli ile memâlik âbâdân, zât-i pâki medâr-ı emn ü emân gibi ifadelerle adaletini över. Adaletiyle ünlü şahsiyetlerden Hazret-i Ömer ile Nuşirevan'a benzetir.

II. Bayezid'in âlim ve âdil bir padişah olduğunu vurgular. Adalet denizi olduğunu söyler. II.Bayezid'i adaletli oluşu bakımından Hazret-i Ömer²⁰⁰ ile Nuşirevan'a²⁰¹ benzetir.

Şâh-ı Ğâzî Bâyezîd ibni Muḥammed Ḥan kim ol
Âlim-i 'ilm-i 'Alîdür 'âmil-i 'adl-i 'Ömer (4-20/24)

Ḥam-ı ebrûlaruñla ey lebi nûşîn-revân zülfüñ
Nedür zencîrdür kim ol aşılmış tāk-i Kısradan (22-33/124)

O Hazret-i Ali ilminin âlimi, Hazret-i Ömer'in adaletiyle iş yapar. Şair, dudağını Nuşirevan'a, kaşlarının eğriliği ile saçlarını Kisra sarayında asılmış zincire benzetmiştir.²⁰²

Ey Server-i zamâne giyâh u nebâta dek
'Adlün sirâyet itdügine bu yeter nişân (5-69/33)

Şair, onun adaletinin ottan bütün bitkilere kadar sirayet ettiğini söyler. Sancağı adalet göğünün ekvatorudur.

Zâtuñ muḥîṭ-i merkez-i devrân-ı salṭanat
Râyüñ sipîhr-i ma'delete haṭṭ-ı istivâ (21-10/118)

Şair, II.Bayezid'in adaletini çeşitli tasvirlerle açıklar. Mesela, terazi padişahın adaletini taklit ettiği için halk, pazarda dükkan dükkan onu dilinden asmıştır.

²⁰⁰ “Hazret-i Ömer İslamın ikinci halifesidir. Doğruluk ve adaletiyle İslam'a hizmet etmiş, adaletten hiçbir zaman ayrılmamıştır.” İskender PALA, a.g.e., s. 438.

²⁰¹ “Sasani hükümdarlarından adaletiyle tanınmış olan birinci Husrev'in adıdır. Asıl adı Husrev olduğu halde uyruğunda bulunanlar kendisini çok sevdiği için ona ölmez ruhlu anlamına gelen Aşunek-revan adını vermişlerdir. Bu isim de zamanla nûşîn-revân ve nûşîrevân şekline girmiştir. Nuşirevan, adaletin timsali olarak kabul edilmiştir.”Tahsin YAZICI, a.g.e. C.I, s. 611-612.

²⁰² “Nuşirevan Bağdat yakınlarında Medâniyen'de yaptırmış olduğu geniş ve muhteşem sarayının büyük bir bölümü olan Tâk-i Kısra veya Eyyân-ı Kısra halkını ve yabancıları kabul edip dinlediği, adaletsizliğe uğrayanlara yardım ettiği yerdir. Rivayete göre bu tâka bir çan astırıp ucuna bir zincir bağlatmış. Onun adaletine müracat edenler bu zinciri çekerek çanı çalar ve onu haberdar ederlermiş.” İskender PALA, a.g.e., s. 433-434.

Câfer Çelebi, II.Bâyezid'in adaletini överken adaletiyle sonbahardaki lale bahçelerinin nasıl meydana geldiğini şöyle arz etmektedir.

'Adlũn āşarı ħazānda lâleler bitürdigin

Gösterür ħalka ruħ-ı zerd-i 'adũda eşk-i āl (8-17/43)

Adaletinin eserleri, sonbaharda laleler bitirişini halka düşmanın sarı yüzünde kırmızı gözyaşı olarak gösterir.

Ayrıca onun devrinde kara saçlar baş aşağı olmuştur. Zira onun devrinde fitnenin baş kaldırması gibi bir ihtimali yoktur. Fitne saçan siyah göz onun adaletli zamanında uykuya dalmıştır.

Fitnedür çeşm-i siyāhuñ anı ħāb- ālũd iden

Adl-i Sulţān Bāyezīd ibn-i Muħammed Ĥānıdır (25-27/135)

'Ahd-i 'adlũnde ħarāma kılmamaĝ- için nazār

Gözlerin yumar şarāb üstine geldikçe ħabāb (23-12/126)

Onun adaletli zamanında harama bakmamak için şarabın kabarcığı şarap üstüne geldikçe gözlerini yumar.

Şair, onun adaletiyle bütün memleketler bayındır hale geldiği için devlete dua etmenin her bireye farz ve vacip olduğunu söyler.

Ubeydî:

Ubeydî de II.Bayezid'in adaletini överken onu tarihi şahsiyetlerden adaletiyle ünlü Nuşirevan'a benzetir.

'Adli envārı zalām-ı zulmile ĝam-gīnlerũn

Ĥāţır-ı fātırların kılsa gerekdür şāmdān (1-24/3)

Şair, adaletini nura benzetir. Onun adaletinin nurları zulmün karanlıklarıyla dert çeken insanların gönlünü sevindirir.

'Ahd-i adlũnde cihān emnile tũldı yiridür

Çeşm-i şehbāzı kebũterler idinse āşiyān (1-39/4)

Onun adaletli zamanında dünya, güvercinlerin doğanın gözüne yuva yapacak kadar güven içindedir.

Vasfî:

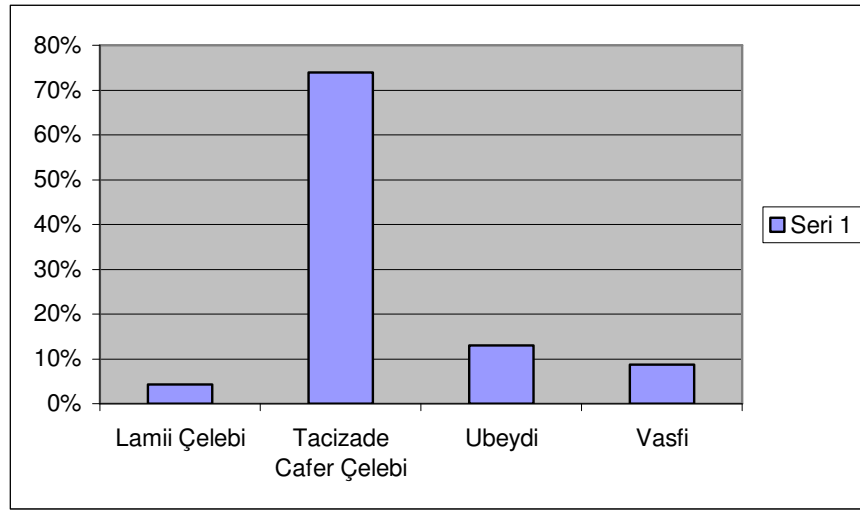
Vasfî, onun adaletini sabah vakti edilen duaya benzetir. Sabah vakti edilen dualar gibi bütün zulümleri öldürür. Kalemî, kılıcı gibi adaleti sağlar.

Du‘â-yı vaqt-i seher gibi ‘adli zâlim-küş
Livâ-yı fetih ü zafer gibi kilki tûğ-âşâr (1-24/25)

Adaletini bahar mevsimine, lutfunu da buluta benzetir. Adaletinin baharına lutuf bulutlarını gönderdiğinde gülbahçesi taptaze olur.

Bahâr-ı ma‘dilete her dem ebr-i luţfuñdan
Çemende zinde-dil ü tâze-rû durur gülzâr (1-26/25)

II. BAYEZİD ADALET

VII. 2- YAVUZ SULTAN SELİM

İshâk Çelebi:

İshâk Çelebi, onun adaletinin sesiyle yeryüzüne mutluluk ve gönül ferahlığı geldiğini şöyle ifade eder:

‘Aceb ne şâh-ı cihânsın ki şît-i ‘adlünle
Sirâyet eyledi varduğda her mekâna sürûr (4-9/25)

Kimse uzatmasun diyü ‘adlünde zulm elin
Şundi elüne Hâzret-i Perverdigâr tûğ (5-20/30)

Onun adaletine kimse zulüm elini uzatmasın diye Hazret-i Peygamber, eline kılıç vermiştir. Kısacası o adaletin sığınağıdır.

Lâmîî Çelebi:

Lâmîî Çelebi onun adaletinin gölgesinin bütün eziyet ve belalardan korunacak tek sığınak olduğunu şöyle ifade eder:

Zıll-1 ‘adlũñ hâris-i âfâķdur âfâtdan

Ėarr-1 zulm ü cevr-i devr için zihî hoş mültecâ (XII-8/111)

Onun adaletinin gölgesinde sadece altın ile gümüş, cömert elinden perişan olmuştur.

Ülkenin esasları, hükümleri onunla sağlamaştırılmıştır. Onun fikirleri hasta memleketlere şifa olmuştur.

Buldı esâs-i mülket aĖkâmuñile iğkâm

Oldı libâs-1 devlet a‘lâmuñile mu‘lem (XIII-21/114)

Emrâz-1 mülke Ėükmũñ Ėanunıdır şîfâ-sâz

Şan seme-i nũş-1 dâr uyâ derd-i zağma merhem (XIII-13/113)

Tâcizâde Cafer Çelebi:

Tâcizâde Cafer Çelebi de diğerk şairler gibi Yavuz Sultan Selim’i adaletin doruğru olarak görür.

Mâh-1 burc-1 salĖanat Ėurşîd-i evc-i ma‘delet

Ėusrev-i Cemşîd-ferr Şâh-1 cihân SulĖân Selîm (29-11/166)

Cihân ki ‘adlũñ ile bâğ-1 Ėulddur anda

Kimesne bâr-1 girân çekmeye meger eşĖâr (30-63/175)

Onun adaletiyle dünya bir cennet bahçesine dönmüştür. Ayrıca şair, adaletini mimara, dünyayı bir saraya benzetmiştir. Dünyayı bayındır hale getirdiğini, herkesin rahata kavuştuğunu; yalnızca yuvası harabeler olan baykuşa yazık olduğunu şöyle belirtir:

Kimesneye degül illâ ki bũma Ėayf oldı

Cihân sarâyına ‘adlũñ olalıdan mi‘mâr (30-65/175)

Onun devrinde kimsenin bağı delik değildir. Aciz ve yetim varsa o da nafe ile incidir.

Yoğk durur Ėũnĩn ciger bağı delük devrũnde ĖiğĖ

Nâfe vü dürdür eger var ise miskĩn ü yetĩm (29-16/166)

Ubeydî:

Ubeydî, Yavuz Sultan Selim'i adalet sığınağı olarak görür. Tahta çıktığında ilk önce adalet ve doğruluğu sağlamış; ondan sonra saltanatın anlaşılmaz işlerini çözmüştür.

Sultān-ı kām-kār u şeh-i ma'delet-penāh
Hākān-ı tāk-dār-ı dil-ārā-yı saltanat (2-10/5)

Tekmīl-i 'adl ü dād ile tahsīl-i nām idüp
Feth oldu saña şimdi mu'ammā-yı saltanat (2-15/5)

Yahya Beğ:

Yahya Beğ, Yavuz Sultan Selim'in adaletini överken nûr-ı ayn-ı âdilân, şems-i adl, ahd-i adl gibi ifadeler kullanmıştır.

Şair, Yavuz Sultan Selim'i adaletli insanların gözünün nuru olarak niteler. Dünya bahçesi onun adaletinin güneşiyle her zaman güler. Zamanında bir tek yağmur bulutları ağlamaktadır.

Ebr-i bārāndur zamānında meger giryān olan
Şems-i 'adlinden güler cümle gülistān-ı cihān (2-23/25)

Hāne-i cānı meger gāret ide düzd-i ecel
Kimseden kimseye irmez 'ahd-i 'adlinde ziyān (2-28/25)

Onun zamanında kimsenin kimseye zararı dokunmamıştır. Adaleti bahar mevsimi gibidir.

Mu'tedil 'adliyle 'ālem nitekim faşl-ı bahār
Dem-be-dem oldu dünyā-yı denī dārü'l-emān (2-30/26)

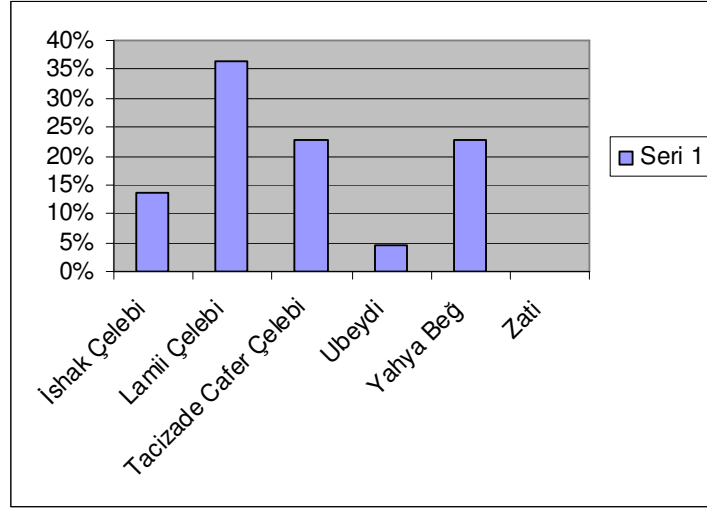
İşidüp 'adlün kulağdan 'âşık olmuştur şehâ
Ehl-i Kāşān u Horāsān u Irāk u İşfahān (2-33/26)

Kaşan, Horasan, Irak ve Isfahan halkı onun adaletini kulaktan kulağa işitip âşık olmuşlardır.

Zatî, Yavuz Sultan Selim'e sunduğu kasidesinde onun adaletini övmemiştir.

YAVUZ SULTAN SELİM

ADALET:

VII. 3- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN

Âşık Çelebi:

Aşık Çelebi Kanunî'nin cömertliğini överken sultân-ı kişver-gîr tîğ-i 'adl, adl-i şâh, bād-ı 'adl, bahâr-ı ma'delet, zamân-ı 'adâlet, 'Ömer-ma'delet ifadelerini kullanmış, çeşitli benzetmeler kurmuştur. Adaletiyle ünlü Hazret-i Ömer'e, dertlere deva olan Hazret-i İsa'ya benzetmiştir. Çiçekler ile zengin imajlar kurmuştur.

Âşık Çelebi'ye göre dünyayı aydınlatan güneş, o ülkeler tutan padişahın adaletinin okuna altın işlemeli bir gül yazmıştır.

Sensin ol sultân-ı kişver-gîr tîğ-i 'adlûne

Yazılıpdur mihr-i 'âlem-tâb bir zer-kâre gül (4-24/63)

İrmedi mi gûşuna bād-ı şabâdan 'adl-i şâh

Nice bir âzar eyler 'andelib-i zâre gül (4-22/63)

Gül, kulağına saba rüzgarından padişahın adaleti gelmediğinden bülbülü devamlı azarlamaktadır. Eğer padişahın adaleti saba rüzgarıyla güle ulaşırdı bülbüle eziyet etmezdi.

Bād-ı 'adlûne gülistân-ı zamân her dem bahâr

Tâb-ı hürşîd-i cemâlûne cihân hem-vâre gül (4-26/63)

Onun adaletinin rüzgarıyla dünya gül bahçesi, her zaman bahar mevsimini yaşamaktadır. Dünya, onun güneş gibi güzel yüzünün ışıltısıyla gül olmuştur.

‘Âlemi ser-sebz ü hândân eyleyen’adlûndürür

Şu içinde tâze vü ter şağlanur hem-vâre gül (4-32/64)

Dünyayı tazecik, yemyeşil yapan ve güldüren onun adaletidir. Zamanında gül her zaman su içinde tazecik saklanır.

Bahâr-ı ma’deletüñle riyâz-ı şer‘-i şerîf

Açıldı verd-i tarî gibi güldü gonce mişâl (5-10/67)

Revâ mıdur ki zamân-ı ‘adâletüñde olsa

Resûle müntesib olan müşevveşü’l-âhvâl (5-15/67)

Adaletinin baharıyla mübarek şeriat bahçeleri gonca gibi gülmüş, taze gül gibi açılmıştır. Adaletli zamanında peygambere bağlı olanların durumların karışması reva değildir.

‘Atîk-i şıdk u ‘Ömer-ma’delet ‘Alî-‘irfân

Hasan-maḥâsin ü Oşmân-ḥayâ Hüseyin-ḥışâl (5-2/66)

Eyâ mü’essis-i Bünyân-ı ‘adl u ḥâmî-yi dîn

Eyâ mu‘ammer-i vîrân müşaḥḥih-i aḥvâl (5-6/66)

Adalette Hazret-i Ömer’dir. Adalet binasının kurucusudur. Viraneleri yaşatan, bütün yanlış durumları düzeltendir.

Cihânı ‘adl ile itdûñ Mesih-veş iḥyâ

Cefâ vü zulmı götürdûñ çü fitne-i Deccâl (5-9/67)

O Hazret-i İsa gibi dünyayı aydınlatmıştır. Deccal’in²⁰³ fitnesini yıkarak dünyadan eziyet ve zulmü kaldırmıştır.

Aşkî:

Aşkî Kanunî’nin adaletli oluşunu överken adlûñ güneşi, rûy-ı adl, âdil şehriyâr Sikender-ma’delet, envâr-ı ‘adl ifadelerini kullanmıştır. Kozmik ve tabiat unsurlarlarıyla çeşitli benzetmeler kurmuştur.

²⁰³ “Deccal, kıyametin büyük alametlerindedir. Deccal, son zamanlarda dünyaya gelecek olan, bir gözü kör bir Yahudidir. Deccal, Tanrılık davasında bulunacak ve Mehdi tarafından öldürülecektir. Deccal çıktığı zaman insanları kendisine bağlayıp bir çok taraftar toplayacaktır. Onun, uydurduğu yalanlar ile ortalığı birbirine katıp kıyamet fitnesini kolaylaştıracağına inanılır.” İskender PALA, a.g.e., s. 134.

Şair, onu adalet ve cömertlik kaynağı olarak nitelendirmektedir.

Ser-te-ser tıtdı cihân mülkini ‘adlün güneşi
İrdi ‘adlünde kemâle yine noğşân-ı gazâ (17-23/23)

Şems-i burc-ı salţanat Sulţân Süleymân kim
Rûy-ı ‘adlünden alur her şubh nûr u fer güneş (20-11/28)

Aşkî de adaletini güneşe benzetmiştir. Onun adaletinin güneşi, dünya ülkesini baştan başa tutmuştur. Onun adaletinin yüzünden her sabah nur, güneş de parlaklık kazanır.

Çanda la’l ü aķık etmezdi seng-i hâreyi
Düşmeseydi âfitâb-ı ‘adline mazhar güneş (20-16/29)

Onun adaletli günlerinde güneş, her sabah nur ve ışık saçır. Ayrıca güneş, onun adaletinin güneşiyle şereflendirilmeseydi sert taşı lal ve akiğe çeviremezdi.

Aşkî diğer şairlerden farklı olarak adalette onu İskender’e benzetmiştir. Kısacası o adil padişahdır.

Hızır-himmet Çahramân-heybet Sikender-ma‘delet
Pâdişâh-ı baır ü ber şâhib-ķırân-ı rûzigâr (24-15/38)

‘Adl kılsañ ‘âleme luţfuñ nesîminden seniñ
Taze taze gül virür faşl-ı şitâdan ķurı hâr (24-22/39)

Gün gibi virür ziyâ envâr-ı ‘adlün ‘âleme
Yeryüzi ‘aks-i cemâlünden olupdur nevbahâr (24-23/39)

Onun adaletinin nurları güneş gibi dünyayı aydınlatır. Yeryüzü onun güzel yüzünün aksiyle ilkbahara döner. Öyle ki dünyaya lutfunun rüzgarıyla adalet yaysa kış günü kuru dikenden taze taze güller biter.

Buldı çün dest-menc-i düşmen tîğün altında amân
Gelmedi zâtuñ gibi dünyaya ‘âdil şehriyâr (23-17/37)

Kısacası onun gibi dünyaya adil bir padişah gelmemiştir.

Bâkî:

Kanunî'nin cömertliğini överken kisri-i 'adl ü re'fet, dâd-ı Keykubâd, adl ü dâd-ı 'Ömer, pâdişâh-ı âdil gibi ifadeler kullanan Bâkî, Kanunî'nin adaletinden bahsederken onu tarihi şahsiyetlere teşbih etmiş ve onunla kıyaslamalar yapmıştır.

Cemşid-i 'ayş u 'işret ü Dārā-yı dār u gīr

Kisri-i 'adl ü re'fet ü İskender-i zamān (1-14/4)

Saḅa Kisrī'yi 'adāletde mu'ādil çutsam

Fazladur sende olan devlet-i dīn ü emān (2-33/9)

'Adluñ katında cevr ü sitem dād-ı Keykubād

Hişmuñ yanında luḅ u kerem ḅahr-ı ḅahramān (1-21/5)

O adaletin ve merhametin Kısrasıdır; ²⁰⁴fakat adalet bakımından onunla kıyaslansa Kanunî'nin adaleti daha üstündür. Yine Keykubad'ın²⁰⁵ adaleti onun adaleti yanında sitem ve eziyettir.

'Adl ü dād-ı 'Ömer ü şıdḅ u şafā-yı Siddīḅ

'İlm ü 'irfān-ı 'Alī ḅlm ü ḅayâ-yı 'Osmān (2-27/9)

O, adaletiyle ünlü Hazret-i Ömer'e benzemektedir.

Bāreka'llāh zehī Pādişāh-ı 'ādil kim

Şarḅdan ḅarba deḅin buldı cihān emn ü emān (2-33/9)

Devrinde eziyetten ve sıkıntıdan inleyen yoktur. Dünyada doğudan batıya bütün herkes güven içinde yaşamaktadır. Tacının cevheriyle adaletinin hançeri tüm dünyayı aydınlatmış, nurlandırmıştır. Kısacası o adaletli bir padişaktır.

Behiştî:

Behiştî, Kanunî'nin adaletini överken adaletiyle ünlü şahsiyetlere telmih eder. Şaire göre Hazret-i Ömer, onun adaletini duysa ona insaf eder. İnsaf etmek merhamete, vicdana ve mantığa dayanan bir adalettir. Mervan padişahı da onun gayretli çalışmasını görünce onu beğenip takdir eder.

²⁰⁴“Kısra, İran padişahlarına verilen ünvanıdır. İlk defa adaletiyle ünlü Nuşirevan için kullanılmıştır.” İskender PALA, a.g.e., s. 334.

²⁰⁵“İran'ın pişdâdiyân sülalesinden sonra gelen şah sülalesi Keyhaniyân'ın ilk hükümdarıdır. Key lakabını ilk defa kullanan odur. Adaletiyle ün salmıştır. Büyük Selçuklu sultanı Keykubâd ile bunun hiçbir alakası yoktur.” İskender PALA, a.g.e., s. 325.

Gûş itse Ömer hazreti insâf ide ‘adlini
Tahsîn ide ikdâmını görse şeh-i Mervân (4-52/186)

Râi kılalı ‘adlini ağnam u enâma
İster yolına cümle râ’iyyet ola kurban (4-53/186)

O adaletini koyunlara ve halka çoban yapalı, ona boyun eğen tüm halk, yolunda kurban olmak istemiştir. Ardından yüce divanını övmeye başlamıştır.

Dîvânuñ ol evdür ki eyâ şâh-ı cihân-dâr
Kıymetlü güherlerden ola ol eve erkân (4-54/186)

O dünyayı yöneten hükümdarın divanı öyle bir evdir ki bütün direkleri kıymetli cevherlerden yapılmıştır. Bu yüce divanda kararların adil bir şekilde görüşüldüğünü şu beyitle açıklar.

‘Âkıl vüzerâ cem‘ oluban eylese tedbîr
Bî-ceng ü cedel feth ola her kûşede büldân (4-55/186)

Akıllı vezirler, o divanda toplanıp önlem alsalar kavgasız savaşız her köşedeki bütün memleketler fethedilir.

Zâtuñ felek-i saltanata meyyîr-i a’zâm
‘Adlûñ san‘atı eyleyeli ‘âlemi Rahşân (4-56/186)

Onun adaletinin sanatı dünyayı aydınlatalı, kişiliği saltanat göğüne güneş olmuştur.

Cemilî:

Cemilî, Kanunî’ye sunduğu kasidesinde adalette bin Nuşirevan olsa onun adaletini görünce hepsinin hayran kalacağını şöyle ifade eder.

Ger ‘adâlet birle bolsa ming anüşîrevân kimi
Her biri yüz nev‘ ile ‘adling körüp hayrân bolur (1-4/72)

Munça fazl u ‘ilm ü ‘adl ü şevket ile il-ara
Nesl-i âdemden kaçan bir sen kimi insân bolur (1-4/72)

Şair bunca fazilet,adalet ve büyüklükle insan neslinden onun gibi kaç kişi çıkar diyerek onun yüce kişiliğini ifade eder.

Fuzûlî:

Fuzûlî, kasidelerinde Kanunî'nin cömertliğini överken sultân-ı âdil, sâye-i adl, nur-ı adl-eş, fezâ-yı arsa-i adl, âdil Süleymân gibi ifadeler kullanmış, adaletine dair övgülerde bulunmuştur. Tarihi şahsiyetlerden hiçbirine teşbih etmemiş; sadece Ashab-ı kehf olayına telmihte bulunmuştur. Gül ile ilgili çeşitli benzetmeler yapmıştır.

Bâğbân Sultân-ı 'âdil devridür tenbîh kıl

Urmasın gül-zâre âteş zulm edip zinhâr gül (9-35-46)

Şair bahçivana devir adaletli bir sultanın devridir, Güle tenbih et, sakın zulmederek gül bahçesini ateşe vermesin, diyerek adaletinin her yeri kuşattığını dile getirmiştir. Gül adeta zulüm ile gül bahçesine saldırmış, kırmızı rengiyle ateşe vermiştir. Ona göre devir adaletli bir sultanın devridir. Onun devrinde bütün insanlar huzur içinde yaşamaktadır.

Her zarardan sâye-i adlindedir âsûde halk

İnehüm ashâbün kehfın innehu hısnün hasîn (10-20/49)

Halk, onun adaletinin gölgesi altında her türlü zarardan korunmuştur. Halk Ashab-ı Khef,²⁰⁶ padişah da onları koruyan sağlam bir kaledir.

Mehd-i mülkü me'men-i ehl-i zamândır fitneden

Ahsenü'l-ahvâli fi'l-erhâmi ahvâlü'l-cenîn (10-21/49)

Fuzûlî yukarıdaki beyitte onun devletini beşiğe benzetmiştir. Onun bu beşiği bütün halkı fitne ve fesatlıklardan koruyan bir sığınaktır. Şair bu benzetmeyi, en korunaklı yer olan ana rahmini düşünerek kurmuştur. İnsanın en korunaklı yeri nasıl ana rahmiyse halkın da en korunaklı yeri onun devletinin beşiğidir.

Bârgâh-ı kadr-i orâ çarh hâk-i âsitân

Sâid-i ikbâl-i orâ adl tarz-ı âsitân (10-6/48)

Fuzûlî onun yüce bahtını bir bileğe benzetmiş, adaleti de o bileğin üstünde bir yene benzetmiştir.

²⁰⁶ “ Ashâb-ı kehf, yedi uyuyanlardır. Tarsus bölgesindeki Dakyanus adlı bir vali halkın puta tapmasını ister. Yedi genç ise puta tapmayı Allah'a dua ederler. Vali bu durum karşısında bu yedi genci öldürmeye karar verir. Bunun üzerine şehirden kaçarlar ve bir mağaraya girerler. Arkadan onları kovalayanlar mağaranın ağzını örler. Mağarada üç yüz dokuz yıl uyurlar. Bir ikinci vakti uyanırlar. Bir gün uyuduklarını sanırlar. Acıktıklarını anlayınca içlerinde Yemliha'yı ekmek aldırma için çarşıya gönderirler. Yemliha her şeyin değiştiğini fark eder. Fırından ekmek alırken fırıncıya gümüş parayı verince fırıncı bir define bulduğunu düşünerek valiye haber verir. Yemliha'yı yakalarlar. O da bütün olanları anlatır. Vali arkadaşlarını görmek ister. Mağaraya geldiklerinde Yemliha içeri girer. Hepsini uyukuya dalar. Diğerleri içeriye girmeye korkarlar. Mağaraya bir mabet yaparlar.” İskender PALA, a.g.e., s. 49.

Nûr-ı adl-eş kerde müstağni zi-behr-i rûşeni

Rub'-ı meskûn-râ zi-bezm-ârâ-yi çarh-ı çârümîn (10-12/49)

Onun adaletinin ışıkları yeryüzünü o kadar çok aydınlatmıştır ki yeryüzü, güneşin ışıklarına muhtaç kalmamıştır.

Bez-i der-hüsn-i mizâc-eş itr der-tab'-l gül-âb

Adl der-tab'-eş halâvet der-mizâc-ı engebîn (10-15/49)

Fuzûlî Kanunî'deki adalet duygusunu balın özündeki tatlılığa benzetmiştir.

Muktedun levlâh mâ-sirrenâ ilâ sahnî's-sürûr

Muhtedün levlâh mâ-nimnâ ala mehdi'l-karâr (11-28/52)

Adluhu min nâibâti'd-dehr kehfün li'l-enam

Mâlehüm illâ bihi't-teskîn indel'l-ıztrâr (11-28/52)

Halkın, onun adaletinin gölgesi altında her türlü tehlikeden emin olduğunu, o olmasaydı halkın mutluluk vadisinde gezemeyeceğini, rahatlık yatağında uyuyamayacağını vurgulamıştır. Kısacası, onun adaleti halkın sığınağı olmuştur.

Hak iki âdil Süleyman hâkim etmiş âleme

Evvel ü âhir kılıp sırr-ı adâlet âşkâr (11-57/54)

Fuzûlî, ayrıca isim benzerliğine dayanarak Hazret-i Süleyman'a benzetmiştir. Biri hem peygamber hem padişah olarak âdil Süleyman, diğeri de Hazret-i Muhammed (s.a.v.)'in dininin koruyucu olarak âdil Süleyman'dır.

Ân ki sadr-ı saltanat orâ-est ez-devr-i nehost

Ân ki adl-memleket bâ-ost tâ rûz-ı pesîn (10-7/48)

Kısacası memlekette adaletin sağlanması onun sayesinde gerçekleşecektir.

Hayalî:

Hayalî Kanunî'nin adaletli yönüne geniş yer vermiş, bir takım benzetmelerle övgülerde bulunmuştur. Tarihî şahsiyetlerden Hazret-i Ömer'e benzetmiş, Nuşirevan'dan daha üstün olduğunu vurgulamıştır. Çiçeklerden ve hayvanlardan yararlanmış, çeşitli benzetmeler kurmuştur.

'Adl ü dâd ile iki âlemi memlû kıldın

Mütevâsi şol iki kefe-i mîzân-şekîl (8-18/38)

O, terazinin iki kefesi gibi iki alemleri adalet ve doğrulukla doldurmuştur.

Gözünü igneler ile dikip durur şebhâz

Tezerv-i adlin uçaldan beri açıp per ü bâl (10-14/41)

Adaleti, sülüne benzetmiştir. Onun adaletinin sülünü kol kanat açıp uçtuğundan beri doğan, gözünü iğnelerle diktirmiştir.

Çıkamaz illa adlin evsâfı dehân-ı goncadan
Etmez illâ zikr-i ihsanın senin her bar gül (12-18/45)

Gonca, onun adaletini, gül de iyiliğini ağzından hiç eksik etmez.

Kâkül-i dil-ber perîşân oldu ahdinde hemîn
Devr-i ‘adlin içre ancak nây efgân eyledi (17-17/54)

Adaletli zamanında bir tek ney ağlayıp inlemektedir. Onun zamanında herkes korkudan emin güven içinde yaşamaktadır.

Hazret-i Sultân Süleymân-ı selîmü’l-kalb kim
Hırmeninde adlinin Nüşirevândır hûşe-çîn (23-21/62)

Hayalî de adalette Hazret-i Ömer’e benzetmektedir. Onun harmanında adaletiyle meşhur olan Nuşinrevan ise bir başak toplayıcısı olmuştur.

Sensin ol şâh-ı humâyûn-fer ki ‘adlin hârisi
Mârı güncişk âşiyânına nigezbân eyledi (17-16/54)

O öyle güçlü bir padişaktır ki onun adaletin koruyucu özelliği, yılanı serçe yuvasına bekçi yapmıştır.

Gûsfendi adlin eyyâmında bulsa bî-şobân
Şâne eyler mûyuna ser-peңsesin gürg-i gurîn (23-25/62)

O da Taşlıcalı Yahya gibi “kurt koyun” sembolüne başvurur. Saldırgan kurt, onun adaletli günlerinde çobansız bir koyun bulsa güçlü kuvvetli peңsesiyle onların kılını tarar.

Hüdâyî:

Hüdâyî, Kanunî’ye sunduğu kasidesinde onun adalet ile doğruluğuna ispata ne gerek olduğunu şöyle ifade eder:

‘Adl ile dâduña lâzım degil isbât u delîl
Hüccet-i behçet-i hurşîde ne hâcet burhân (1-20)

Ayrıca onun kılıcının suyu dünyadan zulüm, keder ve isyan tozunu yıkayıp temizlemiştir.

İbn-i Kemâl:

İbn-i Kemâl, Kanunî'ye sunduğu iki kasidesinde adaletine pek değinmemiştir. Sadece bir beyitinde onun zamanında dünyanın hal ve vaktinin yerinde olduğunu bu yüzden ele kılıç, mızrak, yay ve hançer almaya gerek kalmadığını şöyle ifade eder:

Çün oldu 'ahd-i shehen-şâhda cihân hoş-ğâl
Alınmasun ele seyf ü sinân kemân hançer (2-12/6)

Kütahyalı Rahimî:

Kütahyalı Rahimî daha çok içinde bulunduğu durumu arz ettiğinden övgü kısmına fazla yer vermemiştir. Sadece padişahın adaletli bir gönlü olduğunu söylemiştir.

Lâmii Çelebi:

Lâmii Çelebi de Kanunî'nin adaletli yönünü çeşitli şekillerle över. Adaletini överken diğer şairlerden farklı olarak bir âyete telmihte bulunmuş, tabiat unsurlarından faydalanmış, kılıç ile kalemin adaleti sağlaması bakımından önemine dikkat çekmiş, adaletiyle ünlü Nuşirevan'a benzetmiştir.

Âb-ı luţfuñdan olur ser-sebz-i rigistân-ı şûr
Bâd-ı 'adlinden virür hâr-ı muğaylan bâr gül (XVI-36/122)

Adaletini bir rüzgara benzetmiştir. Bütün çorak yerlerin yemyeşil olması, onun lutfunun suyuyladır. Deve dikenini adaletinin rüzgarıyla gül gibi meyve vermektedir.

İlticâ itseydi bâb-ı nev-bahâr-ı 'adlûne
Bir nefes bâd-ı hâzândan olmaz idi zâr gül (XVI-43/122)

Gül onun adaletinin rüzgarına sığınsaydı sonbahar rüzgarından ağlayıp inlemezdi.

Dünyanın düzeni onun kişiliği sayesinde kurulmuştur. Bu düzeni bazen kalemiyle (adaletli kanunlarıyla) bazen de kılıcıyla sağlamıştır. Adaletin sembolü olan kılıcıyla, bu dünyada su gibi kan akıtmasaydı, dönüp duran bu zaman elini zulümden yıkayamazdı. Kaleminin suyuyla (buyruğuyla) memleketin bütün işlerini düzenlemiştir.

Râ-yı dehr-ârâñdur ser-mâye-i emn ü emân
Havfden devründe 'âlem olsa tañ mıdır emîn (XVII-19/124)

Korkusuzluğun ve güvenliğin sermayesi onun zamanı süsleyen fikirleridir. Dünya, onun devrinde korkudan emindir.

Âyet-i nun ve'l-kalem vaşf-ı devât u hâmenüñ

Haft-ı fermânuñdur el-ħaķ âb-ı rû-yı 'âlemîn (XVII-20/124)

Onun diviti ile kaleminin “ nun ve'l-kalem ”²⁰⁷ ayeti olduğunu söylemiştir.

Düşmanların canı, onun korkusuyla cehennem kuyusu gibi kıvılcımlarla, ülkenin kalbi ise cennet bahçesi gibi huzurla dolmuştur. Fermanındaki buyruklarına baş koyan, uğruna ölmeyi göze alan, her nerede olursa olsun mutlu olur.

Ma'dilet fikrinde aqlın kim kılp Nûşin-Revân

Dehr anı zincire çekmişdür budur zannım yaķîn (XVII-24/124)

Padişahı adaletiyle ünlü Nuşinrevan'a benzetmiştir. O hükmettiği zamanın Nuşinrevan'ıdır. Nuşin-revan sarayına zincir ve ucuna çan taktırarak adaletine başvurular o zincirle kendisine haberdar edermiş. Onun her bastığı yer bayındır hale gelir. Dünya, onun devrinde korkudan emindir. Bütün dünya onun adaletiyle huzur içindedir. Kısacası Lâmii Çelebi de Hayâlî gibi onun devrinde neyden başka inleyen yoktur der.

Nev'î:

Şair Nev'î de Kanunî'nin adaletli yönüne övgülerde bulunmuştur. Nesîm-i adl, şumar-i adl, vehhâb-ı adl ifadelerini kullanmıştır. Lamii Çelebi gibi Nev'î de kılıcın adaleti sağlaması açısından önemine dikkat çekmiştir. Ayrıca dört unsur (anâsır-ı erbaa)dan faydalanmıştır.

Fer virdi ya'nî çeşm-i dârîr-i zemâneye

Nûr-ı ğubâr-ı maķdem-i Cemşid-i 'adl ü dâd (XI-4/31)

Onu adalet ve doğruluğun Cemşid'i olarak görmektedir. Onun gelişiyle kaldırdığı tozun nuru, zamanın kör gözüne görme gücü vererek onu aydınlatmıştır.

Benzer nesîm-i adli ezel virdi i'tidâl

Kim buldı çâr-'unşûr-ı ten böyle ittiħâd (XI-9/30)

O da adaletin rüzgarını bahara benzetmiştir ve ezelden beri esmektedir. Bu rüzgar varlıkları meydana getiren dört unsur olan ateş, hava, su ve toprağa bir birlik sağlamıştır.

Yazup şumar-ı adlini her şeb debîr-i çarķ

Eylerse rûz-nâmesini ser-te-ser sevâd (XI-13/31)

²⁰⁷ Kalem suresi 68. sure 1. âyet.

Tâ subh-ı haşr almaya ol defteri beyâz

Gerdûn eger devât ola vü târ-ı şeb midâd (XI-14/31)

Gökyüzünün katibi olan Utarit, her gece onun adaletinin sayısını hesaplayıp, günlük olaylarını kaydettiği defterini baştan başa karalasa; gökyüzü divit, gecenin karanlığı da mürekkep olsa mahşer gününün sabahına kadar o defterde beyaz bir yer kalmaz.

Ayrıca Lâmii Çelebi gibi o da adaleti kılıca benzettir. Onun adaletinin kılıcı tüm dünyayı aydınlatır. Kılıcı, dil uzatanlara dini anlatır. Mızrağı da hak yolunu gösterir. Kısacası O adalet bağıqlayan padişahdır.

Sehâbî:

Sehâbî, onun gelmesiyle vücuda taze can geldiğini, dünyaya yenilikler getirdiğini söyler ve onu bu yenilikleri getirmesinden dolayı memleketin ve zamanın müjdesi olarak niteler. Adalet güneşidir. Adalet burcunun ayıdır. Adalet sahibidir.

Ey memleket-nüvîd ki ten buldı tâze cân

Ve'y rûzgâ-ı müjde ki ref' oldu inılâb (1-2)

Ey mihr-i 'adl dehre ziyâ vir ki necm-i zûlm

Zûlmetde oldu mu'tekif-i künc-i ihticâb (1-5)

Gevher-i dürc-i mürüvvet bedr-i burc-ı ma'delet

Dürc-i deryâ-yı celâlet dürr-i evc-i celâl (2-10)

Şemsi Ahmed Paşa:

Şemsi Ahmed Paşa Kanunî'nin adaletini överken sultân-ı âdil, pertev-i adl, meclis-i 'adl, zincir-i 'adl gibi ifadeler kullanmış ve adaletini çeşitli şekillerde övmüştür. Örneğin onun adaletini bir ışığa benzetmiştir. Bu ışık dünyanın etrafında dönen karanlığı darmadağın etmiştir.

Pertev-i 'adlûn cihâna virüp ey şeh-r-yâr

Zûlmet-i gerdûnı itmişdür cihândan târ-mâr (1-1/200)

Cümle-i eţrâfa 'adl ü dâduñı izhâr için

azretüñe virdi bunca 'izzeti Perverd-gâr (1-5/200)

Allah, onun adaletini herkese göstermek için yüce kişiliğine bir çok üstünlükler vermiştir.

Sen ol sultân-ı ‘ādilsin ki şāhum devr-i ‘adlünde

İşiğünde kul olmağıla fahr eyler Tatar cāmı (8-5/325)

Adaletli devrinde Tatar, can u gönülle kapısında köle olmaktan övünür.

Meclis-i ‘adlünde şol kim bir kadeh nüş eylese

Ğuşşa bāğında nesīm-āsā kıılır ol dem güzār (1-12/201)

Onun adaletli meclisinde kim bir kadeh içki içse o anda rüzgar gibi keder bahçesinden geçer. Adaletli günlerinde havalarda yumuşaklık kazanmıştır.

Dergāh-ı ‘izzetün olalı āsmān-mişāl

Zincir-i ‘adli her şeb ahar tā seher-şihāb (2-15/204)

Onun yüce kapısı gökyüzü olunca adaletinin zinciri her gece her seher vakti yıldız gibi uzanır olmuştur.

Usûlî:

Usûlî de sütunsuz bir kubbeye benzettiği dünya onun adaletinin sütunuyla baki kalacağını söylemektir. Zamanın binası olan dünya onun hükümleriyle ilelebet ayakta kalacaktır. Saraya benzeyen bu dünya, kötülüklerle dolu iken onun adaletli günlerinde herkese sevinç kapısı olmuştur.

Pâyidâr adlin sütûnuyla bu tâk-ı bî-sütûn

Ber-karâr isbât-ı hükmünle binâ-yı rûzgâr (1-40/61)

Buldu adlinden binâ-yı çâr-‘unsur i’tidâl

Hüsni-i tedbîrinledir dâyim bekâ-yı rûzgâr (1-41/62)

Pür-şer ü şûr idi lîk eyyâm-ı adlinde senin

Ehline dârü’s-sürûr oldu Serây-ı rûzgâr (1-45/62)

Yahya Beğ:

Taşlıcalı Yahya, adl-i şehenşâh-ı adâlet-iştihâr, sehâ vü ma‘deletün ma‘deni, ehl-i dâd, ehl-i adl, şâh-ı emîn, bahâr-ı adl, diyâr-ı ma‘deletün hâkimi vü sultânı, adli bârânı ekâlime hayât, adl ü dâd u kerem ıssı, Ömer-adalet, Ömer-i adl ü sehâ adl-i Ömer, Ömer-adl, çerh-ı adlün âfitâbı, adâlet ıssı, devr-i adl, pertev-i adl ifadelerle Kanunî’nin adaletini benzetmelerle över. Şair, özellikle Hazret-i Ömer’e çok benzettiği, diğer

şahsiyetlere değinmediği dikkat çekmiştir. Adalet ile zulüm kavramlarını aydınlık-karanlık kavramlarıyla açıklamaktadır.

Gülüp açılmada ‘âlem bahâr-ı ‘adli ile
Deminde ağlayan ancak gürûh-ı sıbyândur (4-33/33)

Şabâ-yı ma’diletür müfettihi’l-ebvâb
Şu’â-yı luţfı cihâna delîl ü burhândur (4-36/34)

Adaletini bahara benzetmiş ve dünya onun adaletinin baharıyla gülüp açılmıştır. Onun adaletinin baharıyla bütün dünya mutluluk, zevk ve safayla dolmuştur. Zamanında ağlayanlar sadece çocuklardır. Adaleti bütün kapıları açmaktadır.

Sipîhr-i ma’rifetüñ âfitâbı vü mâhı
Diyâr-ı ma’deletüñ hâkimi vü sulţânı (6-16/39)

Şâh-ı siddîkdur ol Hâydar-ı Kerrâr-mişâl
Âl-i ‘Oşmânda ‘ayân eyledi ‘adl-i ‘Ömeri (7-17/42)

Şöyle zabt itdi ki ecelden ğayrı
Kimsenüñ kimseye devrinde irişmez zararı (7-18/43)

Adalet diyarının hakimi ve sultanıdır. Adaletiyle Hazret-i Ömer’e benzetmektedir. Osmanlı Devleti’ni Hazret-i Ömer’in adaletiyle yönetmektedir. Onun zamanında kimsenin kimseye zararı olmaz. Öyle ki kendisine teslim olan düşmanına bile şefkatle davranır. Adaleti gökyüzüne, onu da bu gökyüzünün güneşine benzetmiştir.

Kemâl-i merhametiyle mişâl-i mihr-i cihân
Pür itdi pertev-i ‘adli mekân-ı imkânı (9-34/50)

Vücûd-ı zulmet-i zulm oldu cümle nâ-peydâ
Cihânı ‘adli günü kıldı cümle nûrânî (9-41/51)

Merhametinin olgunluğu dünyayı aydınlatan güneş gibidir. Adaletinin ışığı, varlıklar alemini doldurur. Zulüm karanlığı tümüyle ortadan kalkarak bütün dünya onun adaletli günleriyle aydınlanmaktadır. Onun adaletli zamanında kimse zulüm görmez.

Çurd koyun ile yürür ‘âşık u ma’sûk gibi
‘Ahd-i ‘adlinde kimesne idemez zulm u d alâl (14-28/68)

Nitekim kurt ile koyun onun devrinde iki sevgili gibi beraber yürürler.

‘Ahd-i ‘adlũnde girũ maħbũs olupdur var ise
İrmez oldu kimseye telbĩs-i İblĩs-i la’ın (13-29/65)

Yine onun adaletli zamanında Őeytan hapsedildiğinden hiç kimseye lanetlenmiŐ Şeytanın oyunu eriŐmez .

Bir anuñ gibi ‘adālet ıssı ğāzi pādiŐāh
Gelmedi mũlk-i cihāna devr-i Ādemden beri (8-21/46)

Velhasıl, Hazret-i Adem’den beri dũnyaya onun gibi adalet sahibi gazi bir padişah gelmemiştir.

Zātĩ:

Zātĩ, Kanunĩ’nin adaletini överken adaleti ile ünlũ tarihi Şahsiyetlere fazla teşbih etmediğĩ görũlmektedir. Adaleti çeşitli kavramlara benzetmiş ve ona çeşitli anlamlar yüklemiŐtir. Adalet ile ilgili pādiŐāh-ı mũlk-i adl, sultān-ı ādil, sahra-yı adl ü dād, Şeh-i Őāhān-ı mũlk-i ma’delet, serv-i bāğ-ı ma’delet, mi’mar-ı adl, dāver-i devrān-ı feth, bārān-ı adl ifadelerini kullanmıştır.

‘Ahd-i ‘adlũnde Őimāl ey pādiŐāh-ı mũlk ü ‘adl
Yol başup tozlar Őoparmayam diyũ eyler yemĩn (6-32/13)

Adalette o kadar yüce bir padişahdır ki Őimal rüzgarı, onun adaletinin zamanında esip yolları tozu dumana katmamaya yemin eder.

Delũkanlılığ itmez kimse hergiz ‘ahd-i ‘ahdũnde
Meger pir-i müğānuñ kāmķāra bāde-i kāmı (7-31/17)

Ĥarāmiliğ ider devrũnde hergiz bir civān yoğdur
Meger kim serverā pir-i ĥarābātuñ mey-āŐāmı (7-32/17)

Varup senden Őikāyetker iderin yoğsa ol Őāha
K’anuñ NũŐin-Revān mānend-i ‘adl ü dāddur kārı (8-18/20)

Onun zamanında hiç kimse dikbaŐlılık edemez. Devrinde haramilik edecek bir delikanlı bulunmaz. Onun bũtũn işi Nuşinrevan gibi adalet ve doğruluktur.

Nitekim pertev-i mihriyle pũrdür milket-i dũnyā
Senũñ ‘adlũnde māl-ā-māl olupdur ser-be-ser kişver (12-35/36)

Şair onun adaletini yağmura benzetmiş ve fitne tozunu silip atmış ve dünyaya huzur ve sükunet getirmiştir. Fethettiği her yer adaletle donanmıştır. Fethedilen şehirler onun adaletiyle mutluluğa erişmiştir. O âdil sultandır. Adaletin terazisidir. Adaletin mimarıdır. Adalet bahçesinin servisidir. Kısacası o adalet ülkesinin padişahlar padişahıdır.

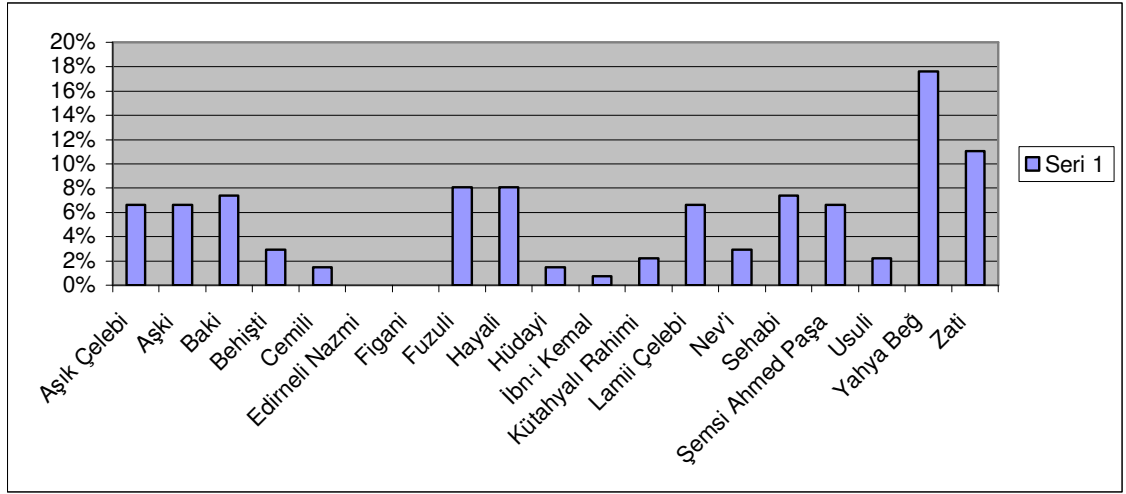
Bir şeh-i şāhān-ı mülk-i ma‘deletdür kim anuñ

Ħalk idüpdür zātını Ħālîk berāy-ı salţanat (14-12/43)

Edirneli Nazmi ile Figanî, Kanunî'nin adaletine değinmemişlerdir.

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN

ADALET:

VII. 4- II. SELİM

Bâkî:

Bâkî, onun adaletli bir sultan olduğunu vurgulayarak II.Selim'in adaletini ışığa benzetmiştir. Adaletin ışığı doğudan batıya kadar ulaşmış ve aydınlatmıştır.

Toğup gün gibi zerrîn tâc ile burc-ı sa‘âdetden

Yitişdi şarkdan ġarba ziyā-yı ‘adl ü ihsānı (5-2/16)

Onun devrinde kimse kimseyi perişan etmemiştir. Aslan ile kaplan çölde ceylan ile ahbap olmuşlardır.

Ħafā-dār oldılar şîr ü peleng āhūya şahrāda

İderler şol kadar şimdi ri‘āyet ħaħħ-ı cîrānî (5-22/18)

Derzizâde Ulvî Çelebi:

Derzizâde Ulvî Çelebi de II.Selim'in adaletini çeşitli benzetmelerle anlatır. Adaleti ile ünlü olan Hazret-i Ömer ile Nuşirevan'a benzetir.

Selîm-i şânî 'aql-ı evvel ehl-i dil suhen-perver
'Adâletle olupdur zübde-i evlâd-ı 'Osmâni (7-17/63)

Osmanlı evlatlarının özü, hep adalet olmuştur. Onun devrinde dünya güven içindedir. Kimse zulmedemez. Sadece sevgilinin fettan gözü aşıkları öldürmektedir. Keskin kılıcının manası açıktır. Onun yüce emirlerine itaat etmek bu açıklıkla sabittir.

Şeh-i mülke şalâbetsin meh-i burc-ı şecâ'atsin
Gül-i bâğ-ı 'adâletsin kul itdûñ cümle insânı (7-36/65)

Sağlam ülkenin padişahı, yiğitlik burcunun ayı, adalet bahçesinin gülüdür. Bütün insanları kendisine köle etmiştir.

Melekler hem-nişînüñdür felekler şeh-nişînüñdür
'Adâlet ferş-i tahtânî sa'âdet 'arş-ı fevķânî (7-37/65)

Melekler, beraber oturup kalkan arkadaşıdır; felekler de balkonudur. Adalet, altında halı, mutluluk üstünde çatıdır. Adalette Hazret-i Ömer ve Nuşirevan'dır.

Ĥuzûr idüp yatur mıydı şehâ arķası üstine
Senüñ şemşir-i 'adlûñe tayanmasa eger deryâ (15-19/88)

Deniz, yine onun adaletli kılıcına dayanmasaydı huzur içinde arkası üstüne yatamazdı.

Ma'delet müşkili ķâmûsı saña ĥall oldı
Ĥab'-dür-bâruña dinse n'ola ey şeh ķâmûs (10-21/74)

Adaletle ilgili bütün zorluklar onunla çözülmüştür.

Gelibolulu Mustafa Âli:

Gelibolulu Mustafa Âli onun adaletli kişiliğini överken tarihi şahsiyetlerden Hatem ile Nuşirevan ile karşılaştırır.

Öğrenürdi resm-i âyîn-i 'adâlet n'itdugin
'Ahd-i 'adlûñde gele idi 'âleme Nûşirevân (40-17/116)

Cömertliğinin sofrasında Hatem apaçık bir tane toplayıcısı olmuştur. Nuşirevân onun adaletli zamanında dünyaya gelseydi adalet merasiminin resminin nasıl yapıldığını öğrenirdi.

Kütahyalı Rahimî:

Kütahyalı Rahimî'ye göre II.Selim, adaleti ile dünyanın en cömert padişahıdır. Onun adaletini nevbahâr-ı adl-i şâh, şâh-ı fazl u dâd, şehriyâr-ı âdil, hâkân-ı dâd-ger, ma‘delet-şîâr kavramlarıyla açıklar. O adaletin ve faziletin sultanıdır, adaletiyle Hazret-i Ömer'e benzemektedir

Ebû Bekr ü ‘Aliden şoñra şâhum mülk-i İslâma
Sen itdün âl-i ‘Osmân içre bir ‘adl-i ‘Ömer lâle (2-29/51)

O, Hazret-i Ebu Bekir ve Hazret-i Ali'den sonra İslam memleketlerine Osmanlı Devleti'nde Ömer'in adaleti gibi bir lale yetiştirmiştir.

Bulunmaz bir perîşân sünbül-i sîr-âbdan ğayrı
Ciger kıanın içre yok devr-i ‘adlinde meger lâle (2-29/51)

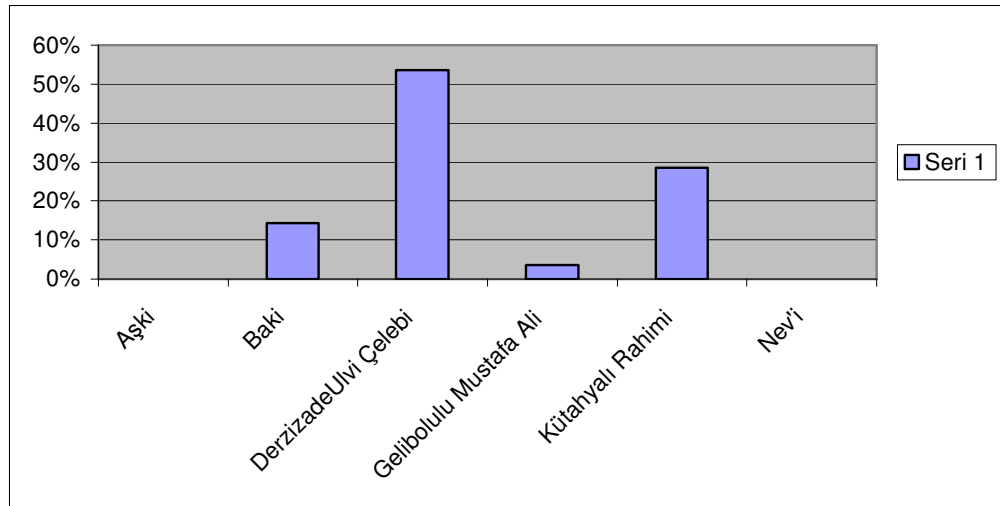
Onun adaletli zamanında suya kanmış sünbülünden başkası perişan değildir. Laleden başkası da ciğeri kan içen yoktur. Fakat o kadar adaletli ve cömert bir padişaktır ki onun lutfuyla, dünya bahçesinde gül koku, lale de parlaklık ve güzellik kazanmıştır.

Şâh-ı ‘âdil devridür nûş eyle câm-ı lâle-reng
Sebzeler ferş-i zümürüd-fâm u zer-sâğar hâzân (3-16/56)

Adaletli padişahın devrinde yeşillikler, zümrüt renkli halı;sonbahar da altın bir kadehtir.

Aşkî ile Nev'î, II.Selim'in adaletli oluşunu övmemişlerdir.

II. SELİM ADALET

VII. 5- III.MURAD

Bâkî:

Bâkî, III.Murad'a sunduğu kasidesinde onu âdil padişah olarak niteler.

Şâh-ı 'âdil Hân Murâd ol kim nesîm-i 'adl ile

Luţfî bâg-ı 'âlemi reşk-i gül-sitân eyledi (7-17/23)

Adaletli padişah Sultan Murad Han, adalet rüzgarı ile lutfu dünya bahçesini gıpta edilecek bir gül bahçesine çevirmiştir. Onun adaletli devri dünyayı gül gibi güldürmüş, nisan ayının havasını getirmiştir.

Memâlik zıll-ı rif'atde halâ'ik hâb-ı rahâtda

Cihân âsûde 'adlinde zamân emn ü emân üzre (8-11/25)

Şehr-i dârü'l-mülk-i 'adlin seyr iden 'âriflere

Hiţtâ-i ma'mûre-i 'âlemdih-i virân gelür (6-11/20)

Adaletinde ülkeler, yücelik gölgesinde; mahlukatlar dinlenme uykusundadır. Dünya, rahat; zaman, güven içindedir. Onun ülkesinin başkentini seyreden âriflere, dünyanın bayındır ülkeleri harabe olmuş köy gibi gelir.

Cinânî:

Cinânî'ye göre onun kapısı adaletsizlere bir settir. Nuşirevan'ın adaleti, onun adaletine bile benzeyemez. Birisi bilmeyerek onun adaletini Nuşirevan'ın adaletine eş değer tutsa zulmetmiş olur.

Bilmeyüp her ki mu'âdil dir ise zûlm eyler

'Adline öykünemez ma'delet-i Nüşirevân (25-30/86)

Onun kapısının toprağı ileri gelenlerin gözüne sürmedir. O, kudret kolunda mutluluk doğandır. Diğer sultanlar onun yanında birer tavuk bile olamazlar.

Seyl-i bârân-ı sitemden ider ol 'arsa-i pāk

Baħr-ı 'adli ne taraf eylese kaçd-ı cereyân (25-33/86)

Ƙılıp mi'mâr-ı 'adl ü dâdı ile 'âlemi âbâd

Mişâl-i beyt-i ma'mûr eyledi bu dehr-i devrânı (21-28/71)

Adaletini bir denize benzetir. Onun deniz gibi olan adaleti, dünyayı sitem yağmurunun selinden temizler. Onu adalet göğü olarak niteler. Kısacası insanlar, onun adaletinin gölgesinde her gün bayram yaşamaktadır.

Derzizâde Ulvî Çelebi:

Derzizade Ulvî Çelebi, III.Murad'a sunduğu iki kasidesinde onun adaletli oluşuna dair övgüde bulunmamıştır.

Gelibolulu Mustafa Âli:

Adâlet mihri, serîr-i ma'delet, kemâl-i adl, râst-mîzân, dest-i adâlet, âyet-i adl gibi ifadeler kullanan Gelibolulu Mustafa Âli, III.Murad'ı adalet güneşi olarak niteler. Dünyayı zulüm karanlığından kurtardığını şöyle belirtir:

Münâsib görmeyüb zulmetde zulm imlâsınun resmin
'Adâlet mihri togdı şark u garbı kıldı nurânî (17-17/58)

Karanlıkta zulüm yazısının resmini uygun görmeyerek adalet güneşi doğmuş, doğuyu ve batıyı nurlandırmıştır.

Geh sa'âdet meclisinde kâm-baht u kâm-bîn
Geh serîr-i ma'deletde kâm-bahş u kâm-rân (32-9/94)

Bazen mutluluk meclisinde bahtlı ve kutlu bazen adalet tahtında herkesin isteğini yerine getiren ve mutluluk veren padişaktır.

Sen ol Sultân-ı Süleymân ma'deletsin kim bugün
Tâ-puş-ı hıdmetüñdür tâc-ı pûşân-ı zamân (32-16/95)

Adil Sultan Süleyman ki zamanın taç sahipleri bugün onun hizmetinin örtüsünü giyerler.

Hâşimî:

Hâşimî, III.Murad'a sunduğu tek kasidesinde onun adaletini överken onun zamanında doğruluk ve adalet ile adaletin kadehinin neşesi dünyayı tuttuğunu şöyle ifade eder.

Bir Cem-cenâbdur ki bu devr içre dâd ile
Tutdı cihânı neşve-i câm-ı 'adâleti (6-5/52)

Nev'î:

Dârâ-yı dâd-gâr, şâh-ı âdil, şehriyâr-ı dâd u kerem ifadelerini kullanan Nev'î'ye göre Sultan Murad devrinde,

Zamâne râm u zemîn şâdkâm u baht be-kâm
Cihân muftı' ü melek bende vü felek meyyâl (XXIX-11/92)

zaman boyun eğmiş, yeryüzü çok sevinçli, talih muradına ermiş, dünya itaat etmiş, melekler köle, felek de çok istekli olmuştur.

Degüldür ebr-i siyeh nev-bahâr-ı ‘adlünde
Ferâg-ı hâtır-ile jeng tıtdı tîg-i cibâl (XXIX-21/92)

Onun adaletinin ilkbaharında görünen siyah bulut değildir. Dağların kılıcı,
gönülden vazgeçince pas tutmuştur.

Huşûmeti giderüp kan yalaşdı kebk-ile bâz
Alışdı şîr ü şeker gibi nere-şîr u gâzâl (XXIX-22/92)

Zemîne şefkat-i ‘adlün şu deñlü şâmil kim
Horûs u bereye dik gelmez oldu gürg ü şegâl (XXIX-24/92)

Şalâh u ma‘deletün virdi dehre fevz ü felâh
Mübeddel oldu şalâh-ile şulha ceng ü cidâl (XXIX-29/93)

Zamâne fâriğ u âzâde devr-i ‘adlünde
Zemîn şafâ ile meşgûl-i ‘ayş ü mâl-ü-menâl (XXIX-29/93)

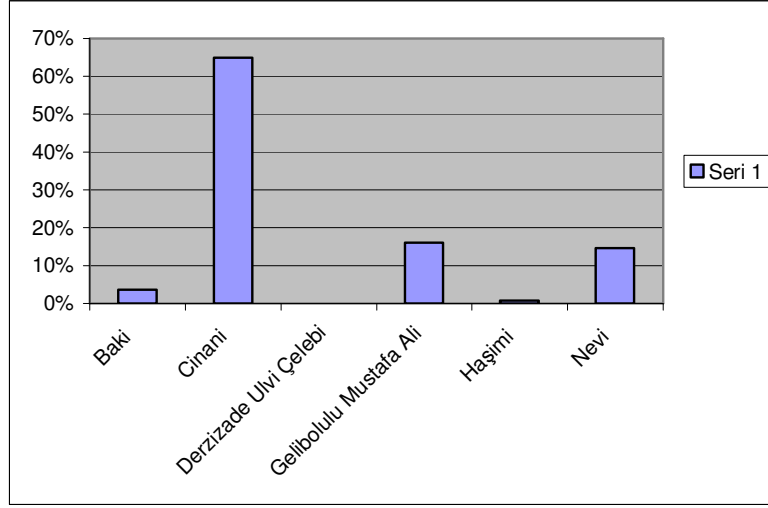
Adaletinin şefkati yeryüzünü o kadar kaplamış ki horoza ve kuzuya kurt ve çakal gelmez olmuştur. Gökyüzünde bütün kuşlar doğanla oyun oynar olmuşlar. Demir çengelli doğan, sülün pençesini onun lutfunun bağışı ve eminliği ile kuş yuvasına çevirmiştir. Keklik ile doğan düşmanlığı giderip birlikte kan yalamışlar, erkek aslan ile ceylan süt ve şeker gibi birbirine alışıp bütünleşmişlerdir. Barış ve adalet dünyaya kurtuluş ve zafer vermiştir. Savaş barışa dönmüştür. Adaletli zamanı barış ve özgürlük içindedir. Yeryüzü, mutlulukla bütün varlığıyla yaşamakla meşguldür. Onun zamanında adaleti yeryüzüne güven verdiğiinden herkes sırt üstü uyur.

Ezelde kâ‘ide-i ‘adlünün eserleridür
Nizâm-ı şeş cihet ü ittifâk-ı çâr erkân (XXXVIII-14/117)

Altı yönün düzeni ile dört elemanın ittifakı ezelde onun adaletinin kurallarının eserleridir. Adaleti, zamana Hızır ile Hazret-i İsa’nın nefesi gibidir.

III.MURAD

ADALET:

VII. 6- III. MEHMED

Bağdadlı Rûhî:

Bağdadlı Ruhî'ye göre III. Mehmed adaletli huzuru, ileri gelenlerin ve halkın sığınağıdır.

Eyâ bülend-nazar sen o şeh-i 'âlemsin
Ki devr-i 'adlûn ile iftihâr ider eyyâm (15-76)

Ne rütbedür bu ki divân-ı 'adl ü dâduñda
Debir-i çarh ider ola kâtib-i aḥkâm (19-76)

O yüksek bakışlı dünya padişahının adaletli zamanında günler onunla övünür. Onun rütbesi o kadar yüksektir ki onun adalet divanında Debir-i Çarh (feleğin katibi, Utarit, Merkür) emirler katibi olmuştur.

Bâkî:

Bâkî, III.Mehmed'in devrin padişahı olduğunu belirtir. Onun zamanı dünya da güvenin sağlandığı zamandır. O, talihi uğurlu ve zamanı mübarek padişahdır. Onun zamanında hiçbir gönüle toz bulaşmamıştır.

'Ahdî zamānı emn ü emān-ı cihāniyān
Şāh-ı ḥuceste-ṭālî'u ferḥunde-rūzgār (9-17/27)

Zamāne eylemez hürmet amān virmez dem-i fırsat
Gerek dervīş-i dil-rīş ol gerek şāh-ı cihān-bān ol (11-6/29)

Güneşdür ʔal‘atı gūyā cihāndan def‘ u ref‘ itdi
Zalām-ı zulm u ‘udvānı ʔalāl-i küfr ü ʔuğyānı (14-9/33)

Şair, zamane insana hürmet etmez, fırsat zamanı da aman vermez; o yüzden bazen gönlü yaralı derviş bazen de dünyanın bekçisi olan bir padişah olmasını ister. Zira güneşe benzeyen güzel yüzü, zulüm ve düşmanlıkların karanlığını, küfür ve azgınlığın sapkınlığını dünyadan kaldırmıştır.

Cinânî:

Cinânî’ye göre devlet güneşinin tutulmasıyla dünyayı karanlık sarmışken III.Mehmed güneş gibi doğup tüm dünyayı aydınlatmıştır. Adaletin çimenliği kurumuşken taptaze yeşermiştir.

Şair,

Dem-i serdī gamın eyyām-ı naḥsuñ gerçi kim çekdik
Bahār-ı ma‘delet ref‘ itdi sermā-yı zemistānı (21-6/69)

Dil halkı iderken ḥārḥār-ı guşşa āzürde
Açıldı saltanat gülzārınuñ bir verd-i ḥandānı (21-8/69)

soğuk zamanların, uğursuz günlerin gamını çektik; ama artık adaletin baharı kışın soğukluğunu ortadan kaldırdı diyerek onun adaletli kişiliğini övmüştür. Yine halkın gönlü gam ve keder üzüntüsünden incinmişken saltanat gül bahçesinin gülen gülü açılmıştır diyerek onun tahta çıkmasıyla dünyaya huzur ve sevincin geldiğini belirtmiştir.

Anuñ mizān-ı ‘adli var iken ḥācet degül hergiz
Felek başına ursun her gece kurduğı mizānı (21-23/71)

Qılup mi‘mār-ı ‘adl ü dādı ile ‘ālemi ābād
Mişāl-i beyt-i ma‘mūr eyledi bu dehr-i virānı (21-28/71)

Onun adaletinin terazisi varken feleğin her gece başına terazi kurmasına gerek yoktur. Dünyayı adalet mimarı ile bayındır hale getirip viran dünyayı mamur bir ev yapmıştır.

Bi-hamdillāh zemān-ı ‘adl ü dādında re‘āyānuñ

Ḥuzūr-ı istirāhatle geçer evḳāt ü ezmānı (21-38/72)

Onun adaletli zamanında halkın vakti huzur ve rahatlık içinde geçer.

Gelibolulu Mustafa Âli:

Gelibolulu Mustafa Âli, devrin adaletli padişahın devri olduğunu söyler.

Şâh-ı ‘adil devridür dünyâ vü mâfihâ uyur

Yürüdür yel sarsarı esmez idi deryâ uyur (28-1/85)

Dünya ve ahiret onun döneminde rahatça uyumaktadır. Dünya fırtınası esmediğinden denizler dalgalanıp coşmamaktadır. Onun şefkatinin güneşi, zulmü karanlık gibi yok etmiştir. Herkes onun gölgesinde uyumaktadır.

Yetişdi cân gibi Sultân Meḥemmede ibn-i Murâd

Cemâl-i devlet-i ‘Oşmâniyâna ân geldi (39-11/111)

Murad oğlu Sultan Mehmed can gibi yetişmiş, Osmanlı’nın güzel yüzüne bir güzellik gelmiştir. Hanedanın geceyi aydınlatan mumunun çerağının gelmesiyle dünya zulüm ve sitem karanlığından uzaklaşmıştır. Güvenlik ve emin ona ikiz olmuştur.

Hakanî Mehmed Beğ:

Hakanî Mehmed Beğ, adaletli padişahın tahta çıkışı ile bahar mevsimine bir tazelik geldiğini belirtir.

Cülūs-ı Ḥusrev-i ‘ādil bahāra fer virdi

Serîr-i mu‘tedilet oldu nişîmen-i gülşen (2-11/88)

Fezâ-yı ‘adl ü ‘aṭāsı sipihr-i cāy-nişîn

Zemîn-i emn ü emān zemāneye mesken (2-14/89)

Adaletin ve ihsanın fezası, yeri sağlam olan bir gökyüzüdür. Güvenliğin ve korkusuzluğun dünyası, zamaneye mesken olan bir padişaktır.

Şair, nurun ortaya çıkışını güneşin doğuşu sandığını aslında kainata güzellik verenin onun adaletinin ışığı olduğunu şöyle söyler:

Ṭulū‘-ı mihr şanurdım zuhūr-ı nūr meger

Ḍiyâ-yı ‘adli imiş kāyināta ṭal‘at viren (2-14/89)

Çalındı kūs-ı devlet-i sultān-ı nev-cülūs

Doldı şadâ-yı ‘adl ile günbed-i berîn (3-19/91)

Yeni tahta çıkmış sultanın devletinin kösü çalınmış, en yüksek kubbe, adaletin sesiyle dolmuştur.

Nev'î:

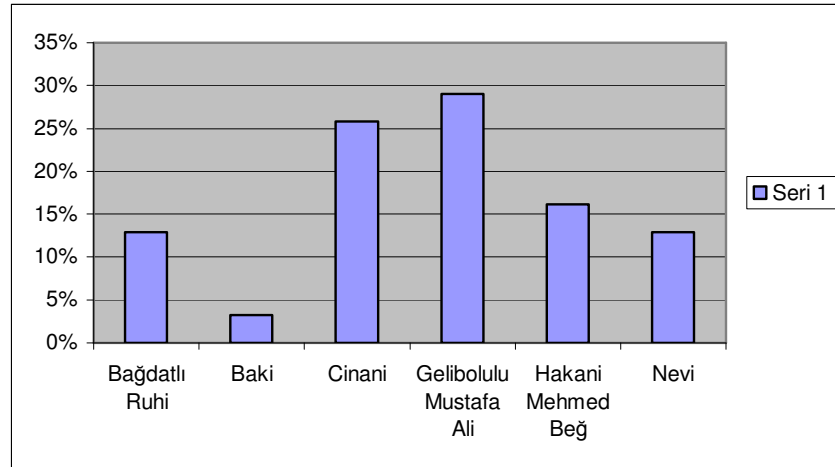
Nev'î, onun tabiatının rüzgarı dört elemana (ateş, hava, su ve toprak) adalet başılamıştır.

Nesîm-i hulkı bahş itdi 'adâlet çâr gam erkâna

Meger rûh-ı nebâtîdür kelâm-ı şeker-efşânı (XLV-5/134)

III. MEHMED

ADALET

II. VIII. HALİFELİĞİ BAKIMINDAN PADİŞAHLAR

VIII. 1- II. BAYEZİD

Lamii Çelebi:

Lamii Çelebi'ye göre II Bayezid, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi(zıll-ı Hak)dir. O Allah'ın nuruyla şerefendirilmiştir.

Sırr-ı ferdâ gün gibi rûşen zamîrûnden bu gün

Mazhar-ı nûr-ı Hudâsın senden umar fer güneş (X-37/106)

Tâcizâde Câfer Çelebi:

Tâcizâde Câfer Çelebi II.Bayezid'i bir halife olarak överken sâye-i Perverdigâr, sâye-i Hüdâ, tarîk-i Hakka pîşvâ, medâr-ı fazl u kutb-ı evliyâ, kilîd-i kufî-ı genc-i Mustafâ, velâyet milketine pâdişâ, şeh-i dîndâr, zâtı Mustafâ, imâm-ı âlim ü 'âdil, halîfe-i devrân, şâh-ı dîn-perver, sâye-i Yezdân ifadelerini kullanır.

Şair, II.Bayezid'in, Allah yolundaki önderlerin önderi olduğunu söyler. Fazilet merkezi ve evliyaların başıdır. Vücudu ve kalbi, hikmet sınırlarının merkezi, Hazret-i Muhammed(s.a.v.)'in hazinesinin kilitidir. Allah aşkı ona hilat olmuştur. Hazret-i Muhammed (s.a.v.)'in sünnetlerine sıkı sıkıya bağlıdır.

Emîn-i devlet ü püşt ü penâh-ı devlet ü dîn

İmām-ı 'âlim ü 'âdil hâlıfe-i devrân (26-82/146)

Dini besleyen vücudu, güvenliğin merkezi olmuştur. Din ve devletin güneşi ve sığınağıdır. Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. Allah, dünyanın düzenini ona vermiştir. Onun zamanında Hazret-i Muhammed'in şeriatı 'al vefki'l-kemal ile icradır.

Vasfî:

Vasfî, bir beyitinde onun din ve devlet göğünün güneşi olduğu şöyle belirtir.

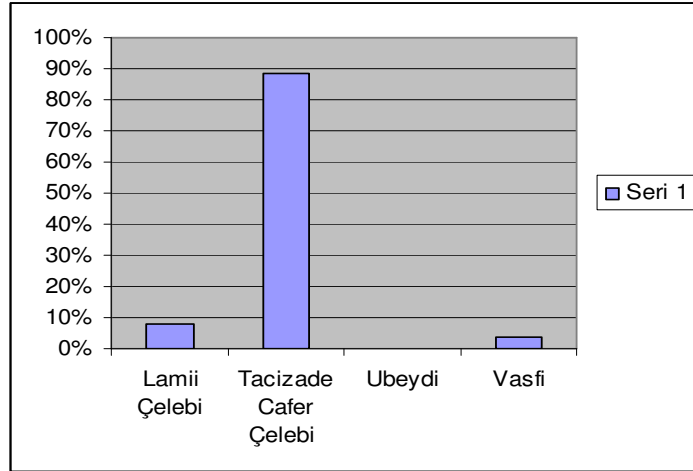
Mihr-i sipihr-i dîn ü düvel Bâyezîd Hân

Zîb-i cemâl-i memleket ü [zînet-i celâl] (2-13/28)

Ubeydî, II.Bayezid'in halifelik vasfını övmüştür.

II. BAYEZİD

HALİFELİK:

VIII. 2- YAVUZ SULTAN SELİM

Lâmii Çelebi:

Lâmii Çelebi, onu dinin şehri olarak niteler. O, hilafet tahtına oturmuş sultandır. İslam içinde padişahlık ona verilmiştir.

Şadr-ı cemâle geçmiş bezm-i ruhuñda zülfün
Taht-ı hilâfet üzre şan şehriyâr-ı ekrem (XIII-47/114)

Nâm-ı Selîmi gibi zâtı cihânda sâlim
İslâm içinde elhak şehlik aña müsellem (XIII-50/114)

Tâcizade Câfer Çelebi:

Tâcizâde Câfer Çelebi Yavuz Sultan Selim'in dindar bir padişah olduğunu vurgular. Ayrıca onun kalbinin sırlar aleminin ilminin aynası olduğunu söyler.

Eyâ serîr-i sa'âdetde Husrev-i dindâr
Sikender-âyet ü meh-râyet âfitâb-âşâr (30-41/173)

Yahya Beğ:

Yahya Beğ, Yavuz Sultan Selim'i Kabe'nin sultanı olarak niteler. Allah'ın yer yüzündeki gölgesi, bütün müminlerin emiridir.

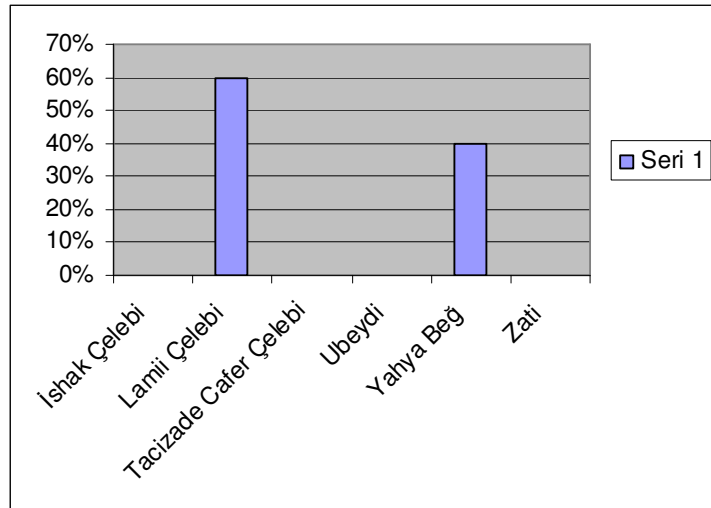
Yūsuf-ı Mısr-ı melâhat pâdişâh-ı Rûm u Şâm
Ka'be sultânı 'Acem hânı şeh-i sâhib-ķırân (2-20/25)

Zıll-ı Hâk sultân bin sultân emîrû'l-mü'minîn
Ġazî-i devr-i zemân Sultân Selîm-i kârmân (2-21/25)

İshâk Çelebi, Ubeydî ile Zâtî Yavuz Sultan Selim'in halifeliğini övmemiştir.

YAVUZ SULTAN SELİM

HALİFELİK:

VIII. 3- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN

Âşık Çelebi:

Âşık Çelebi'ye göre o dinin koruyucusudur.

Eyā mü'essis-i Bünyān-ı 'adl u hāmī-yi dīn

Eyā mu'ammer-i vīrān müşaḥḥih-i aḥvāl (5-6/66)

Müzīl-i zulm u elem māhī-i zalām-ı sitem

Mu'in-i şer'-i nebī bi'l-guduvvi ve'l-aşāl (5-7/66)

Elem ve karanlığı yok eden, sitem karanlıklarını mahvedendir. Sabah akşam peygamberin şeriatinin yardımcısıdır.

Çü oldı tāze vü ter dīn-i Ḥaḡ u şer'-i nebī

Demidür eylesin ḥāl ālī istikmāl (5-14/67)

Hak dini ve peygamberin şeriatı onunla tazelenmiştir. İslam sancağı onunla dikilmiştir.

Aşkî:

Aşkî de Kanunî'nin halifelik yönüne oldukça değinmiştir. Kanunî'nin halifeliğini zıll-ı Hüdâ, zıll-i Yezdân, zıll-i Kirdgâr, zıll-i Hak, zıllu'llâh, ser-çeşme-i dīn ü devlet, server-i dīn, âfitâb-ı âsumân-ı dīn ü devlet, atâ vü cûd-ı zıllu'llâh, (şer ile) kâyim-makâm-ı Ahmed-i Muhtâr ifadeleriyle över.

O din ve devletin başı, İslam dininin önderi, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. Din ve devlet göğünün güneşidir.

Âfitâb-ı âsumân-ı dīn ü devletdür kim ol

Terbiyet birle eder kem zerre-i enver güneş (20-12/28)

Sana kalmışdur Muhammed'den şerî'at ber-güzâr

Şâh-ı merdân 'Ali'dendür şecâ'at armağan (27-14/45)

Şeriat, Hazret-i Muhammed (s.a.v.)'den ona armağan kalmıştır. Hazret-i Muhammed (s.a.v.)'in şeriatinin sancağını eline almıştır.

Seyf-i Hak'dan sunulupdur saña ey server-i din

Haşmet ü cûd ile sensin şeh-i merdân-ı gazâ (14-17/23)

Allah, şeriatın keskin kılıcını ona sunmuştur. O şeriat ayıdır.

Aşkî diğler şairlerden farklı olarak Kabe'ye gönderdiği hediyelerden bahseder. Her bayram Ka'be'ye hilatler gönderir. Cömertliğinin denizinden Ka'be'ye gül suyu bağışlar. Lutfuyla kutsal topraklara hisarlar yapar. Ka'be dahi onun kişiliğinin kıblesinden övünür. Zatı dinin direği, bedeni de dünyanın camıdır. Onun yolunda başını ve canını vermeyen dinsizdir.

İmâd-ı dîn durur zâtuñ cihânuñcâmıdur cismüñ
Yoluñda kañğı bî-dindür fedâ kılmaz ser ü câmı (26-10/43)

Sensin ol zıll-ı ilâhi kim cenâb-ı 'arşda
Rûz u şeb eyler du'â-yı devletüñ kerrubiyân (27-7/45)

O, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. Arşta kerrubiyân melekleri gece gündüz devletinin bekası için dua ederler.

Bâkî:

Bâkî, Kanunî'nin halifeliği ile ilgili hâfız-ı dîn-i kavî, hâmî-i şer'-i Nebevî, tâyi'-i emr-i Hudâ, tâbi'-i nass-ı Kur'ân, devlet-i dîn ü îmân, dusratü'd-dîn ifadeleri kullanır.

Şair, kasidelerinde Kanunî'nin halifeliğini överken onu İslam dininin hafızı, Peygamber şeriatının koruyucusu olarak görür.

Hâfız-ı dîn-i kavî hâmî-i şer'-i Nebevî
Tâyi'-i emr-i Hudâ tâbi'-i nass-ı Kur'ân (2-11/7)

Allah'ın bütün emirlerine uyar. Allah'ın ayetlerine sıkı sıkı bağlıdır. O kılıcını din düşmanları için kullanmıştır.

Ravza-i dîn ü çemen-zâr-ı şerî'at olalı
Mağar-ı luţfuñ ile milket-i Rûm âbâdân (2-29/9)

Bâkî, onun şeriatî yaymasıyla dünyayı din bahçesine ve şeriat çimenliğine döndüğünü söyler.

Bâkî, tüm şairler tarafından kullanılan Allah'ın yeryüzündeki gölgesi (zıll-ı Yezdân, zıll-i rabbü'l-âlemîn vs.) tabirini kullanmamıştır.

Behiştî:

Behiştî, Kanunî'yi Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olarak niteler.

Göklerde melek tâbiş-i hasretde kalıpdur
Sen şâh olalı yeryüzine sâye-i Rahmân (4-64/187)

O, yeryüzünde Allah'ın gölgesi(halife) olalı melekler iştiyak parıldayışında kalmıştır.

Figânî:

Figânî, Kanunî'ye sunduğu iki kasidesinde onun halifelik özelliğini sadece Allah'ın yeryüzündeki gölgesi diyerek övmüştür.

Zıll-ı Yezdân dâver-i devrân Süleymân-i zamân
Husrev-i İrân ü Turan vâlî-i vâlî-i vâlâ-himem (2-5/6)

Fuzûlî:

Fuzûlî, Kanunî'ye sunduğu kasidelerde en fazla Kanunî'nin halifelik yönüne dikkat çekmiştir. Sultân-ı dîn, gül-i bâğ-ı hilâfet, şâh-ı din gibi ifadeler kullanmıştır.

Ol gül-i bâğ-ı hilâfet kim bahâr-ı devleti
Âlem-efrûz olalı göremez cefâ-yı hâr gül (9-38/46)

Pâdişâh-ı bahr u ber Sultân Süleymân ân ki hest
Der-hilâfet cânîşinân-ı nebî-râ cânîşîn (10-19/49)

Fuzûlî'ye göre o hilafet bağının gülüdür. Hilafette Hazret-i Peygamber'in vekillerinin vekilidir, Allah dostudur.

Ol kim adlin eyleyip i'lâm hıfz-ı şer için
Müjdeler vermiş Resûlû'llâh'a Cibril-i Emin (10-10/48)

Şer hıfzında mütimm-i mu'cizât-ı Mustafâ
Din zuhûrunda şerîk-i ecr-i Ashab-ı kibâr (11-55/54)

Cebrail onu Hazret-i Muhammed'e müjdelemiştir. O dini hükümlerin korunmasında Hazret-i Muhammed (s.a.v.)'in mucizelerinin tamamlayıcısıdır. Hiç bozulmamış şeriatın en büyük yardımcısıdır. Dinin yayılmasında büyük sahabelerin sevabına ortaktır.

Şâh-ı din Sultân Süleymân-ı sa'âdet-mend kim
Kesb eder hulk-ı huşundan nüzhet-i etvâr gül (9-43/47)

O dinin padişahı, mutluluk sahibi Sultan Süleyman'dır. Gül onun güzel huyundan güzellik ve ferahlık elde etmeye çalışır.

İslam dininin yayıcısı, koruyucusu, İslam dininin padişahıdır. İslam dinini, kafirlere karşı koruyarak bütün dünyayı İslam dininin nuruyla aydınlatmıştır. Fuzûlî'ye göre adaletini İslam Dini'nin korunması için ortaya koymuştur.

Hayâfî:

Hayâfî, kasidelerinde halifeliğini överken en fazla Allah'ın gölgesi(zıll-i Rabb-i Gafûr , zıll-i Yezdân, sâye-i Yezdân, zıll-i Rahmân, sâye-i Hak) tabirini kullanmıştır.

Bu 'izz ü câhına devrânuñ olmadı mâ'il

Sonu fenâ idiğın bildi Zıll-ı Rabb-i Gafur (1-20/28)

Ona göre Gafur olan Allah'ın gölgesi olan Kanunî bu dünyanın yokluk olduğunu bildiği için makam ve mevkiye yönelmemiştir.

Nûr-ı 'izzetden midir cismin yahud mü'minlere

İstirahat etmek için sâye-i Yezdân mısın (20-13/57)

Bedeni, yücelik nuru, müminlerin istirahat ettiği ilahi bir gölgedir.

Zıll-ı Yezdân Hazret-i Sultan Süleymân Şâh kim

Taht eyvân-ı sipihr oldu ana efser güneş (5-15/33)

Allah'ın yeryüzündeki gölgesi (halifesi) olan Hazret-i Sultan Süleyman'a gökyüzünün çadırı taht, güneş ise taç olmuştur.

Şeh-i serîr-sitân Hüsrev-i vilâyet-bahş

Hizebr-i bîşe-i dîn saf-der-i Gazanfer-ceng (7-12/36)

Dini bir ormana Kanunî'yi de o ormanın aslanına benzetmiştir. O din ormanının aslanı valilik mertebesine ulaşmış bir tarikat ehlidir, Allah'ın onu insanlara doğru yolu göstermek için göndermiştir

Sâye-i Haksın velî envâr-ı lutfından sana

Cism kılmış peyker-ârâ-yı cihân-ı mâbüdüñ (23-26/62)

Allah, lutfunun nuruyla su ve çamur dünyasını süsleyen onun vücudunu yaratmıştır. Din ve devlet güneşidir. Tarikat ülkesinin padişahıdır.

Lâmîi Çelebi:

Lâmîi Çelebi de dîn ü devlet cânı, hüsrev-i âfâk-ı zıllu'l-lâh, nâsır-ı şer'-i mübîn ifadelerini kullanarak Kanunî'nin halifelik yönüne övgülerde bulunmuştur.

Ey penâh-ı mülk ü millet nâsır-ı şer'-i mübîn

Şehriyâr-ı rub'-ı meskûn hüsrev-i rû-yı zemîn (XVII-1/124)

Bulsa devrânuñda revnâķ ęan mı Şer'-i Muştafâ

Zâtuñı raķmet yaratdı ħalkķa Rabbu'l-'âlemîn (XVII-11/124)

O, Allah'ın gölgesi, memleketin ve milletin sığınağı, İslam dinin yardımcısıdır. Peygamber Efendimiz Muhammed Mustafa (s.a.v.)'nın Şeriatı, onun zamanında güzellik, tazelik bulmuştur. Alemlerin Rabbi, onun kişiliğini halka rahmet olarak yaratmıştır.

Bulsa devrânuñda revnak ęañ mı Şer'-i Muştafâ

Zâtuñı raķmet yaratdı ħalkķa Rabbu'l-'âlemîn (XVII-11/124)

Nev'i:

Nev'i de Kanunî'ye sunduğunu tek kasidesinde halifelik yönünü kısaca övmüş, onun için Süleymân-ı dîn-penâķ,serdâr-ı milk-i Şer', bânî-i dîn, Şeh-i dîn ifadelerini kullanmıştır.

Şâhenşeh-i zemâne Süleymân-ı dîn-penâķ

Ser-dâr-ı mülk-i Şer'-i ü süvâr-ı reh-i cihâd (XI-5/30)

Şeriat ülkesinin, cihat yolunun komutanıdır. İslam dini koruyan, fesatlık ve bozgunculukları yıkanır.

Bünyâd-ı kaşr-ı Şer' iñen olmazdı üstüvâr

Râyât u nîzeñ ey Şeh-i dîn olmasa 'imâd (XI-19/31)

Sancakları ve mızrakları direk olmasaydı, Şeriat sarayının temelleri çok sağlam olmazdı.

Sehâbî:

Sehâbî, Kanunî'nin halifeliğini överken sultân-ı mülk-i Şer',sâye-i Hak, hâmi-i dîn, sâye-i 'inâyet-i Hak, Dara-yı dîn, zıll-ı Hak, sultân-ı dîn ifadelerini kullanarak kısaca övmüştür.

Sehâbî'ye göre o Şeriat ülkesinin sultanıdır; Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, halifesi olma Şerefi ona Allah'tan gelmiştir.

Kankı Şeh ol kutb-ı devrân server-i sâhib-kırân

Sâye-i Hak hâmi-i dîn mâhi-i küfr ü zılâl (2-9)

O zamanın kutbu, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. Dini koruyan, küfür ve karanlığı yok edendir. Şair, Kanunî'yi dinin Dârâ'sı olarak niteler.

Dürretü't-tâc-ı selâtin server-i rây-ı zemin

Hüsrev-i gâzi Süleymân-ı zamân Dârâ-yı din (4-26)

Şemsî Ahmed Paşa:

Şemsî Ahmed Paşa da Allah'ın yeryüzündeki gölgesi (halifesi) olan padişah hazretlerinin, Allah'ın kainata bir lutfu olduğunu söylemiştir. O, sünnet ehlerinden apaçık dinin şeraitine bağlı bir veli, bir Allah dostudur.

Zâğ-ı zağan şikârına meyl eyleme şaşkın

Zıll-ı hüdâsın elde toğanuñ hümâya şal (5-5/312)

Hzret-i pâdişâh-ı zıllu'llâh

Kim odur ka'inâta luţf-ı İlâh (1-1/292)

Ehl-i sünnet mutî'-i şer'-i mübîn

Şâh-ı sâhib-ķırân rüy-ı zemîn (1-2/292)

Yahya Beğ:

Kanunî'nin halifelik yönünü en fazla öven şairimiz Taşlıcalı Yahya'dır.Şair, onun kahramanlığını överken emîn-i ehl-i dîn, hâdî-i ahbâb-ı Ahmed, mehdî-i dîn-i güzîn, sultân-ı ehl-i iktidâ, seyyîd-i Sünnî, kâmil-i mülk-i kemâl, muhsin-i ü nâyib-menâb-ı Çâr Yâr-ı Mustafâ, şâh-ı, mu'in-i âbidîn, kân-ı dîn, nâsır-ı dîn-i ümem, ehl-i dîn, kâmil-i Hak, mu'in-i dîn-i Resûl, emîn-i şer'-i güzîn, Muhammed ümmetine şâh olan Süleymân, penâh-ı leşker-i İslâm, zıll-ı Yezdân, kemâl-i zühd ile zâhid mücâhid ü âbid, cemâlî leşker-i islâma nûr-ı Rabbânî, Muhammed ümmetinün mesnedi vü mümtâzı, yüzinde nûr-ı kerâmet, elinde seyfu'llâh, vücûd-ı zâtı delîl-i tarîk-i Rabbânî, halîfeler halefî, ma'rifet gülistânı, velî sıfatların evlâsı,vâliyü'l-Haremeyn, Muhammed ümmetinün şâhı, şeh-i 'asakîr-i İslâm olan Süleymân Hân, şems-i Hüdâ, zıll-ı Hüdâ, iki cihân sultânı, şâh-ı merdân-ı vilâyet, pîr-i ashâb-ı tarîkat, ahbâb-ı Resûlün serveri, şems-i rahmet, iki cihânun serveri, mu'in-i dîn-i Muhammed, re'is-i 'asker-i İslâm, zıll-ı Yezdânî, velîlerin senedi, Resûl ümmetinün Şâh-ı Merdânı, şîr-i Hüdâ, sâye-i envâr-ı Kırdgâr, nâyib-menâb-ı Ahmed ü Mahmûd u Mustafâ, zıll-ı Hak, âşinâ-yı evliyâ, pîşvâ-yı asfiyâ, ziyâ-yı pertev-i dîn-i Resûl-i bî-hemtâ, atâ-yı Hudâ, emîrû'l-mü'minîn, vâlî-i ashâb-ı takvâ, câmî-i ahbâb-ı Hâk, pâdişâh-ı ümmet-i Ahmed, penâh-ı ehl-i dîn, şâh-ı güzîn, şâh-ı Haremeyn, kâmî-i dîv-i zulem, mehdî-i devr-i 'âlem, nûr-ı 'ayn-ı azamet,

zıll-i Hüdâ-yı Müte‘âl, cihânun emîrû’l-mü’minîni şâh-ı devrânı, seyf-i dîn-i Yezdânî, şâh-ı İslâm, zıll-ı Rahmânî ifadelerini kullanmıştır.

Ma’bed-i Sulţân-ı Süleymân Şâh emîn-i ehl-i din

Hādî-i aḥbâb-ı Aḥmed cāmi’-i ‘ibret-nümâ (3-15/28)

Ona göre Kanunî, Hazret-i Muhammed (s.a.v.)’in dininin yardımcısı ve şeriatının koruyucusu, İslam dininin emindir.

Mâlik-i baḥr-i ma’ârif kâmil-i mülk-i kemâl

Muḥsin ü nâyib-menâb-ı Çâr-yâr-ı Muştafâ (3-20/28)

Marifet denizinin sahibi, olgunluk memleketinin olgun insanı, her zaman iyilikte bulunan Peygamber Efendimiz Muhammed Mustafâ (s.a.v.)’nın dört halifesinin vekilidir.

Şâh-ı ehlu’llâh deryâ-dil mu’in-i ‘âbidîn

Kân-ı din ü ehl-i ḥâl ü ehl-i dâd ehl-i seḥâ (3-21/29)

Velilerin şâhı, inananların yardımcısıdır. Salih insanlara ve secdeye kapananlara bir rehberdir. Salih kimselerin sevgilisidir. Sünnet ehlinin seydidir. Allah yolunda gidenlere merhameti boldur. Nefsine düşkün olanları ise reddetmiştir.

Mu’In-i dîn-i Resûl ü emîn-i şer’-i güzîn

Muḥammed ümmetine şâh olan Süleymândur (4-26/33)

Ebu’l-fütûḥ u ebü’n-naşr u şâḥibü’l-ḥayrât

Cihânda aḥsen-i insân ü kân-ı iḥsândur (4-27/33)

Vücûdı Ka’besi mânend-i Mescidü’l-Aḳsâ

Penâh-ı leşker-i İslâm zıll-ı Yezdândur (4-30/33)

Kemâl-i zühd ile zâhid mücâhid ü ‘âbid

Begün velilerün evlâsı şâh-ı şâhândur (4-33/33)

Peygamber Efendimizin dininin yardımcısı, onun şeraitinin koruyucusudur. O, Muhammed (s.a.v.) ümmetine padişah olan Süleyman’dır. Vücudunun Kabesi Mescid-i Aksa gibidir. Allah’ın yeryüzündeki gölgesidir. İslam askerinin sığınağıdır. Fetihlerin ve zaferlerin babası, sevap işlerinin sahibidir. O, bu haliyle bir zahit ve abittir.

Yüzinde nūr-ı kerāmet elinde seyfu'llāh

Vücūd-ı zātı delil-i tariq-i Rabbāni (6-15/39)

Yüzünde keramet nuru elinde Allah'ın kılıcı, kendisi de Allah yolunun delilidir.

Şāh-ı merdān-ı viāyet erbāb-ı ğazā

Pir-i aşhāb-ı tariqat 'ālemūñ gerçek eri (8-8/47)

Bürüc-ı çarḥ-ı kemālātuñ aḥter-i sa'di

Ḥalifeler ḥalefi ma'rifet gülistānı (6-17/39)

Veli şıfatlaruñ evlāsı vāliyü'l-Ḥaremeyn

Muḥammed ümmetinüñ şāhı ğāziler ḥānı (6-18/39)

Ayrıca tarikat sahiplerinin piri, âlemin gerçek eri, peygamber dostlarının reisidir. Evliyaların gözünün nuru, müminlerin emiridir. O, halifeler halefi, velilerin en üstünüdür. İslam askerinin sığınağı, reisidir.

Ṭoludur ma'rifetullāh ile zāt-ı pāki

Nitekim bŷy-ı şafā-baḥş ile gülberg-i ṭarfı (7-20/43)

Gül yaprağı nasıl güzel koku ile doluyorsa onun temiz kişiliği de Allah'ın marifetiyle doludur.

Kısacası o bir din madenidir. Allah'ın güneşi, İslam ümmetinin yardımcısıdır. O, Muhammed (s.a.v.) ümmetine padişah olan Süleyman'dır.

Zâtî:

Zâtî ise Kanunî'nin halife oluşunu onun Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olarak ifade eder. O zıll-ı rabbü'l-'âlemîndir.

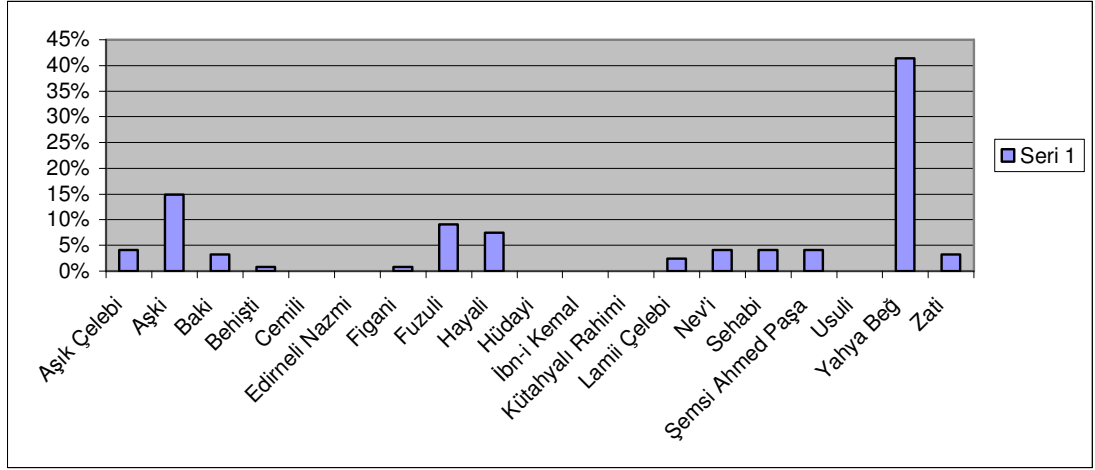
Sen ol sulṭān-ı 'ādilsün Ḥüdānuñ buyruğı kārūñ

Sözüñ cümle kelām-ı Ḥaḳ umūruñ şer'-i peygamber (12-24/35)

Bütün işleri Allah'ın buyrukları, peygamberin şeriatıdır. Bütün sözleri Allah'ın sözleridir.

Cemilî, Edirneli Nazmî, Hüdâyi, İbn-i Kemâl, Kütahyalı Rahimî, Usûlî,

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN HALİFELİK:

VIII. 4- II. SELİM

Bâkî:

Bâkî, II.Selim'i Allah'ın nurlarının ışığı olarak niteler. O, dinin ve devletin sığınağıdır.

Beşâretler zemine âsmânuñ gözleri aydın
Cihânı rüşen itdi pertev-i envâr-ı Yezdâni (5-3/16)

Penâh-ı din ü devlet pâdişâh-ı âsmân-rif'at
Cenâb-ı Şeh Selim ibni Süleymân Hân-ı 'Osmani (54-8/17)

Derzizade Ulvî Çelebi:

Derzizade Ulvî Çelebi, II.Selim'i Allah'ın yeryüzündeki gölgesinin hümasına benzetir.

Celis-i kişver-i şevket enis-i 'izzet ü devlet
Sezâ-yı kaşr-ı hâkâni hümâ-yı zıll-ı Yezdâni (7-16/63)

Kütahyalı Rahimî:

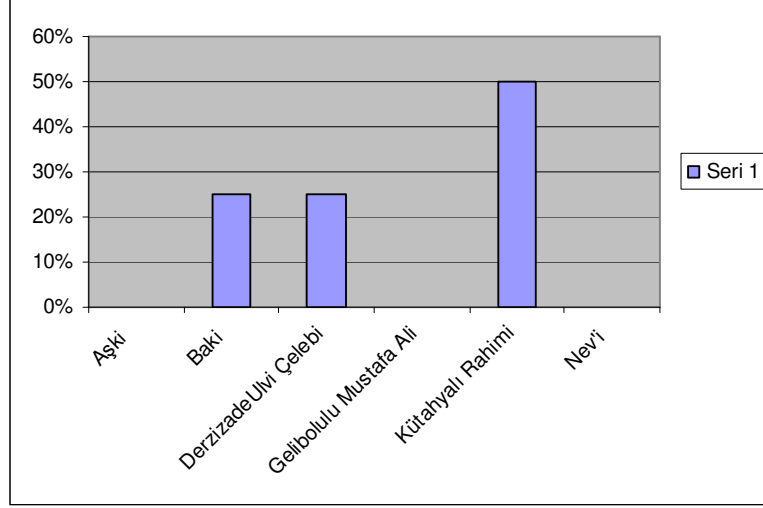
Kütahyalı Rahimî, onun dinin sultanı olduğunu söyler.

Sen Selimü'ş-şâna virdi Hâk sa'âdet tâcını
Gül gibi nâmuñ meşâm-ı dehrde bûyâ-yı gül (1-36/45)

Allah, mutluluk tacını şan ve şerefi ona vermiştir. Allah, onu devletin ulu ağacı olarak yaratmıştır. Kısacası o Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir.

Nev'î, Gelibolulu Mustafa Âli, Aşkî II.Selim'in halifelik vasfına övgülerde bulunmamıştır.

II. SELİM HALİFELİK:

VIII. 5- III. MURAD

Bâkî:

Bâkî, onun vücudunu Allah'ın lutfunun yeryüzündeki gölgesi olarak nitelemiştir:

Cihân-ı ma'delet kân-ı mürüvvet Hân Murād ol kim
Vücûdî sâye-i luḡf-ı İlâhîdür cihân üzre (8-8/24)

Cinânî:

Cinânî, Onun islam milletini korumak için geldiğini söyler:

Baḡr-ı 'aṭâ kân-ı şehâ şîr-i vegâ seyf-i Ḥudâ
Şehler aña nisbet gedâ Sulṭân Murād-ı nâm-ver (20-7/67)

Allah'ın yeryüzündeki kılıcıdır. Allah dostudur. Bu yönüyle onu Hazret-i Ali'ye benzetmektedir. Allah'ın tevhit ilminde kalbi deniz gibidir.

Dâver-i Cem-'azâmet Ḥazret-i Sulṭân Murād
Ḳıdve-i nev'-i beşer gayret-i esnâf-ı melek (23-21/78)

Ḥâṭır-ı 'Şûrına râz-ı derûni mülhem
Ḳalbine cümle-i esrâr-ı ledünni müdreḳ (23-22/78)

ulzüm-i fazl u hüner ‘ilmine nisbet kaçre
Pir-i dānā-yı hıred ‘aqlına nisbet gūdek (23-23/78)

Hazret-i Sultan Murad, insanoğlunun rehberi, melek zümresinin gayretidir. Gizli sırlar, onun zihnine doğmuştur. Kalbine ledünni ilimlerin hepsi dolmuştur. Fazilet ve hüner denizi onun ilminin yanında bir damla, akıllı ve bilgin bir yaşlı onun aklının yanında bir çocuktur. Bütün suretler onun kalbinin aynasında resmedilmiştir. Ona bir zerre kadar şek ve şüphe düşmez.

Şadr-ı meşrūhı kütübhāne-i tevhid-i Hüdā
Anda eşnāf-ı kemālāt-ı ledünni maḥzūn (23-24/78)

albine muđlađ olan cümle ma‘āni meksūf
Zātına lāzım olan ‘izz ü sa‘ādet maḥrūn (23-225/78)

Onun bayındır evi, dünyanın karaları kaplayan kısmıdır. Açıklanmış yeri de Allah’ın birlik kütüphanesidir. Ledünni ilminin olgun zümresi, ondan üzüntülü, kaygılıdır. İlmî, hep kutsal güç ile kestirip atmıştır. Onun temiz kişiliğinde zan ve şüphe yoktur. Kapalı olan bütün manalar, onun kalbine açılmıştır. Kişiliğine gerekli olan bütün vasıflar ona ulaşmıştır.

Derzizade Ulvî Çelebi:

Derzizade Ulvî Çelebi de onun temiz kişiliğini Allah’ın lutfunun nazargahı olduğunu şöyle söyler.

Kevkeb-i kevkebe-i tâli‘-i kadr-i evvel
Zât-i pâki nazar-ı luḥf-ı Hüdâ’ya manzûr (17-6/94)

Gelibolulu Mustafa Âli:

Gelibolulu Mustafa Âli, Allah’ın yeryüzündeki gölgesi (zıll-i Yezdân) olarak niterler.

Güzîn-i zıll-ı Hudâdur şalan saña pertev
Bu faḥr-ı nâziş ile ḥaşr olınca ḥandân (43-8/119)

Haşimî:

Haşimî, dünyanın hilafetinin onunla şeref bulduğunu söyler.

Şāh-ı yegāne Ḥazret-i Sulṭān Murād Ḥān
Buldı şeref anuñla cihānuñ ḥilāfeti (6-15/53)

Bir zıll-ı Hâk durur ki anuñ sâyesinde halk
Çekmezler âfitâb-ı sitemden harâreti (6-13/53)

O, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. Onun gölgesinde halk sitem güneşinin hararetini çekmez.

Nev'î:

Nev'î onun halifeliğini överken diğer padişahlarla şöyle mukayese yapar:

Nisbet nice mümkün seni şâhân-ı cihâna
Sen nûr-ı Hudâ anlar ise zıll-ı Hümâ'dur (XIV-17/48)

Onu dünya padişahlarıyla bir tutmak mümkün değildir. Çünkü o Allah'ın gölgesi, diğerleri ise Hüma kuşunun gölgesidir.

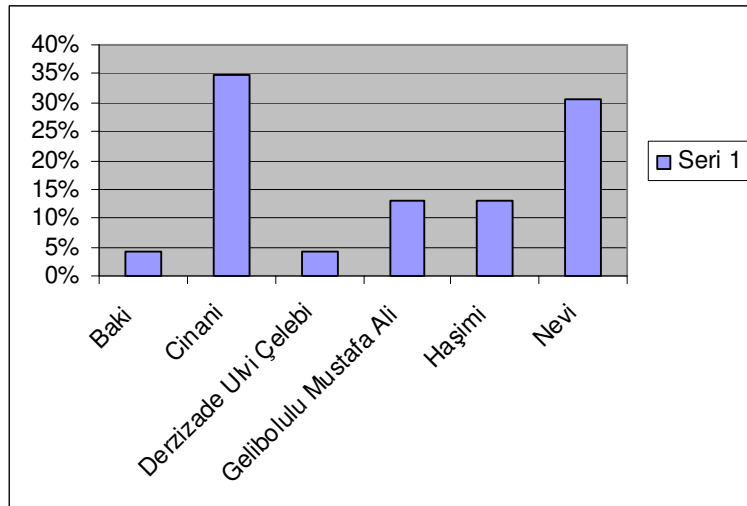
Medâr u maksad-ı âfâk u zübde-i 'âlem
Güzîn-i zümre-i âdem güzîde-i emsâl (XXIX-13/92)

Dilîr-i 'arşa-i devlet emîr-i rûy-i zemîn
Yegâne-i hulefâ zıll-ı İzid-i müste'âl (XXIX-14/92)

O, ufukların amacı ve yörüngesidir. Alemin özü, insanoğlunun seçkini ve benzerlerinin seçilmiştir. Devlet arsasının yiğidi, yeryüzünün emiri, halifelerin bir tanesi, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. Dünya, mutluluk güneşinin yüzünü eksiksiz bir şekilde görünce mutluluktan gonca gibi gülüp açılmıştır.

Dinin ve devletin esası, mana ve suretin padişahıdır. Ülkenin ve milletin seçkini, hikmet nuru, Allah'ın kudretidir.

III. MURAD HALİFELİK

VIII. 6- III. MEHMED

Bağdatlı Rûhî:

Bağdatlı Rûhî'ye göre dünyada günler iki kişiyle övünür. Birisi diğerini ağırlamaktadır. Biri peygamberin dostu biri peygambere boyun eğen III. Mehmed'dir. Biri Allah'ın velisi, birisi şereflilerin en üstünüdür.

Bâkî:

Bâkî, III. Mehmed'in Allah'ın dostlarında olduğunu belirtir. O, Allah'ın sırrının aynasıdır. Kin ve hilelerden arınmıştır.

Hemân âyîne-i sırr-ı Hudâdur tab'-ı şâhâne

Müberrâ gıll u gışdan kalbi şâf u sâde sulţanı (14-30/35)

Arınmış, temizlenmiş gönlü gizli sırlara ayna tutar.

Cinânî:

Cinânî'ye göre III. Mehmed yeryüzüne Allah'ın faziletinin bereketinin bir yağmurudur.

Çemen-zâr-ı 'adâlet huşk iken oldı ter ü tâze

Tereşşuh kıldı çün bārân-ı feyz-i fazl-i Rabbâni (21-3/69)

Yücelik göğünün parlak güneşi, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi dünyaya gölge salmıştır.

Olup tâli' sipihr-i'izzetün mihr-i dıraşşâni

Bi-ğamdillâh cihâne sâye şaldı zıll-ı Yezdâni (21-1/69)

Gelibolulu Mustafa Âli:

Gelibolulu Mustafa Âli onun Muhammet ümmetine bir lutuf olarak geldiğini söyler.

Muhammed ümmetine hayr-ı luţf u ma'deleti

Felek hıyâmına mânend-i sâye bân geldi (39-31/112)

Hakanî Mehmed Beğ:

Hakanî Mehmed Beğ, peygamberlerin sonuncusu olan Hazret-i Muhammed (s.a.v.)'in adaşı olduğunu şöyle ifade eder:

Semiyy-i Hatm-i Rüsûl zıll-ı Hâk Muhammed Hân

Emîn-i dîn-i mübîn a'zam-ı mülûk-ı zemen (2-12/88)

Ꞑutb-ı zemān u zıll-ı Ğudāvend-i müste‘ān

Sultān Muḥammed a‘del-i ŧāhān-ı pāk-din (3-10/90)

O, peygamberlerin sonuncusunun adaşı, Allah‘ın yeryüzündeki gölgesi, İslam dininin emini, zamanın meliklerinin en büyüğüdür. Zamanın kutbu, Allah‘ın yeryüzündeki gölgesi, temiz dinin padişahlarının en adilidir.

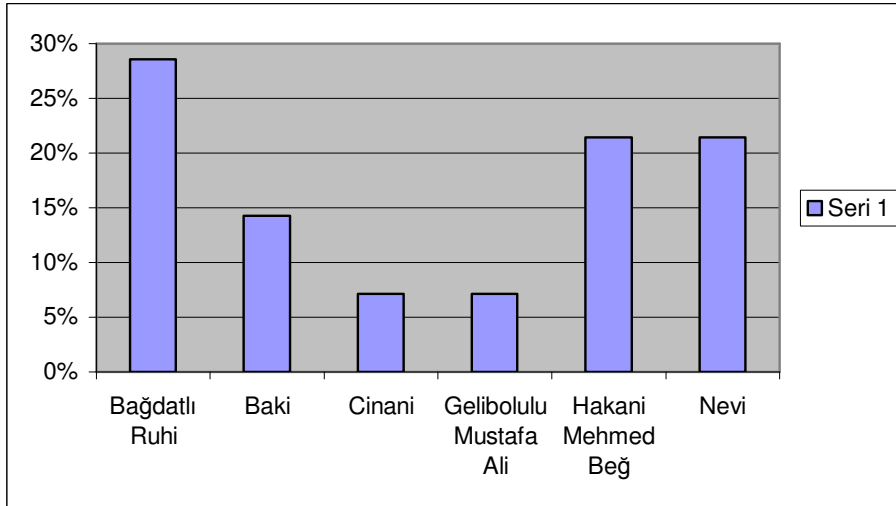
Nev‘î:

Nev‘î‘ye göre o zamanın efendisidir. Dinin sünnetini yerine getirendir. Allah‘ın yer yüzündeki gölgesi(zıll- ehad)dir.

Ğazret-i Sultān Meḥemmed sâye-i zāt-ı eḥad

Ꞑursa fark-ı ‘āleme çetr-i sa‘âdet ŧubḥ-dem (XXXVI-6/110)

III.MEHMED HALİFELİK:

II. IX. ŞAİRLİĞİ BAKIMINDAN PADİŞAHLAR

IX. 1- II. BAYEZİD

Tâcizâde Câfer Çelebi:

Tâcizâde Câfer Çelebi onun şairlik yönüne övgüde bulunmamış; sadece bir beyitte Adlî mahlasını kullandığını söylemiştir.

‘Adlî-laḳab ol Şāh-ı cihān-baḥş k‘olubdur

Ehl-i nazara dergehi mismārı benefşe (17-34/104)

Ubeydî:

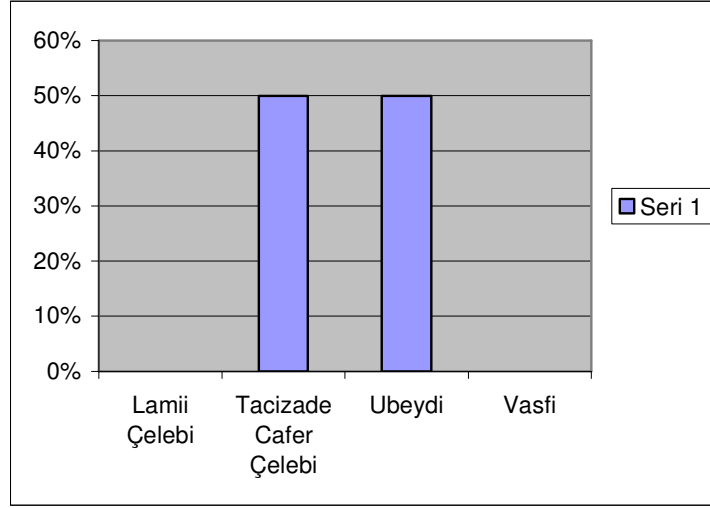
Ubeydî bir beyitte onun şiirde zamanın hükümdarı, ilimde sultanların sultanı olduğunu söyler.

Ma'rifetde Bāyezîd ü nazmda şāhî-i vaqt

'İlmde sultān-ı şāh ü 'adlde Nūşirevān (1-23/2)

Lamii Çelebi, Vasfî onun şairlik yönünü övmemiştir.

II. BAYEZİD ŞAİRLİK:

IX. 2- YAVUZ SULTAN SELİM

İshâk Çelebi, Lâmii Çelebi, Tâcizâde Cafer Çelebi, Ubeydî, Yahya Beğ, Zâtî şairliğine dair övgüde bulunmamışlardır.

IX. 3- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN

Âşık Çelebi:

Âşık Çelebi onun sözlerini inciye benzetmiştir.

Çalāyid-i minenüñ tavk-ı gerden-i gerdün

Cevāhir-i suhenüñ 'ıkd-ı dürr ü la'l ü le'âl (5-4/66)

Bâkî:

Bâkî, divanında iki kasidesinde Kanunî'nin belagatına ve divanına dolayısıyla şairliğine övgülerde bulunmuştur.

Ḥaṭ-ı nazm-ı pāki çemen-zār-ı cennet

Elinde kalem çeşme-i āb-ı Kevşer (3-16/13)

Nazmını cennetin çimenliğine, elindeki kalemi de cennetteki Kevser suyunun çeşmesine benzetmiştir. Kevser, cennette bir suyun adıdır. Elindeki kalem ile mürekkep güzel kokular saçan ödağacı ile anberdir. Ayrıca nazar ehlinin gözüne sürme, kötülük isteyen canların damarına bir neşterdir. Kısacası,

“O güftār-ı mevzūn u reftār-ı dil-keş

O sīmā-yı maṭbū‘ u bālā-yı ḥōş-ter” dir. (3-21/13)

Onun tertip ettiği divan bütün sultanlara divan olur.

Debīr-i felek yazmağa vāridātın

Eşi‘‘a getürmişdür altın kalemler (3-23/13)

Yazınmağa mānend-i nazm-ı Süreyyā

Varaḳlar zer-feşān ider çarḫ-ı aḫḫ ar (3-24/13)

Yanar şem‘-i Nāhid öñinde şihābuñ

Çeker her gice şubḫa dek cedvel-i zer(3-25/14)

Aña cild-i garrā müzehheb muṭallā

Meh-i ‘ālem-ārç vü ḥūrşīd-i enver (3-26/14)

Debīr-i felek Utarit (Merkür) gezegenidir.²⁰⁸ Utarit bu özellikleriyle,onun sözlerini yazmak için ışık saçan altın kalemler getirmiştir. Varaklar Süreyya²⁰⁹ yıldızının nazmı gibi bir nazım yazmak için gökyüzünün mavi gök kubbesinde altınlar saçar. Zühre²¹⁰ yıldızının mumu her gece yıldızların önünde yanarak sabaha kadar altın cetvel çeker.

²⁰⁸ “Utarit, Yunanlıların Hermes, Romalıların Mercurius dedikleri rüzgarı,hırsızlığı ve alışverişi temsil eden bir tanrıdır. Doğar doğmaz hırsızlığa başlayan bu tanrı, Zeus ile Atlas kızının oğlu olup Zeus’un postacısıdır. Elinde yılanlı bir sopa ve ayaklarında kanatlı sandallar vardır. Ayrıca Lir adlı çalgıyı meydana getirmiştir. Bunun yanında yalancılığın temsilcisidir. Yalamı hakikat kabul ettirmek için iyi bir belagata ve fesahata ihtiyaç vardır. Bu yüzden fesahatın,belagatın, yazının, inşanın ve bu münasebetle devlet işlerini düzen kalemlerin, anlayışın, hesabın, zeka ve dikkatin, hüner ve sanatın da tanrısıdır. Edebiyatta daima defter ve kalemlerle, inşa ve akılla anılır.” Abdülbaki GÖLPINARLI, a.g.e., s. 694.

²⁰⁹ “Süreyya yıldızı, Ülker (Pervin) yıldızıdır. Sevr (öküz) burcunun hörgücündeki yedi yıldızdır.” Ferit DEVELLİOĞLU, a.g.e., s. 152.

²¹⁰ “Nahid, Zühre (Venüs) yıldızıdır. Beşinci kattadır. Yunanlılar Afrodit, Romalıları Venüs demişlerdir. Gökle güzdüzün kızı, bir rivayete göre de Zeus’un kızıdır.Başka rivayete göre ise babasını öldürünce

Alemi süsleyen ayla, alemi aydınlatan güneş ona tezhiplenmiş, yıldızlanmış bir cilt olmuşlardır.

Onun divanı söz matlaından doğan bir güneşdir. Bâkî,böyle bir divana genc-i gevher (cevher hazinesi) adını koysunlar demektedir. Şairimiz,

Feşâhat gül-istâni içre dem-â-dem

Şu gibi revân ide bülbüller ez-ber (3-28/14)

Fesahat gül bahçesinde bülbüller, onun divanını su gibi ezberleyip her zaman okusunlar temennisinde bulunur.

Şair, mana ülkesine tertip ve düzen getirdiğini şöyle açıklar.

Ne hōş kıldı görüñ āşār-ı luḫfi

Cihân-ı şüret ü ma‘nâyı tezyîn (4-3/15)

Virüp faẓl u kemâli ḫusrevâne

Ma‘ânî mülkine tertîb ü âyîn (4-4/15)

Öyle bir şiir yazmıştır ki o inci bir gerdanlık gibidir. Ünlü Arap şairi Hassan²¹¹ görse beğenip bin kere alkışlar. Nesrin gülünü kucaklamış taptaze bir menekşedir. Beyazı (sayfanın beyaz yerleri) saadet sabahının parlaklığı, siyahlığı (siyah mürekkeple yazılmış yazılar) cihanı gören gözün sürmesidir. Arap harflerinin o siyah noktaları, karanlık gece içindeki Pervin yıldızdırlar. Görünüşte noktadırlar; ama aslında onlar mana yüzünde birer misk kokulu bendir. Edası Rıdvan bahçesinin Selsebili'dir.²¹² Harfleri bahçeden derilmiş birer fesleğendir. Öyle bir denizdir ki bütün kainat ondan inciler toplamıştır. O şeker saçan şiir o kadar naziktir ki bu haliyle sevgilinin tatlı ve renkli dudağına benzer.

İbn-i Kemâl:

İbn-i Kemâl, Kanunî'nin şairliğine değil, âlimliğine kısaca övgüde bulunur.

babasının kanı bir köpüğe düşmüş ve Afrodit bu kanla köpük karışımından doğmuştur.Gökten denize düşen bir alev parçasından doğduğu da rivayet edilir. Çok güzeldir. Aşk ve güzellik tanrısıdır. Edebiyatımızda zevk, eğlence, müzik aşk ve güzellik kavramlarıyla anılır.”Abdülbaki GÖLPINARLI, a.g.e., s. 671.

²¹¹ “Hassan Hz.Muhammed'in sahabesinden olup şairdir.Sahabeden olması nedeniyle şairler tarafından adı pek sık anılır.” Abdülbaki GÖLPINARLI, a.g.e., s. 664.

²¹² Rıdvan cennet, Selsebil ise cennette tatlı bir suyun adı olup “kolay içilir, boğazdan kolayca geçer, taşkın, köpüre köpüre coşarak akar, içilince siner manalarına gelir” Abdülbaki GÖLPINARLI, *Mesnevi Şerhi 1*, İstanbul 1973, s. 12.

Sensin ‘allāme-i ‘ālem ki devründe senüñ
Zāhir oldı fazl-ı Rüm A‘rāb u A‘cām üstine (1-22/4)

Görmedi zāt-ı şerīfün gibi ııtıb-ı ma‘arifet
Bunca yollardur döner bu ıarıı aııtāb üstine (1-23/4)

O, dünyanın en bilgili sultanıdır. Osmanlı’nın fazileti, Arap ile Acem faziletinin üstüne onun devrinde çıkmıştır. Bu felek, kutupların (faziletli insanların) üstünde dönüp durmaktadır; fakat onun mübarek zatı gibi bilgi kutbu görmemiştir. Allah’ın sonsuz fazileti onun şanına mahsustur.

Lâmiî Çelebi:

Lamii Çelebi, Kanunî’nin kalemını onun şair yönünden değil koyduğu kanunlar yönünden övgüde bulunmuştur.

Şemsî Ahmed Paşa:

Şemsî Ahmed Paşa’ya göre o, şairleri seven erdemli insanların sultanıdır. Deniz onun şiiri sayesinde parlak inci ile doludur. Hassan ile Zahir bile onun şiirinin niteliklerini açıklayamazlar. Osmanlı ülkesinde onun gibi bir cevher varken onun başı, dünya denizine dalana en şifalı ilaçtır.

Ey muııbb-i şu‘arā Hazret-i Şāh-ı fużalā
Toludur nazmuñ ile lü’lü-yi lālā deryā (2-1/296)

Hüsrevā vaşf idemez şi’rüñi Hassān u Zahīr
Nice medıı ide anı şimdi lisān-ı zurefā (2-2/296)

Rüm içinde var iken sencileyin bir gevher
Kıulzüm-i dehre tıalanuñ ola başı eşfā (2-3/296)

Onun inci saıan sözlerini işiten şairler, dünyanın hakimi olan padişahın bu kabiliyetine binlerce “aferin,, derler. Her zaman şairlik davasında bulunanlar, onun şiirlerinin güneşini gördükleri an zerre gibi dağılırlar.

Usûlî:

Usûlî, onun sözlerini şairlik açısından doğrudan dile getirmemiş, şifa olarak nitelendirmiştir. Onun fikirlerinin dalgıcı, hakikatler denizine daldığında her sözü zamanın paha biçilmez incisi olur. Onun tatlı sözleri ölü gönüllere can bağışlar. Sözleriyle can hastalığına şifa verir.

Ey ki mürde dillere şârân-kelâmın rûh-bahş
Mantıkından illet-i câna şifâ-yı rûzgâr (1-38/61)

Fikretin gavvâsı çün daldı hakâyık bahrına
Her kelâmın oldu dürr-i bî-bahâ-yı rûzgâr (1-43/61)

Yahya Beğ:

Taşlıcalı Yahya'ya göre fesahatte ve belagatte tektir. Dünyanın gönül ehli, âlemin tek güzel söz söyleyendir. O, bu nazım, nesir ve olgunluk ile türlü türlü divanlar oluşturmaktadır.

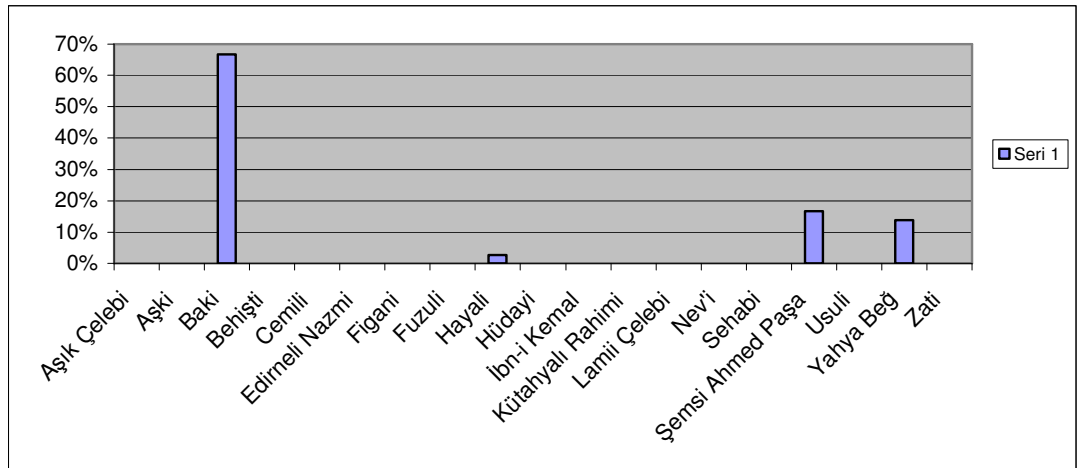
Feşâhatinde ferîd u belâgatinde vâhid
Cihânuñ ehl-i dili 'âlemüñ suhendâmı (5-28/36)

Bu nazm u nesr ü kemâl ile pâdişâhımızuñ
Sa'âdet ile olur dürlü dürlü divâmı (5-29/36)

Nazım denizinin incisi, ledünni (ilm-i hal:İlahi gerçeğe sezgi yoluyla ulaşmaya çalışan ilim) ilminin kaynağıdır. Kelamda Hazret-i Musa'dır. Kısacası o nazımın ve nesrin pehlivanı, ilim ve irfan sahibidir.

Fuzûlî, Zâtî, Figânî, Nevî, Behiştî, Hüdâyî Hayalî, Edirneli Nazmi, Kütahyalı Rahimi, Aşkî, Sehâbî, Behiştî, Cemilî, Kanunî'ye sundukları kasidelerinde onun şairlik yeteneğine bir övgüde bulunmamışlardır.

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN ŞAİRLİK :

IX. 4- II. SELİM

Derzizâde Ulvî Çelebi:

Derzizâde Ulvî Çelebi onu nazım ve nesir kaynağı olarak niteler; onun nesrini nazma, nazmını inciye, inciye de eşi benzeri olmayan iri bir inciye benzetir:

Neşr ü nazmuñ menba'ı Sulţân Selîm-i şânî kim

Neşri nazm u nazmı dürr dürri dür-i şeh-vâr olur (5-11/56)

Gelibolulu Mustafa Âli:

Gelibolulu Mustafa Âli II.Selim'in şairliği bakımından övgüsünü yapmamış, bilgili bir padişah olduğunu onu bilgi madenine benzeterek anlatmıştır. Tarihi şahsiyetlerden Huşenk'in onun mucizeleri karşısında nutkunun tutulduğunu şöyle belirtir.

Lâl olur mantık-ı baş itse kelâm-ı mu'ciz

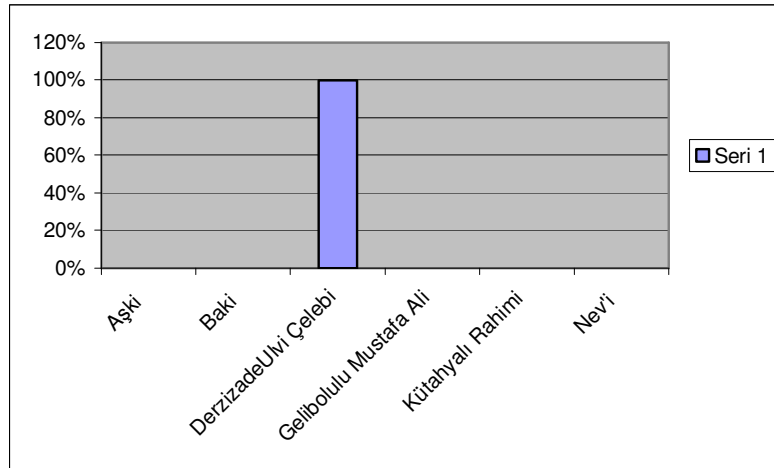
'İlm-i hiķmetde tûvâna geçinürken hûşeng (44-12/124)

Huşenk²¹³, felsefede güçlüyüm diye geçinirken o, mantığını konuştuğu zaman mucizeli sözün nutku tutulur,dilsiz olur.

Kütahyalı Rahimi, Nev'î, Bâkî, Aşķî II.Selim'in şairliğini övmemiştir.

II.SELİM

ŞAİRLİK

²¹³ "Huşenk, Siyam bin Kiyumerz'in oğlu ve Câvidan Hurd'un müellifidir." Ferit DEVELLİOĞLU,a.g.e., s. 386.

IX. 5- III. MURAD

Cinânî:

Cinânî, onun fasih, düzgün şiirler söylediğini, bal ve şeker gibi tatlı dili olduğunu söyler.

Munṭavî nuṭṭ-ı fasîhinde kelâm-ı bülegâ
Munderic nazm-ı şerifinde niḳât ü maẓmûn (24-26/82)

‘Âlemüñ şimdi dilinde n’ola tesbih olsa
Nazma geldükçe olur sözleri dürr-i meknûn (24-28/83)

Nâmesi ‘âleme ‘üvnân u sa‘âdet ü şeref
Ḥâmesi gülşen-i nazm içre Nihâl-i mevzûn (24-29/83)

Belagat sahipleri, onun düzgün sözünde dürülüp bükülmüşlerdir. İnce manalı sözler ile mazmunlar onun mübarek nazımının içindedir. Sözleri nazma geldikçe dizilmiş inci olur. Adı, dünyaya unvan, mutluluk ve şeref; kalemi de nazımın gül bahçesinde veznedilmiş, düzgün bir fidandır.

Gelibolulu Mustafa Âli:

Gelibolulu Mustafa Âli’ye göre o temiz nazımlı şairdir. Diğer şairler onun nazımından utanır. Nüktedan bir şairdir.

Nazm-ı pâküñden ḥacîl her nazm-gûy-ı nüktesine
Midḥat-ı zâtuñda ḳâsır şâ‘ir-i mu‘ciz-beyân (32-14/95)

Hâşimî:

Hâşimî, şairlerin zamanında temiz vasıflarını saymakla itibar kazandığını belirtir. Onun şairliğini övmez. Şairlere değer verdiğini belirtir.

Erbâb-ı nazm u ehl-i belâgat zamânedede
Evşâf-ı pâküñ itmek ile buldı raġbeti (6-22/54)

Nev’î:

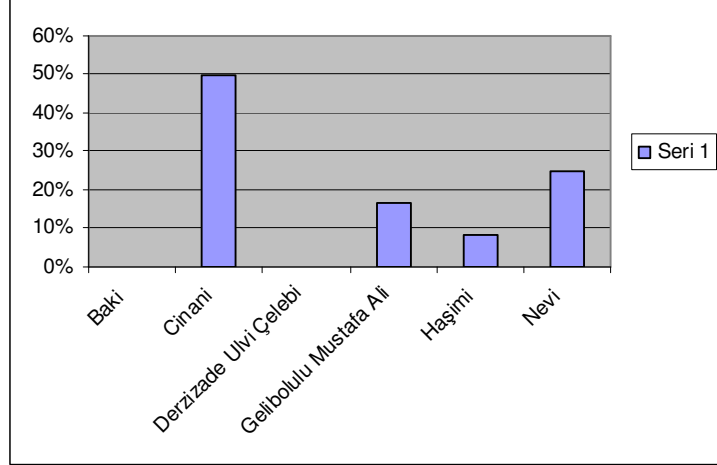
Nev’î’ye söylenmiş bütün sözler onun sözlerinin tomarından büyük bir inci tanesidir. Şair onun nazımını inciye benzetir. Sözleri inci gibidir. Onun gibi bir inci görülmemiştir. Hazinesi incilerle doludur.

Nûr-ı fazlından Hidâye bir çerâġ-ı sûḥte
Nükte-i melfûze ṭûmâr-ı kelâmından dürer (XII-81/39)

Dürr-i kelâmından beñzer güher görölmedi hîç
Bilindi kim çoġ imiş şeh ḥazînesinde le‘âl (XXIX-28/93)

Bâkî, Derzizade Ulvî Çelebi III.Murad'ın şairliği üzerine herhangi bir övgüde bulunmamıştır.

III. MURAD ŞAİRLİK:

IX. 6- III. MEHMED

Cinânî:

Cinânî,

Ẓāhir oldı şafā-yı ṭab'-ı pāki nazm-ı şî'inde

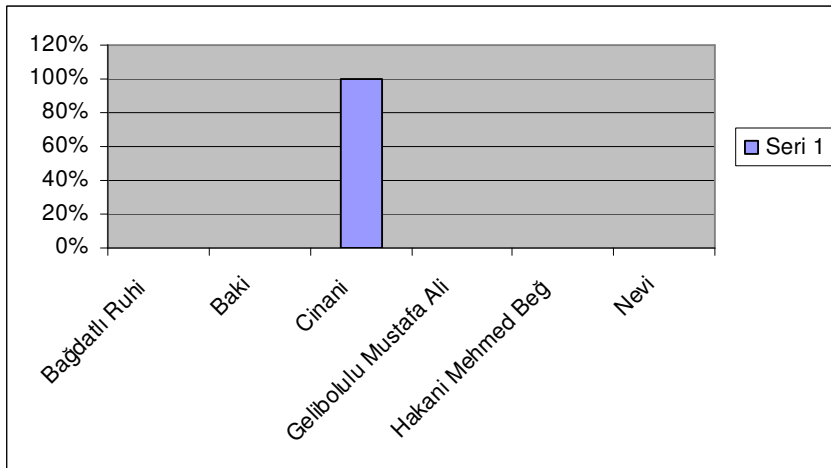
Dinilse vechi var dīvānına dīvān-ı Hākānī (21-25/71)

beytinde temiz yaratılışının mutluluğu ortaya çıktı.Bu yüzden divanına Hakani Divanı denilse yeridir diyerek III.Mehmed'in şairlik yönünü över.

Hakani Mehmed Beğ, Bağdâdlı Ruhî, Gelibolulu Mustafa Âli, Nev'î, Bâkî III.Mehmed'in şairlik ve sanatkar yönünü övmemiştir.

III. MEHMED

ŞAİRLİK

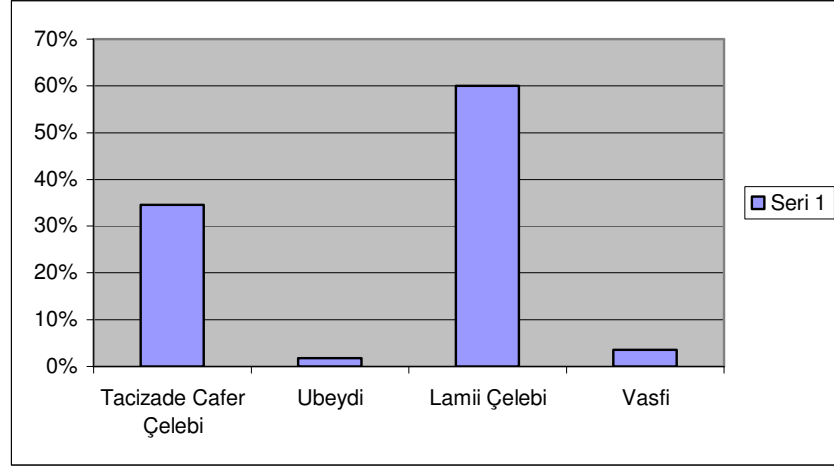

II. X- GRAFİK ve TABLOLAR

X. I. PADİŞAHLARA SUNULAN KASİDE SAYILARI

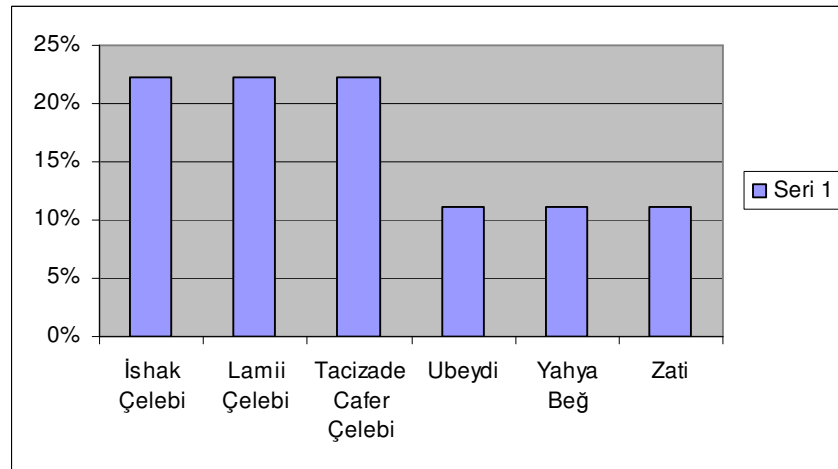
I. 1- II. BAYEZİD

Ubeydî, Lamiî Çelebi bir; Vasfî iki; Tacizâde Cafer Çelebi on dokuz kaside sunmuşlardır.

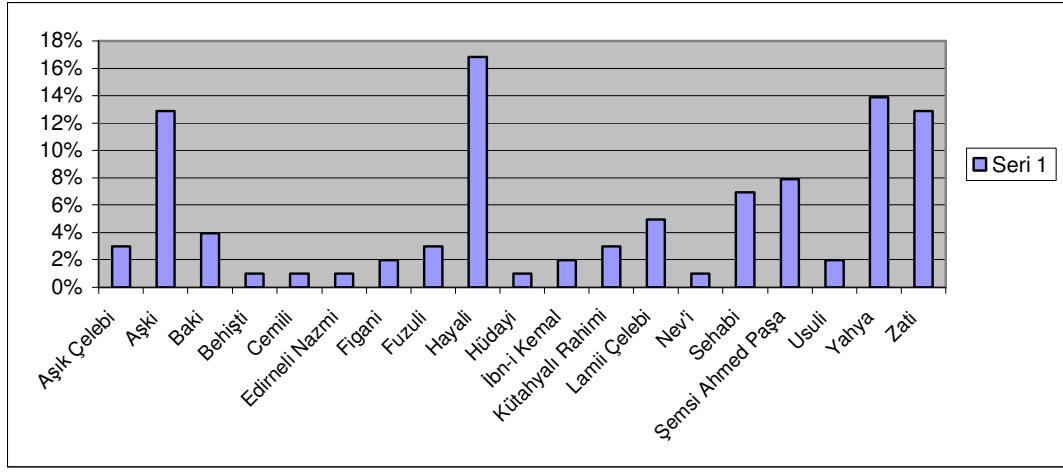
I. 2- YAVUZ SULTAN SELİM

İshâk Çelebi, Lamiî Çelebi, Tacizâde Cafer Çelebi iki; Ubeydî, Yahya Beğ, Zâtî bir kaside sunmuştur.

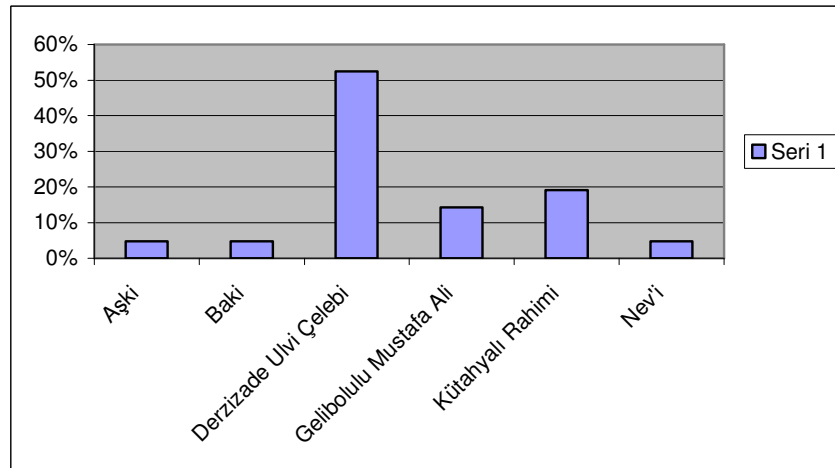
I. 3- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN

Behiştî, Cemilî, Edirneli Nazmi, Hüdayî, Nev’i bir; Figani, İbn-i Kemâl, Usulî iki; Âşık Çelebi, Fuzulî, Kütahyalı Rahimî üç; Bâkî dört; Lamiî Çelebi beş; Sehabî yedi; Şemsî Ahmed Paşa sekiz; Aşkî, Zâîti on üç, Yahya Beğ on dört, Hayalî on yedi kaside sunmuştur.

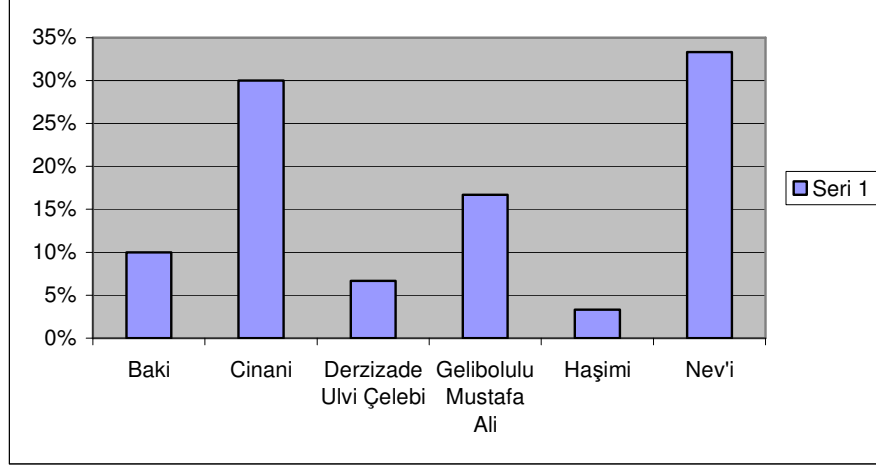
I. 4- II. SELİM

Aşkî, Bâkî, Nev’î bir; Gelibolulu Mustafa Âli üç; Kütahyalı Rahimî dört; Derzizâde Ulvî Çelebi on bir kaside sunmuştur.

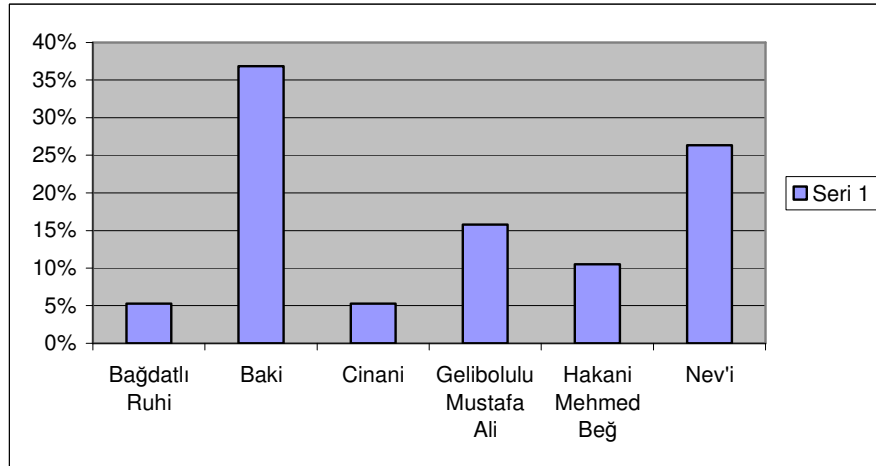
I. 5- III. MURAD

Haşimi bir; Derzizâde Ulvî Çelebi iki, Bâkî üç, Gelibolulu Mustafa Âli beş;
Cinani dokuz; Nev'î on kaside sunmuştur.

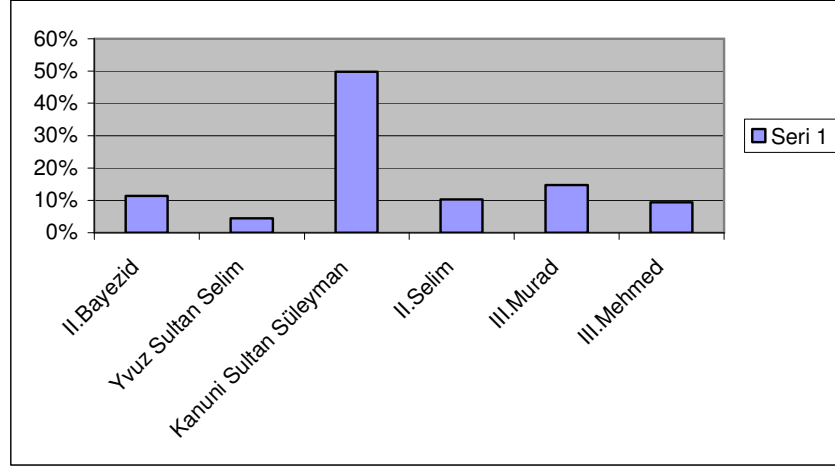
I. 6- III. MEHMED

Bağdatlı Ruhî, Cinani bir; Hakanî Mehmed Beğ iki; Gelibolulu Mustafa Âli üç;
Nev'î beş; Bâkî yedi kaside sunmuştur.

X. II. PADİŞAHLARA SUNULAN TOPLAM KASİDE SAYILARI

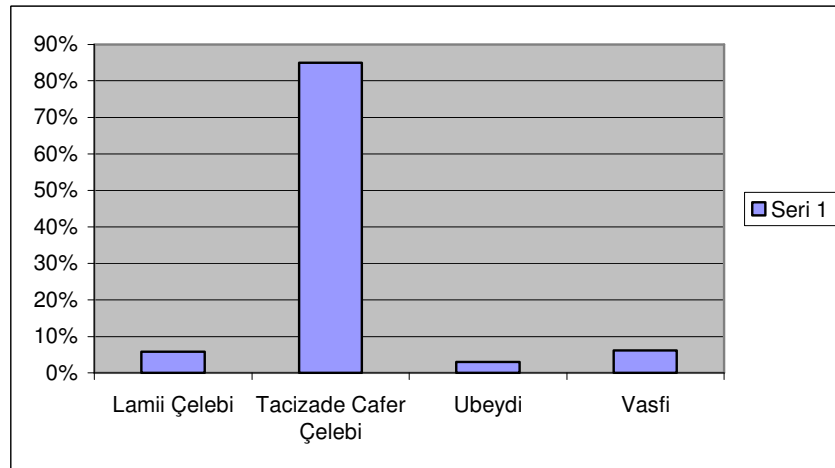
İncelediğimiz şairlerde II.Bayezid'e yirmi üç,Yavuz Sultan Selim'e dokuz; Kanuni Sultan Süleyman yüz bir, II.Selim'e yirmi bir, III.Murad'a otuz, III.Mehmed'e on dokuz kaside sunulmuştur.

X. III. PADİŞAHLARA SUNULAN METHİYE BEYİTLERİ SAYILARI

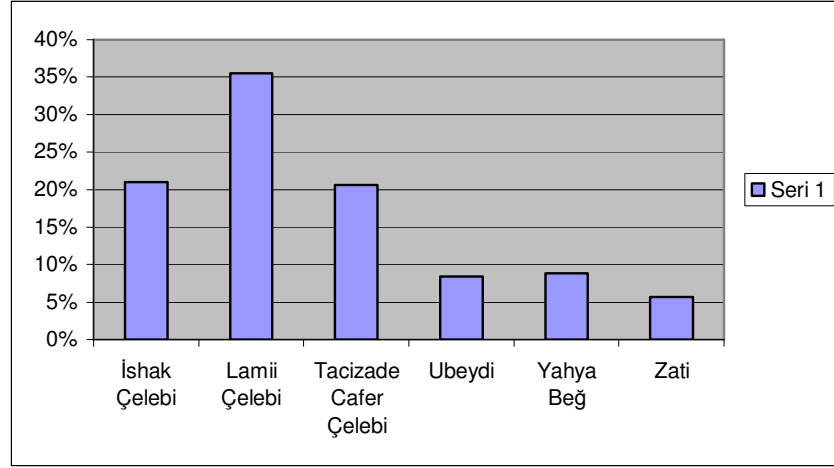
III. 1- II. BAYEZİD

Lamii Çelebi otuz üç; Tacizâde Cafer Çelebi dört yüz seksen; Ubeydî otuz üç;Vasfî otuz beş methiye beyti sunmuştur.

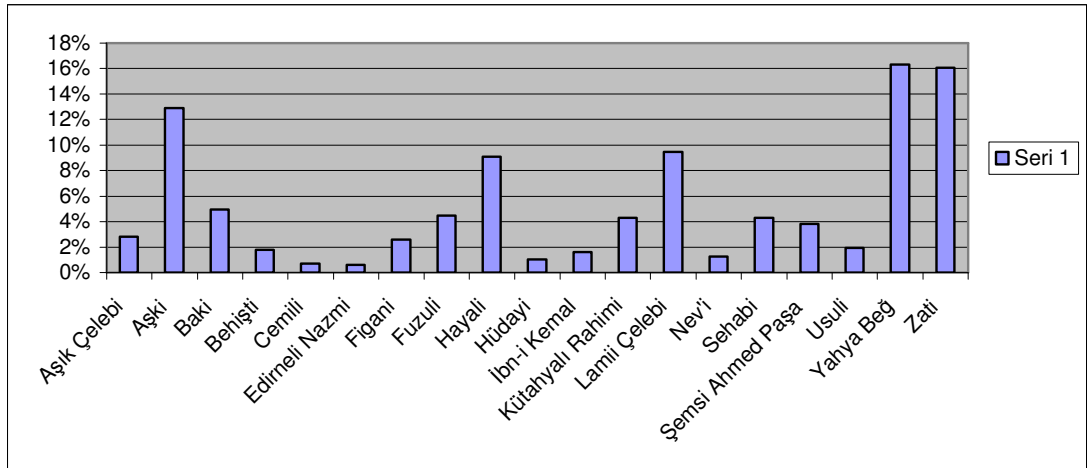
III. 2- YAVUZ SULTAN SELİM

İshâk Çelebi elli beş; Lâmiî Çelebi doksan üç; Tâcizâde Cafer Çelebi elli dört; Ubeydî yirmi iki; Yahya Beğ yirmi üç; Zâtî on beş methiye bölümü sunmuştur.

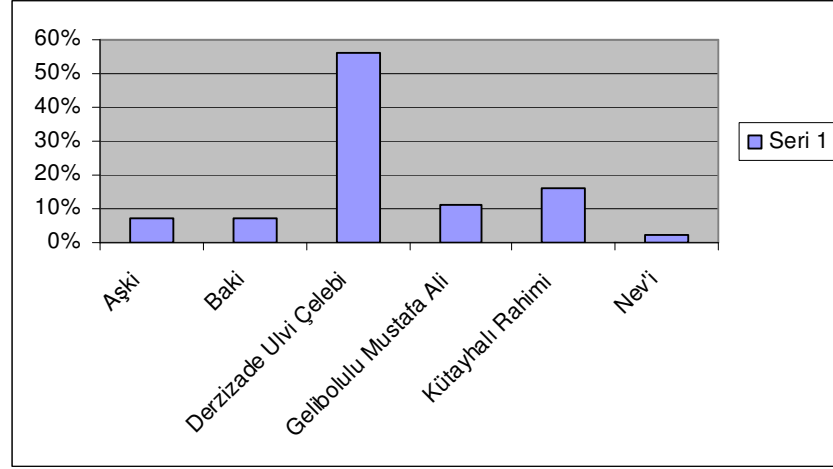
III. 3- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN

Âşık Çelebi elli dört; Aşkî iki yüz kırk sekiz; Bâkî doksan beş; Behiştî otuz dört; Cemilî on dört Edirmeli Nazmi on iki; Figânî elli; Fuzûlî seksen altı; Hayâlî yüz yetmiş beş; Hüdâyî yirmi; İbn-i Kemâl otuz bir; Kütahyalı Rahimî seksen iki; Lâmiî Çelebi yüz seksen iki; Nevî yirmi dört; Sehabî seksen iki; Şemsî Ahmed Paşa yetmiş üç; Usûlî otuz yedi; Yahya Beğ üç yüz on üç; Zâtî üç yüz dokuz methiye beyiti sunmuştur.

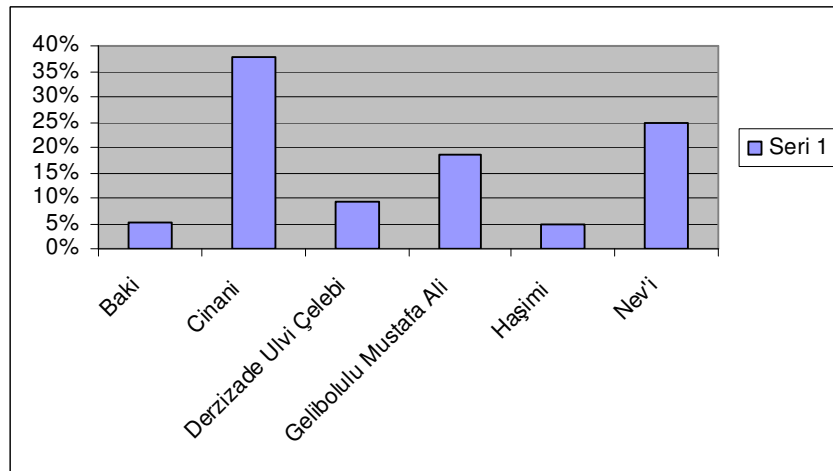
III. 4- II. SELİM

Aşkî yirmisekiz; Bâkî yirmi dokuz; Derzizâde Ulvî Çelebi iki yüz yirmi bir; Gelibolulu Mustafa Âli kırk üç; Kütahyalı Rahimî altmış üç; Nev'î dokuz methiye beyiti sunmuştur.

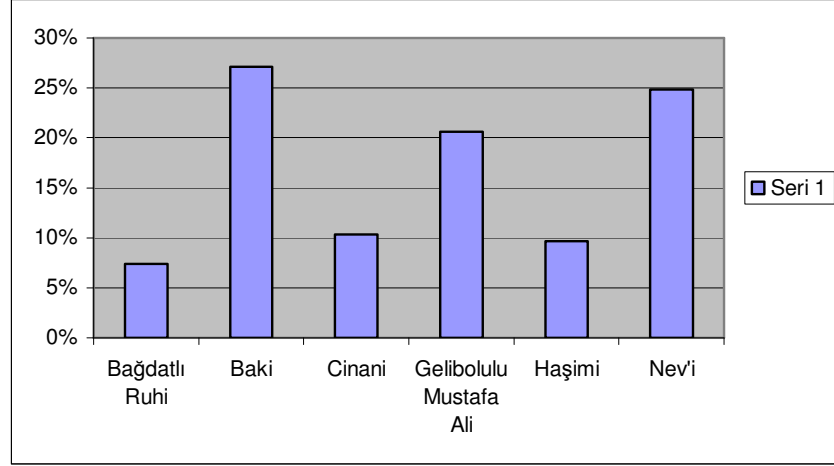
III. 5- III. MURAD

Bâkî yirmi üç; Cinânî yüz yetmiş üç; Derzizâde Ulvî Çelebi kırk iki; Gelibolulu Mustafa Âli seksen dört; Haşimî yirmi iki; Nev'î yüz on üç methiye beyiti sunmuştur.

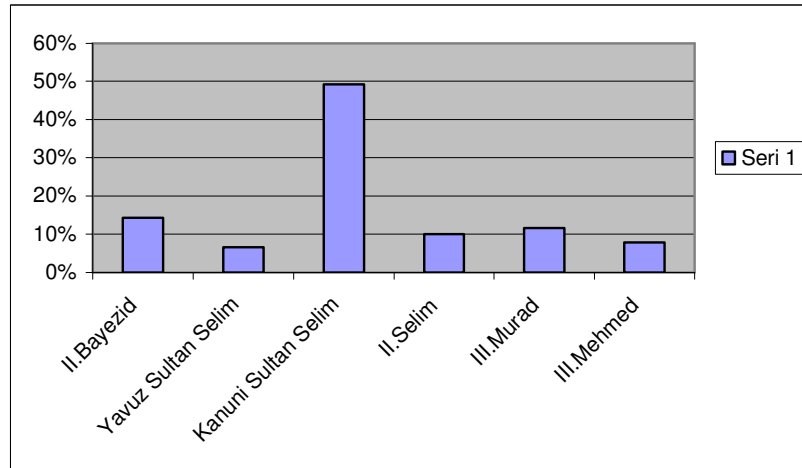
III. 6- III. MEHMED

Bağdatlı Ruhî yirmi üç; Bâkî seksen dört; Cinânî otuz iki; Gelibolulu Mustafa Âli altmış dört; Hakani Mehmed Beğ otuz; Nev'î yetmiş yedi methiye beyti sunmuştur.

X. IV. PADİŞAHLARA SUNULAN TOPLAM METHİYE BEYİTLERİ SAYILARI

II.Bayezid'e beş yüz altmış beş; Yavuz Sultan Selim'e iki yüz altmış iki; Kanunî Sultan Süleyman'a bin dokuz yüz otuz beş; II.Selim'e üç yüz doksan üç; III.Murad'a dört yüz elli yedi; III.Mehmed'e üç yüz on methiye beyiti sunulmuştur.

X.V. TABLOLAR

V. Tablo I

Padişahın Adı	Şairin Adı	Toplam Kaside Sayısı	Toplam Medhiye Beyit Sayısı
II.BAYEZİD	Lamii Çelebi	1	33
	Tacizade Cafer Çelebi	19	480
	Ubeydi	1	33
	Vasfi	2	35
YAVUZ SULTAN SELİM	Ishak Çelebi	2	55
	Lamii Çelebi	2	93
	Tacizade Cafer Çelebi	2	54
	Ubeydi	1	22
	Yahya Beğ	1	23
	Zati	1	15
KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN	Aşık Çelebi	3	54
	Aşki	13	248
	Baki	4	95
	Behiştî	1	34
	Cemili	1	14
	Edirneli Nazmi	1	12
	Figani	2	50
	Fuzuli	3	86
	Hayali	17	175
	Hüdayî	1	20
	İbn-i Kemal	2	31
	Kütahyalı Rahimi	3	82
	Lamii Çelebi	5	182
	Nev'i	1	24
	Sehabî	7	82
	Şemsi Ahmed Paşa	8	73
	Usulî	2	37
	Yahya Beğ	14	313
	Zati	13	309
	II.SELİM	Aşki	1
Baki		1	29
Derzizade Ulvi Çelebi		11	221
Gelibolulu Mustafa Ali		3	43
Kütahyalı Rahimi		4	63
Nev'i		1	9
III.MURAD	Baki	3	23
	Cinani	9	173
	Derzizade Ulvi Çelebi	2	42
	Gelibolulu Mustafa Ali	5	84
	Haşimi	1	22
	Nev'i	10	113
III.MEHMED	Bağdatlı Ruhi	1	3
	Baki	7	4
	Cinani	1	32
	Gelibolulu Mustafa Ali	3	4
	Hakani Mehmed Beğ	2	30
	Nev'i	5	77

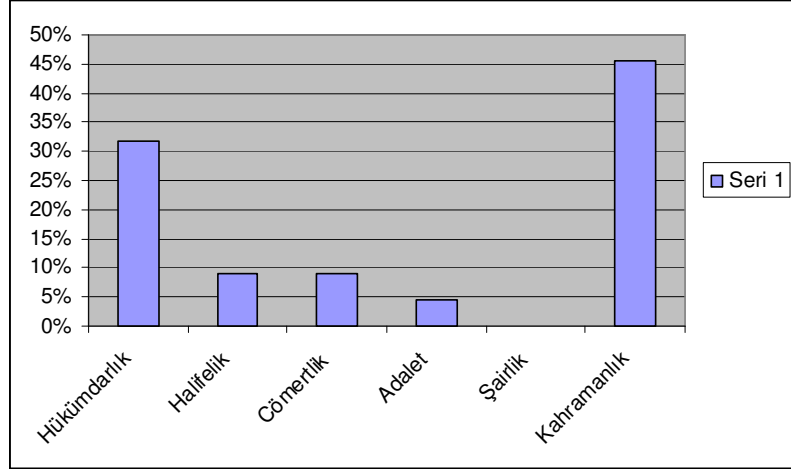
V. Tablo II.

Padişah Adı	Sunulan Toplam Kaside Sayısı	Sunulan toplam Medhiye Beyit Sayısı
II.Bayezid	23	565
Yavuz Sultan Selim	9	262
Kanuni Sultan Süleyman	101	1935
II.Selim	21	393
III.Murad	30	457
III.Mehmed	19	310

X.VI. şAİRLERE GÖRE PADIşAHLAR

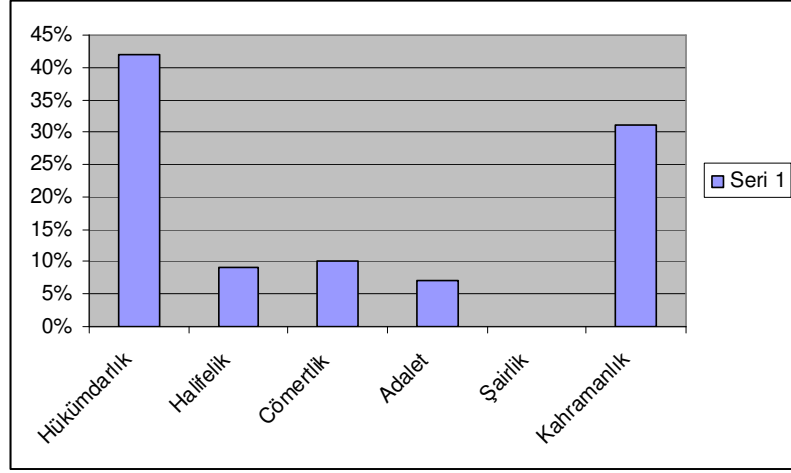
VI. 1- şAİRLERE GÖRE II.BAYEZİD

Lamii Çelebi:

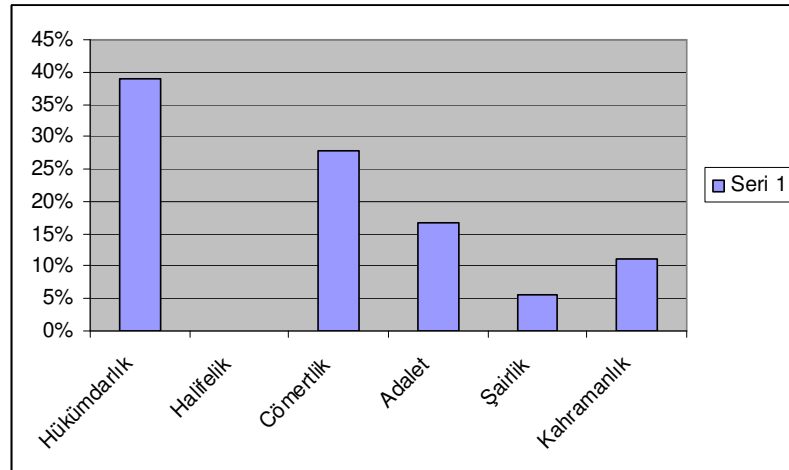
Yukarıdaki grafiğe göre Lâmiî Çelebi, II.Bayezid'in en fazla kahramanlığını övmektedir. II.Bayezid'in övgüsünü yaparken hükümdarlık sıfatlarını çok kullanarak onun bir hükümdar olarak başarısını anlatmıştır. Adaletli oluşu ile cömertliğini aynı oranlarda övdüğü, şairliğini hiç övmediği görülmektedir. Lâmiî Çelebi, böylece bir kahraman olarak başarısını öne çıkarmıştır. Cömertliği ve halifeliğini birbirine yakın görmüştür. Adaletli oluşu üzerinde fazla durmamıştır.

Tacizade Cafer Çelebi:

Yukarıdaki grafikte Tâcizâde Câfer Çelebi'nin II.Bayezid'in övgüsünü yaparken hükümdarlık sıfatlarını çok kullandığını görmekteyiz. Cömertliğini, adaletli oluşunu ve kahramanlığını da yaklaşık oranlarda övdüğü görülmektedir. Şairliğine hiç değinmemiştir. Tâcizâde Câfer Çelebi, II.Bayezid'i överken hükümdarlığını öven ifadeleri kullanarak onun hükümdarlıktaki başarısı ile kahramanlığını öne çıkarmaktadır. Halifeliğini, adaletli oluşunu ve cömertliğini yaklaşık oranlarda tuttuğunu göz önünde bulundurursak bu vasıfları birbirine eşit tuttuğunu söyleyebiliriz.

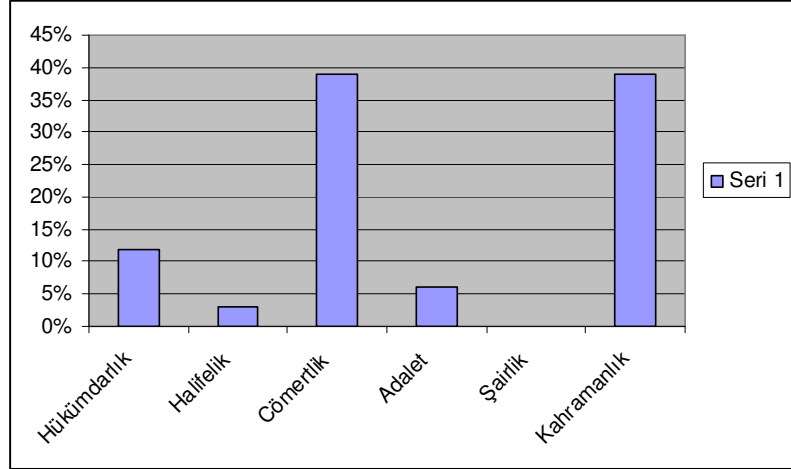
Ubeydi:

Ubeydi'nin II.Bayezid'in övgüsünü yaparken hükümdarlık sıfatlarını çok kullandığını görmekteyiz. Buradan onun en fazla hükümdarlıktaki başarısını ön plana çıkardığını söyleyebiliriz. İkinci olarak cömertliğini, üçüncü olarak adaletli oluşunu,

dördüncü olarak kahramanlığını, beşinci olarak da şairliğini övmüştür. Halifeliği üzerinde durmamıştır

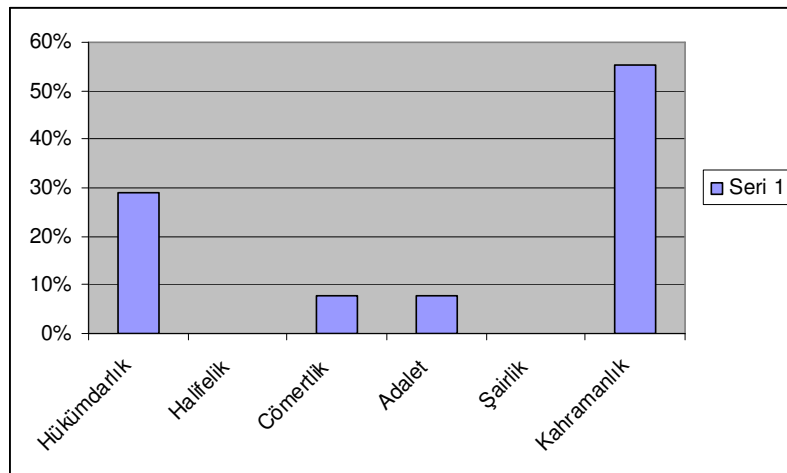
Vasfi:

Vasfî'nin II.Bayezid'in en fazla cömertliliği ile kahramanlığını övmüştür. İkinci olarak hükümdarlığını, üçüncü olarak adaletli oluşunu, dördüncü olarak halifeliğini övdüğünü görmekteyiz. Vasfî, II.Bayezid'in kahramanlıktaki başarısını, cömertliğini diğer vasıflarına nazaran çok fazla öne çıkarmıştır. Hükümdarlık sıfatlarını kullanmıştır. Adaletli oluşunu göz önünde bulundurmuş; fakat halifeliği konusu üzerinde pek durmamıştır. Şairliğine ise hiç övgüde bulunmamıştır.

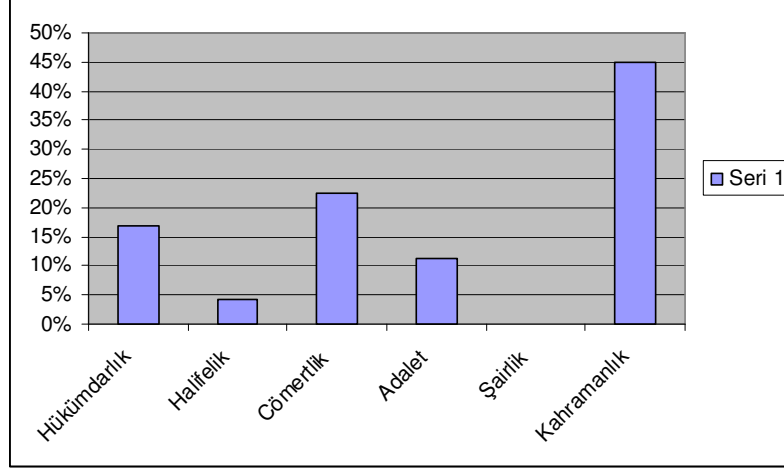
Yukarıdaki grafiklere bakıldığında II.Bayezid'in hükümdarlığı, halifeliği, cömertliği, adaletli oluşu, şairliği ve kahramanlığı bakımından en fazla Tâcizâde Câfer Çelebi tarafından övüldüğü görülmektedir. Bütün şairler, genellikle cömertliği ile adaletli oluşunu öne çıkarmışlardır.

VI. 2- ŞAİRLERE GÖRE YAVUZ SULTAN SELİM İshak Çelebi:

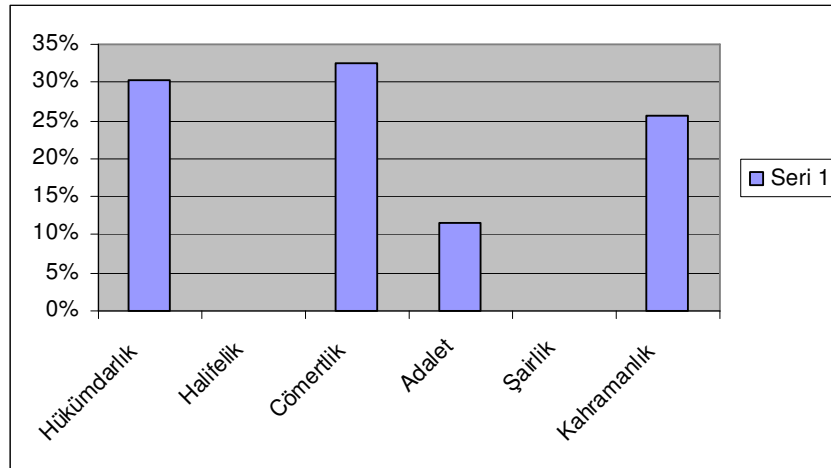
Yukarıdaki grafiğe bakıldığında İshak Çelebi, Yavuz Sultan Selim'in en fazla kahramanlığını övmüştür. Onun övgüsünü yaparken hükümdarlık sıfatlarını çok kullandığını görmekteyiz. Böylece onun bir hükümdar olarak başarısı üzerinde durduğunu söyleyebiliriz. Cömertliği ile adaletini aynı oranlarda övdüğü, halifelik ve şairlik vasfını hiç övmediği görülüyor.

Lamii Çelebi:

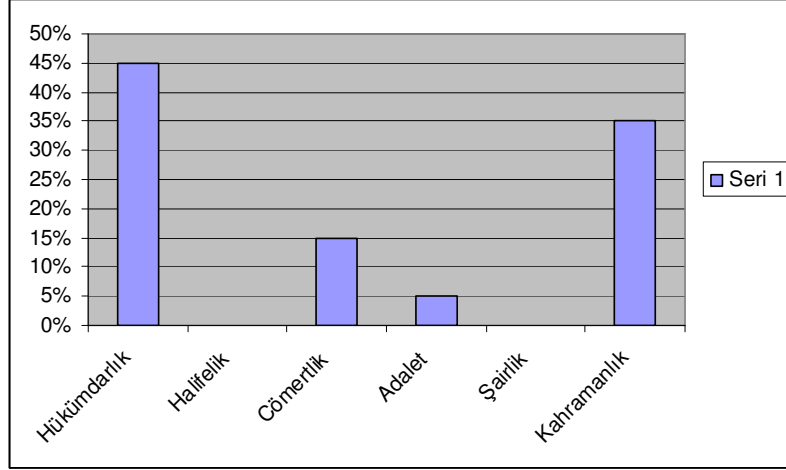
Yukarıdaki grafiğe göre Lâmi Çelebi Yavuz Sultan Selim'in en fazla kahramanlığını, ikinci olarak cömertliğini övdüğünü görmekteyiz. Üçüncü olarak hükümdarlığını, dördüncü olarak adaletli oluşunu, beşinci olarak halifeliğini övmüştür. Şairlik vasfını hiç övmediği görülmektedir. Lâmi Çelebi, kahramanlıktaki başarısını diğer vasıflarından çok öne çıkarmıştır.

Tacizade Cafer Çelebi:

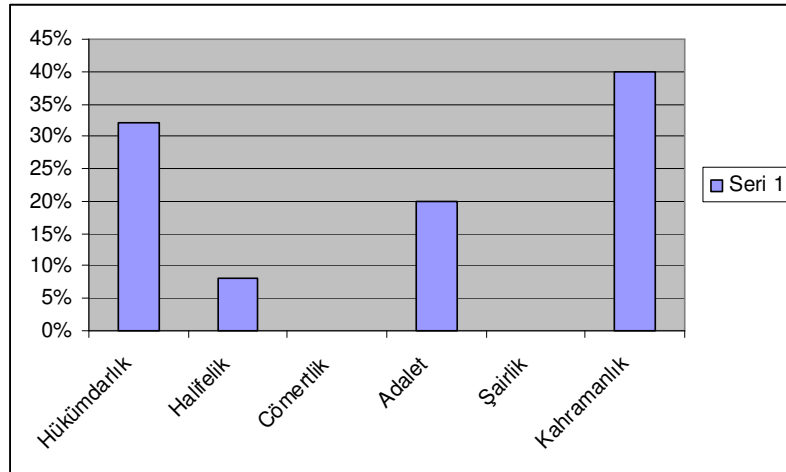
Yukarıdaki grafiğe göre Tâcizâde Câfer Çelebi, Yavuz Sultan Selim'in cömertliğini ve kahramanlığını öne çıkardığını görmekteyiz. Bunları yaparken hükümdarlık sıfatlarını da çok kullanmıştır. Adil oluşu üzerinde durmuş, halifeliği ile şairliği konusuna pek değinmemiştir.

Ubeydi:

Ubeydî, Yavuz Sultan Selim'in övgüsünü yaparken hükümdarlık sıfatlarını çok kullanmıştır. Kahramanlığını öne çıkarmıştır. İkinci ve üçüncü olarak cömertliğini ve âdil oluşunu övmüştür. Halifeliği ve şairliği üzerinde pek durmamıştır.

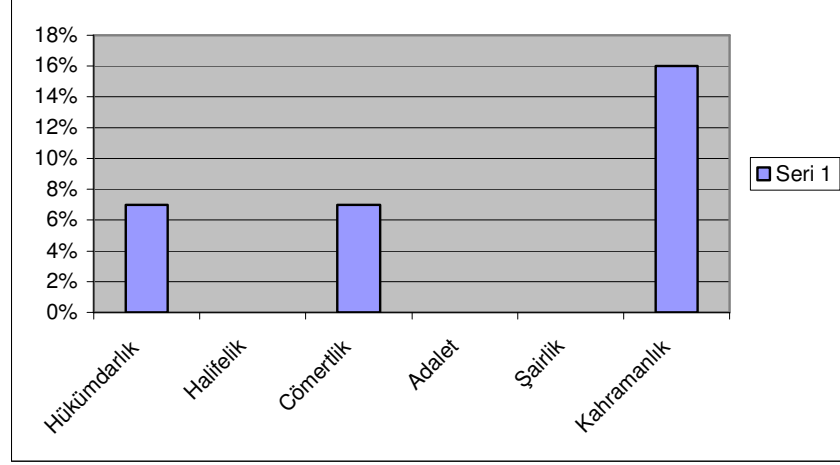
Yahya Beğ:

Yukarıdaki grafikte Taşlıcalı Yahya Beğ'in Yavuz Sultan Selim'in en fazla kahramanlıktaki başarısını ön plana çıkardığı görülüyor. İkinci olarak hükümdarlık

sıfatlarını çok kullandığını görmekteyiz. Âdil oluşunu ve halifeliliğini övdüğünü; cömertliğini ve şairliğini övmediğini görüyoruz.

Zatî:

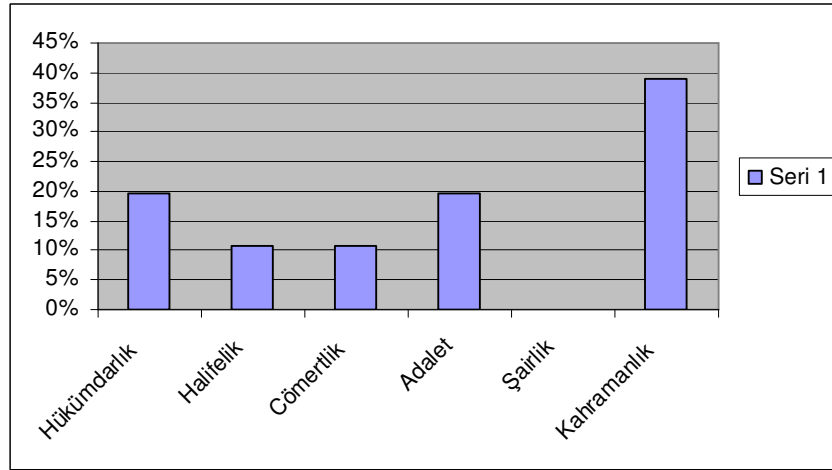

Zâtî, Yavuz Sultan Selim'in kahramanlık, cömertlik ile hükümdarlık vasıflarını öne çıkarmış, halifelğine, adil oluşuna ve şairliğine pek değinmemiştir.

Yukarıdaki grafiklere bakıldığında Yavuz Sultan Selim'in en fazla kahramanlığının övüldüğü görülmektedir. Yavuz Sultan Selim'in kardeşleri ve Şah İsmail ile mücadelesindeki galibiyeti, Sina çölünü geçebilmesi, iç ayaklanmaları bastırabilmesi, sert, haşin ve acımasız kişiliği onun kahramanlığını öne çıkarmaktadır.

VI. 3- ŞAİRLERE GÖRE KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN

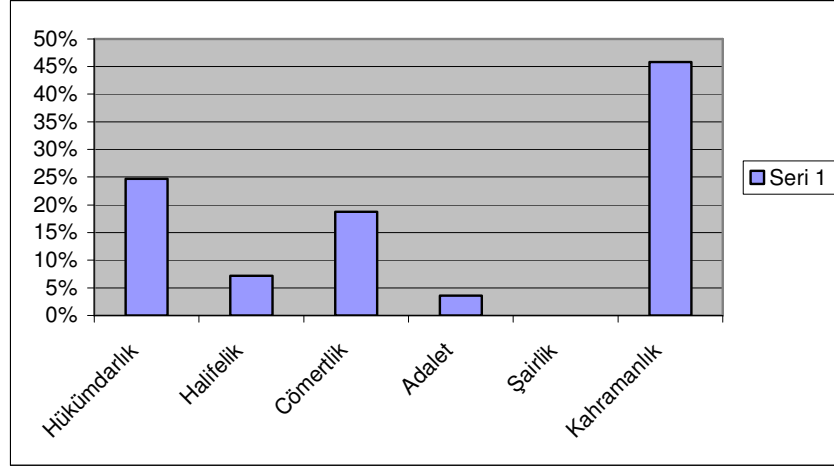
Aşık Çelebi:

Yukarıdaki grafiğe göre Aşık Çelebi, Kanunî Sultan Süleyman'ın en çok kahramanlığını övdüğü görülmektedir. Hükümdarlığı ile âdil oluşunu, cömertliği ile

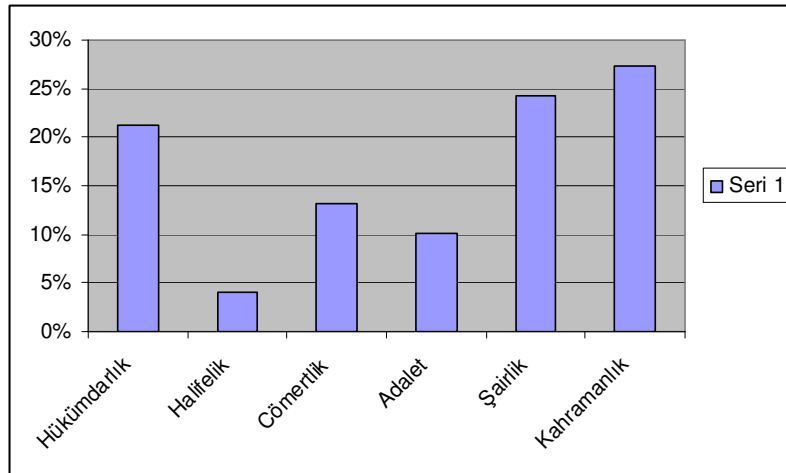
halifeliğini aynı oranlarda övmüştür. Hükümdar olarak başarısı ile âdil kişiliğini, halifeliği ile cömert kişiliğini aynı oranlarda vurgulamıştır. Şairliğini ise övmemiştir.

Aşki:

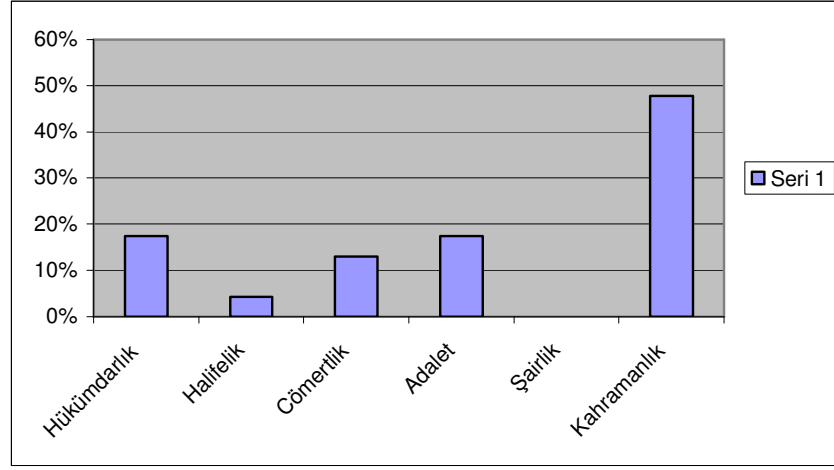
Aşki, Kanunî Sultan Süleyman'ın kahramanlığını öne çıkarmıştır. İkinci olarak hükümdarlık yönünü çok övdüğünü görüyoruz. Cömertliği ve halifeliği üzerinde durmuş, adaletli oluşu üzerinde pek durmamıştır. Şairliğini ise hiç övmemiştir.

Baki:

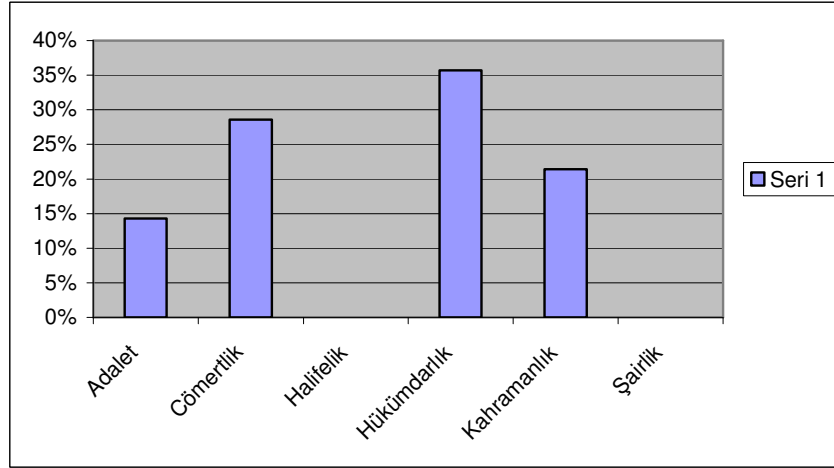
Bâkî, Kanunî Sultan Süleyman'ın en fazla kahramanlıktaki başarılarını öne çıkarmıştır. Dikkat çeken nokta Bâkî'nin Kanunî'nin şairlik vasfını övmesidir. Hükümdarlık sıfatlarını çok kullanmıştır. Cömertliği ve adaletli oluşuna değinmiş, halifeliği üzerinde çok az durmuştur.

Behişti:

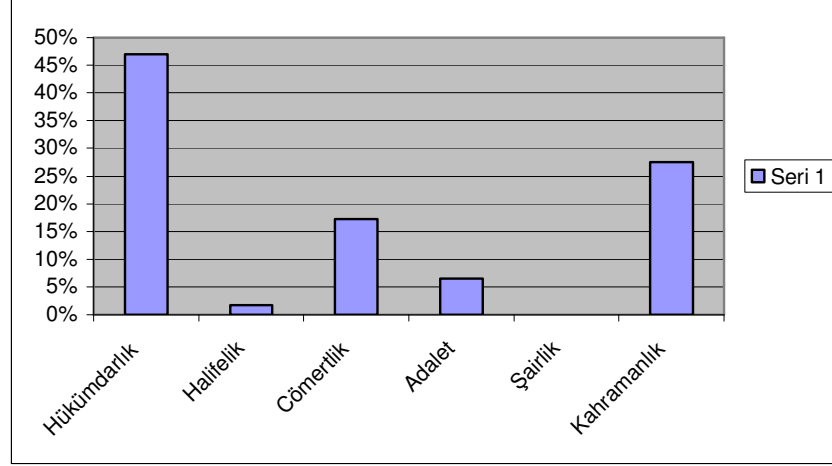
Behişti, Kanunî Sultan Süleyman'ın kahramanlığına dikkat çekmiştir. Hükümdarlığı ile âdil oluşunu aynı oranlarda övdüğü göz önünde bulundurulursa bu hususlardaki başarılarını yakın gördüğünü söyleyebiliriz. Üçüncü olarak cömertliğini, dördüncü olarak da halifeliğini övdüğünü, şairlik yönüne değinmediğini görüyoruz.

Cemili:

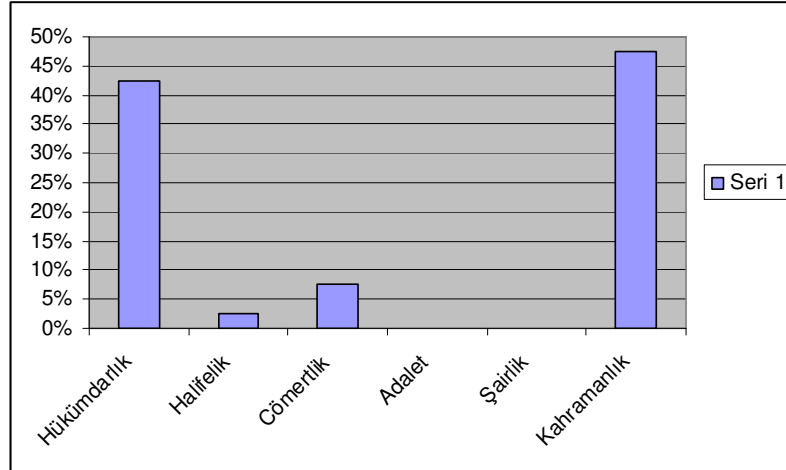
Yukarıdaki grafikte Cemilî, Kanunî'ye sunduğu kasidesinde hükümdarlık sıfatlarını kullandığını görmekteyiz. Cömertliğini, kahramanlığını ve adaletli oluşunu öne çıkarmıştır. Halifeliğine ve şairliğine pek değinmemiştir.

Edirneli Nazmi:

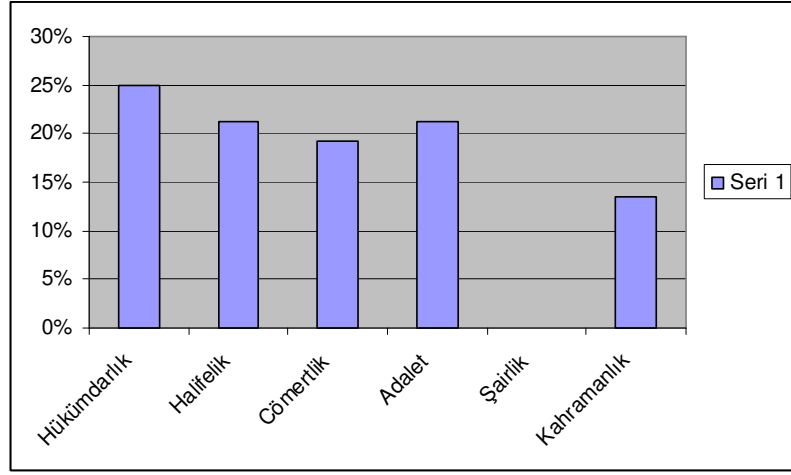
Edirneli Nazmi, Kanunî Sultan Süleyman'ın en çok hükümdarlık ve kahramanlıktaki başarısı üzerine övgüde bulunmuştur. Cömertliğine vurgu yapmıştır. Adaletli oluşu üzerinde durmuş, halifeliğine pek değinmemiştir. Şairliğini ise hiç övmemiştir.

Figani:

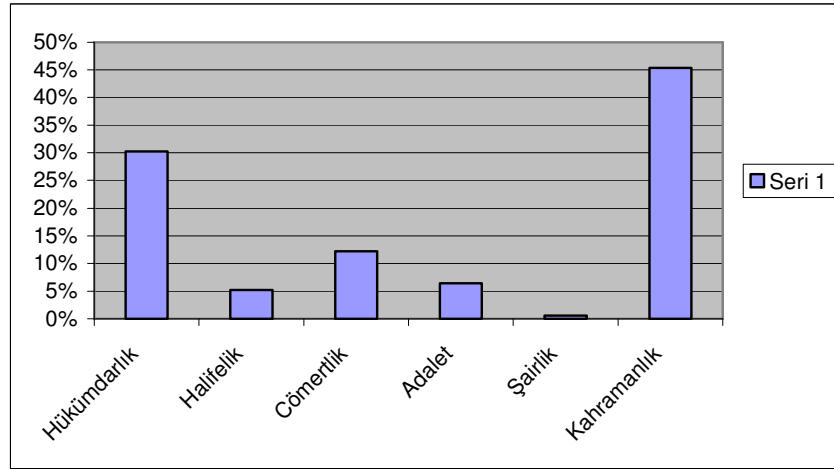
Figânî, Kanunî Sultan Süleyman'ın en çok kahramanlıktaki başarısını öne çıkarmıştır. Hükümdarlık sıfatlarını çok kullanmıştır. Üçüncü olarak cömertliğini, dördüncü olarak da halifeliğini övdüğünü görmekteyiz. Adaletli oluşu ile şairliğini hiç övmemiştir. Övgü oranlarında bir tutarsızlık olduğunu söyleyebiliriz.

Fuzuli:

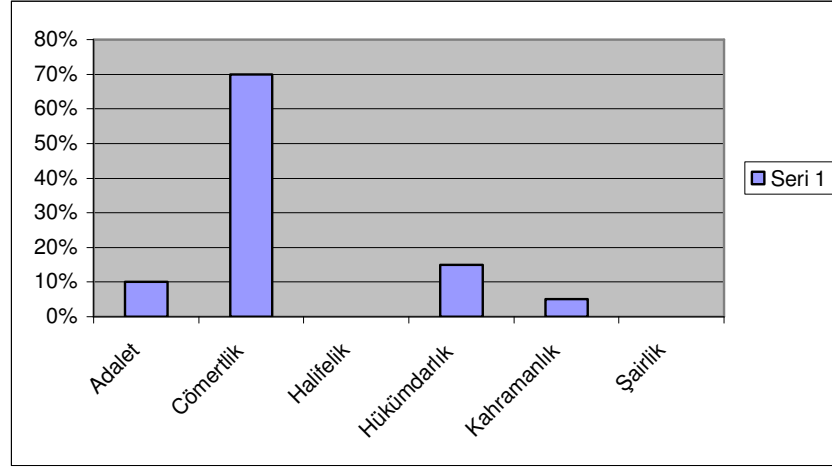
Fuzûlî, Kanunî Sultan Süleyman'ın yukarıda görüleceği gibi sıfatlarını yaklaşık oranlarda övmüştür. En çok hükümdarlık vasıflarını kullandığını görmekteyiz. Halifelik ve adaletli oluşunu birbirine yakın görmüş; yaklaşık oranlarda övmüştür. Üçüncü olarak cömertliğini, dördüncü olarak da kahramanlığını övdüğü görülüyor. Şairliğini ise övmemiştir.

Hayali:

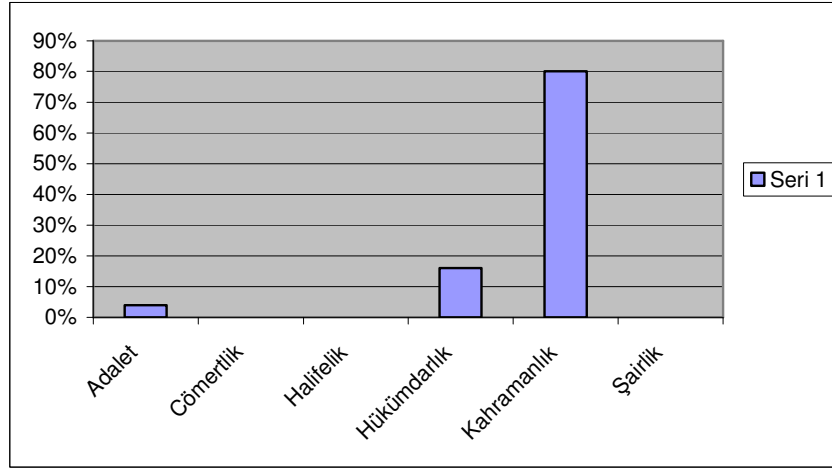
Hayâlî, Kanunî Sultan Süleyman'ın en çok kahramanlığını öne çıkarmıştır. İkinci olarak hükümdarlığını övdüğünü görmekteyiz. Halifeliği ile âdil oluşunu yaklaşık oranlarda övmüştür. Şairliğini ise %1 oranında övdüğü görülüyor. Hayâlî Bey , Kanuni'nin adaletini, hükümdar olarak başarısını, halifeliğini öne çıkarmış, şairliği konusu üzerinde pek fazla durmamıştır.

Hüdayi:

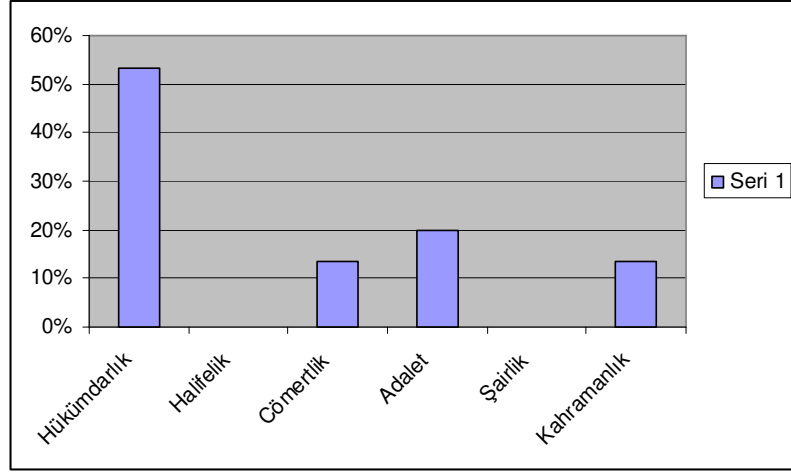
Yukarıdaki grafiğe göre Hüdâyî, Kanunî'nin en fazla cömertliğini övmüş, hükümdarlığına dikkati çekmiştir. Adaletli oluşuna ve kahramanlığına çok az değindiğini görmekteyiz. Halifelğine ve şairliğine değinmemiştir.

İbn-İ Kemal:

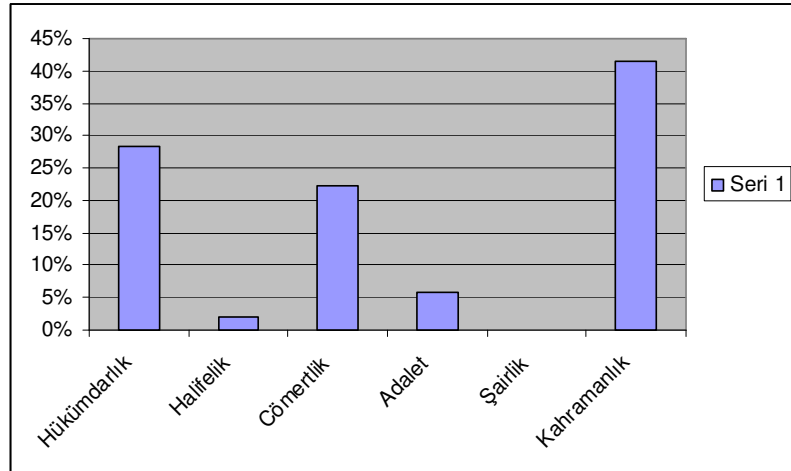
İbn-i Kemal, Kanunî'in en fazla kahramanlığını övmüştür. Hükümdarlık sıfatlarını kullanmıştır. Adaletli oluşuna bir beyitte değinmiştir. Cömertliği, şairliği ve halifelği üzerinde pek durmamıştır.

Kütahyalı Rahimi:

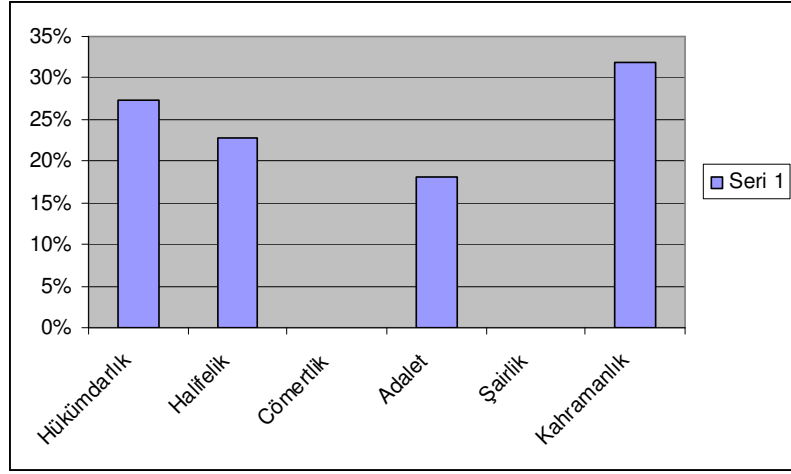
Kütahyalı Rahimî, Kanunî Sultan Süleyman'ın en çok hükümdarlık sıfatlarını kullanmış, hükümdarlıktaki başarısını övmüştür. İkinci olarak adaletli oluşunu övdüğünü görüyoruz. Cömertliğini ve kahramanlığını aynı oranlarda öyerek bu vasıflarını birbirine eşit tutmuştur. Halifeliği ve şairliği konusu üzerinde pek durmamıştır.

Lamii Çelebi:

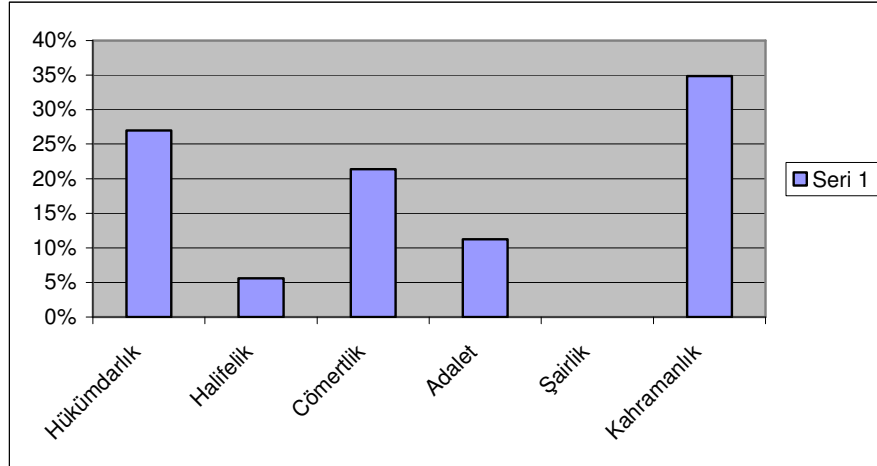
Lâmii Çelebi, Kanunî Sultan Süleyman'ın en çok kahramanlığını öne çıkarmıştır. İkinci olarak hükümdarlığını, üçüncü olarak cömertliğini övmüştür. Adaletli oluşu ile halifeliğini az övdüğü; şairliğini ise övmediği görülmektedir.

Nev'i:

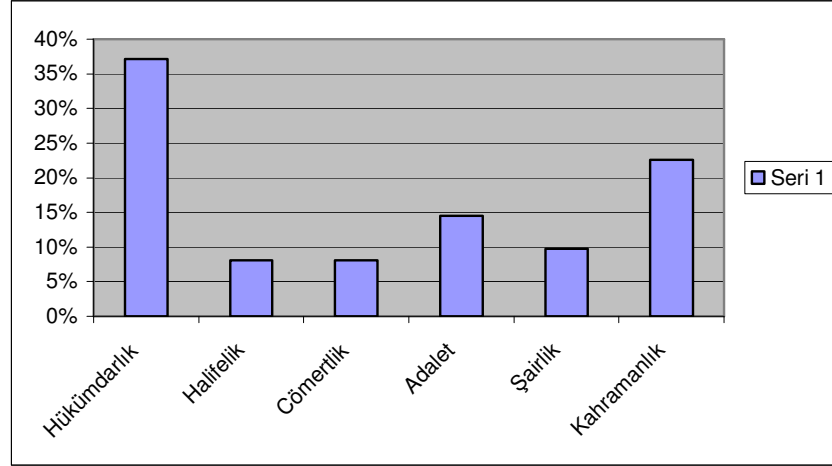
Nev'i, Kanunî Sultan Süleyman'ın en çok kahramanlığını öne çıkarmıştır. Hükümdarlık, halifelik ve adaletli oluşunu yaklaşık oranlarda övdüğünü söyleyebiliriz. Cömertliği ve şairliği üzerinde durmamıştır.

Sehabi:

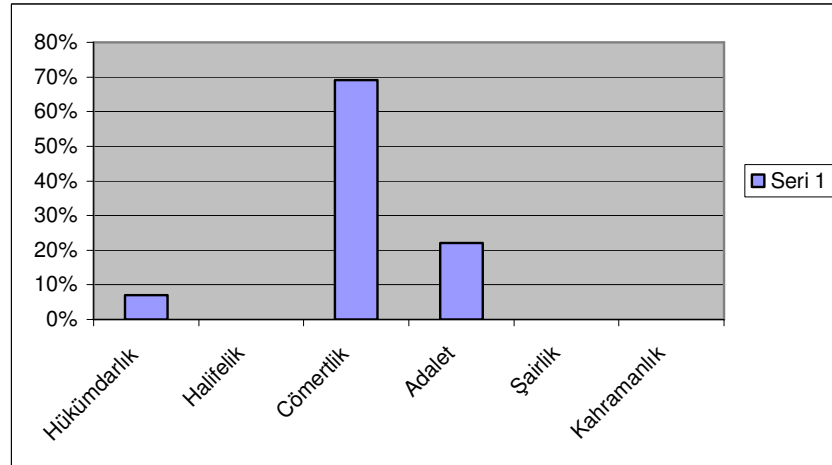
Şehâbî, Kanunî Sultan Süleyman'ın en çok kahramanlığını övmüştür. Hükümdarlık sıfatlarını çok kullanmıştır. Cömertliğini ve halifeliğini çok övmüş, şairliği konusu üzerinde pek durmamıştır.

Şemsi Ahmed Paşa:

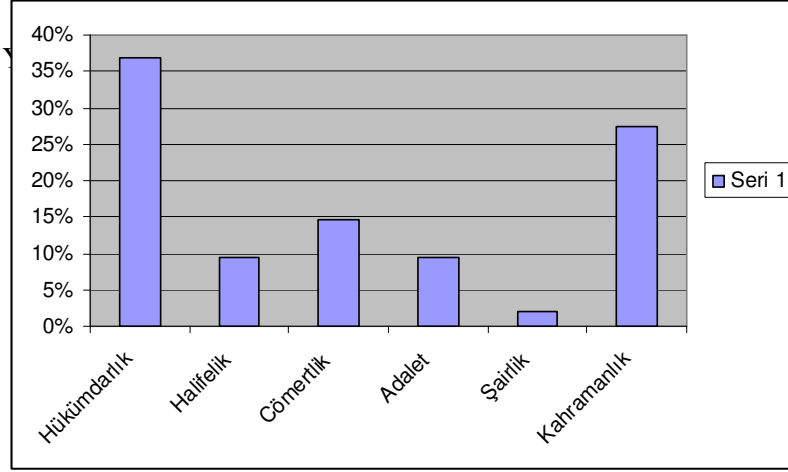
Şemsi Ahmed Paşa, Kanunî Sultan Süleyman'a hükümdarlık vasıflarını çok kullanmıştır. Hükümdarlıktaki başarısını, kahramanlığını ve adaletli oluşunu öne çıkarmıştır. Şairliğini daha az övmüştür. Cömertliğini ve halifeliğini yaklaşık oranlarda övmüş; bu vasıflarındaki başarılarını birbirine yakın görmüştür.

Usulî:

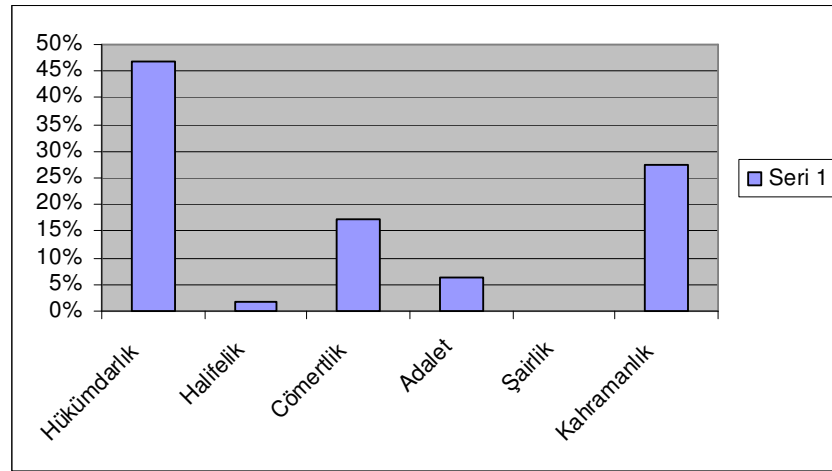
Yukarıdaki grafiğe baktığımızda övgü oranlarında bir tutarsızlık görülmektedir. Usulî, Kanunî Sultan Süleyman'ın cömertliğini adaletli oluşunu ve hükümdarlığını öne çıkarmış, halifeliği, şairliği ve kahramanlığı konusu üzerinde pek durmamıştır. Kanunî'nin cömertliğini çok övdüğünü görüyoruz.

Yahya Beğ:

Yukarıdaki grafiğe göre Taşlıcalı Yahya Beğ, Kanunî Sultan Süleyman'a hükümdarlık sıfatlarını çok kullanmıştır. İkinci olarak kahramanlığını, üçüncü olarak da cömertliğini övmüştür. Halifelik ve adalet vasfını aynı oranlarda övdüğü görülüyor. Şairlik vasfını da çok az övdüğünü görmekteyiz. Buradan Yahya Beğ'in Kanunî Sultan Süleyman'ın kahraman bir hükümdar olarak başarılarını ön plana çıkardığını söyleyebiliriz.

Zati:

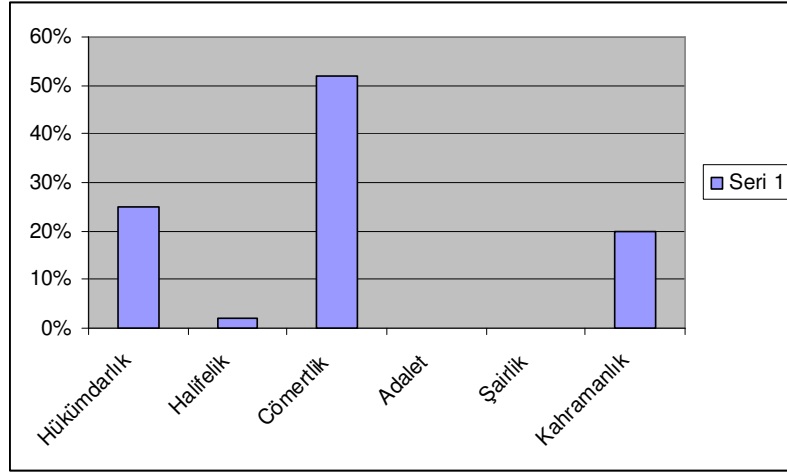
Yukarıdaki grafiğe göre Zâtî, Kanunî Sultan Süleyman'a hükümdarlık sıfatlarını çok kullanmıştır. Kahramanlığını ve cömertliğini öne çıkardığı görülmektedir. Adaletli

oluşu üzerinde biraz durmuş, halifeliliği üzerinde pek durmamıştır. Şairliğine ise övgüde bulunmamıştır.

Yukarıdaki grafiklere bakıldığında şairler tarafından Kanunî Sultan Süleyman'ın bir hükümdar olarak en çok kahramanlığını övdüğü görülmektedir. Kanunî Sultan Süleyman 16. yüzyılda en fazla sefere katılan hükümdardır. Şairlerin, kasidelerinde onun kahramanlığından övgüyle bahsettikleri yukarıdaki grafiklerden anlaşılmaktadır.

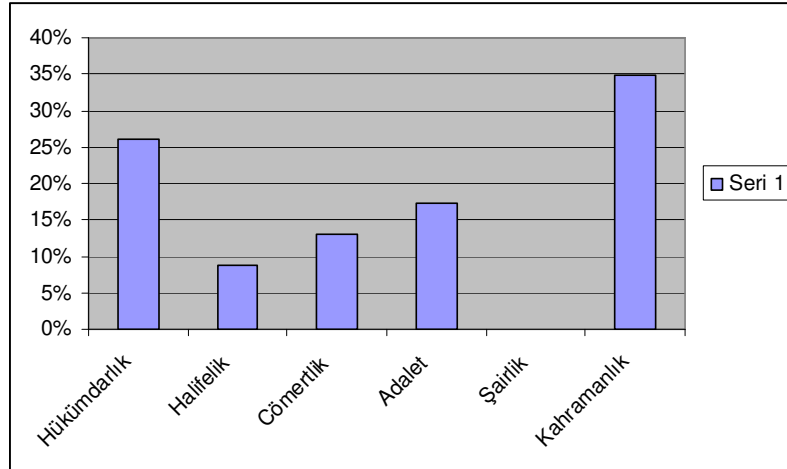
VI. 4- ŞAİRLERE GÖRE II.SELİM

Aşki:

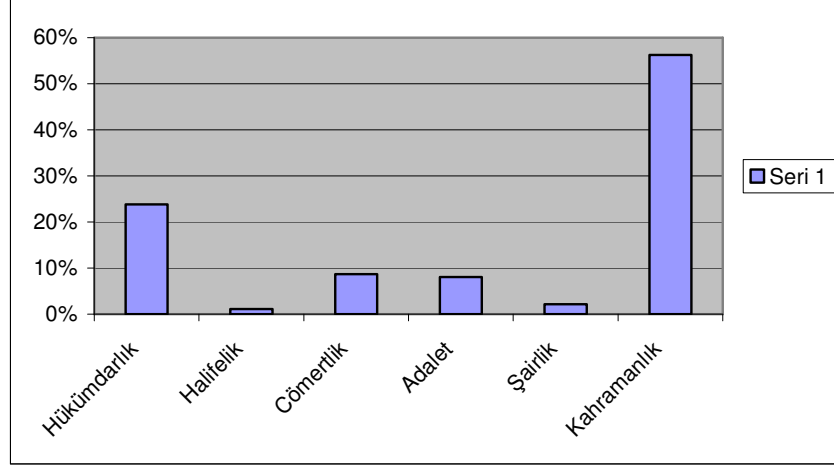
Aşki, II.Selim'in en çok cömertliğini öne çıkarmıştır. Kasidelerinde Kanunî'ye fakirliğinden bahsederek ihsanlarda bulunmasını açıkça belirtmiştir. Hükümdarlık vasıflarını çok kullanmış, kahramanlığı üzerinde durmuş, halifeliliğine çok az değinmiştir. Adaletli kişiliği ile şairliğini övmemiştir.

Baki:

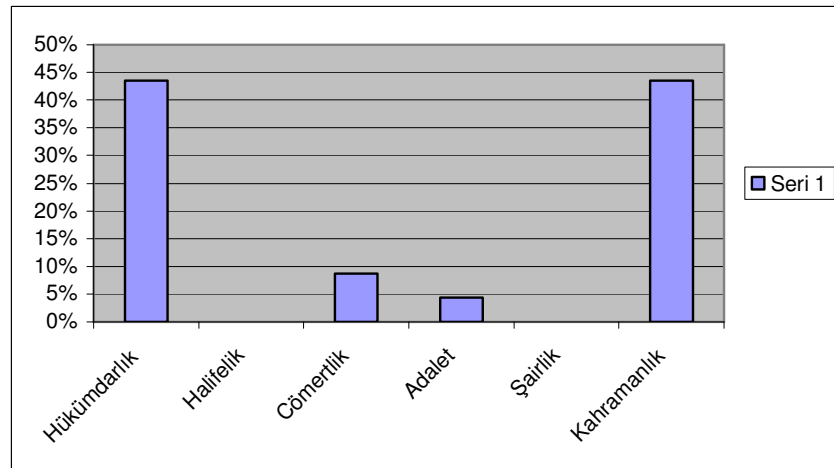
Bâkî, II. Selim'in cülusuna yazdığı kasidesinde II.Selim'in en çok kahramanlığını övmüştür. Şair, II.Selim'in kahraman kişiliğini öne çıkarmış, hükümdarlık vasıflarını çok kullanmıştır. Adaletli oluşu ve cömertliği ile halifeliği üzerinde durmuştur. Şairliğini ise övmemiştir.

Derzizade Ulvi Çelebi:

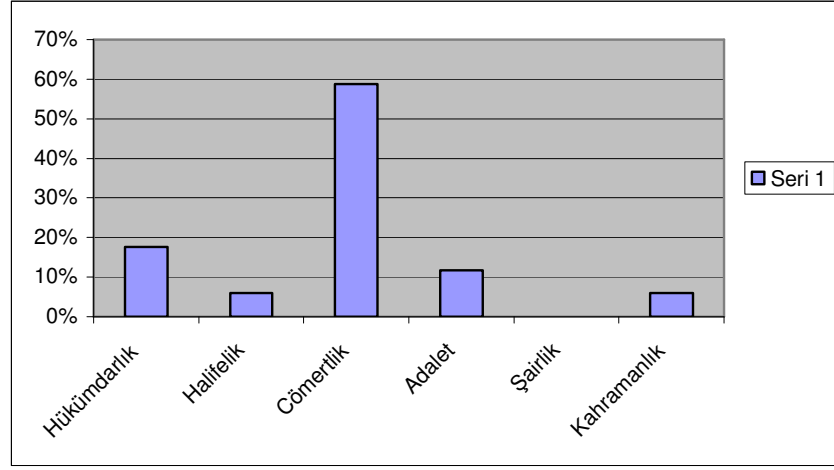
Derzizâde Ulvî Çelebi, II.Selim'in en çok karamanlığını övmüştür. İkinci olarak hükümdarlığı üzerinde durmuştur. Cömert ve adaletli kişiliğini aynı oranlarda övmüştür. Bu da şairin bu iki vasfını birbirine yakın gördüğünü söyleyebiliriz.

Gelibolulu Mustafa Ali:

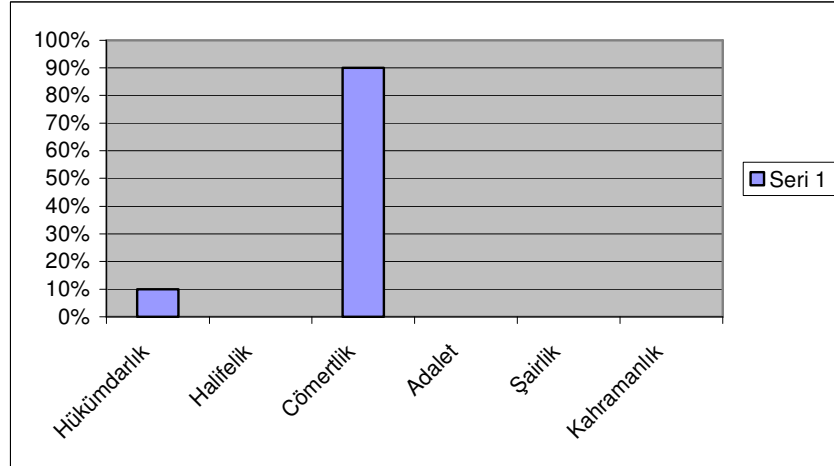
Gelibolulu Mustafa Âli, hükümdarlık vasıflarını kullanarak II.Selim'in bir hükümdar olarak başarısı ile karamanlığını öne çıkarmıştır. Cömertliği, adaleti üzerinde durmuş; halifeliği ve şairliğini ise övmemiştir.

Kütahyalı Rahimi:

Kütahyalı Rahimî, II.Selim'in cömertliğini öne çıkarmıştır. Hükümdar olarak başarı üzerinde durmuştur. Adaleti ve kahramanlığı ile halifeliğini övmüş, şairliği konusu üzerine pek durmamıştır.

Nevi:

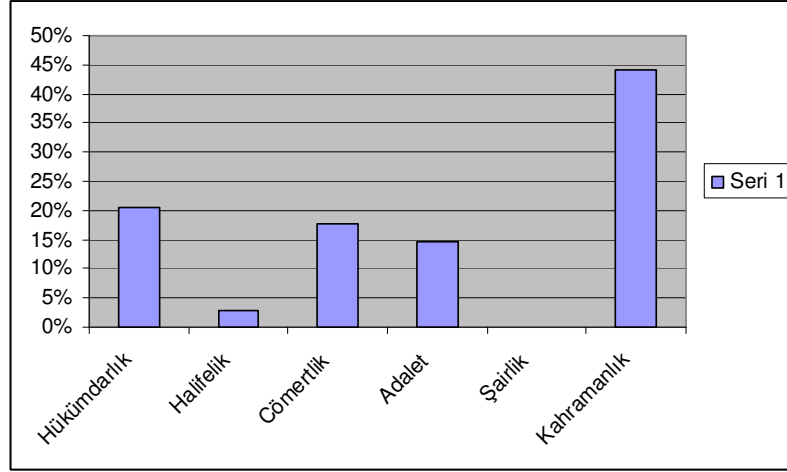

Nev'î, II.Selim'in daha çok cömertliğini övmüş, hükümdarlık sıfatlarını kullanarak bir hükümdar olarak başarısı üzerinde durmuştur. Halifeliği, adaleti, şairliği ve kahramanlığı üzerinde durmamıştır.

Yukarıdaki grafiklere bakıldığında genel olarak II.Selim'in bir hükümdar olarak en fazla cömertliği ile kahramanlığının övüldüğü görülmektedir. Buradan padişahın ya çok cömert ve kahraman olduğu anlaşılmakta ya da cömert ve kahraman bir padişah olması gerektiği vurgulanmaktadır.

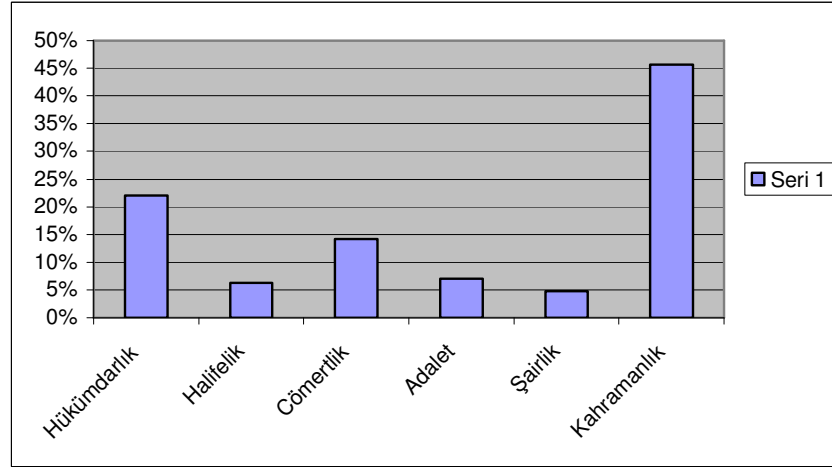
VI. 5- ŞAİRLERE GÖRE III. MURAD

Baki:

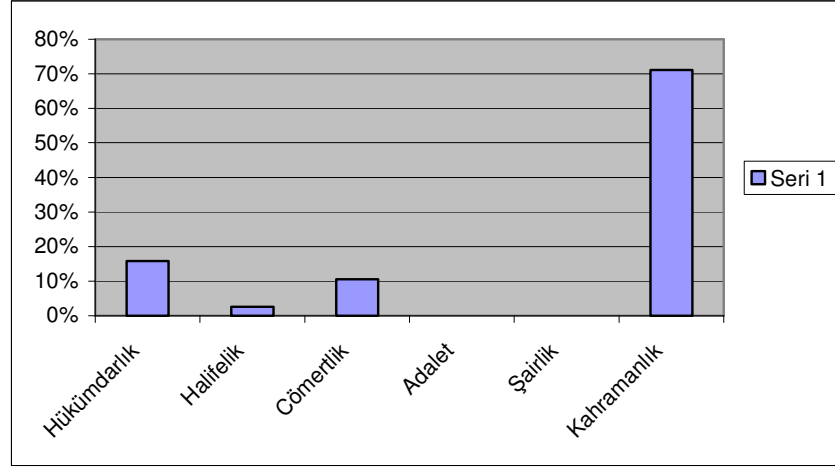
Bâkî, III.Murad'ın en çok kahramanlığını öne çıkardığını görüyoruz. Onun hükümdar olarak başarısı ile cömertliğini ve adaletli oluşunu yaklaşık oranlarda övmüştür. Bu vasıflarındaki başarılarını birbirine yakın görmüştür. Halifeliği konusu üzerinde az durmuş, şairliğini ise övmemiştir.

Cinani:

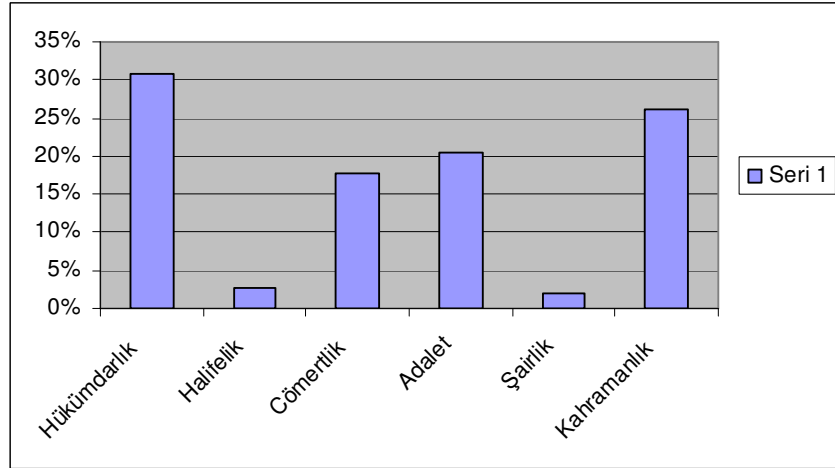
Cinânî, III.Murad'ın en çok kahramanlığını öne çıkarmıştır. Hükümdarlık sıfatlarını kullanarak hükümdarlıktaki başarısı üzerinde durmuştur. Üçüncü olarak cömertliğini övmüştür. Adil oluşunu, şairliğini, halifeliğini yaklaşık oranlarda övmüştür.

Derzizade Ulvi Çelebi:

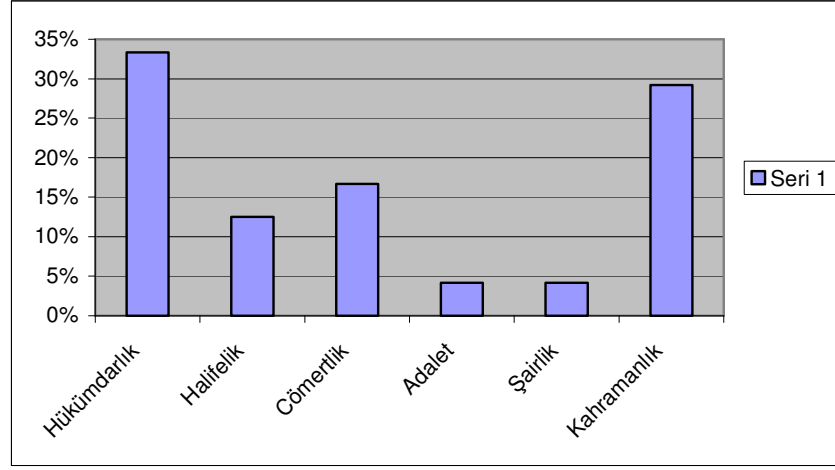
Derzizâde Ulvî Çelebi, III.Murad'ın kahramanlığını öne çıkarmıştır. İkinci olarak hükümdarlık sıfatlarını kullandığını görmekteyiz. Cömertliği üzerinde durmuş, halifeliğine pek az değinmiş, adaletli oluşu ile şairliğine hiç değinmemiştir.

Gelibolulu Mustafa Ali:

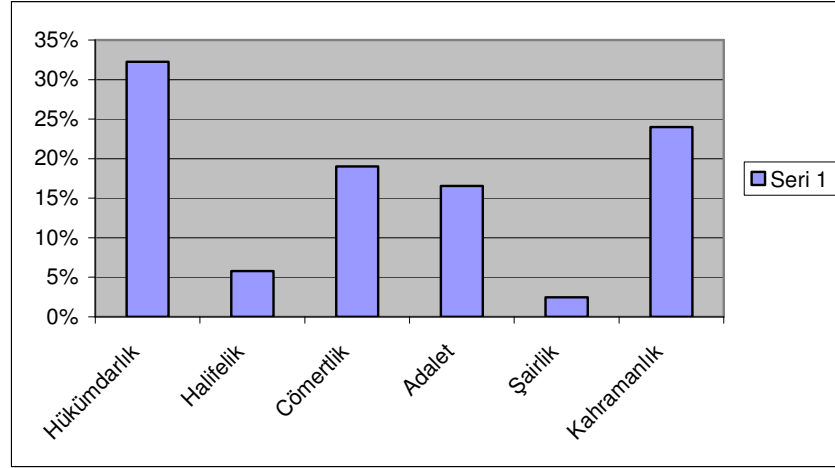
Yukarıdaki grafiğe göre Gelibolulu Mustafa Âli, III.Murad'a hükümdarlık sıfatlarını çok kullandığını görmekteyiz. Böylece onun bir hükümdar olarak başarısını dile getirmiştir. Kahramanlığını, cömertliğini ve adaletini öne çıkarmıştır. Halifeliği ve şairliği üzerinde durmuş; fakat yeteri kadar övgüde bulunmamıştır.

Haşimi:

Hâşimî, III.Murad'a hükümdarlık sıfatlarını çok kullanmıştır. Kahramanlığına çok fazla övgüde bulunmuştur. Cömertliği ve halifeliği üzerinde durmuştur. Adil oluşunu ve şairliğini birbirine denk görmüş ve bu vasıflarını aynı oranlarda övmüştür.

Nevi:

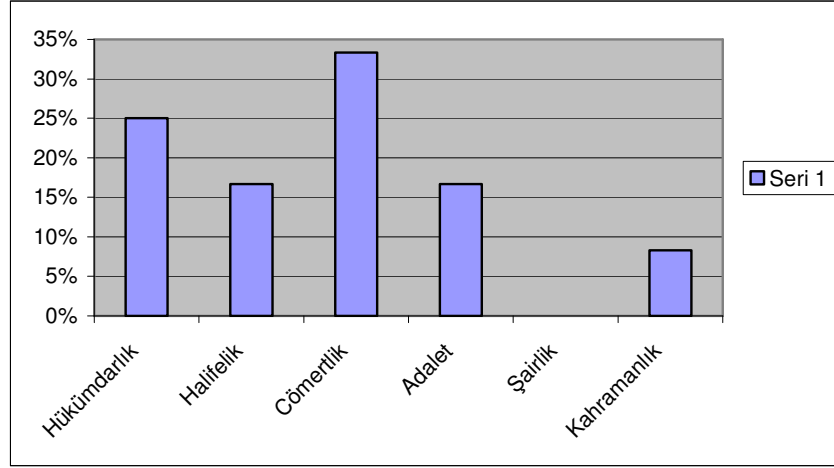

Yukarıdaki grafiğe göre Nev'i'nin III.Murad'ı överken hükümdarlıkla ilgili sıfatları çok kullandığını; kahramanlığını, cömertliğini ve adaletli oluşunu vurguladığını, halifeliği ile şairliğine az değindiğini görmekteyiz.

Yukarıdaki grafiklere genel olarak bakıldığında III. Murad'ın bir hükümdar olarak en çok kahramanlığının övüldüğü görülmektedir. Hemen hemen hiç seferlere katılmayan bir padişahın kahramanlığının övülmesi gerçekçi görülmemektedir. Şairler ya olması gereken ideal padişah portresi çizmişlerdir ya da saray içinde adeta hapsedilmiş bir padişahın ilgisini çekmek istemişlerdir.

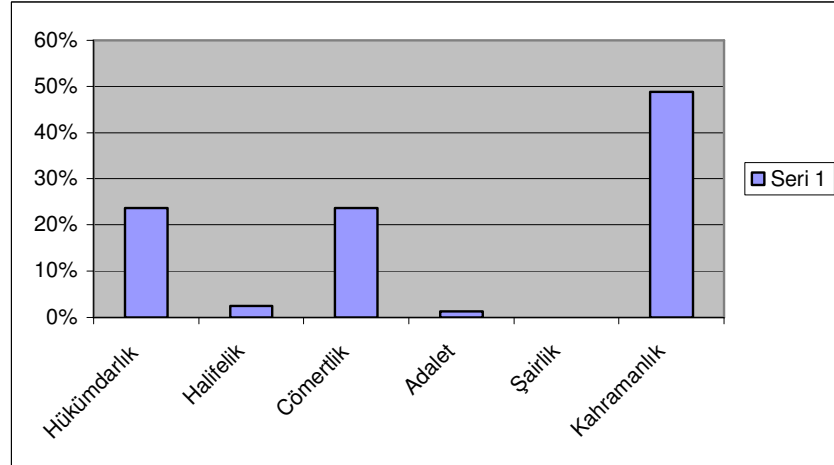
VI. 6- ŞAİRLERE GÖRE III.MEHMED

Bağdadlı Ruhi:

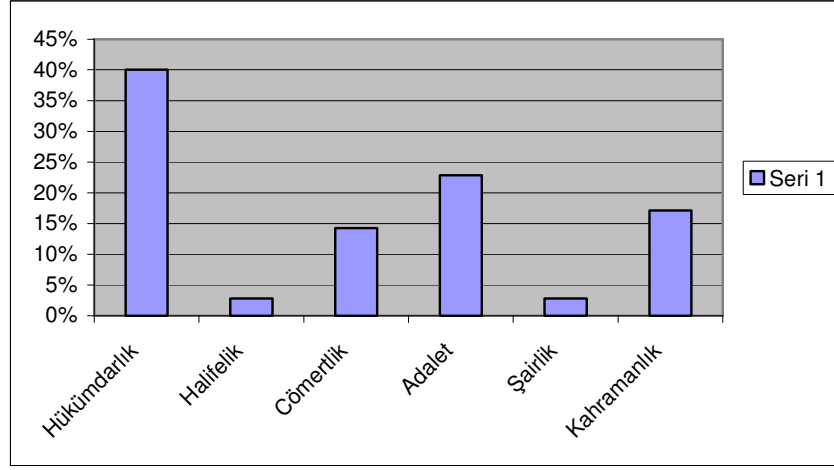
Yukarıdaki grafiğe göre Bağdadlı Ruhi, III.Mehmed'in hükümdarlık sıfatlarını sıralayarak onun en fazla cömertliğini övdüğü görülmektedir. Halifeliğini ve adaletli kişiliğini yakın görerek aynı oranda övmüştür. Kahramanlığı konusu üzerinde durmuş, şairliğini ise övmemiştir.

Baki:

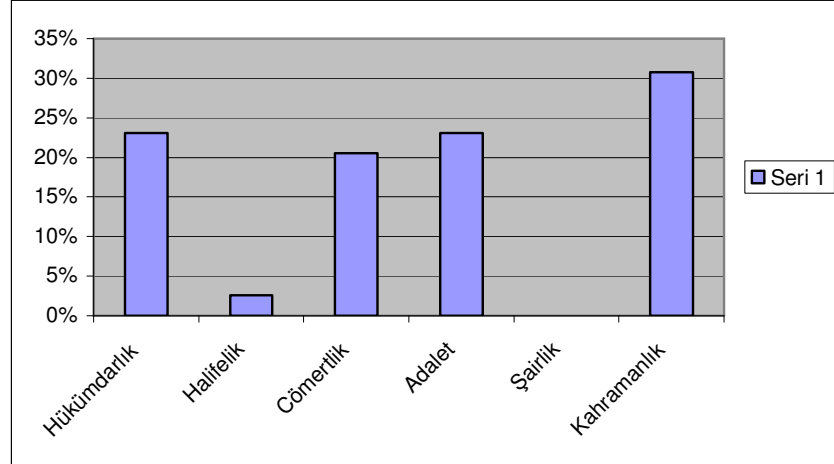
Bâkî, III.Mehmed'in en çok kahramanlığını övmüş, cömert kişiliğine övgülerde bulunmuştur. Halifeliği ve adaleti konusunda az durmuş, şairliğini ise söz konusu etmemiştir.

Cinani:

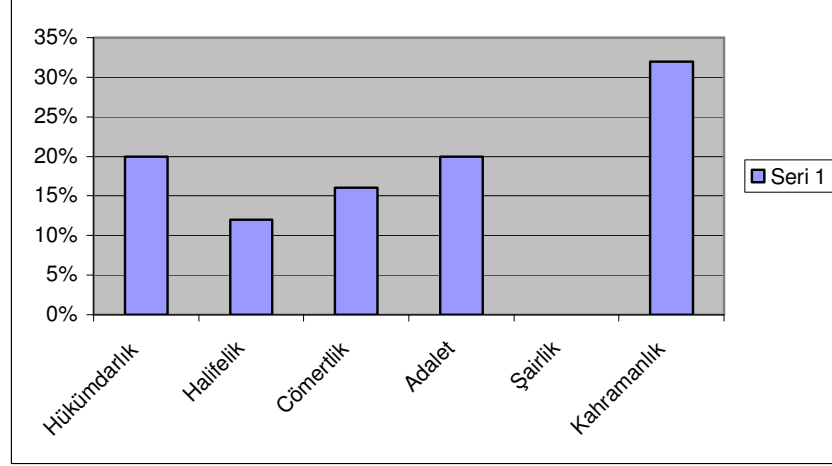
Cinânî, hükümdarlık sıfatlarını çok kullanmış ve III.Mehmed'in en fazla adaletli oluşu, cömertliği ve kahramanlığı üzerinde durmuştur. Halifeliği ile şairliğini birbirine yakın görmüş ve yaklaşık oranlarda övmüştür.

Gelibolulu Mustafa Ali:

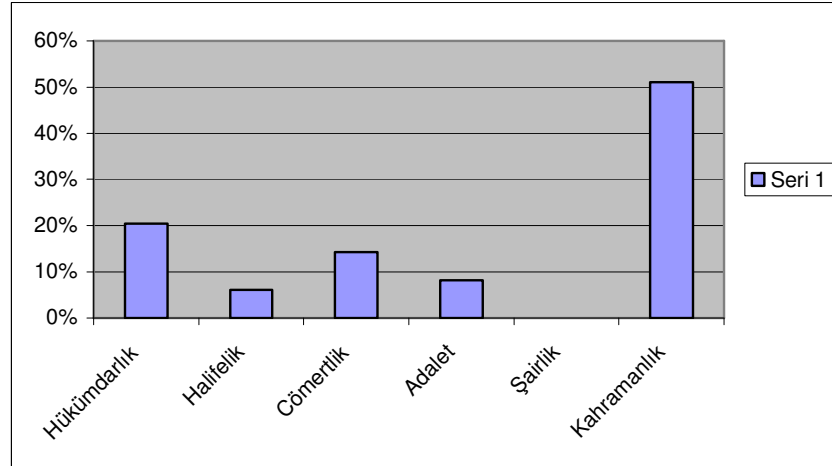
Gelibolulu Mustafa Âli, III.Mehmed'in en çok kahramanlığını övmüştür. Hükümdarlık sıfatlarını çok kullandığı görülmektedir. Adaletli oluşu ve cömertliği üzerinde çok durmuştur. Halifeliğine az değinmiş, şairliği konusu üzerine hiç değinmemiştir.

Hakani Mehmed Beğ:

Hakani Mehmed Beğ, III.Mehmed'i şairliği haricinde bütün vasıflarda övmüştür. Özellikle kahramanlığını öne çıkardığını görüyoruz. Adaletli oluşu ile hükümdarlığını birbirine yakın görmüş, bu vasıflarını yaklaşık oranlarda; cömertliğini ve halifelliğini de %10'un üzerinde övmüştür.

Nev'i:

Nev'i, III.Mehmed'in en çok kahraman kişiliğini yüceltmıştır. Övgüsünü yaparken hükümdarlık sıfatlarını çok kullanarak bir hükümdar olarak başarısına dikkati çekmiştir. Cömertliği üzerinde durmuştur. Halifelliğini ve adaletli kişiliğini yakın oranlarda övmüştür. Şairliği konusu üzerine pek değinmemiştir.

Yukarıdaki grafiklere bakıldığında III.Mehmed'in kahramanlığı ile cömertliğinin övüldüğü görülmektedir. Adaletli oluşu üzerinde de durulmuştur. III.Mehmed de zayıf karakterli bir kişiliğine sahip olduğuna göre şairlerin, olması gereken ideal padişah portresi çizerek mesaj gönderip padişahın ilgisini çekmeye çalıştıkları muhakkaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. I. SADRAZAM (VEZİR-İ A'ZAM)

(Sadr-ı âli, sâhib-i devlet, zât-ı asafî, vekil-i mutlak, sâhib-i mühr, düstûr-ı ekrem, nizâmü'l-âlem, celîsü's-saltanat.)

Üç kıtaya hakim olan Osmanlı Devleti'nin devlet işlerinin sadece padişah tarafından yürütülmesi olanaksızdı. Devlet işlerini yürüten güçlü bir merkezî teşkilat vardı. Elbette bu teşkilatın tek sahibi padişaktır. Padişaktan sonra ikinci olarak padişahın adına vekil olan sadrazam gelir. Sadrazam, padişahın tek vekiliydi. Bugünkü başbakan idi; fakat “ yetkileri, bugünkü başbakana nispetle hayli fazladır.”²¹⁴

İlk dönemlerde sadece bir vezir varken I. Murad devrinden sonra sayıları artmıştır. Sayıları artınca birinci vezire vezir-i a'zam (en büyük vezir) ünvanı verilmiştir.²¹⁵

“ Sadrazam olabilmek için;

- 1) Sünnî Müslüman olmak,
- 2) Türkçe konuşabilmek,
- 3) Devlet hizmetinde o makama gelebilecek derecede ilerlemiş bulunmak,
- 4) Padişah tarafından “sadaret” denen o makama resmen tayin edilmek şartları kâfi idi. Kesin şekilde nesep, ırk ve ana dili farkı, servet unsurlar aranmazdı.”²¹⁶

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde vezir, ilmiye teşkilatından seçilmiştir.²¹⁷ “ Sadrazamlar başlangıçta ‘kubbenişin’ denilen Kubbealtı vezirleri arasından belirli bir düzen içerisinde seçilmişler ise de sonraları hizmetleri ve liyâkatları görülen beyler beyi, nişancılar ve yeniçeri ağalarından da sadrazam yapılmıştır.”²¹⁸

Sadrazamlar, padişahın vekili olduklarından kendilerine padişahın adını taşıyan mühr-i hümayun adı verilen bir mühür verilirdi. Bunu bir kese içinde koynunda saklardı.²¹⁹ Bu yüzden sadrazamlar “ sâhib-i mühür “ lakabıyla da anılmışlardır.²²⁰

“ Fatih Kanunnamesinde vezir-i azam hakkında şöyle denilmektedir:

²¹⁴ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e. C. 2, s. 83.

²¹⁵ Prof. Dr. Yusuf HALAÇOĞLU, a.g.e., s. 11.

²¹⁶ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 53.

²¹⁷ Ord. Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1984, s. 111.

²¹⁸ Erol ÖZBİLGİN, a.g.e., s. 140.

²¹⁹ Prof. Dr. Yusuf HALAÇOĞLU, a.g.e., s. 11.

²²⁰ Erol ÖZBİLGİN, a.g.e., s. 142.

Bilgil ki vüzera ve ümeranın vezir-i azam başıdır, cümleinin ulusudur, cümle umurun vekil-i mutlakıdır ve malının vekili defterdarıdır ve ol vezir-i azam nazırıdır ve oturmada ve durmada ve mertebede vezir-i azam cümleden mukaddemdir.”²²¹

Bundan da anlaşıldığı gibi vezir-i azam, padişahın en büyük sözcüsü idi. Hükümetin başıydı ve padişah kadar söz sahibiydi. Sadece “ kadı hükümlerini değiştiremezdi (devlet güvenliği ile ilgili davalar bunların dışındadır), bütçede gösterilen tahsisattan fazlasını harcayamazdı.”²²²

Padişahlara yapıldığı gibi sadrazamlara da bayram tebriki törenleri yapılırdı. “Sefer harici zamanlarda vezir, kadıasker ve şeyhülislam gibi yüksek devlet adamlarının tayin ve azillerinde padişahın iznini alırdı. Fakat seferde, aynı hükümdar gibi herkes için idam hükmü verebilirdi.”²²³

Ordunun başında hükümdar adına “serdâr-ı ekrem” ünvanıyla sefere çıkardı. Ordunun bütün işlerinden o sorumluydu.²²⁴ “Vezir-i azamlar seferde buldukları zaman, merkezdeki işlerin yürümesini sağlamak için yerlerine bir vekil bırakırlardı. Buna Sadaret Kaymakamı ve Kaymakam-ı Rikab-ı Humayun adı verilirdi.”²²⁵

Vezir-i azamlar ayrıca divanda çözülmeyen işleri kendi konaklarında divanlar oluşturarak çözerlerdi. Pazartesi, Çarşamba, Cuma, Cumartesi ve Pazar günleri ikinci ezanından sonra toplandıkları divanlara İkinci Divanı, Cuma günleri sabah namazından sonra kurulan divanlara Cuma Divanı, Çarşamba günleri kadıların toplanarak kurdukları divanlara Çarşamba Divanı denirdi.²²⁶

Sadrazamların mal varlığı oldukça fazla idi. “ Muazzam bir tahsisat alırdı ve muazzam bir maiyeti vardı Gerçek bir sarayda yaşardı.”²²⁷ Sadrazamlar padişahların kızlarıyla da evlenerek padişahın damadı da olmuşlardır.

Sadrazamların ilk asırlarda hükümdarı bile tehdit edecek güçleri varken on yedinci asırdan sonra saraydaki diğer yetki sahiplerinin tesiriyle iktidarları zayıflamaya başlamıştır. Sarayda dönen entrikaların kurbanı olmaya başlamışlardır. Bu sebeple sadrazamlar makamlarını koruyabilmek, yetkilerini kullanabilmek için saraydaki bu söz

²²¹ Ord. Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 113.

²²² Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 53.

²²³ Prof. Dr. Yusuf HALAÇOĞLU, a.g.e., s. 12.

²²⁴ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s.54.

²²⁵ Prof. Dr. Yusuf HALAÇOĞLU, a.g.e., s. 13.

²²⁶ Prof. Dr. Yusuf HALAÇOĞLU, a.g.e., s. 14.

²²⁷ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 54.

sahibi kişileri kendisine çekmek zorundaydı. Zira bunlar padişahı etkileyerek sadrazamın idamına dahi neden olabiliyorlardı.²²⁸

Sadrazamların idamına sadece padişahlar karar verir ve ferman çıkarırlardı.²²⁹ Cenaze namazları da Fatih Camii'nde kılınırdı.²³⁰

Konumuz itibariyle Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyıl sadrazamlarını yükseliş ve duraklama dönemi sadrazamları diye sınıflandırdık ve ulaşabildiğimiz divanların kasidelerinde övülen sadrazamların hayatları hakkında kısaca bilgi verdik.

III. II. YÜKSELİŞ DÖNEMİ SADRAZAMLARI (1453-1579):

Veli Mahmud Paşa (1453-1466) Rum Mehmed Paşa (1466-1469) İshak Paşa (1469-1472) Veli Mahmud Paşa (1472-1474) Gedik Ahmed Paşa (1474-1477) Karamanlı Mehmed Paşa (1477-1481) İshak Paşa (1481-1482) Koca Davud Paşa (1482-1497) Hersekli Ahmed Paşa (1497-1498) Çandarlı (2.) İbrahim Paşa (1498-1499) Mesih Paşa (1499-1501) Hadim Ali Paşa (1501-1503) Hersekli Ahmed Paşa (1503-1506) Hadim Ali Paşa (1509-1511) Koca Mustafa Paşa (1511-1512) Dukakinoğlu Ahmed Paşa (1512-1515) Hersekli Ahmed Paşa (1515-1516) Hadim Sinan Paşa (1516-1517) Yunus Paşa (1517-1517) Piri Mehmed Paşa (1517-1517) Pargalı Damat İbrahim Paşa (1523-1536) Ayas Mehmed Paşa (1536-1539) Damat Çelebi Lütü Paşa (1539-1541) Hadim Süleyman Paşa (1541-1544) Damat Rüstem Paşa (1544-1553) Kara Ahmed Paşa (1553-1555) Damat Rüstem Paşa (1555-1561) Semiz Ali Paşa (1561-1565) Sokullu Mehmed Paşa (1565-1579).

III. III. DURAKLAMA DÖNEMİ SADRAZAMLARI (1579-1603):

Semiz Ahmed Paşa (1579-1580), Lala Kara Mustafa Paşa (1580-1580), Koca Sinan Paşa (1580-1582), Kanijeli Siyavuş Paşa (1582-1584), Özdemiroğlu Osman Paşa (1584-1585), Hadim Mehmed Mesih Paşa (1585-1586), Kanijeli Siyavuş Paşa (1586-1589), Koca Sinan Paşa (1589-1591), Serdar Ferhat Paşa (1591-1592), Kanijeli Siyavuş Paşa (1592-1593), Koca Sinan Paşa (1593-1595), Serdar Ferhat Paşa (1595-1595), Lala Mehmed Paşa (1595-1595), Koca Sinan Paşa (1595-1596), Damat İbrahim Paşa (1596-1596), Cıgalazade Yusuf Sinan Paşa (1596-1596), Damat İbrahim Paşa (1596-1597),

²²⁸ Ord. Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 121

²²⁹ Ord. Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 115.

²³⁰ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 55

Hadim Hasan Paşa (1597-1598), Cerrah Mehmed Paşa (1598-1599), Damat İbrahim Paşa (1599-1601) ,Yemişçi Hasan Paşa (1601-1603).

III. IV. II. BAYEZİD DÖNEMİ SADRAZAMLARI:

İshak Paşa, Davud Paşa, Hersek-zade Ahmed Paşa, Çandarlı İbrahim Paşa, Mesih Paşa, Hadım Ali Paşa, Koca Mustafa Paşa.

III.V. I. SELİM (YAVUZ SULTAN SELİM) DÖNEMİ SADRAZAMLARI:

Koca Mustafa Paşa, Hersekzade Ahmed Paşa, Dukakinoğlu Ahmed Paşa, Hadım Sinan Paşa, Yunus Paşa, Piri Mehmed Paşa

III. VI. I. SÜLEYMAN (KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN) DÖNEMİ SADRAZAMLARI:

Piri Mehmed Paşa, İbrahim Paşa, Ayas Mehmed Paşa, Lütfi Paşa, Hadım Süleyman Paşa, Rüstem Paşa, Kara Ahmed Paşa, Semiz Ali Paşa, Sokullu Mehmed Paşa.

III. VII. II. SELİM DÖNEMİ SADRAZAMLARI:

Sokullu Mehmed Paşa, Semiz Ahmed Paşa, Lala Mustafa Paşa, Koca Sinan Paşa, Kanijeli Siyavuş Paşa, Özdemiroğlu Osman Paşa, Mesih Paşa, Ferhad Paşa.

III. VIII. III. MURAD DÖNEMİ SADRAZAMLARI:

Sokullu Mehmed Paşa, Semiz Ahmed Paşa, Koca Sinan Paşa, Kanijeli Siyavuş Paşa, Özdemiroğlu Osman Paşa, Mesih Paşa, Ferhad Paşa.

III. IX. III. MEHMED DÖNEMİ SADRAZAMLARI:

Ferhad Paşa, Koca Sinan Paşa, Lala Mehmed Paşa, Damad İbrahim Paşa, Cıgala-zade Sinan Paşa, Hasan Paşa, Cerrah Mehmed Paşa, Yemişçi Hasan Paşa.²³¹

²³¹ Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, “*Sadrazam*”, <tr.wikipedia.org >, (3 Temmuz 2007)

III. X. 16 YÜZYIL KASİDELERİNDE METHİYESİ YAPILAN SADRAZAMLAR

X. 1- ÇANDARLIZADE İBRAHİM PAŞA

“İstanbul fethinden sonra idam edilen Çandarlızade Halil Paşa'nın oğludur. İlimiye sınıfında yetişmiştir. İbrahim Paşa,II.Bayezid devrinde ikinci vezirken Hersekzade Ahmed Paşa'nın yerine vezir-i azam olmuştur. İnebahtı seferinde ordugahta vefat ederek cesedi İznik'e nakledilip babasının yanına defnedilmiştir. İlim ve fazilet sahibi iyi ahlaklı, cömert, iyilik sever ve tedbirli olduğunda tarihler müttefitir.²³² Lâmiî Çelebi kendisine kaside sunan şairlerimizdendir.

X. 2- MESİH PAŞA

Rum kökenlidir. Beğlerbeyi ve vezir olmuştur. Rodos'u almak için istediye de başarılı olamamıştır. Bu yüzden Gelibolu sancakbeyliğine ve donanma kumandanlığına gönderilmiştir. Daha sonra divanda vezir bulunurken Çandarlızade İbrahim Paşa'nın vefatı üzerine vezir-i azam olmuştur. Mesih Paşa Galata'daki barut mahzenine yıldırım düşünce çıkan yangını söndürmeye çalışırken Galata kadısı ile birlikte yüksek yerden düşüp ayakları kırılmış, bunun üzüntüsüyle birkaç gün sonra vefat etmiştir.²³³ Lâmiî Çelebi, Mesih Paşa'ya kaside sunan şairimizdir.

X. 3- HADİM ALİ PAŞA

Ak Hadımlardan olup Saraybosna kazasına bağlı Drozgametva köyündendir. Babasının adı Dobreşin'dir; devşirme olarak alınıp yetiştirilmiştir. Önemli hizmetlerde bulunmuştur. Karaman beylerbeyi, Semendire ve İşkodra kumandanlıkları, Memluk ordularıyla olan savaşlarda ve Mora seferinde bulunmuş ve başarılarıyla kendisini beğendirmiştir. Rumeli Beylerbeği görevinde bulunmuş, daha sonra vezirliğe yükselmiştir. Daha sonra Mesih Paşa'nın yerine vezir-i azam olmuştur. Ali Paşa'nın ölümü üzerine Hersekzade Ahmed Paşanın yerine ikinci kez vezir-i azamlığa getirilmiştir. Kayseri ile Sivas arasındaki Gökçay civarında Şahkulu muharebesinde öldürülmüştür.²³⁴ Şehzade Selim, Şehzade Korkut ve taht kavgaları sırasında Şehzade Ahmed'i desteklemiş, 1511'de İran ile yapılan savaş sırasında ölmesi Yavuz Sultan

²³² Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi C. 3, I. Bölüm*, Ankara 1951, s. 527.

²³³ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 528.

²³⁴ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 528.

Selim'in işine yaramıştır. “Şehzade Ahmed'in Şehzade Ahmed'in Ali Paşa'ya itimat ve emniyeti vardı. İstanbul'da biri divanyolu 'nda diğeri Fatih Zincirli Kuyusunda olmak üzere ili camii ile bir medrese ve bir imareti vardır. Zincirlikuyu camii yakınındaki medrese Semiz Ali Paşa'ya aittir. Bunlardan başka Edirne'de de camii ve hanikahı vardır. Kariye camii diye meşhur Hora manastırını camiye çevirmiştir. İlim adamlarını himaye ederdi.”²³⁵ Tacizade Cafer Çelebi, Vassfî, Hâşimî, Zâtî Hadim Ali Paşa'ya kaside sunan şairlerimizdendir.

X. 4- KOCA MUSTAFA PAŞA

II.Bayezid devrinde yetişmiştir. Rum ve Frenk asıllıdır. Kapıcıbaşılık ile enderundan çıkmıştır. Fransa'dan Roma'ya naklolunan Cem Sultan için Papa'nın yanına gönderilmiştir. Rumeli Beylerbeyisi ve ardında da vezir olmuştur. Hersekzade Ahmed Paşa'nın üçüncü defa vezir-i azamlıktan azlolunca yerine Koca Mustafa Paşa vezir-i azamlığa getirilmiştir. Vezir-i azam olduğunda Yavuz Sultan Selim hükümdar olmuştur. Selim'in ilk zamanlarında makamını koruyan Koca Mustafa Paşa, Şehzade Ahmed'le gizli gizli mektuplaşması ve daha önce II.Bayezid'in tahtan indirilmeden önce Şehzade Ahmed'i karşılamak üzere Üsküdar'da atlar hazırlatması dolayısıyla mimlenmiştir. Son mektuplaşma hakkındaki şüpheyi doğrulayınca padişahla beraber Bursa'da bulunurken idam olunmuştur. Mezarı, Bursa mevlevihanesi karşısında imiş. İstanbul'daki Koca Mustafa Paşa semti onun adına mensup olup orada camii, medrese, imaret, mektep ve tekkesi vardır. Ayrıca Rumeli'de Yenice-i Karasu'da imaret ve Nevrekop'ta camii ve mektep yaptırmıştır. Koca Mustafa Paşa değerli bir vezirdir; fakat vezir-i azamlığı karışık bir döneme denk geldiğinden hayatını kaybetmiş ve ayrıca Cem Sultan'ın zehirlenmesine sebep olduğu için tarihte fena bir ad bırakmıştır.²³⁶ Vassfî ve Zâtî Koca Mustafa Paşa'ya kaside sunan şairlerimizdendir.

X. 5- DUKAKİNZADE AHMED PAŞA

Arnavutluk hanedanında bulunan Dukakinlerden olup Osmanlı hizmetini kabul ederek kardeşi Mahmud Beyle beraber müslüman olmuştur. Ahmed Paşa, sancakbeği iken gösterdiği başarılarından dolayı Yavuz Sultan Selim zamanında ikinci vezirliğe getirilmiştir. Çaldıran Savaşı'ndan sonra görevinden azledilen Hersekzade Ahmed

²³⁵ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 528-529.

²³⁶ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 529-530.

Paşa'nın yerine vezir-i azamlığa getirilmiştir. Yavuz Sultan Selim Amasya'da iken ilkbaharda yeniden İran'a gidileceğini duyan yeniçerilerin Dukakinzade Ahmed Paşa ile Piri Mehmed Paşa'nın evini basmışlardır. Olay araştırılınca arkasında Dukakinzade Ahmed Paşa'nın olduğu anlaşılınca Yavuz Sultan Selim huzurunda hançerleyerek yaralamış, yanında bulunan ak hadımlara da başını kestirtmiştir. Kethüdası olan Hasan'ı da öldürmüştür. Ayrıca Dülkadiroğlu Alaüddevle ile mektuplaşması da onun öldürülmesinin diğer sebebidir. Dukakinoğlu Ahmed Paşa'nın vezir-i azamlığı iki buçuk ay kadar sürmüştür.²³⁷ Zâtî, Dukakinzade Ahmed Paşa'ya kaside sunan şairimizdir.

X. 6- HADİM SİNAN PAŞA

Akhadımlardan olan Hadim Sinan Paşa, Bosnalı olup Boronoviç adlı asil bir aileye mensuptur. Çaldıran savaşında şehit düşen Hasan Paşa'nın yerine göreve gelmiştir. Yavuz döneminde Dukakinzade Ahmed Paşa'nın yerine Alaüddevlenin başını Yavuz'a getirince sadrazamlık makamına atanmıştır. Üç ay kadar bu görevde kaldıktan sonra yerine Hersekzade Ahmed Paşa getirilmiş; fakat İranlıların bazı galibiyetlerine canı sıkılan Yavuz, Hersekzade Ahmed Paşa'yı döverek hapsedmiş ve yerine ikinci kez Hadim Sinan Paşa getirilmiştir. Ridaniye Savaşında şehit düşmüştür. Sadık, yiğit ve savaşlarda galibiyetleri olan bir vezir idi.²³⁸ Hâşimî kendisine kaside sunan şairimizdir.

X. 7- PİRİ MEHMED PAŞA

“Piri Mehmet Paşa, Yavuz Sultan Selim saltanatının son yıllarında ve Kanunî Sultan Süleyman saltanatının ilk yıllarında 25 Ocak 1518 - 27 Haziran 1523 tarihleri arasında beş yıl beş ay iki gün sadrazamlık yapmış Osmanlı devlet adamıdır.”²³⁹ Dönemindeki önemli olaylar Belgrad'ın fethi ile Rodos'un fethidir.

Kişiliği ve cesaretiyle Yavuz Sultan Selim'in gözüne girmiştir. Belgrad'ın fethi için Kanunî Sultan Süleyman'ı ikna etmiş ve Yavuz Sultan Selim döneminden itibaren denizciliği ve donanmayı geliştirmeye çabalamıştır.

İkinci vezir olan sadrazam olabilmek için Piri Mehmet Paşa'nın yaşlılığını bahane edip Kanunî Sultan Süleyman'a onu görevden almaya ikna etmeye çalışmış ve

²³⁷ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 530-531.

²³⁸ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 531-532.

²³⁹ Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, “Piri Mehmed Paşa”, < tr.wikipedia.org. >, (17 Temmuz 2007).

sonuçta başarılı olmuşsa onun yerine sadrazamlığa Hasodabaşı İbrahim Ağa getirilmiştir. Pirî Mehmet Paşa'ya maaş bağlanarak emekli edilmiştir.

Sadrazamlıktan emekli edildikten sonra Silivri'deki çiftliğine çekilen Piri Mehmed Paşa, sık sık saraya gelirdi. ve hatta Kanunî Sultan Süleyman ile arası o kadar çok iyiydi ki Makbul İbrahim Paşa bundan çok korktu ve sadrazamlığa tekrar Piri Mehmed Paşa'nın gelebileceği korkusuyla Mehmed Paşa'nın oğlu Mehmet Efendi'yle Makbul İbrahim Paşa anlaşmış ve buna göre Mehmed Efendi macuna zehir koyarak babasını zehirleyerek öldürmüştür. Remzî mahlasıyla şiirler yazmıştır. Düşünceli, tedbirli, güçlü, ciddi, ağırbaşlı bir kişiydi.²⁴⁰ Fuzûlî Piri Mehmed Paşa'ya kaside sunan şairimizdir.

X. 8- AYAS MEHMED PAŞA

Arnavut asıllıdır. Avlonyalı'dır. Ayas Paşa harem-i humayundan yetişmiş, yeniçeri ağalığıyla saraydan çıkmış, Kastamonu sancakbeyi ve daha sonra beylerbeyi, vezir olup ikinci vezir iken İbrahim Paşa'nın katli üzerine vezir-i azam olmuştur. Ayas Paşa, veba hastalığından vefat ederek Eyyüb'e defnedilmiştir. Ayas Paşa, ota derecede, mutedil bir hükümet başkanı olup bulduğu idareyi bozmamıştır; değerli ve başarılı komutanlardandı. Kadınlara düşkünmüş, sarayında kırk beşik sallandığını rivayet edilmektedir. Beyoğlu'nda namına mensup semte geniş arazisi ve bahçeli bir köşkü vardı.²⁴¹ Fuzûlî, Zâtî, Aşkî Ayas Paşa'ya kaside sunan şairlerimizdir.

X. 9- İBRAHİM PAŞA

“Pargalı Damat İbrahim Paşa, Kanunî Sultan Süleyman saltanatı döneminde sadrazamlık yapmıştır. Rum asıllıdır ve Yunanistan'da Parga köyünde doğmuştur. Altı yaşındayke İstanbul'a getirilmiş, Kanunî'nin şehzadeligi sırasında Manisa'da onun yanında kalmıştır. Kanunî ile beraber yiyip içerler, yan yana konan yataklarda yatarlarmış.

Kanuni padişah olduktan sonra onunla birlikte İstanbul'a gelmiş ve Osmanlı Devletinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Belgrad fethinde bulunmuş, Rodos seferine katılmıştır. Usülsüz bir şekilde sadrazamlığa getirilmiş ve ardından Kanunî'nin kızkardeşi Hatice Sultan ile evlenmiştir. Daha sonra Mısır'ın güvenliği için Mısır

²⁴⁰ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 535.

²⁴¹ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 537.

Beylerbeyi olmuştur. Macaristan seferine katılmış, Mohaç Meydan Muharebesi'nde görev almıştır.

Daha sonra Anadolu'daki isyanları bastırmakla görevlendirilmiştir. Anadolu'nun birliğini sağlamıştır. Birinci viyana kuşatmasına katılmış ve İstanbul Antlaşmasını yürürlüğe koymuştur. Bu antlaşmanın en önemli maddesi Avusturya imparatorunun Osmanlı sadazamlarına denk sayılması idi.

Safevilere karşı düzenlenen İrakeyn seferine katılmış, Tebriz'i Osmanlı topraklarına katmıştır. Daha sonra Bağdat seferinde görev almıştır.

İbrahim Paşa, İrakeyn Seferi sırasında yaptığı bazı uygulamalar sebebiyle padişahın güvenini kaybetmiştir. Bazı tarihçilere göre Kanunî'nin eşi Hürrem Sultan ve defterdar İskender Çelebi'nin kötülüklerinin de bunda etkisi oldu. Kanunî her zamanki gibi İbrahim Paşa'yla akşam yemeği yemiş; fakat sabah cesedi sarayın önünde boğulmuş olarak bulunmuştur.

Pargalı, frenk, damat, makbul ve maktul lakaplarıyla anılan İbrahim Paşa, on üç sene sadrazamlık yapmıştır. Farsça, Rumca, Sırpça ve İtalyanca bilen İbrahim Paşa'nın İbrahim Paşa Sarayı, İstanbul, Mekke, Selanik, Hezergrad (Razgrad) İbrahim Paşa Camii ve Kavala'da cami mescid mektep medrese zaviye hamam ve çeşme gibi eserler inşa ettirmiş ve bunlara vakıflar tahsis ettirmiştir.²⁴² Figânî, Hayâlî, Hayretî, Aşkî, Amrî kendisine kaside sunan şairlerimizdendir.

X. 10- RÜSTEM PAŞA

“Damat Rüstem Paşa Kanunî Sultan Süleyman saltanatı döneminde 28 Kasım 1544 - 6 Ekim 1553 ve 29 Eylül 1555 - 10 Temmuz 1561 tarihleri arasında sadrazamlık yapmış Osmanlı devlet adamıdır.²⁴³

Rüstem Paşa, Arnavut asıllıdır.Enderun okuna alınmıştır. Diyarbakır valisi ardından Anadolu Beylerbeyi olmuştur. İkinci vezir iken Kanunî'nin kızı Mihrimah Sultan ile evlenmiştir. Bu yüzden Damad ünvanıyla anılmıştır.²⁴⁴

Hadım Süleyman Paşa'nın azledildikten sonra yerine getirilmesi gereken ikinci vezir Özdemir Paşa ile üçüncü vezir Hüsrev Paşa'yı Hürrem Sultan'ın isteği üzerine birbirine düşürmüş, sadrazamlığa kendisi gelmiştir. Ayrıca Rüstem Paşa ile Hürrem

²⁴² Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, “*İbrahim Paşa*”, < tr.wikipedia.org. >, (17 Temmuz 2007).

²⁴³ Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, “*Rüstem Paşa*”, < tr.wikipedia.org. >, (16 Temmuz 2007).

²⁴⁴ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 539.

Sultan ve eşi ile bir olup Şehzade Mustafa'nın idamına ortam hazırlamıştır. Kanunî, Şehzade Mustafa'yı öldürttüktan sonra yeniçerilerin ayaklanma çıkarabileceği korkusuyla Rüstem Paşa'yı görevinden almıştır. Yerine Kara Ahmed Paşa'yı getirmiştir; fakat Hürrem Sultan yine Rüstem Paşa'nın sadrazamlığa gelmesi için Kanunî'yi ikna etmiştir. Karaahmed Paşa'yı idam ettirdikten sonra Rüstem Paşa'yı tekrar sadrazamlığa getirmiştir.²⁴⁵

“Olucak bir kişinin bahtı kavi talii yar.

Biti dahi mahallinde anın işine yarar.

anonim beyiti Rüstem Paşa için söylenmiştir. Balı adamın üzerinde bit çıksa işine yarar, anlamındadır. Kendisini çekemeyenlerce çıkarılmış "cüzamlıdır" dedikodusunun yayıldığı bir esnada, üzerinde bit çıkması üzerine dile getirilmiştir. Zira inanışa göre cüzamlının üzerinde bit barınamazmış. Bu yüzden, tarihçilerin kendisine vermiş oldukları bir diğer isim "Kehle-i İkbal" (İkbal Biti) Rüstem Paşa'dır.

Kanunî Sultan Süleyman döneminde sadrazamlık yaparken, devlet kademesinde rüşveti yaygınlaştırmıştır. Rüşvet sebebi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun içine bozulma tohumlarını atan kişilerden biridir. Rivayete göre İmparatorluk'ta Padişahlardan sonra en zengin kişidir. Biri Tekirdağ'da, diğeri İstanbul'da kendi adına yaptırdığı iki tane camii vardır.²⁴⁶ Fuzûlî Rüstem Paşa'ya kaside sunan şairlerimizdendir.

X. 11- SEMİZ ALİ PAŞA

Hersek sancağında şimdi Bosna'da Braca kasabasında Braçiç ailesinden bir potur'un (yani Bogomil mezhebinde Hıristiyan iken islamiyeti kabul etmiş birinin) oğludur. Devşirme yoluyla Enderundan çıkmıştır. Yeniçeri ağalığında, Rumeli Beylerbeği, Mısır valiliği ve kubbe vezirliğinde bulunmuştur. İkinci vezir iken Rüstem Paşa'nın vefatı üzerine vezir-i azam olmuştur. Bunun vezir-i azamlığı zamanında Avusturya ile sekiz senelik bir mütareke aktedilmiştir. Uzun boylu, çok şişman birisiymiş; bu yüzden kendisini taşıyabilecek at az bulunmuş. Şakacı ve muhabbeti hoş bir kişiymiş. Edirne'deki Ali Paşa çarşısı, Eyyüb'te Akarçeşme'deki çeşmeler Semiz Ali Paşa'ya aittir. Mezarı Eyyüb camii avlusunda Hacı Beşir Ağa türbesinin

²⁴⁵ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 539.

²⁴⁶ Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, “Rüstem Paşa”, < tr.wikipedia.org. >, (17 Temmuz 2007).

yanındadır.²⁴⁷ Bâkî, Nev'î, Gelibolulu Mustafa Ali Semiz Ali Paşa'ya kaside sunan şairlerimizdendir.

X. 12- AHMED PAŞA

Ahmed Paşa III.Murad saltanatı döneminde sadrazamlık yapmıştır. Arnavut asıllıdır. Defterdar İskender Çelebi kölelerindedir. Efendisinin katlinden sonra Enderuna alınmıştır. Kapıcı başlık ile dış hizmete çıkmış, yeniçeri ağası ve Rumeli Beylerbeği olmuştur. Vezir-i azam Rüstem Paşa ile Mihrimah Sultan'dan doğmuş olan Ayşe Hanım Sultan ile evlenmiştir. Daha sonra vezirliğe yükselmiştir. İkinci vezir olduğunda padişahın kızıkaşeni alan Piyale Paşa ikinci vezir olunca bu üçüncü vezirliğe indirilmiştir. Bundan dolayı vezir-i azam Sokullu Mehmed Paşa ile tartıştığından görevinden alınmıştır. Bir süre açıkta kaldıktan sonra tekrar üçüncü vezirliğe getirilmiştir. Sokullu Mehmed Paşa'nın ölümüyle vezir-i azam olmuştur.

Ahmed Paşa, altı ay kadar bu makamda kaldıktan sonra mesane hastalığından dolayı vefat etmiştir.

Ahmed Paşa'nın hırçın ve aksi; fakat insafli ve dürüst bir kişi olduğu rivayet edilmektedir. Onun zamanında saray halkının hükümet işlerine karıştığı görülmüştür. İnsafli ve dürüst bir kişiymiş.²⁴⁸ Azmî, Gelibolulu Mustafa Âli ile Derzizâde Ulvî Çelebi Ahmed Paşa'ya kaside sunan şairlerimizdendir.

X. 13- LALA MUSTAFA PAŞA

“Lala Kara Mustafa Paşa III. Murat saltanatında 28 Nisan 1580 - 7 Ağustos 1580 tarihleri arasında üç ay dokuz gün sadrazamlık yapmış bir Osmanlı devlet adamıdır.”²⁴⁹ Kıbrısı Osmanlı topraklarına katmıştır. Gürcistan ve İran topraklarını Osmanlı topraklarına katmak için İran'a sefer düzenlemiştir. Tiflis ve Şirvan'ı ele geçirmiştir. 1579 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.²⁵⁰ Gelibolulu Mustafa Ali Lala Mustafa Paşa'ya kaside sunan şairimizdir.

²⁴⁷ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 540.

²⁴⁸ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi .C. 3 II.Kısım*, Ankara 1954, s. 339-340.

²⁴⁹ Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, “*Lala Mustafa Paşa*”, < tr.wikipedia.org. >, (17 Temmuz 2007).

²⁵⁰ Biyografi.info, “*Lala Mustafa Paşa*” <http://www.biyografi.info>, (5 Ağustos 2007).

X. 14- KOCA SİNAN PAŞA

Koca Sinan Paşa Arnavut asıllıdır. Küçük yaşta devşirme olarak alındığı Enderun'da yetişerek Kanunî'nin çeşnigirbaşılığına yükselmiştir.

Saraydan ayrılarak Malatya, Kastamonu, Gazze, Nablus sancakbeyliklerinde bulunmuştur. Daha sonra Erzurum, Halep ve Mısır beylerbeyliğine atanmıştır. Yemen'de çıkan isyan sonrasında azledilen Lala Mustafa Paşa'nın yerine vezirlikle yemen serdarlığına getirilmiştir. Yemen'i ikinci defa Osmanlı devletine bağladığı için Yemen Fatihî ünvanını kazanmıştır. Yemen'de serdarlık görevinden sonra tekrar Mısır beylerbeyliğine tayin edilmiştir.

Yedinci vezir olarak kubbe veziri olmuştur. Tunus'u fetheredek Tunus fatihî ünvanını da kazanmıştır. Bu başarısından dolayı dördüncü vezir olmuştur. 1577'de açılan İran seferinin ikinci yılında Şirvan'ın elden çıkması üzerine azledilen Lala Mustafa Paşa'nın yerine serdar tayin edilmiştir. Cephede bulunduğu sırada Sadrazam Ahmed Paşa'nın ölümü üzerine 1580'de sadaret makamına getirilmiştir. Ancak İran'da gereken başarıyı sağlayamaması ve Doğudaki önemli bölgelerin tehlike altına girmesi nedeniyle Malkaraya sürgün edilmiştir. Orada dört yıl kaldıktan sonra Şam beylerbeyi olmuştur. Siyavuş Paşa'nın azli üzerine ikinci kez sadrazam olmuştur. Fakat Eflak seferindeki mağlubiyetinden dolayı tekrar Malkara'ya sürgün edilmiştir. Daha sonra üçüncü kez sadrazam olmuştur. III. Murad'ı Avusturya'ya savaş açmaya ikna ettikten sonra serdar-ı ekrem ünvanıyla sefer çıkmıştır. Cephede bulunduğu sırada III. Murad'ın vefatı ve III. Mehmed'in tahta geçmesiyle tekrar sadrazamlıktan azledilerek Malkara'ya gönderilmiştir. Dördüncü kez sadarete tekrar getirildiyse de sadareten dört ay sonra tekrar azledilip Malkara'ya sürülmüştür. Ancak yerine getirilen Lala Mehmed Paşa'nın on gün sonra vefatı üzerine beşinci kez sadrazam olmuştur. III. Mehmed'in Eğri seferinin hazırlıklarını yaparken vefat etmiştir.

Sarayburnu'nda III.Murad'a Sinan Paşa köşkünü (İncili Köşk) hediye etmiştir. Bundan başka başka ülkenin çeşitli yerlerinde cami, medrese, çeşme, han hamam gibi birçok hayratı vardır.²⁵¹ Sinan Paşa'nın bencil, inatçı ve pek zalim olduğu söylenilmektedir. Ferhat Paşa'nın öldürülmesinde etkili olmuştur.²⁵² Bağdatlı Ruhi, kendisine kaside sunan şairimizdir.

²⁵¹ Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, “*Koca Sinan Paşa*”, < tr.wikipedia.org. >, (17 Temmuz 2007).

²⁵² Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 341.

X. 15- SİYAVUŞ PAŞA

Siyavuş Paşa d saltanatı döneminde sadrazamlık yapmıştır. Hırvattır. Sarayda yetişmiştir. Üç dönem sadrazamlık makamına geldiyse de meydana gelen olumsuzluklar sebebiyle uğursuz olduğu addedilmiş ve göreve bir daha getirilmemek üzere azledilmiştir. Azlinden sonra on sene daha yaşamıştır. Siyavuş Paşa orta derecede bir vezirdi.²⁵³ Nev'î kendisine kaside sunan şairimizdir.

X. 16- ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA

Memlukler zamanında Mısır'a yerleşmiş bir aileye mensuptur. Babası Özdemir Paşa Osmanlı hizmetinde bulunmuş bir beylerbeyidir. Annesi ise Abbasi halifeleri soyuna mensuptur.²⁵⁴

“Özdemiroğlu Osman Paşa, III. Murat saltanatı döneminde 1584-1585 yıllarında sadrazamlık yapmış bir Osmanlı devlet adamıdır.

Osmanlı sadrazamları - Duraklama Dönemi kara savaşlarında Osmanlının yetiştirdiği Fatih, Yavuz, Yıldırım ve Kanunî'den sonraki en büyük savaşçı ve devlet adamıdır. Tebrizin ikinci fatihidir. Mezarı Diyarbakırda'dır. Onu bu kadar özel yapan şey ise birbirine hiç benzemeyen her türlü iklimde bulunmuş ve girdiği mücadelelerin hiç birini kaybetmemiş olmasıdır. Akı cesareti savaş yeteneği ve bileğinin hakkıyla sadrazam olmayı hakeden ender devlet adamlarından biridir. Aynı zamanda mert ve adildi.²⁵⁵ Nev'î, kendisine kaside sunan şairimizdir.

X. 17- FERHAD PAŞA

“Serdar Ferhat Paşa III.Murad saltanatı döneminde sadrazamlık yapmış bir Osmanlı devlet adamıdır.”²⁵⁶ “Arnavuttur. Enderun-ı humayundan yetişmiştir. Kapıcıbaşılık ile enderundan çıkmıştır. Kendisine verilen bütün görevleri en iyi şekilde yerine getirmiş bir vezirdir. Fakat Sinan Paşa'nın kıskırtmalarıyla kapıkulu askerlerinin hücumuna maruz kalmıştır. Son saradatte iken iyice büyüyen Eflak olayını bastırmak üzere çıktığı seferde Eflak sınırını geçmeye hazırlandığı zaman katli için emir verilmiştir. Doğru ve açık sözlü, asabi bir kişi imiş. Katli için çalışanlarının sözlerinin

²⁵³ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 339-340.

²⁵⁴ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 343.

²⁵⁵ Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, “*Özdemiroğlu Osman Paşa*”, < tr.wikipedia.org. >, (17 Temmuz 2007).

²⁵⁶ Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, “*Ferhad Paşa*”, < tr.wikipedia.org. >, (17 Temmuz 2007).

iftira olduğunu sonradan anlayan III.Sultan Mehmed çok üzümüştür.²⁵⁷ Zaifî, Ferhad Paşa'ya kaside sunan şairimizdir.

X. 18- DAMAD İBRAHİM PAŞA

Damat İbrahim Paşa III.Mehmed saltanatı döneminde sadrazamlık yapmış bir Osmanlı devlet adamıdır. 18. yüzyıldaki Lale Devri'nin sadrazamı Nevşehirli Damad İbrahim Paşa ile karıştırmamalıdır.

Sultan Üçüncü Mehmed Han zamanında üç defa sadaret makamına gelmiştir. Sultan Üçüncü Murad'ın kızkardeşi Ayşe Sultan'la evlenmesi sebebiyle Damad olarak anılan İbrahim Paşa, Kaniye kalesini fethetmesi sebebiyle de Kaniye Fâtihî unvani ile meşhurdur.

Bosnalı olan İbrahim Paşa'nın doğum tarihi bilinmemektedir. Enderunda yetişmiş, silahdar ve yeniçeri ağalığı yapmış ve Rumeli Beylerbeyliği olmuştur. Bir yıl sonra Sultan III.Murad'ın kız kardeşi Ayşe Sultanla nişanlanmıştır. Kubbealtı veziri olmuştur. Mısır'daki karışıklıkları gidermek ve Mısır'ın gelirlerini düzenlemek için Mısır valisi olmuştur. Bir buçuk yıl burada kalmıştır. Suriye civarındaki Dürzilerin isyanını bastırması ve oradan elde ettiği ganimetle İstanbul'a gelmiş, Ayşe Sultan ile evlenmiş ve saraya ikinci vezir olmuştur. Ferhad Paşa'nın azlinden sonra vezir-i azam olacağını ümit ederken Ferhad Paşa'nın haksız yere idamına sebep olduğu için olamamış, yerine Sinan Paşa vezir-i azam olmuştur. Onun devlet işlerinde eski nüfus ve itibarını kazandığı dönem Sultan III.Mehmed döneminde olmuştur.

İbrahim Paşa, Sultan III. Mehmed'e "Egri Fâtihî" unvanını kazandıracak sefere çıkmıştır. Kale fethedildikten sonra kalenin tamir ve mülkî işleriyle İbrahim Paşa ilgilenmiştir. İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı dönemindeki en önemli hadiselerin biri de Haçova Meydan Muharebesi'nde İbrahim Paşa başarılar kazanmasına rağmen Ciğalızade Sinan Paşa savaşın galibi olarak kendini göstermesi ile Damat İbrahim Paşa görevinden azledilmiş, sadrazamlığı Sinan Paşa getirilmiştir. Fakat işin aslı anlaşılınca yine sadrazamlığa getirilmiştir. Bir ara yine azledilmiş; fakat Avusturya seferinde gösterdiği başarıdan dolayı üçüncü kez sadaret makamına getirilmiştir.

Vezir-i azam büyük tedbirler alarak Bağdat seferine çıkmış, Estergon üzerine yürümüş ve Kaniye kalesini fethetmiştir. Bu başarısından dolayı III.Mehmed tarafından

²⁵⁷ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 349.

tebrik edildi ve makamında süresiz kalacağını vaatetmiştir. Bu fetihle kendisine Kaniye fatihi ünvanını almıştır. İbrahim Paşa cömert ve gayretli bir vezir, başarılı bir kumandandır. Askeri yönetimi gayet iyi, siyasî planlar kurma ve bunları gerçekleştirmede oldukça başarılı bir vezir-i azam idi.²⁵⁸ Nev'î, Gelibolulu Mustafa Âli kendisine kaside sunan şairlerimizdir.

X. 19- CAĞALAZADE YUSUF SİNAN PAŞA

Cığalazade Yusuf Sinan Paşa ya da Cağaloğlu Yusuf Sinan Paşa III. Mehmed saltanatı döneminde Kaptan-ı Deryalık ve sadrazamlık yapmıştır. Cığalazade Yusuf Sinan Paşa 1545 yılında Sicilya'nın Messina kentinde yaşayan aslen Cenevizli olan zengin Cicala ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir.

Babasıyla birlikte Cerbe deniz savaşında esir düşmüş ve İstanbul'a getirilmişlerdir. Babası daha sonra memleketine geri dönmüş, kendisi ise devşirme okulunda kalmış, Yusuf Sinan adını almıştır. İtalyanca aile isminden dolayı yaşamının geri kalan bölümünde Cığalazade lakabıyla tanınmıştır.

Yusuf Sinan önce sarayda silahtar ve kapıcıbaşı görevlerini yaptıktan Sonra yeniçeri ağalığı görevine yükselmiş, 1583 yılında vezir olmuştur. Revan Beylerbeği olmuştur. Tebriz ve Tifliste başarılar göstermiştir. 1591 yılında Uluç Reis yerine Kaptan-ı Deryalığa getirilmiştir.

Padişah III. Mehmed'in yanında Eğri Seferine kumandan olarak katılmıştır. Haçova Savaşı'ndan sonra sadrazamlığa getirilmiştir. Fakat bazı olumsuzluklardan dolayı kırk gün sonra sadrazamlık görevinden alınmıştır.

Bir süre devlet hizmeti dışında kalan Yusuf Sinan Paşa 1599'da ikinci defa Kaptan-ı Deryalığa getirilmiştir. Irak seferinde kumandanlığa getirilmiş; fakat Safevilere yenik düşen ordularıyla birlikte Van kalesine doğru geri çekilmiştir. Bu geri çekilme sırasında Diyarbakır civarında ölmüştür.

Cığalazade Yusuf Sinan Paşa İstanbul'un Cağaloğlu semtinde bir saray ve hamam inşa ettirmiştir. İstanbul'daki Cağaloğlu semti ve Bağdat'da yaptırdığı Cığalazade Hamı onun ismini taşımaktadır. Ayrıca Yusuf Sinan Paşa'nın Bağdat'ta inşa

²⁵⁸ Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, “*Damad İbrahim Paşa*”, < tr.wikipedia.org. >, (17 Temmuz 2007).

ettirdiği Cığalazade Hanı da Han-ı Zürur adıyla ayakta durmaktadır.²⁵⁹ Nev'î, kendisine kaside sunan şairimizdir.

X. 20- SOKULLU MEHMED PAŞA

“Sokollu Mehmed Paşa, Kanunî Sultan Süleyman döneminde Osmanlı Donanmasının Kaptan-ı Deryalığı ve gene Kanunî Sultan Süleyman, II. Selim ve III.Murad devirlerinde toplam 14 yıl, 3 ay, 17 gün Osmanlı Devleti'nin sadrazamlığını yapmış bir Osmanlı devlet adamıdır. Kanuni Sultan Süleyman'ın son vezir-i azamı olmuştur. Hem Osmanlı İmparatorluğu'nun zirvede bulunduğu dönemi simgelemesi itibariyle hem de icraatları, projeleri ve kişiliği nedenleriyle en büyük Osmanlı sadrazamlarından biri kabul edilir. İki metreyi aşan boyu ile aynı zamanda en uzun boylu Osmanlı sadrazamı idi.”²⁶⁰

Bosna'nın Vişegrad kazasına tâbi Rudo Sokuloviç köyünden devşirme olup Boşnakça adı Bayo idi.²⁶¹ Devşirme sistemi ile çocuk yaşta Edirne Sarayına getirilmiş, Mehmed adı verilerek Türk ve Müslüman kültürü ile yetiştirilmiştir. Ardından İstanbul'a gönderilmiştir. Topkapı Sarayı'nın Enderun Bölümünde çeşitli görevlerde bulunmuştur. “Sokullu sonra Hazine odasına geçip oradan da Hasoda'ya ayrıldıktan sonra rikâbdar, çuhadar ve silahdar olup sonra dışarı çıkarak çaşnigirbaşı ve kapıcılar kethüdası olmuştur.”²⁶² Saray hizmetlerinde başarılı olanların dış göreve atanmaları yolundaki gelenek uyarınca Kaptan-ı Deryalığa getirilmiş, Trablusgarp Seferi'ne katılmıştır. İstanbul tersanesini genişletmiş ve yenilemiştir. Daha sonra vezirliğe yükselerek Rumeli Beylerbeyliğine atanmıştır.²⁶³ Üçüncü vezir iken Şehzade Selim'in kızı Esmihan Sultan ile evlenmiştir. İkinci vezir iken Semiz Ali Paşa'nın ölümü üzerine vezir-i azam olmuştur.²⁶⁴

On beş yıl boyunca Osmanlı devletinin idaresini fiilen elinde tutmuştur. Kanunî'nin son seferi olan Zigetvar kalesi fethini, padişah öldükten sonra o idare etmiş, Kanunî'nin ölümünü sefer sırasındayken askerden çok iyi saklamıştır. II.Selim, döneminde bütün işleri Sokullu Mehmed Paşa'ya bırakmıştır. Sokullu Mehmed Paşa

²⁵⁹ Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, “*Cağalazade Yusuf Sinan Paşa*” , < tr.wikipedia.org. >, (17 Temmuz 2007).

²⁶⁰ Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, “*Sokullu Mehmed Paşa*” , < tr.wikipedia.org. >, (24 Temmuz 2007).

²⁶¹ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi C. 3 I. Bölüm*, Ankara 1951, s. 541.

²⁶² Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 541.

²⁶³ tr.wikipedia.org.

²⁶⁴ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 541.

Avusturya ile anlaşma yaptıktan sonra yönünü doğuya çevirmiştir. Doğudaki denizlere hakim olmak için Kızıldeniz, Umman Denizi,'nde donanmasını arttırmıştır. Sokullu Mehmed Paşa, Tunus'u alarak Kuzey Afrika'ya hakim olmak istemiş; fakat Divan'da Kıbrıs'ın alınmasına karar verilmiş, yapılan İnehbahtı Savaşı'nda Osmanlı donanması mağlup olmuştur. Yapılan savaş sonunda yine de Venedikliler barış yapmak zorunda kalmışlardır. Tunus da daha sonraki dönemde İspanyollardan alınacaktır. Sokullu Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı III.Murad döneminde de devam etmiştir. III. Murad da bütün işleri Sokullu'ya bırakmıştır. Bu dönemden itibaren karşıtları çoğalmış, padişah da karşıtlarının sözlerini dinleye başlamıştır. Nitekim III. Murad'ın eşi bir yeniceyi dilenci kılığına sokarak Sokullu'yu hançerleterek öldürtmüştür.²⁶⁵

“Sokullu'nun İstanbul'da, Anadolu'da ve Rumeli'de camii, medrese, imaret, çeşme, han vs.gibi bir çok hayır eserleri, Eyyüb'te müteaddit çeşmeleri ve darü'l-kurraı vardır.”²⁶⁶ Nev'î, Bağdatlı Ruhî, Zaifi kendisine kaside sunan şairlerdir.

X. 21- ŞEMŞİ PAŞA

“İsfendiyaroğullarından olup, Zigetvar seferinde Rumeli Beylerbeğisi idi. Vezaret payesiyle iki yüz bin akçe haslar ile mütekaid oldu. Makamı yüce padişah hazretlerinin musahibi idi.”²⁶⁷ Nev'î kendisine kaside sunan şairimizdir.

II.XI. VEZİRLİĞİN ÖVÜLMESİ BAKIMINDAN SADRAZAMLAR

XI. 1- ÇANDARLIZADE İBRAHİM PAŞA

Lâmiî Çelebi:

Lâmiî Çelebi, Çandarlızade İbrahim Paşa'nın övgüsünü yaparken âfitâb-ı heft-iklîm, emîr-i mülket-i Osman, Sultânun Asaf-ı makbûlî, vezîr-i husrev-i devrân-ı vâcibüst-ta'zîm, vezîr-i Süleymân-serîr ü asaf-kadr, vezîr-i şeh-i sitâre-sipâh gibi vezirlik sıfatlarını kullanmıştır.

Emir-i mülket-i 'Osmân ü tâc-ı millet ü din

Vezîr-i husrev-i devrân-ı vâcibüst-ta'zîm (XXI-4/133)

²⁶⁵ tr.wikipedia.org.

²⁶⁶ Ord.Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi C. 3 II. Kısım*, Ankara 1954, s. 339.

²⁶⁷ Dr.Vahid ÇABUK, *Solakzade Tarihi, C. 2*, Ankara 1989, s. 330.

Cihānda âşaf-ı maḳbûlısın Şu sultānuñ

Ki nāmı gibi Süleymān-ı dehrdür bi'llāh (XXIII-9/135)

İbrahim Paşa, Osmanlı ũlkesinin emiri, din ve devletin tacı, zamanın veziridir. Dũnyada sultanın en beĝenilen veziridir. Namı gibi zamanın Sũleyman'ıdır.

Őapuñ gibi ũapuña oldu 'abd-ı ḥalḳa-be-guŐ

Őiyâdet ũ Şeref ũ 'ömr ũ 'izz ũ devlet ũ câh (XXIII-18/135)

Efendilik, Şeref, ömũr, izzet, devlet, makam hepsi onun huzurunda kulaĝı kũpeli (halkalı) bir kũle olmuştur.

Bugũn ol Âşaf-ı Cem-ḳadr ũ menziletsin kim

Musahḥar emrũne ins ũ perũ be-'avnillāh (XXIII-11/135)

O, bugũn Cem gibi deĝerli ve Asaf rũtbelidir. İnsanlar ve periler onun emrine girmiştir. Asaf, Hazret-i Sũleyman'ın veziridir. Şair, makam ve mevki yũnũnden İbrahim Paşayı Asaf'a benzetmiştir. O, Keyvan makamlıdır. Kapısı izzetli, Şerefli ve deĝerlidir; yeryũzũ ve gũkyũzũ ehli, kapısına yũz sũrũp mutluluk isteyen kul olmuştur. Gece gũndũz çekilen siyah ve beyaz perde onun sarayının feleĝinin dairelerini gũrũnce aĝlar.

XI. 2-MESİH PAŞA

Lāmii Çelebi:

Lāmii Çelebi, Mesih Paşa'nın övgũsũnũ yaparken onu Hazret-i Sũleyman'ın veziri Âşaf'a telmihte bulunmuştur. Mesih Paşa'yı zamanın Asaf'ı olarak niteler.

Âşafâ sensin ol ki ḳapuñdan

İtdi gerdũn 'ulũvv-i Őān-ı taḥŐil (XXII-4/134)

XI. 3-HADİM ALİ PAŞA

HāŐimi:

Şair, Ali Paşa'yı överken sultān, server-i kāmil, nizāmũlmũlk-i âlem, vezir-i a'zam, gibi vezirlik sıfatlarını kullanmıştır.

Tacizade Cafer Çelebi:

Şair, Ali Paşa'nın Âşaf, Âşaf-ı saf-der, câm-ı bezm-i Âşaf-ı Cem-iktidâr, hazret-i Paşa, neyyir-i burc-ı vezâret, sâhibũ'l-ulyâ Ali Paşa, tutiyâ-yı çeşm-i devlet gibi vezirlik sıfatlarını kullanmıştır.

Şair, vezir-i azam olarak onun yũce dergahını kozmik unsurlarla aşıklar:

Oldı bir nüh pāye firūzī muraşsa‘ nerdübān
Âsitān-ı kâsr-ı kâdrinde nücūm ile semā (18-5/108)

Bir şaru yāķūt kaşlu hātem-i pīrūzedür
Ķurşa-ı mihr ile engüşt-i celālünde semā (18-20/109)

Yıldızlar ile gökyüzü, onun yüce kasrının eşiğinde dokuz basamaklı firuzeyle süslenmiş bir merdiven olmuştur. Yuvarlak güneş ile gök yüzü, onun ulu parmağına sarı yakut kaşlı firuze bir yüzüktür.

Sāhāt-ı kâşr-ı münifūn ravza-ı huld-i berīn
Südde-i kâdr-i reff’ūn Sidre gibi müntehā (18-10/109)

Ulu kasrının alanı, cennet bahçesidir. Yüce rütbesinin kapısı, Sidre gibi en yüce noktası bulmuştur. Dergahının siyahlığı, devlet gözüne göz nuru; ayağının tozu ruh gözüne sürme olmuştur.

Çekmek için pīşkeş kapuñda geydürdi nesīm
Nergise zerrīn külāh u lāle la’līn kâbā (18-15/105)

Rüzgar, kapısında hediye getirmek için nergise, altın külah; laleye, la’l renkli elbise giydirmiştir.

Vasfî:

Şair, Ali Paşa’yı överken Âsaf-ı ahd, gül-i gülzâr-ı mülk, mihr-i bürc-i ‘izz ‘Ali Paşa, vezir-i kâmrân u kâmkâr gibi vezirlik sıfatlarını kullanmıştır.

Vezirlik alametlerinden birisi haiz olduğu rütbe ve derece diğeri de sahip olduğu maiyettir. Bu yönden şair, Ali Paşa’nın rütbesini ve derecesine övgüde bulunmuş ve tarihte yaşamış derecesi ve rütbesi yüce şahsiyetlere benzetmiş, tabiat unsurları ile kozmik unsurlarla onun vezirliğini övmüştür.

Ey Süleymân-rütbet ü Cem-kudret Efridûn-haşem
Âsaf-ı ‘ahd ü vezîr-i kâmrân u kâmkâr (3-10/32)

O, Süleyman rütbeli, Cem kudretli, Feridun maiyetli, zamanın Asafı, isteğine ulaşmış mutlu bir vezirdir.

Mihr-i burc-ı ‘izz Ali Paşa ki olmuştur anuñ
Tâk-i eyvânı hilâl-i âsumân-ı iktidâr (3-7/31)

O izzet burcunun göğüdür. Onun sarayının takı, iktidar göğünün hilalidir.

Sen gül-i gülzâr-ı mülküñ izdiyâd-ı ‘ömrüne

El götürmişdür du‘â eyler melâyik çün çınâr (3-16/32)

O memleket gülbahçesinin gülüdür ve melekler onun ömrü uzun olsun diye çınâr gibi el açıp dua ederler.

Bu felek her mâh kim saña hilâlin arz eder

Dimek ister ki senüñ bir bendeñem ben tavk-dâr (3-17/32)

Bu felek her ay ona hilalini sunar. Onun halkalı, tasmalı bir kölesi olmak ister. Bu felek onun kadrinin atıdır. Yıldızlarla hilal ona altın işlemeli, elmalı eyer olmuştur.

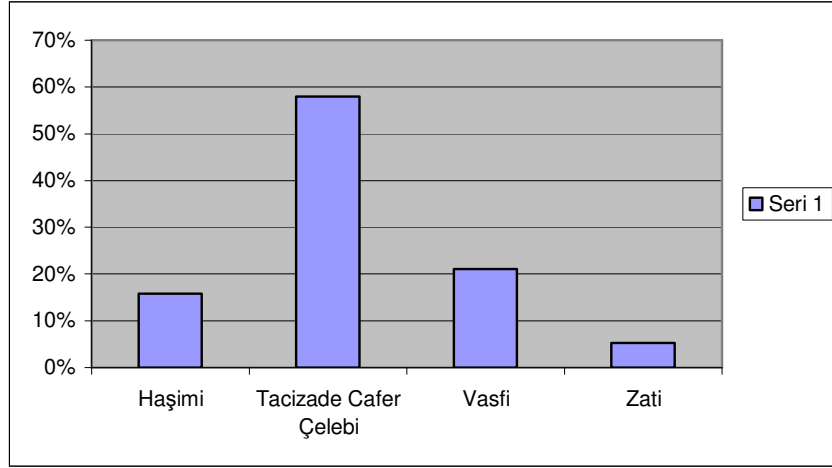
Zâtî:

Şair, Ali Paşa’yı överken Aziz, Rûkn-i a’zam Hazret-i Paşa gibi vezirlik sıfatlarını kullanmıştır.

Şair, onun nüfuslu, ehemniyetli ve kuvvetli bir vezir-i azam olduğunu açıklar.

Rûkn-i a’zam Hâzret-i Paşa ‘aliyy-yi pür-kerem

Şerm ider adını ‘ağāsından ħarâc mülk-i Çîn (48-11/158)

XI. 4- KOCA MUSTAFA PAŞA

Vasfî:

Şair, Koca Mustafa Paşa’yı överken Asaf-ı Cem-azamet, hâk-i reh-i hazret-i Cem-kadr, hâmi-i milk ü milel, mir-i kibâr, mu’in-i din ü düvel ya’ni Mustafa Paşa, vezir-i a’zam-ı şâhenşâh-ı sığâr u kibâr, vezir-i a’zam-ı şâh-ı muzaffer u mansur, vezir-i melek-haslet gibi vezirlik sıfatlarını kullanmıştır.

Şair, onu büyüklerin ve küçüklerin, padişahlar padişahının vezirazamı olarak niteler.

Mu'in-i dîn ü düvel ya'ni Mustafâ Pâşâ

Vezi'r-i a'zam-ı şâhenşâh-ı sıgâr u kibâr (6-3/40)

Zâtî:

Şair, Koca Mustafa Paşa'yı överken Asaf, Paşa-yı a'zam, Mustafa-nâm gibi vezirlik sıfatlarını kullanmıştır.

Şair, Mustafa Paşa'nın vezirliğini överken kozmik unsurlardan yararlanmıştır.

Rif'ati şahnında bir ferrâş-mend duru Zühâl

'İzzeti kaçırı öñünde çarh-ı atlas perdedâr (45-18/150)

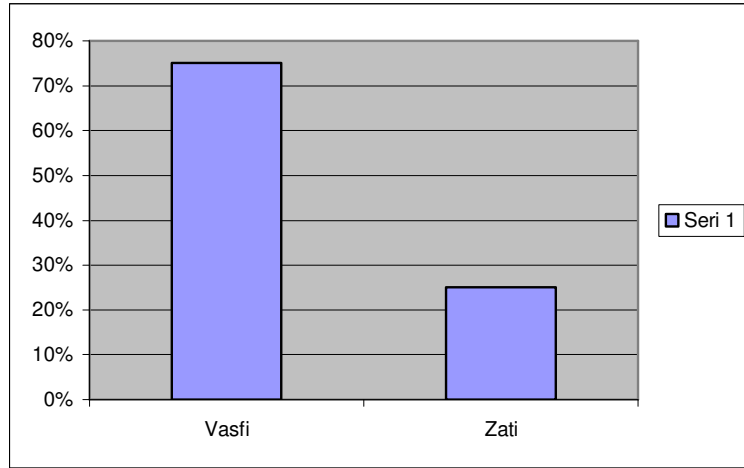
Zuhal, rütbesinin ve derecesinin avlusunda bir hizmetçidir. Eski köhnemiş felek (çarh-ı atlas) izzetinin köşkünün önünde perdecı olmuştur.

Vezirlerin bir özelliği de onların vakar sahibi olmasıdır. Şair de onun vakarlı oluşunu şöyle ifade eder:

Neşter-i berk urur aña dem-be-dem cerrâh-ı çarh

Ûastedür reşk-i vaķârũndan meger kim kuhsâr (43-22/150)

Dağlar, onun ağırbaşlılığını kıskandığından hep hastadır. Feleğin cerrahı bu yüzden ona her zaman şimşekten neşter vurur.

XI. 5- DUKAKİNZADE AHMED PAŞA

Zâtî:

Şair, Dukakinzade Ahmed Paşa'nın vezirliğini överken ebu'l-feth, makbul-ı cihân, paşa-yı zaman gibi vezirlik sıfatlarını kullanmıştır.

Şair, bir vezir-i azam olarak onun derece ve rütbesini över. Ayrıca onun dergahına övgülerde bulunur.

Paşa-yı zamān Ebu'l-feth-i ibn-i Dükķākīn

Maķbūl-i cihān zübde-i evlād-ı 'anāsır (17-23/54)

O, zamanın paşası, Dükakin oğlu fetih babası, dünyanın makbulü, insanoğlunun özüdür.

Çün oldı anuñ pādişeh-i ķadrine bende

'Azm itdügi dem sāyıķ-ı efķarı müsāfir (17-25/55)

Yüce arş kibirlense şaşılmaz; çünkü onun rütbesi yüce padişaha köle olmuştur.

Ey devlet-i ebed luţfuñ ile hem-dem ü hem-rāh

V'ey 'izzet ü bahtuñla ezel yār-ı mu'āşır (17-28/55)

Ebedi devlet, onun lutfu ile arkadaş ve yoldaştır. Çağdaş sevgili, onun izzet(yüceliği) ve bahtıyla ezelidir.

Eflākden ey zübde-i te'şīr-i kevākib

Keyvān işidüp rif'atüñ oldı müteħayyir (17-30/55)

Da'vā-yı ķader itdügüçün ķadrüñ ile çarķ

Urdu meh-i nev alnına tamģa-yı müzevir (17-31/55)

O, yıldızların tesirinin özüdür. Keyvan, feleklerden onun rütbesini işitince hayretle kalmıştır. Gökyüzü, onun yüce rütbesi ile kader davasına girdiği için hilal alnına yapma damga vurmuştur.

XI. 6- HADİM SİNAN PAŞA:

Hâşimî:

Şair, Hadim Sinan Paşa'nın vezirliğini överken aliyy-i sâñî, Âsâfun lutfı, Paşa-yı dāñâ gibi sıfatlar kullanmıştır.

XI. 7- PİRİ MEHMED PAŞA:

Fuzûlî:

Şair, Mehmed Paşa'nın vezirliğini mazhar-ı merhamet ü adl gibi sıfatlarla över.

Fuzûlî, Mehmed Paşa'ya sunduğu kasidesinde bir hüküm ve bir hakim nasıl olmalıdır sorusunu cevaplayarak Mehmed Paşa'nın övgüsünü yapar.

Hükmdür hükm ki dünyâya verir zîb-i nizâm

Hükmdür hükm ki din resmini eyler ihya (20-5/79)

Hüküm eger olmasa dünyâya salar zulm fesâd

Hükme ger olmasa bulmaz nesâk-i mülk bekâ (20-6/79)

Fuzûlî'ye göre bir hüküm vardır dünya düzenine bir güzellik verir. Bir hüküm vardır din düzenini canlandırır. Eğer hüküm olmazsa fesatlık dünyaya zulüm saçar. Ülkenin gidişatının sürekliliği olmaz.

Hâkim oldur ki muvâfık ola hükmüne kader

Hâkim oldur ki mutâbık ola emrine kazâ (20-7/79)

Hâkim oldur ki anun olmaya zâtında tamâ'

Hâkim oldur ki anun olmaya fi'linde riyâ (20-8/79)

Şaire göre bir hakim vardır hükmüne muvafıktır. Bir hakim vardır kaza emrine mutabıktır. Öyle bir hakim vardır ki onun zatında tamahkarlık; işlerinde ikiyüzlülük yoktur.

Bulmayan devlet ü tevîk ü inâyet Hak'dan

Ne revâ kim kıla icrâ-yı hükümet da'vâ (20-10/79)

Allah'ın yardımı olmazsa hükümet işlerini gerçekleştiremez. Yakınlık ve kabul mertebesi adaletin gelişindedir.

XI. 8- AYAS MEHMED PAŞA

Aşkî:

Şair, Ayas Mehmed Paşa'yı överken Ayas-ı Mahmud-ı zaman, vezir-i a'zam gibi vezirlik sıfatları kullanmıştır.

Ey sa'âdet menba'ı şadr-ı vezâret hağ bu kim

Şahibüm buldum diyü zâtuñla eyler iftiğâr (54-29/81)

O, mutluluk kaynağıdır. Vezirlik makamı sahibimi buldum diyerek onun kişiliğiyle övünür.

Âsitân-ı hazret-i Ayaş Paşa kim anuñ

Yüz sürer ser-geştesidür mihr ü meh leyl ü nehâr (54-19/80)

Güneş ve ay, gece gündüz onun eşğine yüz sürer. Onun için dönmektedir.

Hey ne şahib-fağl olur erkân-ı devletde bu gün

'Ağl u rây u 'adl u şer' ile olupdur nâmdâr (54-21/80)

O, fazilet sahibi bir insandır. Bugün devlet erkanında akıl, düşünce, adalet ve şeriat onun ile ün salmıştır.

Mefhâr-ı şer‘-i Nebî vü mazhâr-ı sırr-ı ‘Ali
‘Akl u dānā vezîr-i a’zam u şahib-vaķar (54-22/80)

Peygamberin şeriatinin övünç kaynağı, Hazret-i Ali’nin sırlarının mazharıdır (göründüğü kişidir). Akıllı ve bilgin veziriazamdır. Vakar sahibi birisidir.

Vezir-i a’zam u ‘Osmān-żamîr ü Bu-bekir-sîret
‘Ömer-‘adl u Ğasen-ĥulķ u ‘Aliyy-yi Murtaza-himmet (59-7/89)

O, en büyük vezirdir. Temiz kalplilikte Hazret-i Osman, ahlak bakımından Hazret-i Ebubekir, adalette Hazret-i Ömer, yaratılışta Hazret-i Hasan ve çabada Hazret-i Ali’dir.

Fuzûlî:

Fuzûlî, Ayas Paşa’nın övgüsünü yaparken Asaf, Ayas-ı âkıbet-Mahmud, Ayas-ı pâk-damen, Ayas-ı pâk-tînet, bahâr-ı gülşen-i devlet, bülend-kadr, emîr-i a’del ekrem, ferîd-i asr, hâkim-i râbi, hazret-i pâşâ-yı Keyvân-kadr u gerdûn-ihtişâm, meh-i sipihr-i eyâlet Ayas Paşa, memâlik-perver, mesned-ârâ-yı serîr-i izz ü rif’at, muhît-i merkez-i devlet Ayas Pâşâ, pâsbân-ı mülk ü millet, pâşâ-yı gül-ruhsâr, pâşâ-yı mülk-ârâ-yı devlet-mend ü rûşen-dil, pâşâ-yı sa’âdet-mend, revnak-efzâ-yı serîr-i izz ü câh, serdâr-ı sâ’ib-rey, ser-firâz-ı âkıbet-Mahmud, serîr-i saltanatı, server, server-i sipihr-vekâr, zîb-bahş-ı mesned-i câh u celâl gibi vezirlik ile ilgili sıfatları kullanmıştır.

Şair, onun vezirliğini överken onun tahtına, makamına, rütbesine çeşitli şekillerde övgüde bulunur.

Müşerref eylememiş bir anun kimi kâmil
Serir-i saltanatı andan esbak u akdem (16-13/70)

Ondan daha önceki ve eskiler (geçmiştekiler) saltanat tahtını onun gibi şereflelendirememiştir. Onun olgun kişiliğine saltanat eserleri, dünya padişahından sirayet etmiştir.

Merhabâ ey revnâk-efzâ-yı serîr-i izz ü câh
Merhabâ ey zîb-bahş-ı mesned-i câh u celâl (13-7/59)

Yücelik ve makam tahtını güzelleştiren, büyüklük, rütbe ve mevki dayanağının süs bağışlayanıdır. O, devlet gül bahçesinin baharıdır.

Gül-i hadîka-i ikbâl ü serv-i bâg-ı hüner
Meh-i sipîhr-i edeb şeh-r-yâr-ı na't-şîâr (17-14/72)

Muhît-i merkez-i devlet Ayas Paşa kim
Medâr-ı mülkedir ikbâli nokta-i pergâr (17-15/72)

O, talih bahçesinin gülü, hüner bahçesinin servisi, edep göğünün ayı, hep metheden paşadır. O, devlet merkezinin çevresi; ikbalinin perger noktası, ülkenin merkezidir.

Şehâ sen mânend-ârâ-yı serîr-i izz ü rifatsin
Tiraz-i itibârın safha-i devrâna zîverdir (19-20/77)

Yücelik ve büyüklük tahtının dayanağını süsleyendir. Onun itibar kumaşı zamanın sayfasına süstür.

Ey gubâr-ı der-gehinden kadr-i gerdûn âriyet
V'ey furûg-ı mihr-i rûyundan safâ-yı subh vâm (14-18/62)

Gökyüzünün rütbesi, onun dergahının tozundan bir ödünç; sabahın aydınlığı güneş yüzünün ışığından bir borçtur.

Meh-i sipîhr-i eyâlet Ayas Paşa kim
Esâs-ı mülktür endîşesiyle müstahkem (16-11/70)

Eyalet göğünün ayı olan Ayas Paşa “mülk esastır” düşüncesini gütmektedir. Rütbesi yüce cenaplarının parlak düşüncesine, saltanat edeplerinin incelikleri belirsiz değildir.

Ferîd-i asrsın ammâ gezer kalbde mihrin
Güneş birdir velî maksûmdur her yerde envârı (18-26/75)

Asrın tek, eşi benzeri olmayan paşasıdır. Fakat sevgisi her kalpte gezmektedir.

Cihân-firûzu gören ol meh-i temâmı bilir
Ki âf-tâb-ı cihân tâbdandır ol envâr (17-21/75)

O dünyayı aydınlatan paşayı gören, o tam ayı bilir. Dünya güneşi o nurlarla parlamaktadır.

Zâtî:

Şair, Ayas Paşa'yı överken Asaf, Âsaf-ı şâh-ı Süleymân-ı zamân, âsitân-ı hazret-i Ayas Paşa, emir-i mülk-i kerem, hayru'l-enam-ı hazret-i pâşâ-yı has, hazret-i Paşa,

server, tedbir-i Zuhâl-rif'at ü Mirrih-hüsâm, vezir-i şâh-ı cihân Hazret-i Ayas Paşa gibi sıfatlar kullanmıştır.

Şair, Ayas Paşa'nın makamını ve rütbesini överken özellikle kozmik unsurlardan yararlanmıştır.

Yine tedbîr-i Zühâl-rif'at Mirrih-ğüsâm

Āşaf-ı şâh-ı Süleymân-ı zamân-ı hâş Ayâz (20-19/66)

Şaire göre Ayas Paşa, Zühâl yıldızı gibi yüce rütbeli, tedbirli bir paşadır. Zamanın Süleymanı'nın Asafıdır.

Hayru'l-enâm-ı hazret-i paşa-yı hâş Ayaz

Mağmud-ı hulğ-ı 'âlem u mağbûl-i pâdişâ (35-11/120)

Has sahibi Ayas Paşa hazretleri varlıkların hayırlısıdır. Dünyanın yaratılışının Mahmudu(övuümüşü), padişahın makbulüdür.

İşigüñde şu ki der-bānuñla hem-dem ola

Ṭāyir-i qudsî ile sidrede eyler pervâz (20-32/67)

Cebrail, onun eşigünde kapıcısıyla arkadaş olmuş, Sidre'de uçmaktadır.

Serverâ kutb-ı felek hilm ü vağâruñla şerîk

Sür'at-i gerdiş-i gerdün ile 'azmüñ enbâz (20-24/67)

Feleğin kutbu, onun tabiatındaki yumuşaklılık ve ağırbaşlılıkla ortaktır. Azmi de gökyüzünün dönen hızıyla ortaktır.

Zemîn ayağuna yüz sürdüğünü gördi felek

Ayıtdı döne döne bende hâk olaydum kâc (23-24/77)

Felek, yerin ayağına yüz sürdüğünü görünce kendisinin de döne döne toprak olmasını istemiştir.

Peyk-i serî'-i fikretüñe menzil āsumân

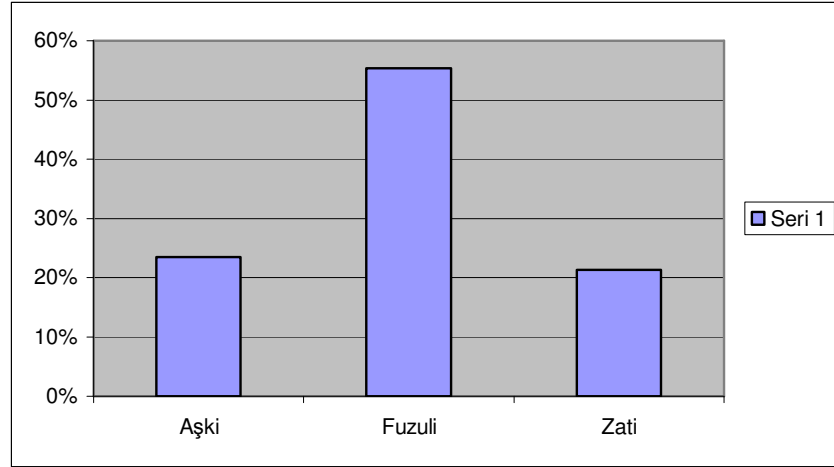
Şehbâz-ı şâh-ı rif'atüñe lâ-mekân fezâ (35-17/121)

Düşüncesinin hızlı giden ulağına gökyüzü menzil, derece ve rütbesinin şahının doğanına feza mekansızdır.

Rif'at atına süvâr olcağız rüz-ı ezel

Kāmkāra saña bir kürsi imiş 'arş-ı firâz (20-25/67)

O, isteğıne ulaşmış mutlu paşadır. En üstte bulunan arş bile ona kürsi olmuştur.

XI. 9- İBRAHİM PAŞA:

Amrî:

Şair, İbrahim Paşa'nın vezirliği için seyyidü'l-vüzerâ sıfatını kullanmıştır.

Aşkî:

Şair, İbrahim Paşa'nın vezirliği için Âsaf-ı devrân-şekil sıfatını kullanmıştır.

İbrahim Paşa'nın rütbesini över.

Figânî:

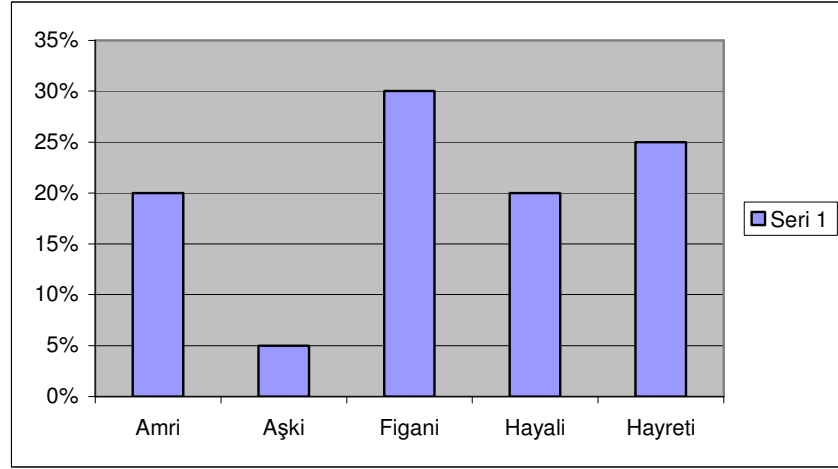
Şair, Asaf-ı Süleymân Şâh, Asaf-ı zamân-ı Süleymân-ı şark u garb, hâk-i pâ-y-ı pâşâ, müşteri-cenâb, Paşa-yı kâmrân, Vezîr-i şâh-ı cihân, hüsrev-i gitî gibi sıfatları kullanmıştır.

Hayâlî:

Şair, Mâh-ı Sidre-nişin, Paşa-yı Şâh-ı âdil, Vezîr- azam İbrahim Paşa, Beglerbeg-i Rum, Saadet mülkünün hanı gibi sıfatları kullanmıştır.

Hayrefî:

Şair, Hazret-i Paşa-yı a'zam, server gibi sıfatları kullanmıştır.

XI. 10-RÜSTEM PAŞA

Fuzûlî:

Şair, Rüstem Paşa'yı överken Âsaf, Hazret-i Rüstem Paşa, Server-i pâkize-şiyem gibi vezirliği ifade eden sıfatlar kullanmıştır. Onun derece ve rütbesine ,sahip olduğu makama övgüde bulunmuştur.

Kılmış andan bu safâ kesbini gülzâr-ı vücûd

Olmuş onunla bu bünyâd-ı letâfet muhkem (24-18/88)

Varlık gül bahçesi bu mutluluğu ondan kazanmıştır. Bu letafet binası onunla sağlamlaştırılmıştır.

Ol ser-efrâz kim onun gibi ferruh-ruh

Pâye-i kadre kadem basmadı ondan akdem (24-19/88)

O, benzerlerinin en üstünüdür ve onun gibi uğurlu kimse olmamıştır. Bu yüzden yüksek rütbeye kendisinden öncekiler ayak basmamışlardır.

Andan aldı azamet emr-i vezâret gûyâ

Şimdi nasb oldu bu dergâha Vezir-i a'zam (24-20/88)

Vezirlik emiri ondan güç, heybet, büyüklük almıştır. Bu dergaha şimdi en büyük vezir olarak o tayin olmuştur.

XI. 11- SEMİZ ALİ PAŞA

Bâkî:

Bâkî, Ali Paşa'yı överken Asaf-ı Cem-azamet, Asaf-ı saf-der, dâver-i âlî-mikdar, dâver-i Cemşid-vakâr, Hazret-i Pâşâ, paşa-yı dilâver, hümâ-sâye, vezir-i şeh-i kişver,

server gibi vezirlik sıfatlarını kullanmıştır. Ali Paşa'nın yüce rütbesine ve sahip olduğu makama övgüde bulunmuştur.

Âsmân-pāye hümā-sāye 'Alî Pāşā kim
İremez tāk-i celāline kemend-i efkār (18-28/41)

Payesi gök yüzü; gölgesi hüma kuşudur. Onun ululuk takına fikirlerin kemendi erişemez.

Ser-verā mūmlayup ism-i şerīfūñ şaklar
Kā'inātı ne 'aceb kılsa musaḥḥar ḥātem (19-25/46)

Mühür, onun mübarek ismini mumyalayıp saklayarak kainatı ele geçirmiştir. Felek, onun yüce parmağına firuze bir yüzüktür. Mühür onun ismiyle dünyayı baştan başa kaplamıştır.

Görünür naqş-ı nigīninde sevād-ı mührūñ
Devletūñ barmağına māh-ı münevver ḥātem (19-28/46)

Yüzüğünün nakşında mührünün siyahlığı, devletin parmağına nurlu ay olarak görünür.

Şeref-i nām-ı şerīfūñden olursa ḥālî
Bulmaz raġbet-i ḥalḥal-i kebūter ḥātem (19-30/46)

Mühür yalnız onun mübarek isminin şerefinden kayıtsız olursa, güvercin ayağındaki halhal kadar bile itibarı kalmaz.

Nāmuñ āfāqa şalar nefha-i 'ūd u 'anber
Meclis-i devletūñe olalı micmer ḥātem (19-31/46)

Mühür, onun devletinin meclisine buhurdan olalı ismi ufukları ud ve anber kokusuyla doldurmuştur.

Gelibolulu Mustafa Âli:

Şair, Ali Paşa'yı överken Mîr-i mîrân-ı Mısır, nâmver-i şâh-ı Necef sıfatlarını kullanmıştır. Şair, onun dergahına, gayretlerine övgüde bulunmuştur.

Dür-i gerdûn ü nâmver-i şâh-ı Necef
Güher-i kân-ı şeref mihr-i sipihr-i iqbâl (4-15/23)

O, feleğin incisi, Necef şahının şanı, şeref kaynağının cevheri, ikbal göğünün güneşidir.

Mîr-i mîrân-ı Mısır ya'ni 'Alî Paşa kim
Ḥüsñ ü ḥulḥ ile odur Yûsuf-ı ken'âna mişâl (4-15/23)

Merkez-i himmetinüñ devri demez eṭrâfın

Niçe eylese pergâr-ı felek isti‘câl (4-18/24)

Mısır emirlerinin emiri olan Ali Paşa, güzelliği ve huylarıyla Hazret-i Yusuf’a benzer. Felekler binlerce kez hızlı bir şekilde kendi etrafını dönse de onun gayretlerinin merkezini dönemez.

Nev’î:

Şair, Ali Paşa’nın övgüsünü yaparken Ali-himem Semiyi-yi Ali, Fârûk-ı adl-i asaf-ı sultan-ı Cem-nişân, Paşa-yı kâmrân gibi sıfatları kullanmıştır. Onun rütbesine, bir vezir olarak sahip olduğu hasletlere övgülerde bulunur.

O, mutlu, isteğine erişmiş paşadır. Dünyanın kurtuluşu için sıhhat tahtına çıkmıştır. Keyvan, felekten dokuz basamaklı merdiven yapsa yine de onun rütbesi ve olgunluğunun merdivenine yetişemez. Bu yüzden onu kıskanır.

‘Alî-himem semiyi-yi Ali sâhib-i kerem

Yusûf-cemâl u Hızır-ḳadem Müşterî-mekân (XXXIX-18/121)

Hîlm ü vaḳâra şâhib ü temkîn ile ḳarîn

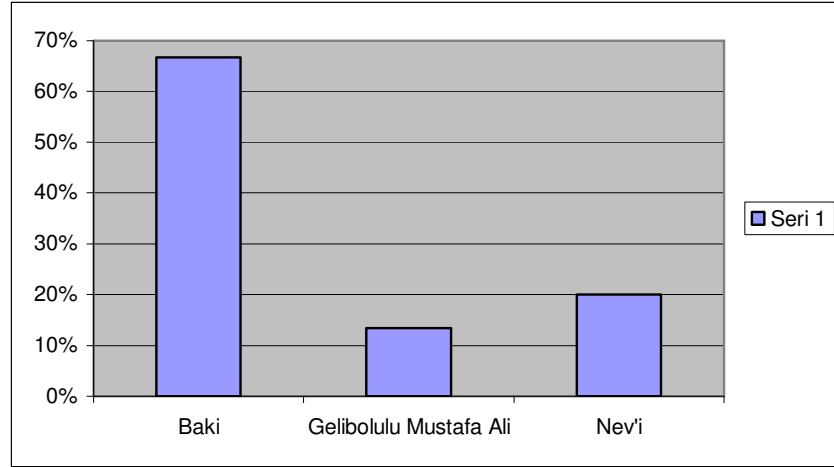
İḳbâl-ile muşâhib ü sa‘d-ile tev‘aman (XXXIX-11/121)

Gayretleri yücedir. Hazret-i Ali ile adaştır. Hazret-i Hızır ayaklıdır. Müşteri gezegeni mekânlıdır. Huylarında yumuşaklık ve ağırbaşlılığa sahiptir. Tedbir ile ağırbaşlılıkla dost, ikbal ile arkadaş, uğur ile ikizdir.

Pür nûr-ı hikmet oldı mezâr-ı Büzürcmihr

Mihr-i dirâyetüñ olalı şarḳa pâsbân (XXXIX-25/122)

Bilgisinin güneşi, doğuya gece bekçisi olalı Büzürcmihrin mezarı hikmet nuruyla dolmuştur.

XI. 12- AHMED PAŞA

Azmî:

Şair, Ahmed Paşa'yı sâhib-i seyf ü kalem Hazret-i Ahmed Paşa sıfatı ile niteler. Şair, bir vezir olarak tasnifini yaptığımız kıstaslar haricinde onun yüce kişiliğini çeşitli teşbihlerle açıklar. Bir vezir-i azam olarak sahip olması gereken hasletlerden dolayı bu bölüm içinde değerlendirildi. Şair, çeşitli meyve ve çiçekler ile ilgi kurarak onu mübalağalı bir şekilde över.

Ĥâtır-ı 'âtır-ı bir baħr-i firāvāndur kim

İrmeye tūline vü 'umķına mīl-i efkār (1-32/87)

Güzel kokulu, hatırı sonsuz bir denizdir ki uzunluğuna ve derinliğine fikirlerin mili eremez.

'Aķs-i mihr ile çemende görinen sāye degil

Ayağı altına dībā döşeyüpdür eşcār (1-37/87)

Güneşin aksiyle çimenlikte görünen gölge değil, ağaçlar onun ayağının altına döşenmiş ipekli kumaşlardır.

Ṭarf-ı gülzāra eger esse nesīm-i ĥulķuñ

Būy-ı gül vire meşām-ı dil ve cāna her ĥār (1-39/87)

Yaratılışının (karakterinin) rüzgarı gülbahçesi tarafına esse her diken gönül ve can kokusuna gül kokusu verir.

Ĝabģabuñ ṭobına sīb öykenür imiş işidüp

Ĝazabından ṭaralup çatladı bostānda enār (1-40/87)

Elmanın, onun çene altının yuvarlaklığına benzediğini duyunca nar, öfkesinden daralıp bostan bahçesinde çatlamıştır.

Yağdı gülşende çerâğı şecer-i Mūsâ'dan

Şevk-ı ruhsârûñ ile âteş olupdur gül-nâr (1-41/87)

Çerağı, gülbahçesinde Hazret-i Musa'nın ağacından yakmıştır. Narçiçeği, yanağının şevkiyle ateş olmuştur.

Derzizâde Ulvî Çelebi:

Ulvî Çelebi bir beyitinde Ahmed Paşa sıfatını kullanır. Ahmed Paşa'nın fiziki güzelliğini anlattığı beyitleri aşağıya bu kıstas altında alınmıştır.

Sâht-ı gülşeni seyr eylese Aḥmed Paşa

Küḥl-i ḥâkîden ider dîdesin enver nergis (25-15/119)

Ahmed Paşa gül bahçesini gezse nergis, topraktan sürme yapıp gözüne sürüp nurlandırır.

Vaşf-ı ruhsârîñi evrâḳ-ı sefid üzre yazup

Zer devâtın ḳalem-i sebzle tutar her nergis (25-17/119)

Her nergis, yanağının vasıflarını beyaz yapraklara yazıp altın divitini yeşil kalemle tutar.

Gonca dirdüm lebüñe olmasa ebkem gonca

Beñzedürdüm gözüñe olsa füsûn-ger nergis (25-18/119)

Şair gonca dilsiz olmasaydı onun dudağına gonca diyebileceğini; nergis de sihirbaz olsaydı gözüne benzetebileceğini söyler.

Gelibolulu Mustafa Âli:

Şair, Ahmed Paşa'yı överken Hazret-i Paşa-yı Ahmed-nâm, server sıfatlarını kullanmıştır. Mührün Hazret-i Süleyman'dan Osmanlı ülkesine gelinceye kadar şimdi zamanın bir Asaf'ında güç ve zenginlik bulduğunu, onun elinde unvan kazandığını şöyle ifade eder.

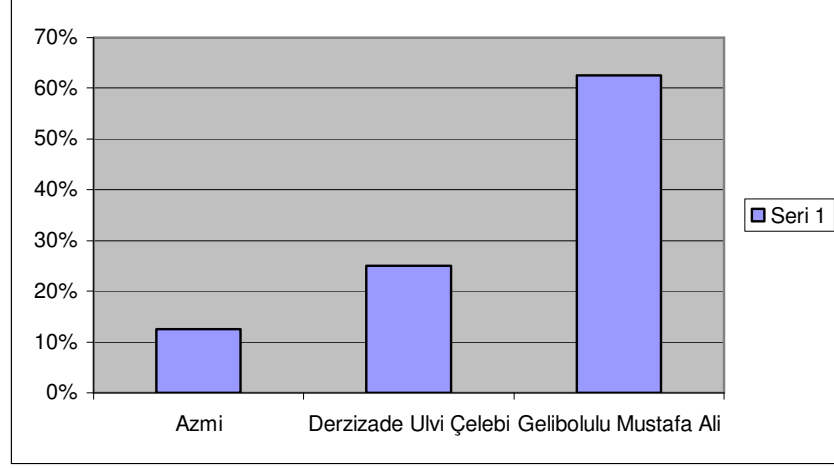
Tâ Süleymândan gelince milket-i 'Osmana mühr

Şimdi buldı destres bir âşaf-ı devrâna mühr (29-1/86)

Muntazamdur her kelâmından umûr-ı memleket

Niçe yüz biñ naḳdi saḳlar nitekim bir dâne mühr (29-15/87)

Memleketin işleri onun her sözüyle düzene girmiştir. Nitekim bir tane mühür yüzbinlerce para saklamaktadır.

XI. 13- LALA MUSTAFA PAŞA

Gelibolulu Mustafa Âli:

Şair, Mustafa Paşa'nın övgüsünü yaparken Âsaf-ı Cem-kadr, düstûr-ı kerem-kâr, Hazret-i Paşa-yı kerîm, hüdâvend-i melek-sadr, manzûr-ı şehinşâh-ı şeref-bahş-ı sadaret, mîr-i mîrân-ı Budin, nâmver-i sadr-i mu'allâ-yı kerem, server, vekil-i şeh-i muhtar gibi sıfatları kullanmıştır.

Bezl eyledi luğfin yine Şulţan-ı velâyet

Bir gerçek eri kıldı sezâvâr-ı vezâret (12-1/44)

Velayet sultanı lutfunu saçmış, vezirliğe uygun gerçek bir er seçmiştir. Bundan sonra Rum illerinin bahtı açılmıştır. Gazilere yardım gözünün bakışı düşmüştür. Mutluluktan, Tuna nehri giysiler giymiş, onun sadrazamlık makamına gelmesiyle bir tazelik kazanmıştır. Mutluluk güneşinin terbiyesi bir iksir gibi Engurus tuğrasını altın etse yeridir. Bütün çektiği tuğra dairesini dünyaya kat kat bildirmiştir. Dünya baştan ayağa cansız ten iken onun gelmesiyle canlanıp rahata ulaşmıştır.

Vallâhi ve billâhi ve ta'llâhi meheldür

Üç vech ile ol zât-ı kerem-kâra vezâret (12-16/45)

Haşletlerinüñ 'alâsı nihâdında mükemmel

Ahlâkına evsâfına yoğ hadd ü nihâyet (12-16/45)

Allah hakkı için, Allah için, Allah yüceltsin ki vezirlik makamı cömert kişiliğine bu üç yönde mahaldir. Birincisi meskenet, ikincisi cömertlik üçüncüsü adalettir. Hasletlerin en yücesi onun yaratılışında mükemmeldir.

Düstûr-ı kerem-kâr u vekil-i şeh-i muhtar

Manzûr-ı şehensâh-ı şeref-bahş-ı şadâret (12-10/45)

Cömert vezir, seçkin padişahın vekili, sadrazamlık makamının şeref bağışlayan padişahlar padişahının göz bebeğidir.

XI. 14-KOCA SİNAN PAŞA

Bağdâdlı Ruhî:

Şair, Sinan Paşa'yı överken Asaf, Asaf-ı ferhunde-fâl, Asaf-ı keyvan-gulâm, Asaf-ı kişver-sitân, Asaf-ı sâhib-kıran, Asaf-ı Yusuf-cemâl, Celilü'l-kadr, Dâver-i ferhunde-nâm, Güzide-i vüzerâ Hazret-i Sinân Paşa, Hâkim-i mülk-i kerem, Hâmi-i dârü's-selâm, Hâmi-i Irak u Arab, Mâlik-i ikbâl olan dâver-i Dârâ-mekân, Melik-i müstean, Muizz-i sadâret, Serdar-ı a'zam, Sinan Paşa-yı zi-himmet, Sultân, Vâli-i Cemşid-şân, Vezir-i âdil ü kâmil Sinân Paşa, Vezir-i Ekrem, Vezir-i mükerrerem, Vezir-i namdar, Vezir-i pür-maarif gibi vezirlik sıfatlarını kullanmıştır. Bir vezir-i azam olarak kişiliğine övgüde bulunur.

Ol vezîr-i pür-ma'ârif kim şafâ-yı tab'da

Vaşf-ı pâkidür hemîşe vird-i erbâb-ı kemâl (8-100)

Bilgili vezirdir. Karakterinin neşesinde temiz vasfı, daima olgunluk sahiplerinin sözü olmuştur.

Şol kadar iz'âna mâlikdür ki kâdirdür vire

Ṭâlibüñ mâfi'z-zamîrinden haber kıble'a-suâl (9-100)

Öyle bir anlayışa sahiptir ki bir şeyler öğrenmek isteyenin gönlündeki sorudan önce cevabını haber vermeye kadirdir.

O ser-bülend-i zamândur u ser-firâz-ı cihân

Ki zât-ı muhtereminde ne naqs var ne fütür (29-93)

O, zamanın en yücesidir. Dünyanın en üstündedir. Saygın kişiliğinde ne eksiklik be de gevşeklik vardır.

Dirsem o ser-firâza 'aceb mi Ferîd-i 'asr

Bu 'asrda anuñ gibi yoq çünkü bir ferîd (16-103)

Benzerlerinden üstün olan paşa asrın bir tanesidir. Zira bu asırda onun gibi bir tek yoktur.

XI. 15-SİYAVUŞ PAŞA

Nev'i:

Şair, Siyavuş Paşa'yı överken âli-sadr, Asaf-menkabet, burc-ı vezâretün şerefi, dâver-i ekber, der-i divan-ı Siyâvuş Paşa, güzin-i zümre-i eşbâh, muşir-i ekrem, nizâmü'l-mülk, paşa-yı muazzam, rükn-i muazzam, rükn-i saltanat, sultân, vezir-i a'zam-ı şâh-ı cihân gibi vezirlik ile ilgili sıfatları kullanmıştır. Bir vezir-i azam olarak başarılarından bahseder. Sahip olduğu makama övgüde bulunur.

Dünya padişahının vezir-i azamının mutlu kişiliği ülkeyi ve milleti, ülke askerlerini düzene sokmuştur.

Bürc-i vezâretün şerefi rükn-i saltanat

Pâşâ-yı mâh-menkabet ü müşterî-mağâm (XXXIII-8/103)

Ay menkıbeli ve müşteri makamlı paşa, vezirlik burcunun şerefi, saltanatın direğidir.

O Nizâmü'l-mülk ü Âşaf-menkabet Yûsuf-liqâ

Zübde-i ehl-i zemîn çeşm-i çerâğ-ı âsmân (XXXVII-18/113)

O, Nizamü'l-mülk ve Asaf menkıbeli, Yusuf yüzlü, yeryüzünün seçkini, gökyüzü çerağının gözüdür.

Hümâ-yı evc-i sa'âdet nişîmenin buldı

Mağâmın eyledi 'âlî lefâfet-i şânı (L-2/146)

Zamâne Yûsuf-ı Mısırî'yi şatdı ise ne gam

Yirine geldi senün gibi Yûsuf-ı şânî (L-4/146)

Saña 'arûs-ı vezâret virildi mühri ile

Revâ budur açâ dâmâd-ı himmetün anı (L-5/146)

Mutluluk göğünün hüması (Siyavuş Paşa) oturacak yerini bulmuştur. Halkının canı yine onun makamını yüceltmıştır. Zaman Hazret-i Yusuf'u satmıştır; ama onun yerine ikinci Yusuf gelmiştir. Vezirliğin gelini mühürle ona verilmiştir. Himmetinin damadının onu açması revadır.

Bağlamışdur rişte-i re'yün niçe Dârâları

Lâle gibi dâğdâruñdur Siyâvuş-ı Keyân (XXXVII-21/113)

Binlerce Dara onun düşüncelerinin ipine bağlanmıştır. Diğer hükümdarların Siyavuşları (sadrazamları) lale gibi yaralıdır.

XI. 16- ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA

Nev'î:

Şair, Osman Paşa'nın vezirliğini överken Asaf-ı sâni, Cenâb-ı sadr-ı a'azam Hazret-i Osman Paşa,dâver-i evreng-i divân-ı Süleymânî, bâgbân-ı gülşen-i devlet gibi vezirliği ifade eden sıfatları kullanmıştır.

Sa'âdet gülbininden bâgbân-ı gülşen-i devlet
Eline şundi teşrîf eyleyüp bir verd-i handânı (XLVIII-3/142)

Çabûl itse vezâret mührini lâyıkdur ol server
Riyâzat âteşi mum eylemişdür çahr-ile anı (XLVIII-4/142)

Nev'î, Osman Paşa'ya sunduğu kasidesinde onun vezirlik makamına gelişini kutlar. Onun güzel yüzü divanı güneş gibi nurlandırmıştır. Devlet gül bahçesinin bahçıvanı eline mutluluk, gül fidanından gülen bir gül vermiştir.

Sezâvâr-ı şadâret rûkn-i dîn sermâye-i devlet
Nizâm-ı ehl-i sünnet 'avn-ı millet Âşaf-ı şânî (XLVIII-7/142)

Şeref gelse revâdur şânına mühr-i vezâretten
Revâcî sikkeden taşîl ider hep naqd-i 'Oşmânî (XLVIII-8/142)

Vezirlik, ona münasiptir. Dinin direği, devletin sermayesidir. Sünnet ehlinin düzeni, milletin yardımcısı ikinci Asaf'tır. Vezirlik mührü ona verilince şanı şeref bulmuştur. Onun parlak güneşi için can ve baş fedadır. Onun sadrazamlık makamına oturmasıyla dünya halkının canı yerine gelmiştir.

Şafâ geldüñ eyâ devr-i sipihrüñ mihr-i raşşânı
Gubâr-ı maqdemüñle rûşen itdüñ çeşm-i a'yânı (XLVIII-14/143)

Ayağın toprağından kesb-i nûr itse n'ola a'yân
Hakiqatde getürdüñ anlara kühl-i sıfâhânı (XLVIII-15/143)

O gökyüzünün parlak güneşinin gelişinin tozuyla, ayanlarının gözü aydınlanmıştır. Ayağının toprağından nur edinmişlerdir. Onlara Isfahan sürmesini getirmiştir.

XI. 17- FERHAD PAŞA

Zaifî:

Şair, Ferhad Paşa'yı överken makbul u mukbil-i şeh-i Rûm u Arab u Acem, Mir ü vezir-i âdil, mir-i muhterem, şehriyâr-i milk-i atâ, vâli-i himem gibi vezirlik ile ilgili sıfatları kullanmıştır. Vezirlik makamına gelişini şöyle ifade eder:

İtdi ʔulû' kevkeb-i pîrûz-ı ʔâli' uñ

Evc-i semâ'-ı maʔla'-ı hüsünüde şubh-dem (4-3/6)

Tâbende baht-ı ferrûhuñ alnuñda çün kamer

Rağşande 'arızuñ çü gül-i ravza-i İrem (4-4/6)

Yazıldı alnuñ üstine nîr-ı sipid ile

Mağbûl ü muğbil-i şeh-i rûm u 'arab 'acem (4-6/6)

Sabah vakti, güzellik matlamın göğünün doruğunda talihin kutlu yıldızı doğmuştur. Kutlu bahtı, alnında ay gibi parlamaktadır. Yanağı, İrem bahçesinin gülü gibi parıldamaktadır. Alnının üstüne beyaz nur ile Acem, Arap ve Rum padişahının ikbali ve kabulü yazılmıştır.

XI. 18- DAMAD İBRAHİM PAŞA

Gelibolulu Mustafa Âli:

Şair, İbrahim Paşa için vezîr-i şâh-ı memâlik-i semiyî-i İbrahim sıfatını kullanmıştır.

Nev'î:

Şair, İbrahim Paşa'yı överken Âsaf-ı rûşen-zamir, Hazret-i Paşa, kâr-ı yem-i devlet-i paşa, müşir-i milk-i dünyâ, nizâmü'l-mülk, yem-i cûd-ı Hazret-i Paşa sıfatlarını kullanmıştır. İbrahim Paşa'nın sadaret makamına layık bir vezir olduğunu vurgular.

Sa'âdetle gelen iy dil meger ol şadr-ı a'lâdur

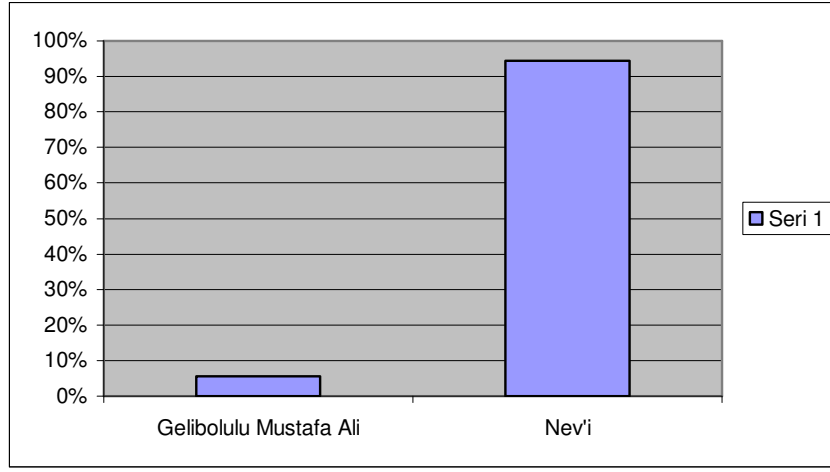
Mücâhid fi sebîli'llâh İbrâhim Pâşâ'dur (XXV-1/83)

Mücahit olan ve Allah yolunda, hiç karşılık beklemezsizin iş yapan İbrahim Paşa, mutlulukla sadrazamlık makamına gelmiştir. O, vezirlik mührünü almada akıllı bir iş yapmıştır. Zira devletin gelininin mührü ezelden onun hakkıdır.

Vezâret mührine hâtem sa'âdet şadrınıñ rûhı

Zafer menşûrına ebrûları vechinde tuğrâdur (XXV-2/83)

O, vezirlik mührüne hatem, mutluluk makamının ruhu; yüzündeki kaşları zafer fermanına tuğradır.

XI.19- CAĞALAZADE YUSUF SİNAN PAŞA

Nev'i:

Şair, Sinan Paşa için yegane-i vüzerâ, vezir-i zâir-i Kabe, Sinân Paşa-yı ceng-âver, güzin-i ehl-i zemin, emir-i kişver-i cûd, dilâver-i devr-i zemâne, Âsaf-ı Yusûf-nazir, Âb-ı rûy-ı Osmani sıfatlarını kullanmıştır.

XI. 20- SOKULLU MEHMED PAŞA

Bağdâdlı Ruhî:

Şair, Mehmed Paşa için Asaf-ı ferhunde-likâ, Aziz, hazret-i sâhib-saâdet ü şevket, melâz ü melce-i erbâb-ı maksad u hâcet, melâz-ı ehl-i yakin, sadr-ı azam, sadr-ı İsi-nefes sıfatlarını kullanır. Mehmed Paşa'nın bir vezir olarak onun kişiliğini över.

O ser-bülend-i felek-himmet ü melek-temkîn

O ser-firâz-ı kaçâ-heybet ü kader-şudret (7-120)

O, felek gibi gayretli, melek gibi temkinli, kaza gibi heybetli ve kader gibi kudretlilerin en üstündedir.

Ẓahîr-i ehl-i suḥan dest-gîr-i ehl-i kemâl

Melâz ü melce-i erbâb-ı maḳşad u ḥâcet (23-121)

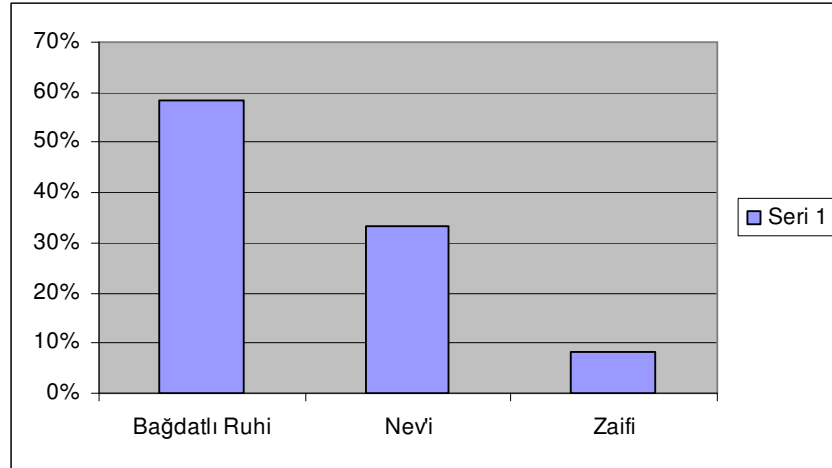
Söz ehlinin ve olgun insanların yardımcısıdır. İstek ve amaç sahiplerinin sığınağı ve barınağıdır.

Nev'î:

Şair, Mehmed Paşa için Asaf-ı erkân-ı adalet, dâver-i devrân-ı adalet, paşa-yı muazzam, şeref-i sadr-i vezaret sıfatlarını kullanır.

Zaifi:

Şair, Mehmed Paşa için server-i kân-bahş Muhammed Paşa sıfatını kullanmıştır.

XI. 21- ŞEMSİ PAŞA

Nev'î:

Şair, Şemsi Paşa için hâk-i pây-ı hazret-i paşa ifadesini kullanmıştır.

III. XII. KAHRAMANLIĞI BAKIMINDAN SADRAZAMLAR

XII. 1-ÇANDARLIZADE İBRAHİM PAŞA

Lâmiî Çelebi:

Şair, İbrahim Paşa'yı kaza gibi güçlü, kader kadar kuvvetli görmektedir.

Sa 'âdet atına naḥçîr için süvâr olsañ

Öñüñde bebr ü pelenk ü hizber olur rubâh (XXIII-21/135)

Zamâne pençe-i ḳahrını gördi sen şîrûñ

Mişâl-i rûbeh elin itdi fitneden kütâh (XXIII-24/135)

Semûm-ı ḳahrûñ ider ḥâk yidi deryâyı

Nesîm-i luḫfuñ açar âteş üzre tâze giyâh (XXIII-25/135)

O kadar güçlüdür ki mutluluk atına av için binse önünde bebr, kaplan, aslan hepsi birer tilki olur. Dünya, o aslan paşanın öfkesinin pençesini görünce tilki gibi ellerini fitneden kesmiştir. Kahrının sıcak rüzgarı yedi denizi toprak etmiştir.

XII. 2- MESİH PAŞA

Lâmiî Çelebi:

Şair, Mesih Paşa'nın kahramanlığını kısaca över. Kılıcına övgülerde bulunur. Ayrıca kahrını mübalağalı bir şekilde över.

Her kime düşse kahruñuñ nazri

Bile hâzırdur anda Azrâil (XXII-16/134)

Dâyimâ dir 'adûna tîrûñ kim

Uşda ben vardum itme sen ta'cîl (XXII-17/134)

Görse küffâr tîgunuñ berkin

Barmagın kaldurup ider tehlîl (XXII-18/134)

Onun öfkeli bakışı kime düşse Azrail hemen hazırdır. Kılıcı, düşmana her zaman orada ben vardım sen acele etme der. Kâfir onun kılıcının şimşeğini görünce hemen baş parmağını kaldırıp kelime-i tevhid okur.

XII. 3- HADİM ALİ PAŞA

Hâşimi:

Şair, Hadim Ali Paşa'ya sunduğu kasidesinde onun kahramanlığını kısaca överken kılıcına ve sancağına övgüde bulunur.

Getürdi şabz-i teşhîre şark u garbı ser-tâ-pâ

Kılıcuñ iki başlu ejderhâdur Zülfikâr-âsâ (7-7/56)

Kılıcı elmaslı, saf ve kıymetli taşlarla bezenmiştir. Doğuyu ve Batıyı baştan ayağa zaptetmiştir. Kılıcı Zülfikar gibi iki başlı ejderhadır.

Tâcizâde Cafer Çelebi:

Şair, Hadim Ali Paşa'nın kahramanlığını överken tarihte mehabetiyle anılan Hazret-i Ömer'e benzetmiştir.

Muştafâ-sîret 'Ömer-heybet 'Alî Paşa kim ol

Şıdk ile Bû Bekrdür hilm ile 'Oşman-ğayâ (18-3/108)

Şair, ayrıca onun yiğitliğine ve kılıcına dikkati çeker.

Âşaf-ı şaf-der ki tîği aşılbudur 'arşda

Döndüren ol şu durur tölâb-ı çarhı dâ'imâ (18-4/108)

Olsa tîğüñde 'aceb mi şekl zerrîn dâ'ire

Çünkü nilüfer şu üstinde bulur neşv-ü-nemâ (18-19/109)

Ger 'adûñ eyleye dîvânelik uşlanmağ için

Aña zincir kemend ü kılıcuñ şerbet ola (20-12/115)

Arşta feleğin dolabını döndüren ve düşman saflarını yaran, yiğit paşa (Asaf)'ın kılıcıdır. Kılıcında altın daire şekli olmasına şaşılmaz. Çünkü nilüfer de su üstünde tazelik bulur. Düşmanı delilik yaptığında uslanması için ona zinciri, kement; kılıcı şerbet olur.

Vasfî:

Şair, Hadim Ali Paşa'nın kahramanlığını överken gayretini keskin bir kılıca benzetir.

Sen Ali-cûduñ görelden tîg-i tîzi himmetüñ

Serd olupdur hiddet-i bâzâr-ı germ-i Zülfikâr (3-12/32)

Onun himmetinin keskin kılıcını görelî zülfikarın sıcak pazarının öfkesi soğumuştur. Şair, onun kahramanlığını överken sevgili motifi çizer. Devleti bir güzele, fetih ve zaferi de âşıklara benzetir ve şöyle der: Onun devleti bir güzeldir. Fetih ve zafer de âşıklar gibi her taraftan onu çevirmiştir.

Devletüñ bir hûbdur gûyâ ki ‘âşıklar gibi
Feth ü nusrat her taraftan anı itmişdür kinâr (3-20/33)

Zâtî:

Şair, onun kahramanlığını överken kılıcına, yayına, kenmedine ve sancağına övgüde bulunur.

Çarḥ-ı ser-keş rām olur emrüne atsañ kemend
Nesr-i tâyir per döker çekseñ kemân açsan (48-16/159)

Görinür mir‘at-i tîguñdan aña şekl-i ecel
Ey Zühâl kîn eyleseñ eflâkde Mirrîḥe kîn (48-17/159)

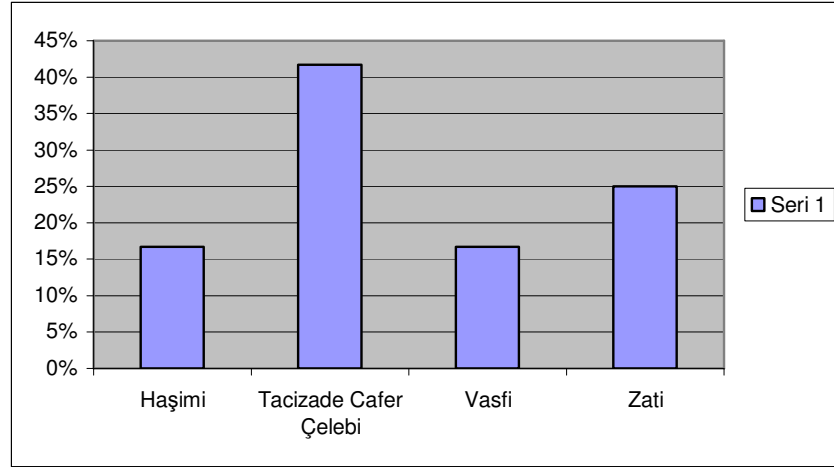
Müşterî sultân-ı iklîm-i sa‘âdetdür meger
Kâmkâra himmetüñle bir dem olmuşdur qarîn (48-18/159)

Şâh-ı encüm Südde-i sultân-ı râyuñda senüñ
Bir şaru saçlu güneş yüzlü gulâm-ı meh-cebîn (48-19/159)

Kement atsa dik başlı, inatçı felek emrine hemen boyun eğer. Yay çekip açsa nesr-i tayir (Batı’dan görülen yıldız) kanat döker. Zühâl, göklerde Mirrihe kin tutsa onun kılıcının aynasından ona ecel şeklinde görülür. O, mutluluk ülkesinin sultanı olan Müşteri, isteğine ulaşmış paşanın himmetiyle bir an dost olmuştur. Yıldızların şahı, onun sancağının sultanının kapısında sarı saçlı, güneş yüzlü, ay alınlı köle olmuştur.

Şair, Ali Paşa’nın kahrını mübalağalı bir şekilde över ve onun kahrının korkusundan cehennem canına ateş düştüğünü şöyle ifade eder.

Od düşüpdür ḥavf-ı ḫahruñdan cahîmüñ cânına
Pür şafâdur zevḫ-i luṭfuñdan dil-i Ḥuld-ı Berîn (48-15/159)

XII. 4- KOCA MUSTAFA PAŞA:

Vasfi:

Şair, Mustafa Paşa'nın kahramanlığını överken Allah'ın yardımıyla daima zaferler ve üstünlükler kazanan padişahın vezir-i azamı olduğunu şöyle ifade eder.

Mu'in-i dîn ü düvel ya'ni Mustafâ Paşa

Vezîr-i a'zam –ı şâh-ı muzaffer ü Mansûr (5-11/38)

Şair, onun kılıcını ve sancağını över.

Sipîhr-i mihr-i celâlet ki rây-ı rûşenidür

Cemâl ü zînet-i evreng-i kayşer ü fağfûr (5-12/38)

Nehib-i seyl-i belâ saldı tîgi küffâra

Kim andan irmeye islâma diyü gerd-i fûtûr (5-13/38)

Kılıcı, kafirlere bela selinin yağmacısını saldığında İslam'a asla keder tozu bulaşmaz. Fağfur ve kayserin tahtının süsü ve güzelliği onun parlak sancağıdır.

Allah, onun zatına ezelden fetih kabiliyeti vermiştir. Bu yüzden her nereye gitse düşmanı kırar geçirir.

Sen ol mücâhid-i gâzîsin oldı sa'yuñla

Diyâr-ı küfr harâb u diyâr-ı dîn ma'mûr (5-17/38)

O gazi mücahidin çalışmalarıyla küfür diyarı harap, din diyarı mamur olmuştur.

Bin saf olursa eger dîv-i adudan ne zarar

Aldı barmağına çün âsaf-ı saf-der hâtem (4-13/35)

Şair, düşman devinden bir saf olsa da zararı yoktur. Zira düşman saflarını yaran vezir parmağına hatem takmıştır.

Zâtî:

Şair, kahramanlığını överken hışmını çeşitli yönlerden açıklar. Hışmını Mirrih gezegenine benzetir.

Dikse dest-i himmeti bir püşteye bir küh ola

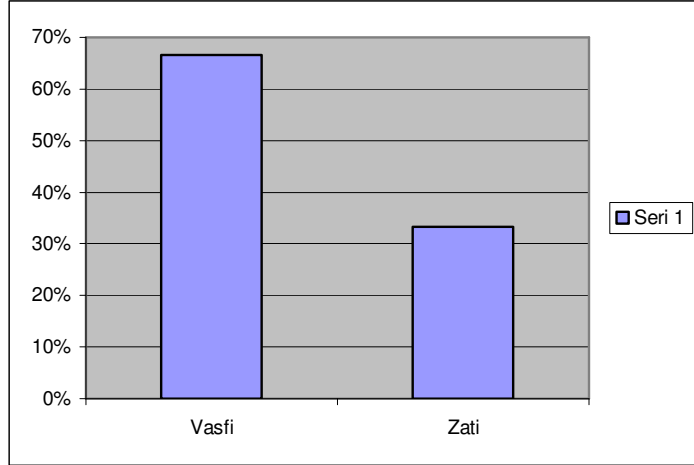
Püşt-pây-ı hışmı irse gevher olmaz pâyidâr (45-19/150)

Bir tepeye himmetinin elini dikse bir dağ olur. Gevhre hışmının tabanı ulaşıya devamlı, sağlam olmaz.

Şair, paşanın kılıcına övgüde bulunur. Onun parlak kılıcı düşmanı gördükçe her zaman kana susamıştır. O yüzden kılıfından su gibi akar.

Dem-be-dem gördükçe kanına şusamış düşmeni

Şu gibi akar gılâfından o tig-i tâb-dâr (45-25/150)

XII. 5- DUKAKİNZADE AHMED PAŞA

Zâtî:

Şair, Ahmed Paşa'nın gücüne övgüde bulunur.

Ey d'arb-ı yedüñ vesme-i pîşâni-i a'dâ

V'ey hâk-i rehüñ sürme-i a'yân-ı ekâbir (17-29/55)

Elinin darbesi, düşmanın alına damgadır. Yolunun toprağı, ileri gelenlerin gözüne sürmedir.

ahruñı senüñ zelzele vaşf itdi zemine

Dehřet gelüben ol dem aña ditrer idi dir dir (17-36/55)

Yeryüzü onun kahrını deprem olarak vasfetmiştir. Dehşet geldiğinde tir tir titrer. Devrinde kimse kötü işler işleyemez. Zamanında sadece güzel gamze hırsız, sevgilinin kakülü zorlayıcı olmuştur.

Biñ zevk ile bezm eyleye řādī aña hem-dem

Yüz şevk ile rezm eyleye nuşret aña nāřır (17-24/55)

Mutluluk onunla arkadaş olmuş bin zevk ile eğlenir. Üstünlük, başarı yardımcı olmuş yüz şevk ile savaşır.

XII. 6- HADİM SİNAN PAŞA:

Hāřimî:

şair, Sinan Paşa'ya sunduğu kasidesinde onun kahramanlığını överken onu gazi ve mücahit olarak niteler.

ılıp bunca sefer el-ħaķ mücāhid fī sebīli'llāh

Muħassal dād-ı Ĥaķ'dur bu ki Ĥaķ'dan oldu erzānı (8-11/59)

O bir mücahittir ve yaptığu bütün seferleri karşılık beklemeksizin Allah yolunda yapmıştır. O Yemen'e, Hicaz'a İsfahan'a, Eflak'a, Almanya'ya seferler düzenlemiş, bir çok kaleler fethetmiştir. Hisarlarda küfür ateşini söndürmüştür.

XII. 7-PİRİ MEHMED PAŞA:

Fuzūlî:

şair, Mehmed Paşa'nın kahramanlık yönünü övmemiştir.

XII. 8- AYAS MEHMED PAŞA

Aşkî:

şair, Ayas Paşa'nın kahramanlığını överken tarihi kahramanlara telmihte bulunmuş, onlara benzetmiştir.

Gazā kılsa olur Rüstem-řecā'at aħramān-şavlet

Du'ā kılsa olur dervīř-şiret pārsā-himmet (59-8/89)

Savaşmak istese yiğitlikte Rüstem, düşmana şiddetli hücum etmede Kahraman olur. Dua etse derviş huylu, sofu gibi gayretli olur.

Çıkalı re'y ü şecā'atle birle nāmuñ āleme

Hağ bilür kim zāl-i dehr unuttı nām-ı Rüstem'i (57-4/85)

Düşünce ve yiğitlik ile adı dünyaya çıkalı, zamanın Zal'in ile Rüstem'in adı, şanı unutulmuştur.

Şair, savaş aletleriyle ilgili çeşitli imgeler kurarak kahramanlığını över.

Leşker-i encüm-şifat a'dāyı eyler nā-bedīd

Mihr-i 'ālem-tāb-veş şaldıqça tığ-ı ābdār (54-24/81)

Guyiyā şimşiri bir cūy-ı Bedehşan'dur anuñ

Çatre-i hūn-ı 'adüvdür anda la'l-i ābdār (54-28/81)

Yıldıza benzeyen askeri, dünyayı aydınlatan güneş gibi parlak kılıcını saldıqça düşmanı görülmez kılmıştır. Kılıcı sanki Bedahşan nehridir. Parlak lal, onun düşmanının kanının damlasıdır.

Şāh ile kılsa alaylar bağlayup 'azm-i ğazā

Kūh u deşti al bayraklarla eyler lāle-zār (54-26/81)

Padişah ile alaylar bağlayıp savaşmak istese dağ ve çöl kırmızı bayraklarla lale bahçesine döner.

Bürç-i āhenden olursa feth edüp virmez amān

Yop-ı kağrı çal'a-i küffāra kılduqça haşār (54-27/81)

Kahrının topu, düşmanların kalesine hasar verir. Demir burç da olsa feth edip aman vermez.

Fuzûlî:

Fuzûlî, Ayas Paşa'yı överken iyi bir komutan modeli çizer. Gücüyle, savaş aletleriyle onu çeşitli şekillerde över.

Ser-firâz ü nik-ahd ü nik-re'y ü nik-hû

Dâmen-i pâkize-etvâr ü pesendîde-hisâl (13-5/58)

O, benzerlerinden üstündür. İyi sözlü, iyi düşünceli, iyi huyludur. Temiz davranışları ve beğenilmiş huyları olan bir komutandır.

Ey hoş ol kim hirmen-i a'dāyı berbâd etmege

Cânib-i deryâya kıldın seyr mânend-i şimâl (13-11/59)

Hasm mülküne hırâmân eyledin hardâ alem

Şerr-i şeytân def'ine açtın melek veş perr ü bâl (13-11/59)

O, düşmanın harmanını berbat etmek için kuzey rüzgarı gibi deniz tarafına gitmiştir. Şeytanın şerrini defetmek için melek gibi kol kanat açmış ve ülkeye denizden ve karadan girmiştir.

Görüp sipahını olsaydı vâkıf-ı remzin

Tefâhür etmez idi darb-ı tig ile Rüstem (16-27/71)

Cem, huzuruna gelip temiz meşrebini görseydi utanç ile kadehini tövbe taşına çalardı. Rüstem ordusunu görüp savaşa vakıf olsaydı kılıcının darbesiyle övünmezdi.

Kılmadın emvâc-ı deryâ-yi adâvetden hâzer

Çekmedin ahvâl-i âsâr-ı havâdisden melâl (13-14/59)

Düşmanlık denizinin dalgalarından sakınmamış, olayların getirdiği alametlerin durumlarından üzüntü duymamıştır. Ülkenin düzeni için önce fitne başını keserek hayırlı, mübarek bir iş yapmıştır. O yeri fethetmiştir ki o yer Hazret-i Adem'den bu yana sahibinden başka kimseye geçmemiştir. Yüz binlerce padişah fethetmenin mümkün olmayacağını bildiği halde hasretle can fethini vermiştir. Basra şehri perişan haldeyken ona İslam ordusunun beni ve hattıyla süs ve güzellik vermiştir. Sikkesine padişah ismiyle süs ve parlaklık kazandırmıştır. Avrupalılar o ülkeden isteğini kesmiş, kafirlerin o yana hayal gözü açılmaz olmuştur. Düşman her ne kadar tedbir alıp çareler düşünse de askerleri istese bir saatte her yeri tarumar eder. Kılıcı daima savaş ister. Başlar keser. Kanlar döker. Allah'ın yardımı devamlı ona başarılar, zaferler nasip etmiştir.

Verir cân tig-i hûn-rîzin hayâliyle adû gûyâ

Hayâl-i tig-i hun-rîzin ecel murguna şeh-perdir (19-24/78)

Kan döken kılıcının hayaliyle düşman sanki can verir. Kan döken kılıcının hayali ecel kuşunun uzun tüyü olmuştur. Şevketinin haberi ulaştıkça düşmanı aciz bırakır. Dünya aynası mihnet tozundan kederlenmiştir. Cilalamak için onun kılıcını istemektedir. Şair, Cezayir ilini din düşmanlarından kurtarıp Basra iline katmasını ister.

Her şu'â-i hançerin berk-i fenâdan bir şerer

Her sadâ-yı nâvekin mülk-i ademden bir peyâm (14-21/62)

Hançerinin her şuası, yokluk şimşeğinden bir kıvılcım; okunun her sesi yokluk ülkesinden bir haberdur. Allah'tan her zaman ona mahsus fetih lutfetmiştir. Savaş

meydanlarında ayrılma ve onulma yolu, kılıcının mizacı ile mızrağının yaratılışını çeşit çeşit kılmıştır.

Çalışıp her bir adûnu tigin ettikçe iki

Her iki bir olmaga rumhun kılar ikdâm-ı tâm (14-25/62)

Kılıcı her bir düşmanı ikiye böldükçe o her iki parça bir olmak için mızrağında doğrulmak için çabalar. Düşmanın gönlü savaş meydanlarının eğlence meclislerinin kadehinden içmekten kebab olmuştur. Düşmanın, onun kahrının ateşini kaldırma hayali boştur.

Vehm-i tigin eyledi ehl-i Firengi zerd-reng

Kıldı gerd-i leşkerin sahrâ-yı Hind'i müşg-fâm (14-33/62)

Kılıcının korkusu, Avrupa'nın yüzünü sarartmıştır. Ordusunun tozu, Hint çölünü misk rengine çevirmiştir. Savaşının bir gürültüsü; kafirlerin hepsini mağlup etmiştir.

Zâtî:

Zâtî, diğer şairlerden farklı olarak onu tarihte kahramanlıklarıyla anılmış İran sultanlarından ziyade, peygamberlere ve dört halifeden kahramanlığıyla anılan Hazret-i Ali'ye benzetmiştir. Kahrını mübalağalı bir şekilde övmüştür.

Şair, Ayas Paşa'yı yiğitlikte Hazret-i Ali'e benzetir.

Şiddîk şiddîk içinde şalâbetde san 'Ömer

'Oşmân-ı hayâ deminde şecâ'atde Murtaza (35-13/120)

'İsî-yi fetħa şatvetinüñ yili sad-nefes

Müsî-yi nuşret u zafer nîzesi 'aşâ (35-12/120)

Fethanın İsa'sıdır. Ezici gücü, şiddetli sıçrayışının yeli de yüz nefestir. Zafer ve başarımın Musa'sıdır. Mızrağı da Hazret-i Musa'nın asasıdır.

Görünen berk ü gül eyledi hışmuñ ta'lîm

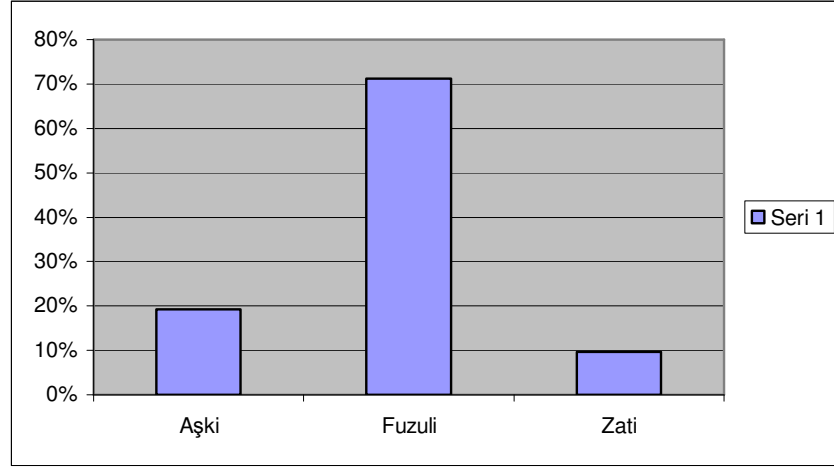
Oldı hengâme-i ebr içre hevâ âteş-bâz (20-26/67)

Görünen yaprak ile gül, onun öfkesini talim etmiştir. Buluttaki kavga ve gürültü içinde, ateşle oynayan hokkabaz olmuştur.

Egerki qahruñ irişse hamîm ola kevşer

Eger ki luţfuñ ire şeker ola milħ-i ucâc (23-25/77)

Kevser onun kahrıyla kaynar suya, tuzlu su onun lutfuyla şekere döner. Onun kahrı dağlara erişse hallaç pamuğu gibi dağılır.

XII. 9- İBRAHİM PAŞA:

Figânî:

Şair, özellikle İbrahim Paşa'nın kahramanlığı üzerinde durmaktadır.

Sultân-ı şubh böyle yüz ağardımaz ğarb

Ger olmasa penâhı vezîr-i şeh-i cihân (III-8/12)

Dünya padişahının vezirinin sığınağı olmasa sabahın sultanı böyle yüz ağartamazdı.

Âşaf-şaf-i zamân-i Süleymân-i şark u ğarb

Ser- 'asker-i müdebbir ü pâşâ-yı kâmrân (III-9/12)

O, doğunun ve batının sultanı olan Süleyman'ın zamanında düşman saflarını yaran yiğit Asaf'tır. Tedbirli ordu komutanıdır. Arzusuna isteğine ulaşmış mutlu paşadır.

Bu izz ü şevketi ki saña virdi zıll-ı Hâk

Lâyîk öñüñce olur ise Erdevân devân (III-10/12)

Bu yüceliği ve heybeti ona Allah'ın yer yüzündeki gölgesi vermiştir. Erdevan önünde koşa yeridir.

Görse mehâbetüni eyâ Rüstem-ı vegâ

Çahruñdan ister idi senüñ Çahramân emân (III-11/12)

O, savaş meydanlarını Rüstemi'ydi. Kahraman onun bu azametini görse onun kahrından aman dilerdi.

Haşmuñ kafası kulle-i Çaf olsa fî'l-meşel

Çurd ide d'arb-i destüñ ile şeşper-i girân (III-12/12)

Hindü-yı muḳbil olmaĝa ḳapuḳda dem-be-dem
Ḑalıřdı cān u baş ile şemşir-i ḥün-feřān (III-10/12)

Düşman kafası Kaf daĝının zirvesi olsa elinin darbesiyle ağır şeşperi kırar atar.
Kan saĝan kılıĝ kapısında her zaman Hindu gibi mutlu olmak için can ve baş ile
Ḑalıřmıřtır.

Eflāke irse kevkebe-i ,izzetüñ nola
Bir ketḥüdā durur İskender-i zamān (III-14/12)

İzzetinin debdebesi, parıltısı feleklere erse şaşılmaz. Zamanın İskenderi ona
kethüda olmuştur. Arş, himmetinin doĝanına yuva olmuştur. Kılıcının seli kafirleri kana
gark eylemiştir. Alman şahu, başına geleceklerden korkmuştur.

Dikildi řancaĝı dinüñ ḳılā'-i küffāre
Mařar olalı semendüñ sümine şehr-i Budun (IV-9/16)

Budin şehrine onun atının tırnaĝı karargah olalı, kafirlerin kalelerine dinin
řancaĝı dikilmiştir.

Sipihr-i dīn ü düvel Âşaf-i Süleymān řāh
Revān öñüñce nice Erdevān ü Efrīdün (IV-11/16)

Ḑılā' idinse cibāli 'adü neberdüñde
şalınca şeşper-i ḳahrı hecān ider hāmun (IV-12/16)

Dem-i ĝazāda atıldı çü tōp-ı ejder-dem
Leřine ḳondı o dem kāfirüñ řara ḳuzĝun (IV-13/16)

O, din ve devletin göĝü, Süleyman şah'ın veziridir ki binlerce Erdevan ve
Efridun önünde akıp gider. Düşman savaşında kaleler daĝ olsa onun kaşrının şeşperi
hemen dümdüz yapar. Savaş günü ejderha aĝızlı top atılınca o anda kafirin leşine kara
kuzgun konar.

Hayālî:

şair, İbrahim Paşa'ya sunduĝu kasidesinin bir beyitinde onun kařrmanlıĝını
şöyle över:

Meydān-ı rezmi ḥün-ı adān etti lâlezār
Sen nîzelerle diktin ana sad hezār serv (11-15/43)

Savaş meydanını, düşman kanıyla lale bahçesine çevirmiştir. Mızraklarla yüz binlerce servi dikmiştir.

Hayretî

Şair, İbrahim Paşa'nın kahramanlığını överken onun hışmına ve kılıcına övgüler yağdırır.

Tîgün 'adû vilâyetini şöyle yıkdı kim

Şan mülk-i Kaydafâ durur itdi harâb âb (9-24/31)

Kılıcı düşman ilini öyle yıkmıştır ki suyun harap ettiği Kaydafa ülkesine dönmüştür. Eğer onun kılıcı olmasaydı memlekette gençler yaşlılar rahatça su içemezdi.

Tîgün durur bu çarhı koyan çarha dâyimâ

Dönmezdi bulmayaydı eger âsiyâb âb (9-26/31)

Bu feleği çarka koyan daima onun kılıcıdır. Zira su olmayınca değirmen dönmez.

Şemşîr-i 'adlûne tayanup arçalanmasa

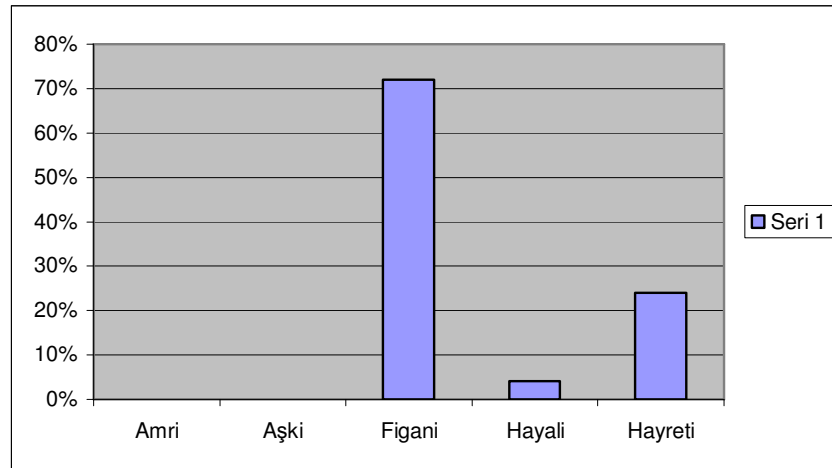
Yatmazdı şırtı üstine bî-ictinâb âb (9-27/31)

Başsañ rikâba vaqt-i gâzab pâ-yı hışmuñı

Olurdu heybetünden eriyüp rikâb âb (9-27/31)

Gazap vakti, hışım dolu ayağıyla üzeneye bassa üzengi onun bu heybetinden eriyip su olurdu. Yine yüce çadırını yeryüzüne kursa dokuz gök utancından eriyip su olur.

Amrî ile Aşkî, onun kahramanlığını övmemiştir.

XII. 10-RÜSTEM PAŞA

Fuzûlî:

Şair, kılıcına överek kahramanlığını hatırlatır.Tarihî şahsiyetlerden Rüstem'e telmihte bulunur. Acem ülkesine hakim olduğunu söyler:

Hüsn-i re'yiyle bu gün hükme girer dîv ü perî
Darb-ı tîgıyla bu gün feth olur iklîm-i Acem (24-21/88)

Ki Süleymân-ı zamân Âsaf'ı etti nâ'ib
Oldı ser'asker-i Keyhusrev-i devrân Rüstem (24-22/88)

Düşüncelerinin güzelliğiyle bu gün dev ve peri onun hükmüne girer. Kılıcının darbesiyle Acem ülkesini fetheder. Zamanın Süleymanı (Kanuni), onu Asaf (vezir) olarak tayin etmiştir. Rüstem, zamanın Keyhüsrev'inin seraskeri olmuştur.

XII. 11- SEMİZ ALİ PAŞA

Bâkî:

Şair, Ali Paşa'nın kısaca övgüsüne değinir. Onu kılıç ve kalem sahibi, Cem gibi heybetli ve ağırbaşlı bir vezir olduğunu şöyle ifade eder:

Şâhib-i tîg u kalem mâlik-i cām u hâtem
Âşaf-ı Cem-'azamet dâver-i Cemşîd-vekâr (18-27/41)

Dest-i qahruñdan eger sille toqınsa görünür
Dîde-i düşmenüñe hâlka-i ejder hâtem (19-33/46)

Onun kahrının elinden bir sille dokunsa düşmanın gözüne mühür, ejder halkası olarak görünür.

Gelibolulu Mustafa Âli:

Şair, bir beyitte onun savaş günü kan yağdıran kılıcını aslan gibi salınca Seyit Baltal Gazi'nin kıssasının bir hükmünün kalmadığını şöyle ifade eder.

Tîg-i hûn-bârını şîrâne şalup rûz-ı kıtâl
Kıssa-ı Seyyid-i Baţţâlî idüpdür ibtâl (4-22/24)

Nev'î:

Şair, Ali Paşa'nın kılıcına övgülerde bulunur ve mübalağalı bir şekilde kahramanlığını över.

Şemşîrûñ itdi ‘âlemi rûşen şu resme kim
Furşat zamânını bulamaz şimdi şeb-revân (XXXIX-22/121)

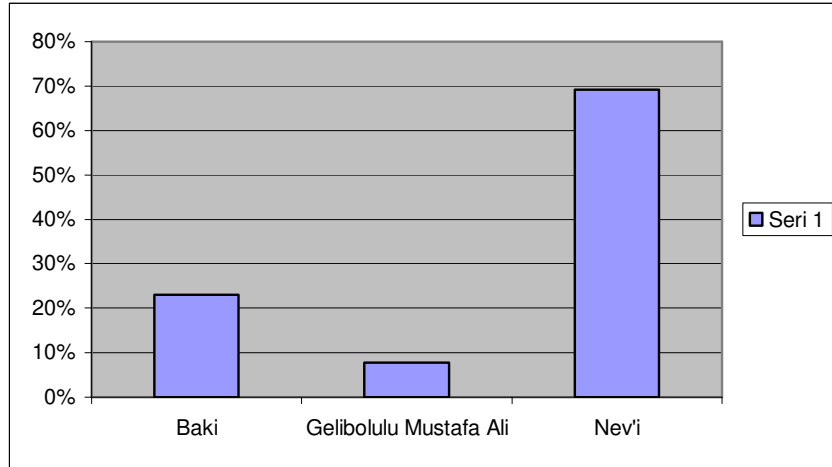
Înşâfuñ itdi memlekete şol kadar şümûl
Rehzenler oldı bedreğâ-i râh-ı kâvrân (XXXIX-23/121)

Kılıcı dünyayı öyle aydınlatmıştır ki gece yolculuğu yapanlar, böyle bir fırsatı bir daha yakalayamazlar. İnsafı, memleketi o kadar çok kaplamıştır ki haydutlar, kervan yolunun rehberi olurlar.

Her şeb diyâr-ı ğarba şebîhûna gönderür
Re’yuñ şafağda mihre virüp tîğ-i cân-sitân (XXXIX-26/121)

Cârî olan elüñdeki mîzâb-ı nîzeden
Âb-ı hayât-ı cism-i ‘adûdur degül Sinân (XXXIX-27/121)

Düşüncesi, şafak zamanı güneşe can alan kılıcını verip batı diyarına her gece baskına gönderir. Elindeki mızrağının su yolundan akan düşman beninin ölümsüzlük suyudur. Rütbe ve heybet ona sunulmuştur. Zaferler ardı ardına akar gelir. Fetih ve zafer onun iki uğurudur.

XII. 12- AHMED PAŞA

Azmî:

Azmî, Ahmed Paşa'nın kahramanlığını kısaca şöyle över:

Tîği engüşt-i şehâdet mi dürür qaldırır
Gelüp İmâna şehâdet getirürler küffâr (1-33/87)

Kılıcı sanki şehadet parmağıdır. Kaldırrsa kafirler imana gelip şehadet ederler.

İrmeye öpmeğe kaçd itse riķāb-ı ķadrin

Ayağı altına kürsî ķosa çarķ-ı devvār (1-36/87)

Gökyüzü, ayağının altına kürsü koyup onun rütbesinin üzengisini öpmek istese yine ulaşamaz.

Mihr ile meh seher ü şām riķābuñda yürür

İki peyküñ ola tāk-ı zer ile nergis-vār (1-38/87)

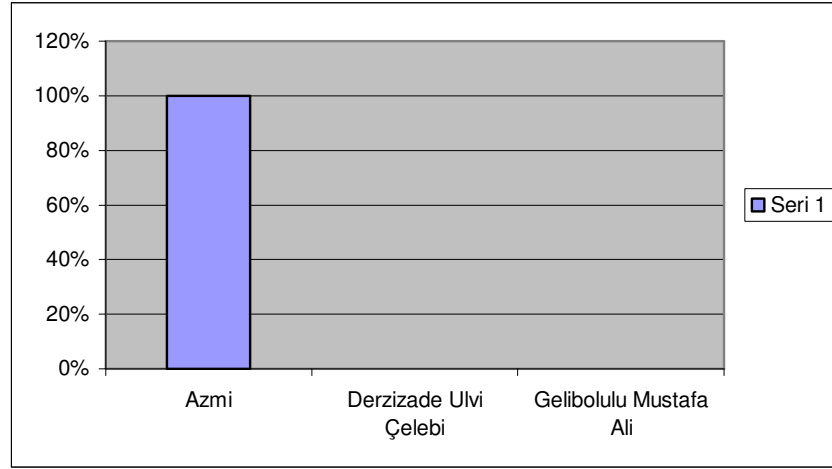
Güneş ile ay, sabah ve akşam vakitleri onun üzengisinde yürür. Nergis gibi altın taç ile iki ulağı olur.

Defter-i ‘ömr-i ‘adū dūr ile tūmār gibi

Zanbaķuñ goncesi mādām ola şekl-i tūmār (1-42/88)

O, düşmanın ömür defterini tomara benzeyen zanbak goncası gibi dürmüştür

Derzizāde Ulvî Çelebi ile Gelibolulu Mustafa Âli Ahmed Paşa'nın kahramanlığını övmemiştir.

XII. 13- LALA MUSTAFA PAŞA

Gelibolulu Mustafa Âli:

Şair, Lala Mustafa Paşa'nın kahramanlığına övgüde bulunmamıştır.

XII. 14- KOCA SİNAN PAŞA

Bağdâdlı Ruhî:

Bağdâdlı Ruhî, Sinan Paşa'nın en çok kahramanlığını, fetih ve zaferlerini övmüştür.

Vezîr-i Ekrem ü serdâr-ı a‘zam olduğı bu

Ki cāh-ı devlete olmış degül durur mağrūr (28-94)

Cömertlikle, yiğitlikle ona varlıkların en olgunu, güçlülerin en üstünü denilse yaraşır. O, en büyük vezir ve en büyük komutandır. O, bununla asla gururlanmaz.

Şāhib-i nuşret Sinān Pāşā-yi zî-himmet ki yok

Ĥüsñ ü sîretde bir öyle Âşaf-ı Yūsuf-cemāl (7/100)

Zafer sahibi, gayret sahibi Sinan Paşa ki güzellik ve ahlakta öyle Yusuf yüzlü bir Asaf yoktur.

Şāhib-i ĥayl ü ĥaşem mālîk-i seyf ü ĥalem

Ĥākim-i mülk-i kerem vālî-i Cemşîd-şān (5-96)

Olmasaydı lāyık-ı himmet virilmezdi aña

Hem şecā‘āt hem ‘adālet hem seĥāvet hem kemāl (18-100)

Ordu ve maiyet, kılıç ve kalem sahibidir. Cömertlik ülkesinin hakimidir. Cem gibi şanlı bir validir. Ona gayret layık olmasaydı yiğitlik, adalet, cömertlik ve olgunluk ona verilmezdi.

Zūr-ı bāzūda şecā‘at ĥāfînuñ ‘anĥasısın

Ĥaşm eger şebbāz olursa açamaz yanuñda bāl (30-101)

Ol Âşaf-ı zamāne Sinān-ı kerîm kim

Emr itse bāda atı öñince olur bedîd (11-103)

Kol kuvvetinde yiğitlik Kafi’nin ankasıdır. Düşman eğer doğan olursa onun yanında kanat açamaz. O, zamanın Asafı, cömert Sinan rüzgara emretse atı önünde görünür.

Âşaf-ı keyvān-gulām ĥāmî-i dārü’s-selām

Dāver-i ferĥunde-nām şadr-ı mükerrerem Sinan (6-97)

Kölesi Zuhâl yıldızı olan Asaf (Sinan Paşa), selam kapısının(Bağdat’ın eski adı) koruyucusudur. İsmi uğurlu saygın vezirdir.

O, Acem ülkesini kılıçla fethetmiştir. Acem diyarında Kızılbaştan bir iz, belirti bırakmamıştır. Nihavend ülkesini İslam askerleriyle fethetmek istemiştir. Padişahın onayını alarak bir gece baskını düzenlemiştir. Öfke dolu pazısı öyle bir kılıç çekmiştir

ki el aman gürültüsü yeri göğü kaplamıştır. Terkisine kimseyi asmaz iken yaşlı genç düşman askerinin başlarını terkisine asmıştır. Kılıçlar her taraftan şimşek gibi oynamakta, düşmanların başlarının kanı yağmur gibi yağmaktadır. Katledilen kanlar birer su kabarcığına dönmüştür. Kanlar da yağmur gibi yağmıştır. Düşmanı yıkan mızraklar, düşman kellesiyle taze baş vermiş bir ağaca dönmüştür. O savaşta kimse kurtuluş için bir aman bulamamıştır. O anda düşman hanı canını kurtarıp yarı can ile kaçmıştır. Düşmanı def edip Nihavend şehrini fethetmiştir. Bu zaferi, Sinan Paşa'nın gelişinin uğuru gerçekleştirmiştir. Bu fetih ve zafer dünyaya bir destan olmuştur.

Oldı maḥkūmuñ Nihavend ülkesi Gazvīne dek

Feth ü nuşretle bu def'a 'azm idüp Gazvīni al (25-101)

Nihavend ülkesi Gazvini'ye kadar onun mahkumu olmuştur. Şair, fetih ve zaferle bu defa Gazvini'yi almasını istemektedir.

Muttaşıl sensin kızılbaşı iden zār u zebūn

İçlerine tğ-i ḳahruñdur şalan dā'im ḳıtāl (26-101)

Kızılbaşı daima ağlatan ve inleyen odur. Onların içlerine daima savaş salan onun kahrının kılıcıdır.

Ḳanḡi cānibden gelür diye Sinān bir birine

Rūz ü şeb itmektedirler āḫiret ḥaḳḳın helāl (27-101)

Düşmanlar, Sinan hangi yönden gelir diye birbirine gece gündüz ahiret haklarını helal edip durmaktadırlar.

Kuş olup eflāka çıksa bāz-ı ḳahrı indirür

Aña ḥasm olan meger dünyādan ide intikāl (16-100)

Düşman kuş olup feleklere çıksa öfkesinin doğanı indirir. Ona düşman olan bu dünyadan göçüp gider.

Gerçi gelmişdi Nihāvend üzre on biñ surḥ-ser

Buldılar 'azmüñden ammā inhizām u ihtilāl (23-101)

On bin Kızılbaş Nihavend şehrine gelmişti; fakat onun azmi karşısında hezimete uğramış, düzeni bozulmuştur.

Az şafā mı bu kim geldi seferden yine

Devlet ü iḳbālile Âşaf-ı ḳışver-sitān (4-96)

Rūhī bu fetḥūñ didi ŧevḳile tāriḥini
Aldı Nihāvendi bir Âşaf-ı ŧaḥib-ḳırān (29-98)

Sensin ol Âşaf ki kişver-gırlükde zātunı
Ġayra nisbet her kim eylerse ider bātıl hayāl (31-101)

O, ŧlkeler zapteden bir Asaf (vezir)tır. Zenginlik ve mutlulukla seferden dönmüştür. Kısacası o, daima zafer ve başarı kazanan bir Asaf'tır. O Asaf, ŧlke tutmakta başkasına benzetilirse batıl bir hayal etmiş olur.

XII. 15-SİYAVUŞ PAŞA

Nev'î:

Şair, Siyavuş Paşa'nın kahramanlığına övgüde bulunmamıştır.

XII. 16- ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA

Nev'î:

Şair, Osman Paşa'nın İran diyarını fethemesi üzerinde durmuş, onun kılıcını övmüştür.

Cenâb-ı devlete düşdi münâsib ḫab'-ı mevzûnı
Cemâli maḫla'ı gün gibi pür-nûr itdi dîvân (XLVIII-2/142)

Sadrazam Osman Paşa, kılıcının mumuyla Osmanlı bezmini uyandırmıştır. Keskin kılıcı yecüc milletine yeniden set yapmıştır.

Revân'ı cân gibi hıfz itmege bürc-ı beden yapduñ
'Îmâret eyleyüp Şirvân'ı vîrân itdüñ İrân'ı (XLVIII-16/143)

Elinden Rüstem ü Efrâsiyâb'uñ milkini alduñ
Seni medḫ itmiş olmazlar diyenler Rüstem-i şânî(XLVIII-18/143)

Revan ilini can gibi korumak için beden burcu yapmış, Şirvan'ı bayındır hale getirip İran'ı harabeye çevirmiştir. O, Rüstem'in ve Efrasiyab'ın memleketini elinden almıştır. Bu yüzden, onu ikinci Rüstem diye övenler onun mehdini yapmış sayılmazlar.

XII. 17- FERHAD PAŞA

Zaifi:

Şair, Padişahın kabul ettiği, değer verdiği bir vezir olduğunu belirtir ve şöyle ifade eder.

Maqbûlısın çü böyle o şâhib-ı kırân şehûñ

Rüstem olaydı bende seni görse lâ-cerem (4-10/6)

O, her zaman başarı ve üstünlükler kazanan padişahın makbulüdür. Rüstem onu görse şüphesiz onun kölesi olur. Kubad, Hüsrev, Timur ve Güstehem kapısında emrine boyun eğen kullarıdır.

Mîrûñ gulâm-ı kem-teriyem diyüben sipihr

Altunlu levhasına ider her seher kısem (4-12/7)

Rûm ü ‘arabda emrûñedür râm mâr u mûr

Merg iremez ana k’eleyesin zerrece kerem (4-13/7)

A‘daya gösterdi yed-i Beyzâ kelim-veş

Çün ‘azm-i rezm ide olur ejderhâ ‘alem (4-21/7)

Gökyüzü, o emirin hakir bir kölesiyim diyerek her seher vakti altın levhasına yemin eder. Rum ve Arap diyarında yılan ve karınca onun emrine boyun eğmiştir. Kahrının kılıcı, düşmana çok elem yetiştirmiştir. Hazret-i Musa gibi düşmana beyaz el göstermiştir. Ne zaman savaşmak istese sancağı ejderha olur.

XII. 18- DAMAD İBRAHİM PAŞA

Gelibolulu Mustafa Âli:

Şair, onun yiğitliğini tarihteki Rüstem’e benzetir ve onun yiğitliğinin Rüstemi’ne gökyüzü bebr (bir çeşit canavar), hışmının kutbuna da yılan, erkek aslan ve at olur.

Sipihr bebr ü beyân Rüstem-i şeca‘atine

Celâlî kutbına mâr oldu şîr-i ner at (13-8/47)

Nev’î:

Şair, İbrahim Paşa’nın batılı din düşmanlarına karşı gösterdiği başarıyı dile getirir.

Żalâm-ı küfr-i ġarbí bir nefesde eyledi zâ'il

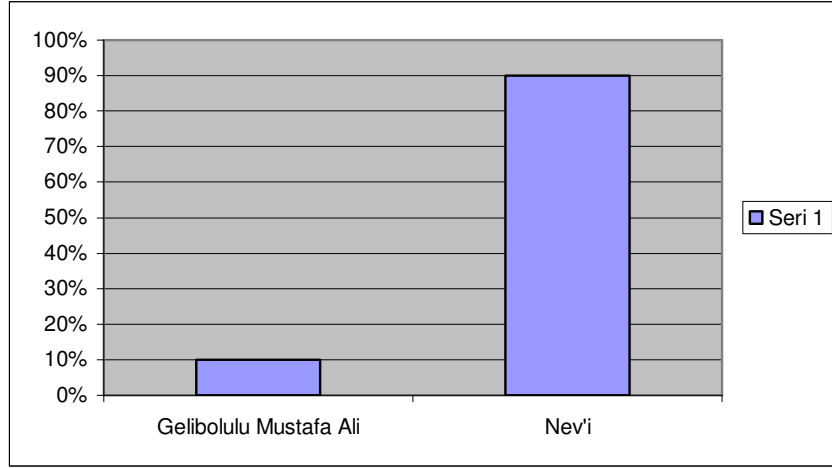
Mücellâ tîġına dirsem n'ola mâh-ı ŧeb-ârâdur (XXV-83)

Batı küfrünün karanlıklarını bir nefeste sona erdirmiştir. Parlak kılıcı geceyi süsleyen aydır. Kafirler zümresinin cihadına kemer kuşak bağlamıştır. Sanki rahat artıran bir genç gibi yanında salınır.

Şevketüñ dürdi esâtîr-i 'îzâmuñ defterin

Berg-i lâle ŧayy olur çün setr ide tûmâr-ı ġül (XXXI-16/99)

Onun heybeti, büyüklüğü büyüklerin efsane defterini dürmüştür.

XII. 20- CAĞALAZADE YUSUF SİNAN PAŞA

Nev'î:

Şair, Sinan Paşa'ya sunduğu kasidesinde onun kahramanlığını mübalağalı bir şekilde över.

Dilîr-i 'arşa-i ŧevket emîr-i kişver-i cûd

Żahîr-i ehl-i ŧecâ'at mübâriz-i ŧaf-der (XVI-16/55)

Güzîn-i ehl-i zemîn âb-ı rûy-ı 'Osmânî

Yegâne-i vüzerâ ihtiyâr-ı nev'-i beşer (XVI-17/55)

Heybet arsasının yiğidi, cömertlik ülkesinin emiri, yiğitlerin yardımcıdır. Savaşta düşman saflarını yaran, dövüşen bir yiğittir. Yeryüzü halkının seçkini, Osmanlı'nın yüzünün suyu, vezirlerin bir tanesi (teki), insanoğlunun seçilmişidir.

Mücâhid fî-sebîli'lâh Sinân Pâşâ-yı ceng-âver

Kim oldur cân u ser virür fedâyîlerde ser-defter (XVII-1/57)

O, mücahit, cengaver Sinan Paşa, Allah yolunda, karşılık beklemezsiniz fedailikte başta canını ve başını verir.

Şair, Sinan Paşa savaş aletlerini kullanarak onun kahramanlığını över.

Diyâr-ı şarkâ gider yâ meger Sinân Pâşâ
Virildi şâh-ı cihândan livâ vü tîğ u kemer (XVI-15/55)

Yazıldı hâme-i rumh ile vaşfi şafha-i hâke
Zebân oldı şenâ vü mehdine şemşîr ile hançer (XVII-11/57)

Sinan Paşa, doğu diyarına sefere gidince dünya padişahı tarafından kendisine sancak, kılıç ve kemer verilmiştir. Vasfı, kaleme benzeyen mızrağı ile toprak sayfasına yazılmıştır. Kılıç ile hançer onun medh ü senasını yapmak için dil olmuştur.

O bir dilâver-i devr-i zamânedür ki kıllur
Felekde gün gibitîr ü kemâna sîne siper (XVI-20/54)

O zamanın öyle yiğididir ki gök yüzündeki güneş gibi kılıç ve yaya karşı göğsünü siper yapar. Revan'ı ve Şirvan'ı yakıp yıkar.

Başıldı heybet-i şemşîr-i âhenînüñden
Şadâ-yı fitne-i Ye'cüc u sedd-i İskender (XVI-25/55)

İskender'in Seddi ve Yecüc milletinin fitnessinin sedası, demir kılıcının heybetinden basılmıştır. Mısır'ı, Nil ve Maveraünnehir bölgelerini hep zapt etmiştir.

Sipâh-ı leşker-i a'dâyı maḥv ider kıllıcuñ
Mişâl-i tal'at-i ḥurşîd ü ḡaybet-i aḥter (XVI-30/55)

Kılıcı, düşman askerlerini parlak güneş ve kaybolan yıldız gibi mahveder. Kılıç, onun yanında değer ve itibar bulur. Hançer onun elinden terbiye alır.

Ḥadîd-i tîğila mesdûd idüp ḥaşmuñ güzer-gâhın
Olup Ye'cüc-ı küffâra mişâl-i sedd-i İskender (XVII-2/57)

Kılıcının öfkesi, kafir Yecüclerin güzergahını İskender Seddi gibi kapatmıştır. Savaşta ok, şeşper, şehper havada uçuşur. Hızır ve İsa gibi bütün mekanları geçer.

Şu'â-ı tîğ u tîri şöyle Rûşen kıldı âfâkı
Cünûd-ı ḡarby maḥv itdi mişâl-i ḥusrev-i ḥâver (XVII-2/57)

Okunun ve kılıcın ışıkları ufukları öyle parlatmıştır ki doğunun padişahı gibi batının ordusunu mahvetmiştir. Bir anda mızrağının su yolu, düşman kanıyla akar. Ejderha yüzlü mızrağı elinde dem çeker.

‘Alem-mişâl ser-efrâz u müstaķîmü’l-hâl

Sinân-ı nîze gibi yek-zebân ü şaf-güher (XVI-19/54)

Sancak gibi en üstte ve dosdoğru oturur. Mızrak gibi tek dil ve saf incidir.

Oğur lisân-ı sinâmı ‘adûya karşı turup

Sevâd-ı âyet-i “naşrun min’allâh”ı ezber (XVI-22/54)

Mızrağının dili, düşmana karşı durup nasrun minellah ayetini ezbere okur.

Kılıcının duası ile düşmanı sihirler. Düşman başını mızrağa diker.

Eritdi yüregi yağın ‘adûnuñ nâr-ı harb ile

Çerağın dîde-i ‘Oşmâniyânuñ kılmağa enver (XVII-9/57)

Osmanlının gözünün çerağını aydınlatmak için savaş ateşiyle düşmanın yüreğinin yağın eritmiştir. İslam esaslarının hizmetini tamamlamıştır.

Ĥikâyet-i şıfat-ı Âsaf ü Mizâmü’l-mülk

Ĥadîş-i menķabetüñden fesâne-i kemter (XVI-22/54)

Nizamü’l-mülk ve Asaf gibi hikayeler, onun menkıbelerinin yanında pek kötü ve basit efsanelerdir.

Şair ardından Eğri seferindeki başarıyı övgülerle anlatır.

XII. 21- SOKULLU MEHMED PAŞA

Bağdâdlı Ruhî:

Şair, aşağıdaki beyitlerde Mehmed paşa’ya kahramanlığın layık olduğunu şöyle ifade eder.

Virilmez idi saña olmasa eger lâyıķ

Şecâ’at ü kerem ü cüd u şevket ü haşmet (13/120)

Saña virilmek için fetķ olındı dünyâ hep

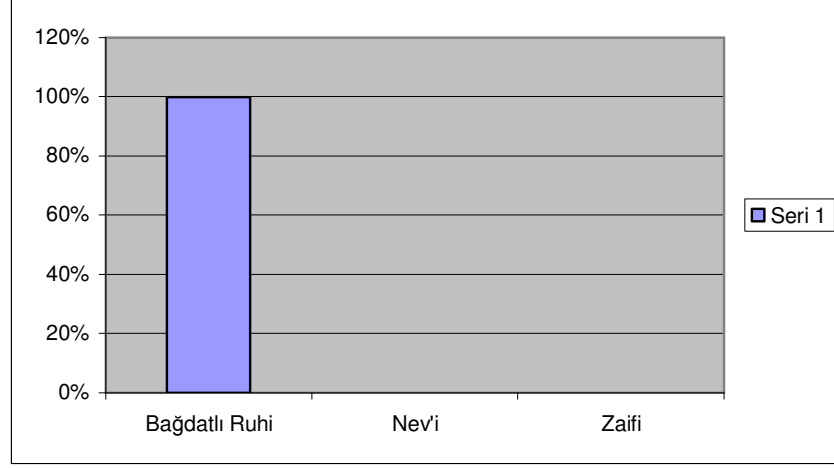
Senüñçün oldı mücerred bu fetķ ü bu nuşret (17-120)

Meger ki senden olur fetķ-i bâb-ı mülk-i ‘Acem

O yaña gitmede elbette var bir hikmet (18-120)

Dünya, hep ona verilmek için fethedilmiştir. Bu fetih ve zafer onun için tecrit edilmiştir. İran ülkesinin kapısını o açar. O yerlere gitmede mutlaka bir hikmet vardır.

Nev’î ile Zaiifî Mehmed Paşa’nın kahramanlığına değinmemiştir.

XII. 22- ŞEMŞİ PAŞA

Nev'i:

Şair, Şemsi Paşa'nın kahramanlığına değinmemiştir.

III. XIII. CÖMERTLİĞİ BAKIMINDAN SADRAZAMLAR

XIII. 1- ÇANDARLIZADE İBRAHİM PAŞA

Lâmiî Çelebi:

Şair, onu cömertliğin göğü olarak niteler.

Eyâ sipihr-i kerem kıadrüñ eyle 'âlîdür

Ki reşk ider ayağuß toprağına çurh-ı 'azîm (XXI-5/133)

Harim-i kıaşruñ olupdur bugün vücüduñla

Celâl ü hullet içinde maķâm-ı İbrâhim (XXI-6/133)

Felek gibi yardımcıdır; fakat onun değeri o kadar yücedir ki yüce felek bile onun ayağının toprağını kıskanır. Kasrı onun varlığıyla yücelik ve dostluk içinde İbrahim makamı olmuştur. Şair, isim benzerliğiyle paşayı Hazret-i İbrahim'e benzetmiştir. Cömertlikte Hazret-i İbrahim'dir.

Süheyl-i kıadrüñ añub kıan yudar yemende 'aķîķ

Nişâr-i pâyüñiçün dür olur şadefde miyâh (XXII-15/135)

Yemen’de akik onun yüce Süheyl²⁶⁸ yıldızını görünce kan yutar. Ayağının saçısı olmak için sular sedefte inci olur.

Şair, İbrahim Paşa’nın yüce kapısını Hazret-i İbrahim makamı olduğunu, her kim ona sığırsa tehlikelerden belalardan emin olacağını söyler.

Semūm-ı kaḫruñla ḫak olur vücūd-ı sitem

Nesīm-i lutfuñla cān bulur ‘izām-i remīm (XXI-19/133)

Sitem vücudu onun kahrının sıcak rüzgarıyla toprak olur. Çürümüş kemikler onun lutfunun rüzgarıyla can bulur.

Revāyiḫ-i kerem u luḫfı ‘ālemi ṭutmış

Şabâ işigine yüz sürerse ṭan mıdur her gâh (XXII-6/135)

Onun kerem ve lutuf kokuları dünyayı sarmıştır. Bu yüzden saba rüzgarı her zaman eşiğine yüz sürmektedir. Lutfunun rüzgarı ateş üzerinde taze ot bitirir. Parlak düşüncelerinin sofraları, gezegenlerin gezinti yeri; fikrinin göğünün şerifi, ayın ve yedi günün merkezidir. Cömertlik göğüdüdür. Şanı, değeri pek büyüktür.

Gerek sipihr-i ziyâ-küsterüñden aña daḫi

İrişe pertevüñ ey āfitāb-ı heft-iklīm (XXI-15/133)

O, yedi ülkenin güneşidir. Şair, ışık saçan güneşinden, şefkatinden kendisine de ışık vermesini istemektedir. O kadar cömerttir ki güneş bile kapısında yüz sürünce şeref bulmuş, sevincinden külahını feleğe atmıştır.

XIII. 2- MESİH PAŞA

Lâmiî Çelebi:

Şair, Mesih Paşa’nın cömertliğini överken kozmik unsurlardan faydalanır.

Şem‘-i râyuñ önünde mihr ḫacil

Baḫr-ı cūduñ yanında ebr behîl (XXII-6/134)

Güneş, onun sancağının mumu önünde utanır. Bulut, cömertliğinin denizinin yanında cimrileşir. Fakir zaman ile çocuğu çocuğu (gezegenleriyle) olan felek, olaylar karşısında onun kapısına sığınır.

Zerredür himmetüñde mihr ü sipihr

Katredür bahşişüñde kulzüm ü nîl (XXII-9/134)

²⁶⁸“ Süheyl, semanın güney yarım küresinde bulunan sefine-i ruh burcundaki parlak ve büyük yıldızın adıdır. Yemenden daha iyi görüldüğü için buna Süheyl-i yemânî de denir.” Ferit DEVELLİOĞLU, a.g.e., s. 968.

Güneş ve gökyüzü onun gayretinde bir zerre; deniz ve nil nehri onun bahşişinin yanında bir damladır. Dünya onun lutfuyla doyalı, Halil sofrasının zamanı unutulmuştur. Gayretinin sofrasından gece gündüz karıncaya öküz; sivrisineğe fil erişir.

Nazr-ı himmetüñ kime düşse

Zerreden şemse dek bulur tebdil (XXII-20/134)

Onun gayretinin bakışı kime düşse zerreden güneşe kadar bir değişime uğrar. Şair, padişahın cömertliğini övdükten sonra Mesih Paşa'dan ihsanlar beklediğini söyler.

XIII. 3- HADİM ALİ PAŞA

Hâşimi:

Şair, Ali Paşa'ya sunduğu kasidesinin bir beytinde onu lutuf sahibi olarak nitelendirir.

Mu'în-i ehl-i dil luğf ıssı 'âdil server-i kâmil

Nizâmü'l-mülk-i 'âlemdür mu'izze'd-dînü ve'd-dünyâ (7-2/56)

Şair, Hazret-i İsa'nın dokunduğunda hastaları iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi bakımından Ali Paşa'yı Hazret-i İsa'ya benzetir.

Mesîhâ-veş cihânda dirlük artırmağ aña maşsûs

Sarıf-i hâmesi gibi olur mı şavt-ı rûh-efzâ (7-4/56)

Dünyaya Hazret-i İsa gibi canlılık getirmek ona mahsustur. Ruha tazelik veren, can katan ses kalem gıcirtısı gibi olmaz.

Tâcizâde Cafer Çelebi:

Şair, Ali Paşa'nın cömertliğini bir takım tabiat unsurları ile kozmik unsurlar kullanarak mübalağalı bir şekilde över.

Ey medâr-ı dîn-ü-devlet merkez-i şıdk-u-şafâ

Çuğb-ı inşâf-u-'adâlet miğver-i cûd-u-sehâ (18-1/108)

Neyyir-i burc-ı vezâret mağla-ı luğf-u-kerem

Âfitâb-ı 'izz-ü-devlet âsümân-ı Kibriyâ (18-1/108)

Şâhib-i luğf-u-kerem hâzret-i Paşa kim anuñ

İzi tozı felege tâc- ı ser-i 'izzet ola (20-8/115)

Vādi-yi dūzaḥa ger luṭfı nesīmi iriŝe

Âteşi ravza olub bâġçe-i cennet ola (20-9/115)

O, cömertliġin ekseni, lutuf ve kerem matlaı, izzetin ve devletin güneşi, yücelik göġüdür. Lutuf ve kerem sahibi Paşa hazretlerinin izinin tozu, feleġe izzet başının tacı olur. Öyleki lutfunun rüzgarı cehennem vadisine erişse cennet bahçesine çevirir.

Dest-i iḥsānuñ ḳomadı baḥre çünkim āb-ı rû

Ṭañ mı keffüñden ‘araḳ-rîz olsa ebr idüb ḥayā (18-3/108)

İhsanının eli, denize yüz suyu koymamıŝtır. Bulut, onun elini görüñce utancından ter akıtmıŝtır.

Sen cevān-baḥta zebün olsa n’ola çarḥ-ı felek

Pîr-i fertütdur anda ne ḳadar ḳudret ola (20-13/115)

O, talihli paşaya feleġin çarḥı aciz olsa şaşılmaz. Onda ne kadar güç kuvvet olsa dapek kocamıŝ bir ihtiyardır. Şair, onun devrinde feleġe böyle sitekler ettiġi ve cefayı adet edindiġi için azarla diyerek her kişinin sıkıntılarından kurtulmasını ister.

Vasfî:

Şaire göre Ali Paşa cömertlik ve iyilik madeni, fazilet sahiplerinin sığınaġı, cömertlik ve yiġitlik hazinesinin mahzeni, yumuşaklılık ve ağırbaşlılık kaynaġıdır.

Ma‘den-i lutf u mürüvvet melce‘-i erbâb-ı fazl

Mahzen-i genc-i fütüvvet menba‘-ı hilm ü vekâr (3-6/31)

Lutfuñ ol kân-ı ‘atâdur kim aña yokdur kerân

Cûduñ ol bahr-ı sehâdur kim ana yokdur kenâr (3-9/32)

Lutfu ve cömertliġi kenarı olmayan bir baġıŝ madeni, bir baġıŝ denizidir.

Yâ ḥo na‘l-i edhem-i düstûr-ı ekremdür k’ani

Âsumân baş üzre ṭutmaġ ile eyler iftiḥâr (3-5/31)

Gökyüzü, o çok cömert, şeref sahibi vezirin karayaġız atının nalını başının üstünde tutmakla övünür.

Sensin ol kim āb-ı deryâ-bâr-ı cûduñdan senüñ

Rûy-ı ‘âlemden yunup gitdi gubâr-ı iftikâr (3-11/32)

Onun cömertliġinin deniz gibi coşan suyu, dünya yüzündeki fakirlik tozunu yıkamıştır.

Zâtî:

Şair, Ali Paşa'ya sunduğu bir kasidesinde onun cömertliğinin bolluğundan bahseder.

Rükn-i a'zam Hâzret-i Paşa 'aliyy-yi pür-kerem

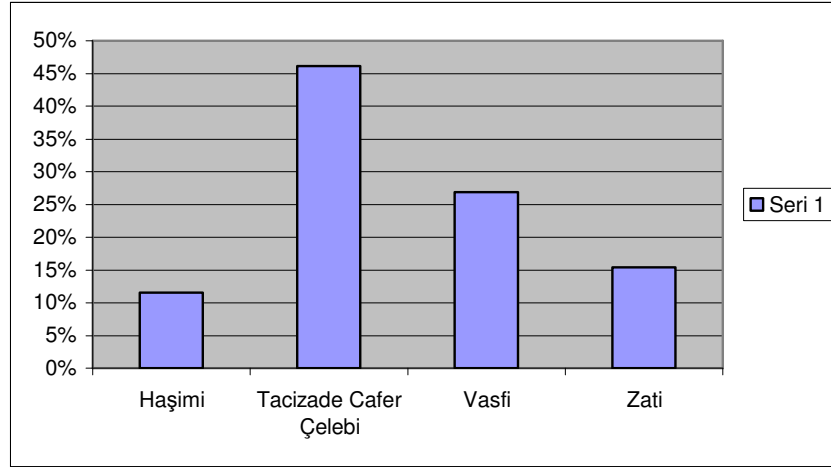
Şerm ider adını 'a'tāsından harāc mülk-i Çīn (48-11/158)

Kereminin bolluğuyla meşhurdur. Öyle ki Çin ülkesi onun bağışından utanır.

Od düşüpdür havf-ı qahruñdan cahīmüñ cānına

Pür şafādur zevk-i luţfuñdan dil-i Huld-ı Berīn (48-15/159)

Lutfunun zevkinden kutsal cennetin gönlü mutlulukla, zevk ve safa ile dolmuştur. Lutfunun suyundan canlar yaratmıştır.

XIII. 4- KOCA MUSTAFA PAŞA:

Vasfî:

Şair, Mustafa Paşa'nın cömertliğini tabiat unsurlarını çeşitli söz varlıkları oluşturarak över.

Eyâ vezîr-i melek-haslet ü felek-mikdâr

Meh-i cihân-ı kerem mihr-i âsumân-ı vakâr (6-1/40)

Melek gibi hasletleri olan felek kadar kıymetli bir vezirdir. Şair, cömertliği dünyaya, veziri de o dünyanın ayına benzetmiştir.

Kara toprak idi lufuñ himeminden buldu

Bu kadar zînet ü zîb ü bu kadar fer hatem (4-20/35)

Hatem, kara toprak iken onun lutfunun gayretiyle süs ve parlaklık kazanmıştır.

Sen ol cihân-ı keremsin ki oldı hizmetüne

Zemîn mûtî' ü zamân bende vü felek me'mûr (5-16/39)

O, cömertlik dünyasının hizmetine yer yüzü boyun eğmiş, zaman köle ve gökyüzü memur olmuştur.

Bu bahr çinde olanlar sanma kim cezâyirdür
Kef-i sehâñile bagrında baş çıkardı bihâr (6-4/40)

Bu kûhlarda olan kân degüldür olmışdı
Kef-i 'atâñ ile bagrı delük delük kuhsâr (6-5/40)

Deniz içinde görünenler ada değildir. Denizler, onun cömert eliyle bağrında baş çıkarmıştır. Dağlarda görünenler maden değildir. Onun cömert eliyle bağrı delik dağlıklardır.

Unut zamâne gamını k'anuñ zamânında
Cihân cihân-ı ferâhdur zamân zamân-ı sürûr (5-10/38)

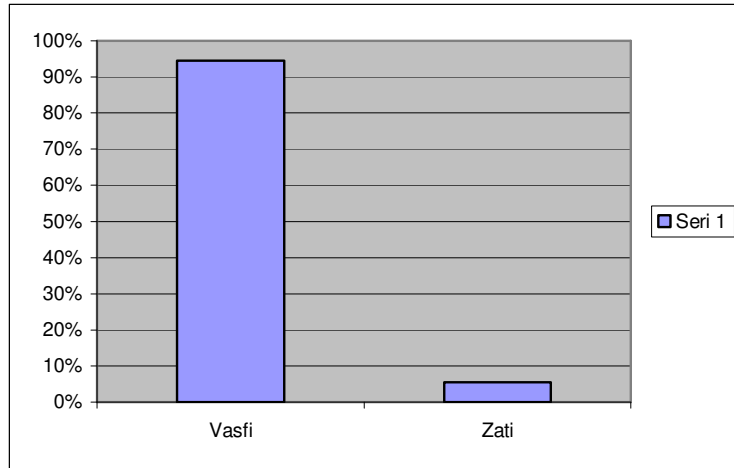
Şair, zamanın derdini, kederini unut diyerek onun zamanında dünyanın ferah bir dünya, zamanın sevinçli zaman olduğunu söyler.

Zâtî:

Zâtî, Mustafa Paşa'ya sunduğu kasidesinde onun cömertliğini bir bahçeye benzetir.

Ey ki dîl-i kıhr-ı hışmuñdan bedel faşl-ı şitâ
V'ey ki elîfuñ riyâzından varağ faşl-ı bahâr (45-20/150)

Kış mevsimi, onun öfke dolu gönlünden bir bedel, bahar mevsimi de lutuflarının bahçesinden bir yapraktır.

XIII. 5- DUKAKİNZADE AHMED PAŞA

Zâfî:

Şair, Ahmed Paşa'nın cömertliğine övgüde bulunmamıştır.

XIII. 6- HADİM SİNAN PAŞA:

Hâşimî:

Şair, Sinan Paşa'yı cömertlik madenine benzetir.

Bihamdi'llâh gelüp 'adliyle şadra ol kerem-kānı
Vücūd-ı bā-kemāl ile müşerref kıldı dīvānı (8-1/58)

Mizāc-ı 'āleme bir iki gün gelmiş idi āsīb
Şafā virüp yirine geldi ey dil 'ālemün cānı (8-3/58)

Dünyanın mizacına bir iki felaket gelmişti; fakat o gelip mutluluk verince dünyanın canı yerine gelmiştir diyerek onun cömertliğini övmüştür.

Vücūdı 'aql-ı evvel Bū 'Aliyy-i şānî cūd ehli
Dil-i dānā ile vādisinüñ hikmetde Loqmānı (8-6/58)

Varlığı, yaratılıştan gelen akıl, ikinci Ali, cömertlik ehli, bilgili gönlüyle hikmet vādisinin Lokmanıdır.

XIII. 7-PİRİ MEHMED PAŞA:

Fuzûlî:

Şair, Mehmed Paşa'nın cömertliğini övmemiştir.

XIII. 8- AYAS MEHMED PAŞA

a- Aşkî:

Şair, Ayas Paşa'nın temiz ve parlak kalbini güneş gibi her şeyden arınmış bir aynaya benzetmiştir.

Zamīr-i rüşenuñ gün gibi mir'at-ı muşaffādur
N'ola ben zerre-i nāçize eylersen şafā himmet (59-3/88)

Hayr ile eger du'ācuñdur kamu halk-ı cihān
Gün gibi yanar çerāguñla tōlıdur her diyār (54-30/81)

Vilâyet hâlkına sen lutf u himmet etmegın dâyim
Saña her güşeden eyler el açup evliyâ himmet (59-2/88)

Niceler âsitânında irerler ‘izzet ü câha
Zehî devlet kim olmışdur yüce kıadr ü ‘alâ-himmet (59-8/89)

Bütün dünya halkı hayırlarla ona duacıdır. Her yer (diyar) güneş gibi onun çerağıyla doludur. Onun lutf ve yardımları her zaman olsun diye veliler, her köşeden el açıp ona yardım ederler. Niceleri onun eşliğinde izzet ve makam sahibi olur.

Cihâna zıll-ı devletdür düşen lutfuñ cenâhından
Anuñçün evc-i ‘izzetdür makâmuñ ey hümâ-himmet (59-13/89)

Lutf gösteren kolundan kanadından dünyaya düşen devlet gölgesidir. Hüma gayretli olan padişahın makamı onun için izzetin doruğudur.

‘Arz-ı didâr eylese bir kere lutfuñ Yusuf’ı
Haşre dek hergiz gönül Ya’küb’ınuñ kıalmaz gamı (57-14/86)

Lutfunun Yusuf’u bir kere bakmak istese kıyamete kadar asla gönül Yakubu’nun gamı kederi kıalmaz.

Sen kerâmet kânı İbrâhim’e olmağa mürîd
‘Arz başına semâdan geydi tâc-ı Edhem’i (57-9/85)

O, keramet madeni İbrahim Paşa’ya mürit olmak için arz başına gökyüzünden Ethem tacını giymiştir.

Fuzûlî:

Şair, Ayas Paşa’nın cömertliğini çeşitli şekillerde över.

Gül-i bahâr-ı adâlet nihâl-i gülşen-i cûd
Şukûfe-i çemen-i lutf u serv-i bâg-ı kerem (16-10/70)

O, cömertlik gül bahçesinin fidanı, lutf çimenliğinin çiçeği, kerem bahçesinin servisidir.

Eyâ bülend-nazar âf-tâb-ı evc-i şeref
Ki halk rızkınadır dest-i himmetin maskem (16-15/70)

Yüksek bakışlı şeref doruğunun güneşi ki himmet elini halkın rızkına taksim etmiştir. Onun nimetinin sofrasının fakiri zamanın zenginleridir.

Zihî şem‘-i şebistân-ı sehâ vü lutf kim olmuş
Kamu ahbâba vü a’ dâya rûşen nûru vü nârı (18-23/74)

Onun cömertlik ve lutuf yatak odasının mumu, dostlara nur; düşmanlara ateş olarak parlamıştır.

Sipihr menzîleti kim bıraksa hâke nazar
Kılar havâs ile hâki zer-i tamâm-‘iyâr (17-16/72)

Muhît-havsalâi kim ger etse katreye meyl
Teveccüh ile kılar katreyi dür-i şeh-vâr (17-17/72)

Gökyüzü rütbeli paşa toprağa baksa toprağı tam ayar altın yapar. Çok geniş akıl ve zihniyete sahiptir. Bir damlaya meyletse teveccüh ile o damlayı padişahlara layık iri bir inci yapar.

Zâtî:

Ayas Paşa, o kadar cömerttir ki şair onun cömertliğini şöyle ifade eder:

‘Aṭāña şekeri ḫelvâ didüm dil ucu ile
Varaḫ varaḫ benüm aḡzuma suñdı güllâc (23/31/77)

Meh Sitâre çeşm âfitâb çarḫ serîr
Emîr-i mülk-i kerem merdüm-i sürüş mîzâc (23-19/77)

Cömertlik ülkesinin emiridir. Melek mizaclı bir insandır.

Cihânda ḫalmaya bir zerre demlü zûlmet-i faḫr
Eger ki luṭfuñ iderse sirâcını vehhâc (23-32/77)

Eğer o lutfunun kandilini aydınlatırsa dünyada bir zerre fakirlik karanlığı kalmaz. Şair, onun cömertlik mutfağını imar etmesini ister; böylece dünya tekkesinde kimse aç kalmaz der. İstek ehli onun yolunda yüzünü yere sürer.

Ey âfitâb-ı burc-ı kerem nûr-ı ‘adüllâh
İtdüñ vilâyeti zûlem-i zûlmden cüdâ (35-16/121)

Cömertlik burcunun güneşi, Allah’ın adaletinin nurudur. Memleketin vilayetini zulüm karanlıklarından kurtarmıştır.

Pür-zer neden iderdi güneş puta himmeti
Öğretmeseydi râyüñ eger aña kîmyâ (35-19/121)

Düşüncesi güneşe kimyayı öğretmiştir. Bu yüzden himmeti puta altın yağıdır.

Çarh-ı keremde ebr-i güher-bâzdur kefüñ
Şemşîr aña şimşek ü bārān daħi sehā (35-27/121)

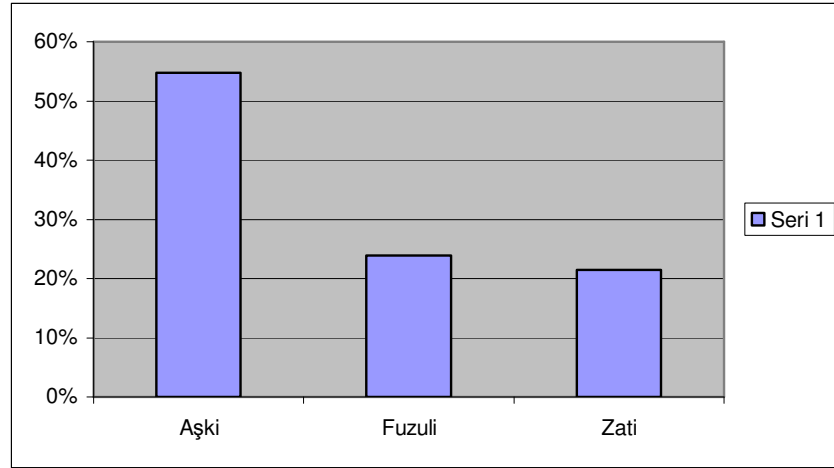
Eli, cömertlik göğünde inciyle oynayan buluttur. Kılıç ona şimşek, cömertlik de yağmurdur.

Du‘ā-yı ‘izzetine evc-i āsumān menzil
Mesîh-i fikretine mülk-i lā-mekān mi‘rāc (23-20/76)

İzzetinin duasına gökyüzünün doruğu menzil, düşüncesinin Mesih’ine mekansız ülkesi de miraçtır.

Egerki ahruñ irişse amīm ola kevşer
Eger ki luţfuñ ire şeker ola mil-i ucāc (23-25/77)

Kevser onun kahıyla kaynar suya, tuzlu su onun lutfuyla şekere döner.

XIII. 9-İBRAHİM PAŞA:

Amrî:

Şair, İbrahim Paşa’ya sunduğu kasidesinde onun cömertliğini mübalağalı bir şekilde över.

açan ki all ile çekse nişān-ı ‘ālî-şān
Elinde ıl alemi gösterür Yed-i Beyzâ (1-21/18)

açan ki şehd ü şeker şaçsa atlu sözle olur
Zebān-ı āmesi minār-i ûtî-i gûyâ (1-22/18)

Kaçan ki ağız açma mürdeler hayât bulur

Meger sözinde var enfâs-ı mu 'ciz-i 'Îsâ (1-23/18)

O, ne zaman şanı şerefi büyük olan nişanını karar vererek çekse beyaz el kalemi elinde kıl gösterir. Ne zaman kaleminin ağzı tatlı sözle bal ve şeker saçsa sanki papağanın söz söyleyen gagası olur ve ne zaman ağız açsa ölümler hayat bulur. Sanki sözünde Hazret-i İsa'nın mucizeli nefesi vardır.

Sen ol sipih-i keremsin ki ebr-i luţfuñdan

Açıldı gülşen-i cûd u yüceldi serv-i şehâ (1-25/18)

Sen ol kerîm-i cihânsın ki fıb-i hulkuñdan

Diyâr-ı Rûmâ hâsed iltür oldı mülk-i Hıfâ (1-26/18)

O, cömertlik göğüdüdür. Onun lutfunun bulutundan cömertlik gülbahçesi açılmış, iyilik ve cömertlik servisi büyüyüp uzamıştır. Dünyanın en cömert insanıdır. Onun yaratılışının kokusundan dolayı Hita ülkesi Rum (Osmanlı) ülkesini kıskanmıştır. Zaman onunla süs ve güzellik bulmuştur. Onunla yeryüzü cennete dönerek Meva cennetini kıskandırmıştır.

Ne dem ki mevc ura deryâ-yı himmetüñ kıla cûş

Yedi deñiz ola bir kıatresinden nâ-peydâ (1-28/19)

Ne dem ki berķ ura hırşîd-i fikretüñ şaça nûr

Felek daķıkların göre çeşm-i nâ-bînâ (1-29/19)

Açılmadıķ gül-i ter goncasına daķı degül

Ħadîķa-i keremüñde bu kıubbe-i Ħardâ (1-30/19)

Gayretinin denizi ne zaman çoşup dalgalansa yedi deniz onun bir damlasında yok oluverir. Fikirlerinin güneşi ne zaman nur saçıp şimşek gibi çaksa anadan doğma kör göz feleğin ince dakikalarını görür. Bu yeşil kubbe(dünya), onun iyilik ve cömertlik bahçesinde açılmadık taze gülün goncası bile değildir.

Diler ki baķr-ı keffüñden gedâlıķ ide senüñ

Eline kâse alupdur Ħabâbdan deryâ (1-34/19)

Felek amâyl-i Cezvâya and içer her dem

Ki sence Őevkete lâyıķ getürmemiŐ dünyâ (1-36/19)

Deniz, onun elinin denizinden zenginlik umar da bu yüzden eline su kabarcıklarından bir kase alır. Kısacası felek, onun gibi Őevketli bir vezirin dünyaya hiç gelmediği için her zaman İvizler burcuna yemin eder. Devletinin ve ululuğunun yanında dünya ve ahiret ülkesi bir zerre bile bile değildir.

AŞkî:

Şair, onun cömertliğini öoverken Hazret-i İsa'ya,Hazret-i Yusuf'a ve Hızır'a benzetir.

'İsâ bir mürdeye cân virdise cânâ nefesün

Her dem olur nice bin mürde-dile cân-Şekil (58-9/87)

Şair, paşayı cana benzetmektedir. Hazret-i İsa bir ölüye can verdiği gibi o da nefesiyle her an binlerce ölüye can vermektedir.

Çeşm-i Ya'kub-ı felek dîde-i MıŐır-ı devrân

Görmedi sencileyin Yūsuf-ı Ken'an-Őekil (58-14/87)

Dünyanın Yakub'unun, zamanın Mısır'ının gözü onun gibi bir Hazret-i Yusuf görmemiştir.

Bâğ-ı luŐfuında dem-â-dem senün ey Hızır-Şıfat

Âb-ı ihŐânuň aķar çeŐme-i ayvân-Őekil (58-12/87)

Hızır gibi bir paşadır. Onun lutfunun bahçesinde her zaman ihsanının suyu ölümsüzlük suyu gibi akar.

Çüb-ı zerrîn ile Şems-i felek ey mâh gelüp

Her seher-geh dikilür apuna derbân-Şekil (58-4/87)

Var ise aldı senün re'y-i münİründen nür

Ol sebebden görünür böyle dırahŐân-Şekil (58-5/87)

O, ay yüzlü paşadır. Altın çubuk ile feleğin güneşi, her seher vakti kapısına dilenci kıyafetiyle karşısına dikilir. Güneş onun parlak düŐüncesinden nur almıştır. Bu sebepten parlak Şekilde durmaktadır.

GülŐen-i cüduň ile oldu müzeyyen 'âlem

Bâd-ı luŐfuıyla cihân güldi gülistân-Şekil (58-7/87)

Dünya, onun cömertlik gül bahçesiyle süslenmiştir. Lutfunun rüzgarıyla dünya gül bahçesi gibi gülmüştür.

Ebr-i cüduñ yağalı ‘āleme bārān-şekil

Oldı her kıatresi yaşum gibi ‘ummān-şekil (58-11/87)

Onun cömertlik bulutu, dünyaya yağmur gibi yağalı şairin de her göz yaşı deniz gibi olmuştur.

Figānî:

İbrahim Paşa, tahta geçtiğinde gömülmüş defineyi açıp dünyaya altınlar saçmıştır.

Geçüp oturdı çü tahta o hüsrev-i gītī

Cihāna şaçdı zer açup defīne-i medfūn (IV-5/15)

Şaire göre hiçbir deniz onun cömert eline benzemez. Karun’un hazineleri onun yanında hardal tanesidir.

Kef-i sehaña senüñ nice beñzeye ‘ummān

Yañuñda dāne-i hardal defīne-i Qārūn (IV-15/16)

Hayālî:

Hayālî, İbrahim Paşa’nın düğünü üzerine yazdığı kasidesinde düğündeki bereketi, saçtığı ihsanları över.

Vezîr-i azam İbrahim Paşanın düğünüdür

Ziyafet etmek için da’vet etti şâh-ı devrânı (14-15/48)

Hayretî:

İbrahim Paşa’nın cömertliği sonsuzluğunu şöyle ifade eder.

Cüduñ ol baır-ı ‘atâdur kim aña yoğıdur kenâr

Luţfuñ ol kân-ı sehağdur kim aña yoğıdur kerân (15-30/48)

Cömertliği kenarı olmayan bir bağış denizidir. Lutfu da sonu olmayan bir madendir.

Pâşâ-yı a’zâm ol k’ese luţf-ı nesîmi ger

La’l ola kıara taşı ola dürr-i hoş-âb (10-17/30)

Eyledi âsitānuña çün intisâb âb

Buldı şafâ-yı kıalb oluban kâmyâb âb (10-19/30)

Keffûñ cihâna şol kadar eyler nişâr sîm

Rûy-ı zemîne şaçmaz o deñlü seḫâb âb (10-21/30)

O, pek büyük paşanın lutfunun rüzgarı esse kara taş lal, su da parlak bir inci olur. Su, onun eşiğine intisap ederek gönül rahatlığı bulup arzusuna böylece ulaşmıştır. Eli dünyaya o kadar çok gümüş saçmış ki bulut bile o kadar yeyüzüne su saçamaz.

Ḳahruñ odı erişse yaḳardı havâda nâr

Luṭfuñ nesîmi esse olurdu türâb âb (10-23/31)

Kahrının ateşi erişse havada ateş yakardı. Lutfunun rüzgarı esse toprak su olurdu.

Dest-i cûduñda senüñ bir sikkesüz dinârdur

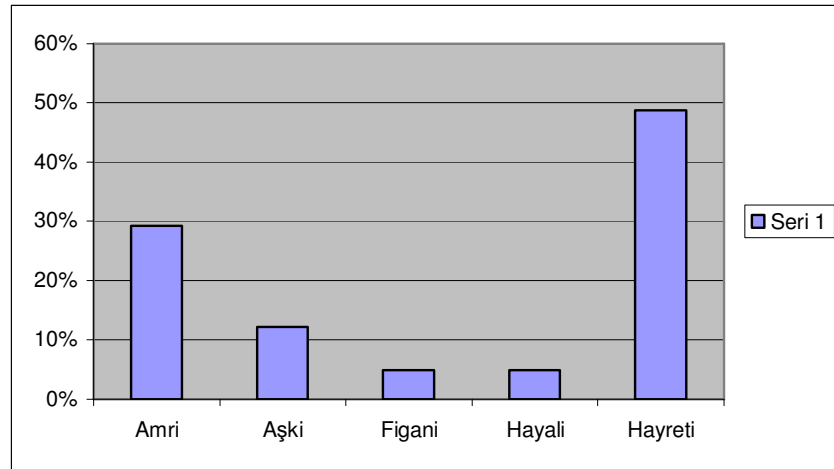
Ṭoprağı altuni der gerçi her ḥâke mihr-i âsumân (15-29/48)

Altın saçan güneş şayet toprağı altın eder; fakat onun cömert elinde ancak bir sikkesiz dinardır.

Ol mihr-i bürc-i devlete ir kim o serverüñ

Bir zerre ayağı tozı kuḫl-ı cilâ-yı 'îd (13-29/41)

Şair, İbrahim Paşa'ya sunduğu idiyee kasidesinde onu mutluluk burcunun güneşine benzetir. O serverin ayağının tozunun bir zerresi bayram cilasına sürmedir. O mutluluk yıldızı mutlu paşa ki onun mutluluğunun güneşiyle bayramın yüzü parlaklık kazanmıştır. O kadar çok cömerttir ki onun cömertliği ile iyiliğinin bolluğu erişse bayramın binlerce fakiri bir anda zengin olur.

XIII. 10-RÜSTEM PAŞA

Fuzûlî:

Şair, Rüstem Paşa'nın övgüsünü mübalağalı bir şekilde över.

Pertev-i merhamet ol Hazret-i Rüstem Paşa

Ser-i erbâb-ı sehâ ser-ver-i pâkize-şiyem (24-24/88)

O, merhamet ışığıdır. Cömertlik sahiplerinin başı, temiz huylu komutandır. Deniz ve maden ihsan davası açsalar onun kerem ve cömertliğini görünce susup kalırlar. Deniz ile maden bin yılda hasılını verirken onun cömertlik bahçesi bir anda saçılır. Kereminin paylarını bir günde sarf eder. Nimetlerinin sofrasının bağının eseri, adaletini genişlik, bolluk içinde tüm ufuklara yetiştirmiştir.

XIII. 11- SEMİZ ALİ PAŞA

Bâkî:

Şair, Ali Paşa'nın cömertliğini mübalağalı bir şekilde över.

Şâh-ı gül neşv ü nemâ bulsa nem-i luţfından

Ola her gonca-i ter bülbül-i şîrîn-güftâr (18-29/41)

Şöyle keff-i Güher-pâşı yemin itmek olur

Ki 'aţâsından irer bahre ğınâ kâne yesâr (18-33/42)

Bâĝ-ı cüduñda Nihâl-i keremüñden derilür

Luţf-ı bi-minnetinün mivelerinden her bâr (18-35/42)

Gül dalı onun lutfunun nemiyle büyüyüp gelişse her taze gonca tatlı söz söyleyen bülbül olur. Onun cömertliği denize ve madene zenginlik verir. Minnetsiz lutfunun meyvelerinden her meyve onun cömertlik bağında cömertlik fidanından derilir.

Kerem-i keff-i güher-pâş-ı 'Alîdan

Buldı zerrîn-kemer ü tâc-ı mücevher hâtem (19-18/45)

Hatem, Ali Paşa'nın inci saçan elinin cömertliğinden mücevher, taç ve altın kemer bulmuştur.

Eli ihsân u 'aţâ mevcin urur deryâdur

Ne 'aceb ger ola ğark-ı zer ü zîver hâtem (19-19/45)

Baħr-ı elġāf-ı keremdür keġ-i gevh̄er-baħşı

N'ola gird-āb-ı şıfat olsa müdevver ħātem (20-20/45)

Eli ihsan ve baġıř dalgasını vuran bir denizdir. Mühür bu yüzden altın ve süse gark olsa şaşılmaz. İnci saçan eli kerem lutuflarının denizidir. Mühür bu yüzden girdap gibi dönse şaşılmaz.

Gelibolulu Mustafa Âli:

Şair, Ali Paşa'nın cömertliğine değinmemiştir.

Nev'î:

Şaire göre, Ali Paşa'nın lutfu, su ve toprak cisimlerinin merkezlerinin çevresi; kişiliği, gökyüzü dolabının dönen merkezidir.

Luġfuñ muġıġ-i merkez-i ecrām-ı āb u ħāk

Žātuñ medār-ı gerdiş-i dūlāb-ı āsmān (XXIX-12/121)

Sen cān idüñ bu 'āleme 'ālem saña beden

Tende ne deñlü fer ola bîmār olunca cān (XXIX-16/121)

O, dünyaya can, dünya da ona beden olmuştur. Can hasta olunca bedende güç kuvvet kalmaz.

Nergis-şıfat egerçi ki bîmār-idi tenüñ

Āfāķa çeşm-i 'ibretüñ olmuşdı dîde-bān (XXIX-7/121)

Teni nergis gibi hastaydı; fakat onun gözü ufuklara bekçi olmuştur.

Virdüñ mizāc-ı Gülşen-i devrāna i'tidāl

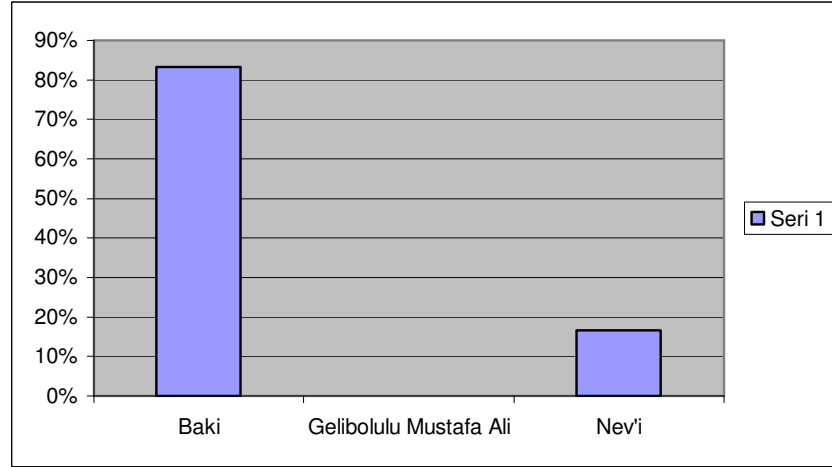
Ķılduñ bahār-ı luġfuñ-ile dehri gülsitān (XXIX-19/121)

Zamanın gülbahçesinin tabiatına bir ölçü vermiştir. Lutfunun baharı ile dünyayı gül bahçesine çevirmiştir. Dünya bahçesinin yeşil ağaçları, bundan sonra çimenlikte sonbaharın hararetini yaşayamayacaktır.

Ĥāk-i derüñden aġlas-ı gerdün diler ħabā

Mihr-ile meh ħapuñdan ider iltimās-ı nān (XXIX-31/122)

Gökyüzü, kapısının toprağından kaba diler. Güneş ile ay da kapısından ekmek umar.

XIII. 12- AHMED PAŞA

Azmî:

Şair, cömertliğini ucu bucağı olmayan bir denize benzetir.

Yel gibi yelse eger yıllar ile fülk-i felek

Baħr-ı cūdına anuñ bulmaya hıç ĥadd ü kenār (1-34/87)

Feleğin gemisi rüzgar gibi yıllarca esse onun cömertliğinin denizinin ucunu ve kenarını bulamaz.

Keff-i dūr-pāşına beñzerdi ola bir pāre

Virdügin ağlayarak virmese ger ebr-i bahār (1-35/87)

Bahar bulutu eğer verdiğini ağlayarak vermeseydi onun inci saçan elinin bir parçasına benzerdi.

Derzizâde Ulvî Çelebi:

Ulvî, bir beyitinde Ahmed Paşa'yı kerem gül bahçesinin goncası, dünyada onun lutufkar elinden nergis kaseyi altınla doldurur diyerek onun ihsanını bekler.

Sensin ol ğonce-i gülzâr-ı kerem 'âlemde

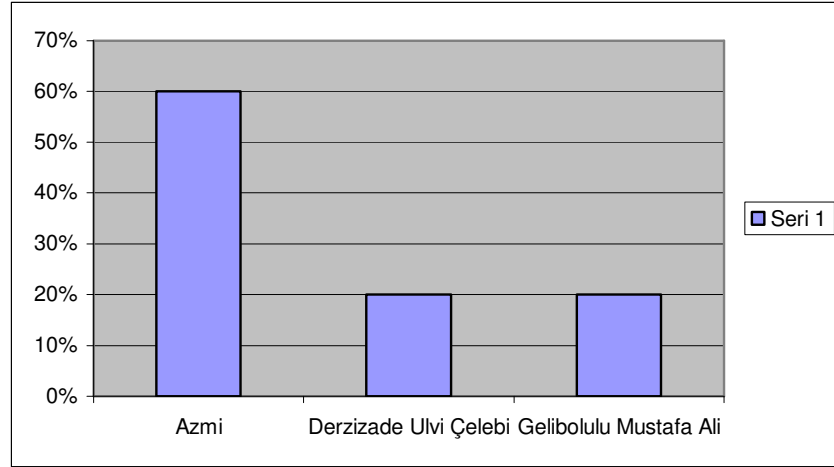
Dest-i luţfuñdan ider kâseyi pür-zer nergis (25-32/120)

Gelibolulu Mustafa Âli:

Şair, bir beyitinde Ahmed Paşa'yı cömertlik madeni olarak niteler.

Böyle bir merd-i suĥandân ĥavlin ey kân-ı kerem

Ayağın muĥkem başup başmaya naĥd-i cânâ mühr (29-20/88)

XIII. 13- LALA MUSTAFA PAŞA

Gelibolulu Mustafa Âli:

Şair, aşağıdaki beyitlerde Lala Mustafa Paşa'yı cömert bir paşa olarak niteler.

Vallâhi ve billâhi ve ta'llâhi meheldür
Üç vech ile ol zât-ı kerem-kâra vezâret (12-16/45)

Düstûr-ı kerem-kâr u vekil-i şeh-i muhtar
Manzûr-ı şehensâh-ı şeref-bahş-ı şadâret (12-10/45)

Mîr-i mîrân-ı Budin Hâzret-i Paşa-yı kerîm
Muşafâ nâm u 'Alî-himmet ü Dârâ-yı kerem (31-11/92)

Bû-Bekr ü 'Ömer-hılkat 'Osmân u 'Alî-hulûk
Hem-nâm-ı Nebî ya'ni ki Sultân-ı Risâlet (12-11/45)

Ebu Bekir ve Ömer yaratılışlı, Osman ve Ali huylu, Peygamberin adaşı olan Mustafa Paşa, sahilleri zenginlik denizine batırmıştır. O cömertlik denizi, bütün hayvanları sebil etmiştir.

Sancağ gibi her bir kulını kıldı ser-efrâz
Kim mîr-i 'alemdür kimisi mîr-i vilâyet (12-14/45)

Her kulunu sancak gibi başını yukarı kaldırmıştır. Kimisi sancak emiri, kimi vilayet emiridir.

Bir hâke nazar kılsa bulur cevher-i iksîr
Sengi güher itse olur ol kân-ı mürüvvet (12-15/45)

Ey kefüñ kân-ı mürüvvet dehenüñ câ-yı kerem
Her girân-mâye sözüñ gevher-i deryâ-yı kerem (31-1/91)

Bakışuñ 'ayn-ı 'inâyet tırışuñ maḥz-ı 'aḫâ
Ma'nide zât-ı şerîfüñ gibi fehvâ-yı kerem (31-2/91)

O cömertlik madeni istese taşı cevher yapar. Bir toprağa baksa iksir cevheri bulur. Eli iyilik kaynağı, ağzı cömertlik yeridir. Her güzel sözü cömertlik denizinin incisidir. Bakışı yardım gözü, duruşu bağışın tam kendisidir. Cömertliğin anlamı onun mübarek kişiliği gibi aynı manadadır.

Hâme-i sihr-eşerüñ tüt ki 'aşâ-yı Musî
Tûr-ı hizmetde kefündür Yed-i Beyza-yı kerem (31-3/91)

Sihirler gösteren kalemi, Hazret-i Musa'nın asası; eli de hizmet Tur'unda cömertliğin Yed-i Beyza'sıdır.

Zât-ı pâküñde 'ayân luḫ u sehâ envârı
Rûşen âyine-i tab'uñda tecellâ-yı kerem (31-4/91)

Temiz kişiliğinde lutuf ve cömertlik nurları apaçık bellidir. Cömertliğin tecellisi, onun yaratılışının aynasında parlaktır. Cömertlik hikayeleri mübarek sözlerindedir. Terkiplerin şekilleri ile cömertliğin manası onda nakşedilmiştir. Lutfunun gül bahçesinde cömertliğin binlerce güzel kokan gülü, her fidanında yaz kış her zaman tazeciktir.

Hemdem-i şâh-ı kerem maḥrem-i deryâ-yı 'aḫâ
Menba'-i cûd u sehâ maḫşad-ı aḫşâ-yı kerem (31-12/92)

Cömert padişahın arkadaşı, bağış denizinin dostu, cömertlik ve iyilik kaynağı, cömertliği en son maksadıdır.

Behremend oldı ḫapuñda niçe şofi niçe şeyḫ
İhtiyâc ehli ile ḫoldı zevâyâ-yı kerem (31-25/93)

Binlerce sufi, şeyh kapısında Behremend olmuştur. Cömertlik tekkeleri, muhtaçlarla dolmuştur.

Şöyle bezl itdüñ fuçarâsı çekilüp gitmededür

Himmetüñ göklerini tutdı Süreyâ-yı kerem (31-27/93)

Altın ve gümüşü öyle avuç avuç saçmıştır ki fakirleri çekilip gitmektedir.
Cömertliğin Süreyası, onun gayretinin göklerini tutmuştur.

İşi nâ-ehle ‘aâtâ câhile istignâdur

Çıldı ol baħr-i seħâ ‘adl ile icrâ-yı kerem (31-17/92)

‘Âlem içre keremüñ görmemiş âdem yokdur

Sen tutarken idemez bir kişi da‘vâ-yı kerem (31-19/92)

Kimine luşf-ı ‘aâtâ kimine iħsân u seħâ

Ehl-i ħâcâta nedür sende bu yaĝmâ-yı kerem (31-20/92)

Bir birinden ħapıřurcûd u seħâ muħtâcı

Der-i luřfuñda nedendür bu temâşâ-yı kerem (31-22/92)

İşi ehliyetsiz kişilere baĝıř, cahil insanlara da istignadır. O cömertlik denizi, adaletiyle cömertlik icra eder. Dünyada onun cömertliĝini görmemiş hiç kimse yoktur. O dururken başkası cömertlik davasında bulunamaz. İstek ehline lutuf, baĝıř, iħsan, cömertlik birer yaĝma olmuştur. Cömertliĝine muħtaç olanlar iħsanlarını birbirinden kapışır. Bütün herkes onun keremiyle teselli olur.

XIII. 14-KOCA SİNAN PAŞA

Baĝdâdlı Ruhî:

Şair, cömertliĝi bir binaya Sinan Paşa’yı da cömertlik binası yapan bir mimara benzetir.

Vezîr-i ‘âdil u kâmil Sinân Pâşâ kim

Kerem binâsına bânî-i luşfı urmuş esâs (17-90)

O ser-firâz-ı ‘aâtâ-baħř kim zamânında

Muħâldür ki giye külĝâniden özge palâs (18-90)

O, iħsan baĝıřlayanların en üstünüdür. Onun zamanında serseriden başkasının keçe giymesi olanaksızdır.

ıyāsile idemez bezl-i lufını mā'lūm

Alursa himmetine 'aql-ı küll eger miyās (19-91)

Akl-ı küll (tabiatta görülen umumi ahenk;Cebrail), gayretine ölçü tutarsa onun lutfunun çokluğunu kıyas edemeyeceği malumdur.

Eyā mu'izz-i şadāret sen ol felek-şānsın

Ki dergeh-i keremūndür cihānda melce-i nās (24-91)

O, sadaretin izzet ve ikram edenidir. Şanı felek kadar yücedir. Dünyada insanların sığındığı yer onun kereminin dergahıdır.

Bu Kehkeşān didüğüñ encüm ol gül-efşāndur

Ki yirde yakılıp itdi şerār-ı gökde zuhūr (39-94)

Bu Samanyolu denilen yıldızlar o gül saçan paşadır ki yerde yakılıp gökte kıvılcım şeklinde ortaya çıkmıştır.

Bu yedi al'ayı dizdi sipihr anuñ için

Ki her birin yaa bezmūnde bir şeb-i deycūr (40-94)

Yeme içme meclisinde karanlık geceler için her birini yaksın diye gökyüzü onun için bu yedi kaleyi dizmiştir.

Şu deñlü ni'met-i cūduñla topladuñ halkı

Cihānda almadı bir kimse k'ola ğayr-ı şekūr (44-95)

Halkı cömertliğinin nimetiyle halkı öyle toplamıştır ki dünyada ona şükretmeyen kimse kalmamıştır.

Cemī-i halk ınāya irişdi lufundan

Belā-yı farile bir kimse almadı rencūr (47-95)

Halkın hepsi lutfundan zenginliğe kavuşmuş, fakirlik belası ile hiç kimse incinip sıkıntıya düşmemiştir.

Lufuña yüz amd ü şükr ey melīk-i müste'ān

Kim yeni başdan yine oldı cihān şāmdān (1-96)

O, kendisinden yardım istenen bir meliktir. Onun lutfuyla dünya yeni baştan mutluluğa gark olmuştur.

Sen ol vezīr-i mükerrermsin ey celīlü'l-adr

Ki kāse-līs olımaz bezm-i adrūne fađfur (34-94)

O, saygın bir vezirdir. Değeri pek yücedir. Fağfur onun rütbesinin yeme içme meclisine dalkavuk olamaz.

Sürür-ı sineñ için sūr idüp sa‘ādetile
Cihānı gül gibi kılduñ şafāyile mesrūr (35-94)

O nūr-ı dīdeye farz olmışıdi bu sünnet
Gerek ki cārī ola sünnet-i resūl-i tahūr (36-94)

Yüreğinin, göğsünün sevinci için saadetle düğün edip dünyayı gül gibi mutlulukla sevindirmiştir. O gözü nurlu olan paşaya bu sünnet farz olmuştur. Çok temiz peygamberin sünneti ona geçmiştir.

XIII. 15-SİYAVUŞ PAŞA

Nev’î:

Şair, Siyavuş Paşa’ya sunduğu kasidelerinde onun cömertliğinin övgüsüne geniş yer vermiştir.

Müşîr-i Ekrem ü rükn-i mu‘azzam dâver-i ekber
Kerem-sâz u suhan-dân u hüner-bîn ü hüner-perver (XXI-1/68)

Çok cömert bir mareşal, görkemli koskoca kuvvetli bir reis, en büyük vezirdir. Cömert davranan, güzel söz söyleyen, hüner gören ve hüneri koruyan bir vezirdir. Mutluluk, ona sevgili ve devlettir. Benzerlerinin en seçkini, cevher özüdür.

Tab‘-ı kerîmüñ olmasa perverde-i selîm
Olmazdı hüsn-i hulğ ile nâmuñ hüceste-nâm (XXXIII-10/103)

Cömert yaratılışı kusursuz beslenmeseydi karakterinin güzelliği ile ismi uğurlu olmazdı. Huylarındaki yumuşaklık, ağırbaşlılık, şanlı görünüm hepsi onda tertip olmuştur.

Ehl-i nazara luğf ile ihsânım işitmiş
Yollar gözedür nergis-i bîmâr-ı çimenzâr (XIX-15/64)

Çimenliğin hasta nergisi görüş gücüne sahip olan insanlara lutuf ve ihsanlar verdiğini duyunca gözleri yolları gözetir.

Nûr-ı re’yüñle fûrûzândur çerâğ-ı salţanat
Ni‘met-i cûduñla memlûdur simât-ı ins ü cân (XXXVII-20/113)

Salţanatın çerâğı, onun düşüncelerinin nuruyla parlaktır. İnsan ve cinlerin sofrası, onun cömert nimetiyle doludur.

Saña besdür der-i dîvân-ı Siyâvûş Pâşâ

Ki odur maṭla‘-ı mecmû‘a-i luṭf u iḥsân (XL-11/124)

Siyavuş Paşa'nın divanının kapısı, lutuf ve ihsanın toplanıp bir araya geldiği yerdir. Himmet, ihsan ve iyilik, cömertlik ve bağış cevherine maden ve kaynak ondadır.

Yemm-i cûdından anuñ günbed-i mînâ қаtra

Ebr-i luṭfından anuñ reşha-i kemter ‘ummân (XL-14/125)

Mavi renkli gök kubbe, onun cömert elinde bir damla; deniz de onun lutuf bulutundan değersiz bir sızıntıdır.

Saña oldur naẓar-ı merḥamet ü şefkat iden

Kîmyâdur naẓarı cevher ider ḥâki hemân (XL-15/125)

Şefkat ve merhametle bakan bir kimyadır. Bir bakışıyla toprağı hemen cevher yapar. Gönül ehlinin ağlayan gönül kuşunu hoş tutar. O kerem sahibi, bulunmayan bir incidir. Onun gelmesiyle dünya halkının canı yerine gelmiştir.

Aṭâ vü luṭfı ziyâd it zamâneye çün kim

Seni cihâna ‘aṭâ kıldı luṭf-ı Yezdânî (L-8/146)

Kefini ma‘den-i men‘ itdi ğayrılar ammâ

Senüñ kefüñ kef-i deryâ vü ma‘delet kânı (L-9/146)

Şair, bağış ve lutfunu dünyaya arttırmasını ister. Çünkü Allah'ın yer yüzündeki gölgesi onu dünyaya bağışlamıştır. Onun eli, deniz eli ve maden ocağıdır. Şair, güzel yüzüyle zamanın halkını sevindirmesini ister.

XIII. 16- ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA

Nev’î:

Şair, Osman Paşa'nın yaratılışını bir lutuf olarak görür ve onunla yüce değer ve rütbe kazanır. Bu temiz unsurlarla sadaret makamını şerefendirir.

Bi-ḥamdi’llâh ki bulduñ qadr-i ‘âlî luṭf-ı ṭab‘uñla

Ḳudûm-i ‘unşûr-ı pâküñ müşerref itdi erkânı (XLVIII-13/143)

XIII. 17- FERHAD PAŞA

Zaifi:

Şair, Ferhad Paşa'yı çeşitli benzetmeler kurarak över.

İy şehriyâr-ı milk-i ‘aâ vâlî-i himem
Ser-çeşme-i ‘uyûn-ı sehâ menba‘-ı kerem (4-1/6)

Şarrâf-ı dürr-iğ fıñnat u ğavvâş-ı baħr-ı cûd
Hakkâk-i gevher-i sühân ü mîr-i muħterem (4-2/6)

O, cömertlik ülkesinin padişahı, gayretlerin valisi, cömertlik pınarlarının sarrafı, cömertlik madenidir. Zeyreklik (zihin açıklığı) incisinin sarrafı, cömertlik denizinin dalgıcı, söz incisinin hakkakı (mühür vs. kazıyan) saygın bir emirdir.

Bâr-ı sehâ vücûduñ ile iki kat olub
Püst-i felek büküldi vü dutdı belini ğam (4-18/7)

Cömertlik meyvesi, onun varlığıyla (vücuduyla) iki kat olunca feleğin sırtı bükülmüş ve beli eğilmiştir. Nimetinin sofrası, ufukları baştan başa doldurmuştur. Ferahlık veren lutfuyla bütün dostlar, tanıdıklar ferah bulmuştur.

XIII. 18- DAMAD İBRAHİM PAŞA

Gelibolulu Mustafa Âli:

Gelibolulu Mustafa Âli, İbrahim Paşa'ya sunduğu kasidesinde ondan at istemektedir. Bu yüzden bol bol cömertliğine övgüde bulunur. İsim benzerliğine de dayanarak cömert kişiliğini Hazret-i İbrahim'e benzetir. O, İbrahim Hazret-i İbrahim'in adaşı olup ülkeler padişahının veziridir. Onun gündüzü bayram, geceleri ise kadir ve berat gecesidir. Arap Acem hepsi onun ihsanlarına gark olmuştur

Vezir-i şâh-ı memâlik-i semiyî-i İbrâhim
Ki rûzı ‘iddür anuñ leyâli ğadr ü berât (13-6/47)

Ħalil-i ğân-ı kerimdür o şehsüvâr-ı celîl
Rikâbım öp diyu fermân iderse diz çöker at (13-7/47)

Nev’î:

Şaire göre, bu dünya aynada onun aksine benzer hiç kimse görülmemiştir. Cömertlik ve hünerde kimseye benzemez.

Nazîrin görmedi kimse meger âyînede ‘aksin
Kerem-sâz u hüner-bîn olmada bî-miğl ü hemtâdur (XXV-6/83)

Kerem-bağşende luţfi meyve-i bâğ-ı cinânîdür

adi bir ‘âlem-i bâlâda bitmiş nağl-ı ũbâdur (XXV-5/83)

Kerem bağışlayan lutfu, cennet bahçesinin meyvesidir. Boyu, yüksek bir dünyada bitmiş tuba fidanıdır.

İ‘tidâl-i luţfına olsa anuñ bir kez çarîn

İde peydâ bîd-ile ‘ar‘ar ũkûfe bâr gül (XXXI-13/99)

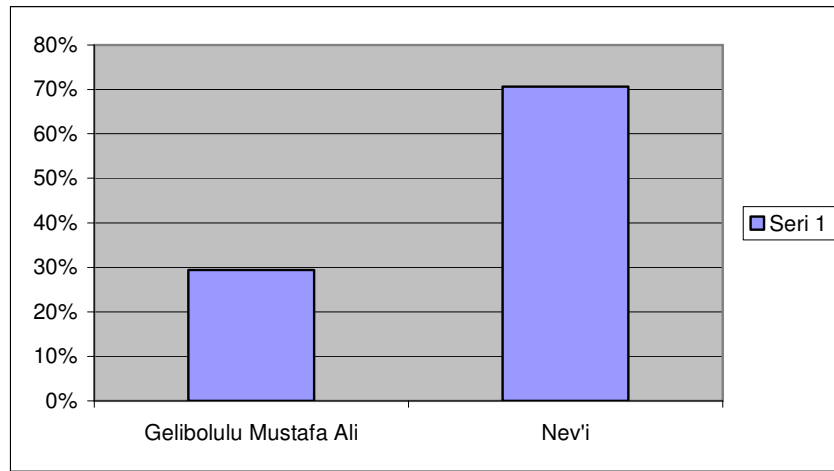
Söğüt ile dağ servisi, onun lutfunun ölçüsüne bir kez yakın olsa çiçek, meyve ve gül bitirir.

Mevc ura meger çar-r-ı yem-i devlet-i pâşâ

Sâhilleri pür eyleye deryâ-yı vazîfe (XLIII-9/131)

O paşanın eli öyle dalga vurur ki vazife denizi sahilleri doldurur. Lutfu kimsede ihtiyaç düşüncesinde bırakmamıştır. Şair, paşadan ihsanının feyzini gözetlediğini elinin daima servi gibi semaya doğru açıldığını, gözleri nergis gibi bekleme temennisiyle seherzede olduğunu söyleyerek vazife beklemektedir.

O, cömertlik bağışlayan paşanın makamının ve bahtının temelini hep sağlam olmasını temenni eder. Elif boyu ve hatlarıyla, divan tuğrasının süsü olan parlak yüzüyle devlet makamının hep parlamasını, yüce kasrının dört direğinin sağlam olmasını, eşğinin göğünde meleklerin perdecisi olmasını, sevinç, işret ve eğlenenin onun arkadaşı, dostunun hükümdar olmasını, eşi benzeri olmayan yüzünün dünyada hep var olmasını ister.

XIII. 19- CAĞALAZADE YUSUF SİNAN PAŞA

Nev'î:

Şair, Sinan Paşa'yı cömertlik ülkesinin emiri olarak niteler.

Dilîr-i 'arşa-i şevket emîr-i kişver-i cûd

Zahîr-i ehl-i şecâ'at mübâriz-i şaf-der (XVI-16/54)

XIII. 20- SOKULLU MEHMED PAŞA

Bağdâdlı Ruhî:

Şair, aşağıdaki beyitte Mehmed Paşa'yı cömertlik güneşine benzetir.

Sen ol 'azîzsin ey ser-firâz-ı Mısr-ı kerem

Ki luğf-ı cûduña irmiş degüldürür kılllet (9-120)

O, aziz bir paşadır. Cömertlik Mısrı'nın en üstünüdür. Cömertliliğinin lutfuna hiçbir kıtlık ermemiştir.

'Atâ vü merhamet ü 'adl ü dâduñ koyalum

Nedür bu hilm ü hayâ vü diyânet ü 'iffet (11-120)

Virilmez idi saña olmasa eger lâyıķ

Şecâ'at ü kerem ü cûd u şevket ü haşmet (13-120)

Bağış, merhamet, adalet, doğruluk, karakterindeki yumuşaklık, utanma, dindarlık, iffet hepsi ondadır. Ona layık olmasaydı yiğitlik, cömertlik, heybet, büyüklük ona verilmezdi.

Ol 'ağ-bağ ki devr-i kerem ü 'adlinde

Şükr ider Hağğa geçen hâline nisbet fuğarâ (17-116)

O, bağışlar ihsan eden paşadır. Fakirler, adaletli ve cömertli paşanın devrinde geçen zamana nispet Allah'a şükreder.

Şol kadar halğa ğinâ virdi ki açmaz şimdi

İhtiyâc için elin kimse meger vağt-i du'â (18-116)

Halka o kadar çok zenginlik vermiştir ki dua vakti hiç kimse ihtiyaç için elini açmaz.

Var bir mertebe âsüdeligi halğun kim

Fuğara zümresine reşk ider erbâb-ı ğinâ (19-116)

Onun zamanında halkın huzurunda bir yükseliş olmuş, zenginler fakirleri kıskanmışlardır.

‘Ömri ümmîd-i ‘a‘âsıyla geçen bendelere
Hîdmet-i hâk-i cenâbı sebab-i ‘izz ü ‘alâ (21-116)

Ömrü onun bağış ve ihsanının ümidiyle geçen kölelere, huzurunun toprağının hizmeti yücelik ve ululuk sebebi olmuştur.

Çılsa ednâya eger ‘ayn-ı ‘inâyetle nazar
Çıdrile mertebesin gün gibi eyler i ‘lâ (24-116)

Çahr idüp baksa hâkâretle eger a’lâya
Bırağup esefle günden güne eyler ednâ (25-116)

Yardım gözüyle düşkünlere baksa itibariyle mertebesini güneş gibi yükseltir. Yüce kimselere öfkelenip hakaretle baksa üzüntüyle günden güne değeri düşer, düşkün olurlar.

Nev’î:

Şair, çeşitli sıfatlar kullanarak onun cömertliğini över.

Deryâ-yı ‘a‘â ebr-i sehâ çarç-ı ma‘âlî
Dârâ-yı himem Dâver-i devrân-ı ‘adâlet (V-13/20)

Âfâka cenâbuñdan eser bâd-ı mürüvvet
Cûduñla yağar ‘âleme bârân-ı ‘adâlet (V-4/19)

Pâşâ-yı mu‘azzam şeref-i şadr-i vezâret
Feyyâz-ı kerem Âşaf-ı erkân-ı ‘adâlet (V-12/20)

O, cömertlik denizi, cömertlik bulutudur. İyilik, cömertlik rüzgarı ufukları onun huzurundan eser. Adalet yağmuru, dünyaya onun cömertliğiyle yağar. Cömertlikte eli boldur. Cömertlikte Cemşid ve Hüsrev’dir.

Luţfuñ içürüp teşnelere şerbet-i ihsân
Hulkuñ döşedi hân-ı firâvân-ı ‘adâlet (V-9/19)

Çânûn-ı kerem oldı vücûduñda müseccel
Yazıldı senüñ nâmuña ‘unvân-ı ‘adâlet (V-17/20)

Lutfuyla susamışlara ihsan şerbeti içirmiştir. Cömertlik kanunu onun varlığıyla tescil edilmiştir

Şair, Mehmed Paşa'nın övgüsünü yaptıktan sonra bütün hüner ehllilerinin ondan feyz aldığı, herkes onun cömert sermayesiyle ticaret yaptığını söyler. Kendisine de ihsanlarda bulunmasını ister. Onun devrinde adalet kadehi dürüst olalı şefkat kadehi kırılmamıştır.

Zaifî:

Maden bağışlayan bir Paşa olduğunu vurgular. Menekşe redifli kasidesinde menekşe ile ilgi kurarak onun cömertliğini över.

İy server-i kân-bağş Muhammed Paşa
'Adlûn şuyı bitürdi semen-zâra benefşe (5-23/10)

Sen kân-ı kerem keff-i sehasını görelden
Kıldı bedenin reşk ile beş pâre benefşe (5-27/10)

O cömertlik madenidir. Menekşe, onun cömert elini gördüğünden beri kıskançlıktan bedenini beş parçaya bölmüştür.

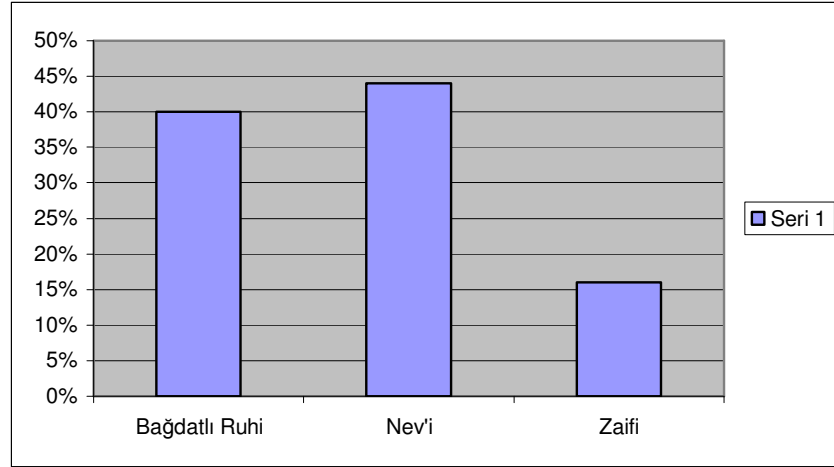
İrişmese lutfuñ güneşi perverişi ger
Virmezdi şifâ kandile bîmâra benefşe (5-28/10)

Şîr-i leb-i şîrînüni emseydi tıflken
Geleydi mesîhâ gibi güftâra benefşe (5-29/10)

Lutfunun güneşinin terbiyesi erişmese menekşe şeker ile hastaya şifa vermezdi. Menekşe, onun çocukken tatlı dudağının sütünü emseydi, Hazret-i İsa gibi dile gelirdi. Her zaman onun ayağına yüzünü sürdüğü için başlarda yer etse şaşılmaz.

Miskinlik ide işigüñe hem-ser olupdur
Alçaklık ile irdi bu miqdâra benefşe (5-35/10)

Menekşe miskinlik ederek onun eşiğiyle arkadaş olmuştur. Bu alçaklık ile bu değere ulaşmıştır. Kapısına karşı dikilir, hiç uyumaz. Uyanık talihine gözünü tutar.

XIII. 21- ŞEMŞİ PAŞA

Nev'î:

Şaire göre onun cömertliği o kadar çoktur ki onun nimetinin ihsanı ve ihsanının bereketi karşısında denizler, bahar ve bulut utanır.

Bâhş-i in'amuñ ider deryâ-yı 'ummânı hâcıl
Feyz-i ihsânun kılur ebr-i bahârı şermsâr (XV-15/51)

Bâd-ı luğfından eser hâşiyet-ı vaqt-i rebî'
Bûy-ı hülqından şemer keyfiyet-i müşg-i tatar (XV-12/51)

İlkbahar mevsiminin hâsiyeti, onun lutfunun rüzgarından eser. Tatar miskininin niteliği, onun tabiatının kokusundan meyve verir.

Bâğ-ı luğfuñ bilmez in hiç gülşen-i cennet midür
Kim hazânın görmedüm hergiz bahârı ber-çarâr (XV-13/51)

Onun lutfunun bahçesi, cennetin gül bahçesi olduğundan hiçbir zaman sonbahar mevsimi yaşanmaz, her zaman bahar mevsimi yaşanır.

III. XIV. ADALETLİ OLUŞU BAKIMINDAN SADRAZAMLAR

XIV. 1- ÇANDARLIZADE İBRAHİM PAŞA

Lâmiî Çelebi:

Şair, bir beyitte İbrahim Paşa'nın adaletini şöyle ifade eder.

Mutî' ü 'âsiye tañ mı olursa ma'diletün

Nizâmiçün aña pādâş vü buña bād-efrâh (XXIII-26/135)

O öyle adaletlidir ki düzeni korumak için boyun eğene mükafat, asiye ise ceza verir.

XIV. 2-MESİH PAŞA:

Lâmiî Çelebi:

Şair, Mesih Paşa'ya sunduğu kasidesinde onun adaletli oluşuna değinir. Onun vezirliği döneminde halkın huzur içinde yaşadığını kozmik unsurları kullanarak şöyle açıklar:

Ḥavf idüb ğaybdan zamîründen

Fitnesin kıodı rûzgâr-ı muḥîl (XXII-5/134)

Oldı âsûde ḥalk devründe

Buldı aḥvâl-ı memleket tertîl (XXII-13/134)

Her seḥer cerri der ḳapuñda felek

Boynına mihirden ṭaḳub zenbîl (XXII-13/134)

Rüzgar onun gaybı bilen kalbinden korkup fitne çıkarmayı bırakmıştır. Halk onun zamanında rahatlamıştır. Memleketin durumları bir düzene girmiştir. Ay ve güneş nice kez dönse, kainat bu düzeni bulamaz. Felek her seher vakti boynuna güneşten zenbil takip onun kapısından para, eşya çeker. Felek, şan ve şerefini yüceltmesini onun kapısından öğrenmiştir. Onun adaleti o kadar çok ki terazi bile ona eşit olamaz.

XIV. 3- HADİM ALİ PAŞA

Hâşimi:

Şair, Ali Paşa'nın ahlakını isim benzerliğinden dolayı Hazret-i Ali'ye benzetmiştir. O Hazret-i Ali ahlaklı paşa, vezirlik makamını yurt edinince dünya adaletle şeref bulmuştur.

Mu'în-i ehl-i dil luğf ıssı 'ādil server-i kāmīl

Nizāmü'l-mülk-i 'ālemdür mu'izze'd-dīnū ve'd-dünyā (7-2/56)

O, gönül ehlinin yardımcısı, adaletli ve olgun bir komutandır. Dünya ülkesinin düzeni (nizamül-mülkü)dir. Şair, tarihte başarılarıyla anılmış Büyük Selçuklu Devleti'nin veziri Nizamül-mülk'e telmihte bulunmuş, Ali Paşa'yı ona benzetmiştir.

Olurdı ibn-i 'İbbād aña bende cān ile dilden

Görüb dîvān-ı 'adlin eylese aḥkāmını ıṣḡā (7-3/56)

İbn-i İbbad onun adaletli divanını görüp hükümlerini yerine getirse ona can u gönülden köle olurdu.

Tâcizâde Cafer Çelebi:

Şair, Ali Paşa'yı doğruluğun ve mutluluğun merkezi, adalet ve insafın kutbu olarak niteler. Tarihte adaletiyle ün salmış şahsiyetlere telmihte bulunur.

Ey medār-ı dīn-ü-devlet merkez-i şıdk-u-şafā

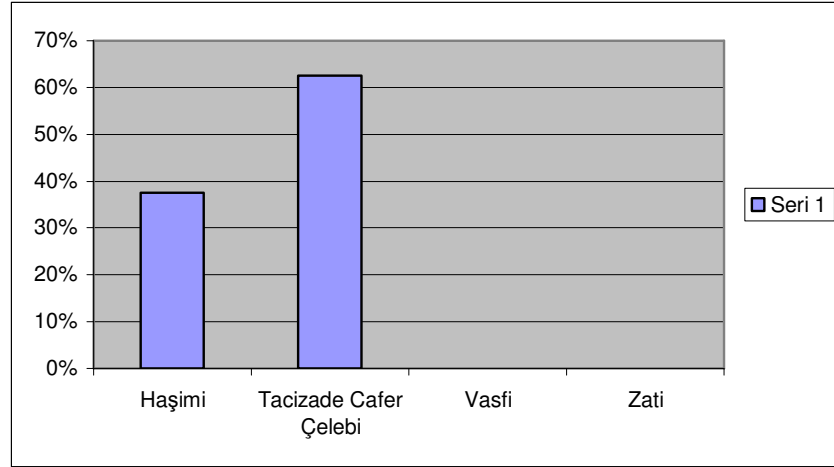
Ḳuṭb-ı inşāf-u-'adālet miḥver-i cūd-u-seḥā (18-1/108)

'Âleme 'adli lisāmı çağırur kim tā ebed

Ruḥını Nüşirevānuñ şermsār itsem gerek (19-12/111)

Şair, doğrulukta Hazret-i Ebu Bekir'e benzetir. Onun adaletini de överek Nuşirevan'ın ruhunu utandırması gerektiğini şöyle söyler.

Vasfî ile Zâtî, Ali Paşa'nın adaletli oluşuna değinmemiştir.

XIV. 4-KOCA MUSTAFA PAŞA:

Vasfî:

Şair, dönen felek, Mustafa adlı âdil padişahın vezirinin parmağına hatem olmuştur diyerek Hazret-i Süleyman kıssasına telmişte bulunmuş, padişahı Hazret-i Süleyman'a, onu da Asaf'a benzetmiştir.

Mustafa-nâm vezm vezîr-i şeh-i 'âdil kim anuñ

Kadri barmagınadır çarh-ı müdevver hatem (4-14-35)

Hatem onun elini öpmek istediğinden altından kemer, lalden taç edinmiştir.

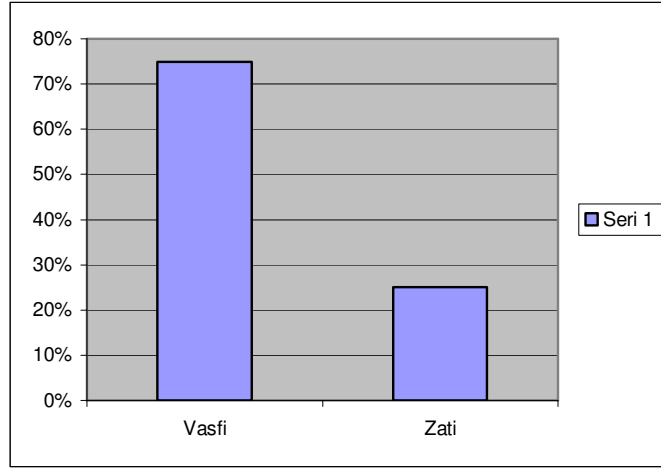
Zâtî:

Zâtî, Mustafa Paşa'ya göre sunduğu kasidesinin bir beyitinde onun adaletli oluşuna değinmiştir.

Hağ budur ferrâş-ı 'adlün devletinde zerrece

Hiçbir hâtırda bād-ı fitnedden yoğdur ğubâr (45-21/150)

Onun devletinde onun adaletinin süpürgesi hiçbir hatırda saba rüzgarından bir toz kalmamıştır.

XIV. 5- DUKAKİNZADE AHMED PAŞA

Zâtî:

Şair, Ahmed Paşa'nın adaletli oluşuna övgüde bulunmamıştır.

XIV. 6-HADİM SİNAN PAŞA:

Hâşimî:

Şair, Sinan Paşa'ya adaletiyle gelerek olgun varlığıyla divanı şerefliendirdiğini şöyle ifade eder.

Bihamdi'llâh gelüp 'adliyle şadra ol kerem-kânı
Vücüd-ı bâ-kemâl ile müşerref kıldı dîvânı (8-1/58)

Sinân Pâşâ-yı dâna zîver-i dâd-ı odur cûya
O zîbâ rây ü dânişle ide çün dâd-ı erkânı (8-5/58)

O bilgin Sinan Paşa, adalet ve doğruluğun süsüdür. O süslü düşünce ve bilgisiyle esasların doğruluğunu araştırır.

'Ömer gibi kılar bu 'âlemi âbâd 'adliyle
İdüp ihyâ çü dâd u cüd ile kânûn-ı 'Oşmânî (8-7/58)

O Hazret-i Ömer gibi adaletiyle bu dünyayı bayındır hale getirmiştir. Osmanlı kanununu adalet ve doğrulukla diriltmiştir. Dünyada onun gibi doğru biri bulunmaz. Sultanlık güneşi, ona adalet gül bahçesinin gülü olmuştur. Onun devrinde kimse kimsenin gönlünü perişan edemez.

XIV. 7- PİRİ MEHMED PAŞA:

Fuzûlî:

Şair, Mehmed Paşa'ya sunduğu kasidesinde onun adaletli oluşuna değinmiştir. Bağdat ülkesini şereflendirmiş olan Mehmed Paşa, adaletin ve merhametin kendisinde tezahür ettiği yüce bir zattır. Adaleti olmayan bir hakim hükümet davalarında başarı sağlayamaz.

Ol ser-efrâz ki yümn-i kadem-i muhteremi

Evliyâ Burcu'na olmuş sebab-i def'i belâ (20-17/79)

O, benzerlerinden üstün bir paşadır ki onun saygın ayağının uğuru, Evliya burcuna bela definin sebebi olmuştur.

Niyeti hayr olup ef'ali salah olmak ile

Hiç kes yok kim ana eylemege hayr du'â (20-18/80)

Niyeti hayır; işleri kurtuluştur. Herkes ona hayır dualar etmektedir.

Böyle hâkim eser-i rahmetdir Yezdân'ın

Hansı iklîme kadem bassa verir zevk ü safâ (20-19/80)

Böyle bir hakim Allah'ın rahmetinin eseridir. Hangi ülkeye ayak bassa zevk ve mutluluk verir.

XIV. 8- AYAS MEHMED PAŞA

Aşkî:

Şair, Ayas Paşa'yı adalette Hazret-i Ömer'e benzetir. Adaletin onun ile ün saldığını şu beyitte açıklar.

Hey ne şâhib-faẓl olur erkân-ı devletde bu gün

'Aql u rây u 'adl u şer' ile olupdur nâmdâr (54-21/80)

Âsitân-ı şâh-ı 'âdil k'âsmân-ı 'adldür

Sensin ey 'İsî-nefes anuñ Mesîh-i Meryem'i (57-5/85)

Rûmdan âvâze-i 'adlün şadâ-yı şevketün

Ṭutdı ser-tâ-ser bu gün Efrenc ü Türk ü Deylem'i (57-6/85)

Adaletli padişahın eşiği adalet göğü o da göğün İsa'sıdır. Adaletinin sesi, heybetinin sesi Osmanlı ülkesinden Avrupa'yı, Türistanı, Deylem'i baştanbaşa sarmıştır.

Pertev-i 'adlûñle hem elmās-ı tîğundur senüñ
Silk-i cevher-veş latîf eden nizām-ı 'alemi (57-3/85)

Cevher ipliği gibi dünya düzenini (nizam-ı alemi) hoş eden, onun adaletinin parıltısıyla kılıcının elmasıdır.

Fuzûlî:

Şair, adaleti bir bahara, Ayas Paşa'yı da o baharın gülüne benzetir.

Zihî ser-dâr-ı sâ'ib- rey sâhib-adl deryâ-dil
Ki şân ü şevketi adâya Mansûr u muzafferdir (19-14/77)

Doğru düşünceli adaletli, deniz gönüllü serdardır. Şanı ve büyüklüğü düşmana üstünlük ve zaferdir.

Sebât-ı mülküne bürhan yeter keyfiyet-i adli
Adâlet kanda olsa müstedâm olmak mukarrerdir (19-18/77)

Emîr-i a'del-ekrem Ayas-ı pāk-tînet kim
Zülâl-i adl birle tînet-i pâki muhammerdir (19-19/77)

Adaletin keyfiyeti ülkenin sebatına delildir. Adaletli en büyük emir olan Ayas Paşa'nın temiz yaratılışı, adalet suyuyla mayalanmıştır. Adalet göğünün ayı, onun parlak yüzüdür. Millet ve ülkenin sığınağıdır. Ona tabi olan dünyanın sıkıntısını ve eziyetini çekmez. Gam karanlıklarını defetmek için ona Hızır rehber olmuştur. Yine onun tedbirinin güzelliğinin doğruluğu düşman yecücünü def eden İskender seddidir.

Ümid ile turalı dâmen-i adâletini
İrişmez oldu giribân-ı mülke dest-i sitem (16-19/70)

Ümit ile adaletin eteğini turalı, sitem eli ülkenin yakasına erişmemiştir. Zamanında temizlik, dindarlık, zühd, takva ile sülukun güzelliğinin binası bir o kadar daha sağlamlaştırılmıştır. Yaşıtlarının adaletlisidir.

Salâh ehline hilmiyle vâli-i müşfik
Fesâd def'ine adliyle hâkim-i kakhâr (17-19/72)

Vücûd-ı kâmiline pâd-şâh-ı âlemden

Sirâyet eylemiş âsâr-ı saltanat ne ki var (17-20/73)

Kurtuluş ehline yumuşak huyluluğuyla şefkatli bir vali; fesatları defetmeye adaletiyle kahredici bir hâkimdir.

Gelip huzuruna görseydi pâk meşrebini

Çalardı haclet ile câmı tevbe taşına Cem (16-26/71)

Onun boyunun fidanında gam meyvesi yetişmez. Dünya üzerinde adaletinin gölgesini gören adaletinin gölgesi az diyemez.

Sadâkatinde sebât-ı sa'âdet ü ikbâl

Siyâsetinde sevâb-ı muhâcir ü ensar (17-18/72)

Doğruluğunda, talih ve saadet daima sebat eder. Siyasetinde, Muhacir ve Ensar sevabı vardır.

Kemâl-i ma'deletin verdi istikâmet-i mülk

Tabîb-i hâzika san kim iriştî bir bîmâr (17-23/73)

Münevver eyledi ikbâlin Evliyâ Burcun

Livâ-yı adlin olup evliyâyâ şem'-i mezâr (17-24/73)

Adaletinin olgunluğu, ülkeye doğruluk vermiştir. Tıpkı bir hastanın usta bir doktora yetişmesi gibi onun adaleti tüm ülkeye yetişmiştir. Yine adaletinin sancağı evliyaya mezar mumu olup Evliya Burcunun ikbalini aydınlatmıştır.

Serverâ hakkı ki hurşîd-i cemâlinden cüdâ

Ahter-i ikbâline yetmişti Bağdâd'ın zevâl (13-8/59)

Onun güneş gibi güzel yüzünden ayrı kaldığından beri Bağdat'ın ikbal yıldızı yerinden ayrılıp gitmiştir. Fakat onun gelmesiyle ayağının toprağından ülkenin gözüne sürme çekilmiştir. Bağdat ülkesine adaletini daim kılarak tazelik, parlaklık getirmiştir. Tıpkı Hızır'ın hazinenin bekası için yaptığı köhne duvar gibi. Bu ülkenin bedeni onun zamanında her zaman yepyeni hayat bulmuştur. Dünya durdukça da felek aynı kararda kalacaktır. Zamanında zamane zülmü yok, insafı var etmiş. Zulüm ile insafın varı yoğu ona mensup olmuştur. Zamanın bütün vakitlerini sabah etmiştir. Zulüm devrinin karanlık gecesi çerağ ile bile bulunmaz.

Zâtî:

Şair, doğrulukta, manevi kuvvet ve sağlamlılıkta Hazret-i Ebu Bekir'e benzetir.

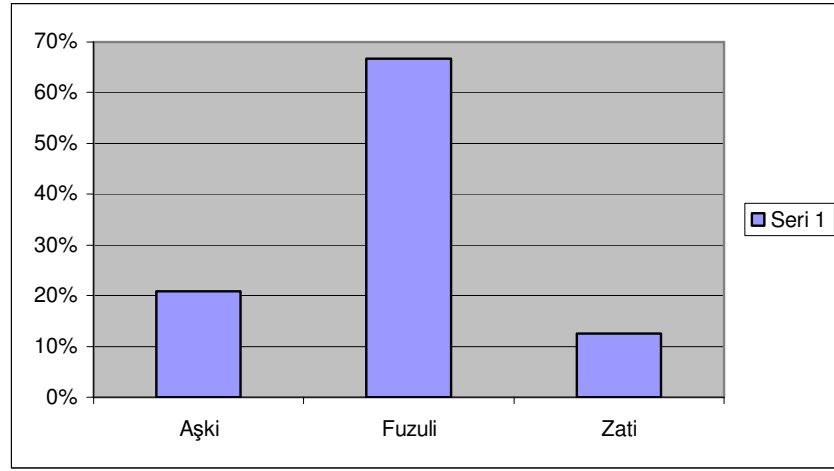
Şiddîk şıdk içinde şalâbetde san 'Ömer

'Osmân-ı hayâ deminde şecâ'atde Murtaza (35-13/120)

Yâre her dem beni gamz eylemez gamze-i yâr

Dir idim kalmadı devründe döğündi gammâz (20-28/67)

Şair, sevgilinin gamzesinin kendini gammazlamayacağını; çünkü onun devrinde gammazların dövündüğünü söyleyerek herkesin rahat yaşadığını belirtir.

XIV. 9-İBRAHİM PAŞA:

Amrî:

Şair, İbrahim Paşa'nın adaletli oluşuna değinmemiştir.

Aşkî:

Şair, İbrahim Paşa'nın eşğini adalet göğü olarak niteler.

Âsitân-ı şeh-i 'âdil ki 'adâlet gögidür

Ol göge sensin olan 'İsâ-yı devrân şekil (58-8/87)

Adaletli padişahın eşiği adalet göğü; o da göğün İsa'sıdır.

'Adl-i nûrı ile âfâkı münevver kıldı

Ref' edüp zulmeti sen Âşâf-ı devrân-şekil (58-6/87)

O, zamanın Asafı olarak karanlıkları kaldırıp nurunun adaletiyle ufukları nurlandırmıştır. Dünyadan karanlığını kaldırarak adaletinin nuru ile ufukları aydınlatmıştır

Figânî:

Şair, İbrahim Paşa'ya sunduğu kasidesinin bir beyitinde onu adalet madeni olarak niteler.

İbrahîm oldu nâmüñ eyâ kân-ı ma'delet
Bu faqr âteşini baña eyle gülsitân (III-20/13)

Rumûz-ı mes'ele-i 'adlûñ itmege taḥkîḳ
Çıkarıdı çün Yed-i beyzâyi şubh-dem gerdûn (IV-17/16)

Onun adaletinin meselelerinin remizlerini tahkik etmek için feleğin yıldızları sabah vakti چراغını çıkarır.

Hayâlî:

Pâşâ-yı Şâh-ı 'âdil ü Beglerbegi-i Rûm
K'oldı havâ-yı aşkı ile bî-karâr serv (11/12/43)

Şair, İbrahim Paşa'nın adaletli padişahın veziri olduğunu vurgular. Rum Beylerbeyidir. Servi, onun aşkının arzusuyla kararsız kalmıştır.

Doğrusu bu durur ki bugün bâg-ı adlde
Sen şâh-ı gülsün ey yüzü gül şehriyâr serv (11-16/43)

O gül yüzlü paşa, adalet bahçesinde bugün gül dalı; padişah da servidir. Bütün dünya ona kul olmakla övünür. Servi her ne kadar özgür olmakla övünse de.

Hayretî:

Şair, İbrahim Paşa'nın sadaret döneminde milletin huzur ve güven içinde yaşadığını şöyle ifade eder:

Devrinde kimse ağlamaz illâ ki şem'-i bezm
'Ahdinde kimse inlemez illâ ki nây-ı 'îd (13-34/41)

Onun devrinde yeme içme meclisinin mumundan başka kimse ağlamaz. Zamanında bayramın neyinden başka da kimse inlemez. Yeme içme meclisinde kırmızı şafak şarap; ay ile güneş de bayramın işretini arttıran bir iki altın kadehtir.

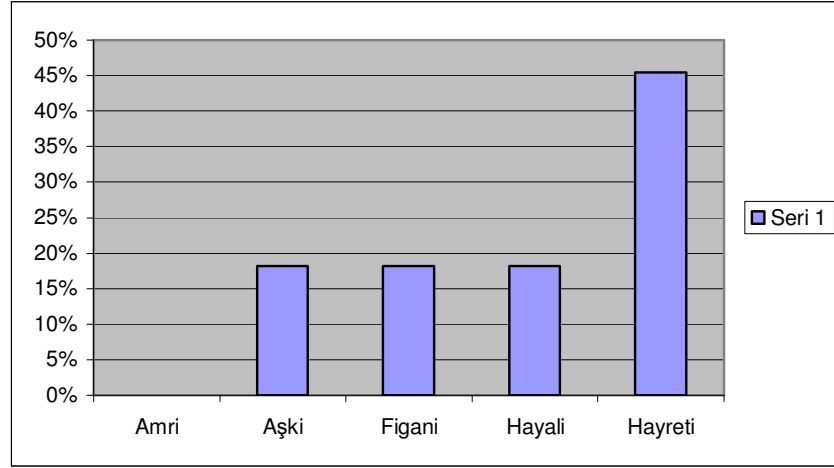
Mihr-i 'adl ile ara yerden bürûdet götrilüp
İ'tidâl üstüdedür muḥkem zemîn ü âsumân (15-27/48)

Onun adaletli güneşi ile ara yerden soğukluk giderilmiş yeryüzü ile gökyüzü bir ölçü içinde sağlamlaştırılmıştır.

‘Adlûñ şu resmedür ki zamânuñda ħusrevâ

Hergiz ħabâb ħanesin itmez ħarâb âb (10-29/31)

Su adaletinin kılıcına arkasını dayamasaydı, böyle rahat bir şekilde sırt üstü yatmazdı. Adaletli zamanında su habap (su kabarcığı) tan yaptığı evini asla yıkıp harap etmez.

XIV. 10- RÜSTEM PAŞA

Fuzûlî:

Şair, Rüstem Paşa'nın adaletinin baştan başa bütün ufuklara sardığını şöyle ifade eder:

Serverâ cümle-i âfâka yetirmiş adlin

Vüs'at üzre eser-i râbıta-i hân-ı ni'am (24-38/89)

Ol cevân-baht ki icrâ-yı adâlette müdâm

Nesak-ı şer'iledir emr-i şerifi tev'em (24-23/88)

Ger sabâdan haber-i adlin işitse edemez

Şem' pervâneye mutlak diri oldukça sitem (24-25/88)

O bahtı genç paşa adaletini uygularken daima mübarek emri ile şeriat yolu ayındır. Mum, saba rüzgarından onun adaletinin haberlerini işitse pervaneye sağ oldukça zulmedemez.

XIV. 11- SEMİZ ALİ PAŞA

Bâkî:

Şair, Ali Paşa'ya kalem sahibi diyerek onun adaletini över.

Şāhib-i tîğ u қalem mâlik-i cām u hātem

Âşaf-ı Cem-‘azamet dāver-i Cemşîd-vekār (18-27/41)

O, kalem ve kılıç, mühür ve kadeh sahibidir. Cem gibi heybetli ve ağırbaşlı Asaf (vezir)tır.

Serverā cānı mı var devletiñ eyyāmında

Sünbülün çurasına el uzada şâh-ı çenār (18-38/42)

Şair, onun devletinin zamanında çınar eli sünbülün kıvrımlarına uzatacak canı yoktur diyerek zamanında huzur ve güven içinde yaşandığını belirtir.

Gelibolulu Mustafa Âli:

Şair, Ali Paşa'nın adaletli oluşuna değinmemiştir.

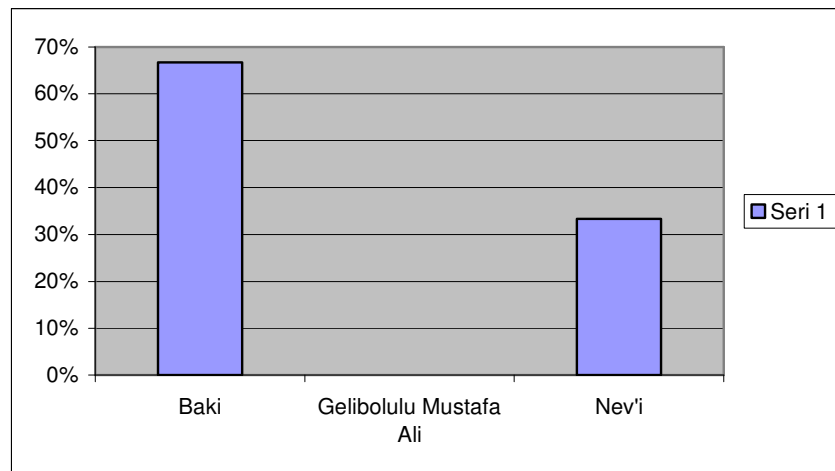
Nev'î:

Şair, Ali Paşa'nın kısaca adaletini şöyle özetler:

Muhtell-idi tabâyi‘-i erkân irişmese

Fârûk-ı ‘adl-i aşaf-ı sultân-ı Cem-nişân (XXXIX-9/121)

Cem nişanlı sultanın Asaf'ının haklıyı haksızdan ayıran adaleti erişmese devletin ileri gelenlerinin tabiatları bozular.

XIV. 12- AHMED PAŞA

Azmî:

Şair, Ahmed Paşa'nın kalem sahibi olduğunu söyleyerek koyduğu kurallar ile adaletine değinmiştir.

Şāhib-i seyf ü kalem Hāzret-i Aḥmed Paşa
Ki ayağı tozıdur sürme-i a'yān-ı kibār

(1-29/87)

Kılıç ve kalem sahibi Ahmed Paşa'nın ayağının tozu büyüklerin gözüne sürmedir.

Derzizâde Ulvî Çelebi:

Şair,Ahmed Paşa'nın adaletli oluşuna değinmemiştir.

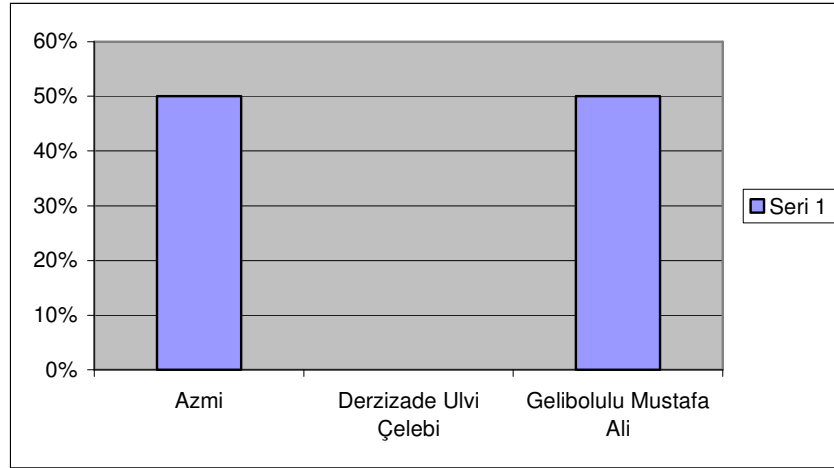
Gelibolulu Mustafa Âli:

Şair, Ahmed Paşa'nın amacının adaleti sağlaması olduğunu şöyle anlatır.

Çaşdı 'ahdinde yürütmekdür 'adâlet hükmini
Añların da'vñ-yı merd itdi girüp meydâna mühr

(29-17/88)

Amacı zamanında adalet hükmünü yürütmektir. Mühür de meydana girip onların açıkça bu davasını ortaya koymuştur.

XIV. 13- LALA MUSTAFA PAŞA

Gelibolulu Mustafa Âli:

Şair, Lala Mustafa Paşa'nın adaletine değinmemiştir. Sadece bir vezirde bulunması gereken üç hasletten bahsederken bunlardan birinin de adalet olduğunu vurgular.

Birisi bu kıadrinde olan meskenetidür

İkincisi şehâvetdür üçüncüsü 'adâlet (12-17/45)

XIV. 14- KOCA SİNAN PAŞA

Bağdâdlı Ruhî:

Şair, Sinan Paşa'yı adaletli ve olgun bir paşa olarak niteler.

Vezîr-i 'âdil u kâmil Sinân Pâşâ kim

Kerem binâsına bânî-i luţfı urmuş esâs (17-90)

Gönlü yaralı aşıklar, düşmanların ayıplamalarından emin olmuşlardır. Haksızlık görmüş, zulme uğramışlardır. Feleğin eziyetinden aman bulmuşlardır. Ama artık hiç kimse gam gussa çekmemektedir; zira onun gelmesiyle dünya mutluluğa gark olduğundan gam gussaya yer kalmamıştır.

Ey şadr-ı mülk sen o melek-şadrsin ki olur

Şapuñda kıulluğun idenün şâli 'i sa'îd (17-103)

Sensin o ser-bülend-i zamân kim zamânede

Bî-mişlsin 'adâletile cüdile vahid (18-103)

Ülkenin sadrazamı, melek kadar değerli ve rütbe sahibidir. Kapısında kulluk edenin talihi çok uğurludur. Zamanın yüce paşasıdır ki zamanında adaletiyle ve cömertliğiyle benzersiz, tektir.

Devründe cür'et eyleyemez kimse kimseye

Şançer çeke çemende meger çeke āba bîd (19-103)

Zamanında kimse kimseye cüret edemez. Sadece çimenlikte söğüt suya hançer çekmektedir.

Sipihr kâsını pür-zehr göricek 'adli

İşâret itdi hemân oldı ser-nigün ol tās (22-91)

Onun adaleti, gökyüzü tasının zehirle dolu olduğunu görünce hemen işaret ederek onu baş aşağı etmiştir.

O hādī-i edeb ol hāmī-i ‘İraq u ‘Arab
Ki dād u ‘adlile mānendi yođ bir ehl-i řu‘ūr (23-93)

Edeb rehberi, Irak ve Arap diyarının koruyucusudur. Doğruluk ve adalet ile onun gibi bir akıl ehli yoktur.

Kirsī-i luşfi çeküpdür ‘āleme zincir-i ‘adl
Sāye-i ‘adlinde olmuřdur cihān āsūde-ĥāl (11-100)

Dünyaya lutfunun Kırsası adalet zinciri çekmiştir. Adaletinin gölgesinde dünya huzur bulmuştur.

Ferāset ile ‘adalet de kāmīl olmağla
Aña mufavvız olupdur mesālīh-i cumhūr (25/94)

Kıscası, anlayış, çabukluk, seziş ile adalette olgun olmakla halkın işleri ona verilmiştir.

XIV. 15-SİYAVUŞ PAŞA

Nev’i:

şair, bir beyitte Siyavuş Paşa’nın elini adalet madeni olarak niteler.

Kefini ma‘den-i men‘ itdi ġayrılar ammā
Senüñ kefüñ kefi deryâ vü ma‘delet kânı (L-9/146)

XIV. 16- ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA

Nev’i:

şair, Osman Paşa’nın adaletli oluşuna değinmemiştir.

XIV. 17- FERHAD PAŞA

Zaifi:

şair, Ferhad Paşa’ya sunduğu kasidesinde onun adaletine değinmiş, çeşitli ifadeler ile övmüştür.

Mīr ü vezīr-i ‘ādil ü Ferhād Paşa kim
Aña sipihr bār-geh ü mihr ü meh ĥadem (4-7/6)

Adil vezir ve emir olan Ferhad Paşa’ya gökyüzü çadır; güneş ile ay da hizmetçi olmuştur. Dünya diyarının devleti gezip sonunda onun sarayının kapısı için hoş harem çekmiştir. İzzet tahtına ayak baştığı zaman işiten ne güzel zaman ne güzel ayak der.

Teslīm olalı saña re'āya vü memleket

Bī-bāk dağ u gārı gezer zībile ğanem (4-14/7)

Memleket ve halkı ona teslim olalı koyun ile kurt birbirinden çekinmeksizin dağda mağarada birlikte gezerler. Kainat onun mübarek vücuduyla şeref bulmuştur. Zahitler, halvet içinde dem çekip onun adını zikrederler.

Bir nesne yok ki 'izz-i huzūruñda olmaya

İllā fesād ü fitne ṭamā' şūr u şer sitem (4-17/7)

Fesat, fitne, tamah, gürültü, patırtı, sitem onun izzetli huzurunda yoktur.

XIV. 18- DAMAD İBRAHİM PAŞA

Gelibolulu Mustafa Âli:

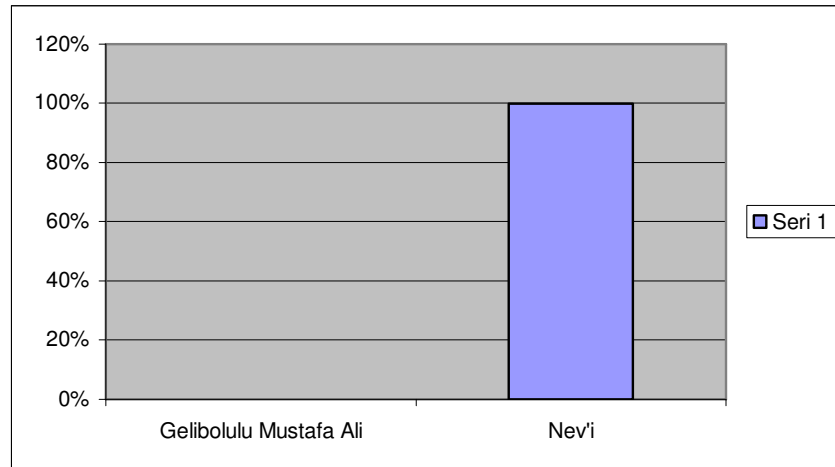
Şair, İbrahim Paşa'nın adaletli oluşunu övmemiştir.

Nev'î:

Şair, İbrahim Paşa'dan vazifesine geri dönmek için yazdığı kasidesinin bir beyitinde adaletinin kısmetini gözetlediğini söyler.

Lâyiğ mı senüñ kısmet-i 'adlün gözedem ben

A'lâya naşîb olmaya ednâ-yı vazife (XLIII-12/132)

XIV. 19- CAĞALAZADE YUSUF SİNAN PAŞA

Nev'î:

Şair, Sinan Paşa'nın adaletli yönüne değinmemiştir.

XIV. 20- SOKULLU MEHMED PAŞA

Bağdâdlı Ruhî:

Felek ol ‘âdil-i zî-şanı geçürdi şadra

Kimseden kimseye zulm ırmemek için maḥzâ (20-116)

Felek, o mübarek adaletli paşayı sadece kimsenin kimseye zulmü olmasın diye sadrazamlık makamına geçirmiştir.

‘Adaletile ‘adîmü’l-miṣāl idi pederüñ

‘Aceb mi olsa saña ‘adl ü dâd eger ‘âdet (10-120)

Babası adaletiyle eşi benzeri yoktu. O yüzden ona da adalet ve doğruluk adet olsa şaşılmaz.

Ey felek-ḳadr ü melek-şadr u vezîr-i ‘âdil

Şadr-ı ‘İsî- nefes ü Âsâf-ı ferḥunda-likâ (27-116)

Felek rütbeli, melek makamlı adaletli vezirdir. Hazret-i İsa nefesli sadrazam, kutlu yüzlü Asaf’ tır.

Nev’î:

Şair, adalet redifli kasidesinde Mehmed Paşa’yı adalet madeni olarak niteler. Çeşitli şekillerde onun adaletli oluşu üzerinde durur.

Ey ḥâk-i cenâbuñ güher-i kân-ı ‘adâlet

Na’l-i feresüñ efser-i ḥâḳân-ı ‘adâlet (V-1/19)

Huzurunun toprağı, adalet madeninin incisidir. Atının nalı da adalet hakanının tacıdır.

Ḳaşuñ raḳam-ı şûret-i tuğrâ-yı hümâyûn

Vechüñ varḳ-ı defter-i divan-ı ‘adâlet (V-2/19)

Kaşı, hümayun tuğrasının şekli; yüzü, adalet divanının defterinin sayfasıdır. Adalet terazisinin kefesi var olalı onun sağ duyusu gibi bir cevher tartılmamıştır.

Âfâḳa cenâbuñdan eser bâd-ı mürüvvet

Cûduñla yağar ‘âleme bârân-ı ‘adâlet (V-4/19)

İyilik, cömertlik rüzgarı ufuklara onun huzurundan eser. Adalet yağmuru, dünyaya onun cömertliğiyle yağar.

Fermânuña ‘âlem n’ola olursa musahḥar

Mîm-i dehenüñ mühr-i Süleymân-ı ‘adâlet (V-6/19)

Bütün dünyayı onun fermanı ele geçirmiştir. Zira ağzının mimi adalet Süleymanı'nın mührüdür.

Žātuñdur eger var ise bir merkez-i inşâf

Re'yüñle döner halka-i devrân-ı 'adâlet (V-7/19)

İnsaf merkezi varsa o da onun kişiliğidir. Adalet devranının halkası, onun düşünceleriyle döner.

Şair, onun adalet esaslarının Asaf'ı olarak niteler.

Pâşâ-yı mu'azzam şeref-i şadr-i vezâret

Feyyâz-ı kerem Âşaf-ı erkân-ı 'adâlet (V-12/20)

Deryâ-yı 'aât ebr-i seĥâ çarĥ-ı ma'âlî

Dârâ-yı himem Dâver-i devrân-ı 'adâlet (V-13/20)

Ķânûn-ı kerem oldı vücûduñda müseccel

Yazıldı senüñ nâmuña 'unvân-ı 'adâlet (V-17/20)

Gayretlerin Dara'sı, adalet zamanın Daveridir. Adalet ünvanı, onun adına yazılmıştır. Adaletin delili, onun boyunda ikamet etmektedir. Boyunun fidanı, adalet gül bahçesinin servisi; yanağının fesleğeni, adalet bostanının süsüdür. Rıdvan bahçelerinin eserleri onun yüzünde görülür. Yanakları adaletin Numan lalesidir. Numan, dağ lalesidir.

Luţfuñ içürüp teşnelere şerbet-i iĥsân

Ĥulķuñ döşedi ĥân-ı firâvân-ı 'adâlet (V-9/19)

Huy ve karakteri, adaletin sofrasını döşemiştir. Sözü hastalıklı memleketlere adaletin Lokman'ıdır.

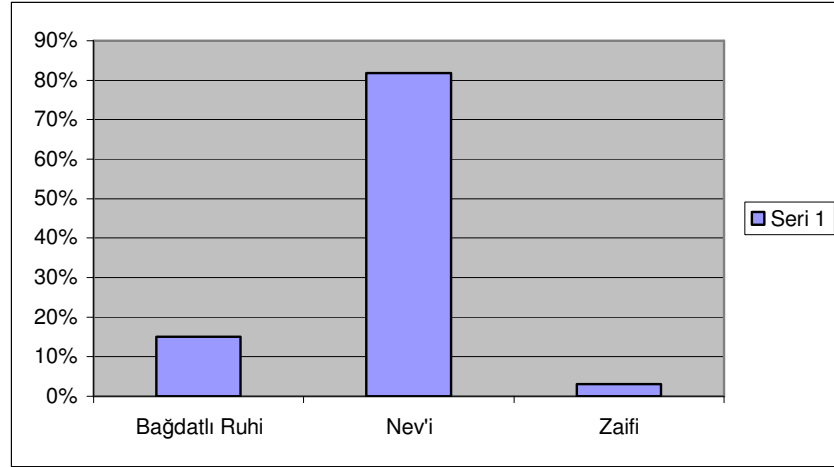
Zaifî:

Şair, Mehmed Paşa'ya sunduğu kasidesinin bir beyitinde onun adaletini açıklar:

İy server-i kân-baĥş Muĥammed Paşa

'Adlüñ şuyı bitürdi semen-zâra benefşe (5-23/10)

Maden bağışlayan Muhammed Paşa'nın adaletinin suyu, yaseminlikte menekşe bitirmiştir.

XIV. 21- ŞEMŞİ PAŞA

Nev'î:

Şair, Şemsi Paşa'nın en kötü günleri bayram gününe çevirdiğini şöyle ifade eder.

Ol ki bir kemter zamânı 'ahdinüñ eyyâm-ı 'îd

Ol ki bir ebter kitabı fazlınuñ faşl-ı bahâr (XV-11/51)

Rûz-ı bâhûra virür enfâs-ı 'adlün i'tidâl

Ĥâr ü ĥâşâki ider nîsân-ı cûduñ sebze-zâr (XV-18/51)

Onun adaletinin nefesleri, çok sıcak günlere bir ölçü verir. Cömertliğinin nisan yağmuru, çeri çöpü çimenliğe çevirir.

III. XV. DİNDARLIĞI BAKIMINDAN SADRAZAMLAR

XV. 1- ÇANDARLIZADE İBRAHİM PAŞA

Lâmîi Çelebi:

İbrahim Paşa, din, devlet ve faziletin övünç kaynağıdır. Fazilet ve hüner sahibi kişiler onun devrinde değer bulmuştur. Devletin olgunluğu, akıl ve sağlam yaratılış ona Allah'tan verilmiştir.

Nedür o zât-ı nübüvvet-hışâl kim el-ĥaĥ

Şıfat-ı ĥülletidür hem ĥalîm ü hem evvâh (XXIII-5/135)

O, peygamber yaratılışlı kişidir. Yumuşak huyluluk, sağlam iman onun içten dostluk sıfatıdır.

Dünyada onun gibi Allah arkadaşı yoktur. Yücelikte yüksek sancağı güneş gibi parlamaktadır. Bütün faziletli ve âlim kişiler kapısında toplanmıştır. Gaybı gösteren kadeh, onun gönlünün aynasıdır. Bu yüzden takvim defteri ortadan kalksa şaşılmaz.

Bu ‘âli süddedür el-ḥak maḳâm-ı İbrâhim

Belâdan olur emîn her kim ide aña penâh (XXIII-4/135)

XV. 2- MESİH PAŞA

Lâmî Çelebi:

Şair, padişahın dindarlık yönüne değinmemiştir.

XV. 3- HADİM ALİ PAŞA

Hâşimi:

Şair, Ali Paşa'nın dindarlığını överken mu‘izze’ d-dînü ve’ d-dünyâ (dinin ve dünyanın ağırlayıcısı) olarak niteler.

Mu‘în-i ehl-i dil luḫ ıssı ‘âdil server-i kâmil

Nizâmü’l-mülk-i ‘âlemdür mu‘izze’ d-dînü ve’ d-dünyâ (2-7/56)

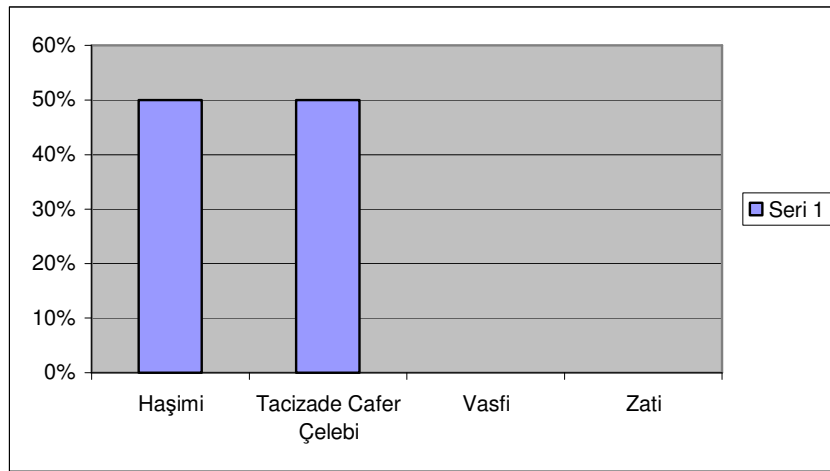
Tâcizâde Cafer Çelebi:

Şair, onu din ve devletin merkezi olarak görür.

Ey medâr-ı dîn-ü-devlet merkez-i şıdk-u-şafâ

Ḳuṭb-ı inşâf-u-‘adâlet miḫver-i cûd-u-seḫâ (18-1/108)

Vasfî ie Zâtî, Ali Paşa'nın dindarlığına herhangi bir övgüde bulunmamıştır.

XV. 4-KOCA MUSTAFA PAŞA:

Vasfî:

Vasfî, Mustafa Paşa'yı din ve devletin yardımcısı olarak niteler.

Mu'in-i dîn ü düvel ya'ni Mustafâ Paşa

Vezîr-i a'zam –1 şâh-1 muzaffer ü mansûr (5-11/38)

Mu'in-i dîn ü düvel ya'ni Mustafâ Pâşâ

Vezîr-i a'zam-1 şâhenşâh-1 sıgâr u kibâr (6-3/40)

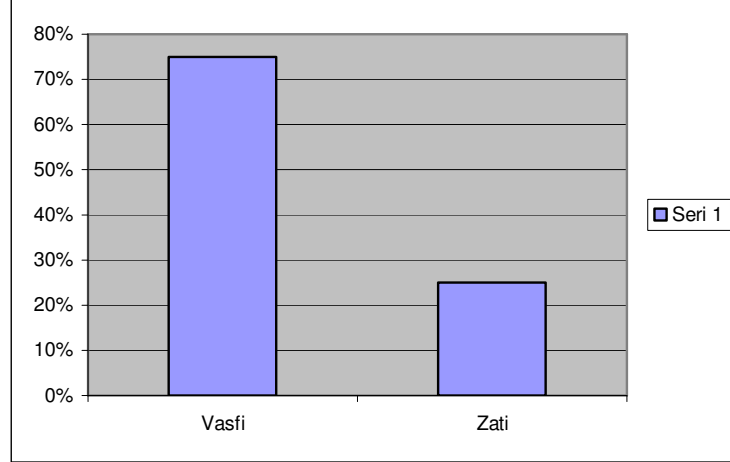
Zâtî:

Şair, Mustafa Paşa'ya sunduğu kasidesinin bir beyitinde onun dindarlığına övgüde bulunur.

Muştafâ Pâşa-yı a'zam pertev-i luğf-ı Hudâ

Âşaf durur zamân-ı maqbûl zıll-i Kird-gâr (45-16/150)

Paşaların en büyüğü olan Mustafa Paşa, Allah'ın lutfunun ışığıdır. Zamanın makbul Asaf'ıdır. Allah'ın gölgesidir.

XV. 5- DUKAKÎNZADE AHMED PAŞA**Zâtî:**

Şair, Ahmed Paşa'nın dindarlığına övgüde bulunmamıştır.

XV. 6-HADİM SİNAN PAŞA:

Hâşimî:

Şair, Hadim Sinan Paşa'nın dindarlığına değinmemiştir.

XV. 7- PİRİ MEHMED PAŞA:

Fuzûlî:

Fuzûlî, Mehmed Paşa'ya sunduğu kasidesinde onun dini açıdan övgüsünü yapar.

Şair, alçak kimselerden yüce kimselere zarar gelemeyeceğini söyler; zira, halifelik fermanı bütün dünyada icraatini gerçekleştirmiştir. Şaire göre iyi bir hüküm din işlerini canlandırmalıdır.

Hükmdür hükm ki dünyâya verir zîb-i nizâm

Hükmdür hükm ki din resmini eyler ihya (20-5/79)

Şair, böylece Mehmed Paşa'ya iyi bir devlet adamı olması için mesajlar vermektedir. Onun böyle hakim olması Allah'ın bir rahmet eseridir.

Böyle hâkim eser-i rahmetidir Yezdân'ın

Hansı iklîme kadem bassa verir zevk ü safâ (20-19/80)

XV. 8- AYAS MEHMED PAŞA

Aşkî:

Aşkî, Ayas Paşa'ya sunduğu kasidesinde onun dindarlığına değinmiştir.

Mefhâr-ı şer'-i Nebî vü mazhar-ı sırr-ı 'Ali

'Aql u dâna vezîr-i a'zam u şahib-vaqar (54-22/80)

Peygamberin şeraitinin övünç kaynağı, Hazret-i Ali'nin sırlarının mazharıdır(göründüğü kişidir). Şeriat onun ile ün salmıştır.

Hey ne şahib-fa'zl olur erkân-ı devletde bu gün

'Aql u rây u 'adl u şer' ile olupdur nâmdâr (54-21/80)

Ey kemâl-i lu'f ile zıll-i ilâhuñ hemdemi

V'ey sehâ vü seyf ile sırr-ı 'Ali'nün mahremi (57-1/85)

O, lutfunun olgunluğuyla Allah'ın yeryüzündeki gölgesinin (padişah) arkadaşıdır. Cömertlik ve kılıç ile Hazret-i Ali'nin sırlarının mahremidir.

Cân diliyle okıdı “Nûrun min-Allâh” âyetin

Çeşm-i ‘ârif gördi çün vechüñde nûr-ı a’zamı (57-1/85)

O, “nurun minallah”²⁶⁹ âyetini can diliyle okumuştur. Çünkü arif gözü, en büyük nuru onun yüzünde görmüştür.

Fuzûlî:

O, Keyvan gibi rütbeli ve gökyüzü gibi ihtişamlıdır. Mahmud akıbetli en üstün paşadır. Doğru giden kutuptur. O, iyi düşünceli ve iyi adlı Ayas Paşa’dır.

Geldi ol İsi kim andandır hayât-ı ehl-i hâl

Yokdur ansız halk cisminde hayâta ihtimâl (13-1/58)

O, Hazret-i İsa’dır. Onunla hal ehline²⁷⁰ hayat gelmiştir. O, olmadan halkın bedeni hayat bulmaz.

Geldi ol hızr-ı mübârek-pey kim ansız bî-delîl

Muztarip kalmıştı ehl-i fazl ü erbâb-ı kemâl (13-2/58)

Geldi ol Mehdî ki salmıştı zamân-ı gaybeti

İkd-i nazm-ı kişver-i İslâm’a bîm-i inhilâl (13-3/58)

O, mübarek ayaklı Hızırdır. Fazilet ehli ile olgunluk ehli onsuz mustarip kalmıştır. O, Mehdidir. Mehdi, Şiilerin itikadına göre yaşamakta olup kıyameti beklemektedir (sâhibü’z-zamân). İyi ki geldi; zira dedikodu zamanı, İslam ülkesinin nazımının ipliğine çözülme korkusu salmıştı.

Değil hadd-i beşer hüsn-i afâf u lutf-ı ef’ali

Melâ’ik firkasından bie aceb zât-ı mutahherdir (19-15/77)

O, insan sınırı, günahsız güzelliği, işleri lutuf değildir. O melekler firkasından mübarek bir zattır. Temiz yaratılışlı, temiz cevherdir. İkbâl aynası zulüm tozundan münezzehdir. Onun benzersiz vücudu İslam devletine Allah’ın yardımı, başarısı, üstünlüğüdür.

Zamîr-i bî-melâli asveb-i efkâre cevlân-geh

Vücûd-ı bî-misâli Ahsen-i ef’ale mazhardır (19-17/77)

²⁶⁹ Saff Sûresi 13. âyet.

²⁷⁰ “Ehl-i hal, tarikatte tasavvufta hal ve cezbe denilen muvakkat olarak kendinden geçme sırrına eren, Allah adamı, cezbeye tutulan, vecde gelen kimse anlamına gelir.” Ferit DEVELLİOĞLU, *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, s. 209.

Sıkıntısız kalbi fikirlerin doğrusuna gezinme yeri; emsalsiz vücudu işlerin güzelliğinin görüldüğü yerdir.

Eyâ bülend-nazar âftâb-ı evc-i hüner

Ki resmdir sana hüsn-i hasâ' il-i etvâr (17-22/73)

O, gayreti büyük, hüner doruğunun güneşidir. Güzel hal ve hareketlerin, huyların güzelliği onda resmedilmiştir. Temiz eteklidir; yani şerefli ve namusludur. Vücudu her türlü eksiklikten ve ayıptan arınmıştır.

Cevher-i kâbil Ayas-i 'âkıbet-Mahmud kim

Halka göstermiş amî İzid felekden bir misâl (13-6/58)

İstidatlı bir incidir. Sonu Mahmud olan Ayas Paşadır. Allah onu halka felekten bir örnek olarak göstermiştir.

Revâc-bahş-i tarîk-i İmâm-ı Azam olup

Binâ-yı şer' ile verdin umûr-ı mülke karâr (17-25/73)

İmam-ı Azam yoluna itibar bahşedip şeriat binasıyla ülkenin işlerine bir düzen vermiş, istikrara bağlamıştır.

Şair, yüzünün çerağı ile Kerbela'ya nur salmış, eşiğe niyaz (yalvarma, yakarma) incisi saçmıştır diyerek Kerbela ve Hazret-i Ali makamının hakimi ve hamisi olduğunu açıklar. Bağdat'ta halka Muhammed dininin ibadetlerini bildirmiş, Mescid-i Aksa'ya Bilal'in tayinini yapmıştır.

Zihî Pâşâ-yı mülk-ârâ-yı devlet-mend ü rûşen-dil

Ki makbûl-i cem'-i halkdır mecmû'-ı etvârı (18-17/75)

Hakikatde Hüda'nın ekber-i âyât-ı takdiri

Şeriatde Resul'ün a'zam-ı a'van u ensârı (18-19/75)

Devletli ve gönlü parlak hakikatleri bilen, ülke süsleyen Paşa'nın tavırları bütün halkın kabulüdür. Hakikatte Allah'ın takdir ayetlerinin en büyüğü; şeraitte paygamberin yardımcı ve koruyucularının en yücesidir.

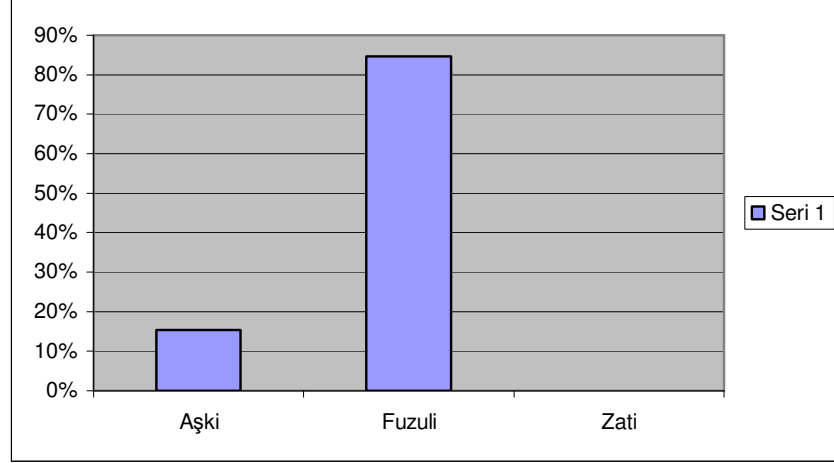
Tasavvur eylemek olmaz sana mânend bir kâmil

Hemânâ sende hatm olmuş kemâl-i kudret-i Bârî (18-33/75)

Onun gibi bir olgun tasavvur edilemez. Allah kudretinin olgunu onda son bulmuştur.

Zâtî:

Şair, Ayas Paşa'nın dindarlığına övgüde bulunmamıştır.

XV. 9- İBRAHİM PAŞA:

Amrî:

Penâh-ı millet-i İslâm u tâc-ı devlet-i dîn
Cihân-ı luţf u kerem ya'nî hâzret-i paşa (1-19/19)

Sarâyı menzîl-i taht u makâm-ı İbrâhim
İşigi kıble-i hâcât u Ka'be-i 'ulyâ (1-20/19)

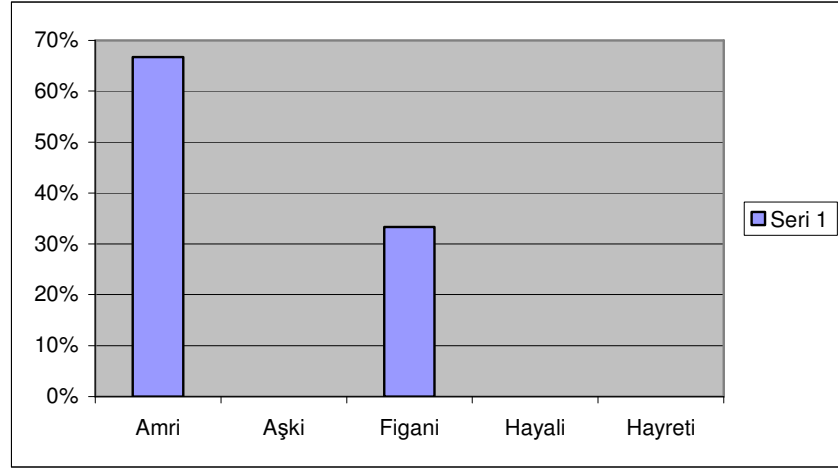
O, İslam milletinin sığınağı, din ve devletin tacı, lutuf ve iyilik dünyasıdır. Sarayı tahtın menzili ve İbrahim makamıdır. Eşiği de isteklerin kiblesi ve yüce Kabe'dir.

Figânî:

Şair, İbrahim Paşa'yı dinin ve devletin göğü olarak niteler.

Sipîhr-i dîn ü düvel Âşaf-ı Süleymân Şâh
Revân önünce Erdevân u Efridûn (IV-11/16)

Aşkî, Hayâli ile Hayretî İbrahim Paşa'nın dindarlığı üzerine herhangi bir övgüde bulunmamıştır.

XV. 10-RÜSTEM PAŞA

Fuzûlî:

Şair, Rüstem Paşa'nın dindarlığı üzerinde durmamıştır.

XV. 11- SEMİZ ALİ PAŞA

Bâkî, Gelibolulu Mustafa Âli ile Nev'î, Ali Paşa'nın dindarlığı üzerinde durmamışlardır.

XV. 12- AHMED PAŞA

Azmî, Derzizâde Ulvî Çelebi ile Gelibolulu Mustafa Âli, Ahmet Paşa'nın dindarlığı üzerinde durmamışlardır.

XV. 13- LALA MUSTAFA PAŞA

Gelibolulu Mustafa Âli:

Gelibolulu Mustafa Âli, Lala Mustafa Paşa'nın dindarlığı üzerinde durmamıştır.

XV. 14-KOCA SİNAN PAŞA

Bağdâdlı Ruhî:

Şair, Sinan Paşa'nın dindarlığı üzerinde durmamıştır.

XV. 15- SİYAVUŞ PAŞA

Nev'î:

Şair, Siyavuş Paşa'nın dindarlığına kısaca değinmiştir.

Sen ol vezîr-i cüvân-baht u pîr-i himmetsin

Halîfe itdi seni şâh-ı milk-i 'Osmânî (L-6/146)

O talihi genç, gayrette tecrübeli bir vezirdir. Bu yüzden Osmanlı ülkesinin padişahı onu halife yapmıştır.

XV. 16- ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA

Nev'î:

Şair, Osman Paşa'nın dinin direği, devletin sermayesi, sünnet ehlinin düzeni olduğunu şöyle ifade eder.

Sezâvâr-ı şadâret rükn-i din sermâye-i devlet

Nizâm-ı ehl-i sünnet 'avn-i millet Âşaf-ı şânî (XLVIII-7/142)

XV. 17- FERHAD PAŞA

Zaifî:

Şair, Ferhad Paşa'nın dindarlığı üzerinde durmamıştır.

XV. 18- DAMAD İBRAHİM PAŞA

Gelibolulu Mustafa Âli:

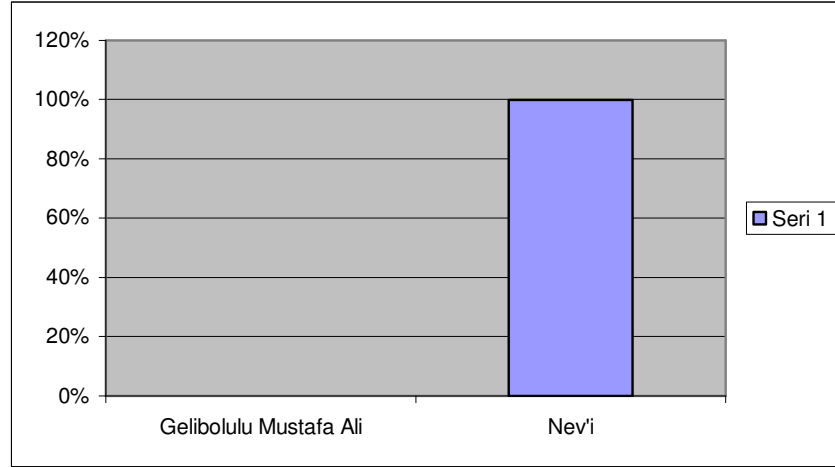
Şair, İbrahim Paşa'nın dindarlığına değinmemiştir.

Nev'î:

Müşîr-i milk-i dünyâdur Nizâmü'l-mülk-i Selçûkî

Anuñ zât-ı hümayûnı nizâm-ı dîn ü dünyâdur (XX-7/83)

Nev'î'ye göre o, Selçuklunun Nizamülmülkü, dünya ülkesinin veziri olan İbrahim Paşa'nın mübarek kişiliği, din ve dünya düzenidir.

XV. 19- CAĞALAZADE YUSUF SİNAN PAŞA

Nev'î:

Şair, Sinan Paşa'yı Kabeyi ziyaret eden vezir olarak niteler.

Müşîr-i fetḥ-i Yemen ḳâhir-i cezîre-i garb

Vezîr-i zâ'ir-i Ka'be mücâhid-i ekber (XVI-18/54)

Yemen fethinin mareşali, Batı adalarının üstünüdür. Kabe'yi ziyaret eden vezir, en büyük mücahittir.

XV. 20- SOKULLU MEHMED PAŞA

Bağdâdlı Ruhî, Nev'î ile Zaiî Mehmed Paşa'nın dindarlığına değinmemişlerdir.

XV. 21- ŞEMSİ PAŞA

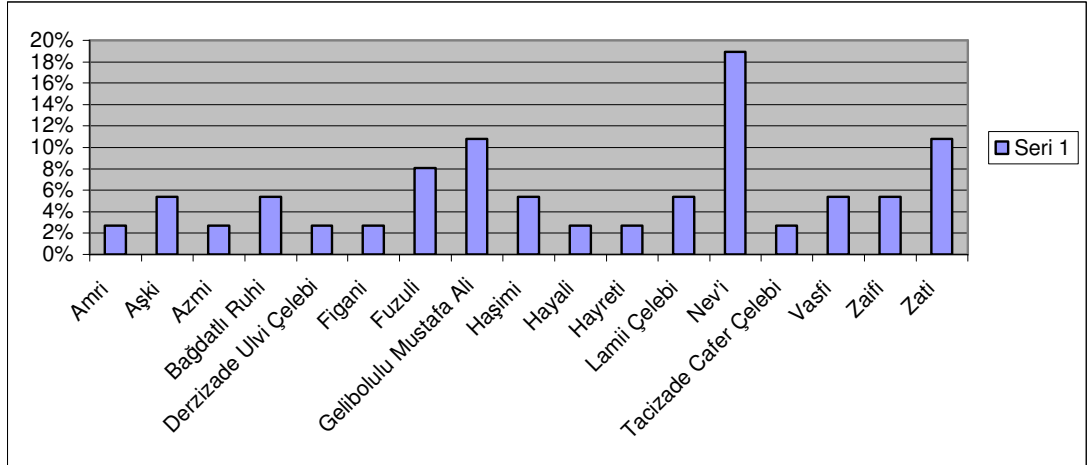
Nev'î:

Şair, Paşa'nın dindarlığı herhangi bir övgüde bulunmamıştır.

XVI. GRAFİKLER

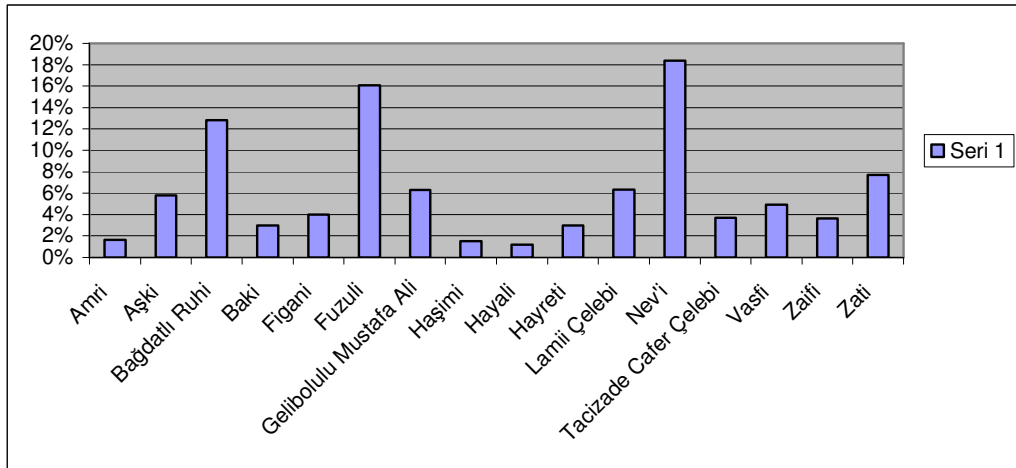
XVI. I. SADRAZAMLARA SUNULAN KASİDE SAYILARI

Amrî, Azmi, Bâkî, Derzizade Ulvî Çelebi, Figânî, Hayâlî, Hayretî Tâcizade Câfer Çelebi bir; Aşkî, Bağdâdlı Ruhî, Hâşimî, Lâmiî Çelebi, Vasfî, Zâifî, iki; Fuzûlî üç; Zâtî, Gelibolulu Mustafa Ali dört; Nev'î yedi sadrazama kaside sunmuştur. Yüzdeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

XVI. II. SADRAZAMLARA SUNULAN METHİYE SAYILARI

Amrî yirmi, Aşkî yetmiş, Bağdâtlı Ruhî yüz elli beş, Bâkî otuz altı, Figânî kırksekiz, Fuzûlî yüz doksan dört, Gelibolulu Mustafa Âli yetmiş altı, Hâşimi on sekiz, Hayâlî on dört, Hayreti otuz altı, Lâmiî Çelebi yetmiş yedi, Nev'î iki yüz yirmi iki, Tâcizâde Cafer Çelebi kırk beş, Vasfî altmış, Zaifî kırkdört, Zâtî doksan üç methiye beyiti sunmuştur.

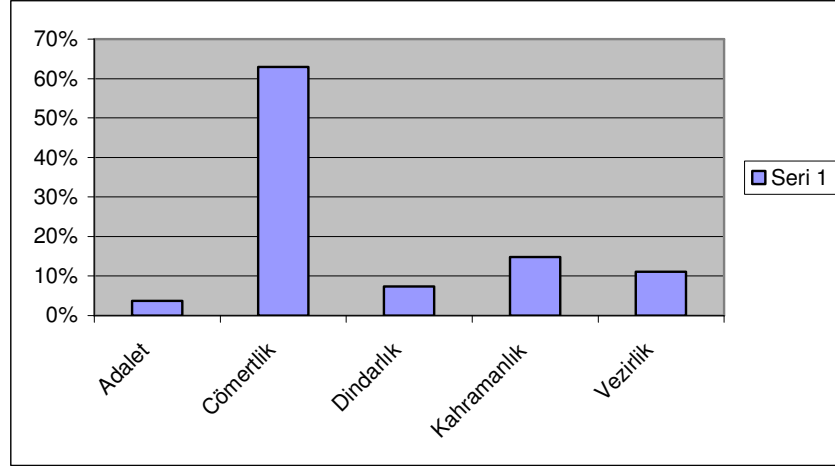

Sadrazamın Adı	Şairin Adı	Toplam Kaside Sayısı	Toplam Medhiye Beyit Sayısı
Ahmed Paşa	G. Mustafa Âli	1	8
Ahmed Paşa	Azmî	1	15
Ahmed Paşa	D.Ulvî Çelebi	1	14
Ayas Paşa	Aşkî	3	55
Ayas Paşa	Fuzûlî	6	153
Ayas Paşa	Zâtî	3	51
Cağalizade Yusuf Paşa	Nev'î	2	49
Çandarlızade İbrahim Paşa	Lâmii Çelebi	2	54
Damad İbrahim Paşa	G. Mustafa Âli	1	18
Damad İbrahim Paşa	Nev'î	4	41
Dukakinzade Ahmed Paşa	Zâtî	1	19
Ferhad Paşa	Zâifî	1	26
Hadim Ali Paşa	Vasfî	1	16
Hadim Ali Paşa	Zâtî	1	12
Hadim Ali Paşa	Haşimî	1	9
Hadim Ali Paşa	Cafer Çelebi	3	45
Hadim Sinan Paşa	Haşimî	1	9
İbrahim Paşa	Amrî	1	20
İbrahim Paşa	Aşkî	1	15
İbrahim Paşa	Hayâlî	2	14
İbrahim Paşa	Hayretî	3	36
İbrahim Paşa	Figânî	2	48
Koca Mustafa Paşa	Vasfî	5	44
Koca Mustafa Paşa	Zâtî	1	11
Koca Sinan Paşa	Bağdâdlı Ruhî	5	121
Lala Mustafa Paşa	G. Mustafa Âli	2	41
Mesih Paşa	Lâmii Çelebi	1	23
Özdemiroğlu Osman Paşa	Nev'î	1	18
Piri Mehmed Paşa	Fuzûlî	1	19
Rüstem Paşa	Fuzûlî	1	22
Semiz Ali Paşa	Nev'î	1	27
Semiz Ali Paşa	Bâkî	2	26
Semiz Ali Paşa	G. Mustafa Âli	1	9
Siyavuş Paşa	Nev'î	6	50
Sokullu Mehmed Paşa	Bağdâdlı Ruhî	2	34
Sokullu Mehmed Paşa	Nev'î	1	27
Sokullu Mehmed Paşa	Zâifî	1	18
Şemsi Paşa	Nev'î	1	10

XVI. III. ŞAİRLERE GÖRE SADRAZAMLAR

III. 1- ÇANDARLIZADE İBRAHİM PAŞA

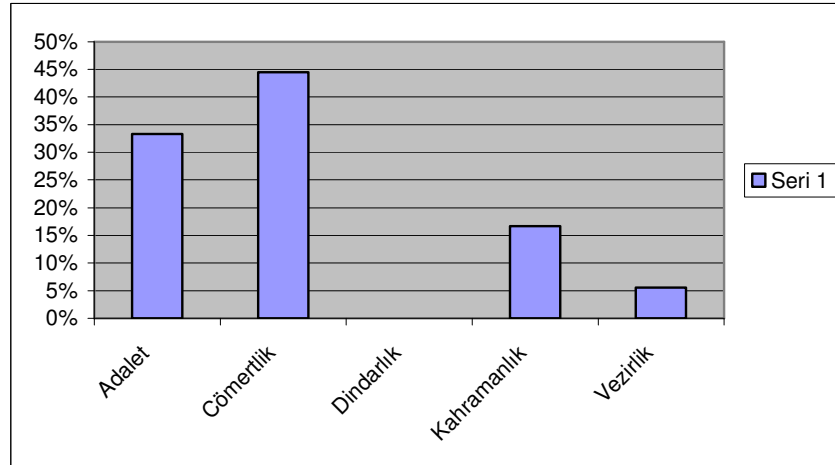
Lâmii Çelebi:

Yukarıdaki grafiğe göre İbrahim Paşa'nın cömertliğini en çok Lamii Çelebi övmüştür. Adaletli oluşu ile dindarlığını aynı oranlarda övdüğünü görmekteyiz. Bir vezir olarak başarısı, kahramanlığı üzerinde durmuştur.

III. 2- MESİH PAŞA

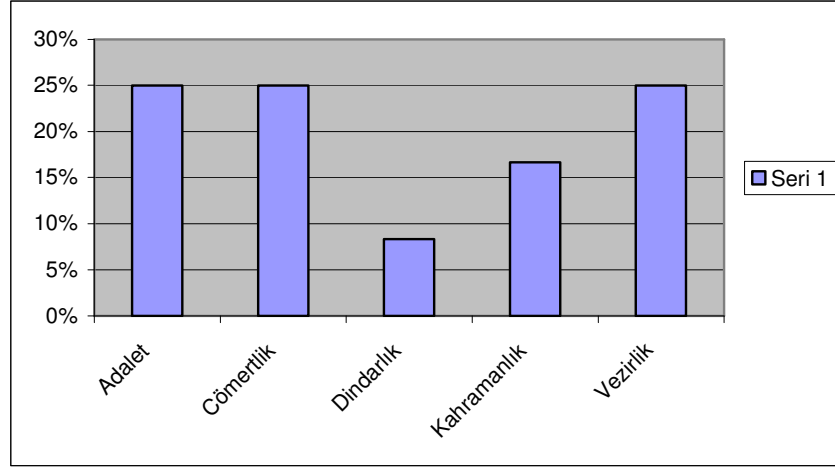
Lâmii Çelebi:

Yukarıdaki grafiğe göre ise Lamii Çelebi, Mesih Paşa'nın en çok cömertliğini ve adaletli oluşunu öne çıkarmış, kahramanlığı üzerinde durmuş, dindarlığına pek değinmemiştir.

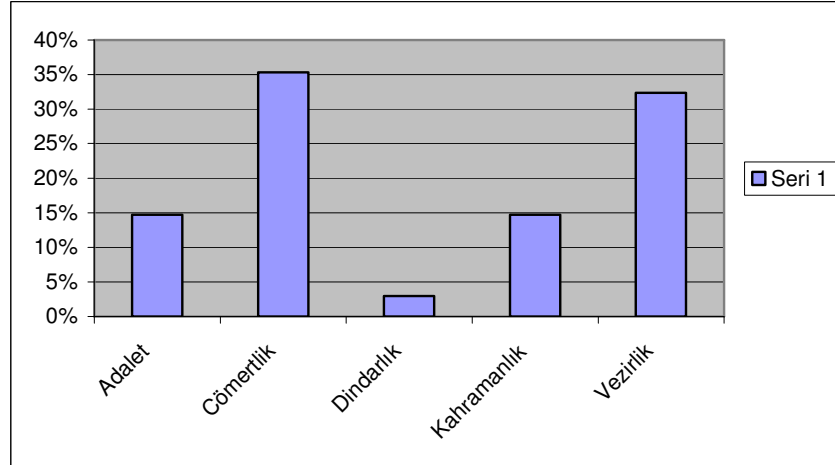
III. 3- HADİM ALİ PAŞA

Hâşimî:

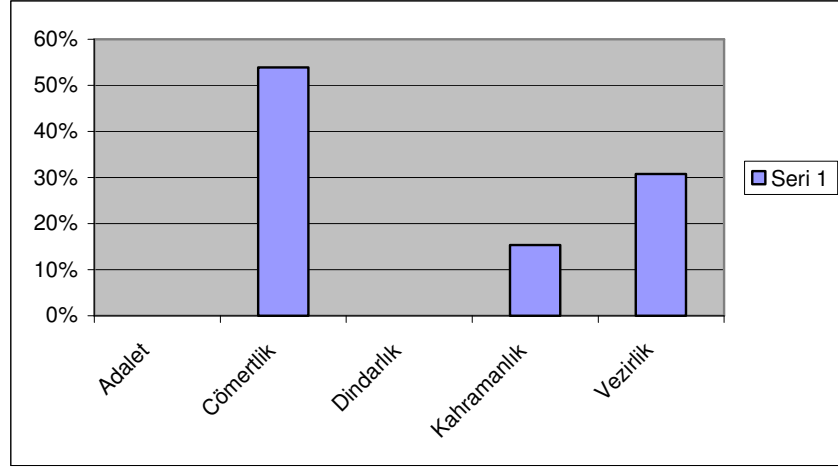
Yukarıdaki grafiğe göre Hâşimî, iyi bir vezirin adaletli, cömert, kahraman ve dindar olması gerektiğini vurgulamıştır.

Tâcizâde Câfer Çelebi:

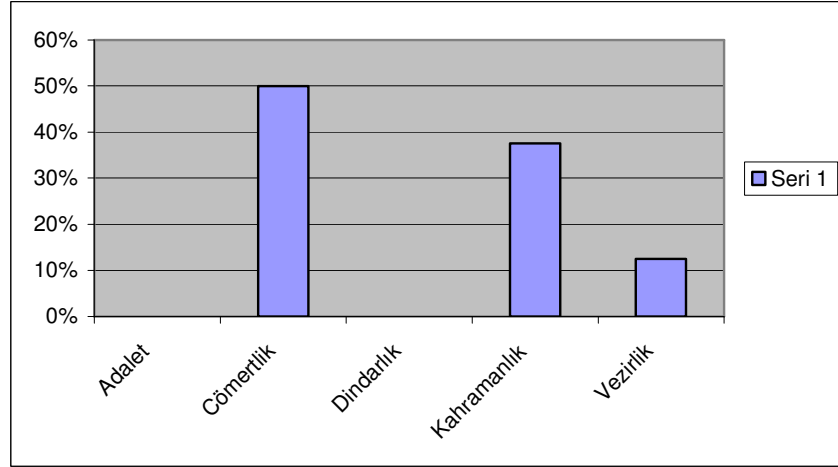
Tâcizade Cafer Çelebi, Ali Paşa'ya sunduğu kasidesinde cömertliğini öne çıkarmıştır. Adaletli ve kahraman kişiliğini eşit oranlarda övdüğünü görmekteyiz. Şair övgüsünü yaparken vezirlik ile ilgili kavramları çok kullanmıştır. En az dindarlığı üzerinde durmuştur.

Vasfî:

Yukarıdaki grafiğe göre Vasfî, Ali Paşa'nın cömertliğini öne çıkarmıştır. Vezirliği ve kahramanlığı üzerinde durmuştur. Adaletli oluşu ile dindarlığına pek değinmemiştir.

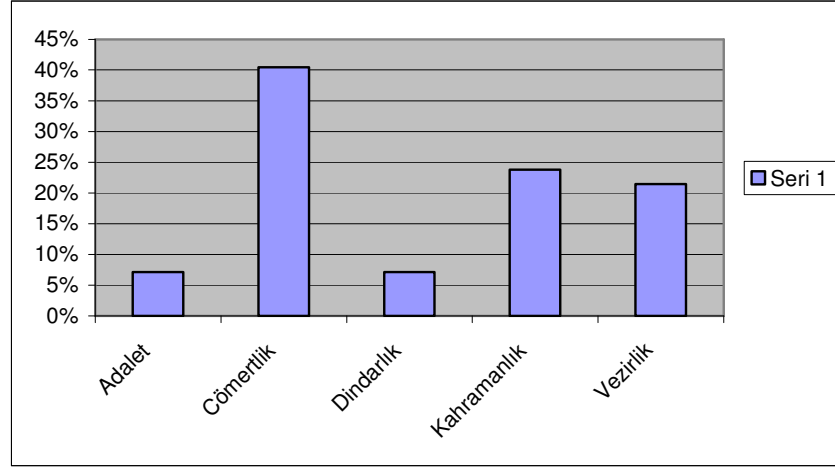
Zâtî:

Yukarıdaki grafiğe göre Zâtî, başarılı bir vezir-i azam olan Ali Paşa'nın cömertliğini ve kahramanlığını öne çıkarmıştır. Adaletli oluşu ve dindarlığı üzerinde pek durmamıştır.

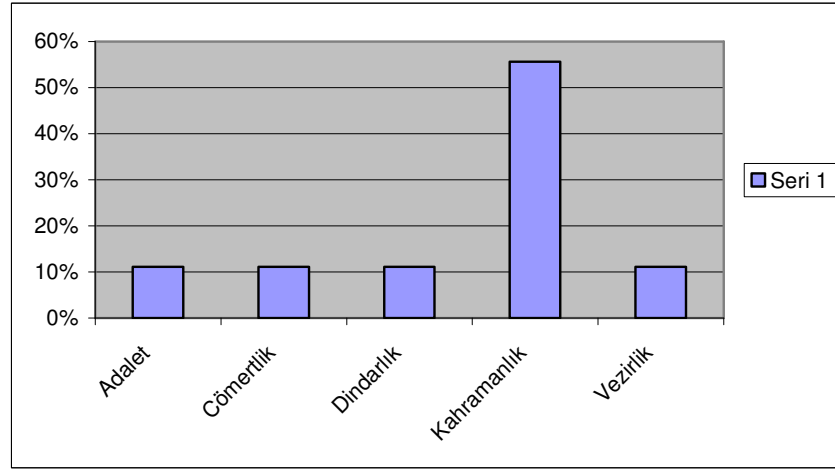
III. 4- KOCA MUSTAFA PAŞA

Vasfı:

Yukarıdaki grafiğe göre Vasfı, Mustaf Paşa'nın en çok cömertliğini övmüştür. Bir vezir-i azam olarak kahramanlığı üzerinde durmuştur. Adaletli oluşu ile dindarlığını aynı oranlara övmüştür.

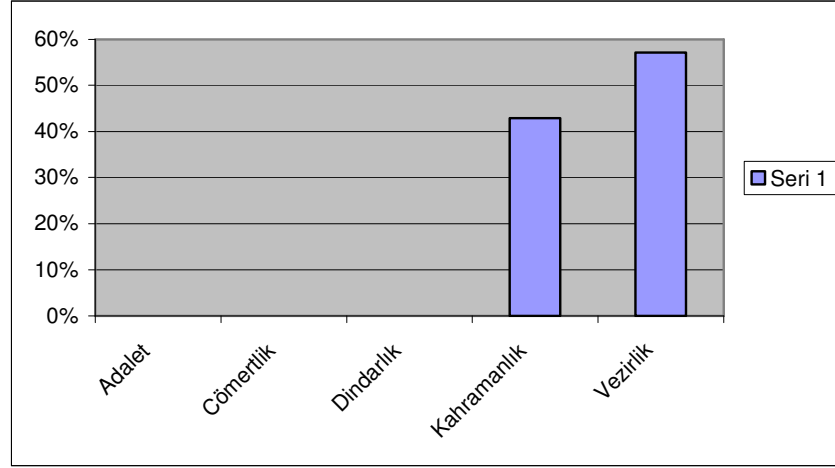
Zâtı:

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında Zâtı, Mustaf Paşa'ya sunduğu kasidesinde en çok kahramanlığına önem vermiştir. Diğer vasıflarını aynı oranlarda övmüştür.

III. 5- DUKAKİNZADE AHMED PAŞA

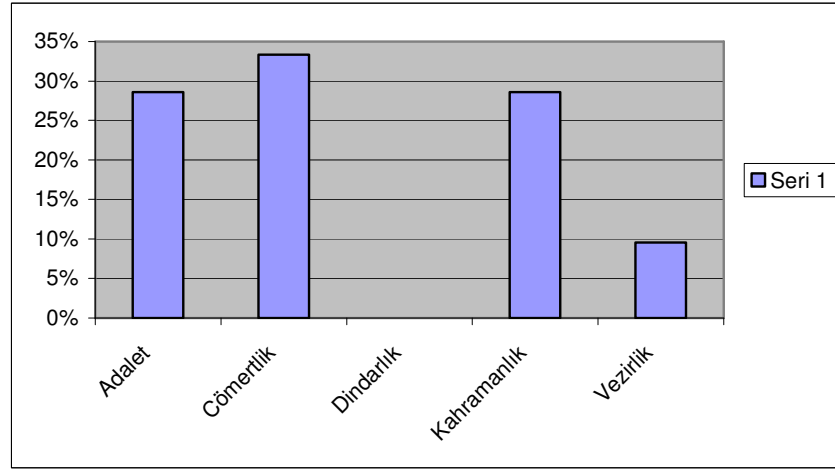
Zâfî:

Yukarıdaki grafiğe göre Zâfî, başarılı bir vezir-i azam olarak Ahmed Paşa'nın kahramanlığını öne çıkarmıştır.

III. 6- HADİM SİNAN PAŞA

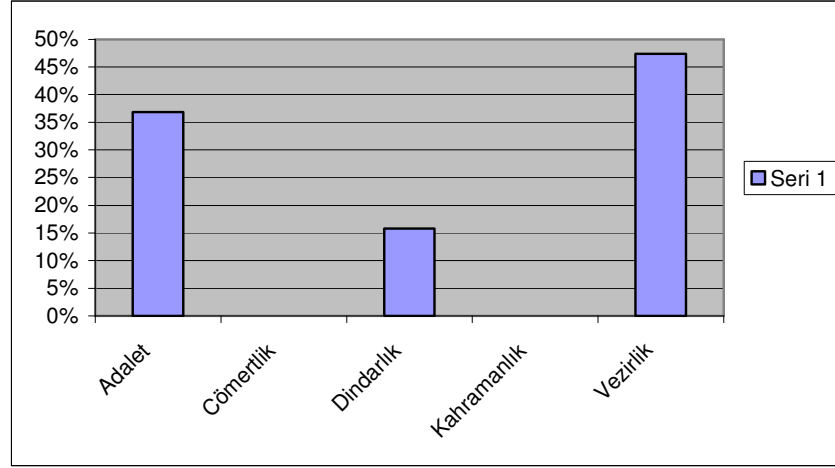
Hâşimî:

Yukarıdaki grafiğe göre Hâşimî, Sinan Paşa'nın en çok cömertliğini öne çıkarmıştır. Adaletli oluşu ile kahramanlığını aynı oranlarda övmüştür. Vezirlik ile ilgili sıfatları kullanarak onun bir vezir-i azam olarak başarısı üzerinde durmuştur.

III. 7- PİRİ MEHMED PAŞA

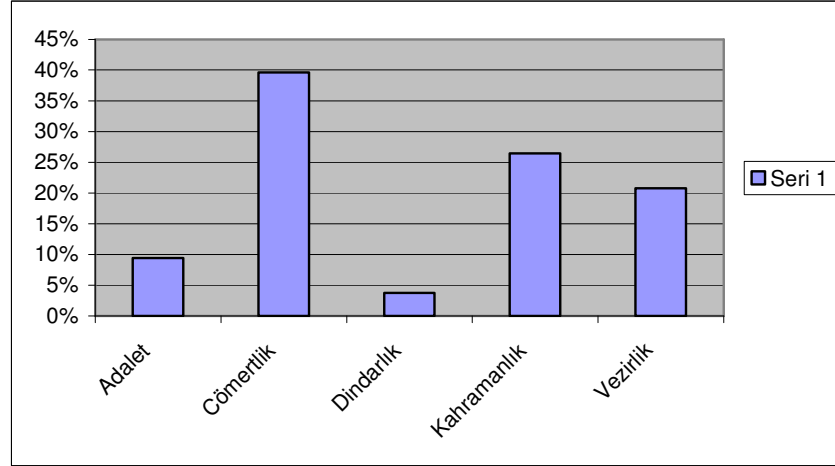
Fuzûlî:

Yukarıdaki grafiğe göre Fuzûlî, Mehmed Paşa'nın vezirliğine övgüde bulunmuştur. Adaletli oluşu ile dindarlığına değinmiştir. Şair, adaletli ve dindar bir vezir modeli çizmiştir.

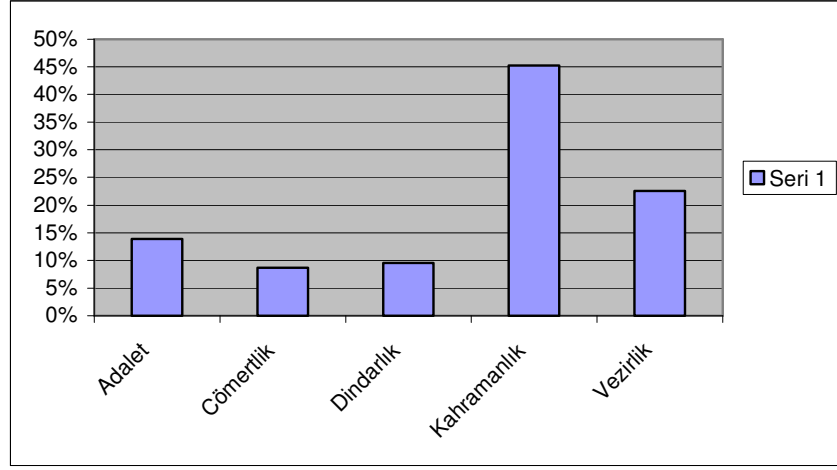
III. 8- AYAS MEHMED PAŞA

Aşkî:

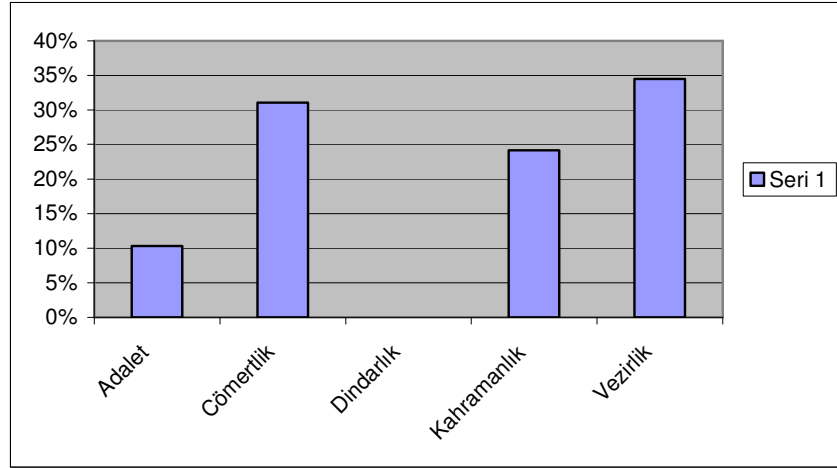
Yukarıdaki grafiğe göre Aşkî, Ayas Paşa'nın en çok cömertliğini övmüştür. Kahramanlığını öven beyitleri ikinci sırada yer almaktadır. Bir vezir olarak başarısını dile getirmiştir.

Fuzûlî:

Yukarıdaki grafiğe göre Fuzûlî, başarılı bir vezir olarak Ayas Paşa'nın en çok kahramanlığını övmüştür. Adaletli oluşuna, cömertliğine ve dindarlığına değinmiştir.

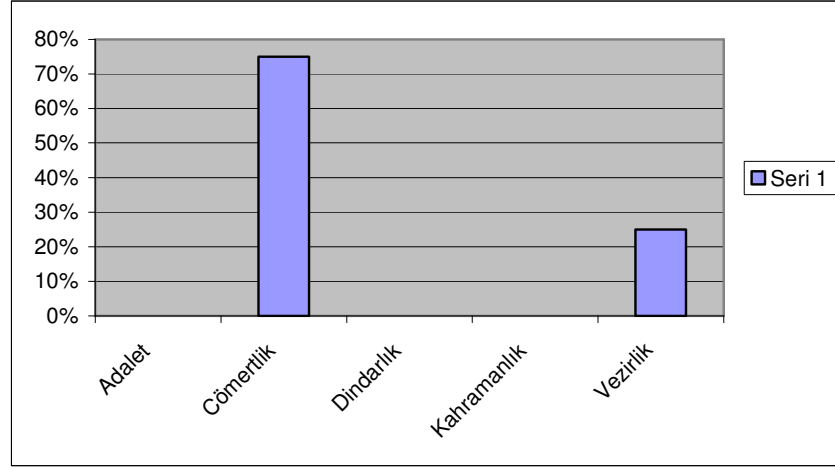
Zâtî:

Yukarıdaki grafiğe göre Zâtî, Ayas Paşa'yı başarılı bir vezir olarak görmüş, cömertliğini, kahramanlığını ve adaletini öne çıkarmış, dindarlığına pek değinmemiştir.

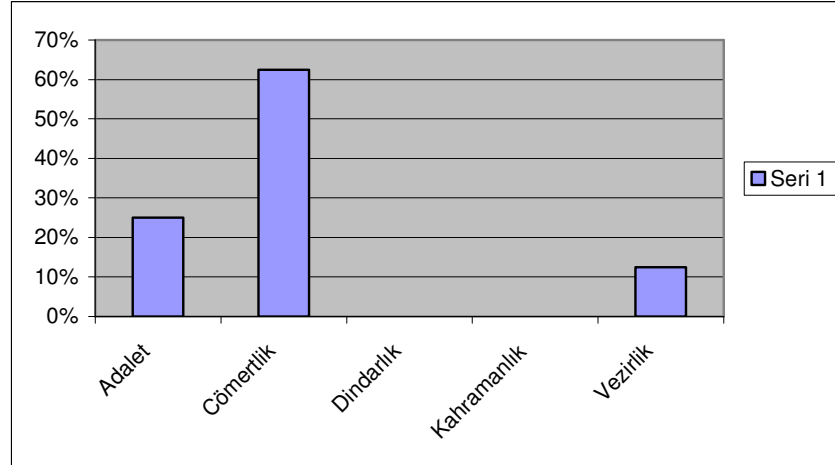
III. 9- İBRAHİM PAŞA

Amrî:

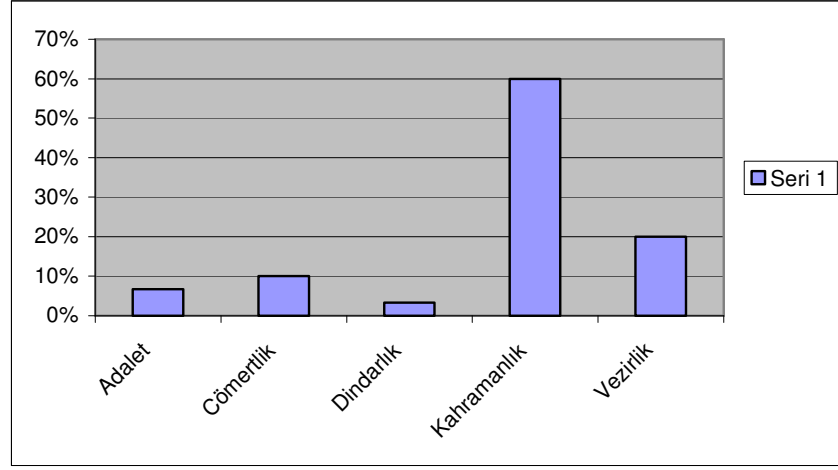
Yukarıdaki grafiğe göre Amrî, başarılı bir vezir-i azam olarak İbrahim Paşa'nın en çok cömertliğini övmüştür. Diğer vasıflarına pek değinmemiştir.

Aşkî:

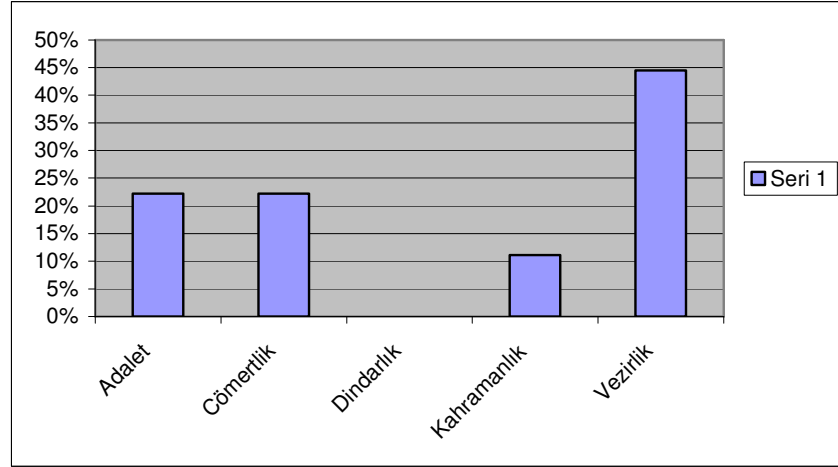
Yukarıdaki grafiğe göre İbrahim Paşa'nın en çok cömertliği ile adaletine vurgu yapmıştır. Dindarlığı ile kahramanlığına pek değinmemiştir.

Figânî:

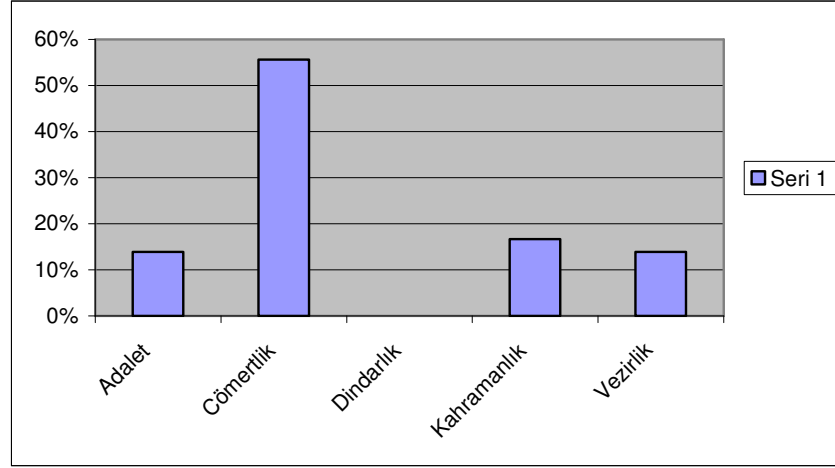
Yukarıdaki grafiğe göre Figânî, başarılı bir vezir olarak İbrahim Paşa'nın en çok kahramanlığını övmüştür. Adaletli oluşuna, cömertliğine ve dindarlığına değinmiştir.

Hayâlî:

Yukarıdaki grafiğe göre Hayâlî, bir vezir olarak başarısı üzerinde durmuştur. Adaletli oluşu ve cömertliğini aynı oranlarda övmüştür. Kahramanlığı üzerinde durmuş, dindarlığına ise pek değinmemiştir.

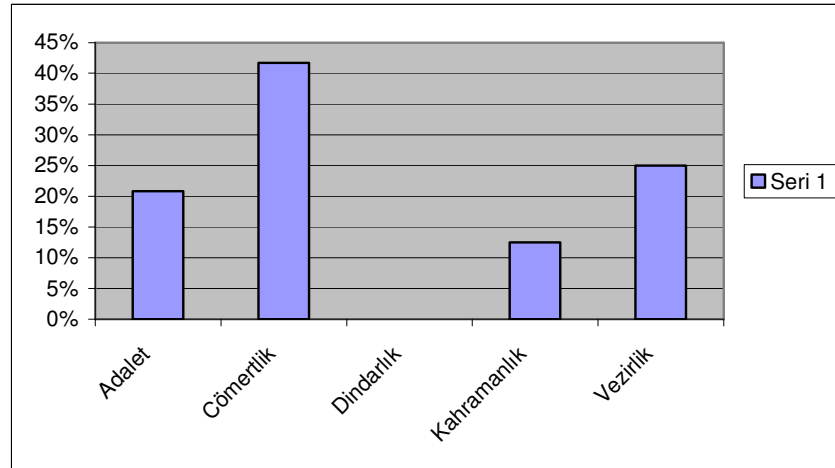
Hayretî:

Yukarıdaki grafiğe göre Hayretî, İbrahim Paşa'nın en çok cömertliğini övmüştür. Kahramanlığı ile adaletli oluşunu aynı oranlarda övmüş, dindarlığına ise pek değinmemiştir.

III. 10- RÜSTEM PAŞA

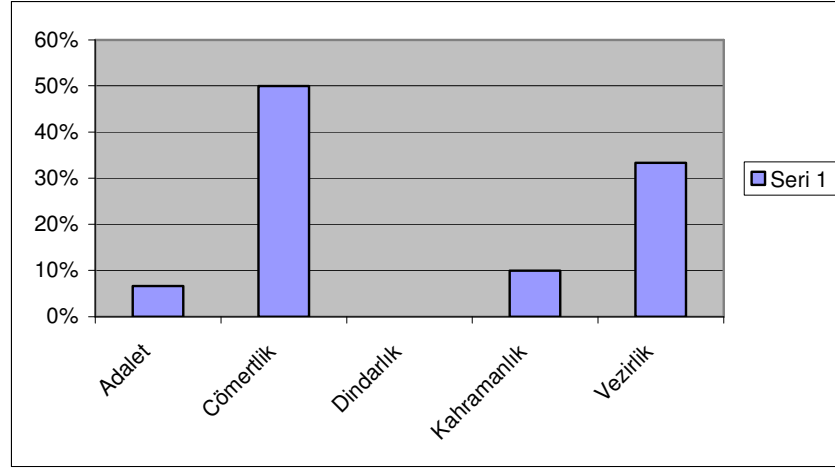
Fuzûlî:

Yukarıdaki grafiğe göre Fuzûlî, başarılı bir vezir olarak Rüstem Paşa'nın en fazla cömertliğini övmüştür. Adaletli oluşu ile kahramanlığı üzerinde durmuş, dindarlığına ise hiç değinmemiştir.

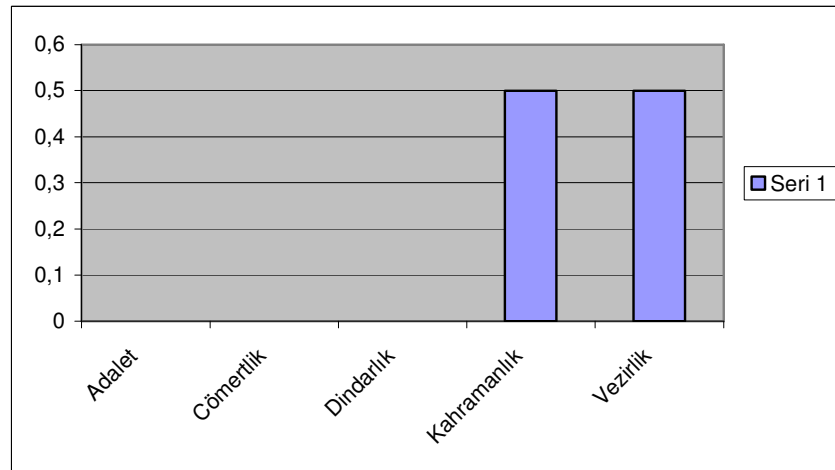
III. 11- SEMİZ ALİ PAŞA

Bâkî:

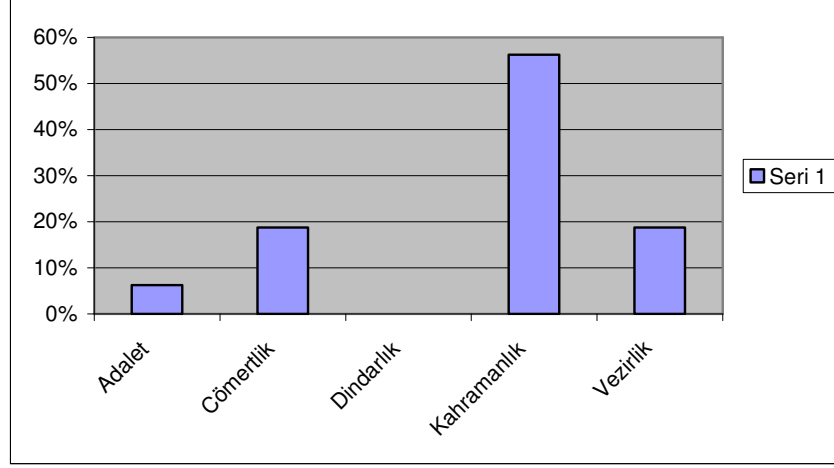
Yukarıdaki grafiğe göre Bâkî, Ali Paşa'nın en çok cömertliğini övmüş, adaletli oluşu, kahramanlığı ile bir vezir olarak başarısı üzerinde durmuştur. Dindarlık yönüne değinmemiştir.

Gelibolulu Mustafa Âli:

Yukarıdaki grafikte Gelibolulu Mustafa Âli, Ali Paşa'nın kahramanlığına ve vezirliğine değinmiş, adaletli oluşu, cömertliği ve dindarlığına değinmemiştir.

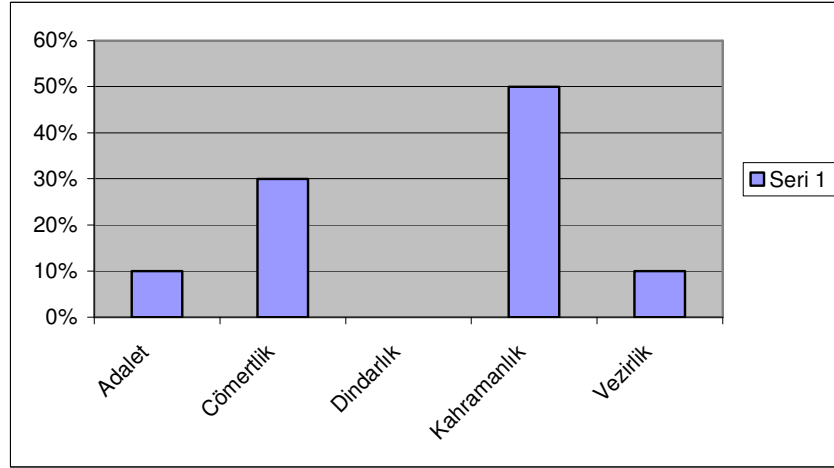
Nev'î:

Yukarıdaki grafiğe göre Nev'î, Ali Paşa'nın en çok kahramanlığı üzerinde durmuştur. Bir vezir olarak başarısı ile cömertliği ve adaleti üzerinde durmuş, dindarlığına pek değinmemiştir.

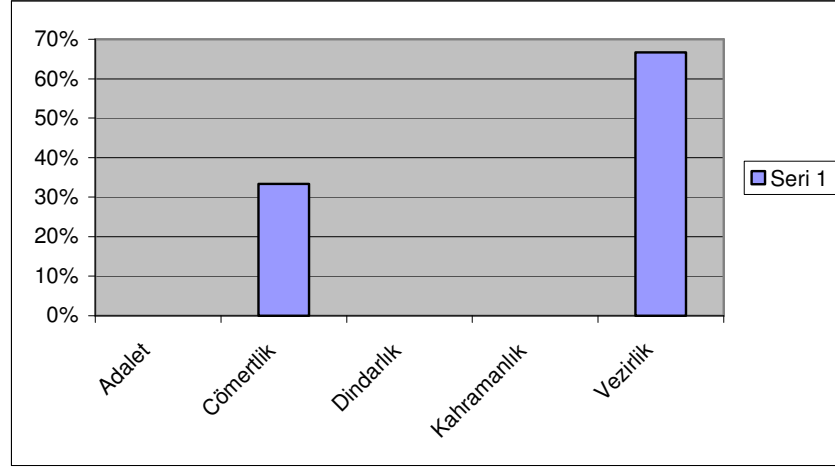
III. 12- AHMED PAŞA

Azmî:

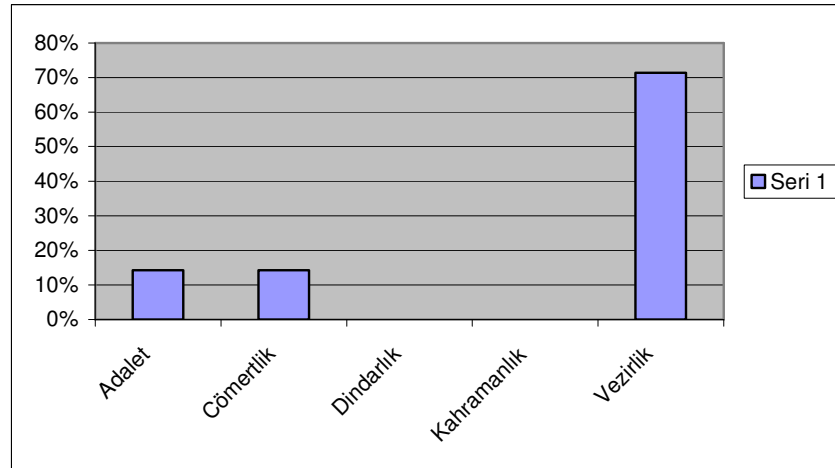
Yukarıdaki grafiğe göre Azmî, Ahmed Paşa'nın kahramanlığına, cömertliğine ve adaletli oluşuna önem vermiş, dindarlığına pek değinmemiştir. Şair, ayırdığımız kıstaslar dışında kişiliğini çeşitli şekillerde övmüştür. Bunları vezirlik başlığı altında aldık; fakat grafiğe yansıtmadık.

Derzizâde Ulvî Çelebi:

Derzizade Ulvî Çelebi, Ahmed Paşa'ya sunduğu kasidesinde vezirlik ile ilgili bir sıfat kullanmıştır. Şair, diğer şairlerden farklı olarak Ahmed Paşa'nın fiziki yapısını bir sevgili edasıyla anlatmıştır. Bu yüzden bizim yaptığımız kıstasların dışında değerlendirilmelidir. Fakat biz burada şairin bir vezirde bulunması gereken özellikleri bu şekilde ifade etmeye çalıştığımızı düşünerek vezirlik başlığı altında koyduk; fakat grafiğe yansıtmadık.

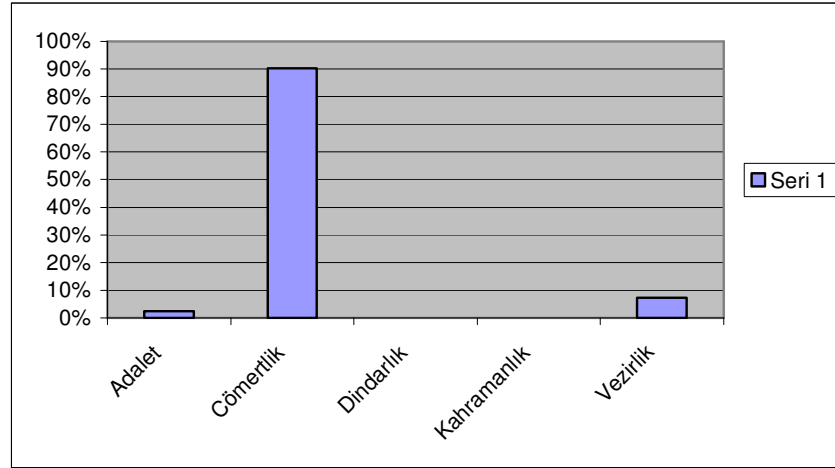
Gelibolulu Mustafa Âli:

Yukarıdaki grafiğe göre Gelibolulu Mustafa Âli, onun bir vezir olarak başarısı üzerinde durmuştur. Adaletli ve cömertliğini aynı oranlarda övmüştür. Dindarlığına pek değinmemiştir.

III. 13- LALA MUSTAFA PAŞA

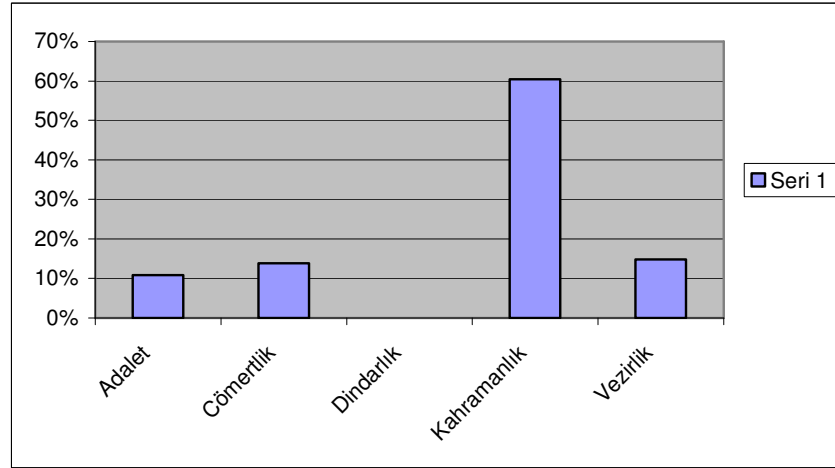
Gelibolulu Mustafa Âli:

Yukarıdaki grafiğe göre Gelibolulu Mustafa Âli, Mustafa Paşa'nın en çok cömertliğini övdüğü görülmektedir. Vezirlik ile adaletli oluşuna çok az değinmiş, dindarlığına ve kahramanlığına değinmemiştir.

III. 14- KOCA SİNAN PAŞA

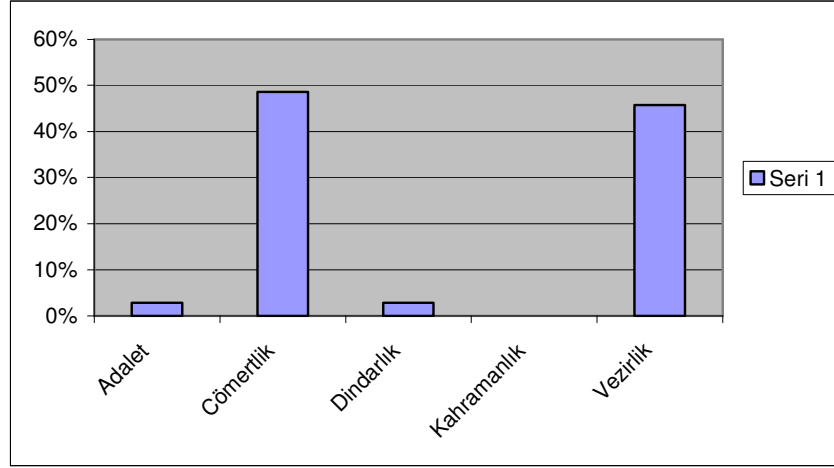
Bağdâdlı Ruhî:

Yukarıdaki grafiğe göre Bağdâdlı Ruhî, Sinan Paşa'nın en çok kahramanlığına önem vermiştir. Bunun sebebini XVI. yüzyılda Bağdat ve İran bölgelerindeki kargaşanın etkisine bağlayabiliriz. Şair, başarılı bir vezir olarak adaletine ve cömertliğine değinmiştir.

III. 15- SİYAVUŞ PAŞA

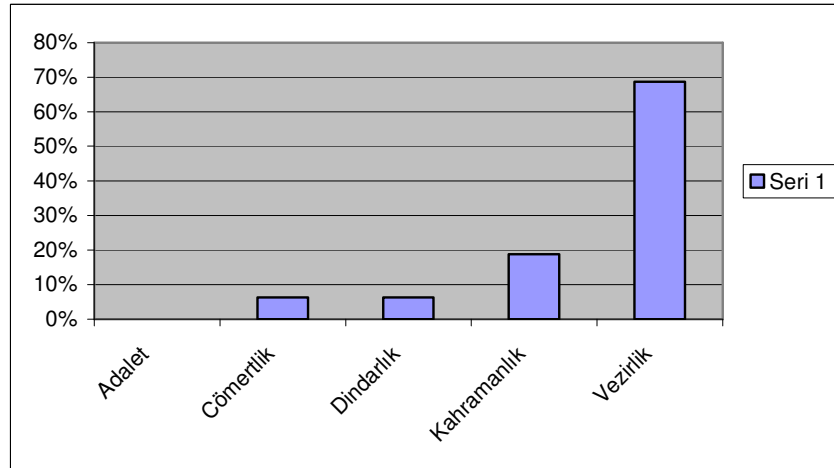
Nev'î:

Yukarıdaki grafiğe göre Nev'î, başarılı bir vezir olarak Siyavuş Paşa'nın en çok cömertliğini övdüğü görülmektedir. Adaletli oluşu ile dindarlığına değinmiş, kahramanlığı üzerinde pek durmamıştır.

III. 16- ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA

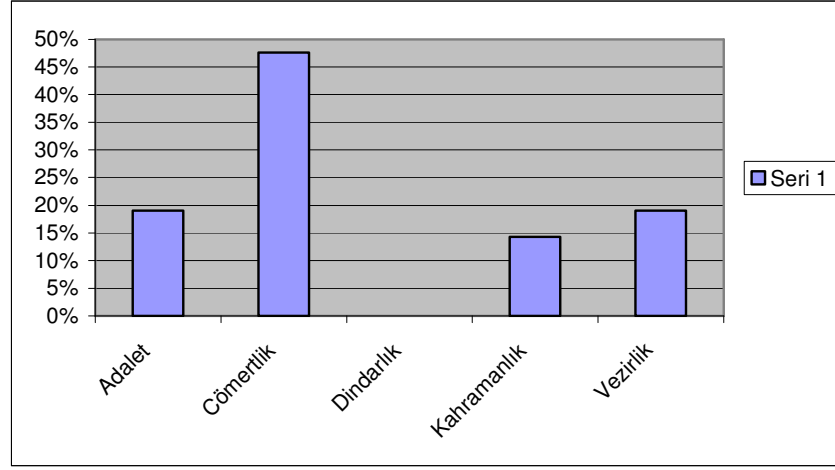
Nev'î:

Yukarıdaki grafiğe göre Nev'î, Osman Paşa'nın bir vezir olarak başarısı üzerinde durmuştur. Osman Paşa'ya sunduğu kasidesinde onun adaletli oluşu haricinde kahramanlığına, dindarlığına ve kahramanlığına değinmiştir

III. 17- FERHAD PAŞA

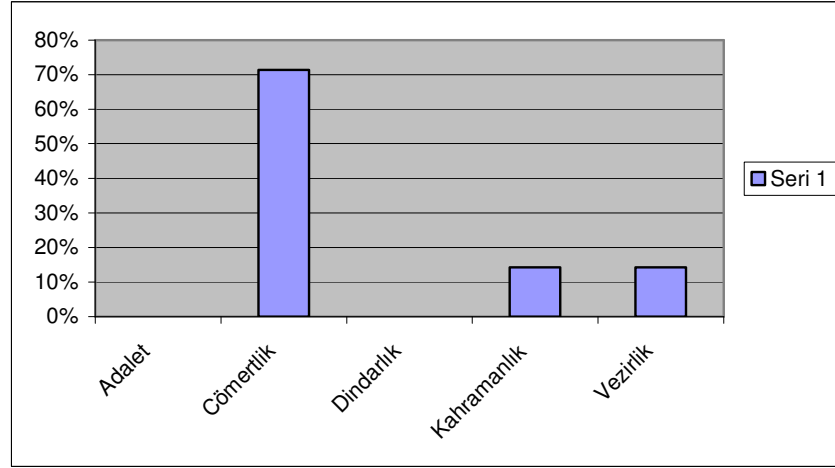
Zaifi:

Yukarıdaki grafiğe göre Zaifi, Ferhad Paşa'nın en çok cömertliğini öne çıkardığı görölmektedir. Vezirlik ile ilgili sıfatları kullanmış, bir vezir olarak başarısı üzerinde durmuştur. Adaletli oluşu ile kahramanlığına değinmiş, dindarlığına ise değinmemiştir.

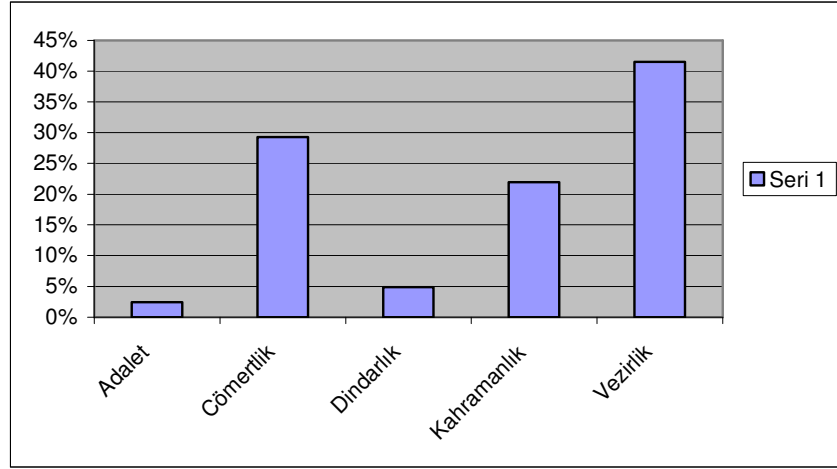
III. 18- DAMAD İBRAHİM PAŞA

Gelibolulu Mustafa Âli:

Yukarıdaki grafiğe göre Gelibolulu Mustafa Âli, İbrahim Paşa'nın en çok cömertliğini öne çıkarmış, kahramanlığı ile vezirliği üzerinde durmuş, adaletli oluşu ile dindarlığına ise pek değinmemiştir.

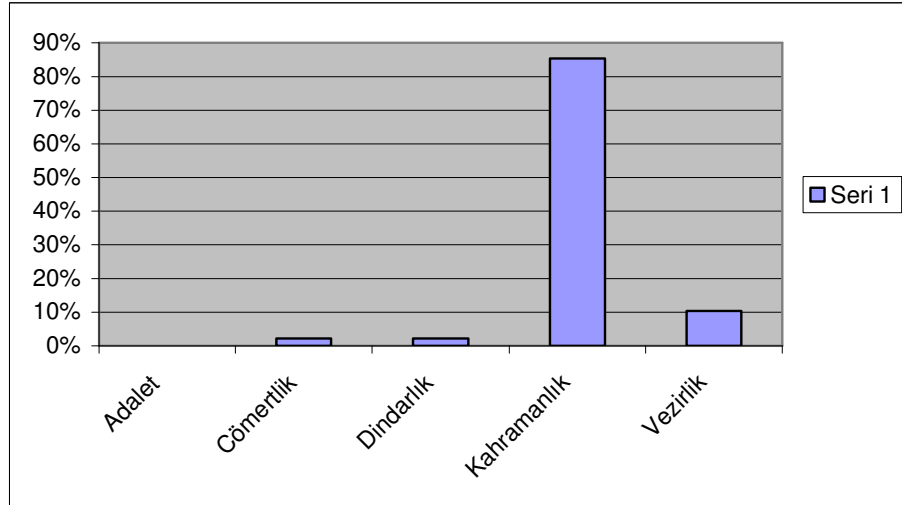
Nev'i:

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında Nev'î, cömertliği, kahramanlığı, dindarlığı ve adaletli oluşu bakımından bir vezir olarak İbrahim Paşa'nın başarısı üzerinde durmuştur.

III. 19- CAĞALAZADE YUSUF SİNAN PAŞA

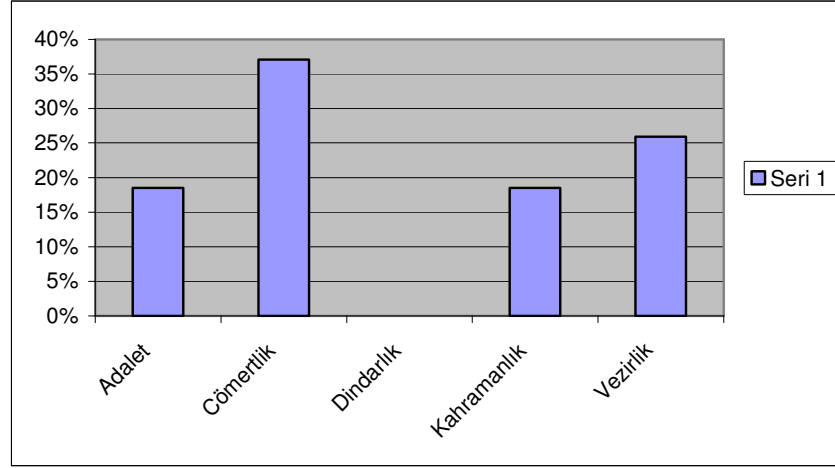
Nev'î:

Yukarıdaki grafiğe göre Nev'î, Sinan Paşa'nın yaptığı seferler üzerine kaside yazdığından onun en çok kahramanlığını övmüştür. Bununla birlikte onun vezirliğine, cömertliğine ve dindarlığına da değinmiştir.

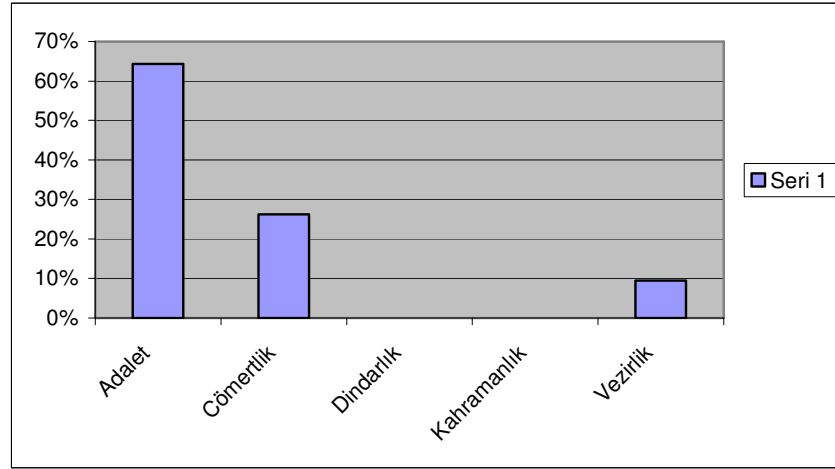
III. 20- SOKULLU MEHMED PAŞA

Bağdâdlı Ruhı:

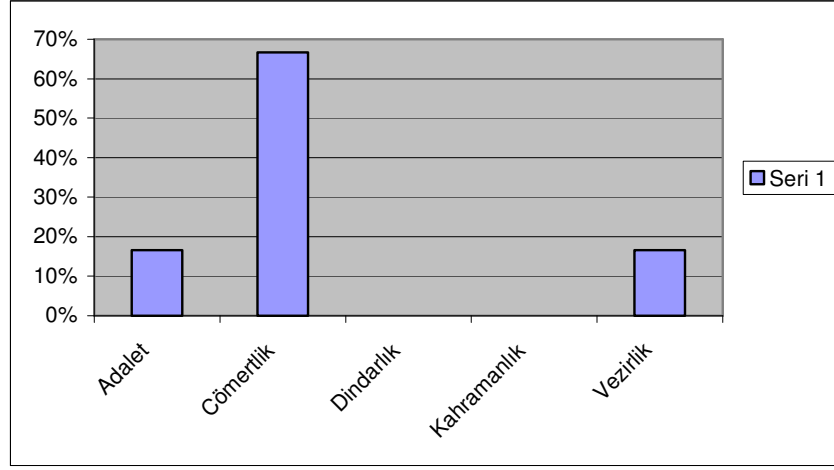
Yukarıdaki grafiğe göre Mehmed Paşa'nın cömertliğini öne çıkarmış, bir vezir olarak başarısı üzerinde durmuştur. Adaletli oluşu ile kahramanlığını aynı oranlarda övmüştür. Dindarlığına pek değinmemiştir.

Nev'ı:

Yukarıdaki grafiğe göre Nev'ı, Mehmed Paşa'ya sunduğu adalet redifli kasidesinde onun adaletli oluşunu öne ıkarmıőtur. Cömertliğine ve vezirliği üzerinde durmuş, dindarlığı ve kahramanlığına değinmemiştir.

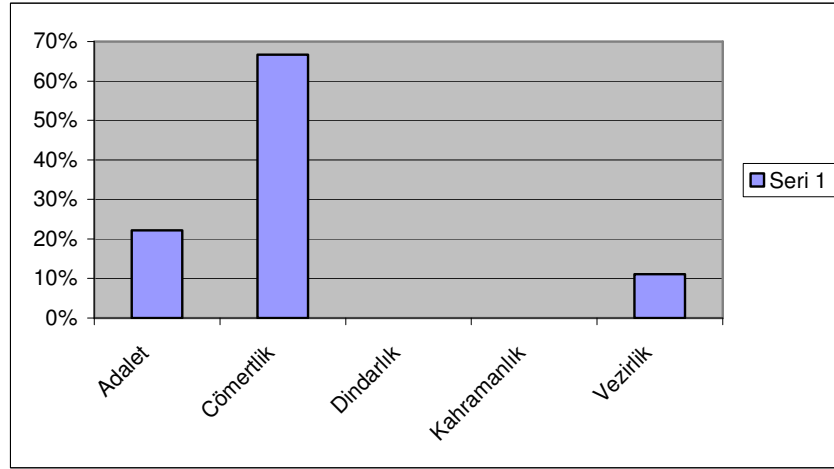
Zaifî:

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında Zaifî, Mehmed Paşa'nın en çok cömertliğini övdüğü görülmektedir. Vezirliği ile adaletli oluşunu aynı oranlar övmüş, dindarlığı ile kahramanlığına pek değinmemiştir.

III. 21- ŞEMSİ PAŞA

Nev'î:

Yukarıdaki grafiğe göre Nev'î, Şemsi Paşa'nın en çok cömertliğini övdüğü görülmektedir. Adaletli oluşu ile vezirliğine değinmiş, dindarlığı ile kahramanlığına değinmemiştir.

SONUÇ

Eski Türk edebiyatının en olgun devresi olarak kabul edilen 16. yüzyılda yazılan kasidelerinin methiye bölümlerinde padişahlara yapılan övgüleri altı ana, sadrazamlara yapılan övgüleri beş ana bölümde incelemiş bulunuyoruz. Bu çalışmanın sonunda vardığımız sonuçları şöyle özetlemek mümkündür:

1) Şairler, padişahların kahramanlığını överken bir takım unsurlar arasında ilgi kurmuşlar, benzetmeler yapmışlardır. Bu benzetmeler bazen gerçek, bazen de mübalağalı bir şekilde olmuştur. Padişahların kahramanlığını överlerken zamanla ilgili mefhumları, kozmik unsurları, savaş kavramlarını, tarihte kahramanlıklarıyla ün yapmış şahsiyetleri, dört unsuru, çeşitli bitkileri, çiçekleri, atları, gücü timsal eden hayvanları, olağan üstü varlıkları, madenleri benzetme ögesi olarak kullanmışlardır.

Padişahın hiddet ve şiddeti onun kahramanlığını ortaya çıkaran en önemli özelliğidir. Onu savaşlarda yenilmez kılan bu öfkesidir. O bu öfkesiyle düşmanlarını bir anda yok eder. Şairler, padişahın öfkesini çok zengin hayal güçleriyle överler.

Şairler, gökyüzü, dünya, felekler, şimşekler, yıldızlar, ay, güneş, güneş ışınları, gücün ve yiğitliğin simgesi Mirrih gezegeni vs. kozmik unsurları ile benzerlikler kurarak memduhlarının kahraman kişiliğini öne çıkarmaya çalışmışlardır. Padişahın bir takım hasletleriyle kozmik âlemin yüksekliği, hareketliliği ve renkleri arasında ilgi kurmuşlardır. Bazen eş değer tutup onlara benzetmiş, bazen de onları padişahın kahraman ve yiğit kişiliği karşısında zavallı birer varlık haline getirmişlerdir.

Dört unsur ile ilgili toprak, su, hava, ateş, deniz; şimşek, yağmur, duman, rüzgar, kül, toz gibi kavramlarla padişahların kahramanlığını övmüşlerdir. Padişahın öfkesini, kılıcını ateşe benzetmişlerdir. Denizleri ve felekleri onun öfkesinin ateşiyle küle, savaş meydanlarını kan denizine dönüştürmüşlerdir.

Şairler tarafından padişahın kahraman kişiliğini övmek için en güzel unsur savaş âletleridir. Padişah düşmanını kılıcı, hançeri, oku, yayı, şeşperi, sancağı, gürzü, topu veya tüfeği ile yok eder; onlarla memleketler fetheder. Fetih ve zaferin sağlanmasında bunlar, padişahın vazgeçilmez unsurlarıdır. Şair, savaş âletleriyle padişahın övgüsünü genelde mübalağalı bir şekilde yapar. Zira bütün bu âletler onun elinde güç ve değer kazanmaktadır.

Padişahın kahramanlığını övmekte vazgeçilmez öge kahramanlıklarıyla anılan tarihî şahsiyetlerdir. Şair, padişahın kahramanlığını överken tarihte kahramanlıklarıyla anılan tarihî ve efsanevî meşhur şahsiyetlerle ilgi kurmuştur. Padişahı, Erdişir, İskender, Dârâ, Zâl oğlu Rüstem, Kahraman, Cemşid, Behram, Sam, Hüsrev, Neriman gibi İran destanındaki kahramanlara, peygamberlerden, Firavun ile olan mücadelesinde dolayı Hazret-i Musa'ya, Nuh tufanından dolayı da Hazret-i Nuh'a, dört halifeden yiğitliğinden dolayı Hazret-i Ali'ye benzetmişlerdir. Bazen İran'ın bu kahramanları onun gücü ve kuvveti karşısında kulu kölesi olduğunu söylemişlerdir. Avrupa kralları, İran şahları, Mısır sultanlarını ise her zaman onların en hakir kölesi olmuşlardır. Hazret-i Ali'ye verilmiş Gazanfer, Haydar, Murtaza lakaplarını padişahlar için de kullanmışlardır.

Şairler, padişahın kahraman kişiliğini överken bitkilerden ve çiçeklerden de yararlanmışlardır. Şekil ve renk bakımından benzetme ilgisi kurmuşlardır. Lale rengi bakımından düşman kanına; susam şekil bakımından kılıca; savaş meydanı ormana benzetilmiştir. Ayrıca savaş meydanlarını gül ve lale bahçelerine benzetmişlerdir.

Padişahın kahramanlığını simgeleyen en önemli öğelerden birisi de attır. Padişahların sement atlarına övgülerde bulunmuşlardır. Atları savaş meydanlarından tozu dumana katarlar. Bu tozlar düşmanın gözüne sürme olmuştur. Atları fetih ve zaferin kapısı olmuştur. Bunun yanında şairler, padişahları güç ve kudret bakımından kaplana, aslana; kuşlardan doğana benzetmişlerdir. Efsanevi kuş olan Anka bile padişahın kahramanlığı yanında şaşkın bir güvercine dönmüştür. Ejderha gibi düşmanını kahrının ateşiyle yok etmişlerdir.

Padişahların kahraman kişiliğini övmek için fetih ve zafer ayetlerine de telmihte bulunmuşlardır.

Böylece şairler, padişahların taşınması gereken en önemli vasıflardan biri olan kahramanlığını överek onları idealize etmişlerdir. İdeal bir padişah, kahraman olmalı, ülkesini, tebaasını ve İslam dinin düşmanlara karşı korumalıdır. Ordularının başında seferlere katılmalıdır. Tarihi kaynaklara baktığımızda II.Selim, III.Murad ve III.Mehmed savaşlara katılmamışlar, vezir-i azamları göndermişlerdir. Fakat kasidelere baktığımızda padişahların hepsi savaş meydanlarının aslanları olduklarını görürüz. Bu da kasidelerde anlatılanların somut gerçekleri yansıtmadığını, olması gereken ideal kahraman padişah modelini çizdiğini söyleyebiliriz.

2) Padişahların ihsanlarına mazhar olmak, beklentilerini gerçekleştirmek amacıyla yazdıkları kasidelerinde onların en çok cömertliğini övmüşlerdir. Özellikle bir göreve gelme, azledikleri göreve geri dönmek, fakirlikten kurtulup iyi bir hayat yaşama arzusunda bulunan şairler, isteklerine ulaşmak için padişahların cömertliklerini öne çıkarmışlardır. Bu şairler, methiye bölümünden hemen sonra içinde buldukları sıkıntılı durumları padişaha arz etmiş, padişaha hayırlı dualar ederek isteklerini dile getirmişlerdir. Mesela Aşkî, Kanunî'yi överken daima fakirliğinden bahsetmiştir. Kütahyalı Rahimî, Ulvî Çelebi, Gelibolulu Mustafa Âli kasidelerinde sıkıntılı durumunu anlatmıştır.

Şairlerin padişahların cömertliğini mübalağalı bir şekilde gerçekten uzaklaşarak övdüklerini görmekteyiz. Fakat hemen hemen bütün şairlerin padişahlardan bir beklentisi olduğu için onların cömert kişiliğini överlerken çoğu kez basma kalıp ifadelere düşmüşlerdir.

Görüldüğü üzere bütün şairlerin padişahları cömertlik bakımından madene, denize, buluta, yağmura ve nehre benzetmişlerdir. Padişahların eli ve gönlü bir deniz gibi sonsuzdur. Madenler nasıl bağrında çok değerli taşlar besliyorsa padişahlar da gönüllerinde lutuf, kerem ve iyilikler beslemektedir. Padişahları dertlere deva olan bir can doktoru olarak görmüşlerdir.

Kozmik âlem unsurlarından ay, güneş, gökyüzü, yıldızlar, burçlar ile cömertliği arasında ilgi kurmuşlardır. Bazen bu kavramlara eş değer tutmuşlar. Onlar kadar yüksek ve yüce olduğu söylemişlerdir. Çoğu zaman da onlardan daha yüksek, daha geniş ve büyük olduğunu belirtmişlerdir. Padişahların cömertlikleri göklere dahi sığmaz çoğu zaman. Felekler onların lutuf ve ihsanları karşısında iki büklüm olmuştur âdeti.

Cömertlik denilince akla ilk gelen değerli madenlerdir. Şairler, lal, gümüş, altın, elmas, inci gibi değerli madenleri şiirlerinde kullanarak onların cömertliklerini gerçeküstü övgülerle dile getirmişlerdir. Her zaman halkına altınlar, gümüşler saçarlar. Bazen bu madenler padişahların cömert eli karşısında aciz kalıp boyun eğerler. Kimya ilmine vakıf olup iksirli bakışlarıyla taşı altına çevirirler.

Şairler bitkiler, çiçekler, bağ ve bahçeler, çöller ile ilgili gül, gonca, servi, nergis, sümbül, gülbahçesinden yararlanarak padişahların cömertliklerini mübalağalı bir şekilde övmüşlerdir. Padişahın cömertliğiyle dikenler hemen gül verir. Ağaçlar onun kerem ve

ihsanlarında beslense altın ve gümüşten meyveler verir. Güzel kokusu ve şekli ile çok sevilen sümbül onun cömertliği yanında çok hakir bir köledir.

Cennet ve cehennem kelimelerini de kullanarak onların cömert ve öfkeli yönlerine benzetmelerde bulunmuşlardır. Dünyayı iyilik ve ihsanlarıyla cennete, öfkeleriyle cehenneme çevirdiklerini söylemişlerdir. Şairler, padişahların cömertliğini suya benzetmişlerdir. Cennetteki Selsebil suyu bile onların bu cömertliğinin suyundan utanmıştır. Kerbela çöllerini cennet bahçesine çevirirler.

Şairler, padişahların cömertliklerini överken kullandıkları en güzel söz varlıkları yiyecek ve içeceklerdir .Yufka, ekmek, kebab, tuzla otu, bal, şeker, şerbet gibi yiyecek ve içecekleri abartılı bir ifade ile anlatmışlardır. Tuz onun sofrasında şerbet olur. Ay ile güneş onun sofrasında ekmek ve yufkadır. Güneş yine ona sofradır. Bayramlarda ve sünnet düğünlerinde her yer yemek sofralarıyla dolar.

Tarihte cömert kişilikleriyle tanınmış şahsiyetlere, peygamberlere telmihte bulunmuş, bazen onlara eş değer tutup benzetmiş, bazen de padişahların katında değersiz kılmışlardır. Cömertlikte tanınmış Hatem-i Tay'a benzetmeler çok olmuştur. Peygamberlerden nefesi ile ölümlere can veren Hazret-i İsa'ya, yed-i Beyza (beyaz el) mucizesiyle Hazret-i Musa'ya, cömertliği ile meşhur Hazret-i İbrahim'e, dört halifeden yine cömertliği ile Hazret-i Ali'ye ve Hazret-i Hüseyin'e benzetmişlerdir. Türkistan hakanları Orta Asya, Moğol ve Tatar uluları, Çin fağfurları onun kapısına dilenci gibi kapanmışlardır.

Şairler, methiye bölümlerinde cömertliğini övdükten sonra isteklerini dile getirirler ki fahriye bölümlerinde kendilerini överken padişahların şairlerin değerini bildiklerini, onları koruyup kolladıklarını söylerler. Fakirleri sevindirmekle, Ka'be'ye kadar gitmiş olduklarını ifade ederler. Bu bölümlerinden de anlaşılıyor ki şairler padişahın bir şeyler istedikleri zaman methiye bölümlerinde cömertlik yönüne daha çok değindiklerini görüyoruz. Bu şairlerin padişahlardan sırf bahşiş almak için kaside yazdıkları anlamına gelmez. Zira cömertliğinin övülmediği bir çok kasideye de rastlamaktayız.

3) Bir padişahın bulunması gereken en önemli vasıflardan birisi de adalettir. Şairlere göre bir padişah, adaletli ve merhametli olmalıdır. Ülkesini ve milletini adalet ve doğrulukla yönetmelidir. Halkını huzur ve güven içinde yaşatmalıdır. Bu açıdan şairler padişahlara sundukları kasidelerin methiye bölümlerinde adaletli ve merhametli

kişiliğine değinmişlerdir. Adaleti ile ilgili zengin hayaller kurarak çeşitli söz varlıklarını geliştirmişlerdir.

Bütün şairler, padişahların adaletini sonsuzluğu ile denize; aydınlığı ile güneşe yüksekliği ile gökyüzüne benzetmişlerdir.

Mevsimler arasında ilgi kurmuşlardır. Adalet bahar mevsimi, zulüm ve karanlıklar kış mevsimi olmuştur. Padişahlar adalet baharıyla dünyayı karanlıklardan kurtarmışlardır. Dünyayı cennet bahçesine çevirmişlerdir.

Şairlere göre kılıç, nasıl kahramanlığın simgesiye kalem de adaletin simgesidir. Padişahlar yazdıkları kanunlarla memleketi, adalet ve doğrulukla yönetmişlerdir. Milletini adaletin gölgesinin altında güven içinde yaşatmışlardır. Bu yüzden şairler, padişahların adaletini bir sığınak olarak tasavvur etmişlerdir.

Adaletin en önemli sembolü olan terazi ile ilgili zengin hayaller kurmuşlardır. Terazinin iki kefesini, padişahların adaleti ve doğruluğu olarak görmüşlerdir. Ayrıca terazi, padişahların adaletini taklit etmeye çalışmışlardır.

Bitkiler, çiçekler, bağ ve bahçelerle de ilgi kurarak padişahın adaletini övmüşlerdir. Adalet bir bahçe, padişah da o bahçede bir güldür. Adaletleriyle memleket ve İslam şeriatı bir gonca gibi açılmıştır.

Padişahların adaleti memlekete o kadar çok yayılmıştır ki birbirine düşman olan hayvanlar bile birbiriyle geçinmeye başlamışlardır. Kurt ile kuş, doğan ile keklik şahin ile güvercin dost olmuşlardır.

Tarihte adaletleriyle meşhur şahsiyetlere telmihte bulunmuşlardır. Peygamberlerden Deccal'in fitnesini ortadan kaldıracak olan Hazret-i İsa'ya, dört halifeden adaletiyle meşhur Hazret-i Ömer'e, adaletiyle ün salmış İran hükümdarı Nuşinrevan'a benzetmişlerdir.

Kasidelerinin methiye bölümlerinde padişahın adaletini överlerken yine ideal bir padişah modelini çizdikleri görülür. Methiye bölümlerinde gerçeküstü bir yaklaşımla överlerken bir şekilde gerçek çizgiden ayrıldıklarını düşünebiliriz. Gerçekte belki kaside sunduğu padişah o kadar adaletli ve merhametli değildir; fakat yine de adaletini en iyi şekilde överek padişaha bir mesaj göndermiş olmaktadır.

4) Padişahların en önemli vasıfların biri de İslam dininin lideri olmalarıdır. Şeriatin koruyucusudurlar. İslam dinini din düşmanlarına karşı korumak,

memleketindeki Müslümanları koruyup güven ve huzur içinde yaşamalarını sağlamaktır.

Şairler kasidelerinin methiye bölümlerinde onların halifelik makamına övgülerde bulunmuşlardır. Padişahları Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olarak nitelendirmişler. Allah'ın yeryüzündeki önderidir. İşleri Allah'ın emirleridir. Dinî hükümleri ile Hazret-i Muhammed (s.a.v.)'in ve dört halifenin vekilidir. Vücutlarını ve kalplerini, müslümanların istirahat ettiği bir gölge olarak tasavvur etmişlerdir.

5) Osmanlı padişahlarının hemen hemen hepsi edebiyat ile meşgul olmuşlar, divanlar oluşturacak şiirler yazmışlardır. Şairler de onların şairlik vasıflarına zaman zaman değinmişler, şiirlerini, divanlarını, şairlik yeteneklerini övmüşlerdir. İlme önem vermişler, âlimleri ve şairleri korumuşlardır. Fahriye bölümlerinde şairler kendilerini överlerken padişahların şairlere önem verdiklerini, koruyup kolladıklarını, şiirlerine değer verdiklerini söylemişlerdir.

6) Padişahların övgüsü yapılırken fizikî yapısı ile huy ve karakter özellikleri üzerinde çok durulmuştur. Bazen bir sevgili edasıyla dile getirmişler, yüzünü güneşe ve aya, yanağını güle, dudağını goncaya, boyunu serviye, Tûbâ ve Sidre ağacına, kaşını yaya benzetmişlerdir. Tarihî şahsiyetlere telmihte bulunmuşlardır. Güzellikte Hazret-i Yusuf ve Hazret-i İbrahim, dört halifeden güç ve kuvvetiyle Hazret-i Ali, heybette Hazret-i Ömer, doğrulukta Hazret-i Ebubekir, yumuşak huylulukta ve ağırbaşlılıkta Hazret-i Osman'dırlar. Kişilikleri tertemizdir. Fazilet sahibi, mübarek ve mümtaz kişilerdir. Ayrıca övdüğü padişahı, aynı adıyla tarihe geçmiş şahsiyetlerle de överler. Mesela Kanunî Sultan Süleyman'ı överlerken Hazret-i Süleyman'a benzetir.

7) Padişahlar kahramanlıklarıyla, cömertlikleriyle, merhametli ve adaletli kişiliğiyle, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi oluşuyla mükemmel bir hükümdar tasavvur edilmiştir. Kasidelerin gerek methiye bölümlerinde, gerekse de diğer bölümlerinde padişahların hükümdarlık vasfını taşıyan ifadeleri kullanmışlardır. İncelediğimiz bütün kasidelerde en çok kullanılan tabir şâh- ı cihân olmuştur.

8) Sadrazamlara sunulan kasideleri beş ana bölümde inceledik. Şairler, padişahların cömertliğini, adaletli oluşunu, kahramanlığını överken kullandıkları ifadeleri sadrazamlar için de kullanmışlardır. Padişahlara yapılan teşbihler, telmihler ve mübalağalı ifadelerin sadrazamlara da yapıldığı görülmektedir. Aynı tarihi şahsiyetlere telmihte bulunmuşlar ve teşbih etmişlerdir.

Sadrazamlar, padişah adına serdar-ı ekrem ünvanıyla şairler tarafından savaş fatihi olarak nitelendirilmişlerdir. Padişahlar gibi onlar da tarihi şahsiyetlere teşbih edilmişlerdir. Sadrazamların kılıcı, yayı, gürzü vs. savaş aletleri, sadrazamların kahrı ve öfkesi çeşitli şekillerde övülmüştür.

Sadrazamlar, cömertliği bakımından övülürken de onların cömertliği denizlere, madenlere, bulutlara vs. tabiat unsurlarına teşbih edilmiştir. Çoğu zaman da bunların, sadrazamların cömertliği karşısında değersiz ve çaresiz kaldıkları vurgulanmıştır.

Sadrazamlar, adaletli oluşları bakımından övülürken padişahlarda olduğu gibi yine adaletiyle meşhur tarihi şahsiyetlere teşbih edilmişlerdir. Sadrazamlık makamı ile adalet kavramının iç içe olduğu vurgulanmıştır.

Şairler, padişahların halifelik makamına mukabil sadrazamların da dini yetkilerine değinmişlerdir. Sadrazamların dindarlığı üzerinde durmuşlar, onları dinin ve milletin devleti olarak nitelemişlerdir; fakat bu konuda padişahlar kadar sadrazamların övgüsünü yapmamışlardır.

Padişahlar ile sadrazamların övgüsü arasındaki tek ve belirgin farklılık onların sahip oldukları makamdır. Bir hükümdar olan padişah ile bir vezir olan sadrazamın görev ve yetkileri birbirinden farklıdır. Padişah Hazret-i Süleyman iken sadrazam Asaf'tır. Sadrazamlar, her ne kadar bir padişah gibi yetkilere sahip olsa da her şeyden öte onun vekilidirler. Şairler, bu durumu göz önünde bulundurmuşlar ve kasidelerinde onların sadrazamlık makamlarına övgülerde bulunmuşlardır. Bir sadrazamda bulunması gereken hasletleri dile getirmişler, görev ve yetkilerine övgüler yağdırmışlardır. Şairler, böyle davranarak padişahlarda olduğu gibi ideal sadrazam portresi çizmişlerdir.

Yukarıdaki açıklamalardan sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Şairler, ister padişah ister sadrazam olsun, onları sahip oldukları makamlardan dolayı övmüşlerdir. Padişahları da sadrazamları da kahraman, adil, cömert, İslam dinini koruyan ve yayan, sanatı ve sanatçıyı kollayan, huy, karakter ve kişilik özellikleriyle mükemmel ideal insan tipleri olarak görmüşlerdir. Şunu belirtmek gerekir ki şairler bunu sahip olacakları çıkarlar için yapmamışlardır. Olanı değil, olması gerekeni ifade etmeye çalışmışlardır. Bu bakımdan padişahlara, sadrazamlara ve diğer büyüklere sunulan kasideleri, sadece şairlerin onlardan alacakları ihsanlar üzerine yazılan bahşiş ürünleri olarak değil, devlet politikasını belirleyen ürünler olarak da görmek gerektiği kanısındayız.

ÖVGÜ KALIPLARI SÖZLÜĞÜ

PADIŞAHLAR

KAHRAMANLIK İFADE EDEN ÖVGÜ KALIPLARI

Âb-ı şemşirün (Sehâbî, 1-19): Kılıcının suyu.

Âb-ı tıgun (Sehâbî, 5-13 ;Ulvî Çelebi, 6-34/60): Kılıcının suyu.

Âb-ı tıgünla ter ü tâze gülistân-ı gazâ (Aşkî, 17-16/23): Kılıcının suyuyla gaza gülbahçesi taptaze.

Adûya tıg-ı cihân-tâbı nâr-ı sûzân (Yahya Beğ, 4-34/33): Düşmana dünyayı aydınlatan kılıcı, yakıcı ateş.

Âfitâb-ı feth ü nusret (Cafer Çelebi, 4-21/24): Fetih ve zafer güneşi.

Ali-sifat (Bâkî, 9-15/27): Hazret-i Ali gibi.

Altun benekli câme ile kaplan (Hayâlî, 18-10/55): Altın benekli elbisesi ile kaplan.

Âsümân-ı feth ü nusret ya'ni Sultân Bâyezîd (Cafer Çelebi, 12-29/74): Fetih ve zafer göğü yani Sultan Bâyezid.

Atının izleri feth ü zaferün bâb ü deri (Yahya Beğ, 7-19/43): Atının izleri fetih ve zaferin kapısı.

Azm-i husrev-i kîfî-sitân (Aşkî, 19-7/25): Dünyayı zapteden hükümdarın niyeti.

Bahâdır (Aşkî, 27-13/45): Bahadır, yiğit.

Baht-ı ferruh hem-rikâb u feth ü nusret hem-inân (Cafer Çelebi, 14-3/83): Uğurlu bahtı üzengidaş, fetih ve zaferle atbaşı.

Bâlâ-nîşîn-i mesned-i şâhân-ı tâc-dâr (Bâkî, 1-13/4): Taç sahibi padişahlarının payesinin en üstünde oturarı.

Bebr- mehâbet (Hakanî Mehmed Beğ, 2-13/88): Bebr gibi heybetli olan padişah.

Bebr-i vegâ (Hayâlî, 8-23/39): Savaşın canavarı.

Behmen-i ceng (G.Mustafa Âli, 44-9/124): Savaşın Behmen'i.

Behrâm-intikâm (Cafer Çelebi, 21-3/117): İntikam almada Behmen.

Cem-haşmet (Cinânî,1-8/9): Cem gibi haşmetli padişah.

Cihân-dâr-ı muzaffer (G.Mustafa Âli, 17-22/58): Zaferler kazanan padişah.

Cihângîr (Cafer Çelebi, 22-36/124): Dünyayı zapteden padişah.

Çûb-ı râyâtun asâ-yı Mûsevî (Cafer Çelebi, 4-26/24): Sancaklarının çubuğu Hazret-i Musa'nın asası.

Dâğ-ı kahrın vesme-i pîşâne-i cümle ‘adû (Zâtî, 18-27/59): Kahrının yarası, bütün düşmanın alınının damgası.

Dârâ-dil (G.Mustafa Âli, 44-9/124):Dara gönüllü.

Dârâ-haşem (Cinânî, 20-10/68): Dara maiyetli padişah.

Dârâ-râ (Kütahyalı Rahimî, 5-12/63): Düşünceli Dara.

Dârâ-yı dâd-ger (Nev’î, 13-24/44): Adil Dara.

Dârâ-yı dâr u gîr (Bâkî, 1-14/4; Cafer Çelebi, 5-46/31): Savaş ve kavganın Dârâ’sı.

Dârâ-yı dehr (Bâkî, 1-15/4; Kütahyalı Rahimî, 4-2/58):Zamanın Dârâ’sı.

Dârâ-yı devrân (Bâkî, 14-34/36): Zamanın Darası.

Dârâ-yı Efrîdûn-neseb (Hayâlî, 18-14/55): Efridun soylu Dara.

Dârâ-yı İskender-nişân (Fuzûlî, 10-18/49): İskender nişanlı Dara.

Dâver-i âli-neseb (Cinânî,1-8/9): Soyu yüce hükümdar.

Dâver-i Dârâ-şevket (Cinânî, 24-22/82):Dara gibi heybetli padişah.

Dâver-i devrân-ı feth (Zâtî, 18 44/60): Fetih zamanının insafı hükümdarı.

Dâver-i Efrîdûn-fer (Ulvî Çelebi, 16-24/92): Feridun gibi güçlü hükümdar.

Dâver-i gîtî-sitân (Ubeydî, 1-44/4): Dünyayı zapteden hükümdar.

Dâver-i Hâkân-satvet (Bâkî, 2-12/8): Ezici kuvvete, zorlulukta Hâkân gibi olan padişah

Demür yürekli cihân pehlûvânı (Lâmîi Çelebi, 19-1466/128): Demir yürekli dünya pehlivanı.

Dilâver (Hayâlî, 18-9/55): Yiğit, yürekli padişah.

Dilîr-i arsa-i devlet (Nev’î, 29-14/92): Devlet meydanının yiğidi.

Dürr-i tâc-ı zafer (Nev’î, 32-10/100): Zafer tacının incisi.

Ebû İshâk anun alemdârı (Zâtî,8-20/20):Ebu İshak, onun bayraktarı.

Ebu’l-cihâd (Nev’î, 32-12/101): Cihadın babası.

Ebu’l-feth (Nev’î, 10-8/28, 32-12/102; Yahya Beğ, 16-27/73): Fethin babası.

Ebü’l-fütûh (Yahya Beğ, 4-27/33): Fetihlerin babası.

Efrâsiyâb-ı ceng (Figânî, 1-5/3): Savaşın Efrasiyab’ı.

Efrâsiyâb-ı ma’reke (Yahya Beğ, 10-17/53): Savaşın Efrasiyab’ı.

Ejder-i ceng (Hakanî Mehmed Beğ, 2-13/88): Savaş ejderi.

Ejder-i kahrın (Lâmîi Çelebi, 17-1349/124): Kahrının ejderhası.

Erdeşîr-i şîr-dil (Cafer Çelebi, 5-46/31): Aslan gönüllü Erdeşir.

Erdişir-i şir-sıfat (Hâşimî, 6-7/52): Aslan gibi Erdişir.

Esed-heybet (Ulvî Çelebi, 8-30/68): Aslan gibi heybetli.

Fâris-i meydân-ı vegâ (Ulvî Çelebi, 13-12/82): Savaş meydanlarının binicisi.

Fâtih-i iklîm u husûn (Cinânî, 24-22/82): Ülkeler ve kaleler fatihi.

Ferîdun-fer (Lâmii Çelebi, 15-1148/118): Feridun gibi güçlü padişah.

Ferîdûn-satvet (Figânî, 2-7/7): Düşman üstüne şiddetle saldıran Feridun.

Fermân-güzâr-ı şark u garb (Cinânî, 1-8/9): Fermanı doğudan batıya kadar ulaşan padişah.

Ferruh-fer (Kütahyalı Rahimî, 5-12/63): Feridun gibi güçlü.

Feth ü zafer sefinesi (Bâkî, 1-24/25): Fetih ve zafer gemisi.

Gazâ erenlerinin serveri vü serdârı (Yahya Beğ, 9-25/49): Gaza erenlerinin komutanı ve reisi.

Gazâda gâzîlerin hânı (Yahya Beğ, 4-35/33): Gazada gazilerin hanı.

Gazâda gâzîlerin şâhı merd-i meydânı (Yahya Beğ, 5-22/36): Gazada gazilerin şahı, Hazret-i Ali'si.

Gazanferân-ı memâlik-sitân-ı Osmânî (Yahya Beğ, 6-29/40): Osmanlı Devleti'nin ülkeler alan aslanları.

Gâzî-i devr-i zemân (Yahya Beğ, 2-21/25): Zamanın gazisi

Gâzî-i ferhunde-hısâl (Yahya Beğ, 14-20/67): Yaratılışı uğurlu padişah.

Gâzîler hânı (Yahya Beğ, 5-44/38,6-18/39): Gazilerin hanı.

Gâzîler sultâm (Yahya Beğ, 8-9/45): Gazilerin sultanı.

Gerd-i haylün sürme-i a'yân-ı feth (Zâtî, 18-27/59): Atının tozu, fethin gözlerine sürme.

Gubâr-ı gerd-i haylün tûtîyû-yı saltanat (Zâtî, 14-33/44): Atının ayağının tozu, saltanat sürmesi.

Gûşe-i na'ı-i semendün halka-ı gûş-ı hilâl (Cafer Çelebi, 4-35/25): Sement atının nalının köşesi, hilalin kulağına halka.

Gül yüzün Dahhâk (Cafer Çelebi, 23-23/127): Gül yüzün Dahhak.

Güneş cünnene zerrîn glâf, tabluna çenber (Lâmii Çelebi, 10-807/107): Güneş kalkanına altın bir kılıf, davuluna çember.

Hançer-i zerrîni keffinde lüce-i deryâda aks-i hilâl (Cafer Çelebi, 7-15/43): Elindeki altın hançeri, deniz dalgasında hilalin aksi.

Haşmet-i İskender (Nev’î, 29-9/91): İskender gibi haşmetli padişah.

Haydar (Ulvî Çelebi, 8-31/68): Haydar(Hazret-i Ali)

Haydar-ı Kerrâr-misâl (Yahya Beğ, 7-17/42): Hazret-i Ali gibi.

Haydar-tüvân (Sehâbî, 4-3): Hazret-i Ali gibi güçlü.

Hayme-i kadrün öninde nuh-felek bir sâyebân (Lâmii Çelebi, 10-760/105):
Kadrinin çadırı önünde dokuz felek, bir çadır.

Hem-‘inânun nusret-i hâkân-ı feth (Zâtî, 18-45/60): Arkadaşın, fetih hükümdarlarının zaferi.

Her dem-i kişver-küşâ vü server-i leşker-şiken (Zâtî, 19-24/62): Her zaman ülkeler zapteden ve asker kıran padişah.

Heybet-i Zâl (Nev’î, 29-9/91): Zal gibi heybetli padişah.

Hışmun yanında lutf u kerem kahr-ı Kahramân (Bâkî, 1-21/5): Öfkesinin yanında Kahramân’ın kahrı, bağış ve cömertlik.

Hijabr-i kûh-ı vegâ (Cinânî, 26-23/89): Savaş dağının aslanı.

Hudâvend-i zafer-rehber (Cinânî, 21-12/70): Rehberi zafer olan padişah.

Hurşîd-i Mirrîh-intikâm (Hayâlî, 5-17/33): Mirrih intikamlı güneş.

Husrev-i Dârâ-der (Cinânî, 1-8/9): Dara gibi güçlü hükümdar.

Husrev-i Dârâ-şevket (Cinânî, 22-27/74): Dara gibi heybetli padişah.

Husrev-i devrân (Hayâlî, 18-22/55): Zamanın hükümdarı.

Husrev-i Feridûn-fer (G.Mustafa Âli, 43-16/119): Feridun gibi güçlü padişah

Husrev-i gîfîsitân (Hayâlî, 6-12/34): Dünyayı zapteden hükümdar.

Husrev-i iklîm-sitân (Ulvî Çelebi, 13-12/82): Memleket alan padişah.

Husrev-i kişver-güşâ-yı ahd Sultân Bâyezîd (Cafer Çelebi, 14-56/88, 15-15/94):
Zamanın ülkeler açan padişah Sultan Bâyezid.

Husrev-i sâhib-kırân (Aşkî, 27-13/45, 27-53/48, 28-1/48; Fuzûlî, 10-18/49; Lâmiî Çelebi 10-786/106, 14-1082/116,19-1466/128; G.Mustafa Âli,24-20/78): Her zaman başarı ve üstünlük kazan padişah.

Husrev-nişân-ı Şâh-ı Behrâm-intikâm (Cafer Çelebi, 15-15/84): Behram intikamlı şahın padişahlık nişanı.

Hüsrev-i cihândâr (G.Mustafa Âli, 43-53/122): Dünyayı zapteden padişah.

Hüsrev-i dîvân-ı gazâ (Aşkî, 17-1/22): Gaza divanının padişahı.

Hüsrev-i gazi (Sehâbî, 4-2): Gazi padişah.

İhsân-ı feth (Zâtî, 18-39/60): Fetih ihsanı.

İsfendiyâr-ı ma‘reke (Figânî, 1-5/3): Savaş meydanlarının İsfendiyar’ı.

İsî-i devrân-ı feth (Zâtî,18-20/58): Fetih zamanının İsa’sı.

İskender (Edirneli Nazmi, 2-18/26): İskender.

İskender-i cihân (Yahya Beğ, 10-26/54): Dünyanın İskender’i.

İskender-i sâni (Bâkî, 5-1/16; Cinânî, 21-10/70; G.Mustafa Âli, 17-18/58; Usûlî, 1-35/61): İkinci İskender.

İskender-sıfat (Figânî, 2-7/7): İskender gibi.

İskender-i vegâ (Figânî, 1-5/3): Kavganın İskenderi.

İskender-i zamân (Bâkî, 1-14/4, 14-5/33; Cafer Çelebi, 5-46/31; G.Mustafa Âli, 39-20/112): Zamanın İskender’i.

Kabâ-yı haşmetüne çarh-ı atlas âstâr (Cafer Çelebi, 4-22/24):Haşmetinin kabasına atlas felek, bir astar.

Kadrün ordusu (Lâmîi Çelebi, 10-769/106): Kadriinin ordusu.

Kahramân-heybet (Figânî, 2-7/7; Aşkî, 24-15/38): Kahraman gibi heybetli.

Kahrün cahîmün misli (Zâtî, 12-32/36): Kahrın cehennemden daha fazla.

Kâm-rân-ı zafer (Sehâbî, 5-10): Zaferin mutluluğu.

Kâm-yâb-ı nusret (Sehâbî, 5-10): Zaferin mutluluğu.

Kasrın ferşi çehâr-erkân-ı feth (Zâtî, 18-21/58): Sarayının döşegi, fetihin dört direği.

Kasrın kubbesi nusret-zafer (Zâtî, 18-21/58): Sarayının kubbesi, zafer yardımı.

Kerem yayı (Ulvî Çelebi, 17-46/97): Cömertlik yayı.

Keyhusrev-i nusret-kârin (Fuzûlî, 10-18/49): Kendisine zaferin yakın olduğu padişah.

Keykubâd-ı Cem-haşem (Figânî, 2-7/7): Cem maiyetli Keykubad.

Kılıcınun kesici hûm (Sehâbî, 1-25): Kılıcının kesici kanı.

Kılıcun sedd-i Sikender bigi tavîk (Zâtî, 9-24/24): Kılıcın İskender’in seddi gibi.

Leşkerün şevket ile revnak-ı bustân-ı zafer (Aşkî, 17-9/22): Askerin heybet ile zafer bahçesinin süsü.

Leşkerün Kârûn gibi müstağrak-ı zer (Zâtî, 18-32/59): Askerin, Karun gibi altına gark olmuş.

Livâ-yı nusretün (Sehâbî, 5-11): Zaferinin sancağı.

Ma‘den-i hilm ü vakar (Cafer Çelebi, 12-30/74): Ağırbaşlılık ve yumuşaklığın madeni.

Mâh atuna bir nâ'l-i sîmîn kapuna bir halka (Lâmîi Çelebi, 10-806/107): Ay, atına gümüş bir nal; kapına bir halka.

Mâh- rikâb (Ulvî Çelebi, 6-33/60):Üzengisi ay olan padişah.

Mâlik-i seyf ü kalem (Ulvî Çelebi, 13-12/82): Kalem ve kılıç sahibi.

Matla'-ı subh-ı zafer (Cafer Çelebi, 4-21/24): Zafer sabahının doğduğu yer.

Mehdî-i sâhib-kırân (Yahya Beğ, 3-25/29): Her zaman zaferler ve üstünlükler kazanan kurtarıcı.

Mehammed Hân-ı Gâzi âl-i Osmanun ser-efrâzı (Bâkî, 15-10/36): Gazi Mehmed Han Osmanlı Devletinin en üstünü.

Meh-i râhşân-ı feth (Zâtî, 18-24/59): Fethin parlayan ayı.

Meh-râyet (Cafer Çelebi, 26-83/146): Sancağı ay.

Merd-i meydân (G.Mustafa Âli, 43-50/122): Meydanın yiğidi.

Midhat-i tîgun lâ seyfü illâ zü'l-fikâr (Figânî, 2-9/7): Kılıcının övgüsü la seyfü illa zü'l-fikâr olan padişah.

Mihr-i âlem-sûz (Ulvî Çelebi, 15-16/88): Dünyayı yakan güneş.

Mihr-i zafer-semiyyi (Nev'î, 10-8/28): Adaşı zafer olan güneş.

Mu'ciz-i âl-i Osmân (Aşkî, 17-11/22): Osmanlı devletinin başkalarını geride bırakan ve acze düşüren padişahı.

Murtazâ (Hayâlî, 20-12/57): Savaşta Hazret-i Ali.

Muzaffer-fer güneş (Lâmîi Çelebi, 10-795/107): Her zaman zaferler kazanan güneş.

Mücâhid (Yahya Beğ, 16-27/73): Mücahit savaşçı.

Mücâhid-i ekber (Nev'î, 32-25/101): En büyük mücahit.

Mülâzım-ı şeh-i giti-sitân (Sehâbî, 5-8): Cihanı zapteden padişahın teğmeni.

Nâmdâr-ı nusret (Sehâbî, 5-16): Zaferin şanı.

Nâr-ı hışmun (G.Mustafa Âli, 32-2/94): Hışmının ateşi.

Nâr-ı kahr (Hâşimî, 6-6/52, Nev'î, 12-4/33): Kahır ateşi.

Neheng-i ma'reke (Hakanî Mehmed Beğ, 2-13/88): Savaş meydanının timsahı.

Nerîmân-ı kâr-zâr (Figânî, 1-5/3): Savaşın Nerimanı.

Nîze-i tâb-keşün şem'-i şebistân-ı gazâ (Aşkî, 17-10/22): Parlak mızrağın, gaza gecesinin mumu.

Nîzesinün perçemi tûg-ı meges-rân-ı zafer (Zâtî, 18-18/58): Mızrağının perçemi, zafer yelpazesinin tuğu.

Nusret güneşi (Aşkî, 17-5/22): Zafer güneşi.

Nusret ü feth ü zafer hem-‘inân (Aşkî, 27-16/45): Zafer ve fetih onunla arkadaş.

Ömer-heybet (Cafer Çelebi, 11-29/68): Hazret-i Ömer gibi heybetli.

Pâdişâh-ı Cem-haşmet (Cinânî, 26-22/89): Cem gibi haşmetli padişah.

Pâdişâh-ı heft-kişver ya‘nî Sultân Bâyezîd (Cafer Çelebi, 23-9/126): Yedi ülkenin padişahı yani Sultan Bâyezid.

Pâdişâhun sancığı (Âşık Çelebi, 13-12/112): Padişahın sancağı.

Peleng-i gazâ (Yahya Beğ, 10-17/53): Gaza kaplamı.

Peleng-i şir-efgen (Hakanî Mehmed Beğ, 2-13/88): Aslanı yere çalan kaplan.

Pençe-i bâzû-yı kuvveti (Hâşimî,6-7/52): Kuvvetli pazısının pençesi.

Rahş-ı himmetün (Bâkî, 5-16/17): Gayretinin atı.

Ravza-ı câh u celâlün (Cafer Çelebi, 25-39/137): İtibar ve öfkenin bahçesi.

Râyet-i kişver-küşâ (Zâtî, 16-21/50): Cihangir olan sultanın sancağı.

Râyunun çubı Mûsâ âsâsı gibi dîn düşmeni gözine ayn-ı ejderhâ (Cafer Çelebi, 21-13/118): Sancağının çubuğu, Musa asası gibi din düşmanının gözüne ejderha gözü.

Reh-nümâ-yı gâzîyân (Yahya Beğ, 11-12/56): Gazilerin rehberi.

Rezm ile Rüstem ü İsfendiyâr (Cafer Çelebi, 5-55/32): Savaşta Rüstem ve İsfendiyar.

Rezmd e şitâb u feth anunla hem-inân (Zâtî,6-24/13): Savaş meydanında çabukluk ve zafer onunla arkadaş.

Rûz-ı vegânun şâh-ı Merdâmı (Bâkî, 14-12/34): Savaş gününde Hazret-i Ali.

Rüstem-dil (Zâtî, 8-19/20): Rüstem gönüllü.

Rüstem-i destân-ı feth (Zâtî, 18-36/60): Fetih destanının Rüstemi.

Rüstem-rezm (Kütahyalı Rahimî, 5-13/63): Rüstem gibi savaşçı.

Saf-der (Lâmîi Çelebi, 15-1155/118): Düşman saflarını yaran yiğit.

Saf-der-i gazanfer-ceng (Hayâlî, 7-12/36): Aslan gibi savaşan, düşman saflarını yaran padişah.

Sâhib-i seyf ü kalem (Cinânî, 24-22/82; Yahya Beğ, 7-15/42,11-11/56, 14-23/68): Kalem ve kılıç sahibi.

Sâhib-i tîg ü kalem (Ulvî Çelebi, 14-14/85): Kılıç ve kalem sahibi.

Sâhib-i tîr ü kemân (Ulvî Çelebi, 13-12/82): Ok ve yay sahibi.

Sâhib-kıran (Ulvî Çelebi, 7-24/64, Hakanî Mehmed Beğ, 2-13/88): Her zaman başarı ve üstünlük kazan padişah.

Sâhib-kırân-ı dehr (Figânî, 1-6/3): Zamanın her zaman zaferler ve üstünlükler kazananı.

Sâhib-kırân-ı rûy-ı zemîn (Yahya Beğ, 12-16/59): Yeryüzünün her zaman zaferler ve üstünlükler kazanan padişahı.

Sâhib-kırân-ı rûzigâr (Aşkî, 24-15/38): Zamanın başarı ve üstünlük kazanan padişah.

Sâhib-kıran-ı şâh-ı kerem (Kütahyalı Rahimî, 4-4/58): Daima başarı ve üstünlük kazanan cömert padişah.

Sâhib-serîr-i saltanat-ı evc-i iftihâr (Yahya Beğ, 10-16/53): Öğünme doruğunun saltanatının taht sahibi.

Sarsar-ı kahrın (Yahya Beğ, 6-32/41; Behiştî, 3-72/188; Cafer Çelebi, 12-34/81; Lâmii Çelebi, 10-758/105; Sehâbî, 3-19; Bâkî, 2-30/9) :Kahrının fırtınası.

Sarsar-ı kahr-ı cihân (Fuzûlî, 9-41/46): Dünya kahrının fırtınası.

Satvetün yili (Zâtî, 9-22/24): Şiddetinin yeli.

Sebük-süvâr-ı cihân (G.Mustafa Âli, 39-7/110): Dünyanın usta at binicisi.

Sehm-i tîrûn (Lâmii Çelebi, 15-1161/119): Okunun eğriliği

Semend-i bahtun (Bâkî, 5-39/19): Bahtının atı.

Sencer-alem (Cinânî, 1-8/9, 20-10/68): Sencer gibi sancak sahibi.

Sencer-i Dârâ-salâbet (Figânî, 2-7/7): Sağlamlılıkta Dara gibi olan sencer.

Senün kahrın ocağundan yidi tamu yidi ahker (Zâtî, 12-26/35): Senin kahrının ocağından yedi cehennem yedi ateş koru.

Ser-efrâz-ı cihân (Bâkî, 11-8/29): Dünyanın en üstünde bulunan padişah.

Ser-efrâz-ı Gazanfer-fer (G.Mustafa Âli, 17-20/58): Hazret-i Ali gibi güçlü, benzerlerinden üstün padişah.

Ser-firâz (Bâkî, 16-9/37; Nev’i, 10-16/29): Benzerlerinden üstün olan.

Server-i ‘âlem (Zâtî, 19-22/62): Dünyanın reisi.

Server-i divân-ı feth (Zâtî, 18-17/58): Fetih divanının komutanı.

Server-i sahib-kırân (Sehâbî,2-9): Yeryüzünün her zaman zaferler ve üstünlükler kazanan padişahı.

Server-i sâhib-nazar(Fuzûlî, 11-43/53): Tecrübesi, görüşü, düşüncesi kuvvetli olan padişah.

Seyf-i hudâ (Cinânî, 20-7/67): Allah'ın kılıcı.

Seylâb-ı hışmı (G.Mustafa Âli, 24-25/78): Öfkesinin suyu.

Seyl-âb-ı tıgun (Sehâbî, 1-28): Kılıcımın seli.

Seyl-i kahrı (G.Mustafa Âli, 28-4/85): Kahrının seli.

Sikender (G.Mustafa Âli, 43-53/122): İskender.

Sikender-‘azm (Kütahyalı Rahimî, 5-13/63): İskender gibi azimli.

Sikender-der (Cinânî, 22-27/74; Lâmii Çelebi, 15-1148/118; Zâtî, 6-43/14):İskender gibi güçlü padişah.

Sikender-i Gazanfer (Zâtî, 8-19/20): Cesur, yürekli İskender.

Sikender-i giti-sitân (Lâmii Çelebi, 19-1467/128): Dünyayı zapteden İskender.

Sikender-i sâni (Yahya Beğ, 9-42/51, 16-17/73): İkinci İskender.

Sikender-kadr (Cafer Çelebi, 25-33/136): İskender rütbeli.

Sikender-likâ (Yahya Beğ, 12-15/59): İskender yüzlü.

Simâk-rumh (Cafer Çelebi, 26-83/146): Mızrağı Simak yıldızı.

Siper-i mâh-veşün çeşm-i çerâğ-ı nusret (Aşkî, 17-10/22): Aya benzeyen siperin, zafer چراغının gözü.

Sipih-rî rûşen-rây (G.Mustafa Âli, 39-11/111): Parlak sancaklı gökyüzü.

Sipih-otak (Cafer Çelebi, 26-83/146): Otağı gökyüzü

Sitâre-ceyş (Sehâbî, 3-15):Yıldıza benzeyen ordu.

Sitâre-leşker (Cafer Çelebi, 26-83/146): Askerleri yıldız.

Skender-der (Ulvî Çelebi, 8-25/65): İskender gibi güçlü.

Sultân-ı bezm ü rezm (Cafer Çelebi, 5-47/31, 16-30/100): Eğlence meclisinin ve savaş meydanının sultanı.

Sultân-ı ebü'l-feth (Zâtî, 29-16/98): Fetih babasının sultanı.

Sultân-ı kişver-gîr (Kütahyalı Rahimî, 2-28/51): Ülke tutan padişah.

Süleymân-haşmet (Kütahyalı Rahimî, 5-12/63): Hazret-i Süleyman gibi haşmetli.

Süleymân-ı gazâ (Aşkî, 17-12/23):Gaza Süleymanı.

Şafak tîğ-i gazâsında dökülmüş kan (Hayâlî, 20-11/57): Şafak onun gaza kılıcından dökülmüş kan.

Şâh-ı ebü'l-feth (Yahya Beğ, 10-27/54): Fetih babası olan padişah.

Şâh- gâzi (Aşkî, 23-8/36, 27-45/47; Cafer Çelebi, 4-20/24; Hayâlî, 20-17/5, Cemilî,1-10/72;): Gazi padişah.

Şâh- zafer-yâb (Cafer Çelebi, 6-8/38, 6-31/41): Zafer kazanan, bulan padişah.

Şâh-ı cihân-baht u cihân-dârı (Cafer Çelebi, 17-43/105):Dünyayı zapteden ve dünyanın talihi olan padişah

Şâh-ı cihân-dâr (Aşkî, 17-29/24, 18-9/25; Behiştî, 3-47/186; Hayâlî, 15-3/49; Zâtî, 8-19/20): Dünyayı zapteden padişah.

Şâh-ı cihân-güşâ (Sehâbî, 5-9): Dünyayı fetheden padişah.

Şâh-ı cihân-sitân (G.Mustafa Âli, 39-24/112): Dünyayı zapteden padişah.

Şâh-ı dilâver (Zâtî, 29-31/99): Yiğit, yürekli padişah.

Şâh-ı encüm- leşker (Bâkî, 5-37/19): Askerleri yıldız olan padişah.

Şâh-ı merdân (Yahya Beğ, 4-35/33): Hazret-i Ali.

Şâh-ı merdân-ı vilâyet (Yahya Beğ, 8-8/45): Hazret-i Ali.

Şâh-ı şîr-hamle (Yahya Beğ, 10-2/51): Aslan hamleli padişah

Şâh-ı zafer-rehber (Cinânî,1-7/9): Rehberi zafer olan padişah.

Şâh-ı zafer-yâb (Aşkî, 17-12/23, İbn-i Kemâl, 1-21/4): Zafer bulan padişah.

Şecâ'ati Şâh-ı Merdân 'Ali'den (Aşkî, 27-14/45): Yiğitliği Hazret-i Ali'den.

Şecâ'at ile 'Alî (Yahya Beğ, 4-37/34): Yiğitlik ile Hazret-i Ali.

Şehâb-rumh (Sehâbî, 3-15): Şihap mızraklı.

Şehbâz-ı nusrat-âşiyân (Yahya Beğ, 2-19/24): Yuvası zafer olan doğan.

Şehenşâh-ı gazanfer-savlet (Sehâbî, 4-3): Aslan gibi saldıran padişahlar padişahı.

Şeh-i Cemşid-ferr (Cafer Çelebi, 14-61/88): Cemşid gibi güçlü padişah.

Şeh-i çâpük-süvâr-ı feth (Nev'î, 10-1/28): Fethin iyi ata binen padişahı.

Şeh-i Efrasiyâb-efser (G.Mustafa Âli, 17-20/58): Afrasiyab (Elp Er Tunga) taçlı padişah.

Şeh-i evreng-i vegâ (G.Mustafa Âli, 44-9/124): Savaş tahtının padişahı.

Şeh-i gâzi (Aşkî, 27-22/46): Gazi padişah.

Şeh-i Kahramân-i ceng (Figânî, 1-1/3): Savaş meydanını Kahramanı.

Şeh-i Kahramân-nihâd (Nev'î, 11-3/30): Kahraman yaratılışlı padişah.

Şeh-i kişver-güşâ (Aşkî, 19-16/26; Cafer Çelebi, 14-5/83): Ülke açan padişah.

Şeh-i kişver-sitân (Aşkî, 25-7/41,28-12/49; Bâkî, 14-10/33): Ülkeler alan padişah.

Şeh-i merdân-ı gazâ (Aşkî, 17-14/23): Gaza yiğitlerinin padişahı.

Şeh-i sâhib-kırân (Hakanî Mehmed Beğ, 3-26/92; Sehâbî, 5-22; Yahya Beğ, 2-20/25, 4-25/33): Daima başarı ve üstünlük kazanan padişah.

Şeh-i sikender-der (G.Mustafa Âli, 17-20/58): İskender gibi güçlü padişahlar padişahı.

Şehriyâr-ı cihândâr (G.Mustafa Âli, 43-59/123): Dünyayı zapteden padişah.

Şehr-iyâr-ı muzaffer (Bâkî, 3-6/12): Zaferler kazanmış padişah.

Şehsüvâr (Aşkî,17-3/22, 27-20/45; Cafer Çelebi, 5-49/31, 14-64/89; Ulvî Çelebi, 16-35/92):Usta at binicisi.

Şehsüvâr-ı cihân-gîr (Cafer Çelebi, 5-111/37): Cihangir usta at binicisi.

Şemşîri hilâl-i 'îd (Yahya Beğ, 6-29/40): Kılıcı bayram hilali.

Şimşîrûn hilâl-i 'îd-i feth (Aşkî, 22-16/34): Kılıcın fetih bayramının hilali.

Şîr-i erbâb-ı gazâ (Yahya Beğ, 8-8/45): Gazilerin aslanı.

Şîr-i hasm-efken (Hayâlî, 17-12/53): Düşmanı yere yıkan aslan.

Şîr-i Hüdâ (Yahya Beğ, 10-17/53; Zâtî, 14-25/44): Allah'ın aslanı.

Şîr-i kuhsâr-ı vegâ (Cinânî, 22-28/75): Savaş dağ aslanı.

Şîr-i pîşe-i heycâ (Cinânî, 26-23/89): Savaş ormanının aslanı.

Şîr-i rûz-ı neberd (G.Mustafa Âli, 36-13/103): Savaş gününün aslanı.

Şîr-i vegâ (Cinânî, 20-7/67): Savaş meydanlarının aslanı.

Şîr-peyker râyetünün mâh-ı mülk-ârâyı (Cafer Çelebi, 4-36/25): Aslan yüzlü sancağının dünyayı süsleyen ayı.

Şîr-peyker-i râyât-ı pâdişâ (Cafer Çelebi, 21-28/119): Padişahın sancaklarının aslan yüzü.

Şitâ-kahr (Nev'î, 38-10/116): Öfkesi kış.

Şühüb-nâvek (Cafer Çelebi, 26-83/146): Okları akan yıldız.

Tığun 'adem diyârına rûşen tarîk (Bâkî, 1-23/5): Kılıcın yokluk diyarını aydınlatan bir yol.

Tığuna revâ kâkûl-i hûbân-ı feth (Zâtî, 18-25/59): Fetih güzellerinin saç kılıcına uygun.

Tîğün âfitâb-ı feth ü nusret (Cafer Çelebi, 14-79/90): Kılıcın fetih ve zafer güneşi.

Tuğları murg- hümâ-yı rif'at (Yahya Beğ, 7-19/43): Tuğları yüce hüma kuşu.

Vâlâ-nişân-ı ma'reke-i 'arsa-i Keyân (Bâkî, 1-13/4): Büyük hükümdarların arsasının savaş meydanındaki en yüksek nişanları.

Vasf ü şân-ı tîr ü kavsün âyet-i nun ve'l-kalem (Figânî, 2-9/7): Okunun ve yayının özelliği ve şanı, nun ve'l-kalem ayeti olan padişah.

Zülfikârı pâdişâh-ı evliyâ-yı saltanat (Zâtî, 14-25/44): Zülfikârı, saltanat evliyalarının padişahı.

CÖMERTLİK VASINI İFADE EDEN ÖVGÜ KALİPLARI:

Adl ü dâd u kerem ıssı (Yahya Beğ, 6-37/41): Adalet,d oğruluk ve cömertlik sahibi.

Ali-sehâ (Âşık Çelebi, 5-3/64; Yahya Beğ, 10-15/53, 12-15/59): Cömertlikte Hazret-i Ali.

Âb-ı ihsân (Aşkî, 22-17/34): İhsan suyu.

Âfitâb-ı mekrimet (Lâmîi Çelebi, 14-1110/117): Cömertlik güneşi.

Âfitâb-ı subh-ı kerem (Kütahyalı Rahimî, 4-30/61): Cömertlik sabahının güneşi.

Amân-ı lutfun (Nev'î, 29-22/92): Lutfunun eminliği.

Âsitânun menba-ı ser-çeşme-i cûd u sehâ (Zâtî, 6-30/13): Eşiğin, cömertlik ve lutuf pınarının kaynağı.

Âsifünün matla-ı hurşîd-i eltâf u 'atâ (Zâtî, 6-30/23): Esvabının kolu, bağış ve lutuf güneşinin doğduğu yer.

Atâ bahri (Cafer Çelebi, 25-28/136): Bağış denizi.

Atâ vü cûd-ı zıllu'llâh (Aşkî, 22-26/35): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olan padişahın cömertliği ve bağışı.

Atâsı dehrde nesîm-i bahârdan ahsen (Hakanî Mehmed Beğ, 2-15/89): Bağışı dünyada bahar rüzgarından güzel olan padişah.

Ayn-ı cûd (Aşkî, 20-17/29): Cömertlik gözü, pınarı.

Bâb-ı 'atâ-bahşun (Aşkî, 21-25/32): İhsan bahşeden kapın.

Bahâr-ı lutf (Nev'î, 38-10/116; Ulvî Çelebi, 12-39/80, 12-41/80): Lutuf baharı.

Bahr-ı atâ (Cinânî, 20-7/67): Bağış denizi.

Bahr-ı cûd (Zâtî, 12-34/36, 19-37/64): Cömertlik denizi.

Bahr-ı eltaf (Sehâbî, 4-4): Lutular denizi.

Bahr-ı sehâ (Hayâlî, 2-13/28): Cömertlik denizi.

Bârân-ı sehân (Bâkî, 24-23/64): Cömertliğinin yağmuru.

Bezl ü cûdun sufrası yidi gök bir deste sebz (Lâmîi Çelebi, 16-1279/122): Cömertliğinin sofrasından, yedi gök ve bir deste yeşillik

Burc-ı ihsânun mehi (Yahya Beğ, 8-9/45): İhsan burcunun ayı.

Cân tabîbi (Cafer Çelebi, 2-12/19): Can doktoru.

Cân-ı kerem (Aşkî, 21-7/31): Cömertlik canı.

Cemâli Halilullah (G. Mustafa Âli, 38-15/109):Yüzü Hazret-i İbrahim.

Cemşîd-i ‘ayş ü ‘işret (Bâkî, 1-14/4):Yeme içme meclisinin Cemşîd’i.

Cihân-ı kerem Hân Süleymân-ı Gâzî (Bâkî, 3-7/12) :Cömertlik dünyası Han Süleyman Gazi.

Cihân-ı lutf u kerem (Cinânî, 26-21/89): Lutuf ve kerem dünyası.

Cûd u mürüvvet ma‘deni (Lâmii Çelebi, 14-1100/116): Cömertlik ve iyilik madeni.

Dârü’ş-şifâ (Cafer Çelebi, 2-13/19): Şifa kapısı.

Derde devâ (Cafer Çelebi, 2-12/19): Derde deva.

Deryâ-yı cûd (Aşkî, 20-15/28, 23-10/36; Cafer Çelebi, 21-29/119): Cömertlik denizi.

Deryâ-yı cûd u ma‘delet (Cafer Çelebi, 12-30/74): Cömertlik ve adalet denizi.

Deryâ-yı sehâ (Hüdâyi, 1-11): Cömertlik denizi.

Dest-i cûd (Lâmii Çelebi, 15-1194/120): Cömertlik eli.

Dest-i güher (Sehâbî, 1-12): İnci saçan el.

Dest-i güher-bâr (Lâmii Çelebi, 10-780/106): İnci saçan el.

Dest-i güher-feşânun (Sehâbî, 1-15): İnci saçan elin.

Dest-i güher-pâş-ı şeh-i serdâr (Âşık Çelebi, 4-36/64): Komutan olan padişahın inci saçan eli.

Dest-i kerîm (Zâtî, 11-24/32): Cömertlik eli.

Dest-i zer-efşânun (Cafer Çelebi, 14-63/88):Altın saçan elin.

Diyâr-ı ma‘deletün hâkimi vü sultâm (Yahya Beğ, 6-16/39): Adalet ülkesinin hakimi ve sultanı.

Ebr-i deryâ-yı ihsân (Cafer Çelebi, 4-31/25): İhsan denizinin bulutu.

Ebü’l-ihsân (Yahya Beğ, 16-27/73): İhsan babası.

Ehl-i safâ (Yahya Beğ, 3-22/29): Zevk ve neşe ehli.

Ehl-i sehâ (Yahya Beğ, 3-21/29): Cömertlik ehli.

Fasl-ı cûd (Hayâlî, 12-14/44): Cömertlik mevsimi.

Feyz deryâsında bir pâkize dürr-i şâh-vâr (Fuzûlî, 11-41/53): Bereket denizinde temiz bir iri inci.

Feyz-i cûdundan çeşm-i cihân rûşenâ (Aşkî, 22-17/34): Cömertliğinin bereketi ve bolluğundan dünyanın gözü aydın.

Feyz-i envâr-ı kefi zer-bahşî (Bâkî, 13-11/32): Altın bağışlayan elinin nurlarının bereketi.

Feyz-i lutfundan bihâr-ı dehr bir şeb-nem (Kütahyalı Rahimî, 5-16/63): Lutfunun bereketinden dünyanın denizleri bir çiğ tanesi.

Fezâ'il şehün lutf-ı 'amîm ü feyz-i bî-pâyân (Cafer Çelebi,25-49/137):Güzel vasıflara sahip padişahın umumi lutfu ve sonsuz bereketi.

Gözün ayn-ı atâ (Nev'î, 14-25/49): Göğün bağış gözü.

Güher-i dürc-i mürüvvet (Sehâbî, 2-10): İyilik hokkasının incisi.

Güher-i kân-ı kerem (Bâkî, 2-9/7): Cömertlik madenin cevheri.

Gülbün-i bâğ-ı kerem Şâh Süleymân (Hayâlî, 2-11/29): Cömertlik bahçesinin gül biten yeri

Gül-i bâğ-ı letâfet (Kütahyalı Rahimî, 2-44/53): Güzellik bahçesinin gülü.

Gül-i bâğ-ı sahâvet (Zâtî, 19-21/62): Cömertlik bahçesinin gülü.

Gül-i gülzâr-ı atâ (G.Mustafa Âli, 30-18/90):Bağış gülbahçesinin gülü.

Gül-i gülzâr-ı mekrûmet (Kütahyalı Rahimî, 4-21/60): Cömertlik gülbahçesinin gülü.

Gülezâr-ı lutfundan sekiz cennet sekiz gül (Zâtî, 12-26/36): Lutfunun gül bahçesinden sekiz cennet sekiz gül.

Güneş gibi hayr u ihsân (Yahya Beğ, 6-20/40): Hayır ve ihsanı güneş gibi olan padişah.

Hâce-i cûd (Zâtî, 13-31/40): Cömertlik hocası.

Hâk-i derün cevher-i iksîr, âlemün 'aynine kuhl-âsâ (Lâmîi Çelebi, 14-1095/116): Kapısının toprağı iksir cevheri, dünyanın gözüne sürme gibi.

Halîl (Zâtî, 15-23/47): Cömert.(Hazret-i İbrahim)

Halka-i ebvâb-ı ihsân (G.Mustafa Âli, 38-23/109): İhsan kapılarının halkası.

Halvet-i lutf (Fuzûlî, 9-42/46): Lutuf halveti.

Hân-ı ihsân (Cinânî, 34-12/116; Hayâlî, 1-22/28): İhsan sofrası.

Hân-ı lutfına mahsûl-ı bahr u kân mebzûl (Bâkî, 1-18/4): Bağış sofrasına maden ve denizlerin mahsulü bol olan.

Hâtem-i cûd u sehâ (Kütahyalı Rahimî, 5-17/63): İyilik ve cömertlik mührü.

Haydar-ı sehâ (Yahya Beğ, 10-17/53): Cömertliğin Haydar'ı

Hâzin-i lutf (Fuzûlî, 9-50/47): Lutuf bekçisi, iyilik hazinedarı.

Hıdv-i kerem-güzâr (Nev'î, 53-1/152): Cömertlik sahibi padişah.

Hirmen-i ihsân (G.Mustafa Âli, 24-23/78; Hayâlî, 21-14/59): İhsan harmanı.

Hirmen-i lutfuna bin Fağfûr ü Hâkân hûşe-çin (Fuzûlî, 10-11/48): Lutfunun harmanına bin Fağfur ve Hakan bir başak toplayıcısı.

Hızr-ı dil-nüvâz (Kütahyalı Rahimî, 4-27/61): Gönül okşayan Hızır.

Hisâr-ı şehr-i lutf (Zâtî, 15-17/47): Lutuf şehrinin hisarı.

Husrev-i vilâyet-bahş (Hayâlî, 7-12/36): İl bağışlayan padişah.

İfzâl u atâ bahri (Nev'î, 3-22/15): İyilik ve lutf denizi.

İhsân eli Haydar-ı Kerrâr-veş (Yahya Beğ, 11-16/56): İhsan eli ile Hazret-i Ali.

İhsân ma'deni (Kütahyalı Rahimî, 5-16/63): İhsan madeni.

İhsân ü mürüvvet kânı (Fuzûlî, 10-3/48): İhsan ve iyilik kaynağı.

İhsâmı bî-had (Yahya Beğ, 3-24/29): İhsanı sayısız olan.

İhsân-ı feth (Zâtî, 18-39/60): Fetih ihsanı.

İklim-i seha (Hüdâyi, 1-7): Cömertlik ve iyilik ülkesi.

İn'âm u ihsâmı hayât ırmağı (Yahya Beğ, 16-33/74): Nimet ve ihsanı hayat ırmağı olan padişah.

İşigi ihsân-ı îd (Aşkî, 22-12/34): Eşiği bayram ihsanı.

Kalbi bir nazarda zer-i hâlis idici kîmyâ (Cafer Çelebi, 2-11/19): Kalbi bir bakışta saf altın eden kimya.

Kâm-bahş (Hâşimî, 6-14/53): Herkesin isteğini yerine getiren padişah.

Kân-ı ihsân (Yahya Beğ, 4-27/33, 16-30/74): İhsan kaynağı.

Kân-ı kerem (Aşkî, 21-18/32; Bâkî, 2-26/9; Cafer Çelebi, 21-29/119; Hayâlî, 8-20/38; Lâmii Çelebi, 14-1100/116; Zâtî, 13-31/40): Cömertlik madeni.

Kân-ı lutf u mekremet (Cafer Çelebi, 12-30/74): Lutuf ve cömertlik madeni.

Kân-ı mürüvvet (Bâkî, 8-8/24): İyilik ve cömertlik kaynağı.

Kân-ı sehâ (Cinânî, 20-7/67; Yahya Beğ, 3-44/30): Cömertlik madeni.

Kerem deryâsı (Fuzûlî, 10-3/48; G.Mustafa Âli, 17-18/58): Cömertlik denizi.

Kerem gülzârı (Kütahyalı Rahimî, 1-39/45): Cömertliğin gülbahçesi

Kerem ıssı (Yahya Beğ, 7-23/43): Cömertlik sahibi.

Kerem kânı (Yahya Beğ, 5-30/37; 6-21/40; 9-25/49): Cömertlik madeni.

Kerem yayı (Ulvî Çelebi, 17-46/97): Cömertlik yayı.

Kerem-kâr (G.Mustafa Âli, 43-59/123): Cömert padişah.

Keremün gülşeni (Bâkî,24-21/64):Keremin gül bahçesi.

Kimyâ-yı lutf (Zâtî, 12-32/36): Lutuf kimyası.

Kulzüm-i cûd u sehâ (Aşkî, 21-17/32): Cömertlik denizi.

Kulzüm-i lutf u ‘atâ (Zâtî, 9-13/24): Bağış ve lutuf denizi.

Kulzüm-i mevvâc-‘atâ (Zâtî, 9-30/25): Çok bağış dalgalayan deniz.

Leşker-i cûdun (Usûlî, 1-44/61): Cömertliğinin askeri.

Lutf ıssı (Zâtî, 13-32/ 40): Lutuf sahibi.

Lutf ile dürr-i girân-mâye (Yahya Beğ, 10-39/54): Lutuf ile kıymetli bir inci.

Lutf u ihsanun nesimi (Sehâbî, 4-11): Lutuf ve ihsanının rüzgarı.

Lutf u mürüvvet ma‘deni (Cafer Çelebi, 25-28/136): Lutuf ve iyilik madeni.

Lutfi çok (Yahya Beğ, 3-24/29): Bağışları çok olan padişah.

Lutfi Hüseyin (Cafer Çelebi, 21-4/117): Lutfu Hazret-i Hüseyin.

Lutf-ı Sübhân (G.Mustafa Âli, 43-26/120): Allah’ın lutfu.

Lutf-ı tab‘un (Kütahyalı Rahimî, 1-11/43): Yaratılışının lutfu.

Lutf-ı tab‘un gülşeni (Lâmîi Çelebi, 16-1279/122):Yaratılışının lutfunun gülbahçesi.

Lutf-ı vücûdı (G.Mustafa Âli, 28-3/85): Vücudunun lutfu.

Lutfun nefesi Mesîhâ (Behiştî, 3-57/186): Lutfunun nefesi Hazret-i İsa.

Ma‘den-i lutf (Hayâlî, 15-15/50): Lutuf madeni.

Ma‘den-i lutf u kerem (Yahya Beğ, 7-15/42): Lutuf ve cömertlik madeni.

Mahz-ı ihsân (G.Mustafa Âli, 43-59/123): İhsanın kendisi.

Matla’ı lutf u mürüvvet menba’ı (Yahya Beğ, 8-10/45): Matlaı cömertlik ve iyilik kaynağı.

Meh-i burc-ı kerem (Zâtî, 14-36/45): Cömertlik burcunun ayı.

Meh-i sipihr-i kerem (G.Mustafa Âli, 43-48/122): Cömertlik göğünün güneşi.

Mekan-ı kerem(Sehâbî, 3-24): Cömertlik mekanı.

Mekremet ebri (Cafer Çelebi, 25-28/136): Cömertlik bulutu.

Menba’-ı adl ü atâ(Aşkî, 17-13/23): Bağış ve adalet kaynağı.

Menba’-ı hulk u mürüvvet (Cafer Çelebi, 12-30/74): Huy ve iyilik kaynağı.

Menba’-ı lutf u kerem (Cafer Çelebi, 4-21/24): Lutuf ve cömertlik kaynağı.

Mihr-i cûdun hırmeninden mâh u encüm hûşe-çîn (Lâmîi Çelebi, 17-1331/124):
Cömertliğinin güneşinin harmanından ay ve güneş başak toplayıcısı.

Mihr-i lutf (Zâtî, 7-33/18): Lutfun güneşi.

Muhammed ümmetine hayr-ı lutf u ma‘deleti (G.Mustafa Âli, 39-31/112):
Muhammed ümmetine lutuf ve adaletin hayrı.

Muhît-i bahr-ı kerem (Yahya Beğ, 9-26/49): Cömertlik denizinin çevresi.

Mürüvvet kâmi(Kütahyalı Rahimî, 5-16/63): Cömertlik kaynağı.

Mürüvvet menba‘ı(Aşkî, 24-18/39): İyilik kaynağı.

Nesîm-i lutfî safâ-bahş-ı kâyinât (Yahya Beğ, 6-23/40): Lutfunun rüzgarı kainata mutluluk bahşeden padişah.

Nesîm-i lutf-ı şâhenşâh-ı âli-şân (Bâkî, 6-9/20): Şanı yüce padişahlar padişahının lutfunun rüzgarı.

Ömer-i adl ü sehâ (Yahya Beğ, 14-21/67): Adaletin ve cömertliğin Ömer‘i.

Pertev-i cûd u sehâ (Bâkî, 9-3/25): Cömertlik ve lutuf ışığı.

Pertev-i envâr-ı lutf (Cafer Çelebi, 24-20/131): Lutuf nurlarının ışıltısı.

Pertev-i iksîr-i cûd (Lâmii Çelebi, 15-1200/120): Cömertlik iksirinin ışıltısı.

Pertev-i lutf (Zâtî, 12-22/35): Lutuf ışıltısı.

Sahâvet kâmi (Cafer Çelebi, 25-28/136):Cömertlik madeni.

Sâhib-kerem (Cinânî, 20-9/68):Kerem sahibi.

Sâhib-kıran-ı şâh-ı kerem (Kütahyalı Rahimî, 4-4/58):Her zaman başarı ve üstünlük kazanan cömert padişah.

Sâhib-vücûd-ı memleket-i lutf u cûd (Bâkî, 1-18/4): Cömertlik ve bağış memleketinin sahibi.

Sâyebânı sâye-i lutf-ı Hüdâ-yı saltanat (Zâtî,14-2/42): Çadırı Allah‘ın saltanatının lutuf gölgesi.

Sâye-i lutf-ı İlâhi (Bâkî, 8-9/24):Allah‘ın lutfunun gölgesi.

Sehâ vü ‘atâ ma‘deni (Yahya Beğ, 5-31/37): İyilik ve cömertlik madeni.

Sehâ vü ma‘deletün ma‘deni (Yahya Beğ, 9-25/49): Cömertlik ve adaletin madeni.

Sehâ zevrakinun Nûhı (Zâtî, 9-34/25): Cömertlik kayığının Nuh‘u.

Sehâb Şâhun dest-i zer-bahş u zer-efşâm (Cafer Çelebi, 25/26/135): Bulut Şah‘ın altın saçan ve altın bağışlayan eli.

Sehâb-ı keff-i cûdun (Ubeydî, 1-33/3): Cömertlik elinin bulutu.

Sehâb-ı keremün feyzinden halk râhat (Bâkî, 2-32/9): Cömertlik bulutunun bereketinden halk rahat.

Sehâsı âleme bâd-ı şimâlden şâmil (Hakanî Mehmed Beğ, 2-15/89): Cömertliği dünyayı kuzey rüzgarından kaplayan padişah.

Sîm ü zer-i dest-i cûd-ı Hân-ı Selîm (Nev'î, 28-12/89): Selim Han'ın cömert elinin altın ve gümüşü

Sipihri-i ihsân (Yahya Beğ, 5-26/36): İhsan göğü.

Sipihri-i sehâ (Âşık Çelebi, 5-1/66): Cömertlik göğü.

Sofra-i hân-ı nevâli (Cinânî, 34-18/116): Bağış sofrası.

Sultân-ı kerem (Aşkî, 21-15/31): Cömertliğin sultanı.

Sultân-ı lutf (Zâtî, 11-15/32): Lutuf sultanı.

Süfre-i cûd (G.Mustafa Âli, 32-6/94, 40-16/114): Cömertlik sofrası.

Sürûş-ı müjde-i ihsân-ı ehl-i imân (G.Mustafa Âli, 43-18/120): İman ehlinin ihsanının müjdesinin meleği.

Sütûde-dâd u dihiş (G.Mustafa Âli, 39-10/111): İhsanıyla övülmüş.

Şâhenşâh-ı kerem (Cinânî, 23-20/78): Cömert padişahlar padişahı.

Şâhenşâh-ı kerem-güster (Cinânî, 21-12/70): Cömertlik yayan padişahlar padişahı.

Şâhenşeh-i şefkat-si'âr (Fuzûlî, 11-43/53): Şefkatli padişahlar padişahı.

Şâh-ı cevân-merd-i baht-iyâr (Bâkî, 9-4/26): Taliqli cömert padişah.

Şâh-ı deryâ-dil (Bâkî, 5-7/17): Deniz gönüllü padişah.

Şâh-ı kerem (Cemilî, 1-13/72): Cömert padişah.

Şâh-ı kerîm (Yahya Beğ, 3-19/28,3-34/29): Çok cömert padişah.

Şâh-ı pür-kerem (Zâtî, 11-36/33): Cömertliği bol olan padişah.

Şeh-i diyâr-ı kerem (Hayâlî, 1-23/28): Cömertlik diyarının padişahı.

Şeh-i iklîm-i cûd (Ubeydî, 1-44/4): Cömertlik ikliminin padişahı.

Şeh-i kân-ı kerem (Kütahyalı Rahimî, 1-17/45): Cömertlik madenin padişahı.

Şeh-i merdân-ı kerem (Aşkî, 21-10/31): Cömertliğin yiğit padişahı.

Şeh-i milket-i cûd (Aşkî, 21-4/31): Cömertlik ülkesinin padişahı.

Şeh-i sâhib-kerem (Bâkî, 16-6/37): Kerem sahibi padişah.

Şehinşâh-ı atâ-bahş (Ulvî Çelebi, 11-8/75): Lutuf bağışlayan padişahlar padişahı.

Şehriyâr-ı dâd u kerem (Nev'î, 56-8/158): Cömertliğin ve adaletin padişahı.

Şems-i ihsân (Yahya Beğ, 6-37/41): İhsan güneşi.

Şerbet-i lâlün (Ulvî Çelebi, 17-17/95): Lâlinin şerbeti.

Şu‘â-yı lutfi cihâna delîl ü bürhân (Yahya Beğ, 4-36/34): Lutfunun ışıkları dünyaya delil olan padişah.

Tab‘ –ı gevher-bâr (Lâmîi Çelebi, 15-1194/120): İnci saçan yaratılışı.

Tab‘-ı güher-feşân (Sehâbî, 6-13): İnci saçan yaratılışı.

Tâb-ı cûd u mihr-i lutfun (Lâmîi Çelebi, 15-1184/118): Cömertliğinin ışıltısı ve lutfunun güneşi.

ADALET VASFINI İFADE EDEN ÖVGÜ KALIPLARI

Âdil şeh (Hayâlî, 20-10/57): Adil padişah.

Adl hîninde Ömer (Hayâlî, 20-12/57): Adaletiyle Hazret-i Ömer.

Adlün katında cevr ü sitem dâd-ı Keykubâd (Bâkî, 1-21/5): Adaletin katında Keykubâd’ın adaleti eziyet ve sitem.

Adâlet ıssı gâzî pâdişâh (Yahya Beğ, 8-21/46): Adalet sahibi gazi padişah.

Âb-ı adlün (Ulvî Çelebi, 6-30/60): Adaletin suyu.

Adâlet emrini icrâ iden nişân (G.Mustafa Âli, 39-16/111): Adalet emrini yerine getiren bir nişan.

Adâlet mihri (G.Mustafa Âli, 17-17/58): Adalet güneşi.

Âdil Süleymân (Fuzûlî, 11-57/54): Adil Süleyman.

Âdil şehriyâr (Aşkî, 23-17/37): Adil padişah.

Âdil(Behiştî, 3-46/185): Adil.

Âdil-dil (Kütahyalı Rahimî, 5-13/63): Adil gönüllü.

Adl ile Ömer (Cafer Çelebi, 21-4/117): Adaletiyle Hazret-i Ömer.

Adl ü dâd u kerem ıssı (Yahya Beğ, 6-37/41): Adalet, doğruluk ve cömertlik sahibi.

Adl ü dâd-ı Ömer (Bâkî, 2-27/9): Adalette Hz.Ömer.

Adlde Nûşînrevân (Ubeydî, 1-23/2): Adalette Nuşinrevan.

Adli bâğı (G.Mustafa Âli, 30-15/90): Adaletin bahçesi.

Adli bârân ekâlîme hayât (Yahya Beğ, 6-23/40): Adaletin yağmuru, iklimlere hayat.

Adli ile memâlik âbâdân (Cafer Çelebi, 26-99/147): Adaletiyle ülkeler bayındır.

Adl-i Sultân ibn-i Muhammed Hanı (Cafer Çelebi, 25-27/135): Muhammed Han’ın oğlu adaletli sultan.

Adl-i şâh (Âşık Çelebi, 4-22/63; Cafer Çelebi, 5-89/35): Padişah adaleti.

Adl-i şeh (Aşkî, 22-14/34): Padişah adaleti.

Adl-i şehensâh-ı adâlet-iştihâr (Yahya Beğ, 11-10/56): Adaletiyle söhret bulmuş padişahlar padişahının adaleti.

Adlî-lakab (Cafer Çelebi, 17-34/104): Adlî lakaplı.

Âfitâb-ı adl (Aşkî, 20-16/29): Adalet güneşi.

Âlem-penâh (Cafer Çelebi, 7-38/45): Dünyanın sığınağı.

Âl-i Osmânda adl-i Ömer (Yahya Beğ, 7-17/42): Osmanlı Devleti'nde Hazret-i Ömer'in adaleti.

Âmil-i adl-i Ömer (Cafer Çelebi, 4-20/24): Hazret-i Ömerin adaletinin valisi.

Anun kârı Nûş-revân mânend-i adl ü dâd (Zâtî, 8-18/20): Onun işi, Nuşirevan gibi adalet.

Âsümân-ı adl ü şiyem (Cinânî, 26-21/89): Adalet ve ahlaklar göğü.

Âyet-i adl (G.Mustafa Âli, 43-60/123): Adalet ayeti.

Bârân-ı adl (Zâtî, 19-25/63): Adalet yağmuru.

Bedr-i burc-ı ma'delet (Sehâbî, 2-10): Adalet burcunun ayı.

Bî-dâda sed (Cinânî, 20-15/68): Adaletsiz set.

Cihân-ı madelet(Bâkî, 8-8/24): Adaletin dünyası.

Çemen-zâr-ı adâlet (Cinânî, 21-3/69): Adaletin çimenliği.

Çerâg-ı nûr-ı ayn-ı âdilân u âlimân (Yahya Beğ, 13-27/64): Alim ve adillerin gözünün nurunun mumu.

Çerh-ı adlün âfitâbı (Yahya Beğ, 8-9/45): Adalet feleğinin güneşi.

Dârâ-yı dâd-gâr (Nev'î, 13-24/44): İnsafılı Dara.

Dâver-i devrân-ı feth (Zâtî, 18-44/60): Fetih zamanının insafılı hükümdarı.

Dest-i adâlet (G.Mustafa Âli, 43-47/122): Adaletin eli.

Diyyâr-ı madeletün hâkimi vü sultânı (Yahya Beğ, 6-16/39): Adalet diyarının hakimi ve sultanı.

Ehl-i adl (Yahya Beğ, 3-22/29): Adalet ehli.

Ehl-i dâd(Yahya Beğ, 3-21/29): Doğruluk ehli.

Emân-ı halk-ı cihân (Sehâbî, 3-27): Dünya halkını himaye eden.

Emin-i rûy-ı zemin (Sehâbî, 3-27): Yeryüzünün emini.

Envâr-ı adl (Aşkî, 24-23/39): Adaletin nurları.

Eyyâm-ı adlin (Usûlî, 1-45/61): Adaletli günlerin.

Fezâ-yı adl ü atâsı (Hakanî Mehmed Beğ, 2-14/89): Bağış ve adaletin fezası.

Fezâ-yı arsa-i adl (Fuzûlî, 11-58/54): Adalet arsasının göğü.

Gül-i bâg-ı adâlet (Ulvî Çelebi, 7-36/65): Adalet bahçesinin gülü.

Gülüstân-ı adlinün (G.Mustafa Âli, 24-23/78): Adaletin gül bahçesi.

Hâkân-ı dâd-ger (Kütahyalı Rahimî, 4-4/58): İnsafı padişah.

Îmâm-ı âlim ü âdil (Cafer Çelebi, 26-82/146): Adil ve alim imam.

İşigün Kâ'be-i adl (G.Mustafa Âli, 38-23/109): Eşiğin adaletin Kabesi.

Kahrün u adlün terâzü (Zâfî, 12-29/36): Kahrın ve adaletin terazi.

Kemâl-i adl (G.Mustafa Âli, 43-36/121): Adaleti olgun olan padişah.

Kisrî-i adl ü refet (Bâkî, 1-14/4): Merhamet ve adaletin Kisrâ'sı.

Lebi nûşîrevân (Cafer Çelebi, 22-33/124): Dudağı Nuşirevan.

Ma delet-şîâr (Kütahyalı Rahimî, 4-4/58): Adaletli padişah.

Madelet-penah (İshâk Çelebi, 5-29/31): Adaletin sığınağı.

Madilet-küster (Lâmii Çelebi, 10-841/108): Adaletli.

Mi'mar-ı adl (Zâfî, 14-28/44): Adaletin mimarı.

Mihr-i adl (Sehâbî, 1-5): Adaletin güneşi.

Mimâr-ı adl ü dâd (Bağdâdlı Ruhî, 21-28/71): Adaletin mimarı.

Mû'essis-i bünyân-ı adl (Âşık Çelebi, 5-6/66): Adalet binasının kurucusu.

Müfettihü'l-ebvâb sabâ-yı madileti (Yahya Beğ, 4-36/34): Kapıları açan adaletin rüzgarı.

Müjde-i emn ü emân (Sehâbî, 4-11): Korkusuzluğun ve güvenliğin müjdesi.

Nesîm-ı adl (Aşkî, 29-1/49; Bâkî,7-18/23; Nev'î, 11-9/30): Adalet rüzgarı

Neşve-i câm-ı adâlet (Hâşimî, 6-5/52): Adaletin kadehinin neşesi.

Nevbahâr-ı adl-i şâh (Kütahyalı Rahimî, 2-19/50): Padişahın adaletin rüzgarı.

Nev-bahâr-ı adlün (Nev'î, 29-21/92): Adaletin ilkbaharı

Nûr-ı ayn-ı âdilân (İshâk Çelebi, 2-19/24): Adillerin gözünün nuru.

Nur-ı adl-eş (Fuzûlî, 10-12/49): Adaletin nuru.

Nüvîd-i adl (G.Mustafa Âli, 39-5/110): Adaletin müjdesi.

Ömer-adâlet(Yahya Beğ, 10-15/53): Adalette Hazret-i Ömer.

Ömer-adl (Yahya Beğ, 12-15/59): Adalette Hazret-i Ömer.

Ömer-i adl ü sehâ (Yahya Beğ, 14-21/67): Adalet ve cömertliğin Ömer'i.

Ömer-madelet (Âşık Çelebi, 5-2/66): Adalette Hazret-i Ömer.

Pâdişâh-ı âdil (Bâkî, 2-33/9): Adil padişah.

Pâdişâh-ı mülk-i adl (Zâtî, 6-32/13): Adalet ülkesinin padişahı.

Penâh-ı dîn ü devlet (Bâkî, 5-8/17): Dinin ve devletin sığınağı.

Penâh-ı mülk ü millet (Bâkî, 4-1/14): Ülkenin ve milletin sığınağı.

Penâh-ı mülk-i millet (Lâmîi Çelebi, 17-1329/124): Milletin ülkesinin sığınağı.

Râst-mîzân (G.Mustafa Âli, 43-42/121): Terazisi doğru, adaletli padişah.

Sahra-yı adl ü dâd (Zâtî, 14-8/42): Adelet çölü.

Sâye-i adl (Fuzûlî, 10-20/49): Adalet gölgesi.

Sehâ vü madeletün madeni (Yahya Beğ, 9-25/49): Cömertlik ve adaletin madeni.

Serîr-i madelet (G.Mustafa Âli, 32-9/94): Adaletin tahtı.

Serv-i bâğ-ı madelet (Zâtî, 14-27/44): Adalet bahçesinin servisi.

Sidre-veş gibi a'lâdan a'lâ zâhid ü hem ehl-i dâd (Yahya Beğ, 3-26/29): Sidre ağacı gibi yücelerden yüce bir zahit ve adalet ehli.

Sikender-madelet(Aşkî, 24-15/38): Adalette İskender.

Sultân-ı âdil (Bâkî, 5-7/17; Fuzûlî, 9-35/46, 9-56/47; Zâtî, 12-24/35): Adaletli padişah.

Sultân-ı cevân-baht-ı cihân-bân (Bâkî, 14-1/33): Dünyanın bekçisi olan talihli sultan.

Sultân-ı Süleymân-madeletsin (G.Mustafa Âli, 2-16/95): Sultan Süleyman gibi adaletli padişah.

Sütûde-dâd u dihiş (G.Mustafa Âli, 39-10/111): Adaletiyle övülmüş.

Şâh-ı âdil (Aşkî, 22-10/34; Bâkî, 7-17/23; Nev'î, 46-8/138): Adaletli padişah.

Şâh-ı âdil devri (G.Mustafa Âli, 28-1/85): Adaletli padişahın devri.

Şâh-ı cihân-bân (Bâkî, 11-6/29): Dünyanın bekçisi olan padişah.

Şâh-ı emîn (Yahya Beğ, 3-27/29): Emin padişah.

Şâh-ı fazl u dâd (Kütahyalı Rahimî, 2-25/51): Adaletin ve faziletin padişahı.

Şehenshâh-ı âdil (Bâkî, 3-8/12): Adalette en büyük şah.

Şeh-i 'âlem-penâh (Nev'î, 36-4/110): Dünyanın sığınağı olan padişah.

Şeh-i âdil (Bâkî, 4-2/15): Adil Şah.

Şeh-i dâd-güster (Bâkî, 3-8/12): Adalet yayan Şeh.

Şeh-i madelet-nisâb (Sehâbî, 1-9): Adalet sahibi padişah.

Şeh-i şâhân-ı mülk-i madelet (Zâtî, 14-12/43): Adalet ülkesinin en büyük padişahı.

Şehr-i dârü'l-mülk-i adli (Bâkî, 6-11/20) :Adaletli başkenti.

Şehriyâr-ı âdil (Kütahyalı Rahimî, 2-28/51): Adaletli padişah.

Şehriyâr-ı dâd u kerem (Nev'î, 56-8/158): Cömertliğin ve adaletin padişahı.
Şeh-süvâr-ı memleket-i adl ü dâd (Bâkî, 1-16/4): Adalet memleketinin usta binicisi.
Tezerv-i adl (Hayâlî, 10-14/41): Adaletin sülünü.
Vehhâb-ı adl (Nev'î, 11-15/31): Adalet bağıslayan.
Zât-i pâki medâr-ı emn ü emân (Cafer Çelebi, 26-130/148): Temiz kişiliği, güvenliğin merkezi.
Ziyâ-yı 'adl ü ihsân (Bâkî, 5-2/16): Adalet ve ihsan ışığı.
Ziyâ-yı adl (Hakanî Mehmed Beğ, 2-19/89): Adaletin ışığı.

HALİFELİK VASFINI İFADE EDEN ÖVGÜ KALIPLARI

Âfitâb-ı âsumân-ı dîn ü devlet (Aşkî, 20-12/28): Din ve devlet göğünün güneşi.
Âfitâb-ı din ü devlet (Hayâlî, 21-8/58): Din ve devletin güneşi.
Ahbâb-ı Resûlün serveri (Yahya Beğ, 8-9/45): Allah dostlarının padişahı.
Âşinâ-yı evliyâ (Yahya Beğ, 11-12/56): Evliyanın tanıdığı.
Atâ vü cûd-ı zıllu'llâh (Aşkî, 22-26/35): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olan padişahın cömertliği.
Atâ-yı Hudâ (Yahya Beğ, 12-37/61): Allah'ın bağısı.
Bânî-i dîn (Nev'î, 11-15/31): Dini kuran.
Bârân-ı feyz-i fazl-ı Rabbânî (Cinâmî, 21-3/69): Allah'ın faziletinin bereketinin yağmuru.
Câmî-i ahbâb-ı Hâk (Yahya Beğ, 13-26/64): Allah dostlarının camisi.
Cemâli leşker-i islâma nûr-ı Rabbânî (Yahya Beğ, 4-34/33): Yüzünün güzelliği İslam askerlerine Allah'ın nuru.
Cihânun emîrû'l-mü'minîni şâh-ı devrânî (Yahya Beğ, 16-25/73): Dünyanın müminlerinin emiri dünyanın padişahı.
Dârâ-yı din (Sehâbî, 4-2): Dinin Dara'sı.
Derûn-ı haslet-i mânend-i İbrâhim bin Edhem (Kütahyalı Rahimî, 5-15/63): İbrahim bin Edhem gibi haslet sahibi.
Devlet-i dîn ü îmân (Bâkî, 2-28/9): Dinin ve imanın devleti.
Dîn ü devlet câmî (Lâmîi Çelebi, 14-1083/116): Din ve devlet canı.
Edhem-i sâni (Cinâmî, 26-22/89): İkinci Edhem.
Ehl-i dîn (Yahya Beğ, 3-24/29): Din ehli.

Elinde seyfu'llâh (Yahya Beğ, 6-15/39): Elinde Allah'ın kılıcı.

Emîn-i dîn-i mübîn (Hakanî Mehmed Beğ, 2-12/88): Apaçık olan dinin emini

Emîn-i ehl-i dîn (Yahya Beğ, 3-15/28): Din ehlinin emini.

Emîn-i şer'î-i güzîn (Yahya Beğ, 4-26/33): Seçkin şeriatın emini.

Emîr-i rûy-ı zemîn (Nev'î, 29-14/92): Yeryüzünün emiri.

Emîr-ü'l-mü'minîn (Yahya Beğ, 2-21/25, 13-22/64): Müminlerin emiri.

Emîr-ü'l-mücâhidîn (Hakanî Mehmed Beğ, 3-9/90): Mücahitlerin emiri.

Feyz-i sâye-i Perverdigâr (Behiştî, 11-69/55): Allah'ın yeryüzündeki gölgesinin bereketi.

Genc-i nihân (Ulvî Çelebi, 13-20/82): Gizli hazine.

Gül-i bâğ-ı hilâfet (Behiştî, 9-37/46): Hilafet bağının gülü.

Hâdî-i ahabâb-ı Ahmed (Yahya Beğ, 3-15/28): Hazret-i Muhammed'in sevgililerinin yardımcısı.

Hâfız-ı dîn-i kavî (Bâkî, 2-11/7): Sağlam dinin (İslam'ın) hafızı

Halîfe-i devrân (Cafer Çelebi, 26-82/146): Zamanın halifesi.

Halîfeler halefi (Yahya Beğ, 6-17/39): Halifelerin oğlu.

Hâmî-i şer'î-i Nebevî (Bâkî, 2-11/7): Peygamber'in şeraitini koruyan.

Hâmî-yi dîn (Âşık Çelebi, 5-6/66; Sehâbî, 2-9): Dinin koruyucusu.

Hüsrev-i âfâk-ı zıllu'l-lâh Süleymân Şâh (Yahya Beğ, 16-1256/122): Allah'ın gölgesinin ufuklarının padişahı Süleyman Şah.

İki cihân sultâmı (Yahya Beğ, 7-43/44): İki dünyanın sultanı.

İki cihânun serveri (Yahya Beğ, 8-27/47): İki dünyanın padişahı.

İktidâsı i'tilâ-yi şer'e istidlâl-i sıdk (Behiştî, 10-5/48): İktidâsı şeriatın yükselmesine doğruluğun delili.

İmâm-ı âlim ü 'âdil (Cafer Çelebi, 26-82/146): Adil ve alim padişah.

Kâ'be sultâmı (Yahya Beğ, 2-20/25): Kabe'nin sultanı.

Kâmî-i dîv-i zulem (Yahya Beğ, 14-20/67): Karanlığın devini kahreden.

Kâmil-i Hak (Yahya Beğ, 3-25/29): Allah'ın olgun insanı.

Kâmil-i mülk-i kemâl (Yahya Beğ, 3-20/28): Olgunluk ülkesinin olgun insanı.

Kân-ı dîn (Yahya Beğ, 3-21/29): Din madeni.

Kârün Hüdâ'nun buyruğu (Zâtî, 12-24/35): İşin Allah'ın buyruğu.

Kemâl-i zühd ile zâhid mücâhid ü âbid (Yahya Beğ, 4-32/33): Zühd olgunluğuyla zahit, mücahit ve âbit.

Kilîd-i kufl-ı genc-i Mustafâ (Cafer Çelebi, 2-4/18): Mustafa hazinesinin kilidi.

Kutb-ı zemân (Hakanî Mehmed Beğ, 3-10/90): Zamanın kutbu.

Lutf-ı Hudâ (Nev'î, 10-2/28): Allah'ın lutfu.

Lutf-ı Sübhân (G.Mustafa Âli, 43-26/120) : Allah'ın lutfu.

Ma'rifet gülîstâmı (Yahya Beğ, 6-17/39): Marifet gülbahçesi.

Medâr-ı fazl u kutb-ı evliyâ (Cafer Çelebi, 2-2/18): Fazilet merkezi ve evliya kutbu.

Mehdî-i devr-i 'âlem (Yahya Beğ, 14-20/67): Dünya aleminin mehdisi.

Mehdî-i dîn-i güzîn (Yahya Beğ, 3-17/28): Seçkin dinin kurtarıcısı.

Milket-i dâr-ı fenâda bu gün ser-çeşme-i âb-ı bekâ (Cafer Çelebi, 2-6/18): Yokluk kapısının ülkesinde bu gün bakilik suyunun pınarı.

Mu'in-i âbidîn(Yahya Beğ, 3-21/29): İnanmışların yardımcısı.

Mu'in-i dîn-i Muhammed (Yahya Beğ, 9-26/49, 10-15/53): Muhammed dininin yardımcısı.

Mu'in-i dîn-i Resûl (Yahya Beğ, 4-26/33): Peygamberin dininin yardımcısı.

Mu'in-i şer'-i nebî (Âşık Çelebi, 5-7/66): Peygamberin şeraitinin koruyucusu.

Muhammed ümmetine hayr-ı lutf u ma'deleti (G.Mustafa Âli, 39-31/112): Muhammed ümmetine lutuf ve adaletin hayrı.

Muhammed ümmetine şâh olan Süleymân (Yahya Beğ, 4-26/33): Muhammed ümmetine şah olan Süleyman.

Muhammed ümmetinün mesnedi vü mümtâzı (Yahya Beğ, 5-22/36): Muhammed ümmetinin dayanağı ve seçkini.

Muhammed ümmetinün şâhı (Yahya Beğ, 6-18/39, 16-25/73): Muhammed ümmetinin şahı.

Muhsin-i ü nâyib-menâb-ı Çâr Yâr-ı Mustafâ (Yahya Beğ, 3-20/28): Hazret-i Muhammed Mustafa'nın dört halifesinin vekili.

Mûtî'-i resûl (Bağdâdî Ruhî, 2-75): Allah'ın resulüne bağlı.

Mûtî-i şer'-i şerîf-i resûl-i Adnân (G.Mustafa Âli, 43-37/121): Peygamber Efendimiz'in şeriatına bağlı padişah.

Mümtâz (Bâkî, 16-9/37): Seçkin.

Nâsır-ı dîn-i ümem (Yahya Beğ, 3-23/29): Müslümanların yardımcısı.

Nâsır-ı şer‘-i mübîn (Yahya Beğ, 17-1329/124): İslam dininin yardımcısı.

Nâyib-menâb-ı Ahmed ü Mahmûd u Mustafâ (Yahya Beğ, 10-19/53): Hazret-i Peygamberin vekili.

Nûr-ı ‘ayn-ı azamet (Yahya Beğ, 14-20/67): Ululuk gözünün nuru.

Nûr-ı Hudâ (Nev’î, 14-17/48): Allah’ın nuru.

Nusratü’ d-dîn (Bâkî,4 -1/14):Dinin yardımı.

Nusreti cem’iyyet-i İslâm’a bürhân-ı yakîn (Behiştî, 10-5/48): Zaferi İslam cemiyetine sağlam bir delil.

Pâdişâh-ı ümmet-i Ahmed (Yahya Beğ, 13-26/64): Ahmed ümmetinin padişahı.

Penâh-ı dîn ü devlet (Bâkî, 5-8/17): Dinin ve devletin sığınağı.

Penâh-ı ehl-i dîn (Yahya Beğ, 13-26/64): Din ehlinin sığınağı.

Penâh-ı leşker-i İslâm (Yahya Beğ, 4-30/33): İslam askerlerinin sığınağı.

Pertev-i envâr-ı Yezdânî (Bâkî, 5-3/16): Allah’ın parlak ışığı.

Pîr-i ashâb-ı tarîkat (Yahya Beğ, 8-8/45): Tarikat erbabının piri.

Pîşvâ-yı asfiyâ (Yahya Beğ, 11-12/56): Samimi, içi saf, temiz kimselerin önderi.

Re‘is-i ‘asker-i İslâm (Yahya Beğ, 9-26/49): İslam askerlerinin reisi.

Resûl ümmetinün Şâh-ı Merdâmî (Yahya Beğ, 9-30/50): Resul ümmetinin Şah-ı Merdanî Hazret-i Ali.

Sâhib-kırân-ı dîn (Hakanî Mehmed Beğ, 3-9/90): Dinin daima başarı ve zafer kazanan padişahı.

Sana Hak ışıki hil‘at (Cafer Çelebi, 2-9/19): Sana Allah aşkı hil‘at.

Sâyebânî sâye-i lutf-ı Hüdâ-yı saltanat (Zâtî, 14-2/42): Çadırı Allah’ın saltanatının lutuf gölgesi.

Sâye-i ‘inâyet-i Hak (Sehâbî, 3-12): Allah’ın yardımının gölgesi.

Sâye-i envâr-ı Kirdgâr (Yahya Beğ, 10-18/53): Allah’ın nurlarının gölgesi.

Sâye-i Hak (Hayâlî, 23-26/62; Sehâbî, 2-9): Allah’ın yeryüzündeki gölgesi.

Sâye-i Hüdâ (Cafer Çelebi, 21-3/117): Allah’ın yeryüzündeki gölgesi.

Sâye-i lutf-ı İlâhî (Bâkî, 8-9/24): Allah’ın lutfunun gölgesi.

Sâye-i Perverdigâr (Cafer Çelebi, 12-29/74): Allah’ın yeryüzündeki gölgesi.

Sâye-i Rahmân (Behiştî, 3-64/187): Allah’ın yeryüzündeki gölgesi.

Sâye-i Yezdân (Cafer Çelebi, 26-98/147; Hayâlî, 20-13/57): Allah’ın yeryüzündeki gölgesi.

Sâye-i zât-ı Ehad (Nev'î, 36-6/110): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

Semiyy-i fahr-i ümem (G.Mustafa Âli, 43-31/120): Ümmetlerin övünç kaynağı.

Semiyy-i Hatm-i Rüsûl (Hakanî Mehmed Beğ, 2-12/88): Peygamberlerin sonuncusunun adaşı.

Ser-çeşme-i dîn ü devlet (Aşkî, 17-13/23): Din ve devletin başı, pınarı.

Serdâr-ı milk-i şer' (Nev'î, 11-5/30): Şeriat ülkesinin padişahı.

Server-i dîn (Aşkî, 17-14/23): Dinin reisi.

Seyf-i dîn-i Yezdânî (Yahya Beğ, 16-27/73): Allah'ın dininin kılıcı.

Seyf-i hudâ (Cinânî, 20-7/67): Allah'ın kılıcı.

Seyyîd-i Sünnî (Yahya Beğ, 3-19/28): Sünnilerin seyidi.

Sözün cümle kelâm-ı Hak (Zâtî, 12-24/35): Sözün tamamıyla Allah'ın sözü.

Sultân Muhammed a'del-i şâhân-ı pâk-dîn (Hakanî Mehmed Beğ, 3-10/90): Sultan Muhammed temiz dinin padişahlarının en adaletlisi.

Sultân-ı din (Behiştî, 10-1/48; Sehâbî, 7-12): Dinin sultanı.

Sultân-ı dîn ü devlet ü 'izzet Murâd Hân (Nev'î, 13-24/44): İzzet, devlet ve dinin sultanı Murad Han.

Sultân-ı ehl-i iktidâ (Yahya Beğ, 3-17/28, 3-41/30): Kendisine tabi olanların sultanı.

Sultân-ı mülk-i şer' (Sehâbî, 1-10): Şeriat ülkesinin Sultanı.

Süleymân-ı dîn-penâh (Nev'î, 11-5/30): Dinin sığınağı Süleyman.

Sürûş-ı müjde-i ihsân-ı ehl-i imân (G.Mustafa Âli, 43-18/120): İman ehlinin ihsanının müjdesinin meleği.

Şâh-ı din Sultân Süleymân-i sa'âdet-mend (Behiştî, 9-43/47): Dinin padişahı saadetli Sultan Süleyman.

Şâh-ı dîn-perver (Cafer Çelebi, 26-95/147): Din besleyen padişah.

Şâh-ı ehlu'llâh (Yahya Beğ, 3-21/29): Velilerin padişahı.

Şâh-ı güzîn (Yahya Beğ, 13-36/65): Seçkin padişah.

Şâh-ı Haremeyn (Yahya Beğ, 14-19/67): Mekke ile Medine'nin padişahı.

Şâh-ı İslâm (Yahya Beğ, 16-45/75): İslam dininin padişahı.

Şâh-ı merdân-ı vilâyet (Yahya Beğ, 8-8/45): Velilik makamının şahı merdanı Hazret-i Ali.

Şeh-i 'asakîr-i İslâm olan Süleymân Hân (Yahya Beğ, 6-19/40): İslam askerlerinin padişahı olan Süleyman Han.

Şeh-i dîn (Nev'î, 11-19/31): Din padişahı.

Şeh-i dîndâr (Cafer Çelebi, 17-33/104): Dindar padişah.

Şehriyâr-ı 'âlem-i ma'na vü sûret Hân Murâd (Nev'î, 12-80/39): Suret ve mana dünyasının padişahı Murad Han.

Şehsüvâr-ı dîn ü devlet (Cinânî, 34-13/116): Dini ve devletin usta at binicisi.

Şems-i Hüdâ (Yahya Beğ, 7-15/42, 12-16/59): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

Şems-i rahmet (Yahya Beğ, 8-10/45): Rahmet güneşi.

(Şer ile) kâyim-makâm-ı Ahmed-i Muhtâr (Aşkî, 23-12/36): Şeriatte Hz. Muhammed (s.a.v.)'nin makamına sahip.

Şîr-i Hüdâ (Yahya Beğ, 10-17/53; Zâtî, 14-25/44): Allah'ın aslanı.

Tâbi'-i nass-ı Kur'ân (Bâkî, 2-11/7): Kur'an'ın bütün âyetlerine bağlı olan.

Tâc u taht-ı zıll-i Yezdânî (Bâkî, 5-36/19): Allah'ın yeryüzündeki gölgesinin tacı ve tahtı.

Tarikat mülkünün Şâhı (Hayâlî, 21-9/58): Tarikat ülkesinin padişahı.

Tarîk-i Hakka pîşvâ (Cafer Çelebi, 2-1/18): Allah yoluna başkan.

Tâyi'-i emr-i Hudâ (Bâkî, 2-11/7): Allah'ın emirlerini istekle yapan.

Umurun şer'-i peygamber (Zâtî, 12-24/35): İşlerin peygamberin şeriatı.

Vâlf-i ashâb-ı takvâ (Yahya Beğ, 13-26/64): Takva sahiplerinin valisi.

Vâliyü'l-Haremeyn (Yahya Beğ, 6-18/39): Mekke ile Medine'nin valisi.

Velâyet milketine pâdişâ (Cafer Çelebi, 2-5/18): Velilik ülkesine padişah.

Velî sıfatların evlâsı (Yahya Beğ, 6-18/39): Veli sıfatlarının en layığı.

Velîlerün senedi (Yahya Beğ, 9-27/49): Velilerin senedi.

Vücûd-ı zâtı delîl-i tarîk-i Rabbânî (Yahya Beğ, 6-15/39): Vücudu Allah yolunun delili.

Yegâne-i hulefâ (Nev'î, 29-14/92): Tek halife

Yüzinde nûr-ı kerâmet (Yahya Beğ, 6-15/39): Yüzünde keramet nuru.

Zâtı Mustafâ (Cafer Çelebi, 21-4/117): Zâtı Mustafa.

(Zâtun) rahmet (Yahya Beğ, 17-1339/124): Zâtın rahmet.

Zıll-ı Hak-ı Muhammed Han (Hakanî Mehmed Beğ, 2-12/88): Muhammed Han Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

Zıll-ı Hudâ (Aşkî, 17-7/22; Kütahyalı Rahimî, 3-15/56): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

Zıll-ı Hüdâvend-i müste'ân (Hakanî Mehmed Beğ, 3-10/90): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

Zıll-ı İzîd-i mü'teâl (Nev'î, 29-14/92): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

Zıll-ı Rahmânî (Yahya Beğ, 16-45/75): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

Zıll-i Girdgar (Kütahyalı Rahimî, 4-30/61): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

Zıll-i Hak (Aşkî, 25-13/41): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

Zıll-i Hüdâ (Yahya Beğ, 7-15/42,12-16/59): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

Zıll-i Hüdâ-yı Müte'âl (Yahya Beğ, 14-23/68): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

Zıll-i İlâhî (Aşkî, 27-7/45): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

Zıll-i Kirdgâr (Aşkî, 24-14/38): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

Zıll-i Rabb-i Gafûr (Hayâlî, 1-20/28): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

Zıll-i Rahmân (Aşkî, 24-12/38; Cinânî,21-1/69; Figânî, 2-5/6; G.Mustafa Âli, 17-16/58; Hayâlî, 21-8/58; Yahya Beğ, 4-30/33): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

Zıll-i Yezdân Hazret-i Sultân Süleymân Şâh (Hayâlî, 5-15/33): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi Hazret-i Sultan Süleyman Şah.

Zıll-i Yezdânî (Yahya Beğ, 9-26/49): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

Zıllu'llâh (Aşkî,26-24/44, 27-51/48): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.

Ziyâ-yı pertev-i dîn-i Resûl-i bî-hemtâ (Yahya Beğ, 12-14/59): Benzersiz resulün dininin parıltısının ışığı.

ŞAİRLİK VE ALİMLİK VASFİNİ İFADE EDEN ÖVGÜ KALİPLARI

Âlim-i ilm-i Alî (Cafer Çelebi, 4-20/24): Hazret-i Ali'nin ilminin alimi.

Bahr-ı nazmun gevheri (Yahya Beğ, 8-10/45): Nazım denizinin incisi.

Bahr-i fazîlet (Bâkî, 11-9/30): Fazilet denizi.

Bahr-i marifet (Yahya Beğ, 5-26/36): Marifet denizi.

Bânî-i hikmet (Behiştî, 11-48/53): Hikmet kuran, inşa eden.

Beyâzı gurre-i subh-ı sa'âdet (Bâkî, 4-8/15): Beyazı, mutluluk sabahının parlaklığı.

Cevâhir-i suhenün 'ıkd-ı dürr ü la'l u le'al (Âşık Çelebi, 5-4/65): Sözleri inci olan padişah.

Çerâğ-ı nûr-ı ayn-ı âdilân u âlimân (Yahya Beğ, 13-27/64): Alim ve adillerin gözünün nurunun mumu.

Dânâ-yı re'y-i hikmet (Nev'î, 13-24/44): Hikmetli düşünen bilgin

Derûn-ı haslet-i mânend-i İbrâhim bin Edhem (Kütahyalı Rahimî, 5-15/63):İbrahim bin Edhem gibi haslet sahibi.

Dest-i himmet (Bâkî, 1-26/5):Himmet eli.

Dest-i himmetine hâce-i hazân (muhtâc) (Bâkî, 1-19/4): Himmetinin eline sonbahar hocası muhtaç olan.

Dest-i rây (Zâtî, 11-20/32): Fikir eli.

Edâsı Selsebîl-i bâğ-ı Rıdvân (Bâkî, 4-11/15): Üslubu Rıdvân bahçesinin Selsebil'i

Ehl-i hâl(Yahya Beğ, 3-21/29): Hal ehli

Elinde kalem çeşme-i âb-ı Kevser (Bâkî, 3-16/13): Elinde kalem, Kevser suyunun çeşmesi.

Evc-i marifet mâhı (Kütahyalı Rahimî, 5-14/63): Marifet doruğunun ayı.

Fâzıl-ı dehr Mehmed Çelebi (Bâkî, 24-18/63): Zamanın erdemlisi Mehmed Çelebi.

Güftâr-ı mevzûn (Bâkî, 3-21/13): Vezinli söz söyleyen.

Hadîs-i la'li (Nev'î, 12-84/40):Lal dudağının sözü.

Hâkim-i âlî-himem (Yahya Beğ, 2-19/24):Gayretleri yüce olan hakim

Hat-ı nazm-ı pâki çemen-zâr-ı cennet (Bâkî, 3-16/13): Temiz nazmının yazısı cennetin çimenliği.

Hattı misâl-i hurde-i pîrûze (Bâkî, 4-6/15): Yazısı firuze kırıntısı gibi.

Hızr-himmet (Aşkî, 24-15/38): Gayrette hızır

Hod zîbâ ter ü tâze benefşe (Bâkî, 4-7/15): Kendisi,güzel taze bir menekşe.

Hurşîd-i rây-ı rûşen ü fikr-i münîrûn evsâfı (Cafer Çelebi, 5-72/34): Parlak düşüncelerinin güneşi ve parlak fikirlerinin vasıfları.

Hurûfî ravzadan gelmiş reyâhîn (Bâkî, 4-11/15): Harfleri bahçeden gelmiş reyhanlar.

İlm ü irfân-ı 'Alî (Bâkî, 2-27/9): İlim ve irfanda Hz.Ali.

İlmde sultân-ı şâh (Ubeydî, 1-23/2):İlmde şahın sultanı.

İlm-i ledünnî mazharı (Yahya Beğ, 8-10/45): İlm-i ledün kendisine mazhar olan padişah.

İmâm-ı âlim ü âdil (Cafer Çelebi, 26-82/146): Alim ve adil imam.

Kaddi gibi himmeti âlî (Yahya Beğ, 3-22/29): Boyu gibi himmeti de yüce olan padişah.

Kalbi bir nazarda zer-i hâlis idici kîmyâ (Cafer Çelebi, 2-11/19): Kalbi bir bakışta halis altın eden bir kimya.

Kân-ı irfân (Bâkî, 11-9/30): İrfan madeni.

Kelâm-ı şeker-efşânı (Nev'î, 45-5/135): Şeker saçan sözleri.

Kelâmın dürr-i bî-bahâ-yı rûzgâr (Usûlî, 1-43/61): Sözüün zamanın paha biçilmez incisi.

Kilk ü mürekkebin elinde üd u anber(Bâkî, 3-13/13): Kalem ve mürekkep elinde ödağacı ile anber.

Mâlik-i bahr-i maârif (Yahya Beğ, 3-20/28): Bilgi denizinin sahibi.

Marifet gülîstânı (Yahya Beğ, 6-17/39): Marifet gülbahçesi.

Meh-i burc-ı efreng (G.Mustafa Âli, 44-7/124): İlim ve irfan burcunun ayı.

Meta-ı ma rifet (Bâkî, 5-5/17): Bilgi sermayesi.

Mûsâ-kelâm (Yahya Beğ, 10-18/53): Hazret-i Musa sözlü.

Mûsî-suhan (Zâtî, 19-22/62): Musa sözlü.

Mücellâ safhası bir levh-i sîmîn (Bâkî, 4-6/15): Parlak sayfası gümüş bir levha.

Nazm u nesrün pehlivânı (Yahya Beğ, 11-26/56): Nazmın ve nesrin padişahı.

Nazmda şâhî-i vakt (Ubeydî, 1-23/2): Nazımda zamanın padişahı.

Nesr ü nazmun menba'ı Sultân Selîm-i Sâni (Ulvî Çelebi, 5-11/56): Nesrin ve nazmın kaynağı Sultan II.Selim.

Nev'-i insânun suhendânı (Yahya Beğ, 16-28/74): İnsan türünün en iyi söz söyleyeni.

(Noktalar) ma' nâ yüzinde hâl-i müşğîn (Bâkî, 4-10/15): Noktalar anlam yüzünde misk kokulu ben.

Nûr-ı fazlı (Nev'î, 12-81/39): Faziletinin nuru.

Nûr-ı isti'dâdı (Nev'î, 12-83/40): Yeteneğinin nuru.

O kilk -i mu'anber buhâr-ı bahûrıyla âlem dimagina mu'attar (Bâkî, 3-17/13): Tütsüsünün buharıyla âlem aklını kokulandıran o güzel kokulu kalemi.

Reftâr-ı dil-keş (Bâkî, 3-21/13): Gönül çekici yürüyüşü olan.

Sevâd-ı hat içinde nokta (Bâkî, 4-9/15): Yazısının içinde nokta.

Sevâdı sürme-i çeşm-i cihân-bîn (Bâkî, 4-8/15): Siyahı, dünyayı gören gözün sürmesi.

Suhen-perver(Ulvî Çelebi, 7-16/63): Söz besleyen.

Şâhbâz-ı fikret (Hayâlî, 1-25/28): Fikir doğanı.

Şâh-ı âkil ü dâna (Yahya Beğ, 12-36/61): Akıllı ve bilgin padişah.

Şeb-i tarîk içinde şekl-i Pervîn (Bâkî, 4-9/15): Karanlık gecenin içinde Pervin yıldızı.

Şi'r-i şeker-bâr leb-i dil-ber gibi şîrîn ü rengîn (Bâkî, 4-13/15): Şeker yağdıran şiiirin, sevgilinin dudağı gibi tatlı ve renkli.

Şi'rün bahri ki andan kâ'inât güher-çîn (Bâkî, 4-12/15): Şiiirin kainatın cevher topladığı bir deniz.

Ummân-ı hikmet (Kütahyalı Rahimî, 5-16/63): Hikmet denizi.

Utarid-fitnat (Zâtî, 6-23/12): Kavrayışta Utarit.

Vücûdun merkez-i 'ilm- ledünnî (Cafer Çelebi, 2-2/18): Vücudun ilm-i ledün merkezi.

Zamîrün mahzen-i esrâr-ı hikmet (Cafer Çelebi, 2-4/18): Kalbin hikmet sırlarının mahzeni.

Zâtun merkez-i ilm-i ledünnî (Cafer Çelebi, 6-33/41): Kişiliğın ilm-i ledün merkezi.

FİZİKİ YAPISINI İFADE EDEN ÖVGÜ KALİPLARI

Âfitâb (Aşkî, 20-26/29): Güneş.

Âfitâb-cemâl (Nev'î, 38-10/116): Yüzü güneş gibi güzel.

Aks-i nûr-ı behçet-i hurşîd-i rûy-ı şâh (Nev'î, 36-5/110): Padişahın güneş gibi güzel yüzünün nurunun aksı.

Aks-i ruhsarun (İbn-i Kemâl, 1-27/5): Yanağının aksı.

Alî-sıfat (Bâkî, 9-15/27; Cafer Çelebi, 21-4/117): Hazret-i Ali gibi.

Bahr-ı hüsnünde dişün lü'lü,rûhun enver güneş (Aşkî, 20-20/29):Güzellik denizinde dişin,inci; yanağın parlak güneş.

Bâlâ-yı hoş-ter (Bâkî, 3-21/13): Çok hoş boyu olan.

Bir 'azîmü's-şân melek nûrdan şehperi (Yahya Beğ, 8-13/46): Şanı yüce nur kanatlı bir melek.

Bû-Bekir-sîmâ (Yahya Beğ, 12-15/59): Hazret-i Ebu Bekir yüzlü.

Cemâl-i 'âlem-efrûzun (Cafer Çelebi, 15-32/96): Dünyayı parlatan güzel yüzün.

(Cemâlün) duhâ-yı 'ıyd (Zâtî, 11-22/32): Yüzünün güzelliği bayram sabahının kuşluk vakti.

Cemâli Halilullah (G.Mustafa Âli, 38-15/109): Yüzü Hazret-iİbrahim.

Cemâli mihri (Nev'î, 45-11/136): Güneş gibi güzel yüzü.

Cemîl (Lâmîi Çelebi, 14-1090/116): Güzел.

Cemşîd-i mâh-tal'at (Cafer Çelebi, 21-3/117): Ay yüzlü Cemşid.

Cihân dürcünde bir dürr-i girân-mâye (Zâtî, 12-2/34): Dünya kutusunda değerli bir inci.

Cihân milkine cismi rûh hükmi revân (Bâkî, 2-9/7): Dünyaya mülküne bedeni can, emri akıp giden bir su.

Cihânun hurşîd-i tâbâm senün cemâlün (Aşkî, 26-7/42): Dünyanın parlayan güneşi senin güzel yüzün.

Cismün cihânun câmî (Aşkî, 26-10/43): Bedenin dünyanın canı.

Çîn-i ebrûsı (Nev'î, 38-11/117): Kaşının kıvrımı.

Deryâ-kalb (Kütahyalı Rahimî, 5-12/63): Kalbi deniz.

Deryâ-yı keffi (Bâkî, 9-5/26): Denize benzeyen eli.

Dest-i güher (Sehâbî, 1-12): İnci saçan el.

Dest-i güher-bârun (Lâmîi Çelebi, 10-780/106): İnci saçan elin.

Dest-i güher-feşânun (Sehâbî, 1-15): İnci saçan elin.

Gonca-leb (Bâkî, 11-7/29; Kütahyalı Rahimî, 1-16/43): Gonca dudaklı.

Görklü hân (Edirneli Nazmi, 2-25/26): Güzel Han.

Gül gibi hândân (Hayâlî, 23-43/62): Gül gibi gülen padişah.

Gül yüzi (Zâtî, 13-6/38): Gül yüzlü.

Gül yüzün Dahhâk (Cafer Çelebi, 23-23/127): Gül yüzün Dahhak.

Güler yüzünde nûr-ı kerâmet (Yahya Beğ, 6-15/39): Güler yüzünde keramet nuru.

Gül-i ter (Hayâlî, 9-9/40): Taze gül.

Gülzâr-ı âlemde bir gonca (Zâtî, 12-8/34): Dünya bahçesinde bir gonca.

Gün (Bâkî, 5-2/16): Güneş.

Gün yüzün (Cinânî, 34-16/116): Güneş yüzünü.

Gün yüzün (Zâtî, 11-21/32, İbn-i Kemâl, 1-26/5): Gün yüzün

Gün yüzün âyîne-i gîfî-nümâ (Cafer Çelebi, 7-32/45): Güneş yüzün dünyayı gösteren ayna.

Güneş (G.Mustafa Âli, 49-6/131): Güneş gibi padişah.

Güneş tal'atı (Bâkî, 14-9/33): Güneş yüzü.

Güz yüzünün vasfı (Hayâlî, 3-16/31): Gül yüzünün vasfı.

Hadîs-i la'li (Nev'î, 12-84/40): Lal dudağının sözü.

Hâkân-ı Şîrîn-fem (Kütahyalı Rahimî, 5-13/63): Şirin, tatlı dudaklı hakan.

Hâk-i pâk-i pây (Lâmîi Çelebi, 10-772/106): Ayağının temiz toprağı.

Hâk-i pâ-y-ı pâki (Ubeydî, 1-27/3): Temiz ayağının toprağı.

Hasan-sûret (Ulvî Çelebi, 8-30/68): Hazret-i Hasan görünüşlü.

Hızr-likâ (Nev'î, 14-31/49): Hızır yüzlü.

Hüsnün ziyâsı pertev-i nûr-ı kıdem (Bâkî, 16-1/37): Güzelliğinin ışıltısı eski nurun ışıltısı.

Hüsnünün âyîne-dârı tal'at-i garRâ-yı 'îd (Cafer Çelebi, 15-30/96): Güzelliğinin ayna tutanı, bayramın parlak yüzü.

Îd-i ruhun Kâ'be-i ashâb-ı safâ (Nev'î, 14-1/47): Yanağının bayramı, safâ ashabının Kabesi.

İsâ-nefes (Nev'î, 14-31/49): Hazret-i İsa nefesli.

İzâr-ı lutfun pertevi (Ulvî Çelebi, 26-26/123): Lutfunun yanağının ışıltısı.

Kad nârven (Cinânî, 20-9/68): Boyu narven ağacı.

Kaddi gibi himmeti âlî (Yahya Beğ, 3-22/29): Boyu gibi himmeti de yüce olan padişah.

Kamer-likâ (Cafer Çelebi, 21-24/119): Ay yüzlü.

Kâmet-i bâlâ (Yahya Beğ, 12-19/60): Uzun boylu.

Kâmet-i bâlâsı (Cinânî, 34-14/116): Yüksek boylu.

Kâmetün Sidre vü Tûbâ gibi bâlâ-nişîn (Yahya Beğ, 13-31/65): Boyun Sidre ve Tuba ağaçları gibi uzun.

Kâmetün Vâdî-yi Eymende bitmiş bir nihâl (Cafer Çelebi, 7-29/45): Boyun Eymen Vadisinde bitmiş bir fidan.

Kaşı cebîni altına düşmüş bir nûn (Cafer Çelebi, 15-29/95): Kaş, alının altına düşmüş bir nun harfi.

Kaşı kemân (Ulvî Çelebi, 13-23/83): Kaş yay.

Kaşı yâ (Hayâlî, 9-14/40): Kaş ya harfi.

Kaşun rûkn-i cemâl (Cafer Çelebi, 22-35/124): Kaşın güzel yüzünün temel direği.

Keff-i gevger-bârun (G.Mustafa Âli, 40-20/114): İnci saçan elin.

Keffi gül (Cafer Çelebi, 7-27/44): Eli gül.

Kef-i zer-paşı mihr-i ziyâ-güster (Zâtî, 2-22/35): Altın eli başı güneş saçan güneş.

Kemân-ebrû (Ulvî Çelebi, 7-42/65): Yay kaşlı padişah.

Kıyâmet kaddünün vasfı (Zâtî, 7-32/17): Kıyamet boyunun vasfı.

Lebi nûşînrevân (Cafer Çelebi, 22-33/124): Dudağı Nuşinrevan.

Lebi ruhü'l-kudüs (G.Mustafa Âli, 38-15/109): Dudağı Cebrail.

Lem'a-ı şem'i cemâlün (Nev'î, 12-6/33): Güzel yüzünün mumunun ışığı.

Lutf-ı vücûdı (G.Mustafa Âli, 28-3/85): Vücudunun lutfu.

Mâh-ı serv-kamet (İshâk Çelebi, 5-27/31): Servi boylu ay.

Mâh-rû (Hayâlî, 5-9/32): Ay yüzlü.

Meh (Aşkî, 20-20/29): Ay

Meh-i tâbân (Nev'î, 45-5/135): Parlak ay.

Meh-i zîbâ (Nev'î, 3-17/15): Güzel, süslü ay.

Melek-manzar (Ulvî Çelebi, 8-30/68): Melek bakışlı.

Melek-sîret melik (Cafer Çelebi, 7-23/44): Melek huylu padişah.

Mesih (Behiştî, 3-57/186): Hazret-i İsa'ya benzeyen padişah.

Mesîhâ-dem (Kütahyalı Rahimî, 5-12/63): Nefesi Hazret-i İsa nefesi.

Mısr-ı melâhat Yûsufî (Zâtî, 14-22/43): Güzellik Mısır'ın Yusuf'u.

Mihr-i nûrânî (Ulvî Çelebi, 7-12/63): Nurlu güneş.

Misâl-i rûy u mûyun mâh-ı şeb-peymâ-yı 'îd (Cafer Çelebi, 15-27/95): Bayramın geceyi ölçen ayı yüzün ve kılın gibi

Mûsâ-yed (Kütahyalı Rahimî, 5-12/63): Eli Hazret-i Musa eli.

Nâzûk beden (Cinânî, 20-9/68): Nazik bedenli.

Neyyir-i a'zâm (Behiştî, 3-56/186): Güneşe benzeyen padişah.

Nihâl-i kaddî gibi himmeti bülend (Yahya Beğ, 12-20/60): Boyunun fidanı gibi gayretleri yüce.

Nihâl-i kaddün (Kütahyalı Rahimî, 2-17/50): Fidan boylu padişah.

Nûr-ı cemâl (Aşkî, 26-8/43): Güzel yüzünün nuru.

Pençe-i bâzû-yı kuvveti (Hâşimî, 6-7/52): Kuvvetli pazısının pençesi.

Pertev-i cemâlün ile rûşenâ cihân (Cafer Çelebi, 5-75/34): Güzel yüzünün ışıltısı ile dünya parlamış.

Pertev-i nûr-ı cemâl (Yahya Beğ, 15-13/70): Güzel yüzünün nurunun parıltısı.

Reşhât-ı kefi destün (Ulvî Çelebi, 17-12/94): Elinin ayasının damlaları.

Ruh nesteren (Cinânî, 20-9/68): Yanağı nesteren çiçeği.

Rûh-ı gül-sâ-yı gül (Kütahyalı Rahimî, 1-13/43): Gül yanaklı padişah.

Rûşen cemâli (Cinânî, 34-19/116): Palak yüzü.

Rûşen cemâlün âyinesi subh-dem (Bâkî, 16-1/37): Parlak yüzünün aynası, sabah vakti gibi olan.

Saltanat gülzârının bir verd-i handâm (Cinânî, 21-8/69) :Saltanat gül bahçesinin gülen bir gülü.

Saltanat gülzârının nev-res nihâl-i servi (Figânî, 2-11/7): Saltanat gül bahçesinin yeni yetişmiş servi fidanı.

Serv-i nâz (Zâtî, 14-6/42): Nazlı nazlı gidev servi.

Serv-i sîm-endâm (Zâtî, 7-4/15): Gümüş endamlı servi.

Serv-kadd ü lâle-ruhun (Kütahyalı Rahimî, 4-28/61): Servi boylu, lale yanaklı padişah.

Sîmâ-yı matbû‘ (Bâkî, 3-21/13): Hoş, güzel yüzlü.

Sultân-ı cemîl (Yahya Beğ, 3-23/29): Güzel sultan.

Sultân-ı kamer-peyker (Zâtî, 12-5/34): Ay yüzlü sultan.

Şâh-ı Cem-zînet (Kütahyalı Rahimî, 2-5/49): Cem gibi süslü padişah.

Şâh-ı zarîfâne (G.Mustafa Âli, 49-4/130): Zarafetli, yakışıklı padişah.

Şâh-ı kad-i bâlâ (Nev’î, 3-20/15): Uzun boylu padişah.

Şehenşâh-ı hümâyûn-tâli u ferhunde-tal‘at (Bâkî, 5-9/17): Talihi ve güzel yüzü uğurlu padişahlar padişahı.

Şeh-i ferruh-likâ-yı rûzgâr (Usûlî, 1-34/61): Zamanın mutlu yüzlü padişahı.

Şeh-i Yûsuf-likâ (Hayâlî, 18-12/55): Hazret-i Yusuf yüzlü padişah.

Şems-i âlem (Ulvî Çelebi, 7-43/65): Dünyanın güneşi.

Şükrâne-i cemâl-i cihân-bân-ı şehr-iyâr (Bâkî, 9-7/26): Padişahın güzel yüzünün şükranesi.

Tîg-i müje (Ulvî Çelebi, 16-29/92): Kılıca benzeyen kirpik.

Vücûdı hırz-ı devlet,Mushâf-ı Osmânî (Lâmîi Çelebi, 14-1087/116): Vücudu devletin sığınağı.Osmanlı'nın kitabı.

Vücûdı Ka‘besi mânend-i Mescidü’l-Aksâ (Yahya Beğ, 4-30/33): Vücudunun Kabesi Mescid-i Aksa gibi.

Vücûd-ı ma’deni (G.Mustafa Âli, 43-17/119): Madene benzeyen vücudu.

Vücûdı muslih-i âlem (Yahya Beğ, 4-28/33): Vücudu dünyayı iyileştiren.

Vücûd-ı pâki (Nev’î, 38-15/117): Temiz vücudu.

Vücûd-ı şerîfi medâr-ı emn ü emân (Cafer Çelebi, 26-95/147): Mübarek vücudu eminliğin merkezi.

Vücûd-ı zâtı delîl-i tarîk-i Rabbânî (Yahya Beğ, 6-15/39): Vücudu Allah yolunun delili.

Yem-i cûdı (Cinânî, 21-17/70): Cömert eli.

Yûsuf-ı Ken'an (Hayâlî, 20-11/57): Hazret-i Yusuf.

Yûsuf-ı mısır-ı melâhat (Yahya Beğ, 2-20/25): Güzellik Mısır'ının Yusuf'u.

Yüzünün mihr-i rahşâm (Nev'î, 45-3/135): Yüzünün parlak güneşi.

Yüzü gül (Hayâlî, 3-11/31, 13-3/45): Yüzü gül.

Yüzün gülzârı (Lâmîi Çelebi, 14-1119/117): Yüzünün gülbahçesi.

Zülf-i müşğîn-i semen-sân (Bâkî, 24-34/65): Yasemin gibi misk kokulu saçın.

Zülfünün Hindû gulâmı leyle-i Kadr ü Berât (Cafer Çelebi, 15-30/96): Saçının Hintli kölesi Berat ve Kadir gecesi.

HUY, KARAKTER VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİ İFADE EDEN ÖVGÜ

KALIPLARI

Âdil-dil (Kütahyalı Rahimî, 5-13/63): Adil gönüllü.

Adl ü dâd-ı Ömer (Bâkî, 2-27/9): Adalette Hz.Ömer.

Afitâb-ı evc-i celâl (Sehâbî, 7-13): Ululuk doruğunun güneşi.

Ahlâkı hep (Cinânî, 20-12/68): Ahlakı tam.

Ahsen-i insân (Yahyalı Beğ, 4-27/33): En iyi insan.

Akl-ı evvel (Ulvî Çelebi, 7-16/63): Yaratılıştan akıllı.

Allâme-i âlem (İbn-i Kemal, 1-22/4): Dünyanın en bilgisi.

Alî (Cinânî, 20-14/68): Hazret-i Ali

Âlî nazar (Yahyalı Beğ, 7-21/43): Yüce bakışlı.

Âli-himem (Cinânî, 20-9/68): Gayreti yüce olan padişah.

Ali-irfân (Âşık Çelebi, 5-2/66): İlim ve irfanda Hazret-i Ali.

Âlî-kadr (Kütahyalı Rahimî, 5-13/63): Hazret-i Ali gibi değer sahibi.

Âlî-menîş (Cinânî, 20-18/68): Huyu Hazret-i Ali.

Alî-sıfat (Cafer Çelebi, 21-4/117): Hazret-i Ali gibi.

Alî-sîret (Cafer Çelebi, 11-29/68; Ulvî Çelebi, 8-30/68): Hazret-i Ali gibi güzel ahlaklı.

Âli-şân (Âşık Çelebi, 5-3/66): Şanı yüce padişah.

Andelîb-i sâdık (Hayâlî, 13-16/46): Sadık andelip.

Âsümân-ı ‘adl ü şiyem (Cinânî, 26-21/89): Adalet ve ahlaklar göğü.

Âteş-i kahrın (Ulvî Çelebi, 6-34/60): Kahrının ateşi.

Atîk-i sıdk (Âşık Çelebi, 5-2/66): Doğrulukta Hazret-i Ebu Bekir.

Ayn-ı ‘inâyet (Nev’î, 28-19/89): Yardım gözü, yardım pınarı.

Bahâr-ı hüsn-i hulkun (G.Mustafa Âli, 517-35/59): Yaratılışındaki güzelliğinin baharı.

Bahr-ı fazl (Zâtî, 6-26/13): Erdem denizi.

Bahr-i fazîlet (Bâkî, 11-9/30): Fazilet denizi.

Bahtiyâr (İshâk Çelebi, 5-37/32): Talihli,bahtlı,mutlu.

Bahtun ferruh (Cafer Çelebi, 23-41/128): Bahtın uğurlu.

Bârân-ı feyz-i fazl-ı Rabbânî (Cinânî, 21-3/69): Allah’ın faziletinin bereketinin yağmuru.

Bedr-i burc-ı ma‘delet (Sehâbî, 2-10): Adalet burcunun ayı.

Bir arı pâk oğul (Zâtî, 12-11/34): Arı temiz bir oğul.

Bir azîmü’ş-şân melek nûrdan şehperi (Yahyalı Beğ, 8-13/46): Kanadı nurdan şanı yüce bir melek.

Bir nice fazl senün şân-ı şerîfünde ayân (Bâkî, 2-26/9): Bir çok erdem senin mübarek şanında aşikar.

Bîşeżâr-ı kadr (Hayâlî, 10-10/41): Değer ormanı.

Burc-ı ikbâl ü celâl (Cafer Çelebi, 7-12/43): Ululuk ve mutluluk burcu.

Bûy-ı hulkına ‘attâr-ı nev-bahâr müştâk (Bâkî, 1-19/4): Huyunun kokusuna ilkbahar attarı ortak olan.

Câh u ‘izzet menba‘ı (Cafer Çelebi, 25-28/136): Makam ve izzet kaynağı.

Cem-bezm (Kütahyalı Rahimî, 5-12/63): Cem gibi eğlence meclisi olan padişah.

Cem-haşmet (Cinânî, 1-8/9): Cem gibi haşmetli padişah.

Cemşîd-râ-yı şâh-ı Süleymân-ı kâmyâb (Zâtî, 11-13/32): Cemşid fikirli mutlu Süleyman Şah.

Cenâb-ı pâdişeh-i devlet-iktirân (İshâk Çelebi, 4-36/28): Mutlu padişahın huzuru.

Cenâb-ı Şeh-i Cem-nihâd (Hayâlî, 6-11/36): Cem yaratılışlı padişahın cenapları.

Cevân-baht (Cafer Çelebi, 22-36/124): Bahtı açık,talihli.

Cihân-dâr-ı mukbil (Bâkî, 3-8/12): Mutlu hükümdar.

Çâre-sâz-ı derd-mendân (Bâkî, 11-8/29): Dertlilerin yardımcısı.

Dâg-ı siyâset (Hâşimî, 6-6/52): Siyasetinin yarası.

Dânâ-yı re‘y-i hikmet (Nev’î, 13-24/44): Hikmetli düşünen bilgin.

Dârâ-haşem (Cinânî, 20-10/68): Dara maiyetli padişah.

Dârâ-râ (Kütahyalı Rahimî, 5-12/63): Dara gibi güçlü.

Dârâ-yı dâd-ger (Nev’î, 13-24/44): İnsaflı Dara.

Dâver-i âli-neseb (Cinânî, 1-8/9): Soyu yüce hükümdar.

Dâver-i Cem-‘azâmet (Cinânî, 22-27/74): Cem gibi ulu padişah.

Dâver-i Dârâ-şevket (Cinânî, 24-22/82): Dara gibi heybetli padişah.

Dâver-i devrân (Figânî,1-23/5, 2-5/6): Zamanın doğru ve insaflı hükümdarı.

Deryâ-kalb (Kütahyalı Rahimî, 5-12/63): Kalbi deniz gibi.

Dürretü’t-tâc-ı selâtin (Sehâbî, 4-2): Sultanlar tacının incisi.

Dürr-i deryâ-yı celâlet (Sehâbî, 2-10): Ululuk denizinin incisi.

Dürr-i evc-i celâl (Sehâbî, 2-10): Ululuk doruğunun incisi.

Ebr-i hayâ (Cafer Çelebi, 21-29/119): Utanma bulutu.

Ebu Bekr (Ulvî Çelebi, 8-31/68): Hazret-i Ebu Bekir

Ebu’n-nasr (Yahyalı Beğ, 16-27/73): Yardım babası.

Ebü’l-feth (Yahyalı Beğ, 16-27/73): Fetih babası.

Ebü’l-hayr (Yahyalı Beğ, 16-27/73): Hayır babası.

Ebü’l-ihsân (Yahyalı Beğ, 16-27/73): İhsan babası.

Ehl-i dil (Ulvî Çelebi, 7-16/63): Gönül ehli.

Ehl-i safâ (Yahyalı Beğ, 3-22/29): Zevk ve neşe ehli.

Emîr-i kâm-rân u kâm-bahş u kâm-bîn (Yahyalı Beğ, 13-27/64): İsteğine ulaşmış,mutlu emir.

Enüşirvân-ı ferruh-ruh (Ulvî Çelebi, 8-25/68): Uğurlu Nuşinrevan.

Fazlun âlî-kudr (Zâtî, 7-20/16): Erdemin yüce kudretli.

Fehm-i tîzün (G.Mustafa Âli, 532-18/95): Keskin zekan.

Felek-i devlet ü ikbâl-medâr (Zâtî, 29-22/98): Ululuk,büyüklik ve iyi talihin merkezi olan felek.

Felek-kadr (Sehâbî, 3-15): Felek rütbeli.

Felek-rütbet (Lâmîi Çelebi, 15-1150/118): Felek rütbeli.

Felek-rütbet-i melek-haslet-i şehenşâh (Ulvî Çelebi, 7-15/63): Melek huylu,felek rütbeli padişahlar padişahı.

Ferruh-fer (Kütahyalı Rahimî, 5-12/63): Ferruh gibi güçlü.

Fi-sebîli'lâh (Yahyalı Beğ, 16-27/73): Allah yolunda;karşılık beklemeksizin.

Fitnat-ı Cemşid (Nev'î, 29-9/91): Cemşid gibi zihni açık olan padişah.

Gayret-i esnâf-ı melek (Cinânî, 23-21/78): Melek zümresinin gayreti

Gâzî-i ferhunde-hisâl (Yahyalı Beğ, 14-20/67): Kutlu yaratılışlı gazi.

Gevher-i dürc-i mürüvvet (Sehâbî, 2-10): İyilik hokkasının incisi.

Gevher-i kân-ı sa'âdet (Bâkî, 8-9/25): Mutluluk kaynağının incisi.

Gönlü âyine-i gîfî-nümâ-yı rûzgâr (Usûlî, 1-36/61): Gönlü dünyayı gösteren ayna.

Hadd-i zâtı mâ-verâ-yı iktidâr-i vehm ü 'akl (Behiştî, 11-40/53): Kişiliği akıl ve korku gücünün ötesinde.

Hâk Çelebi (Bâkî, 14-25/36): Temiz kişiliğin.

Hâkân-ı Şîrîn-fem (Kütahyalı Rahimî, 5-13/63): Şirin dudaklı Hakan.

Halil-hulk (Sehâbî, 3-12): Hazret-i İbrahim huylu.

Hân Bâyezîd-i ferruh-baht (Cafer Çelebi, 26-84/146, 27-23/153): Talihli Han Bâyezid.

Hasan-sûret (Ulvî Çelebi, 8-30/68): Hazret-i Hasan görünüşlü.

Hasen-hisâl (Âşık Çelebi, 5-3/66): Hazret-i Hasan huylu.

Hasen-hulk (Âşık Çelebi, 5-3/66): Hazret-i Hasan yaratışlı.

Haşmet-i İskender (Nev'î, 29-9/91): İskender gibi haşmetli padişah.

Haydar (Ulvî Çelebi, 8-31/68): Haydar(Hazret-i Ali)

Haydar-dil (Sehâbî, 3-14): Hazret-i Ali gönüllü.

Hayme-i ikbâlünün evtâdı (Cafer Çelebi, 23-42/128): İkbalinin çadırının direkleri.

Hayme-i kadrün öninde nuh-felek bir sâyebân (Lâmî Çelebi, 10-760/105): Kadrinin çadırının önünde dokuz felek bir gölgelik.

Hayr-i halef (Aşkî, 17-15/23): Hayırlı oğul.

Heybet-i Zâl (Nev'î, 29-9/91): Zal gibi heybetli padişah.

Hızır-reftâr (Kütahyalı Rahimî, 5-12/63): Hızır gibi giden.

Hızır-hisâl (Yahyalı Beğ, 10-18/53): Hızır yaratılışlı.

Hızır-himmet (Aşkî, 24-15/38): Gayretleri Hızır

Hızır-ı dil-nüvâz (Kütahyalı Rahimî, 4-27/61): Gönül okşayan Hızır.

Hızr-ı hâzır (Yahyalı Beğ, 16-26/73): Hazır Hızır.

Hızr-ı Mesih-rütbe (Sehâbî, 1-9): Hazret-i İsa rütbeli Hızır.

Hilm ü hayâ-yı Osmân (Bâkî, 2-27/9): Yumuşak huylulukta ve edepte Hz. Osman.

Himmet diyârı (G.Mustafa Âli, 517-18/58): Gayret ülkesi.

Hudâvend-i kâmil (Bâkî, 3-8/12): Kemale ermiş, olgun hükümdar.

Hulkı Hasan (Cafer Çelebi, 21-4/117): Yaratılışı Hasan.

Hurşid-i Cemşid-iktidar (Sehâbî, 4-1): Cemşid gibi güçlü güneş

Hurşid-i evc-i izzet (Sehâbî, 1-4): Ululuk doruğunun güneşi.

Husrev-i Ahmed-sünen (Cafer Çelebi, 11-29/68): Peygamberin sünnetlerini uygulayan padişah.

Husrev-i Cem-‘azâmet (Cinânî, 24-22/82): Cem gibi ulu hükümdar.

Husrev-i Dârâ-der (Cinânî, 1-8/9): Dara gibi güçlü hükümdar.

Husrev-i Dârâ-şevket (Cinânî, 22-27/74): Dara gibi heybetli padişah.

Hümâ-yı evc-i ‘izzet (Hayâlî, 21-5/58): İzzet doruğunun hüması.

Hüseyn-hisâl (Âşık Çelebi, 5-2/66): Hazret-i Hüseyin huylu.

Hüsn-i pâkûn (Kütahyalı Rahimî, 1-11/43): Temiz güzelliğin.

İksîr-nazar (Yahyalı Beğ, 7-22/43): Bakışları iksir.

İlm ü irfân-ı Alî (Bâkî, 2-27/9): İlim ve irfanda Hz.Ali.

İntikâl-i zihn-i pâkûn (G.Mustafa Âli, 32-18/95): Temiz zihninin intikali.

İsî-dem (Ulvî Çelebi, 10-7/72; Sehâbî, 3-12): Hazret-i İsa nefesli.

İsî-nefes (Zâtî, 19-22/62): Hazret-i İsa nefesli.

İskender-i pâkize-meşreb (Bâkî, 14-25/36): Temiz yaratılışlı İskender.

Kaddî gibi himmeti âlî (Yahyalı Beğ,3-22/29):Boyu gibi himmeti de yüce olan padişah.

Kader-kudret (Nev’î, 38-10/116): Kader kudretli.

Kadri gülzârı (G.Mustafa Âli, 530-16/90): Kadrinin gülbahçesi.

Kadrün ordusu (Lâmîi Çelebi, 10-769/106): Kadrinin ordusu.

Kadrün refî‘ (Cafer Çelebi, 23-41/128): Kadrin yüceliği.

Kahrün cahîmün misli (Zâtî, 12-32/36): Kahrın cehennemden daha fazla.

Kâm-bahş (G.Mustafa Âli, 532-9/94; Hâşimî, 6-14/53; Yahya Beğ, 2-25/25): Herkesin isteğini yerine getiren padişah.

Kâm-baht (G.Mustafa Âli, 532-9/94): Mutluluğa erişmiş padişah.

Kâm-bîn (G.Mustafa Âli, 532-9/94; Yahya Beğ, 2-25/25): Mutluluğu gören padişah.

Kamer-tal'at (Sehâbî, 3-15): Ay yüzlü padişah.

Kâmil-i Hak (Yahyalı Beğ, 3-25/29): Allah'ın olgun insanı.

Kâmil-i mülk-i kemâl (Yahyalı Beğ, 3-20/28): Olgunluk ülkesinin olgun insanı

Kâmkâr (Hâşimî, 6-4/52; Zâtî, 16-36/5, 18-27/5, 19-27/63, 19-39/64; Ubeydî, 1-28/3): İsteğine ulaşmış, mutlu padişah.

Kâm-rân (G.Mustafa Âli, 32-9/94; Yahya Beğ, 2-25/25): İsteğine kavuşmuş, mutlu padişah.

Kâm-yâb (Yahya Beğ, 2-25/25): Talihli padişah.

Kân-ı irfân (Bâkî, 11-9/30): İrfan madeni.

Kârı amel (Cinânî, 20-11/68): İşi amel.

Kasr-ı kadri (Yahya Beğ, 2-24/25): Yüce sarayı

Kazâ-fermân (Nev'î, 38-10/116): Kaza fermanlı.

Kemâl-i zühd ile zâhid mücâhid ü âbid (Yahyalı Beğ, 4-32/33): Zühd olgunluğu ile zahit mücahit ve abit.

Keykubâd-ı Cem-haşem (Figânî, 2-7/7): Cem maiyetli Keykubad.

Kirsî-i adl ü re'fet (Bâkî, 1-14/4): Merhamet ve adaletin Kirsâ'sı.

Kûh-i vekâr (Hayâlî, 2-13/28): Ağırbaşlı dağ.

Leşker-i kadrün (Cafer Çelebi, 22-25/123): Kadrinin askeri.

Lutf-ı vücûdı (G.Mustafa Âli, 28-3/85): Vücudunun lutfu.

Lutfu cinânun 'aynı (Zâtî, 12-32/36): Lütflu cennetlerin pınarı.

Ma'den-i hilm ü vakar (Cafer Çelebi, 12-30/74): Ağırbaşlılık ve yumuşaklılık madeni.

Ma'mûre-i mülk-i celâlün (Cafer Çelebi, 11-34/68): Öfkesinin ülkesinin bayındır şehri.

Mahdûm-ı ehl-perver (Nev'î, 53-1/152): Değer sahiplerini koruyan oğul.

Mâh-ı keyvân-menzilet (Sehâbî, 2-11): Zuhal rütbeli ay.

Mâh-ı rûze gibi kadri âlî (Yahyalı Beğ, 3-23/29): Ramazan ayı gibi değeri yüce olan padişah.

Mantık-ı cân-perver (Cinânî, 22-35/75): Can besleyen mantık.

Matla'-ı emel (Cafer Çelebi, 21-29/119): Emelin doğduğu yer.

Matla'-ı zekâ (Cafer Çelebi, 21-29/119): Zekanın doğduğu yer.

Mehdi-i sâhib-zamân (Sehâbî, 4-8): Zamana sahib Mehdi.

Meh-i âfitâb-kadr (Sehâbî, 1-9): Güneş rütbeli ay.

Meh-i sipihr-i cemâl (Sehâbî, 7-13): Yüz güzelliğinin göğünün ayı.

Meh-i sipihr-i şeref (Cinânî, 26-20/89; Hayâlî, 9-16/40): Şeref göğünün ayı.

Mekârim-i ahlâkun (Cafer Çelebi, 16-12/98): Ahlakının keremleri.

Melek-manzar (Ulvî Çelebi, 8-30/68): Melek bakışlı.

Melek-sîret (Lâmîi Çelebi, 15-1150/118): Melek huylu.

Melek-sîret melik (Cafer Çelebi, 7-23/44): Melek huylu padişah.

Mesîhâ-dem (Kütahyalı Rahimî, 5-12/63): Hazret-i İsa nefesli.

Mesîh-dem (Yahyalı Beğ, 10-18/53): İsa nefesli.

Midhat-i zâtun (G.Mustafa Âli, 32-14/95): Kişiliğinin övgüsü.

Mihr-i şefkati (G.Mustafa Âli, 28-2/85; Nev'î, 38-13/117): Şefkatinin güneşi.

Mihr-i zekâ (Cafer Çelebi, 21-29/119): Zeka güneşi

Mirrîh-i kîn(Zâtî, 6-23/12): Kinde Mirrih

Misâl-i zühd ü salâh (Yahyalı Beğ, 4-28/33): Zühd ve salah misali.

Muhammed-âyet (Sehâbî, 3-14): Hazret-i Muhammed nişanlı.

Murtazâ-sîret (Lâmîi Çelebi, 15-1183/119): Hazret-i Ali huylu.

Mûsâ-yed (Kütahyalı Rahimî, 5-12/63): Musa elli.

Mûsî-suhan (Zâtî, 19-22/62): Musa sözlü.

Mümtaz (Hakanî Mehmed Beğ, 3-25/91): Seçkin.

Müsâfirîne zahîr (Yahyalı Beğ, 4-35/33): Misafirine arka çıkan.

Müstefâd-ı şefkatün (Nev'î, 12-3/33): Şefkatinin kârı.

Müstefâz-ı rahmetün (Nev'î, 12-3/33): Rahmetinin yayılması.

Müşterî Müşteri re'y (Zâtî, 6-23/12): Düşüncede Müşteri (Jpiter,Mars).

Nâm-ı şerîf(Lâmîi Çelebi, 19-1464/128): Mübarek isimli.

Nigû-haseb (Cinânî, 20-12/68): Güzel soylu.

Nigû-siyer (Cinânî, 20-17/68): Ahlakı güzel.

Nişân-ı baht u devlet (Bâkî, 8-9/25): Mutluluk ve talih izi.

Nişân-ı mülk-sitân (Sehâbî, 3-12): Ülke alan bir nişan.

Nûr-ı ayn-ı azamet (Yahyalı Beğ, 14-20/67): Büyüklük gözünün nuru.

Nûsha-i ismi bir fütüvvet-kâmı (Lâmîi Çelebi, 14-1087/116): İsmnin nüshası yiğitlik ve cömertlik madeni.

Osman (Ulvî Çelebi, 8-31/68): Hazret-i Osman

Osmân-hayâ (Âşık Çelebi, 5-2/66): Utanmada Hazret-i Osman.

Osman-hilm (Sehâbî, 3-14; Yahyalı Beğ, 10-18/53): Tabiatındaki yumuşaklıkla Hazret-i Osman.

Osmân-neseb (Cafer Çelebi, 21-4/117): Hazret-i Osman soylu.

Ömer (Ulvî Çelebi, 8-31/68): Hazret-i Ömer

Ömer-heybet (Cafer Çelebi, 11-29/68): Hazret-i Ömer gibi heybetli.

Ömer-ma‘delet (Âşık Çelebi, 5-2/66): Adalette Hazret-i Ömer.

Ömer-salâbet (Sehâbî, 3-14): Sağlamlık ve manevi kuvvette Hazret-i Ömer.

Pâdişâh-ı kâmkâr (Cafer Çelebi, 12-1/72): Mutlu padişah.

Padişah-ı kâmrân (Ubeydî, 1-42/4): Mutlu padişah.

Pâk-vidân (G.Mustafa Âli, 43-42/121): Vicdanı temiz padişah.

Pây-bûs-ı şehensâh-ı Cem-cenâb (Sehâbî, 1-8): Cem şerefli padişahlar padişahının ayağını öpme.

Peyk-i mâh-ı kadr (Zâtî, 10-34/28): Kadrinin ayının ulağı.

Pîrûz-baht (Cafer Çelebi, 21-37/120): Kutlu baht.

Râst-mîzân (G.Mustafa Âli, 43-42/121): Terazisi doğru, adaletli padişah.

Refi-i mekân (Sehâbî, 3-14): Mekanı yüksek.

Resm-i feyz-i fitratı ma-fevk-i hadd-i iktidâr (Behiştî, 11-40/53):Yaratışının bereketinin eseri, gücünün sınırının üstü.

Rezme şitâb u feth anunla hem-inân (Zâtî, 6-24/13): Savaş meydanında çabukluk ve zafer onunla arkadaş.

Rûşen-zamîri gün gibi (Lâmii Çelebi, 10-834/108): Parlak gönlü güneş gibi.

Ruzgâr-ı müjde (Sehâbî, 1-2): Müjdenin rüzgarı.

Rüstem-rezm (Kütahyalı Rahimî, 5-13/63): Rüstem gibi savaş meydanı olan.

Sa‘âdet güneşi (Yahyalı Beğ, 7-23/43): Mutluluk güneşi.

Sadâ-yı haşmetün (Hakanî Mehmed Beğ, 2-26/89): Haşmetinin sesi.

(Safâda) Yûsuf-ken‘an (Hayâlî, 18-3/54): Mutlulukta Hazret-i Yusuf.

Sâhibü’l-efzâl (Âşık Çelebi, 5-3/66): Fazilet sahibi.

Sâhibü’l-hayrât (Yahyalı Beğ, 4-27/33): Hayırlar sahibi.

Sarsar-ı kahrın (Cafer Çelebi, 12-34/81; Lâmiî Çelebi, 10-758/105; Sehâbî,3-15): Kahrının fırtınası.

Sâye-bân-ı kadrün (Cafer Çelebi,23-42/128): Kadriinin çadırı.

Sâye-bân-ı visâk-ı celâlün (Cafer Çelebi, 5-107/37): Öfkenin çok sağlam gölgesi.

Sâye-i kadri (Cinânî, 1-12/10): Mübarek gölgesi.

Selîm-hulk (Aşkî, 19-13/26): Selim (temiz) huylu.

Selîmü'l-kalb (Cinânî, 34-12/116; Hayâlî, 23-21/62; Lâmii Çelebi, 14-1091/116):
Temiz kalpli.

Semend-i bahtun (G.Mustafa Âli, 5-39/19): Bahtının atı.

Sencer- alem (Cinânî, 1-8/9, 20-10/68): Sencer gibi sancak sahibi.

Senün gülzâr-ı lutfundan sekiz cennet sekiz gül (Zâtî, 12-26/36): Senin lütfunun gül bahçesinden sekiz cennet sekiz gül.

Senün kahrın ocağundan yidi tamu yidi ahker (Zâtî, 12-26/35): Senin kahrının ocağından yedi cehennem yedi ateş koru.

Ser-firâz (Zâtî, 14-45/45): Benzerinden üstün olan.

Serir-bahş-ı selâtin (Sehâbî, 3-12): Sultanlara taht bahşeden.

Server-i selîm-reviş (G.Mustafa Âli, 39-10/111): Üslubu doğru olan padişah.

Seylâb-ı hışmı (G.Mustafa Âli, 524-25/78): Öfkesinin suyu.

Seyl-i kahrı (G.Mustafa Âli, 28-4/85): Kahrının seli.

Sıddik-sıdk (Sehâbî, 3-14): Doğrulukta Hazret-i Ebu Bekir

Sıdk u safâ-yı Sıddîk (Bâkî, 2-27/9): Doğrulukta Hz. Ebu Bekir.

Sidre-veş gibi a'lâdan a'lâ zâhid ü hem ehl-i dâd (Yahyalı Beğ, 3-26/29): Sidre ağacı gibi yücelerden yüce bir zahit ve adalet ehli.

Sikender-'azm (Kütahyalı Rahimî, 5-13/63): İskender gibi kesin kararlı.

Sipih-r-kadr (Nev'î, 38-10/116): Gökyüzü rütbeli.

Sitâren hâce-i mülk-i sa'âdet (Zâtî, 8-30/21): Yıldızın mutluluk ülkesinin hocası.

Sultân Selîm-i kâmrân (Yahya Beğ, 2-21/25): İsteğine kavuşmuş, mutlu Sultan Selim.

Sultân-ı âlişân (Yahyalı Beğ, 3-37/30): Şanı yüce sultan.

Sultân-ı cemîl (Yahyalı Beğ, 3-23/29): Güzel sultan.

Sultân-ı fazl (Zâtî, 6-26/13): Erdemli Sultan

Sultân-ı gerdûn-iktidâr (Cafer Çelebi, 12-43/75): Felek güçlü padişah.

Sultân-ı kâmrân(G.Mustafa Âli, 39-1/110): İsteğine ulaşmış padişah.

Sultân-ı nüktedân (G.Mustafa Âli, 39-4/110): Nükte bilen zarif sultan.

Süleymân-haşmet (Kütahyalı Rahimî, 5-12/63): Süleyman haşmetli.

Süleymân-şükûh (Sehâbî, 3-12): Ululukta Hazret-i Süleyman.

Şâh Süleymân-ı kâm-rân (Bâkî, 1-15/4): Arzusuna, isteğine kavuşmuş Şah Süleyman.

Şâh-ı emîn (Yahyalı Beğ, 3-27/29): Emin padişah.

Şâh-ı felek-kadr (Bâkî, 3-10/12): Kadri felek kadar büyük Şah.

Şâh-ı felek-kadrün (Cinânî, 21-41/72): Felek değerli padişah.

Şâh-ı huceste (Figânî, 1-14/4): Uğurlu padişah.

Şâh-ı huceste-tâli' u ferhunde-rûzgâr (Bâkî, 9-17/27): Talihi uğurlu, zamanı mutlu padişah.

Şâh-ı kâmrân (G.Mustafa Âli, 39-11/111; İshâk Çelebi, 4-31/27): İsteğine ulaşmış, mutlu padişah.

Şâh-ı muhterem (Nev'î, 53-14/152): Muhterem padişah.

Şâh-ı mübârek (Aşkî, 17-27/24): Bereketli ve hayırlı padişah.

Şâh-ı noksânî (Ulvî Çelebi, 7-41/65): Eksiklerden münezze olan padişah.

Şâh-ı nûrânî (Yahyalı Beğ, 16-30/74): Nurlu padişah.

Şâh-ı nüktedân (G.Mustafa Âli, 32-34/95): Nükteli padişah.

Şâh-ı pür-hüner (Cafer Çelebi, 27-31/154): Hüner dolu padişah.

Şâh-ı Siddîk (Yahyalı Beğ, 7-17/42): Doğrulukta Hazret-i Ebu Bekir olan padişah.

Şâh-ı Süleymân-menkabet (Sehâbî, 2-11): Süleyman menkıbeli Padişah.

Şâh-ı şîr-hamle (Yahyalı Beğ, 10-2/51): Aslan hamleli padişah.

Şâmî âlî (Yahyalı Beğ, 3-24/29): Şamı yüce olan padişah.

Şecâ'at ile Alî (Yahyalı Beğ, 4-37/34): Yiğitliğiyle Hazret-i Ali.

Şeh Sultân Süleymân-ı selîmü'l-kalb (Hayâlî, 12-13/44): Temiz kalpli Şeh Sultan Süleyman.

Şehşâh-ı hümâyûn-tâli u ferhunde-tal'at (G.Mustafa Âli, 5-9/17): Talihi ve güzel yüzü uğurlu padişahlar padişahı.

Şehşâh-ı nîk-neng (Figânî, 1-6/3): İyi şöhretiyle tanınmış padişahlar padişahı.

Şeh-i bülend-nazar (Bağdâdlı Ruhî, 20-76): Yüksek bakışlı padişah.

Şeh-i Cem-menzilet (Lâmîi Çelebi, 17-1345/124): Cem maiyetli padişah.

Şeh-i ferhunde (İshâk Çelebi, 5-10/29): Uğurlu padişah.

Şeh-i ferruh-likâ-yı rûzgâr (Usûlî, 1-34/61): Zamanın mutlu yüzlü padişahı.

Şeh-i huceste-meniş (G.Mustafa Âli, 39-10/111): Tabiatı uğurlu padişah.

Şeh-i iclâl ü ferruh-fâl (Ubeydî, 1-25/3): Uğurlu ve büyüklük padişahı.

Şeh-i Siddîk-sıdk (Cafer Çelebi, 11-29/68): Doğrulukta Hazret-i Ebu Bekir gibi olan padişah.

Şehr-i fazlı (Yahya Beğ, 2-24/25): Faziletli şehri.

Şehriyâr-ı âlem-i ma'na vü sûret Hân Murâd (Nev'î, 12-80/39): Suret ve mana dünyasının padişahı Murad Han.

Şems-i rahmet (Yahyalı Beğ, 8-10/45): Rahmet güneşi.

Şerif zâtun (Sehâbî,3-15):Mübarek kişiliğin.

Şîrîn suhen (Cinânî, 20-9/68): Tatlı sözlü.

Tab'-ı hurşîd-i cihân-ârâ (Zâtî, 13-18/39): Dünyayı süsleyen güneş tabiatlı.

Tab'un istikamet ilinün pâdişâhı (Zâtî, 9-25/25): Tabiatın doğruluk ilinin padişahı.

Tâli'ün ferhunde (Cafer Çelebi, 23-41/128): Talihin uğurlu.

Tılsım-ı genc-i himmet (G.Mustafa Âli, 517-23/58): Gayret hazinesinin tılsımı.

Utârid nâme-i izzetine münşî (Hayâlî, 8-15/38): Utarit izzetinin mektubunun katibi.

Utarid-fitnat (Zâtî, 6-23/12): Kavrayışta Utarit.

Utarit-rây (Sehâbî, 3-15): Utarit düşünceli.

Vâlâ-neseb (Cinânî, 20-12/68): Yüce soylu.

Vâlî-i vâlâ-himem (Figânî, 2-5/6): İradesi yüksek olan en büyük vali.

Vasf-ı zâtun (Behiştî, 3-3/182): Kişiliğinin özelliği.

Visâl-i Şeh-i ferhunde-hısâl (Bâkî, 2-9/7): Huylarıyla uğurlu Şah'a kavuşma.

Vücûd-ı şerîfiyle dünyâ müşerref (Bâkî, 3-9/12): Mübarek cismiyle dünya şereflendirilmiş.

Zamîr-i münîriyle âlem münevver (Bâkî, 3-9/12): Parlak kalbiyle âlem aydınlatılmış.

Zâtı bir cân,cihân ol câna ten (Cafer Çelebi, 11-28/68): Kişiliği bir can, dünya o cana ten.

Zâtı envâr-ı gabya rûşen delil (Usûlî, 1-36/61): Kişiliği bilinmezlik nurlarına parlak bir delil.

Zâtı Mustafâ (Cafer Çelebi, 21-4/117): Kişiliği Mustafa.

Zât-ı pâkün (Cafer Çelebi, 21-33/120, 25-54/138 ;G.Mustafa Âli, 543-36/121, 40-19/114; Kütahyalı Rahimî, 4-35/61): Temiz kişiliğin.

Zât-ı şerîf (Aşkî, 24-31/40; Zâtî, 9-17/24, 24-37/45): Mübarek zati.

Zât-ı şerîfün (G.Mustafa Âli, 39-25/112, İbn-i Kemâl, 1-23/4): Mübarek zati.

Zâtı velî (Cinânî, 20-14/68): Kişiliği velî.

Zât-i pâk (Yahyalı Beğ,7-20/43; Ulvî Çelebi,17-6/94): Temiz kişiliği.

Zât-i pâki ‘izz ü devlet ‘aynünün insândur (Cafer Çelebi,25-29/136): Temiz zatı izzet ve devlet gözünün insanıdır.

Zât-i pâki medâr-ı emn ü emân (Cafer Çelebi, 26-130/148): Temiz kişiliği güvenliğin merkezi.

Zâtı rûh-ı zafer ü cân-ı gazâ (Aşkî, 17-17/23): Kişiliği zaferin ruhu ve gazanın canı.

Zâtun memleket-i şevket-i sultân (Behiştî, 3-60/187): Kişiliğin sultanın heybet memleketi.

Zâtun muhît-i merkez-i devrân-ı saltanat (Cafer Çelebi, 21-10/118): Kişiliğin saltanat zamanının merkezinin çevresi.

Zâtun neyyîr-i a‘zam (Behiştî,3-56/186): Kişiliğin Güneş.

Zâtunun feyzi (Nev’î,12-2/33): Kişiliğinin bereketi,bolluğu.

(Zatun) rahmet (Lâmîi Çelebi,17-1339/124): Varlığı rahmet.

Zîbâ-nesâk (Cinânî,20-17/68): Uslubu güzel.

Zübde-i te’sîr-encüm (Zâtî,8-24/21): Tesirli yıldızların özü.

Zühdi mesel (Cinânî ,20-11/68): Zühdü örnek.

SADRAZAMLAR

KAHRAMANLIĞI İFADE EDEN ÖVGÜ KALIPLARI

- Asaf-ı kişver-sitân (Bağdâdlı Ruhî, 4-96):** Ülkeler alan Asaf.
- Âsaf-ı saf-der (Bâkî, 18-26/4119-51/48; Cafer Çelebi, 18-4/108):** Savaşta düşman saflarını yaran Asaf.
- Asaf-ı sâhib-kıran (Bağdâdlı Ruhî, 29-98):** Her zaman başarı ve üstünlük kazanan Asaf.
- Bâz-ı kahrı (Bağdâdlı Ruhî, 16-100):** Kahrının doğanı.
- Bazu-yı kahrı (Bağdâdlı Ruhî, 10-97):** Kahrının pazısı.
- Bu asrun pehlivânı (Aşkî, 59-11/89):** Bu asrın pehlivanı.
- Cem-kudret (Vasfî, 3-10/32):** Güç ve kudrette Cem.
- Cünd-i şevketi (Fuzûlî, 13-4/58):** Heybetli ordusu.
- Darb-ı destün (Figânî, 3-12/12):** Elinin kuvveti.
- Darb-ı tigi (Fuzûlî, 24-21/88):** Kılıcının gücü.
- Darb-ı yedün (Zâtî, 17-29/55):** Elinin darbesi.
- Dilâver-i devr-i zemâne (Nev'î, 16-20/54):** Zamanın yiğidi.
- Dilir-i arsa-i şevket (Nev'î, 16-16/54):** Ululuk arsasının yiğidi.
- Ebu'l-feth-i İbn-i Dükkâkin (Zâtî, 17-23/54):** Dukakin oğlu fethin babası.
- Efridun-haşem (Vasfî, 3-10/32):** Feridun maiyetli.
- Elmas-ı tigün (Aşkî, 57-3/85):** Kılıcının elması.
- Gerd-i leşkerin (Fuzûlî, 14-33/62):** Askerinin toprağı.
- Havf-ı kahrın (Zâtî, 48-14/159):** Kahrının korkusu.
- Haydar-ı Kerrâr (Bağdâdlı Ruhî, 37-98):** Hazret-i Ali.
- Kâhir-i cezire-i garb (Nev'î, 16-18/54):** Batı adasını kahreden.
- Kahraman (Bağdâdlı Ruhî, 37-98):** Kahraman.
- Kahraman-savlet (Aşkî, 59-8/89):** Şiddetli hücum ve saldırmada Kahraman.
- Leşker-i encüm-sıfat (Aşkî, 56-24/81):** Yıldızlara benzeyen askerler.
- Mâlik-i seyf ü kalem (Bağdâdlı Ruhî, 5-96):** Kılıç ve kalem sahibi.
- Merd-i meydân (Bağdâdlı Ruhî, 19-100):** Savaş meydanlarının yiğidi.
- Mirrih-hışm (Zâtî, 45-17/150):** Öfkede Mirrih.
- Murtaza (Zâtî, 35-14/120):** Hazret-i Ali.
- Mübâriz-i saf-der (Nev'î, 16-16/54):** Düşman saflarını yaran yiğit.

Mücâhid (Hâşimî,8-18/59;Nev'î, 25-1/83): Mücahit.

Mücâhid-i ekber (Nev'î, 16-18/54): En büyük mücahit.

Mücâhid-i gâzi (Vasfî, 5-17/38): Gazi mücahit.

Ömer-heybet (Cafer Çelebi, 18-3/108,20-7/115; Vasfî,8-10/49):Ömer gibi heybetli.

Pençe-i kahrı (Lâmîi Çelebi,23-24/135):Kahrının pençesi.

Püşt-pây-ı hışmı (Zâtî, 45-19/150): Öfkesinin tabanı.

Rikâb-ı kadri (Azmî, 1-36/87): Kadrinin üzengisi.

Rüstem-heybeti (G.Mustafa Âli, 29-11/87): Rüstem heybetli.

Rüstem-i vakt (Bağdâdlı Ruhî, 39-98): Vaktin Rüstem'i.

Rüstem-i vegâ (Figânî, 3-11/12): Savaş meydanlarının Rüstem'i.

Rüstem-şecaât (Aşkî, 59-8/89): Yiğitlikte Rüstem.

Sâhib- i kuvvet (Bağdâdlı Ruhî, 20-120): Kuvvet sahibi.

Sahib-i hayl ü haşem (Bağdâdlı Ruhî, 5-96): Ordu ve maiyet sahibi.

Sâhib-i seyf ü kalem Hazret-i Ahmed Paşa (Azmî, 1-29/87): Kılıç ve kalem sahibi
Ahmed Paşa.

Sâhib-i tig ü kalem (Bâkî, 18-26/4118-27/41): Kılıç ve kalem sahibi.

Sâhib-nusret (Bağdâdlı Ruhî, 7-100): Zafer sahibi.

Semûm-ı kahrın (Lâmiî Çelebi, 21-15/1323-25/135): Kahrının sıcak rüzgarı.

Ser- asker-i müdebbir (Figânî, 3-9/12): Tedbirli komutan

**Server (Bâkî, 18-26/4118-38/42, 19-25/46Fuzûlî, 13-8/59, 19-13/77, 24-38/89;
G.Mustafa Âli, 31-18/91, 31-29/93, 29-18/88; Cafer Çelebi, 19-19/112, 20-16/115;
Zâtî,20-24/67):** Komutan.

Server-i sipihr-vekâr (Fuzûlî, 17-13/72): Gökyüzü gibi vakarlı komutan.

Seylâb-ı tîgün (Figânî, 3-17/13): Kılıcının seli.

Sinân Paşa-yı ceng-âver (Nev'î, 17-1/57): Cengaver Sinan Paşa.

Süleymân-rütbet (Vasfî, 3-10/32): Süleyman rütbeli.

Şehsüvâr (Bağdâdlı Ruhî, 10-103): Ata iyi binen.

Şeh-süvâr- ı celîl (G.Mustafa Âli, 13-7/46): Büyük, ulu usta at binicisi.

Şeh-süvâr-ı ma'reke-i âhirü'z-zamân (Figânî, 3-23/13): Ahir zamanın savaş
meydanlarının usta at binicisi.

Şerâr-ı kahrın (Lâmîi Çelebi, 21-14/133): Kahrının kılıcı.

Şîr (Lâmîi Çelebi, 23-24/135): Aslan.

Şîr-i ner-i bîşe-i heycâ vü neberd (G.Mustafa Âli, 31-10/92): Savaş ormanının erkek aslanı.

Tedbir-i Zuhâl-rif'at ü Mirrih-hüsam (Zâtî, 20-19/66): Mirrih kılıçlı ve Zuhâl rütbeli tedbir.

Vezir-i a'zam-ı şâh-ı muzaffer u mansur (Vasfî, 5-11/35): Zafer ve üstünlük kazanan padişahın veziri.

Zafer rehber (Azmî, 1-52/88): Zafer rehber.

Zahir-i ehl-i şecaât (Nev'î, 16-16/54): Yiğitlik ehlinin görüneni.

CÖMERTLİĞİ İFADE EDEN ÖVGÜ KALIPLARI

Âb-ı deryâ-bâr-ı cûdun (Vasfî, 3-11/32): Cömertliğin deniz gibi coşan suyu.

Âfitâb-ı burc-ı kerem (Zâtî, 35-16/121): Cömertlik burcunun güneşi.

Âfitâb-ı bürc-i atâ (Vasfî, 6-2/40): Bağış burcunun güneşi.

Ali-cûd (Vasfî, 3-16/32, 8-10/49): Cömertlikte Ali.

Aliy-yi pür-kerem (Zâtî, 45-19/150): Cömertliğinin çokluğuyla meşhur.

Âsâfun lutfî (Hâşimî, 8-18/59): Asaf'ın lutfu.

Atâ-bahş (Nev'î, 41-1/126): Bağış bahşeden.

Atâ-bahş (Bağdâdî Ruhî, 17-116; Nev'î, 21-9/68): Bağış bahşeden.

Ayn-i inâyet (G.Mustafa Âli, 31-2/91): Yardım gözü, yardım pınarı.

Bahr-ı 'atâ (Vasfî, 8-12/49): Bağış denizi.

Bahr-ı cûd (Nev'î, 21-4/68): Cömertlik denizi.

Bahr-ı cûdî (Azmî, 1-34/87): Cömertliğinin denizi.

Bahr-ı eltâf-ı kerem (Bâkî, 18-26/41, 19-20/45): Cömertlik lutuflarının denizi.

Bahr-ı keffün (Amrî, 1-34/19): Elinin denizi

Bahr-ı kerem (Cafer Çelebi, 18-16/109): Cömertlik denizi.

Bahr-ı sehâ (G.Mustafa Âli, 31-17/92; Vasfî, 3-9/32): Cömertlik denizi.

Bahr-yesâr (Vasfî, 6-2/40): Zenginlik denizi.

Bahş-ı inam (Nev'î, 15-15/51): Nimetinin ihsanı.

Câ-yı kerem (G.Mustafa Âli, 31-1/91): Cömertlik yeri.

Cihân-ı kerem (Vasfî, 5-16/38): Cömertlik dünyası.

Cihân-ı lutf u kerem (Amrî, 1-19/18): Lutuf ve cömertlik dünyası.

Cûd u 'atâ kâmi (Vasfî, 9-9/52): Cömertlik ve bağış kaynağı.

Cûd-ı vücûdun (G.Mustafa Âli, 31-21/93):Vücudunun cömertliği.
Dârâ-yı kerem (G.Mustafa Âli, 31-11/92): Cömertğin Dara'sı.
Deryâ-yı atâ (Nev'î, 5-13/20): Bağış denizi.
Dest-i cûdun (Aşkî, 59-10/89): Cömert elin.
Dest-i gevher-pâşî (Vasfî, 3-7/31): Gevher saçan eli.
Devr-i kerem ü adli (Bağdâdlı Ruhî, 17-116): Cömert ve adaletli zamanı.
Düstûr-ı kerem-kâr (G.Mustafa Âli, 12-10/45): Cömert vezir.
Ebr-i cûdun (Aşkî, 58-11/87):Cömertliğinin bulutu.
Ebr-i güher-bâr-ı çemenzâr (Nev'î, 19-17/63): Çimenliğin inci saçan bulutu.
Ebr-i lutfun (Amrî, 1-25/18): Lutfunun bulutu.
Ebr-i sehâ (Nev'î, 5-13/20): Cömertlik bulutu.
Emîr-i a'del-i ekrem (Fuzûlî, 19-19/77): Çok cömert ve çok adaletli emir.
Emir-i kişver-i cûd (Nev'î, 16-16/54): Cömertlik ülkesinin emiri.
Emir-i mülk-i kerem (Zâfî,23-19/76): Cömertlik ülkesinin emiri.
Erbâb-ı lutfun (Cafer Çelebi, 18-13/109): Lutfunun sahipleri.
Feth-i bâb-ı keremi (Bâkî, 18-26/41, 19-36/46): Cömertlik kapısının fethi.
Feyyâz-ı kerem (Nev'î, 5-12/20): Cömertlik, feyz ve bereket veren.
Feyz-i ihsân (Nev'î, 15-15/51): İhsanın bereketi.
Gavvas-ı bahr-ı cûd (Zaifî, 4-2/6): Cömertlik denizinin dalgıcı.
Gevher-i deryâ-yı kerem (G.Mustafa Âli, 31-1/91): Cömertlik denizinin incisi.
Gevher-nâ-yâb (Nev'î, 40-17/124): Bulunmayan inci.
Gevher-şinâs (Bağdâdlı Ruhî, 33-91) :Cevahirden anlayan, kuyumcu.
Gonce-i gülzar-ı kerem (Ulvî Çelebi, 25-32/120): Cömertlik gülbahçesinin goncası.
Gubâr-ı pâyun (Lâmîi Çelebi, 23-17/135): Ayağının tozu.
Gülşen-ı lutfun (G.Mustafa Âli, 31-6/91): Lutfunun gülbahçesi.
Gülşen-i cûdun (Aşkî, 58-13/87): Cömertliğinin gül bahçesi.
Hadîka-i keremün (Amrî, 1-30/19): Cömertliğinin gülbahçesi.
Hâkim-i mülk-i kerem (Bağdâdlı Ruhî,5-96):Cömertlik ülkesinin hakimi.
Halil (Aşkî, 57-10/85): Cömertlikte Hazret-i İbrahim.
Halil sıfat (Lâmîi Çelebi, 21-5/133): Hazret-i İbrahim gibi cömert
Halîl-i hân-ı kerîm (G.Mustafa Âli, 13-7/46): Cömertlik sofrasının Halil'i.
Hân-ı ihsanı (Hayâlî, 14-6/47; Nev'î, 41-10/126): İhsanının sofrası.

Hâtem-i dest-i atâ-bahşun (Nev'î, 15-16/51): İhsan bağışlayan elinin mühürü.

Hazret-i Paşa-yı kerîm (G.Mustafa Âli, 31-11/92): Cömert Paşa hazretleri.

Hazret-i sahib-kerem (Nev'î, 40-17/124): Cömertlik sahibi paşa.

Hemdem-i şâh-ı kerem (G.Mustafa Âli, 31-12/92): Cömert padişahın arkadaşı.

Hüsrev ü Cemşid-i kerem (Nev'î , 5-22/20): Cömertliğin Cemşid'i ve Hüsrev'i.

Kân-ı 'atâ (Vasfî, 3-9/32): Bağış kaynağı.

Kân-ı kerem (G.Mustafa Âli, 12-23/46, 29-20/88; Zaifî, 5-27/10): Cömertlik kaynağı.

Kân-ı mürüvvet (G.Mustafa Âli, 31-1/91; Nev'î,5-11/20): İyilik kaynağı.

Kân-ı sehâ (Vasfî, 8-12/49): Cömertlik kaynağı.

Kân-yemin (Vasfî, 6-2/40): Zenginlik kaynağı.

Kâr-ı yem-i devlet-i paşa (Nev'î, 43-11/131): Paşanın devletinin denizinin kârı.

Keff-i dür-pâşî (Azmî, 1-35/87): İnci saçan eli.

Keff-i güher-pâşî (Bâkî, 18-26/4118-33/42): İnci saçan eli.

Keff-i güher-rîzi (Bâkî, 18-26/4119-20/45): İnci döken eli.

Keff-i zer-feşâm (Bâkî, 18-26/4118-32/42):Altın saçan eli.

Kef-i gevher-bahşî (Semiz Ali Paşa,Bâkî,18-26/4119-20/45):İnci bağışlayan eli.

Kef-i sehân (Vasfî,6-4/40): Cömert elin.

Kef-i sehası (Zaifî,5-27/10):Cömert eli.

Keramet kâını (Aşkî, 57-9/85, 57-15/86): Kerem kaynağı.

Kerem-bin (Nev'î, 25-1/83): Cömertlik gören.

Kerem-i keff-i güher-pâş-ı Ali Paşa (Bâkî, 18-26/41, 19-18/45): Ali Paşa'nın inci saçan elinin cömertliği.

Keremkâmı (G.Mustafa Âli, 12-9/45; Hâşimî, 8-1/58): Cömertlik madeni.

Kerem-sâz (Nev'î, 25-6/83, 21-1/68): Cömertlik yapan.

Kerîm-i cihân (G.Mustafa Âli, 13-3/46; Amrî, 1-26/18): Dünyanın cömerti.

Kilîd-i lutfun (Lâmîi Çelebi, 23-38/136): Lutfunun kiliti.

Kirsi-i lutfu (Bağdâdlı Ruhî, 11-100): Lutfunun Kisra'sı.

Lutf ıssı (Hâşimî, 7-2/56): Lutuf sahibi

Lutf-ı cudun (Bağdâdlı Ruhî, 9-120): Cömertliğinin lutfu.

Lutf-ı müferrihün (Zaifî, 4-20/7): Ferahlık veren lutfu.

Lutfi nesimi (Cafer Çelebi, 20-9/115): Lutfunun rüzgarı.

Ma'den-i lutf u mürüvvet (Vasfî, 3-6/31): Lutuf ve iyilik madeni.

Mahrem-i deryâ-yı atâ (G.Mustafa Âli, 31-12/92): Bağış denizinin mahremi.

Mahzen-i genc-i fütüvvet (Vasfî, 3-6/31): Yiğitlik ve cömertlik hazinesinin mahzeni.

Mahz-ı atâ (G.Mustafa Âli, 31-2/91): Bağışın ta kendisi.

Maksad-i aksâ-yı kerem (G.Mustafa Âli, 31-12/92): Cömertliğin en son maksadı.

Matbah-ı cud (Bağdâdli Ruhî, 20-91): Cömertlik mutfağı.

Matbah-ı cudı (Bağdâdli Ruhî, 43-95): Cömertliğinin mutfağı.

Matla-ı lutf u kerem (Cafer Çelebi, 18-2/108): Cömertliğin ve iyiliğin doğduğu yer.

Meh-i cihân-ı kerem (Vasfî,6-1/40):Cömertlik dünyasının ayı.

Menba-i cûd u sehâ (G.Mustafa Âli, 31-12/92): Cömertlik ve iyilik kaynağı.

Menba-i kerem (Zaifî, 4-1/6): Cömertlik kaynağı.

Mihr-i kerem (Azmî, 1-45/88; Bağdâdli Ruhî, 6-120): Cömertlik güneşi.

Mihver-i cûd u sehâ (Cafer Çelebi, 18-1/108): Cömertlik ve iyilik kaynağı.

Mu'izz-i eyâlet (Bağdâdli Ruhî ,23-121): Eyaletin izzet ve ikram edicisi.

Na'l-i edhem-i düstur-ı ekrem (Vasfî, 3-5/31): Pek cömert vezirin karayağız atının nali.

Nâmver-i sadr-i mu'allâ-yı kerem (G.Mustafa Âli, 31-10/92): Cömertliğin yüce sadrazamlık makamının nam sahibi.

Nihâl-i gülşen-i lutf (Fuzûlî, 16-10/70): Lutuf gülbahçesinin fidanı.

Nisân-ı atân (Nev'î, 19-17/63): Bağışının nisanı.

Revâ-yih-i kerem u lutfı (Lâmii Çelebi, 23-6/135): Kerem ve lutfunun kokusu.

Saadet mülkünün hânı (Hayâlî, 14-3/47): Mutluluk ülkesinin sofrası.

Sâhib-atâ (Aşkî, 59-10/89): Bağış sahibi.

Sahib-i ihsân u atâ (Bağdâdli Ruhî, 29-117): İhsan ve bağış sahibi.

Sâhib-i kerem (Nev'î, 39-10/121): Cömertlik sahibi.

Sâhib-i lutf u kerem (Cafer Çelebi, 20-7/115): Lutuf ve cömertlik sahibi.

Sehâb-ı cûdun (Lâmii Çelebi, 23-20/135): Cömertliğinin bulutu.

Ser-çeşme-i uyûn-ı sehâ (Zaifî, 4-1/6):Cömertlik pınarlarının baş pınarı

Ser-firâz-ı atâ-bahş (Bağdâdli Ruhî, 18-90): Bağış bahşeden ve diğerlerinden üstün olan paşa.

Ser-firâz-ı Mısr-ı kerem (Bağdâdli Ruhî, 9-120): Cömertlik Mısırının en üstünü.

Ser-i erbâb-i sehâ (Fuzûlî, 24-24/88): Cömertlik sahiplerinin başı.

Server-i kân-bahş (Zaifî, 5-23/10): Maden bahşeden komutan.

Serv-i bâg-ı kerem (Fuzûlî, 16-10/70): Cömertlik bahçesinin servisi.
Sinân-ı kerim (Bağdâdlı Ruhî,11-103): Cömert Sinan.
Sipih-r-i kerem (Lâmîi Çelebi, 23-8/35, 21-8/133; Amrî, 1-25/18): Cömertlik göğü.
Sipih-r-i mihr-i sehâ (Vasfî, 6-2/40): Cömertlik güneşinin göğü.
Şeh-i Mısır-ı sehâ (Aşkî, 58-19/88): Cömertlik Mısır'ının padişahı.
Şehriyâr-i milk-i atâ (Zaifî, 4-1/6): Bağış ülkesinin padişahı.
Şem'-i şeb-istân-ı sehâ vü lutf (Fuzûlî, 18-23/75): Cömertlik ve lutf yatak odasının mumu.
Ümmid-i atâsı (Bağdâdlı Ruhî, 21-116): Bağışının ümidi.
Yem-i cûd-ı Hazret-i Paşa (Nev'î, 58-4/162): Paşa hazretlerinin cömert eli.
Zat-ı keremkâr (G.Mustafa Âli, 12-16/45): Cömert kişiliği.
Zevk-i lutfun (Zâtî,4 8-14/159): Lutfunun zevki.
Zübde-i cevher (Nev'î, 21-2/68): Cevher özü.

ADALETLİ OLUŞU İFADE EDEN ÖVGÜ KALIPLARI

Âdil (Hâşimî, 7-2/56): Adil
Âdil-i zi-şan (Bağdâdlı Ruhî, 20-116): Şan ve şöhret sahibi adaletli paşa.
Âsaf-ı erkân-ı adalet (Nev'î, 5-12/20): Adalet sahiplerinin Asaf'ı.
Âvâz-ı adlün (Aşkî, 57-6/85): Adaletin sesi.
Dâver-i devrân-ı adalet (Nev'î , 5-13/20): Adaletli zamanın veziri.
Devr-i kerem ü adli (Bağdâdlı Ruhî, 17-116): Cömert ve adaletli zamanı.
Emîr-i a'del ekrem (Fuzûlî, 19-19/77): Çok cömert ve çok adaletli emir.
Enfâs-ı adlün (Nev'î, 15-18/51): Adaletin nefesleri.
Fârûk-ı adl-i asaf-ı sultan-ı Cem-nişân (Nev'î, 39-9/120): Cem nişanlı sultanın Asafı'nın adaletinin Ömeri.
Gül-i bahâr-ı adâlet (Fuzûlî, 16-10/70): Adalet baharının gülü.
Kân-ı madelet (Figânî, 3-20/13): Adalet ocağı.
Kemâl-i ma'deletin (Fuzûlî, 17-23/73): Adaletin olgunluğu.
Keyfiyyet-i adli (Fuzûlî, 19-18/77):Adaletin niteliği.
Kutb-ı insâf u adalet (Cafer Çelebi, 18-1/108): İnsaf ve adaletin kutbu.
Mâlik-i seyf ü kalem (Bağdâdlı Ruhî, 5-96): Kılıç ve kalem sahibi.

Mazhar-ı merhamet ü adl Mehemed Paşa (Fuzûlî, 20-16/79): Adalet ve merhametin kendinde görüldüğü Mehemed Paşa.

Merkez-i sıdk u safâ (Cafer Çelebi, 18-1/108): Doğruluk ve mutluluk merkezi.

Mir ü vezir-i adil (Zaifî, 4-7/6): Adaletli vezir ve vali.

Neyyir-i tâbân-ı adalet (Nev'î, 5-23/20): Adaletin parlak güneşi.

Nûr-ı 'adlüllâh (Zâtî, 35-16/121): Allah adaletinin nuru.

Ömer (Zâtî, 35-14/120): Ömer

Ömer-adl (Aşkî, 59-7/89): Adalette Ömer.

Paşa-yı Şâh-ı âdil (Hayâfî, 11-12/43): Adaletli padişahın paşası.

Pertev-i 'adlün (Aşkî, 57-3/85): Adaletinin ışıltısı.

Rumûz-ı mes'ele-i adlün (Figânî, 4-17/16): Adalet meselelerinin rumuzu.

Sâhib-adl (Fuzûlî, 19-14/77): Adalet sahibi.

Sâhib-i seyf ü kalem Hazret-i Ahmed Paşa (Azmî, 1-29/87): Kılıç ve kalem sahibi Ahmed Paşa.

Sâhib-i tig ü kalem (Bâkî, 18-26/4118-27/41): Kılıç ve kalem sahibi.

Sâye-i adli (Bağdâdlı Ruhî, 11-100, 33-117): Adaletinin gölgesi.

Vezir-i âdil (Bağdâdlı Ruhî, 27-116): Adaletli vezir.

Vezir-i şeh-i âdil (Vasfî, 4-14/35): Adaletli padişahın veziri.

DİNDARLIĞI İFADE EDEN ÖVGÜ KALIPLARI

Eser-i rahmet-i Yezdân'ın (Fuzûlî, 20-19/80): Allah'ın rahmetinin eseri.

Fahr-ı fazl u devlet u devlet ü dîn (Lâmîi Çelebi, 21-10/133): Din, devlet ve faziletin övüncü.

Ka'be-i dergahun (Aşkî, 57-21/85): Dergahının Kabe'si.

Mazhar-ı sırr-ı Ali (Aşkî, 56-22/80): Hazret-i Ali sırrının görüldüğü kişi

Medâr-ı dîn ü devlet (Cafer Çelebi, 18-1/108): Din ve devlet merkezi.

Mefhâr-ı şer'-i Nebi (Aşkî, 56-22/80): Peygamber şeriatının övüncü.

Mu'in-i din ü düvel ya'ni Mustafa Paşa (Vasfî, 5-11/35, 6-3/40): Din ve devletlerin yardımcısı Mustafa Paşa.

Penâh-ı millet-i İslâm (Amrî, 1-19/18): İslam milletinin sığınağı.

Pertev-i lutf-ı Huda (Zâtî, 45-16/150): Allah'ın lutfunun ışıltısı.

Sırr-ı Ali'nün mahremi (Aşkî, 57-1/85): Ali'nin sırrının mahremi.

Sipih-r-i din ü düvel (Figânî, 4-11/16): Din ve devlet göğü.
Şeref-i din ü düvel (Vasfî, 8-11/49): Din ve devletlerin şerefi.
Tâc-ı devlet ü dîn (Amrî,1-19/18): Dinin ve devletin tacı.
Tâc-ı millet ü dîn (Lâmîi Çelebi, 21-4/133): Millettin ve dinin tacı.
Tevfik refik (Azmî, 1-52/88): Allah'ın yardımı yoldaşı.
Zıll-ı kird-gâr (Zâtî, 45-16/150): Allah'ın yeryüzündeki gölgesi.
Zıll-i ilahun hemdemi (Aşkî, 57-1/85): Allah'ın yer yüzündeki gölgesinin(padişahın) arkadaşı.

HUY, KARAKTER VE KİŞİLİK İFADE EDEN ÖVGÜ KALIPLARI

Âfitâb-ı bürc-i devlet (Aşkî,5 6-31/81) :Mutluluk burcunun güneşi.
Âfitâb-ı izz ü devlet (Cafer Çelebi, 18-2/108):Yücelik ve mutluluk güneşi.
Âf-tâb-ı bî-zevâl (Fuzûlî, 13-25/60): Sonu olmayan güneş.
Âf-tâb-ı evc-i hüner (Fuzûlî, 17-22/73): Hüner doruğunun güneşi.
Âf-tâb-ı evc-i şeref (Fuzûlî, 16-15/70): Şeref doruğunun güneşi.
Âkil ü dâna (Aşkî, 56-22/80): Akıllı ve bilgili.
Ali sîret (Hâşimî, 7-1/56): Hazret-i Ali ahlaklı.
Âli-himem Semiy-i Ali (Nev'î, 39-10/121):Yüce gayretleriyle Hazret-i Ali'nin adaşı.
Alî-himmet (G.Mustafa Âli, 31-11/92): Ali gayretli.
Ali-nâm (Cafer Çelebi, 20-7/115): Ali namlı.
Aliy-yi Murtaza-himmet (Aşkî, 59-7/89): Gayrette Ali gibi ünlü.
Asaf-ı ferhunde-fâl (Bağdâdlı Ruhî, 6-100): Falı kutlu,uğurlu olan Asaf.
Âsaf-ı rûşen-zamir (Nev'î, 31-15/99): Parlak gönüllü Asaf.
Asmân-pâye (Bâkî, 18-26/41, 18-28/41): Gökyüzü rütbeli.
Âsumân-ı devlet (Vasfî, 5-23/39): Devletin göğü.
Âsümân-ı kibriyâ (Cafer Çelebi, 18-2/108): Ululuk göğü.
Ayas-ı pâk-damen (Fuzûlî, 18-22/75): Temiz etekli (namuslu) Ayas.
Ayas-ı pâk-tînet (Fuzûlî, 19-19/77): Temiz yaratılışlı Ayas.
Azimü'ş-şân (Aşkî, 57-7/85): Şanı büyük olan.
Bahâr-ı gülşen-i devlet (Fuzûlî, 18-22/75): Devlet gül bahçesinin baharı.
Baht-ı bîdârı (Fuzûlî, 18-21/75): Uyanık bahtı.
Baht-ı ferruhun (Zaifî,4-4/6):Uğurlu bahtın.

Bu-bekir-siret (Aşkî, 59-7/89): Ahlakta Ebubekir.

Bûy-ı hulki (Bâkî, 18-26/41, 18-30/41; Nev'î, 15-12/51):Yaratılışının, karakterinin kokusu.

Bülend-nazar (Fuzûlî, 16-15/70, 17-22/73): Yüksek bakışlı.

Celîlü'l-kadr (Lâmii Çelebi, 23-8/135): Şan ve şerefi pek büyük olan.

Cevân-baht (Fuzûlî,24-23/88):Bahtı genç.

Cevher-i kâbil (Fuzûlî, 13-6/58): Kabul eden cevher.

Çeşm-i çerâğ-ı âsmân (Nev'î, 37-19/113): Gökyüzü çerağının gözü.

Dârâ-yı himem (Nev'î, 5-13/20): Gayrette Dara.

Dâver-i ferhunde-nâm (Bağdâdlı Ruhî, 6-97): İsmi uğurlu vezir.

Derviş-siret (Aşkî, 59-8/89):Derviş ahlaklı.

Deryâ-dil (Fuzûlî, 19-14/77): Gönlü deniz gibi geniş olan.

Dest-gir-i ehl-i kemâl (Bağdâdlı Ruhî, 8-120): Olgunluk ehlinin yardımcısı.

Dest-i himmeti (Amrî, 1-28/19;Zâtî, 45-19/150): Gayretinin eli.

Dest-i şerifün (Vasfî, 4-19/35,4-21/35): Mübarek elin.

Devlet bahri (Vasfî, 9-9/52): Mutluluk denizi.

Devlet-i ebed (Zâtî, 17-28/55): Sonsuz devlet.

Dür-i gerdun (G.Mustafa Âli, 4-15/23): Dünyanın incisi.

Efdal-i makdur (Bağdâdlı Ruhî, 26-94): Fazileti pek kuvvetli

Ekmel-i mevcud (Bağdâdlı Ruhî, 26-94): Var olanların en mükemmeli

Engüşter-i kadrün (Bâkî, 18-26/4119-25/45): Yüceliğinin, rütbesinin yüzüğü.

Eşref-i halk (Vasfî, 8-11/49): Halkın en şerefli.

Felek-inâyet (Lâmii Çelebi, 23-34/136): Gökyüzü yardımcı.

Felek-kadr (Bağdâdlı Ruhî, 27-116): Felek rütbeli.

Felek-mertebe (Vasfî, 8-16/49): Felek mertebeli.

Felek-rif'at (Zâtî, 48-14/159): Yücelikte felek.

Felek-şân (Bağdâdlı Ruhî, 24-91): Felek kadar şanlı.

Firâş-ı fazlun (Zâtî, 35-20/121): Faziletinin döşegi.

Güher-i kân-ı şeref (G.Mustafa Âli, 4-15/23): Şeref kaynağının incisi.

Gül-i hadîka-i ikbâl (Fuzûlî, 17-14/72): Mutluluk bahçesinin gülü.

Gülşen-i zât-ı şerifün (Zâtî, 20-39/68): Mübarek kişiliğinin gülbahçesi.

Hâdi-i edeb (Bağdâdlı Ruhî, 23-93): Edep ve terbiye rehberi.

Hâk-i makdemi (Fuzûlî, 13-9/59): Gelişinin toprağı.

Hasan-hulk (Cafer Çelebi, 20-7/115): Hasan karakterli.

Hasen-hulk (Aşkî, 59-7/89): Huy ve karakterde Hasan.

Hâtır-ı âtır (Azmî, 1-30/87): Güzel kokulu zihni.

Hazret-i paşa-yı rûşen-re‘y ü gerdûn-ihtişâm (Nev‘î, 37-19/113): Parlak düşünceli ve felek gibi ihtişamlı paşa hazretleri.

Hazret-i sâhib-saâdet ü şevket (Bağdâdli Ruhî, 5-120): Mutluluk ve yiğitlik sahibi.

Hıyâm-ı kadrün (Figânî, 4-23/17): Yüceliğinin, rütbesinin çadırı.

Hızr (Fuzûlî, 18-35/75): HIZIR.

Hızr hem-râh (Azmî, 1-52/88): Hızır arkadaşı.

Hızr-ı mübârek-pey (Fuzûlî, 13-2/58): Mübarek ayaklı Hızır.

Hızr-kemâl (Nev‘î, 39-10/121): Hızır gibi olgun.

Hızr-sıfat (Aşkî, 58-12/87): Hızır gibi.

Hilm ile Osman-hayâ (Cafer Çelebi, 18-3/108): Huylarındaki yumuşaklık ve utanmada Osman.

Hurşid-rây (Lâmîi Çelebi, 23-34/136): Güneş düşünceli.

Hüma-himmet (Aşkî, 59-4/88): Hüma gayretli.

Hümâ-sâye (Bâkî, 18-26/41, 18-28/41): Gölgesi, iyilikleri dünyaya yayılmış hüma kuşu.

Hümâ-yı evc-i saâdet (Nev‘î, 50-2/146): Mutluluk doruğunun hüması.

Hüner-bin (Nev‘î, 21-1/68): Hüner gören.

Hüner-perver (Nev‘î, 21-1/68): Hüneri seven, hüneri koruyan.

Hüsn-i re‘yi (Fuzûlî, 24-21/88): Düşüncesinin güzelliğı.

İsâ-yı devrân-şekil (Aşkî, 58-8/87): Zamanın İsa’sı

İsi (Fuzûlî, 13-1/58): Hazret-i İsa.

İsi-nefes (Aşkî, 57-5/85): İsa nefesli.

Kader-kudret (Lâmîi Çelebi,23-34/136):Kader kudretli.

Kazâ-tüvân (Lâmîi Çelebi,23-34/136):Kaza gibi güçlü.

Kemâl-i hüsn-i ahlâkım (Fuzûlî,18-31/75):Ahlakının güzelliğinin olgunluğu.

Kenâr-ı hirmen-i cûdun (Lâmîi Çelebi, 23-23/135): Cömertlik harmanının kenarı.

Kerimü’ş-şân (Bağdâdli Ruhî, 13-100): Şanı pek büyük.

Kevkebe-i izzetün (Figânî, 3-14/12): Ululuğunun ve yüceliğinin yıldızı.

Kevkeb-ı piruz-ı tâli (Zaifî, 4-3/6): Doğan kutlu yıldız.

Keyvân-câh (Lâmiî Çelebi, 23-34/136): Keyvan makamlı.

Keyvân-vakâr (Zâtî, 45-17/150): Ağırbaşlılıkta Keyvan.

Kulzüm-i fazlun (Zâtî, 35-18/121): Faziletinin denizi.

Kutb-ı ‘âlem (Nev’î, 39-14/121): Dünyanın kutbu.

Kutb-ı râst-rev (Fuzûlî, 14-15/61): Doğru giden kutup.

Lafz-ı şerifün (G.Mustafa Âli, 31-5/91): Mübarek sözü.

Mâlik-i baht-ı cüvân (Nev’î, 37-19/113): Genç bahta sahip

Mâlik-i ikbâl olan dâver-i Dârâ-mekân (Bağdâdlı Ruhî, 19-97): Mutluluk sahibi olan Dara mekanlı vezir.

Manzûr-ı şehinşâh-ı şeref-bahş-ı sadaret (G.Mustafa Âli, 12-10/45): Sadrazamlık makamına şefar bahşeden padişahlar padişahının gözdesi.

Mehdî (Fuzûlî, 13-3/58): Mehdi.

Meh-i sipihr-i edeb (Fuzûlî, 17-14/72): Edep göğünün ayı.

Meh-i tamâm (Fuzûlî, 17-21/73): Eksiksiz, tam, bütün ay.

Meh-sür’at (Zâtî, 45-17/150): Hızda ay.

Melek-haslet (Zâtî, 48-14/159): Melek yaratılışlı.

Melek-kadr (Bağdâdlı Ruhî, 17-103): Melek gibi değer ve rütbe sahibi.

Melek-sadr (Bağdâdlı Ruhî, 27-116): Melek makamlı.

Melek-veş (Fuzûlî, 13-12/59): Melek gibi.

Menba’-ı hilm ü vekâr (Vasfî, 3-6/31): Yumuşaklılık ve ağırbaşlılık kaynağı.

Merdüm-i sürüş-mizâc (Zâtî, 23-19/76): Melek mizaclı insan

Mesihâ-dem (Fuzûlî, 14-16/61): Hazret-i İsa nefesli.

Mesihâ-veş (Hâsimî, 7-4/56): Hazret-i İsa gibi.

Mesih-i himmetün (Vasfî, 3-19/32): Gayretlerin Mesih’i (İsa’sı).

Mesned-ârâ-yı serîr-i izz ü rif’at (Fuzûlî, 19-20/77): Yücelik ve ululuk tahtının dayanağını süsleyen.

Mihr-i âsumân-ı vakâr (Vasfî, 6-1/40): Ağırbaşlılık göğünün güneşi.

Mihr-i bürc-i ‘izz ‘Ali Paşa (Vasfî, 3-7/31): Yücelik ve ululuk burcunun güneşi Ali Paşa.

Mihr-i dirâyetün (Nev’î, 39-25/121): Zekanın, kavrayışının güneşi.

Mihr-i sipihr-i ikbâl (G.Mustafa Âli, 4-15/23): Mutluluk göğünün güneşi.

Mihr-i Zühre-mutrib (Zâtî, 45-17/150): Çalgıcısı Zühre olan güneş.

Mir-i kibâr (Vasfî, 8-11/49): İnce, görgülü, nazik emir.

Mir-i muhterem (Zaifî, 4-2/6): Saygın vali.

Mu'in-i eh-i dil (Hâşimî, 7-2/56): Gönül ehlinin yardımcısı.

Mustafâ-nâm (G.Mustafa Âli,31-11/92):Mustafa isimli.

Mustafa-siret (Cafer Çelebi, 18-3/108): Mustafa gibi ahlaklı.

Müstakimü'l-hal (Nev'î, 16-19/54): Hali düzgün olan, istikameti doru olan. Düzgün iş yapan

Müşteri-mekân (Nev'î, 39-10/121): Müşteri (Jüpiter) yıldızının mekanlı.

Müşteri-rây (Zâtî, 45-17/150): Düşüncece Mirrih

Nesim-i hulkun (Azmî, 1-39/87): Yaratılışının rüzgarı.

Nev-bahâr himmetinün gülzârı (Cafer Çelebi, 18-7/108): İlkbahara benzeyen gayretinin gülbahçesi.

Nihâl-i rifatün (Amrî, 1-31/19): Yüceliğinin fidanı.

Nîk-ahd (Fuzûlî, 13-5/58): İyi sözlü.

Nîk-hû (Fuzûlî, 13-5/58): İyi huylu.

Nîk-re'y (Fuzûlî, 13-5/58): İyi düşünceli.

Osman (Zâtî, 35-14/120): Osman

Osman-rütbet (Vasfî, 8-10/49): Osman rütbeli.

Osman-zamir (Aşkî, 59-7/89): Kalp ve vicdanda Osman.

Pâk-cevher (Fuzûlî, 19-16/77): Temiz inci.

Pâkize-sîret (Fuzûlî, 18-24/75): Temiz ahlaklı.

Pâkize-tâb (Fuzûlî, 19-16/77): Temiz karakterli.

Pârsâ-himmet (Aşkî, 59-8/89): İffetli, namuslu ve temiz gayretli kimse.

Paşa-yı kâmrân (Nev'î, 39-8/120): Mutlu paşa.

Pâşâ-yı sa'âdet-mend (Fuzûlî, 19-13/77): Mutlu padişah.

Pertev-i merhamet (Fuzûlî, 24-24/88): Merhamet ışığı.

Peyk-i seri'-i fikretün (Zâtî, 35-17/121): Fikrinin hızlı ulağı.

Re'y-i münirün (Aşkî, 58-5/87): Parlak düşüncen.

Resul-i Hızır-pey (Bağdâdlı Ruhî, 2-99): Hızır ayaklı elçi.

Rif'at-i kadri (Fuzûlî, 24-28/88): Değeri ve rütbesi yüce,yüksek.

Sa'âdet ebri (Vasfî, 9-9/52): Mutluluk bulutu.

Saâdet menbaı (Aşkî, 56-28/81): Mutluluk kaynağı.

Sâdık-dil u ruşen-zamir (Aşkî, 56-23/81): Saf gönüllü ve temiz kalpli.

Sadr-ı ecil (Vasfî, 8-11/49): Görgülü ve terbiyeli sadrazam.

Saf-güher (Nev'î, 16-19/54): Saf inci.

Sâhib-fazl (Aşkî, 56-21/80): Fazilet sahibi.

Sâhib-i gerdun-vakâr (Vasfî, 8-10/49): Felek gibi ağırbaşlı olan.

Sâhib-i tedbir-i pir (Nev'î, 37-19/113): Yaşlı ve olgunların kimselerin tedbirine sahip.

Sâhib-vakar (Aşkî, 56-22/80): Vakar sahibi.

Sarraf-i dürr-i fitnat (Zaifî, 4-2/6): Zeyreklik (zihin açıklığı) incisinin sarrafı.

Semiyy-i İbrahim (G.Mustafa Âli, 13-6/46): Hz. İbrahimin adaşı

Ser-bülend-i felek-himmet ü melek-temkin (Bağdâdlı Ruhî, 7-120): Felek gibi gayretli ve melek gibi ağırbaşlı

Ser-bülend-i zamân (Bağdâdlı Ruhî, 24-93, 18-103): Zamanın yücresi.

Serdâr-ı sâ'ib-rey (Fuzûlî, 19-14/77): Düşüncelerinde yanlışlık olmayan paşa.

Ser-efrâz (Fuzûlî, 19-24/78, 20-17/79, 24-19/88; Nev'î, 16-19/54): Benzerinden üstün olan.

Ser-firâz (Bağdâdlı Ruhî,33-101;Fuzûlî,13-5/58): Benzerinden üstün olan.

Ser-firâz-ı cihân (Bağdâdlı Ruhî, 24-93): Dünyada benzerlerinden üstün olan.

Ser-firaz-ı kazâ-heybet ü kader-kudret (Bağdâdlı Ruhî, 7-120): Kaza heybetli ve kader kudretli

Server-i kâmil (Hâşimî, 7-2/56): Olgun padişah.

Server-i pâkize-etvâr u pesendîde-hisâl (Fuzûlî, 13-5/58): Temiz tavırları ve beğenilmiş huyları olan.

Server-i pâkize-şiyem (Fuzûlî, 24-24/88): Temiz huyları olan komutan.

Serv-i bâğ-ı hüner (Fuzûlî, 17-14/72): Hüner bahçesinin servisi.

Sıddık (Zâtî, 35-14/120): Doğrulukta Ebu Bekir

Sıdk ile Bu Bekr (Cafer Çelebi, 18-3/108): Doğrulukla Ebu Bekir.

Sikender-kadr (Bağdâdlı Ruhî, 10-100): İskender gibi değer ve rütbe sahibi.

Sinan Paşa-yı zi-himmet (Bağdâdlı Ruhî, 7-100): Gayret sahibi Sinan Paşa.

Sipih-r-himmet (Bağdâdlı Ruhî, 6-120): Gökyüzü gayretli.

Sipih-r-i ma'âli (Vasfî, 5-15/38): Ululuklar göğü.

Sipih-r-i mihr-i celâlet (Vasfî, 5-12/38): Ululuk güneşinin göğü.

Suhan-dân (Nev'î, 21-1/68): Söz bilen, güzel söz söyleyen.
Şefkat-şi'âr (Fuzûlî, 18-24/75): Şefkatli.
Şehbâz-ı himmetün (Figânî, 3-15/12): Gayretinin doğanı.
Şehbâz-ı şâh-ı rif'atün (Zâtî, 35-17/121): Yücelik dalının doğanı.
Şem'-i râyun (Lâmîi Çelebi, 22-6/134; Zâtî, 35-23/121): Düşüncenin mumu.
Şems-i sa'âdet (Azmî, 1-44/88): Mutluluk güneşi.
Utarid-fitnat (Zâtî, 45-17/150): Kavrayışta Utarit.
Vâli-i himem (Zaifî, 4-1/6): Gayretleri olan vali.
Vasf-ı pâki (Bağdâdlı Ruhî, 8-100): Temiz vasfı.
Vekil-i şeh-i muhtar (G.Mustafa Âli, 12-10/45): Seçkin padişahın vekili.
Veziir-i pür-maarif (Bağdâdlı Ruhî, 8-100): Bilgi dolu vezir.
Vücûd-ı kâmil (Fuzûlî, 16-14/70, 17-20/73): Olgun vücut.
Yümn-i kadem-i muhteremi (Fuzûlî, 20-17/79): Saygın paşanın gelişinin uğuru.
Yümn-i makdemün (Bağdâdlı Ruhî, 2-99): Gelişinin uğuru.
Zâhir-i ehl-i suhan (Bağdâdlı Ruhî, 8-120): Söz ehlinin görüneni.
Zamana yesâr (Lâmîi Çelebi, 23-34/136): Zamanın zengini.
Zamîr-i bî-melâl (Fuzûlî, 19-17/77): Üzüntüsü olmayan gönlü.
Zamir-i ruşenün (Aşkî, 59-3/88): Parlak kalbin.
Zât-ı ferruhun (Zaifî, 4-29/8): Uğurlu kişiliği.
Zât-ı hümayunı (Nev'î, 25-7/83): Mübarek kişiliği.
Zât-ı muhteremi (Bağdâdlı Ruhî, 24-93): Saygın kişiliği.
Zât-ı mutahher (Fuzûlî, 19-15/77): Temiz kişiliği.
Zât-ı nübüvvet-hisâl (Lâmîi Çelebi, 23-5/135): Peygamber yaratılışlı kişilik.
Zât-ı pâk (G.Mustafa Âli, 29-16/87, 31-4/91): Temiz kişiliği.
Zübde-i ehl-i zemin (Nev'î, 37-19/113): Yeryüzünün özü.
Zübde-i evlâd-ı anâsır (Zâtî, 17-23/54): Unsurlar neslinin özü.
Zübde-i te'sir-i kevâkib (Zâtî, 17-30/55): Yıldızlar tesirinin özü.

FİZİKİ YAPISINI İFADE EDEN ÖVGÜ KALIPLARI

Asaf-ı ferhunde-likâ (Bağdâdlı Ruhî, 27-116): Yüzü uğurlu Asaf.
Asaf-ı Yusuf-cemâl (Bağdâdlı Ruhî, 7-100): Yusuf gibi güzel yüzlü Asaf.
Âsaf-ı Yusûf-nazir (Nev'î, 17-21/58): Yusuf'a benzeyen Asaf.

Bâlâ-kadd (Nev'î, 21-2/68): Uzun boylu.
Gül (Fuzûlî, 24-17/87): Gül.
Hurşid-i cemâl (Fuzûlî, 13-8/59): Güneş yüzlü.
Mâh (Aşkî, 58-4/87): Ay
Meh (Hayâlî, 11-13 /43): Ay.
Pâşâ-yı gül-ruhsâr (Fuzûlî, 18-16/74): Gül yanaklı paşa.
Serv-i hoş-hırâm (Figânî, 3-23/13): Hoş salınan selvi.
Serv-kad (Nev'î, 19-11/63): Servi boylu.
Şekl-i cemilün (Nev'î, 39-30/121): Güzel şekli.
Şevk-i ruhsârün (Azmî, 1-41/87): Yanağının şevki.
Vasf-ı ruhsarun (Ulvî Çelebi, 25-17/119): Yanağının vasfı.
Vücûd-ı bî-misâli (Fuzûlî, 19-17/77): Eşi benzeri olmayan vücudu.
Vücud-ı bî-misâlin (Fuzûlî, 18-25/75): Eşi benzeri olmayan vücudu.
Vücud-ı muhteremün (Bağdâdlı Ruhî, 25-121): Saygın vücudu.
Vücud-ı nâziki (Bağdâdlı Ruhî, 31-121): Nazik vücudu.
Vücûd-i şerifün (Zaifî, 4-15/7): Mübarek vücudun.
Yusuf-cemâl (Nev'î, 39-10/121): Yusuf yüzlü.
Yusuf-ı Ken'an (G.Mustafa Âli, 4-17/23): Hazret-i Yusuf.
Yusuf-ı sâni (Nev'î, 50-4/146): İkinci Yusuf.
Yusûf-likâ (Nev'î, 37-18/113): Yusuf yüzlü.

BİBLİYOGRAFYA

- “ Kaside”, *Ana Britannica, Genel Kültür Ansiklopedisi* C.18, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- “ Kaside”, *Büyük Lorraine Sözlük ve Ansiklopedisi* C. 11, İnterpres Basın ve Yayıncılık, İstanbul, 1986.
- “ Kaside”, *Tarih Deyimleri Sözlüğü* C.2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972.
- “ Kaside”, *Türk Ansiklopedisi* C.21, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1974.
- “ Kaside”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C.5, Dergah Yayınları, İstanbul, 1982.
- “Kaside”, *Büyük Türk Klasikleri* C.1, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1985.
- “XVI. Yüzyıl Divan Edebiyatına Toplu Bakış”, *Büyük Türk Klasikleri* C.3, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1985.
- AK, Prof. Dr. Çoşkun, *Bağdatlı Ruhi Divanı, Karşılaştırmalı Metin*, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2001.
- Akarsu, Kamil, *Zaifi Divanı, Metin, Tahlil ve Sistematik Endeks*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 1990. (Danışman:Yard. Doç. Dr. Ayten AKMANDOR).
- AKKAYA, Mehmet, *Şemsi Paşa (İnceleme-Edisyon Kritikli Metin)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1992. (Danışman: Prof. Dr. Kemal YAVUZ).
- AKSUN, Ziya Nur, *Osmanlı Tarihi* C.1, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994.
- AKYÜZ, Kenan, “ Türkler (Türk Edebiyatı)”, *İslam Ansiklopedisi* C.12/2, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Eskişehir 1997.
- AKYÜZ, Prof. Dr. Kenan, BEKEN Süheyl, YÜKSEL Dr. Sedit, CUNBUR, Dr. Müjgan, *Fuzuli Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.
- ALTUN, Dr.Kudret Altun, *Gelibolulu Mustafa Ali ve Divanı (Vâridâtü'l-Enikâ)*, Özlem Kitabevi, Niğde,1999.
- AYDEMİR, Dr. Yaşar, *Behiştî Divanı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- BANARLI, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* C.1-2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1997.
- BİRAY, Nergis, *Cemili Divanı (Metin-Gramer Notları-Sözlük)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 1988. (Danışman: Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN).
- Biyografi.info, <<http://www.biyografi.info>>

- BURMAOĞLU, Hamit Bilen, *Lamii Çelebi Divanı Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, ve Divanının Tenkildi Metni*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1983.
- BULAN, Ayşe, *Haşimi, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1993. (Danışman: Doç. Dr. Emine YENİTERZİ).
- CENGİZ, Halil Erdoğan, *Divan Şiiri Antolojisi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1983.
- CEYHAN, Adem, *Onaltıncı Asır Osmanlı Alimlerinden Azmî Pir Mehmed Bey ve Divanı*, Manisa, 2006.
- ÇABUK, Dr. Vahid, *Solakzade Mehmed Hemdemî Çelebi, Solakzade Tarihi, C.2*, Kültür Bakanlığı Yayınları:1089, Ankara 1989.
- ÇAKICI, Bilal, *Eski Türk Edebiyatında Kaside Şekli (XVI. Yüzyıl)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 1996. (Danışman: Prof. Dr. Mustafa İSEN).
- ÇAVUŞOĞLU, Dr. Mehmet, *Amrî Divanı, Tenkitli Basım*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1979.
- ÇAVUŞOĞLU, Dr. Mehmet, TANYERİ M. Ali, *Hayreti Divanı, Tenkitli Basım*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1981.
- ÇAVUŞOĞLU, Dr. Mehmet, TANYERİ M. Ali, *Üsküplü İshak Çelebi, Divan Tenkitli Basım*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1990.
- ÇAVUŞOĞLU, Dr. Mehmet, TANYERİ M. Ali, *Vasfi Divanı Tenkitli Basım*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980.
- ÇAVUŞOĞLU, Dr. Mehmet, *Yahya Beğ Divanı, Tenkitli Basım*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977.
- ÇAVUŞOĞLU, Prof. Dr. Mehmet, “Kaside”, *Türk Dili Dergisi, Türk Dili Şiiri Özel Sayısı II. (Divan Şiiri)*, Sayı: 415-416-417/ Temmuz-Ağustos-Eylül, 1986.
- ÇETİN, İsmail, *Derzizade Ulvi Çelebi, (Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Divanının Tenkildi Metni)*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 1993. (Danışman: Doç. Dr. Namık AÇIKGÖZ).
- DEMİREL, Yrd. Doç. Dr. Mustafa, *İbn-i Kemal, Divan*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1996.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993.

- DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Atatürk, Kültür Dil ve Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları:517, Ankara, 1995.
- DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.
- ELMALI, Hüseyin, “Kaside”, *İslam Ansiklopedisi* C.24, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul, 1994.
- ERÜNSAL, E. İsmail, *The Life And Works of Tacizade Cafer Çelebi, With a Critical Edition of His Divan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1983.
- GİBB, E.J.W., *Osmanlı Şiir Tarihi*, C.1, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1943.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Hafız Divanı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mesnevi ve Şerhi* I.Cilt, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973.
- GÜLHAN, Abdülkerim, *Hakani Mehmed Beğ, Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 1996. (Danışman: Prof. Dr. Abdülkerim ADDÜLKADİROĞLU).
- HALAÇOĞLU, Prof. Dr. Yunus, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991.
- HANÇERLİOĞLU, Filiz, *Aşık Çelebi Divanı*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 1988. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Cemal KURNAZ).
- HÜDAYİ, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Osmaniye:508
- İNALCIK, Halil, *Şair ve Patron*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2005.
- İPEKTEN, Haluk – İSEN, Mustafa, “16. Yüzyıl Divan Edebiyatı”, *Türk Dünyası El Kitabı*, C.3, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1992.
- İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı, Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah Yayınları, İstanbul 1994.
- İSEN, Doç. Dr. Mustafa, *Usuli Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990.
- KABAKLI, Ahmet, “Kaside”, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002.
- KARAALİOĞLU, Seyit Kemal, *Türk Şiir Sanatı*, İnkılap ve Ata Basımevi, İstanbul, 1985.
- KARAALİOĞLU, Seyit Kemal, *Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Tanzimata* C.1, İnkılap ve Ata Basımevi, İstanbul 1973.

- KARAÇAM, Doç. Dr. İsmail, *Tecvid Bilgisi ve Kur'ân-ı Kerîm'in Kıratı*, Serhat Yayınları, İstanbul 1994.
- KARAHAN, Prof. Dr. Abdülkadir, *Kanuni Sultan Süleyman Çağı Şairlerinden Figani ve Divançesi*, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1966.
- KÖPRÜLÜ, Ord. Prof. M. Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980.
- KRENKOW, F., “ Kaside”, *İslam Ansiklopedisi* C.6, Eskişehir Ankara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Eskişehir, 1997.
- KURTOĞLU, Orhan, *Zati Divanı'nın Gazeller Dışında Kalan Şiirleri Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 1995.
- KÜÇÜK, Dr. Sebahattin, *Baki Divanı, Tenkitli Basım*, Türk Di Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- KÜÇÜK, Sebahattin, “ *Baki'nin Methiyeleri Üzerine*”, Milli Kültür Dergisi, Sayı:44, Mart, 1984.
- LEVEND, Agah Sırrı, *Divan Edebiyatı (Kelimler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar)*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984.
- MAZIOĞLU, Hasibe, “ Türk Edebiyatı (Eski)”, *Türk Ansiklopedisi* C.32, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1974.
- MERMER, Prof. Dr. Ahmet, *Kütahyalı Rahimî ve Divanı*, Sahhaflar Kitapsarayı, İstanbul, 2004.
- OKUYUCU, Dr. Cihan, *Cinânî, Hayatı, Eserleri, Divanının Tenkidli Metni*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları:570, Ankara, 1994.
- ÖZBİLGİN, Erol, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Âdâb-ı Osmâniye*, İz Yayınları, İstanbul, 2004.
- ÖZDEK, Refik, *Türklerin Altın Kitabı* C.3, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1990.
- ÖZKIRIMLI, Atilla, “ Kaside”, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi* C.3, Cem Yayınları, İstanbul, 1986.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Büyük Türkiye Tarihi*, C.6, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1983.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C.1-2, Faisal Finans Kurumu, İstanbul, 1986.
- PALA, Doç. Dr. İskender, *Ansiklopedik Divan Şiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995.

- PALA, İskender, “Türk Edebiyatı”, *İslam Ansiklopedisi* C.24, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul, 1994.
- PALA, İskender, *Aşkî, Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divanı*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1983. (Danışman: Prof. Dr. Ali ALPARSLAN).
- PEKOLCAY, Necla, *İslamî Türk Edebiyatı*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1981.
- PURGSTALL, Baron Joseph Von Hammer, *Osmanlı Devleti Tarihi* C.7, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1985.
- SEHABİ, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Osmaniye:4183.
- ŞEMSETTİN, Sami, *Kâmus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1996.
- TARLAN, Prof. Dr. Ali Nihat, *Hayali Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992.
- TİMURTAŞ, F. Kadri, “ Türkiye Edebiyatı”, *Türk Dünyası El Kitabı*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1976.
- TİMURTAŞ, F. Kadri, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Vilayet, İstanbul, 1981.
- TOLASA, Prof. Dr. Harun, *Sehi Beğ, Aşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1983.
- TULUM, Mertol, TANYERİ, M. Ali, *Nev’i Divanı, Tenkitli Basım*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977.
- TURGUT, Savaş, *Edirneli Nazmi, Divan-ı Türkî-i Basit*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2001. (Danışman: Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN).
- UZUNÇARŞILI, Ord. Prof. İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti’nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1984.
- UZUNÇARŞILI, Ord. Prof. İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.2-3, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1951-1954.
- ÜNLÜ, M. Şahabettin, *Ubeydi, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı’nın Tenkitli Metni*, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 1991.
- VANLIOĞLU, Mehmet, “ Fars Edebiyatı”, *İslam Ansiklopedisi* C.24, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul, 1994.
- Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, <tr.wikipedia.org >, (3 Temmuz 2007)
- YILMAZ, Doç. Dr. Ali, *Kanuni Sultan Süleyman’a Yazılan Kasideler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.